

M. TULLII CICERONIS
SCRIPTA QUAE MANSERUNT OMNIA.

RECOGNOVIT

REINHOLDUS KLOTZ.

PARTIS III. VOL. I.

CONTINENS

M. CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES QUAE DICUNTUR LIBROS
SEDECIM, EIUSDEM CICERONIS EPISTOLARUM AD Q. FRATREM LIBROS TRES,
Q. CICERONIS DE PETITIONE CONSULATUS AD M. FRATREM LIBRUM,
EIUSDEM VERSUS QUOSDAM DE SIGNIS XII. ET EPIGRAMMA
DE AMORE FEMINARUM.

EDITIO ALTERA EMENDATIO.

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.

MDCCLXIX.

PROOEMIUM EDITORIS.

De iis M. Ciceronis epistolis, quae hoc priore volumine partis tertiae continentur, hoc habeo dicere, me eam potissimum earum epistolarum editionem secutum esse, quam Io. Casp. Orellius et Io. Georg. Baiterus coniuncta opera anno MDCCCXLV. paraverunt. Nam quum illi in epistolis, quae *ad familiares* dicuntur, codicem Mediceum saec. XI. plut. XLIX. cod. IX. secuti essent, quod mihi quoque uno aut altero loco excepto unicum instrumentam artis criticae in his epistolis faciendae visum esset, vix poterat fieri quin meum iudicium in ipsis scriptoris verbis constituendis ab illorum sententia non discreparet nisi locis admodum paucis. Hoc tamen non ita dictum existimari volo, quasi ego illorum editionem describendam, non item emendam censuerim. Nam qui rationem criticam ipsam harum epistolarum consideraverit, eum credo hoc potius miraturum esse, me tot locis ab illorum virorum editione recessisse, quam illud dicturum, me nimio opere eorum vestigia pressisse. Id quo melius existimari possit, hoc loco exempli causa commemorabo quibus potissimum in locis ab illorum editione recesserim.

Et in libro quidem *epistolarum ad familiares* I. epist. I. §. 1. e cod. Mediceo *Hammonius* scripsi pro *Anni*, quia a M. Cicerone etiam Iuppiter *Hammon* potius quam *Annon* dictus esse videtur. Nam si antiquissimorum librorum auctoritatem sequimur, Romanos potius *Hammonem*, quam ut Graeci *Ἄμμωνα*, dixisse videntur, vide quae Phil. Wagnerus adnotavit ad Virgillii *Aen.* lib. IV. v. 198. Tum in eadem epistola §. 2. scripsi: *Pompeium et hortari et orare, etiam liberius accusare et monere — non desistimus*, non ut Orellius et Baiterus: *Pompeium et hortari et orare et iam liberius accusare et monere etc.* Hic enim non aequabilis istorum verborum coniunctio est, sed gradatio potius a minori ad maius, id quod iam Lambinus perspexit, qui iure *etiam*, non *et iam* hoc loco edidit. Paulo post §. 3. non probo quod nunc in Orelliana editione scriptum est: *censet enim ex iis, qui cum imperio sint: Bibulus tres legatos, ex iis, qui privati sunt.* Nam etsi haec est vera cod. Medicei scriptura, tamen utroque loco aut Indicativum aut Coniunctivum restituendum esse existimo. Dein retinui quam Lambinus olim praecepit et superiore tempore etiam Orellius receperat scripturam: *Quae res auget suspicionem Pompeii voluntatis: nam animadvertetur Pompeii familiares adsentire Volcatio.* Saepe enim factum est, ut in cod. Mediceo quae bis scribendae essent litterae semel tantum modo exararentur, quod videtur etiam in hunc locum cadere. Habet enim *nam advertetur*, non plene *nam animadvertetur*. Quo

autem *adsentire* e cod. Mediceo scripsi pro *adsentiri*, nemo mirabitur, qui meminerit Ciceronem etiam aliis in locis hanc activam verbi formam posuisse, de quibus dixi in *Lexico Lat. linguae* s. h. v. p. 552. b. Ep. 2. §. 3., ubi vulgo legebatur: *Hac controversia usque ad noctem ducta, senatus dimissus; et ego eo die — cenavi etc.* Orellius autem et Baierus e cod. Mediceo haec pro hac ediderunt, recepi ego id, quod iam Baierus scribendum proposuerat: *Hac controversia usque ad noctem ducta senatus dimissus est. Ego eo die — cenavi etc.* Similis dicendi forma infra habetur ep. 9. §. 8. *Hac a me sententia dicta magnus animorum motus est factus etc.* et aliis locis innumerabilibus. Postea vidi etiam Alb. Sad. Wesenbergium, cui inscribitur: *Emendationes M. Tullii Ciceronis epistolarum*, et editus est Hauniae anno MDCCCXL., in primis harum epistolarum libris recognoscendis nondum ad manum habui, in eadem sententia fuisse eius libri p. 16 sq. Ep. 4. §. 1. nullam putavi fuisse causam, quam ob rem Orellius et Baierus de hac cod. Medicei scriptura dubitarent: *Causam enim frequenti senatu, non magna varietate magnaque invidia eorum, qui a te causam regiam alio traferbant, obtinebantus.* Nam recte verba *non magna varietate et magna invidia eorum* per *que* hic copulari vix est quod doceam. Vidi id etiam, quod postea cognovi, Wesenbergius l. c. p. 12 sq., qui recte adsimilavit harum epistolarum lib. II. ep. IV. §. 3. *tantis opibus tantoque negotio: comparatis praeterea epistolarum ad Q. fratrem lib. II. ep. 15. b. ad Atticum lib. XI. ep. 24. §. 1.* Etiam ep. 5. a. §. 3. credo Orellium et Baierum nunc sine idonea causa de verbis *regia causa*, quae habet cod. Mediceus, dubitasse. Nam etsi abesse poterant, tamen familiaris harum epistolarum sermo eius modi repetitiones minime repudiat. Ep. 7. §. 8. quod ego nunc scripsi: *Quod eo liberius ad te scribo, quia non solum temporibus his, quae per te sum adeptus, sed iam olim nascenti prope laudi dignitatisque favisti.*, id ego iam superiore tempore auctoritate Schol. Bobiensis ad Milon. c. 15. scribendum proposueram in Iahnii *Ann. philol. et paedagog. vol. VIII. p. 52.*, ne quis putet me ab Orellio potius et Baiero quam illos a me hoc sumpsisse. Meam auctoritatem huius loci emendandi commemorandam putavit Wesenbergius l. c. p. 4. Ep. 8. §. 2. quum in verbis his: *ad voluntatem eius, a quo honeste dissentire non possum*, in cod. Mediceo omissam videret a Praepositionem, Orellius scribendum coniecit: *cum quo etc.* Id, si quid mutandum est, erat potius *quocum* scribendum. Praepositio enim *cum* saepe in antiquis libris *quom* scripta est: si igitur *quocum* antiquitus scriptum tradebatur, facile id in *quo* corrumpi poterat. Quod autem eadem epistola §. 3. edidi: *Quae enim proposita fuerant nobis —, ea sublata tota sunt, nec mihi magis quam omnibus pro vulgato: Quae enim proposita fuerant nobis —, ea sublata tota; sed nec mihi magis quam omnibus*, id debeo Io. Nic. Madvigio de hoc loco disputanti ad Ciceronis lib. de *finibus* p. 818 sq. Ep. 9. §. 7. de Orellii sententia scripsi: *dixi me eam M. Bibuli fortunam etc.*, ut M. adderem vulgo omis-

sum. Postea §. 13. scripsi ego: *Quo in discrimine quam mirificus senatus, incredibilis Italiae totius, singularis omnium bonorum consensus in me tuendo existisset* pro eo, quod Orellius nuper et Baierus ediderunt: *mirifica — consensio*. Nam multo facilius credo *mirificus senatus* in continua scriptione corrumpi potuisse in *mirifica senatus*, id quod legitur in cod. Mediceo, quam contra *consensio*, quae est scriptura editionis Neapolitanae in *consensus*, id quod habetur in cod. Mediceo. Deinde §. 16. verba ea, quae Orellio nuper 'vel corrupta vel subditiua' visa sunt, *est vero probandum*, nullo modo sollicitanda esse existimavi unisque, quibus nuper circumclusa erant, liberavi. Sunt enim integerrima: quippe quibus acerba irrisio significetur, illud minime esse probabile, Q. Metellum ob id ipsum fractum fuisse, in quo quum omnes homines tum M. illum Scaurum singularem virum constantia et gravitate superasset. Extrema §. in verbis, quae in cod. Mediceo sic leguntur: *promulgantibus omnibus*, apparet compendia falso scripta esse itaque malui *octo tribunis pl.* scribere quam simpliciter *octo tribunis pro omnibus*. Postea §. 17. extrema nullam credo fuisse causam, quam ob rem novissimi editores omnes pro *sensu*, quod est in cod. Mediceo scriberent *sententia* in verbis his: *idque non solum fronte atque vultu, quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ei, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur, sed etiam sensu saepe iam tabellaeque docuerunt.* Recte enim iam Curtius vidit *fronti atque vultu*, quibus simulatio sustineri posset, hoc loco ordine opponi sensum verum, qui proderetur tabella, cuius auctorem nemo nosset. Ne quis autem hoc dicat, non satis recte repeti vocem eam, quae iam in initio huius sententiae posita sit, commemoro saepe ac lubenter hoc ipsum factum esse ab optimis scriptoribus Latinis, imprimis ab ipso Cicerone. §. autem 21. quum in verbis his: *quae maxime quam mihi tum etiam rei publicae rationibus putem conducere*, cod. Mediceus non *mihi tum*, sed *multum*, quod est ab altera manu mutatum in *mihi multum*, habeat, apparet verbum *mihi* satis certum non esse, itaque scripsi, quod hic locus requirere maxime videtur: *quae maxime quam meis tum rei publicae rationibus putem conducere*. Facile enim *meis tum* in *multum* commutari potuit. Paulo post §. 23. non potui non probare Orellii rationem, qui quum in cod. Mediceo haec haberentur a prima manu verba: *nam etiam ab orationibus diiungo fere referoque ad mansuetiores Musas, maluit potius scribere: nam me iam ab orationibus diiungo fere*, quam: *nam etiam ab orationibus diiungo me fere*. Molesti enim quid habet hoc loco repetita etiam particula: *Scripti etiam — nam etiam etc.* Denique §. 25. scripsi quod est in cod. Mediceo: *Sunt qui putant etc.* In epistola huius libri extrema iocis et hilaritatis plena duae hoc loco res commemorandae sunt, in quibus a vulgata scriptura recedendum putavi. Ac primum quidem ipsum litterarum principium integrum esse existimo, ut verbis his: *Cur enim tibi hoc non gratificer nescio, praesertim quum his temporibus audacia pro sapientia liceat uti.*, M. Cicero ante oculos habuerit apposita in inscriptione verba *IURIS CONSULTO*

eoque rettulerit *hoc*. Conferas lib. III. ep. 1. §. 3. *L. Valerium iure consultum valde tibi commendo, sed ita etiam, si non est iure consultus.* Deinde in verbis his: *Quamquam qui istinc nunc veniunt, partim te superbum esse dicant, quod etc.* non apparet quid sibi Adverbium temporale nunc velit, quum satis sit dici: *Quamquam qui istinc veniunt*, quod ad aliud tempus nisi quod nunc est referri non potest: id recte iam viderunt multi editores, qui nunc simpliciter deleverunt, cuius verbi, si verum quaerimus, in ipso cod. Mediceo nec vola nec vestigium exstat, in quo legitur a prima manu: *isti nunc*, non *istinc nunc*, quod non fuit id, quod putavit Victorius: *istinc nunc*, sed simpliciter *istinc*, quod quum *isti ne* divideretur, putaverunt id esse *isti ne*, i. e. *isti nunc*, legendum, quum tamen unice verum esset simplex illud *istinc*. Denique commemoro Orellium, qui ad extrema huius epistolae verba: *Nam illo si veneris, tamquam Uticenses cognosces tuorum neminem*, haec adscripserit: 'Mirum ni scripserit Tullius: cognoscere a tuorum nemine', prorsus falsum esse. Neque enim debet fugere Ciceronianum criticum id ne potuisse quidem a Cicerone sic dici, sed potius: *cognoscere a tuorum nullo*. Notum est enim M. Tullium neque Genetivum *neminis* neque Ablativum *nemine* usquam usurpavisse.

In libro II. ep. 3. §. 1. quum in verbis his: *Equidem quid sentiam, aut scribam ad te postea pluribus aut, ne ad ea meditare, imperatum te offendam etc.*, viderem omitti in cod. Mediceo primum *quid*, deinde scribi *ad eam*, aliquanto audacius, scripsi: *Equidem meam sententiam aut scribam ad te postea pluribus aut, ne ad ea meditare etc.* Tam §. 2. reliqui id, quod est in cod. Mediceo a pr. manu: *Summa scito in expectatione esse eaque a te expectari etc.*, quamquam redo adhuc deesse pronomen *te*, quod facile ante esse excidere poterat quo loco additum est in illo libro a sec. manu. Ep. IV. §. 1. quum in cod. Mediceo intellexissem esse: *In huius generis litteras a me profecto non expectas*, non id, quod Orellio placuit: *Tu huius etc.* scribendum putavi, sed id, quod in hunc locum est aptissimum: *Iam huius etc.* Similiter iam corruptum est infra ep. 7. §. 2., ubi ego ex cod. Medicei scriptura *cogitationi pro cogita* effeci *cogita iam*. Postea obtinui cod. Medicei scripturam hanc: *Tuarum enim rerum domesticarum habes et scriptores et nuntios*, ubi vulgo *domesticos* de Ursini coniectura editum est. Saepe numero enim *domesticae* res opponuntur publicis, vide *Disput. Tusc.* lib. I. cap. 1. §. 2., ubi res *domesticae* ac familiares opponuntur rei publicae. Nam quod commemoraverunt *domesticos tabellarios* ex huius libri ep. 7. §. 3., eo nihil efficitur aliud nisi potuisse dici *domesticos* scriptores et nuntios. Eadem §. extrema, ubi apparet e cod. Mediceo plura excidisse verba, malui auctore Madvigio, cuius vide *Opusc. Acad.* p. 396., edere: *ut neque ea, [quae sentio, neque ea,] quae non sentio velim scribere*, quam Ernestio auctore: *neque ea, quae sentio, nec quae non sentio velim scribere*. Rectius Baiteus coniecit scribendum: *neque ea, quae sentio, neque ea, quae non sentio*. Sed quum cod. Mediceus nihil habeat nisi hoc: *neque ea quae nunc*

sentio, quid impedit quo minus etiam verbum aliud excidisse putemus? Ep. 5. §. 2., ubi in cod. Mediceo legitur: *ita sunt omnia debilitata prope iam extincta*, et ab altera manu correctum est *iam prope et*, malui ac iam prope scribere, quoniam ac post debilitata videtur facilius obliterari potuisse. Ep. 6. §. 3. e margine Cratandrinae editionis scripsi: *quantae mihi est honos eius, qui etc.*, quod olim *mihist* scriptum fuisse inde apparet, quod cod. Mediceus habet *mihist*. Epistola autem 7. §. 2. quamquam me non fugit, quem ad modum id, quod legitur in cod. Mediceo: *cur ego apsum vel spectator laudum tuarum etc.*, explicari posset, tamen obtinui vulgatam scripturam: *cur ego non adsum etc.* Saepe enim non excidit ex eo libro. Ep. 8. §. 2. dubitavi in verbis his: *Qua re da te homini: complectetur, mihi crede.*, auctore Orellio aliisque agnoscere verum, quum et verba et sententia solutae potius orationis quam metro vinctae esse viderentur. In eadem sententia postea etiam Wesenbergium esse cognovi, cuius vide *Emendationes M. Tullii Ciceronis epistolarum* p. 26. Ep. 13. §. 4. scripsi ego, quum in cod. Mediceo omissum esset vocabulum *rem*: *quam prima aestiva attigissem rem militaremque collocassem* pro eo, quod vulgo edebatur: *militaremque rem collocassem*. Orellius scripsit: *militemque collocassem*. Sed *collocare rem* recte dicitur, vide quae collegi in *Lex. ling. Lat.* meo vol. I. p. 943. b. Ep. 15. §. 4. nullam video fuisse causam, quam ob rem editores auctore Ernestio scriberent *nobilem adolescentem pro hominem adolescentem*. *homo atolescens* non solum a Plauto et Terentio dictus est, verum etiam ab ipso Cicerone lib. *de oratore* I. cap. 25. §. 117., a Caesare lib. *de bello Gallico* VI. cap. 28. a Salustio *de bello Catilin.* cap. 38. *de bello Jugurth.* cap. 6. a Livio lib. II. cap. 6. aliisque multis. Nobilem autem eum fuisse iam antea dictum erat. Sequitur ep. 16., in qua ego primum §. 1. in verbis his: *quid enim in illis fuit praeter querellam temporum, quae non meum animum magis sollicitum haberent quam tuum?* quum in cod. Mediceo non haberent, sed haberet legeretur, scripsi *habent* pro *haberent*. Dein §. 2. obtinui eam, quae est in cod. Mediceo, scripturam hanc: *Quod autem in maritimis facillime sum, moveo non nullis suspicionem velle me navigare*, pro eo, quod ex correctione eiusdem libri vulgo scriptum legitur: *Quod autem in maritimis sum, facillime moveo etc.*, quod mihi, ut ingenue fatear quod sentio, vix videtur ferri posse. Neque enim hoc loco ullo modo quaeritur utrum facile an difficile moveat suspicionem, illud unum significatur, eo, quod in maritimis praediis versetur, effici ut in suspicionem veniat non nullis se velle navigare. Quod autem Adverbium *facillime* revocavi ad Verbum substantivum *esse*, id maximo opere pertinet ad hunc ipsum locum, quo fere hoc significat M. Tullius se lubentissime in praediis maritimis se continere et consolari tristitiam suam. Simili in causa posuit etiam in epistolis quae sunt ad *Atticum* lib. XIII. ep. 26. §. 2. idem Adverbium in verbis his: *Ego, ut tempus est nostrum, locum habeo nullum ubi facilius esse possim quam Asturae*. Tam §. 4. scripsi e cod. Mediceo *fidissime atque amantissime* pro *fidelissime*

atque a. Eodem modo dicitur a Gellio lib. XII. cap. 8 extr. *ex eoque die — iugi concordia fidiſſime amiciffimeque vixerunt.* Neque omnino quum Cicero aliquoties Superlativum Adiectivi *fidiſſimus* usurpaverit, idonea causa est cur dubites de Adverbii. Ep. 17. in ipsa inscriptione pro corrupto *CANINIO SALUSTIO* auctore Orellio scripsi *C. SALUSTIO*. Dici enim vix potest quotiens scriptor cod. Medicei in eius modi nominibus titubaverit, quod compendia scribendi falso intellexit. Sic lib. I. ep. 2. §. 1. pro *Caninii tribuni pl.* scripsi *caninii tyranni publico lentulo* et paullo post §. 3. pro *cum Lupus tribunus pl.* posuit de suo: *lupus tyrannus publico lentulo*; et ep. 9. §. 15. pro *cum tribunus pl.* peccavit: *cum tyrannus publico lentulus*. et lib. II. ep. 19. in inscriptione pro *M. TULLIUS M. F.* scripsi *Marcus Tullius Marcellus filius* et ibidem e *C. CAELIO L. F. C. N. CALDO QUÆST.* fecit *consule coelio lentuli filio gneus caldoque*. et eadem ep. §. 2. pro *C. Vergilius* exaravit *consul Virgilius*, multaque id genus alla. Tum in ipso principio epistolae dubitavi Martyni Lagunae coniecturam recipere hanc: *Binas litteras a te mihi stator tuus reddidit Tarsi etc.* Nam fortasse significatio litterarum interdum latius patuit ut plures epistolae indicarentur. Deiu quod in verbis, quae deinceps leguntur: *Rhodum Ciceronum causa puerorum accessurum puto*, C. Nipperdeius in Schneidewini *Philologo* vol. III. p. 147. nomen *puerorum* in suspitione interpolationis vocavit, minime comprobandum existimavi. Nam recte et *Cicerones pueri* dicuntur, ut infra legitur lib. III. ep. 7. §. 1.: *quum Bruti pueri Laodiceae me convenissent*, et *causa* Nomen inter et Appositionem positum non magis debet offendere, quam si *causa* Genetivus inter se iunctis circumeluditur, ut apud Livium lib. XLI. cap. 28. §. 10. quod (*munus*) *mortis causa patris sui cum visceratione epuloque et ludis scaentis quadrivium dedit.* Nam aliquotiens in verbo *causa* similis verborum collocatio invenitur. Deinde §. 4., ubi vulgo legebatur oratione parum elegant: *Omnis enim pecunia ita tractatur, ut praeda, a praefectis; quae autem mihi attributa est, a quaestore curatur.*, malui eadem sententia, sed constructione concinniore ex ipso cod. Mediceo scribere: *Omnis enim pecunia ita tractatur, ut praeda a praefectis, quae autem mihi attributa est, a quaestore curetur.* Denique ep. 19. §. 2. quod ego pro Orelliana scriptura: *Quamobrem quaecumque a me ornamenta in te proficiscuntur***, ut etc. reposui: *Quam ob rem quaecumque a me ornamenta in te [proficisci poterint], proficiscuntur, ut etc.*, id est de Madvigii coniectura, quam is proposuit in *Opusc. Acad.* p. 397.

Lib. III. ep. 1. §. 3. extrema ipse quoque, quod in cod. Mediceo omissam est Pronomen *te* necessario adiciendum esse existimo, sed velui tamen uelis additis significare esse e supplemento criticorum ortum. Ep. 6. §. 3. quod Orellius nuper ac Baierus ediderunt *ut levissime dicam*, revocavi e cod. Mediceo, ut par erat, ut *levissime dicam*, vide orationis in *L. Catilinam* III. cap. 7. §. 17. tamen, ut *levissime dicam*, *amercandum nobis cum illo fuisset*. et quae de huius verbi usu commentatus sum in *Quaestionum Tullianarum* lib. I. p. 102 sqq. Ep.

8. §. 2. scripsi ego de coniectura mea: *cum magna sollicitaque significatone nostrae familiaritatis.* Nam quum in cod. Mediceo legatur: *cum magna sollicitudine significatione etc.*, ita tamen, ut aliquantum erasum sit *v. sollicitudine*, illa mihi ratio maxime probabilis videtur, ut statuamus *sollicitaque* casu propter sequens *significatione* ab librario in *sollicitudine* mutatum esse. Magna autem et sollicita significatio familiaritatis illa est, qua omni studio et sollicitudine efficere cupimus, ut alter sibi de nostra familiaritate persuadeat. Eadem epistola §. 6. quod edidi: *quum me iam Laodiceam venire voluisses*, est de mea coniectura repositum. Cod. Mediceus enim non simpliciter *me Laodiceam*, sed *meam Laodiceam* scriptum habet. Paulo post scripsi auctore Bengelio *committere me* pro *committerem*, sed eam tamen scripturam veram esse non existimo, et malim potius *committere sine me* Pronomine scribere ac postea *possis* pro *posses*. Ep. 10. §. 5. scripsi auctore Orellio *ipsi*, ut pro vulgato *illi*, ut, quod in cod. Mediceo solum ut legitur. Sed tamen *levissime*, quod in eodem libro habetur pro *lenissime* non mutavi. Vide quae supra dixi ad lib. III. ep. 6. §. 3. p. VIII. Ep. 11. §. 2. retinui eam, quae est in cod. Mediceo scripturam: *Quae enim a cuncto populo, a senatu, a iudicibus ingenio, industriae, virtuti tribuantur, quia mihi adsentior fortasse, quum ea esse in me fingo, mihi quoque ipsi tribui puto. quia*, quod Orellius nuper et Baierus omiserunt, id ipsum ad hunc locum aptissimum est, fortasse autem ad solum verbum *adsentior* pertinet, quod maximo opere efferendum hoc loco est, quoniam ea ipsa formula hoc significatur, eam opinionem falsam fortasse esse atque sibi iniuria scriptorem persuasisse illa in se esse. Malui autem *adsentior* retinere quam *adsentor* scribere, quoniam non tam in illo verbo, quam in tota formula illa vis, quae hoc loco requiritur, inest, de qua dixi in *Lexico Latino* meo in *v. adsentari*. vol. I. p. 553. Eadem ep. §. 4. *leviter accusans*, cui opponitur *graviter accusans*, et ipsa sententia et cod. Medicei auctoritate permotus reposui pro eo, quod Orellius et Baierus ediderunt, *leniter accusans*. Ep. 13. §. 1. etsi in cod. Mediceo est: *nullum onus officii cuiquam reliquam fecisse*, malui tamen *nullum munus* recipere quoniam *nullum munus*, si id erat ita divisum *nullum unum*, facile in *nullum onus* depravari potuit. *munus* autem ad h. l. aptius videtur dici quam *onus*. Post §. 2. scripsi ego audacius id, quod ratio loci mihi paene necessario requirere videbatur: *Nam tibi me profiteor et in re publica socium, de qua idem sentimus, et in vita cotidiana coniunctum, quam iisdem artibus studiisque colimus.* Nam quod *his* pro *iisdem* in cod. Mediceo legitur sententiam habet nullam et, si rem recte existimaveris, etiam ex *hisde* facile id oriri poterat. Paulo post nulla idonea causa excogitari potest quam ob rem *quo*, quod est in cod. Mediceo, in *cui* mutandum sit in verbis his: *quo nihil videbatur addi posse, quo i. e. ad quod.*

Lib. IV. ep. 2. §. 2. retinui scripturam vulgatam: *ut capere facilius ipse possim quam alteri dare*, sed quum in cod. Mediceo legatur *non capere*, sed *caperes*, possit videri id antiquitus fuisse: *capere se.*

i. e. capere scilicet. Ep. 4. §. 2. malui auctoritate cod. Medicei: *tuaque et auctoritate et prudentia et ..... dignissimae*, scribere, ut excidisse nomen aliquod significarem, quam et deleta prudentia dignissimae. Paulo post apparet cod. Medicei scripturam *ut sibi quisque pro et sibi quisque* defendi ita posse, si interpungas: *ut is cuique locus, ubi ipse sit, ut sibi quisque, miserrimus esse videatur*. Quod legitur §. 2. extrema: *quod nihil moderatius pro quo nihil moderatius*, in cod. Mediceo, id fuit fortasse *quo quidem nihil moderatius*. Saepe enim quidem per compendium scriptum oblitteratum est. Dein §. 3. quod scripsi *coeptum est pro coeptum sit*, id est de coniectura Madvigii ad Cic. lib. de finibus p. 145. proposita. Denique §. 5. *te*, quod aut post nihil aut post *delectare* critici interposuerunt, necessarium non putavi contra cod. Medicei auctoritatem recipere. Ep. 6. §. 1. sine ulla dubitatione retinui cod. Medicei scripturam hanc: *cuius officia iucundiora scilicet saepe mihi fuerunt, nunquam tamen gratiora*. Orellius de Martyni-Lagunae coniectura edidit: *cuius officia iucundiora licet saepe mihi fuerint, nunquam tamen gratiora.*, quod vereor ne parum Latine dictum sit. Eadem ep. §. 3. scripsi de coniectura mea: *quo magis te exspecto teque videre quam primum cupio*. Maior enim levatio mihi adferri nulla potest etc. pro vulgato: *Maior mihi levatio adferri nulla potest*. Illud mihi latere videbatur in vestigiis cod. Medicei: *maior mihi vatio mihi adferre*. Nam et facile enim si erat compendio notatum, oblitterari potuit et est ad hunc locum aptissimum. Ep. 7. §. 4. revocavi cod. Medicei scripturam ab Ernestio immutatam hanc: *Sed tamen, si iam ita constituisses, ut etc.*, quae mihi videtur etiam aptior esse quam quod Orellius et Baierus de Ernestii coniectura ediderunt: *Sed tametsi iam ita etc.* Ep. 8. §. 1. scripsi: *ut me non solum omnia debere tua causa. .... sed ea quoque, etiam quae non possim, putem*. Malui enim significare quam oblitterare hiatus orationis. Ep. 9. §. 2. non erat quod Orellius commemoraret Martyni-Lagunae coniecturam, qui hunc pro nunc scribi voluit in verbis his: *nunc omnia tenentem nostras sententias desideraturum censes fuisse? nunc omnia tenentem* per epexegesis dicitur et est idem quod nunc, quam omnia teneat vel teneret. Eodem enim modo *nunc* dicitur quo *tum* cum participio, qua de re exposui ad Ciceronis *Disput. Tusc.* lib. I. cap. 29. §. 71. p. 94 et ad *Laetium* p. 172. Ep. 10. §. 1. quum in cod. Mediceo omissum viderem *erat*, malui ego *habebam*, quod si per compendium erat scriptum, non minus facile quam *erat* oblitterari poterat, supplere in verbis his: *Etsi nihil [habebam] novi, quod ad te scriberem magisque litteras tuas iam exspectare incipiebam etc.* idque mihi eo etiam commendari videbatur magis, quod deinceps prima persona *incipiebam* habetur. Eadem epistola §. 2. quum in cod. Mediceo legi intellexerem *atque in omnes partes pro atque id in omnes partes*, malui Victorio auctore atque Ernestio *idque* in reponere quam *atque id* in servare. Ep. 12. §. 1. quum principium earum litterarum hoc esset in cod. Mediceo: *Servius Ciceronis pluribus verbis etsi*, quamquam non nego for-

tasae e compendio male intellecto haec nata esse posse, tamen ausus sum scribere: *SERVIVS CICERONI S. Pluribus verbis, etsi scio — vos certiores facere*. Nam ita recte scribere potuisse Servium intellegimus, si reputamus iam tabellarium ipsum M. Marcelli mortem nuntiare potuisse, et pluribus tantum modo verbis Ciceronem haec de re certiores fieri voluisse. Sed tamen incerta tota causa est. Nam potuit fortasse etiam scriptum fuisse: *Servius Ciceroni sal. plur. d.* vel simile quid. Illud certius, quod §. 2. scripsi: *Magium se ipsum interfecisse postea: se a Marcello ad me missum esse qui haec nuntiaret etc.* pro vulgato: *Magium se ipsum interfecisse; postea se a Marcello ad me missum esse etc.*, quod paene ineptum est. Illud est: *Magius habe sich selbst nach vollbrachter That getödtet*. §. 3. scripsi e cod. Mediceo in nobilissimo orbi terrarum gymnasio pro vulgato in nobilissimo orbis terrarum gymnasio. Illam formam orationis, ut orbi diceretur pro in orbe, obtinui optimorum librorum auctoritate et in oratione pro P. Sestio cap. 30. §. 66., ubi habentur haec verba: *qui locus orbi terrae iam non erat alicui destinatus?* et in *Accusationis* lib. IV. cap. 38. §. 82., ubi haec leguntur: *cuius amplissimum orbi terrarum clarissimumque monumentum est*, et in oratione Ciceronis de domo sua cap. 10. p. 24. *qui locus orbi terrarum vacuus extraordinarius fascibus atque imperio Clodiano fuisset*. Vide quae dixi in prooem. part. II. vol. II. p. VIII. et in Jahni *Annal. philol. et paedag.* nov. vol. XXII. p. 135 sqq. Ep. 14. §. 4. quod est in cod. Mediceo: *quis sim hoc tempore et quid possim*, multo concinnius mihi esse visum est quam illud quod vulgo legitur: *qui sim — et quid possim*.

Lib. V. ep. 2. §. 4. *tum ipse* pro *tu ipse* de Lambini coniectura reposui. Eadem ep. §. 7. edidi: *quod te audisse credo*. Nam quum in codice Mediceo tantum hoc habeatur: *quod te audisse certo*, non certo scio, illa mihi Benedicti ratio corrigendi loci non invenusta esse videtur. Paulo post est in cod. Mediceo *in animo pro in infimo*, ut mihi melior Lambini ratio videatur, qui scripsit in minimo, quam Orellii, qui in infimo edidit. §. 8. ex cod. Medicei scriptura: *quam alios animam advertisset*, recipiendum erat *animam advertisset*. Saepe enim Cicero haec orationis forma usus est. Ep. 6. §. 1. in re incerta malui *Decius librarius* relinquare quam de coniectura non satis certa *libertus tuus* reponere. Paulo post verba: *non satis credidi homini prudenti*, falsa non esse existimo. Est enim homini quamvis prudenti. Conferatur lib. III. ep. 5. §. 1. ubi in simili causa dicitur: *quo quidem hominem neminem potuisti nec mihi anciozem nec, ut arbitror, ad ea cognoscenda, quae scire volebam, aptiorem prudentioremque mittere*. Ep. 7. §. 3. Pronomen *me* post *minorem* paene necessarium esse existimo, quod addidi unciis circumcludens. Ep. 8. §. 1. quum in cod. Mediceo legeretur: *Quantum ad studium meum exstiterit*, non simpliciter: *Quantum studium meum exstiterit*, credidi ego temporis notationem eo loco olim in libris fuisse scripsique *a. d. ....* ut numerum excidisse post *a. d.* existimarem. Eadem ep. §. 2. reposui: *quaedam pe-*

stes laude aliena dolentium hominum. Cod. enim Mediceus, in quo legitur: *quaedam pestes hominum laude aliena dolentium hominum*, eam nobis licentiam concedit. Paulo post *utuntur* de coniectura Martyni-Lagunae malui scribere quam *nituntur* auctoritate cod. Medicei, quae quidem in eius modi rebus magna videri non potest, revocare. Ep. 10. a. §. 2. *actione expostulant* malui edere de Ernestii ratione quam vitiosam scripturam *actiones expostulant* propagare. Postea §. 3. locum, de quo critici dubitaverunt, interpretatione, qua iam Weiskius uti voluit, adiuvi et scripsi: *viginti oppida sunt Dalmatiae antiqua, quae ipsi sibi asciverunt, amplius sexaginta.* Ascita oppida opponuntur antiquis. Ep. 12. §. 2. etsi coniectura, quam proposuit Orellius, ut scriberetur: *Callisthenes Crisaeum bellum*, pro cod. Medicei scriptura: *Callisthene Troicum bellum*, admodum speciosa videtur, tamen neque Athenaei locus, quem ille laudavit ex lib. XIII. p. 560. C., rem conficit et quae habentur apud Plutarchum in *vita Camilli* cap. 19. de tempore Troiae excisae, id quod Cicero h. l. refert, confirmare videntur. Vide quae adfert Ger. Ioann. Vossius de *historicis Graecis* p. 74. ed. Westerm. Ibidem §. 3. scripsi ego: *a qua te flecti non magis potuisse demonstras quam Herculem Xenophontium illum a Voluptate*, ut maiuscula littera vocem Voluptatis scriberem. Fingi enim personam eam a Xenophonte notum est. Paulo post §. 4. quam ob rem scripserim: *quae vehementer animos hominum in legendo, te scriptore, retinere possit*, iam aperui in *Suppl. annal. philol. et paedag.* vol. XIX. p. 159. Quod enim in cod. Mediceo scriptum est: *in legem dote scripto retinere*, id apparet olim fuisse sic scriptum: *integredote scripto retinere*. Id, si recte rem interpretaris, nihil aliud est nisi *in legendo te scriptore retinere*. Vide quae alia id genus exempla l. c. posui. *in legendo* autem recte opponitur verbis, quae antecedunt, *in scribendo*, eodem prorsus modo, quo paulo post *in experiendo* et *in legendo* inter se opponuntur, et dicitur multo rectius quam *in legendo tuo scripto*, quod Orellius edidit. Tum autem verba *te scriptore* recte per se intelleguntur, id est, *tua scriptione*. Postea §. 6. retinui quidem cod. Medicei scripturam: *habet enim varios actus multasque actiones et consiliorum et temporum*, quamquam Madvigii coniectura: *mutationesque et consiliorum et temporum*. multum habet quo se commendat. Propterea autem non recepi, quoniam post vocabulum *varios* mihi aptissime videtur *multasque* inferri. Quam ob rem suspicor aliud fortasse vocabulum reponendum esse, ut si pro *actiones* scribas *rationes*. §. 7. scripsi ego de coniectura mea: *qui neque pietam neque fietam ullam imaginem suam passus est esse*, pro vulgato: *qui neque pietam neque fietam imaginem etc.* Nam etsi *tam*, quod est in cod. Mediceo post *fietam* scriptum, ex *διτρογγαρία* possit natum videri, tamen *ullam* et aptissimum est ad hunc locum et facile, quum scriptum esset *fietamullam* continua scriptione, obliterari ex parte potuit. Ep. 14. §. 2. non potui probare quod nuper Orellius edidit cum Baitero: *non intelleges duplicari sollicitudines, quas levare tua te prudentia postulat?* Nam quum in cod. Mediceo aperte scriptum sit:

qua se levare etc., non potest dubium esse quin *quas elevare* verum sit. Conferas Ciceronis *Disput. Tusc.* lib. III. cap. 15. §. 34. *nihil est enim quod tam abundat elevetque aegritudinem.* §. 3. scripsi: *red-eas ..... ad consuetudinem etc.*, quod mihi cum Particula coniunctiva etiam Verbum excidisse videtur. Ep. 15. §. 2. scripsi de coniectura Rostii: *quod vinculum, quaeso, deest nostri coniunctioni?* Nam quod Orellius recepit et cod. Mediceo: *Quod vinculum quasi deest (deest cod.) nostrae coniunctionis*, id mihi nequam probatur. Ibidem §. 5. veritus sum Rostii auctore *ut omne tempus una fuisset* scribere pro cod. Medicei scriptura: *omne tempus una fuisset*. Nam poterat illa epexegetis fortasse etiam per asyndeton inferri. Vide locum consimilem, qui habetur harum epistolarum lib. V. ep. 12. §. 8. *Quod si a te non impetro — cogar fortasse facere, quod non nulli saepe reprehendunt: scribam ipse de me etc.* *Accusationis* lib. IV. cap. 22. §. 48. *Fecit, quod Sticuli non audebant — apposuit patellam, in qua sigilla erant egregia.* epistolarum ad *Atticum* lib. XII. ep. 27. §. 2. *De Cicerone, ut scribis, ita faciam: ipsi permittam de tempore etc.* Ac fortasse etiam in *Laelio* cap. 1. §. 4. revera scripsit Cicero id, quod in plurimis et antiquissimis libris, quantum equidem indagare potui, habetur: *Sed ut in Catone maiore feci, qui est scriptus ad te de senectute, Catonem induci senem disputantem —, sic quum accepissemus — fuisse, idonea mihi Laelii persona visa est etc.* Ep. 16. §. 4. in verbis his: *nihil mali esse in morte, in qua si resideat sensus*, etsi, quum in cod. Mediceo scriptum sit: *morte et quasi*, possit videri verum esse, quod coniecit Bengelius *ex qua si resideat sensus*, quem ad modum ab Livio lib. XL. cap. 7. dicitur: *et iram eius, si qua ex certamine residet, simplicitate et hilaritate nostra lenimus.*, non tamen quidquam andeo mutare. Facile enim quum in antiquo libro scriptum esset *morte et quasi*, oriri potuit *morte et quasi*, et ad sententiam *in morte* videtur esse aptius, id est in statu, qui est post mortem. Eadem ep. §. 6. quum in cod. Mediceo scriptum sit *si liberis pro liberis*, fortasse olim *liberis*, id est, *in liberis* scriptum fuit, quamquam non minus recte hoc dicitur sine Praepositione. In extremis autem huius §. verbis recepi elegantem Orellii coniecturam, qua ille scribi voluit: *officio tamen esse functum viri benevolentissimi atque amicissimi*, pro vulgato *officio tamen esse functurum benevolentissimi etc.* Ep. 17. §. 5. *maxime* revocavi pro *maximae*, quod Orellius ac Baiterus ediderunt. Nam et repositum illam potius rationem requirit et *maxime* ad sententiam ipsam aptissimum est. Ep. 18. §. 1. legitur vulgo: *et qua condicione omnes et quibus temporibus nati simus*, in quo neminem debebat fugere falsam inesse sententiam. Nam solo Verbo substantivo indicatur persona, quae opponatur omnibus hominibus. Scripsi igitur *et quibus temporibus nos nati simus*. Quae coniectura quum per se probabilis est tum confirmatur etiam eo, quod in cod. Mediceo non simpliciter *nati* legitur, sed *notati*, ut ne codicis quidem auctoritate certa vulgata scriptura niti videatur. Intellexi postea in eandem coniecturam etiam Wesenbergium

incidisse. Id quo facillior ipsa ratio est, eo minus mirandum, admirandum illud potius, quod nemo ante nos in istam suspicionem adductus est. Ep. 20. §. 4. scripsi ego: *prudētia, quod rem a me non insipienter excogitatam [a me ne cogitatam] quidem putas.* Nam quod pro *quam*, quod videtur propter antecedens *quam* in cod. Mediceo venisse, iam Lambinus recte receperat: illud autem quod ego, *quam*, sicuti aliis locis multis, hic quoque aliquid omissum esset propter *ὀμοεικέλευτα*, explēvi potius *a me ne cogitatam*, quam simpliciter *ne cogitatam*, id, si sententiam recte existimas, necessario faciendum fuit. Ibid. §. 5. primum de Lambini coniectura *legeo* pro *Luceio* reposui dein pro *ut ea, quam tu deposueras, Sestius*. In cod. enim Mediceo non *ut ea*, sed *utua* habetur, quod propius videtur ad *ut illa* quam ad *ut ea* accedere. Paulo post §. 6. scripsi ego de coniectura mea: *quoniam de legeo parum cautum est*, pro eo, quod vulgo legebatur: *quoniam de legeo parum gravatum est.* Eadem §. 6. reliqui, quod in cod. Mediceo est *in pecuniae exactae*, ut suppleretur ex reliqua oratione *rationibus* pro vulgato *in pecunia exacta.* Ep. 21. §. 1. *quam e* cod. Mediceo adferretur *mihī communia omnia* pro eo, quod Orellius scripsit *mihī omnino omnia* malui e cod. Borrom., in quem hoc videtur non venisse nisi coniectura, edere: *ita mihī commoda omnia, quae opto, contingant.* Facile enim *commoda*, si erat hoc verbum per compendium notatum, in *communis* confusione compendiorum mutari potuit.

Lib. VI. ep. 1. §. 1. scripsi *quisque* pro cod. Mediceo scriptura *quisquis* auctoritate multorum criticorum. Recte iam Orellius comparavit ep. 4. §. 3. Epistola eadem §. 6. *quam* in cod. Mediceo scriptum sit *si sis futurus* pro *sis futurus*, credo ego scripsisse Ciceronem: *ne dubitare quā aut aliqua re publica sis is futurus, qui esse debes aut etc.* et sic iam h. l. reponi velim. Ep. 2. §. 1. *proficiscantur* potius retinere quam *proficiscatur* e cod. Mediceo auctore Orellio edere malui. *proficiscatur* si scriptum fuit, facile id in *proficiscatur* mutari potuit. Ep. 3. §. 3. nullam video causam, quam ob rem debuerit scribi *duxit* pro *dixit* in verbis his: *mori autem nemo sapiens miserum dixit ne beato quidem*, itaque retinui quod est in cod. Mediceo *dixit.* Ep. 4. §. 1. necessario fuit scribendum auctore Victorio *videtur* pro eo, quod Orellius e cod. Mediceo vulgo propagavit *videmur.* Dein reliqui verba ita, ut sunt in cod. Mediceo: *non quo . . . . . sed quod difficilis erat coniectura.* Ep. 5. §. 3. non male mihi videtur Madvigius in *Opusc. Acad.* p. 397. verba corrupta sic emendasse: *Qua re ad eam spem, [quam de omnibus habemus, accedit ea.] quam extra ordinem de te ipso habemus, non solum propter dignitatem et virtutem tuam — haec enim ornamenta sunt tibi etiam cum aliis communia — sed etc.* Sed in re admodum incerta nolui tamen audacior esse, praesertim quam etiam in verbis iis, quae sequuntur, remaneret vitium. Ep. 6. §. 1. recepi Lambini coniecturam: *Non vereor ne etc.*, pro cod. Mediceo scriptura: *Vereor ne etc.* Facile enim in principio epistolae negatio omitti po-

tuit, quae requiritur ab ea ipsa, quae his verbis subest, sententia. Eadem ep. §. 9. scripsi *intelleget laudes* pro vulgato *intellegit laudes.* In cod. enim Mediceo est *intelleget laudes*: id fuit olim scriptum *intelleget laudes*, id est, *intelleget laudes.* E enim et in illo codice significat. Ep. 7. scripsi ego e cod. Mediceo *contremesco* pro vulgato *contremisco* itemque in Ciceronis lib. *de oratore* I. cap. 26. §. 121. scribendum existimo e libris: *et tota mente atque artibus omnibus contremescam.* Eandem rationem in Lucretii carmine secutus est C. Lachmannus, in Virgilio carminibus Phil. Wagnerus, cuius vide *Orthograph. Vergilianam* p. 476. Paulo post §. 5. non dubitavi auctoritate cod. Mediceo scribere: *apud ipsum multum, ad eius omnes plurimum potes.* Nam *quam apud et ad* inter se non solum cognatae formae sint, sed ex una origine prognatae formae, eodemque iure dicatur *ad aliquem valere aliquid, ad aliquem plurimum posse*, quo iure dicitur *apud aliquem aliquid posse vel valere*, videtur etiam elegantior oratio effici atque alacrior eo, quod eae formae hoc loco variantur. Ep. 9. §. 1. scripsi ego: *Nam et patre eius — plurimum sumus usi etc.* pro vulgato *plurimum usi sumus.* Nam *quam* in cod. Mediceo omissum sit *sumus*, id mihi videtur in continua scriptione *plurimumsumus* facilius post *plurimum* quam post *usi* obliterari potuisse. Dici enim vix potest quod in cod. Mediceo menda ex omissione syllabarum inter se similitum nata sint. Paulo post e cod. Mediceo, in quo est: *ut nonnullum cum homine etc.* scribere malui *ut non ullo cum homine*, quam e cod. Taurinensi reponere *nullo ut cum homine*, quod ab eo, qui haec excerpserat, profectum mihi esse videtur. Ep. 10. §. 5. scripsi auctore Wesenbergio in *Observat. critt. ad M. Tullii Ciceronis pro P. Sestio orationem* p. 15. *tibi istam acerbitatem et iniuriam non diuturnam fore.* Nam quod in cod. Mediceo scriptum est *diuturne*, alii *diuturniorem* ex ep. 13. §. 15. scripserunt, Orellius nuper *diuturne* retinuit, quod vix hoc loco admitti potest. Facile autem *diuturni* et *diuturne* confundi in antiquo libro potuerunt. Ep. 12. §. 4. extrema, *quam* cod. Mediceo auctoritas, in quo libro scriptum legitur: *non solum ut victor beatus, sed etiam ut, si ita accidisset, victus ut sapiens esses*, mihi hanc potestatem concederet, malui scribere: *sed etiam, ut, si ita accidisset, victus ut sapiens esses*, quam: *sed etiam, ut, si ita accidisset, victus sapiens esses.* Sic enim quae est oppositio inter victorem et victum magis exstare atque apparere mihi videtur. Ep. 18. §. 4. *quam* in cod. Mediceo scriptum sit: *iam impersonare* pro *iam tamen personare*, credo ego Ciceronem potius *tamen personare* quam *iam tamen personare* scripsisse. Quam ob rem *iam* uncis circumclusi. Ep. 22. §. 1. interpunxi ego: *Haec quamquam nihilo meliora sunt nunc, etiam atque etiam multo desperatiora etc.* Nam non satis recte *nunc* ad sequentia adsumpsit Orellius. Sed rectius Wesenbergius, id quod postea cognovi, etiam prius *etiam* delendum putavit, ut haec esset oratio: *Haec quamquam nihilo meliora sunt nunc atque etiam multo desperatiora etc.*

Lib. VII. ep. 1. §. 2. scripsi e cod. Mediceo *creterrarum* pro

craterarum, eaque forma non solum apud Naevium obtinenda videtur de cuius loco vide *Nonium* p. 547, 30. cl. *ibid.* p. 84, 14., et apud Varronem apud Non. l. e. p. 547, 33., sed etiam Ciceroni reddenda in lib. *de natura deorum* II. cap. 44. 6. 114. eodem Nonio auctore l. c. p. 548, 2. Conferas etiam *Paulum Festi* p. 53, 10. Müll. Ep. 2. §. 3. recepi id, quod Lambinus e codice nescio quo protulit *aditura*, quod multo est aptius, quam illud, quod vulgo legitur *habitura*. Facile autem haec confundi poterant, quod spiritus modo adiciebatur neglegenter, modo mittebatur. Ep. 12. §. 1. ego pro eo, quod corruptum habetur in cod. Mediceo: *cum idem intuebare quod Zeius familiaris meus*, scripsi: *quum idem tu tuebare, quod Selius familiaris meus*. Lambinus iam *tuebare* proposuit. Sed incerta haec fere omnia. Ep. 14. §. 2. revocare malui id, quod ante Orellium vulgo legebatur, *cognoscere*, quam e cod. Mediceo recipere *cognoscerem*. Saepe enim factum est ut *m* adiceretur in eius modi locis, quod *e* non pro simplici *e* habebant, sed pro *e* per compendium scripto. Sic huius libri ep. 33. §. 1. pro *postulare* scriptum est in cod. Mediceo *postularent*, quod *postularē* scriptum erat aut sic scriptum videbatur. Ep. 16. §. 3. *videbo* malui scribere quam *videro*, quod in cod. Mediceo legitur *video*. Saepe numero autem *videbo* et *video* confusa eo sunt, quod *b* et *o* litterae vulgo ita contrahebantur, ut unam tantum modo litteram efficerent. Sic rursus huius libri ep. 23. §. 3. pro *habebo* in cod. Mediceo scriptum est *habeo*. Ep. 17. §. 2. Lambino auctore, cui etiam Wesenbergius, cuius *Emendationes* iam hinc inspicere poteram, accessit, scripsi *detulerim* pro vulgato *adtulerim*. Dici enim non potest quam saepe eius modi verba confusa sint. Ep. 18. §. 2. addidi post *haec ante scribere* e codice, quem commemoravit Victorius, negationem *non*, quam etiam Wesenbergius addi voluit e Rutillii coniectura. Ep. 19. quum in cod. Mediceo scribi cognovissem non *misi*, sed *amisi*, scripsi *tibi tam misi*, quod et ad hunc locum maxime accommodatum est et, si scriptum erat *tibi amisi*, facile oblitterari potuit. Vide quae dixi in *Supplem. annal. philol. et paedagog.* vol. XIX. p. 159. Eadem ep. paulo post Orellius scripsit e Lambini coniectura: *qui quamquam plurimi sunt, doctorem tamen nonnunquam desiderant.*, in quo mihi nonnunquam etiam infirmare sententiam videtur. Quum igitur in cod. Mediceo pro *nonnunquam* scriptum inveniat *unumque*, mihi maxime vera Egnatii coniectura visa est, qui scribi voluit: *doctorem tamen usumque desiderant*, una littera immutata. Ep. 23. §. 2. extr. reliqui ego cod. Medicei scripturam *felicius*, quod id verbum in emptione satis aptum videbatur, sed non diffiteor tamen *facilius*, quod vulgo restituerunt, multo esse usitatius. Ep. 25. §. 1. malui scribere, id quod vulgo legebatur: *vereor ne in cationium Cationinos*, quam auctore Orellio in *cationum* recipere e cod. Mediceo. *Cationium* non solum similitudo syllabarum, quae intercedit inter *cationium* et *Cationinos*, commendat, verum etiam versus Laberii tuetur, qui est apud Gellium lib. XVI. cap. 7. *Tollet bona fide vos Orcus nudas in cationium*. Conferas etiam Scholia-

atam Iuvenalis p. 65. ed. Cram. Ep. 26. §. 1. quod edidi *tum in quo* pro vulgato *tum quo* est de Wesenbergii coniectura in *Emendationibus* p. 23. proposita. Paulo ante quod scribendum coniecit idem Wesenbergius *a te*, est in ipso cod. Mediceo et erat iam receptum in altera editione ab Orellio et Baitero. Paulo post §. 2. *Ac tamen scripsi* e cod. Mediceo pro vulgato *Attamen*, quod est etiam ad ipsam sententiam minus aptum. Ep. 28. §. 2. iam probo coniecturam Madvigii apud Wesenbergium l. c. p. 93. propositam, qui pro *dicere* scribi voluit *discere*, eamque iam receptam velim. Ep. 30. §. 2. vulgo legebatur: *Haec tibi ridicula videntur — non enim ades —; quae si videres, lacrimas non teneres*. Ego scripsi quod est in cod. Mediceo: *qui si videres*, quod idem est aptius. *Qui* enim recte refertur ad pronomen *tibi* et ad *videres* facile Accusativus *ea* ex verbis, quae antea leguntur, adsumitur. Ep. 32. §. 1. quod ego edidi: *non me defendis pro non defendis*, effecit Benedictus e cod. Medicei scriptura *nonne defendis* comprobavitque nuper Wesenbergius. Paulo post repetitam ita particulam propterea prorsus delere nolui, quod est in cod. Mediceo atque eodem iure fortasse excusari poterit, quo *ita ut — ita defendi* in proem. part. I. vol. I. p. XI. Eadem ep. §. 3. quod scripsi: *id quum ipsius causa* pro vulgato *idque ipsius causa*, est in cod. Mediceo neque mihi mutandum videtur. Redolet enim saepe familiaris hic sermo inconditam illam ac rusticanam orationem, quam invenimus apud Catonem *de re rustica* et in historicorum fragmentis. Denique in hoc libro ep. 33. §. 2. extr. aliquid ausus sum facere, quod fortasse multis nimis temere factum videbitur, ut pro *pluribus*, quod est in cod. Mediceo, scriberem *parum libenter* in verbis his: *Tu vellem ne veritus esses ne parum libenter legerem tuas litteras, si mihi, quem ad modum scribis, longiores forte misisses, ac velim posthac sic statuas, tuas mihi litteras longissimas quasque gratissimas fore*. Sed si rem recte existimabimus, admodum facilis illa mutatio videbitur. Ille enim librarius, qui verbi causa e compendio *TR. PL.* effecit *tirannus publius lentulus*, poterat eodem modo, si scriptum fuit *P. L.* i. e. *parum libenter*, exinde efficere *pluribus*, quod quum sententiam nullam habeat, etiam audacius corrigendum est.

Ad librum VIII. emendandum praeter Wesenbergii *Emendationes* nunc poteram etiam adhibere ea, quae C. Fr. Hermannus in *disputatione de causa Serviliana apud Cic. fam. VIII. 8. cum mantissa critica in M. Caelii epistolas ad Ciceronem* Gottingae edita in indice scholarum a. MDCCCLIII. exposuit. In quibus autem ab Orellio et Baitero discessi, potissimum haec sunt. Ep. 1. §. 1. scripsi quidem auctore I. Fr. Gronovio *discedens* pro *decedens*, neque tamen nego mihi magis placitum esse *discedenti*. cf. ep. 3. §. 1. *Ibid.* §. 3. reliqui, quae ante me fuit, scripturam: *solet enim aliud sentire et loqui neque tantum valere ingenio, ut non appareat quid cupiat.*, sed quum in cod. Mediceo scriptum sit: *ut non appareat ut quid cupiat*, credo ego alterum ut olim fuisse *in*, i. e. *tamen*, et suspicor esse scribendum, id
cic. III. 1.

quod maxime accommodatum est ad hanc sententiam: *neque tantum valere ingenio, ut non appareat tamen quid cupiat.* Paulo post §. 4. auctore etiam Wesenbergio pro factum scripsi e coniectura H. Stephani factum. §. 5. recte vidit Wesenbergius l. c. p. 60. scripturae cod. Medicei *ur de urbe*, unde factum est *unde in urbe* in editionibus, nihil subesse aliud nisi *διτρογγυλίας* verbi *urbe*, itaque scribendum esse: *Te — dissipant perisse: urbe ac foro toto maximus rumor fuit te a Q. Pompeio in itinere occisum.* Quae deinceps leguntur verba: *Ego, qui scirem, Q. Pompeium Baulis embaeneticam facere et usque eo, ut ego miserer eius esuriei, non sum commotus et hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur optavi.* corrupta sunt. Nam quid embaeneticam facere esset, nemo adhuc docuit. In cod. Mediceo nihil magno opere, quo nos uti possimas in loco obscuro, offendimus, nisi quod *esurire* pro *esuriei* aperte in eo libro scriptum est. Ego locum de coniectura mea, quam spero facile probatum iri doctis, ita constitui: *Ego, qui scirem Q. Pompeium, Baulis quam peneticam (πενητικὴν) faceret, eam vocem reponendam esse vidit iam Benedictus) faceret, usque eo, ut ego miserer eius, esurire, non sum commotus et hoc mendacio — optavi.* In extrema epistola *vigent* ita retinui ut existimarem aliquid post eam vocem excidisse. Ep. 2. §. 1. quum esset deinde ex praesente, quod compendio signatum opinatus erat librarius, factum praesentante, cuius generis vitia aliquotiens iam notavimus, itaque malui potius cum Lambino, Ernestio, Baitero, Wesenbergio simpliciter *me praesente* scribere, quam cum Gronovio *me in repraesentanti* aut cum C. Fr. Hermanno *me stante*. Paulo post quod nuper Orellius et Baiterus ediderunt *sed singulis*, ego retinui quod est in cod. Mediceo *et singulis*. In verbis, quae sequuntur, *Ride pro Fide* scribi vult Wesenbergius, quod multum habet quo se commendat. Postea scripsi nimium fortasse concedens Ernestio: *Itaque relictus legi Liciniae maiore esse periculo videtur.* Nam quod est in cod. Mediceo: *Itaque relictus lege Licinia maiore esse periculo videtur.*, ita explicari posse videtur ut verba *lege Licinia* adsumantur ad verba *maiore esse periculo videtur*, nempe, si lege Licinia agetur, qua nunc ille Mediceo legeretur *introitu puto, introivit* potius quam *introit* scribendum esse visum est. Paulo post scripsi *tunc tam* de C. Fr. Hermanni sententia pro vulgato: *tum ita*. In cod. enim Mediceo est *tota bene*, quod videtur fuisse *to tā*. Ep. 3. §. 1. Wesenbergius *me ante negaras* auctore Lambino addi, dein *tibi post curaturum* demi vult. De hac ratione subdubitavi, sed recte tamen idem Wesenbergius vidit in his, quae sequuntur, verbis: *Atque hoc eo diligentius factito quod etc.* Orellium falso ego e cod. Mediceo pro *eo* edidisse. Paulo post Wesenbergius *ego post non modo* adieci voluit, quod ego adieci ita, ut nuncis circumcluderem. Extrema fere §. de Manutii ratione, quam probaverunt etiam C. Fr. Hermannus et Wesenbergius, edidi: *Est*

tantum est, ut hercules, pro eo, quod est in cod. Mediceo: Sed tanti? est hercules! Quotiens est et *set* confusa sint ostendit Wesenbergius. Verba autem, quae deinceps leguntur: *Non multum M. Octavium curam adis, quam Itrum premant, quae permulta sunt, sublevant.*, coniectura de Wesenbergii sententia. In cod. Mediceo legitur: *M. Octavium — sublevant.* Eadem ep. §. 3. scripsi de eiusdem hominis sententia: *qui tibi istuc, inquis, in mentem venit, homini non inepto? [ita] atiquid ea tam multis monumentis exstare quod etc. pro vulgato: Qui tibi — non inepto. Aliquid ex tam multis etc.* Sed possis eodem loco post *inepto* suspicari excidisse *opto* propter summam similitudinem litterarum. Conf. lib. X. ep. 20. §. 3. *quem te et opto esse et confido futurum.* Denique idem Wesenbergius recte conveniat pro *commodi* scribi voluit. Ep. 4. §. 1. primum reposui e cod. Mediceo *istuc* pro *istuc*. Dein §. 2. auctore Wesenbergio ex eodem cod. *herculesum* scripsi, non *Servium*, cl. or. pro *M. Fonteio* §. 9. tum emendavi *petit* pro *petitit*. Ibid. §. 2. recte vidit Wesenbergius verba *in evitandis his consiliis, qui se intenderunt in adversarios etc.* sana non esse, sed quod ille eorum ante *evitandis* interponi, dein *his* delecti vult, dissellus est. Ego suspicor idem hoc loco esse factum, quod illis locis multis, ut quaedam verba propter repetitionem eiusdem aut similia verbi exciderint, et sic fere credo Caelium scripsisse: *in evitandis his consiliis [quae intta erant ab illis], qui se intenderunt adversarios in eis tribunatum.* Lacunae igitur signa eo loco post §. 5. scripsi auctore Wesenbergio: *Praeterea nuntiatum nobis est et pro vulgato: Praeterea nuntiatum nobis et.* Ep. 5. §. 1. scripsi de Bengelii coniectura: *Nam si hoc modo rem moderari possemus.* Id fuit olim aie compendiosa notatum: *hoc in remoderari*, unde venit in cod. Mediceo: *hoc more moderari.* Nam minus et ad sententiam et ad ipsam cod. Medicei auctoritatem accommodatum est, quod Wesenbergius absolute dici voluit: *si hoc modo moderari possemus.* cl. epist. ad Atticum lib. VI. ep. 3. §. 9. *moderabor ita, ne etc.* Ut hic *rem moderari* dicitur, sic infra lib. X. ep. 9. §. 3. *rei moderator.* §. 2. scripsi *morem* auctore Ernestio, suasore C. Fr. Hermanno pro vulgato *moretur*. Extrema huius epistolae verba auctore Wesenbergio sic constitui: *Hoc sic praeterito anno Curio tribunus [erit] et eadem actio de provinciis introibit: quam facile tunc sit omnia impedire et quam hoc Caesari, qui sua causa rem publicam non curent, sperent non te fallit.* Cod. Mediceus non habet *erit*, quod adiecit Wesenbergius, tum *introit* ut pro *introibit*, postea habet *nunc*, quod correxit Lambinus, deinde *superet*, quod emendavit Orellius. Ep. 6. §. 1. scripsi de Lambini ratione *non ea, qua existimaveram, invidia.* Dici enim non potest quotiens *quā* et *qua* in cod. Mediceo confusa sint. §. 3. quod C. Fr. Hermannus coniecit: *et hercules concepta omnia foedere inhonesto sunt*, etsi multum habet quo se commendat, non tamen mosus sum recipere. Ibid. §. 4. scripsi *rigescimus* pro *frigescimus* de coniectura Guilielmi et Orellii, probata etiam Madvigio et Wesenbergio,

tum Madvigio auctore verbis *hic omnia iaceant* quae casu ex iis, quae ante posita erant, repetita hoc loco sunt, eiectis scripsi: *Tamen, quoquo modo potuit, sine Parthis Bibulus in Amano nescio quid cohorticularum amisit.* pro vulgato: *Tamen quoquo modo hic omnia iaceant, potuit sine Parthis. Bibulus etc.* Ep. 7. §. 2. scripsi *Nondum rettuleram* quod C. Fr. Hermannus commendavit. In cod. Mediceo legitur *rettuleras*. Paulo post scripsi de coniectura mea: *Quaeres, ubi? [ibi, ubi] hercule ego minime vellem.* Vulgo legebatur: *Quaeres, ubi? ubi hercule ego minime vellem.* In cod. Med. nihil legitur nisi *quaeres ubi hercule etc.* Vide quae disputavi in Iahnii *annal. philol. et paedagog. nov. supplement.* vol. XIX. p. 159. Ep. 8. §. 1. recte fecit Wesenbergius, quod idem illud, quod vulgo legebatur, reponendum indicavit: *Quaeris qua in causa?* Nam quod habet cod. Medicus *Quaeris an causa?* nihili est et est in hoc quidem libro graviter ille codex adfectus vitiis, ut etiam plus in hoc ipso libro audere possimus. C. Fr. Hermannus *Qua quaeris in causa?* proposuit. Eadem ep. §. 2. locum eo, quo Madvigius ad Cic. *de finibus* libros p. 820. voluit modo, constitui, ut primum *quidquam* pro *cuiquam* (cod. Med. *quomquam*) scriberem, tum *maximaeque nobis traditus erat invidia* pro *maximaeque nobis traditus erat invidiae*, deinde *Q. Pilius* pro *quod Pilius*. Postea auctore Wesenbergio scripsi: *ut indicaret pecuniam ex bonis patris pervenisse ad Servilium.* In cod. Mediceo est *ut incipet de pecuniam ex bonis patris pervenit ad Servilium.* Denique pro *de patris*, quod Orellius in *de patriis* mutavit, ex antiqua correctione reposui *de patre*, quod Graevius coniecerat, quem secuti sunt C. Fr. Hermannus et Wesenbergius. Eadem ep. §. 5. scripsi de Manutii sententia: *S. C. auctoritates.* In cod. Mediceo est *S. C. auctoritas.* Wesenbergius dubitans *auctoritatesque* proposuit. Deinde *Lucilius* scripsi pro *Lucceius* secutus Nipperdeum in *Annal. Berolin.* a. MDCCCXLVI. vol. II. p. 251. conf. etiam C. Fr. Hermannum l. c. p. 14. Postea vero scripsi: *M. Oppius M. F. Ter. Sal.*, ut est in cod. Mediceo, pro vulgato: *M. Eppius M. F. Terentina.* Oppium Salinatorem habes etiam apud Livium lib. XXXV. cap. 24. Eandem rationem infra §. 6. secutus sum etiam contra cod. Mediceum. §. autem 5. quod scripsi *ea Kal. Mart.* profectum est a Wesenbergio. In cod. Mediceo est *a. d. ex X Kal. Mart.* Postremo scripsi auctore C. Fr. Hermannus l. c. p. 14. *ut adducere liceret pro sex add. liceret.* VI enim et VT facile confundi inter se poterant. §. 6. edidi: *P. Caecilius Q. F. Fab. Metellus Pius Scipio*, auctoritate Baileri et Wesenbergii. Orellius scripsit: *Q. Metellus Q. F. Fab. Pius Scipio.* Eadem ep. §. 10. retinui *supersederi* pro eo, quod Orellius et cod. Mediceo reposuit, *supersedere*. In talibus enim facilis error fuit. Sic infra ep. 15. §. 1. extr. pro *circumsederi* in cod. Mediceo legitur *circumsedere* et alia id genus multa inveniuntur. Paulo post *istoc* e cod. Mediceo pro *istuc* scripsi. Ep. 9. §. 1. quod edidi: *Curionem prorsus curionem non mediocriter obiurgat: scilicet hac repulsa se mutavit*, est de Manutii coniectura comprobata etiam a Wesenbergio, qui recte negat, quod alii

commendaverunt, *totus — se mutavit* Latine dici posse. §. 2. Ernestium acutus scripsi: *In Kal. reiecta re ne frequentiam quidem efficere poterant.* In cod. Mediceo est: *In Kalendas reiecta est.* Aliis aliud de his verbis visum est. Paulo post male Orellius e cod. Mediceo *relinquendum* edidit pro *relinquendus*. Ut Ernestii rationem tueretur, recte Wesenbergius attulit epistol. *ad Atticum* lib. VI. ep. 4. §. 1. *relinquendus erat ex senatus consulto qui praeesset (provinciae).* Saepe autem hae terminationes in ipso cod. Mediceo confusae sunt. §. 4. rursus *istoc* pro *istuc* e cod. Mediceo repositum est. Postea §. 5. sic constitui verba, ut aliquid post *consulem* mihi excidisse videri significarem. Sed malim: *consul. . . .*, non *consulem. . . .* scribi, ut est in ipso cod. Mediceo. Ep. 10. §. 1. scripsi *Commagenen* pro *Commagenem* auctore etiam Wesenbergio. Ibid. retinui quidem cod. Mediceum scripturam: *qui scirem quam paratus ab exercitu esses*, sed admodum probabilis mihi C. Fr. Hermannii coniectura videtur, qua is *imparatus* scribi voluit conferens epistol. *ad Atticum* lib. VII. ep. 15. *sumus flagitiose imparati quam a militibus tum a pecunia.* §. 4. secutus sum Ascensianam lectionem, quam iam Schützius receperat, ita tamen, ut auctore C. Fr. Hermannus ommitterem interpolationem *te perspicere* et scriberem: *Multa tempus adferre et praeparata mutare scio*, quod est in cod. Mediceo sic scriptum: *multa tempus afferre et praeparata multa rescio.* Paulo post scripsi: *Illud addo ad actiones C. Curionis, de agro Campano etc.*, quem ad modum Manutius locum constituit, quem sequitur etiam Wesenbergius. Denique *discedens* de Orellii coniectura pro *decedens* scripsi, auctore C. Fr. Hermannus. Ep. 11. §. 1. addidi *dies post comitiales*, quod recte vidit Wesenbergius faciendum esse necessario. Dein §. 3. quum in cod. Mediceo scriptum sit: *in quam adhuc est incubuisse etc.*, credo Caelium scripsisse: *in quam adhuc scilicet incubuisse etc.*, quod est etiam ad sententiam ipsam maxime accommodatum. Tum scripsi *audebant* pro *audent*. In cod. Mediceo est *audeant*. Paulo post verba: *si omnibus rebus prement Curionem, Caesar defendet intercessorem: si — quod videntur — reformidabunt, Caesar quoad volet remanebit.*, constitui de Wesenbergii sententia. In his scripsit Orellius nuper e cod. Mediceo: *defendetur; intercessorem si — quod videntur — reformidabunt etc.* §. 4. scripsi: *multa transi, in primis ludorum explosiones, et funerum et ineptiarum ceterarum plura habet inutilia.* Vulgo legitur: *multa transi, in primis ludorum explosiones et funerum et ineptiarum caeterarum; plura habet utilia.* Pro *utilia* in cod. Mediceo est *ut illa*. Paulo post *opus sit* scripsi pro *opus est* de sententia Wesenbergii. Extrema verba constitui de coniectura mea sic: *Sed, quoniam suspicaris minus certa fide eos, quos tibi misi, usos, tanquam procurator, sic agas, rogo.* In cod. Mediceo est: *Sed, quoniam suspicaris minus certa fide tibi visos etc.* Wesenbergius scribi voluit: *Sed, quoniam suspicaris minus certa fide eos esse, quos tibi misi — etc.* Ep. 12. §. 2. scripsi de Wesenbergii coniectura: *Tamen cum eius aliquot amicis — locutus sum.* In cod.

Mediceo est: *Tamen quasi aliquod amicus etc.* Eadem ep. §. 4. primum post *quadraginta* addidi *dies*, ut fere omnibus faciendum esse visum est. Tum post *Domitio* auctore Weiskio *comitorum* interposui, id quod cum Baitero Orellius nuper et Wesenbergius probaverunt. Ep. 13. §. 1. scripsi auctore Lambino: *Gratulor tibi adfinitatem viri mediis fidius optimi. adfinitate*, quod est in cod. Mediceo, sic dici non posse recte vidit etiam Wesenbergius. Ep. 14. §. 1. credo ego quoque post *ereptum* vocabulum *auguratum* vel quid simile excidisse, itaque lacunae signa ibi posui. Paulo post scripsi de Bettmanni coniectura, quam attulit C. Fr. Hermannus l. c. p. 16.: *Nunc furit tam gavisos homines suum dolorem, unum quemque studiosiorem Antonii.* In cod. Mediceo est *unumque move*, ut in hac scriptura una tantum modo littera mutetur. Ibid. §. 2. quum in cod. Mediceo pro *necessitudo est, cum sit necessitudinem*, Wesenbergius scribi vult: *necessitudo intercedit*, aut certe: *necessitudo est: causam illam, non homines odi.* In re incerta Orellium secutus sum, sed mihi quoque *quam* minus recte se habere videtur. Fortasse pro *cum* reponendum est *nam*. §. 3. recte Wesenbergius scribi vult: *Omnino satis spatii est etc.* Orellius omnino ad superiora adsumpsit, et *Modo spatii sit etc.* scripsit. In cod. Mediceo modo non est, et *spatii sit* pro *spatii est* legitur. Ibid. §. 4. credo verum vidisse Lambinum, qui scribi voluit: *nam dum sordes eluere vult, venas sibi omnes et viscera aperit.* In cod. Mediceo et vulgo *dum* omissum est. Extrema hac epistola homines docti recte pro *sine suo periculo* scribendum esse viderunt *sine summo periculo*, id quod ego secutus sum. Orellius cum Baitero nuper *sine tuo periculo* edidit. Ep. 15. §. 1. primum scripsi secundum Schützium et Wesenbergium *quam tam nugax esset* pro vulgato *qui tam nugax esset*, dein Lambino auctore et Wesenbergio: *nam tibi nostri milites etc.* pro vulgato: *non tibi nostri milites.* In cod. Mediceo est *nunc*. Paulo post *sollicitus sim* revocavi pro eo, quod Orellius non satis recte et cod. Mediceo scripserat *sollicitus sum*. §. 2. restitui *adeo* e cod. Mediceo pro *ideo*. In verbis sequentibus scita admodum est C. Fr. Hermannii coniectura, qui scribi vult: *Bellienni verba Demetrius.* Denique cum Wesenbergio numerum ante *cohortibus* excidisse credo, quam ob rem lacunae signa eo loco feci. Quod autem *mali dant* in editione mea scriptum est, id mero errore est factum. Ego *male* volui scribi. Ep. 16. §. 1. recte *Caesaris* pro *Caesari* ex epistol. *ad Atticum* lib. X. ep. 9. §. 1. Wesenbergius scribi voluit. Eodem modo idem §. 2. *valenus* pro *valet* ex altero loco scribendum esse praecepit, itemque vidit post *victorem* addendum esse *Caesarem*, et §. 4. *percucurrissem* pro *percucurrissem* legendum. Ep. 17. §. 1. omnes critici recentiores viderant locum lacuna insignem potius quam vitiosum esse, itaque ea verba ego supplevi, quae mihi ad sententiam aptissima visa sunt. Paulo post de Wesenbergii sententia scripsi *mihî consultuisti* pro eo, quod in cod. Mediceo est, *me consuasti*. §. 2. scripsi auctore C. Fr. Hermannio: *An mirumini me Catonem?* Orellius scripsit: *Geram alterum me Catonem.* Dein

in verba, quae sequuntur, coniecturam meam recepi, ut scriberem: *non haec adhuc mihi videntur intellegere, qua nos valeamus et qua simus imbecilli.* Nam quod vulgo legitur *valeamus* pro *valeamus* sententiam nullam habet. *Valere et imbecillum esse* saepissime inter se opposita habentur quum apud alios scriptores tum apud Ciceronem. Haec habui quae de octo primis harum epistolarum libris dicerem, e quibus iam quibus subsidiis atque adiumentis usus et quibus argumentis ac rationibus usus in edendis his epistolis elaboraverim intellegi poterit. In reliquis iam brevior esse potero.

Lib. IX. ep. 1. scripsi: *Caninius tuus idem et idem noster.* Vulgo legitur: *Caninius idem tuus et idem noster.* Cod. Mediceus *tuus* non habet. Id facilius post *Caninius* obliterari potuit quam post *idem*. Ibid. §. 3. *possent* auctore Wesenbergio pro *possunt* restitui. Ep. 4. pro *Xpovavnciane an haec, quam noster Diadotus non concoquebat?* scripsi: *Chryssippi an haec, quam etc.* In cod. Mediceo est *Chryssippas haec*. Ep. 6. §. 1. removi uncas a verbis *Caesaris scilicet*, quae recte etiam defendit Wesenbergius l. c. p. 69 sq. Ibid. §. 3. scripsi: *quam videremur quam illud ingens malum alterius utrius exercitus et ducum interitum, tum vero etc. quam illud* iam Lambinus scribi voluit. In cod. Mediceo est *quam illud*, tum *interitum* pro *interitum* in eodem codice legitur et vulgo editum est. Postea §. 5. miror Orellium et Baiterum non recepisse optimam Gebhardi coniecturam, qui pro eo, quod in cod. Mediceo est *eandem* olim *candam*, i. e. *quandam*, scriptum fuisse praemissit, *quandam* recte probavit etiam C. Lachmannus ad Lucret. vol. II. p. 220. Paulo post §. 6. scripsi de coniectura mea: *quae vera audiero.* In cod. Mediceo est *tua*. Hinc Orellius fieri voluit *tuta*. Mihi aut certa aut vera scripsisse Cicero videtur, quae verba compendio notata facile in tua mutari poterunt. Ego vera antehabui. Vide Terentii *Andriae* act. V. sc. 4. v. 19. *Nam ego quae dico, vera an falsa audiverim iam sciri potest.* *Eunuchi* act. I. sc. 2. v. 23. *quae vera audivi, taceo et contineo optime.* Ep. 7. §. 2. Wesenbergius pro *vel iam sciemus* scribi vult partim de Guilielmi coniectura: *Velim, sed iam sciemus.* Ep. 9. §. 3. concinnitas orationis mihi requirere videtur, ut scribamur potius *sequamur*, quod in cod. Mediceo est, quam e coniectura Lambini *sequimur*. Ep. 10. §. 2. pro corrupto *cularum* scripsi e coniectura Gronovii, quam multi probaverunt, *squillarum*. Ep. 11. §. 2. in cod. Mediceo *sum* post *confirmatus* non legitur. Scripsi igitur potius: *nondum sum satis confirmatus ad scribendum.* Idem video etiam placuisse Wesenbergio l. c. p. 17. Ep. 12. §. 2. [volui] *mittere* potius scribi voluit Wesenbergius quam *mittere* [volui]. Ep. 13. §. 3. scripsi: *veltsque per te me hoc muneri quam tpsis amicis hominibus, quam municipio Caleno, quocum mihi magna necessitudo est, tum Leptae, quem omnibus antepono, dare, ut quam ante municipio et cod. Mediceo reciperem pro tum. tum*, quod vulgo legitur, ita vix potuit dici. Nam hic Leptae causa maximo opere effertur. Paulo post *his* e cod. Mediceo pro *us* edidi. Ep. 14. §. 3. quod scripsi *dein*

pro *deinde*, est ex epistol. ad *Atticum* lib. XIV. ep. 17. A. §. 3. Postea §. 7. recte Orellius *quam accessus* scripsit in epistolis ad *Atticum* l. c. Cur idem hic non fecit? Ep. 15. §. 1. quod scripsi *quadriduo* pro *quadriduo*, id semper feci in hoc verbo. Hic etiam in cod. Mediceo *quadriduo* a pr. manu habetur. Ibid. §. 3. recte Ernestius auctore Manutio restituerat *conmorationis* pro eo, quod in cod. Mediceo est *moderationis*. Id igitur revocavi. Rationem etiam, qua in codicem illa scriptura venisse sibi videretur, monstravit Wesenbergius l. c. p. 115. Ep. 16. §. 2. non recte fecit nuper etiam Orellius, quod e cod. Mediceo edidit ad *istorum benevolentiam conciliandam et colligendam* pro *conciliandam et colligendam*. Rem confecit Madvigius in *Opusc. Acad.* p. 380 sqq. Ep. 19. §. 1. pro *venit* videtur legendum *venit scilicet* e cod. Mediceo scriptura *venisse*, quod olim fuit *venit*. Ep. 20. §. 1. scripsi: *Ita mea, quem antea solebam laudare, O hominem facilem! o hospitem non gravem! abierunt. Nos — abiecimus.* Pro *quae antea solebam laudare*, quod aptam sententiam non habet, legitur in cod. Mediceo *quam*, quo facilius confundi haec potuisse videantur, ad *mea* recte referri posse *quem* non est quod dicam, tum pro *Nunc*, quod deinceps Orellius auctore Cratandro scripsit, est in cod. Mediceo *Non*. §. 2. scripsi: *nos iam etiam artis tantum habemus.* In cod. Mediceo est *iam eo*. Confusae igitur lectiones *ex* et *et* sunt. Tum scripsi: *etiam Hirtio cenam dedi sine pavone tamen: in ea cena coquus meus praeter ius fervens nihil non potuit imitari. non post nihil addiciendum vidit Orellius.* Ep. 21. §. 2. reliqui *C. Duilio*. Nam si in fastis Capitolinis *K. Duilio* legitur, hinc non sequitur hoc etiam Ciceronem in epistola sic scripsisse. Dein §. 3. recte vidit Wesenbergius post *accusante* excidisse *est*. Ep. 22. §. 2. *usurpat* scripsi e margine Cratandrinae pro *usurpato*, tum *Phere* pro *Ferei* emendavit O. Ribbeckius, cuius conferas *Tragicorum Latinorum reliquias* p. 216 sq. Deinde §. 3. scripsi *Belle* pro *Bella*. *Belle* i. e. *belle* aut deminutive dicuntur. §. 4. *etiam non obscena* cum Lambino pro *non etiam obscena* scribendum esse probavit nuper Wesenbergius l. c. p. 32. Ep. 26. §. 1. suspicor post *harum* excidisse *litterarum*, id quod unci circumclusum adieci.

In lib. X. ep. 8. §. 2. Orellius ac Baiterus nuper ediderunt: *ut aut celeriter pollicendo magna in spe ad proficiscendum impedimenta opponerem aut etc.* et Orellius adscripsit sibi scribendum *videri: magna in spe magna ad etc.* Ego auctore Rutilio scripsi: *ut aut celeriter pollicendo magna mihi ipse ad proficiscendum impedimenta opponerem etc.* Extrema ep. §. 7. pro *ad consilia*, quod est in cod. Mediceo, scribendum *at consilia* suspicatus sum, quamquam admodum incertum hoc esse video. Ep. 9. §. 3. pro *in itinere meo*, quod in cod. Mediceo est, scripsi: *is itinere meo*. Orellius scripsit *itinere meo*. Ep. 21. §. 4. mihi quoque *viris* post *singularibus* excidisse neque minus probabilis, etsi non prorsus necessaria, ratio Ernestii videtur, qui *occisis* et *amissis* sede inter se mutanda putavit. Ep. 22. §. 2. post *eo* ego quoque

e, e, i, e. senatus consulto, excidisse existimo. Ep. 23. §. 3., ubi in cod. Mediceo legitur: *ut spatium et colligendum se homines habent*, recte vidit Wesenbergius scribendum esse: *ut et spatium colligendi se homines habent* pro vulgato: *ut spatium ad colligendum se homines habent*. Ep. 24. §. 4. malui locum corruptum, ut est in cod. Mediceo relinquere, quam auctore Strothio sarcire: *Aliquanto autem propius esse quod Caesarem videbamus, nihil destiti etc.* Postea §. 6. malui *avocarint* — *trastulerint* scribere, quam e cod. Mediceo *avocarit* — *trastulerit*. Facilis in eius modi rebus librorum error fuit. Singularis verbi numerus si obtineatur, verba: *aut quorum consilia*, magis per se stant, quasi dixerit: *aut dicam quorum consilia*. Ep. 25. §. 2. *aliquid*, quod est in cod. Mediceo, reliqui unci quidem circumclusum. Vulgo *aliquando* scripserunt. Ep. 29. extrema in *nulla* re auctore Baitero scripsi. in vulgo et in cod. Mediceo omittitur. Ep. 30. §. 5. scripsi auctore Nipperdeio in Schneidewini *Philologo* vol. III. p. 147. *quae ab Antonio erant oppugnata* pro vulgato: *quae ab Antonio erant oppugnatae*. Conferri iubet ille §. 4. Ep. 31. §. 6. primum auctore Lambino addidi in *ante tuorum* in cod. Mediceo et vulgo *omissum*, tum *possint* pro *possunt* scripsi, ut voluit Wesenbergius. Ep. 32. §. 1. scripsi *Calpen* pro *Calpem*, vide quae supra dicta sunt ad lib. VIII. ep. 10. §. 1. Ep. 33. §. 4. addidi de Manutii, Madvigii, Wesenbergii sententia *V. M. post equitum*. Ep. 34. §. 1. revocavi, quod iam Ernestius ediderat: *ab conflente Rhodano*. In cod. Mediceo falso ante *Rhodano* repetitum est *ab*. Paulo post auctore Madvigio scripsi: *ita ut sint amplius equitum milia quinque. Ad me* pro *eo*, quod habet Orellius e cod. Mediceo: *ita ut sint amplius equitum . . . Itaque ad me*. In eiusdem epistolae parte altera §. 2. scripsi auctore Lambino: *si meam vitam, studium, diligentiam superioribus temporibus in re publica administranda — perspecta habes etc.* pro *eo*, quod est in cod. Mediceo: *si meam vitam studium diligentissime superioribus etc.*

In lib. XI. ep. 2. §. 1. *non scripsissemus* malui cum Baitero scribere quam cum Orellio et Wesenbergio *non conscripsissemus*. In cod. Mediceo est *conscripsissemus* omissa negatione. Ep. 3. §. 2. scripsi *dilectibus* pro *delectibus* e cod. Mediceo eandemque formam etiam in ceteris locis ex eo libro restitui. Paulo post §. 3. *ferendum* pro *ferendum* ex eodem libro est. Ep. 9. §. 2. extr. *Regio* de meo scripsi pro *Regii*, quod in cod. Mediceo. Sic ep. 10. §. 5. extr. legitur *ex castris, Dertona*. et hoc semper restituendum in eius modi locis. Ep. 17. §. 1. legitur in cod. Mediceo: *Sed iis ambitus* pro *Sed is ambitus*. Fortasse id olim fuit: *Sed isiam ambitus*, i. e. *Sed is iam ambitus excitari videtur*. Ep. 20. §. 1. quum in cod. Mediceo legeretur non *sibi simillimus*, sed *sui simillimus*, *sui* potius scribendum putavi quam *sibi*. Sic *similes* *sui* dicitur lib. XII. ep. 26. §. 1. *tui dissimilis* lib. XIII. ep. 64. §. 1. et sic fere semper in eius modi locis. Paulo post *posset* ut scriberetur pro *possit* suavit Wesenbergius. Eadem ep. §. 3. *Silani* scripsi pro *Silani*. Ep. 27. §. 5. quod edidi: *In maximis rebus quoniam*

modo gererem me adversus Caesarem, usus tuo consilio sum: in reliquis officio. Cui tu tribuisti etc. est de Madvigii sententia factum explicata a Wesenbergio l. c. p. 90. Quum in cod. Mediceo officio in officiis corruptum esset, falso distincta oratio est. Ep. 28. §. 3. pro eo, quod vulgo edunt: *Amunt enim patriam amicitiae praeponendam esse*, est in cod. Mediceo: *Amunt enim patriam amicitiam praeponendam esse*. Hinc I. Fr. Gronovius scribi voluit: *A. e. patriae amicitiam postponendam esse*. At id hoc loco factum esse apparet, quod aliis locis multis, ut propter similitudinem verborum aliquid excidisse videatur. Scripsi igitur: *Amunt enim [patriam amicitiae, non] patriae amicitiam praeponendam esse*. Ep. 29. §. 2. quum in cod. Mediceo esse viderem *de mea fide et de constantia*, putavi id hoc loco factum esse, quod facillime potuit fieri, ut post *constantia* in cod. Mediceo omitteretur *tua*, quam ob rem edidi: *Gravissimum vero iudicium de mea fide et de constantia [tua] fecisti etc.*

In lib. XII. ep. 2. §. 3. nuper Orellius cum Baitero e cod. Mediceo edidit: *Reliquos exceptis designatis — ignosce mihi, sed non numero consulares*. Ego antiquam istam correctionem, ut pro *sed* scribatur *si*, necessariam esse existimo. Dicit vix potest quotiens *sed* et *si* inter se confusa sint. Ep. 8. §. 1. nuper Orellius ac Baiterus commendaverunt coniecturam I. Fr. Gronovii, qui pro verbis *in meo Bruto* scribi voluit *in M. Bruto*. Iniuria. Nam eadem appellatione etiam in huius libri ep. 1. §. 1. M. Brutus a D. Bruto discernitur: *Finem nullam facio — de te et de Bruto nostro, id est de tota re publica, cogitandi, cuius omnis spes in vobis est et in D. Bruto*. conf. etiam ep. 5. §. 1. Ep. 12. §. 1. Lambino auctore voluerunt pro *voluerint* scripsi. Confer etiam Wesenbergium l. c. p. 58. Sed quod reliqui §. 2. *exercitum*, pro eo iam *exercitus* scribi velim. Ep. 14. §. 8. extrema scripsi *Perga* pro *Pergae*. Idem feci infra in ep. 15. §. 7. extr. vide quae dixi ad lib. XI. ep. 9. §. 2. extr. Ep. 15. §. 1. constitui locum ad Manutii, Lambini, Madvigii sententiam, ut ante *vastata* adicerem *et*, omitterem autem post *celerius* particulam *que*. Vide Wesenbergium l. c. p. 13. Paulo post recte vidit Wesenbergius pro *quidquid* legendum esse *quidque*. Postea §. 2. transposui verba ita, ut ipsa ratio rei requirere videbatur: *Quam indignitatem deminutionemque non solum iuris nostri, sed etiam maiestatis imperiique populi Romani idcirco tulimus*. Nam quod in ipsius Ciceronis scripto hoc requisivit Wesenbergius, non in P. Lentuli epistola, nihil est. Nam ius publicum populi Romani non minus P. Lentulus quam M. Tullius nosse debebat. Ibid. §. 6. *praestiterint — interint* pro *praestiterunt — interunt* auctore Wesenbergio scripsi. §. 6. pro *e Syria* scripsi *ex Syria*. In cod. Mediceo est *et Syria*. Ep. 22. §. 3. pro *senatus frequens* scripsi de Baiteri coniectura *senatus haud infrequens*. In cod. Mediceo est *senatus aut frequens*. Ep. 25. §. 3. non dubitavi pro corruptela cod. Medicei *graecum tempus servitutis* scribere ex antiqua correctione *caecum tempus servitutis* et paulo post *dignitatisque fautor* pro eo, quod est in cod. Mediceo

dignitatisque fautor. Orellius nuper ac Baiterus hic injuria dubitaverunt. §. 5. in Terentii versu scripsi *adfert*, ut iam Cratander voluit, probavitque Orellius et Wesenbergius, pro *defert*, quod est in cod. Mediceo. Ep. 30. §. 4. scripsi *orbis est senatus* pro *orbis senatus* de Lambini coniectura, quam probavit etiam Wesenbergius.

In lib. XIII. ep. 1. §. 2. scripsi *Nunc te illud primum rogabo* pro vulgato *Nunc a te primum illud rogabo. ac*, quod in cod. Mediceo ante *te* legitur, non fuit *a* particula, sed est ex *διπλογραφία* compendii *ne* i. e. *nunc* natum. Sic etiam alias et ipsa nomina et compendia eorum in orationem ab librariis recepta sunt. §. 2. reliqui *omnia*, sed non nego placere mihi antiquam correctionem *omnia commenta*. Deinde §. 4. scripsi *propter summam tuam humanitatem*. Pronomen *tuam* omissum in cod. Mediceo facilius post *summam*, praesertim si id erat compendio scriptum, excidere poterat. Ep. 4. §. 1. scripsi: *nam nec in honoribus meis nec in laboribus unquam [mi] defuerunt*. In cod. Mediceo tantum est: *nam nec in honoribus laboribus unquam defuerunt*. Ibid. §. 2. *enim*, quod suppletum contra cod. Mediceum est, unci circumdedit et postea *lege sua agraria* scripsi. Erat enim revera lex Julia. In cod. Mediceo est *lege in agraria*. Id videtur olim ita scriptum fuisse: *leges agraria*, ut facile *lege in agraria* oriri potuerit. Ep. 6. *litteras has* scripsi auctore Orellio pro *has litteras, has* in cod. Mediceo omissum est et facilius post *litteras* obliterari poterat quam ante eam vocem. Ep. 8. §. 3. *debeo* scripsi pro *debeam* Ernestio auctore atque Orellio. Ep. 10. §. 3. miror quemquam *prudentem*, quod in cod. Mediceo legitur, in *prudenter* mutare potuisse. Rectissime enim *modestia, prudentia, moderatio ac continentia, labor atque industria* inter se coniunguntur. Ep. 12. §. 2. verba *ut ad hanc addam* mihi quoque corrupta videntur. Baiterus et Wesenbergius scribi voluerunt: *ut ad illam hanc addam*. Ep. 15. §. 1. adsentior Wesenbergio, qui recte ait Cratandrum ex Homeri Odyssea lib. XXIV. v. 314. sic edidisse: *Ὡς [φάτο· τὸν δ' ἄρ' ἔπος] νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα*. et verba, quae sequuntur, sic scribenda praecipit: *Sed tamen idem me consolantur etiam: hominem etc.* Orellius ac Baiterus nuper e cod. Mediceo ediderunt: *Sed tamen idem me consolatur: etiam hominem etc.* Ep. 16. §. 1. edidit nuper Orellius cum Baitero: *et ex eo quam ab ineunte eius aetate bene speravissem, tum ꝑ per me existimare coepi [ex] iis iudiciis, quae de eo feceras, cognitis*, quibus in verbis *feceras* est de Madvigii coniectura pro *feceram*, quod est in cod. Mediceo. Ego de coniectura mea totum locum sic constitui: *et ex eo quam ab ineunte aetate bene speravissem, tum praeclare existimare coepi ex iis iudiciis, quae de eo feceras, cognitis*. Ep. 19. §. 2. Orellius et Baiterus ediderunt cum corruptelae signo e cod. Mediceo: *omnia a te studia summa cura peto*. Ego recepi Ascensianam scripturam paulum immutatam: *omnia a te studio summo summaque cura peto*. Ep. 21. §. 2. intactum reliqui *eum Hammonium*. Orellius *Hammonium* auctore Manutio suppositivum esse putavit. Ep. 22. §. 1. scripsi Ernestio, Schützio,

Wesenbergio auctoribus *commendarat pro commendabat*. Ep. 25. scripsi auctore Lambino *et hospitem et familiarem meum* pro *vulgato et hospitem meum et familiarem*. In cod. Mediceo *meum utrobique* legitur. Ep. 28. §. 1. scripsi de Wesenbergii coniectura: *quae mihi omnia grata sunt, de L. Mescinio gratissimum*. In cod. Mediceo et vulgo legitur *sed pro sunt*. Eodem auctore §. 2. pro *sed duo* scripsi *sunt duo*. Ep. 29. §. 5. pro *si petissem* in cod. Mediceo est *si potuissem*. Ego scripsi *si voluissem*. *v* et *p*, *l* et *t* eodem modo confusa sunt etiam lib. VIII. ep. 17. §. 2., ubi verba *valeamus et pateamus* inter se esse commutata vidimus. Ep. 30. §. 1. *quoniam habet praeterea negotia vetera in Sicilia sua*. Miror hic Wesenbergium probare Schützi coniecturam, qui *tua* scribi voluit, ut id referretur ad *Sicilia*, quod esset idem atque *in provincia tua*. *sua* recte se habet et significat propria habuisse illum negotia vetera in Sicilia separata ab hereditate fraterna. Ep. 45. non male coniecit Wesenbergius scribendum esse *multa pro mutua*. Sed conferas tamen ep. 65. §. 1. *multaque et magna inter nos officia paria et mutua intercedunt*. Ep. 55. §. 1. scripsi auctore Baitero et Wesenbergio: *ut res declarat, qui ultro ei detulerim legationem*. In cod. Mediceo est *quae pro qui*. Orellius scribi vult *ut qui*. Ep. 60. §. 1. in verbis his: *quibus facillime bonam benevolentiam hominum et fidem perspiciere potui*, Wesenbergius transponi vult *bonam* post *et*, ego ex *διτροχάσις* sequentis *benevolentiam* natum esse existimo. *bona fides* hoc quidem loco satis recte non dicitur, benevolentia autem et fides etiam infra lib. XV. ep. 4. §. 5. ita componuntur. Ep. 64. §. 1. scripsi ego *ut agas eam rem neu relinuas etc.*, conferas, si placet, Ciceronis *ad Q. fratrem* epist. lib. I. ep. 1. cap. 6. §. 17. *sed hoc — facillime teneri potest, ut ita se gerant — neve interesse quidquam putent etc.* Vulgo legebatur *nec relinuas*. In cod. Mediceo est *ne relinuas*. Ep. 64. §. 2. apparet aliquid post *ostendisti* excidisse, quam ob rem lacunae signa ibi feci. Ep. 69. §. 1. in cod. Mediceo legitur *nec vulgare nec ambitiose*. Ego scripsi *nec vulgari more nec ambitiose*. Dici enim vix potest quotiens similes syllabae hoc modo exciderint. Sic lib. XIII. ep. 27. §. 1. *ut uoletis* in cod. Mediceo scriptum est pro *ut uos uoletis*. Ep. 73. §. 1. credo ego post *quod si Romae* propter similitudinem litterarum aliquid oblitteratum esse et olim fortasse hoc scriptum fuisse: *Quod si Romae fuisset, te vidissem etc.* Ep. 76. §. 1. Orellius nuper ex scriptura cod. Medicei *quam effecit quamquam*. Equidem *quam* aut *quom* olim hic scriptum fuisse opinor ceteros criticos sequens.

In lib. XIV. ep. 1. §. 6. *Dyrrhachio* scripsi pro *Dyrrhachii* auctore etiam Orellio. Vide quae supra dixi ad lib. XI. ep. 9. §. 2. extr. Ep. 2. §. 1. scripsi *quod scribam* pro *quid scribam*. Vide Wesenbergium l. c. p. 56. Ep. 3. §. 1. in cod. Mediceo pro *nec meae me miseriae* scriptum est *nec meae miseriae*. Ego scripsi *nec me meae miseriae*. Ep. 4. §. 6. *quoad* scripserunt pro *quod*, quod in cod. Mediceo est. *quod potes* recte dicitur item, ut *quantum potes*. Sic lib.

XVI. ep. 4. §. 2. dicitur: *quod ad valetudinem opus sit*. Ep. 7. §. 1. in cod. Mediceo et post *habui* non legitur. Quod quum ita esset, edidi: *quibus et te miserrimam habui, id quod mihi molestissimum est, et Tulliolam, quae nobis nostra vita dulcior est, deposui et eieci* et post et atque ante *Tulliolam* facile excidit et humanitas ipsa paene requirere videtur, ut Cicero honorem etiam aliquem Terentiae habeat. Deinde §. 2. scripsi cum Ernestio: *Cohortarer vos, quo animo fortiore essetis*. Orellius *quod*, quod est in cod. Mediceo, secludendam duxit ut suppeditium. Ep. 9. scripsi *dolor de Dolabellae valetudine et de Tulliae* pro eo, quod in cod. Mediceo est *Dolabellae*. Ep. 16. *uti ei scripsit Orellius*: ego *ut ii*, vide C. Lachmannum ad *Lucr.* vol. II. p. 92. Ep. 17. auctore Wesenbergio *sint pro sunt* reposui.

In lib. XV. ep. 1. §. 3. *consuetudinem* e cod. Mediceo restitui. *mansuetudinem* est de Ferrarii coniectura scriptum. Ep. 2. §. 6. scripsi de coniectura mea: *amicosque iam patris eius atque iudicio probatos hortatus sum*. In cod. Mediceo est: *amicosque in patris eius atque iudicio probatos etc.* Vulgo legitur: *amicosque patris eius atque avi iudicio probatos etc.* Ep. 3. in ipsa inscriptione post *Manutium* recte vidit Wesenbergius post *CICERO* inducendum esse *IMP.* Eadem ep. 2. idem recte praecepit ex Nonio p. 274. l. *tueamur* pro *teneamus* restituendum esse. Ep. 4. §. 5. de coniectura mea restitui: *vir quum benevolentia et fide erga populum Romanum singulari tum praestanti magnitudine et animi et consilii praesentia*, quod est in cod. Mediceo pro praestanti, aptam sententiam non habet. Ibid. §. 8. post *repugnantibus* lacunae signa posui. Orellius *hostibus* excidisse suspicatus est. Paulo post pro *sex* scripsi *vi*, auctore Madvigio in *Opusc. acad. alt.* p. 273. adn. Ep. 7. in ipsa inscriptione quod est in cod. Mediceo *M. Marcello* recte emendavit Wesenbergius *C. MARCELLO* restituens. Ep. 8. idem pro *quod suesti* recte *quod consuesti* mihi restituisse visus est. Ep. 11. §. 1. malui auctore Wesenbergio *studiose ac lubenter* scribere quam cum Nipperdeio in *Schneidewini Philol.* vol. III. p. 147. *cum studio ac lubenter*. In cod. Mediceo est *cum studiose ac lubenter*. Ep. 12. in ipsa inscriptione *IMP.* in *PROCOS.* mutatum vult Wesenbergius. Ego *IMP.* deleui. Ep. 14. §. 3. pro *consequemur* non male scribi vult Wesenbergius *consequeremur*. Ep. 15. §. 1. *a belli non necessarii pertinacia* pro *a belli necessarii pertinacia* est de Madvigii sententia scriptum. Ep. 16. §. 2. pro *vel iis* in cod. Mediceo est *velis*. Hinc Wesenbergius suspicatus est esse scribendum: *quod, quom velis. ipsa occurrunt*. Ibid. §. 3. quod edidi *putaram* coniecit Wesenbergius. Vulgo et in cod. Mediceo legitur *putarim*. Ep. 17. §. 3. *Iam delendum censet Wesenbergius*. Ep. 19. §. 2. retinui *omnium nostrorum*, sed non refero ad solos Epicureos. Vide quae disputavi in proem. part. II. vol. II. praemisso p. XXI sq. Ep. 20. §. 2. pro *aliquantum olim* scripsi de Wesenbergii sententia *aliquantulum*. Ep. 21. §. 3. de uno male repetitum in cod. Mediceo semel induxi, quod fecerunt multi, suasit nuper etiam Baiterus. Paulo post *maioribus* restitui pro eo,

quod Orellius e cod. Mediceo receperat *melioribus*. Denique auctore Nipperdeio in Schneidewini *Philol.* vol. II. p. 147 sq. *probarat* scripsi pro *probare*. Contulit ille epist. ad *Atticum* lib. XV. ep. 16. §. 2.

In lib. XVI. ep. 1. §. 2. scripsi: *Tu autem tibi hoc persuade.* Vulgo legitur: *Tu autem hoc tibi persuade.* In cod. Mediceo hoc utrobique habetur. Ep. 3. §. 2. restitui quod edidit Ernestius: *satis cito te videro; si valebis.* In cod. Mediceo est corrupte: *satis quotidie videro; si valebis.* Ep. 8. §. 2. Orellius posuit corrupta verba cod. Medicei: *Ego certe singulos eius versus singula eius testimonia puto.* In adnotatione dixit fortasse scribendum esse *singula ἀληθείας testimonia.* Mihi videtur compendium potius causa corruptionis fuisse et Q. Ciceronem sic credo scripsisse: *Ego certe singulos eius versus singula veritatis testimonia puto.* Vide M. Ciceronem *de natura deorum* lib. I. cap. 30. §. 83. *Non pudet igitur physicum — ab animis consuetudine imbutis petere testimonium veritatis?* Ep. 17. scripsi de Wesenbergii coniectura: *quo quidem comitatu ἀφωμίλησα satis scite*, pro eo, quod Orellius posuit: *quo quidem comitatu! ἀφωμίλησα, satis scis.* Ep. 21. §. 3. et autem audio delendum putavi. Wesenbergius *exaudio* putat Ciceronem filium scripsisse, cl. Horatii *epist.* lib. I. ep. 20. v. 40. Ep. 22. §. 1. pro *si valebis* in cod. Mediceo est *tamen si valebis.* Ego scripsi *tamen hoc multo erit tum, si valebis, iucundius.* Ep. 23. §. 1. ut *possit* pro *possit* scriberetur suavit Wesenbergius. Ep. 24. §. 1. non dubitavi emendare: *De domesticis rebus hac tenus.* Orellius corruptelam eius pro *rebus* retinuit. Ep. 26. §. 2. *lagenas* recepi e cod. Mediceo pro vulgato *lagenas*. Eadem forma restituenda est ex libris etiam Catoni *de re rustica* cap. 122. et 123. Huc pertinet etiam Diminutivum *laguncula*. Paulo post etiam *si quod scribis non habebis* probavit Wesenbergius e cod. Mediceo. Haec habui quae de epistolis quae dicuntur *ad familiares* dicerem.

In tribus libris epistolarum *ad Q. fratrem* recognoscendis eandem fere rationem quam in epistolis *ad familiares* sequi debebam et in his quoque libris praeter ceteros criticos, qui data occasione in aliis scriptis de singulis eorum librorum locis disputaverunt, in primis Wesenbergium auctorem atque ducem habui, in ordine autem epistolarum libri secundi restituendo secutus sum Theod. Mommsenium, qui acutissime et diligentissime eam causam tractavit in *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft* anni MDCCCXLIV. p. 591 sqq. Subianxi autem tabulam ad ordinandam seriem libri II. epistolarum *ad Q. fratrem* ab eodem viro doctissimo confectam huic ipsi prooemio. In quibus vero ab Orellio et Baiero recessi, haec fere sunt.

In lib. I. ep. 1. cap. 1. §. 3. coniecturam Ernestii, probatum olim etiam Orellio et Wesenbergio, *excellētis* recepi pro *excellētem*. Eadem ep. cap. 3. §. 10. necessario e cod. Mediceo scribendum esse putavi: *Quamquam legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suae, non dignitatis tuae.* Eo, quod legati dignitatis suae rationem habent, tumentur etiam praetoris auctoritatem. Aliter

deloceph §. 12. et §. 14. existimatur de ipsa praetoris cohorte, quae dicitur. Paulo post certe scio e cod. Mediceo pro *certo scio* revocavi. Eadem ep. cap. 5. §. 15. quod in iis verbis, quae leguntur in cod. Mediceo: *hunc vero in tuum numerum libenter ascribito.*, scribi voluerunt *in tuorum numerum*, nihil est. Nam eodem modo quo *hic numerus, is numerus, quo in numero*, raro *horum numerus, eorum numerus, quorum in numero* a Cicerone dictum est, dixit potius *de suo numero* quam *de suorum* et *in tuum numerum* quam *in tuorum*. Conferas, si tantum est, cum hoc ipso loco *Philipp.* orat. XI. cap. 10. §. 25. *At mittent aliquem de suo numero.* et vide quae perite his de rebus explicavit R. Stürenburgius meus ad Ciceronis orationem, quae est *pro Archia* postea, cap. 12. §. 11. p. 185 sqq. Non minus falso mutavit Ursinus, quem immerito secutus Orellius cum Baiero est, *ipsi*, quod in cod. Mediceo legitur, in *ipsa* in verbis his: *Sed tamen si ad ea, quae faceres, auctoritas accederet mea, tibi ipsi illa putavi esse iucundiora.* tibi ipsi est etiam tibi, qui ea facis, ut haec sententia sit: ego puto te recte iam per te facere, sed eo, quod eadem tibi praecipio, puto fore tibi ipsi — i. e. ei, qui facit — illa iucundiora. Item, ut Ursinus, peccavit Reizius quique eum secuti sunt critici infra §. 27. quod in iis verbis, quae sunt in cod. Mediceo: *Quum vero ei generi hominum praesimus, non modo in quo ipsa sit, sed etiam in quo ad alios pervenisse putatur humanitas, certe iis eam potissimum tribuere debemus, a quibus accepimus.* in quo *ipso sit* scribi voluit ille, in quo *ipsa sit* sic dicitur, ut significetur: in quo humanitas vera illa ac principalia quasi in sede sua est atque habitat, ut quae ad alios pervenisse dicatur humanitas, tantum modo pars illius capitis esse videatur. Ead. ep. cap. 7. §. 22. reliqui, quod in cod. Mediceo est: *Qua re quum permagni hominis est et quum ipsa natura moderati etc.* Vulgo *quum* ante *permagni* omittitur. cap. 9. §. 26. scribendum erat *AD TEMPLUM ET MONUMENTUM*, ut est re vera in cod. Mediceo scriptum, non *AD TEMPLUM MONUMENTUM*. Paulo post §. 28. primum scripsi: *praesertim in ea vita atque in iis rebus gestis, in quibus etc.* e cod. Mediceo. Vulgo alterum in omittunt. Dein *tradita* eiusdem codicis auctoritate revocavi pro *traditae*. Non enim *artes* tantum modo dicuntur, verum etiam studia, ut genus neutrum magis etiam ad h. l. accommodatum esse videatur. Cap. 11. §. 33. retinui, quod est in cod. Mediceo: *quod Caunii nuper, omnes ex insulis — confugerunt etc.* pro eo, quod ediderunt: *quod Caunii nuper omnesque etc.* Asyndeton hic minime legentem offendit et reddit orationem alacriorem. Cap. 13. p. 38. quae verba recepi cum Orellio *dicere solent*, ea pro suppositiciis habet Wesenbergius, nec iniuria, ut videtur. Dein scripsi *interdum non minor* pro *non interdum minor*, quod sententia ipsa flagitare videtur. Paulo post §. 39. recte vidit Wesenbergius *si implacabiles iracundiae sunt* pro *sint* ex Ammiani Marcellini lib. XXVIII. cap. 1. §. 40. scribendum esse. Cap. 14. §. 40. *avaritia* scripsi pro *avaritiae*. Hoc enim etiam in cod. Me-

diceo videtur legi. Cap. 16. §. 45. *exhortatione* e cod. Mediceo scripti pro *hortatione*. Nam nulla causa mihi videtur excogitari posse idonea, quam ob rem hoc verbum, quod habet etiam Plancus in epist. ad familiares lib. X. ep. 7. §. 1., hic repudiemus. Ep. 2. cap. 1. §. 3. malui relinquere quod est in cod. Mediceo: *quam gravitas illius aetatis, imperii, prudentiae postularet*, quam temere mutare, quamquam ne mihi quidem locus incorruptus videtur. Paulo post recte Wesenbergius l. c. p. 77. vidit et post eum Nipperdeus in Schneidewini *Philol.* vol. III. p. 148. pro *ita potuisse* scribendum esse *ita posuisse*, quos secutus sum. Postea *vellent pro velint* coniecit Ernestius probavitque Wesenbergius in *Observatt. critt. in M. Tullii Ciceronis pro P. Sestio orationem* p. 48. Id ego recepi. Eadem ep. cap. 2. §. 4. in cod. Mediceo est *qui erant inimicissimi mei tenui*, unde possit suspitio nasci olim fuisse scriptum: *qui erant inimicissimi, delentivi*. Paulo post *Apanensem* pro *Apanensem* scripsi. Possis etiam *Apanensem*. i facile excidit, ut *Cilicensi* pro *Cilicensi* scriptum infra est in cod. Mediceo ep. 2. §. 7. §. 6. quod scripsi *reum pro eum* de Orellii coniectura est, sed res admodum incerta. Dein *si minus* e cod. Mediceo scripsi pro *sin minus*. §. 7. *valuissent* e cod. Mediceo, ut par erat, restitutum voluit Wesenbergius, quem secutus sum. Cap. 3. §. 10. e cod. Mediceo scripsi: *Quid si omnino non debet? debet* dicitur, ut ante *infittatur. debetur*, quod vulgo legitur, vix aptum est. §. 11. *praescribas* edidi e cod. Mediceo, sed videtur tamen in re pecuniaria *perscribas* aptius esse. Cap. 4. §. 14. *Hypaepenus* e necessaria correctione Orellii edidi pro *Hyphemenus*. Eadem §. scripsi ego: *Tu quoquo modo potes, quoniam Ephesi est, hominem investigates velim*, pro vulgato: *Tu, quoquo modo, quoniam etc.* In cod. Mediceo est: *Tu quoquo modo est*. Hinc possis etiam *quoquo modo potest (feri) efficere. pot* excidit propter similitudinem syllabarum praecedentium, sicut aliis locis multis in his libris factum est. Paulo post *tam* e cod. Mediceo pro *iam* recepi. Causa facilis est. Cap. 5. §. 16. reliqui locum ita, ut ab Orellio et Baistero erat editus. Sed mihi quoque placet Madvigii coniectura cum Wesenbergio communicata, ut totus locus sic constitatur: *Equidem quam spe sum maxima tum maiore etiam animo, spe, superiores fore nos, animo, ut in hac publica etc.* Et fortasse hoc in ipsa editione audere debebam. Ep. 3. §. 2. scripsi de Wesenbergii sententia: *quoniam vides non fuisse iracundiam causam, certe pigritia fuit etc.* Orellius in altera editione coniecit scribendum: *quoniam vides non fuisse iracundiam, causa certe pigritia fuit etc.* In cod. Mediceo legitur *iracundiae causa*. §. 3. leguntur nunc vulgo e Petrarcae coniectura haec: *Quum enim te desidero, fratrem solum desidero? Ego vero suavitate prope aequalem, obsequio filium, consilio parentem.* In cod. Mediceo legitur: *ego vero suavitate prope fratrem prope aequalem.* Hinc Lambinus coniecit scribendum esse: *ego vero suavitate fratrem, aetate prope aequalem etc.* Ernestius prope priore loco delevit, cetera, ut sunt in cod. Mediceo reliquit. Ac sane in eius modi locis saepe mi-

nora vocabula negligentia a scriptore cod. Medicei bis posita videmus. *Ibid.* §. 8. *adluncto Q. Arrio* de Wesenbergii coniectura scripsi pro vulgato *adluncto quoque Arrio*. *Ibid.* §. 9. *in quibus omnibus tamen etc.* scripsi pro eo, quod est in cod. Mediceo: *in quibus non modo tamen etc.* Videtur compendium causa corruptionis fuisse. Ep. 4. §. 1. in cod. Mediceo legitur: *ita mihi nihil misero praeter amicorum fidem cautum meum consilium fuit.* Hinc effecit Orellius: *ita mihi nihil misero praeter amicorum fidem cautum, meum consilium defuit.* Mihi post amicorum aliquid obliteratum esse videtur. Extrema hac epistola §. 5. Orellius et Baisterus scripserunt: *Tu et quid opus sit et quid sit videbis omnino. Si etc.* Ego interpunxi: *Tu et quid opus sit et quid sit videbis. Omnino si etc.*

In lib. II. ep. 1. §. 1. primum scripsi *putaramus* pro *putabamus* de coniectura Wesenbergii. Deinde adiuvi auctore Th. Mommsenio in *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft* anni MDCCCXLIV. p. 594. adn. interpunctione locum, quem Orellius pro corrupto habuit, ut scriberem: *Causa sero perorata sententias se rogaturum negavit, ne quod onus similitatis nobis imponeret: ex superiorum temporum convitiis et ex praesenti silentio quid senatus sentiret se intellegere. Dixit Milo. Coepit dimittere.* Ep. 2. §. 1. in cod. Mediceo legitur: *comitia consulibus habentibus.* Hinc alii *comitia consulibus habentibus* effecerunt, Orellius: *comitia consulibus habentibus.* Id mihi sine verbo dici posse non videtur, confersa Ciceronis *de divinatione* lib. I. cap. 17. §. 33. Id puto post *consulibus* excidisse. Paulo post *Sed ante ego* auctore Wesenbergio delevi. §. 2. addidi in ante *a. d.* ex eiusdem Wesenbergii coniectura, eiusdemque auctoritate *extracta res est* pro *extracta est* edidi. Ep. 3. §. 1. *ad adligatos* scripsi pro *ad adlegatos*. Vide Classenium ad Ciceronis orat. *Cluentianam* p. 164. Ep. 4. §. 1. primum scripsi auctore Mommsenio l. c. p. 598. *a. d. II. Id. Mart.*, ut est in cod. Mediceo, pro vulgato *a. d. V. Id. Mart.* Dein §. 2. edidi e cod. Mediceo *Quintus filius tuus*. Vulgo *filius* omittunt. Paulo post scripsi *animum adverto* e marg. cod. Medicei. In contextu cod. et vulgo legitur *animadverto*. Conf. Wesenbergium ad or. *Sestianam* p. 27. Paulo post scripsi: *Ceterum confectum Latiar erat*, pro eo, quod est in cod. Mediceo: *Cetero confectum erat. Latiar erat exiturus.* Tum auctore Mommsenio l. c. continuavi huic epistolae ex epistola 6. §. 3—7. verba: *Ἀμφιλόχιον — frater, vale.* In his §. 6. pro corrupto *munitorum*, quod in cod. Mediceo est, scripsi ex antiqua correctione *inimicorum*. Paulo post scripsi *ad populum* pro *cum populo* auctore Wesenbergio ad or. *Sestianam* p. 50. In cod. Mediceo est *a populo*. Epistola 5., quae iam sequitur, auctore Mommsenio continuavi accepto verbo *Exiturus* ex epistola 4. ea, quae ep. 6. §. 1—3. habentur verba: *a. d. VII. Id. Apr. — ne omiseris.* Tum adiuvi eodem auctore ep. 7.: *A. d. III. Id. Apr. — quam primumque venius.* In his auctoribus Mommsenio et Wesenbergio §. 2. scripsi: *Exiturus a. d. VII. Id. Apr. sponsalia Crassipedi praebui.* In cod. Mediceo est *a. d. VIII. Id. Apr. III. 1.*

Id. Apr. §. 3. scripsi auctore Mommsenio l. c. p. 599. *Luci enim convenire non potueram pro Luceium convenire etc. §. 4. conscripsi. Eram in itinere* est de Wesenbergii coniectura. In cod. Mediceo legitur: *conscripseram scripseramque in itinere.* Iam sequitur epistola sexta, quae erat octava. In hac §. 1. scripsi auctore Mommsenio l. c. p. 601. *Mihi — quod me absente. Etenim ελλοξωvēs iudicium sine oppugnatione, sine gratia nostra erat. Ante quod Idibus etc.* In cod. Mediceo legitur *est enim pro etenim et eram pro erat.* Orellius scripserat: *Mihi — quod me absente — est enim ελλοξωvēs iudicium — sine oppugnatione, sine gratia. Eram Antii. Quod Idibus etc.* Sequitur septima epistola, quae vulgo erat nona. In hac epistola §. 1. de nostra *Urania* coniecit Malaspina. In cod. Mediceo est *de non curantia. §. 2. si minus* ego scripsi. Vulgo legitur *sin minus.* Iam ex ordine reliquae epistolae sequuntur duobus deminutae numeris, ut octava sit quae olim fuit decima et sic porro. In epistola duodecima, quae olim erat decima quarta, scripsi: *ut Ciceronem tuum nostrumque videam scilicet colidite,* ut comma post *videam* omitterem, scilicet effert vocem antecedentem. Vide Madvigium ad Ciceronis libros *de finibus* p. 618 sq. *Ibid. §. 3.* scripsi auctore Wesenbergio *nostrum et [per se ipsum] per necessarium et quod est etc.* Sed potest etiam olim fuisse: *nostrum et per se necessarium etc. se ante ne* facile excidit. Epistola quarta decima, quae olim fuit XV. b., scripsi §. 3. auctoritate Wesenbergii: *quod putas magis... illa etiam magni aestimo.* Putat ille post *magis* excidisse *pertinere ad nostram dignitatem* vel quid eius modi. Paulo post *pro nostris* scripsi auctore Orellio *pro quo nostris.* *Ibid. §. 4.* scripsi de Faëni coniectura, quam nuper iure probavit Wesenbergius, *potuerit* pro *fuert.* *po* post *cato* facile excidit, inde scriptum est *fuert.* Denique epistola quinta decima, quae olim erat XVI., §. 1. retinui cod. Medicei scripturam: *praesertim quum, si id difficius fuerit, tamen ex hoc labore etc.* Sine idonea causa pro *si* vulgo legitur *tametsi.* Saepe *si* in protasi habet *tamen* in apodosi.

In lib. III. ep. 1. cap. 2. §. 6. restitui *ille quidem* ex cod. Mediceo pro *illam quidem*, quod Orellius et Baiterus de Malaspinæ coniectura posuerunt. Vide Madvigium ad Ciceronis libros *de finibus* p. 552. Cap. 4. §. 14. *sic inter eius et suspitio* a me auctore Wesenbergio repositum est. *Ibid. cap. 5. §. 17. Sept.* quod uncis circumdedit, deleui voluit Wesenbergius. Dein §. 18. scripsi ego de Madvigii sententia: *scripsitque ad Caesarem neque Vibullium Caesaris mandata de mea mansione ad Pompeium pertulisse neque Oppium.* Vulgo et in cod. Mediceo *neque ante Vibullium* omititur, adicitur autem *ad ante Oppium.* Cap. 6. §. 20. *se verissimo* scripsi auctore Orellio pro *severissimo.* Cap. 7. §. 24. pro *introivit* scripsit Wesenbergius *introierat* e cod. Mediceo, in quo est *introierit* scriptum. Paulo post e cod. Mediceo scripsi *in secundum librum meorum librorum.* Vulgo *librum* omititur. Tum recepi *exercitus* pro *exercitum* ex eodem libro. Ep. 2. §. 2. pro *homo undique actus, quum a me maxime vulneraretur etc.*

in eod. Mediceo legitur *homo undique a tuis et cum etc.* Hinc ego scripsi *Homo undique actus est, et quum a me maxime vulneraretur, non tulit etc.* Paulo post edidi auctore Wesenbergio: *Ego tamen me teneo ab accusando, via mehercule, sed tamen teneo.* In cod. Mediceo et vulgo prius me omisum est. Tum §. 3. edidi, quod unice verum esse vidit Wesenbergius: *Mugno res in motu est.* Falso nuper e cod. Mediceo *Magna* ediderunt. Eodem auctore scripsi in extremis verbis: *Domus recte est: ipsa domus etc.* pro eo, quod ex cod. Mediceo vulgatur *Domus recte et ipsa domus etc.* Ep. 3. §. 1. scripsi per asyndeton *de aqua, de via,* ut est in cod. Mediceo. Orellius nuper *de aqua et de via* scribi voluit. Ep. 4. §. 1. scripsi *diribitis tabellis,* ut praecipit Ed. Wunderus in *Var. lectionibus librorum aliquot M. T. Ciceronis ex codice Erfurtensi enotatis* p. CXXXVIII. et p. CXLIII. In cod. Mediceo est *diruptis.* Orellius et Baiterus *diremptis* ediderunt. Deinde §. 4. *ironia* reliqui. Orellius *εγωvελε* posuit. Tum §. 5. *tu ante habeas* cum cod. Mediceo deleui. Denique §. 6. *quum vellem* auctore Wesenbergio pro *quam vellem* edidi. Ep. 5. §. 7. *χρῆος* antiquam correctionem reliqui. Orellius *ΠΛΕΟΣ* edidit cum signo corruptelae. Tum *Troudas* pro *Troadam* scripsi auctore Wesenbergio. Postrema ep. 9. §. 9. *Porcia* uncis inclusi ut suppositivum. Vide Wesenbergium.

Haec epistola M. Ciceronis ad Q. fratrem eo magis subiungendum putavi Q. Ciceronis ad M. fratrem *de petitione consulatus* librum, quod, ut inscripto ipsa Q. M. FRATRI S. D. a me e cod. Erfurtensi recepta doceat, hoc totum scribendi genus ad epistolas maxime pertinere videbatur. In hoc libro maxime secutus sum Orellium et Baiterum, qui coniuncta opera eum quoque librum una cum epistolis ediderunt. Eorum autem, quae ipse mutavi, graviora haec fere sunt. Cap. 1. §. 1. verba *Quamquam — vincere,* ut ab hoc loco prorsus aliena uncis circumclusi. Cap. 2. §. 9. *Antonius* pro corrupto *iranus* edidi auctore Corrado aliisque. Dein *unum* ante *optimum* e cod. Stephani a Cratandro adsumpsi vulgo omisum. Cap. 3. §. 10. *vivo stanti* e cod. Erf. Ox. scripsi pro corrupto *in uno stanti.* Tum *facinoris* e cod. Erfurtensi pro *facinorum* posui. Cap. 5. §. 16. *in* ante *amicorum* auctoritate cod. Erfurtensis omisi. §. 18. *habere* ut suppositivum uncis circumdedit. Cap. 6. §. 23. *et ante quem ad modum* auctoritate cod. Erfurtensis deleui. Cap. 9. §. 34. verba *quum domum veniunt* tamquam suppositivum uncis circumdedit. §. 35. *esse se* potius scripsi quam *se esse.* Facilius enim post *esse* excidit *se* quam ante eam vocem. §. 38. *honorem* scripsi pro *honestatem* e cod. Erfurtensi. *Honorem* ii defendente M. Cicerone obtinuerunt, qui de ambitu accusati eo agente absoluti sunt. Cap. 10. §. 40. verba *ex iis* deleui auctoritate cod. Palatini. Erfurtensis liber et Oxoniensis etiam *unum* omittunt. Cap. 11. §. 44. scripsi de Baiteri sententia: *Benignitas autem late patet: est in re etc.* Vulgo legitur: *Benignitas autem late patet; et est etc.* Paulo post scripsi *quod de candidato petant* e cod. Erfurtensi, in quo legitur *quod equandum data*

petant. petere de aliquo M. Ciceronem dixisse pro ab aliquo docet *Accusationis* lib. II. cap. 24. §. 59. §. 45. lacunae signa ante *incunda* posui, Orellius post *reges*. Praeterea subiunxi huic libro Q. Ciceronis *versus quosdam de XII signis*, de quibus conferas H. Meyeri *Anthologiam veterum Latinorum epigrammatum et poematum*. vol. I. p. 16. et vol. II. p. 26 sq. et eiusdem, quod fertur, *epigramma de amore feminarum*, de quo vide *Anthologiae* vol. I. p. 97. et vol. II. p. 102.

Iam nihil reliquum est nisi ut de his locis dicam, quos iam in primis libris epistolarum ad familiares auctore Wesenbergio, cuius *Emendationes* a principio nondum nactus eram, mutandos censeam. Et lib. quidem I. ep. 2. §. 1. probo *cui quidem rei* e cod. Medicei scriptura *cuique rei*, quod cum Lambino restitui voluit Wesenbergius. §. 2. *non invitis* pro *invitis* bene mihi coniecisse Wesenbergius videtur. §. 4. recte iussit scribi Wesenbergius e cod. Mediceo *posset* pro *possit*, itemque ep. 4. §. 3. *possent* pro *possint*. Vide quae ipse de eius modi enuntiatas disputavi in libro, qui inscribitur *Berichtigungen und Nachträge zu Cicero's Disput. Tuscul.* p. 189 sq. Ep. 9. §. 20. iam scribo: *quos saepe [nutu] significationeque appello*, auctore Wesenbergio. In cod. Mediceo est *significationeque*. Ibid. §. 26. *in quibus* pro *quibus* auctore Ernestio, Schützio, Wesenbergio iam reponi velim. Lib. II. ep. 7. §. 2. lego nunc auctore Wesenbergio: *Quod in rei publicae tempus — veneris — profecto vides: quanta vis — non dubito quin cogites*. §. 3. nunc probo auctore Wesenbergio *quamque* pro *quamquam*. Ep. 11. §. 1. *Putarasin* cum Wesenbergio scribo pro *putaresne?* Ep. 12. §. 3. *triumpharam* antiquam correctionem mihi quoque probavit Wesenbergius. Ep. 13. §. 3. probo quod idem Wesenbergius *putarat* pro *putaret* scribi vult. Tum ep. 16. §. 3. recte Wesenbergius delevit *me ante exiturum*, et §. 5. recte vidit pro *in memoria* scribendum esse *memoriam*, ut iam Crataëder voluit. Ep. 17. §. 4. lego cum Wesenbergio *drachmarum* pro *drachmis*. Id olim scriptum fuit *drachm*. §. 7. *se populo* pro *populo se* scribendum esse ait Wesenbergius. Lib. III. ep. 5. §. 2. *dicam* cum Wesenbergio restituo pro *dicam*. Ep. 7. §. 4. pro *amico? quam* iam scribo cum Wesenbergio *amico? qui*. Ep. 8. §. 7. *non* ante *nocte* iam induco. Deinde §. 8. credo recte auctore Lambino Wesenbergium esse post *angustior* adficere. Ep. 10. §. 10. probo Orellii et Wesenbergii coniecturam *ornatum esse* pro *ornatissimum*. §. 11. *sunt* restituo pro *sint*. Ep. 11. §. 2. locum corruptum sic restitui vult Wesenbergius: *Verum tamen ea est maiestas, ut Sulla voluit, ut — liceret, ambitus vero ita — habet, ut — defendatur*. Ep. 12. §. 2. pro *sed ita cecidisse* scribi vult Wesenbergius *et ita cecidisse*. Lib. IV. ep. 1. §. 2. iam *quod sperem* — *quod audeam* scribo cum Wesenbergio. Ep. 5. §. 3. scribo *usuri* pro *uti* e coniectura Wesenbergii, et paulo post §. 4. recipio *attulerit* pro *attulit*. Ep. 8. §. 1. lacunam, quam feci, sic explere vult Wesenbergius: *causa, quae possim, sed etiam, quae non possim*. Ep. 13. §. 1. scribo *Quod* pro *Quid*. §. 2. *id* ante *ipse video* auctore Wesen-

bergio deloco. Lib. V. ep. 4. §. 2. *condonares* pro *donares* et *magistratus* pro *magistratum* cum Wesenbergio restituo. Ep. 12. §. 1. *ostendisti* scribo pro *ostendis* auctore Ernestio et Wesenbergio. Ep. 14. §. 1. *quam a me discesseras* pro *quam decesserat* et *idem* pro *item* legi vult Wesenbergius. Ep. 15. §. 4. recte scribi vult idem vir doctissimus *Tu me ab ea abesse urbe miraris*. Ep. 17. §. 2. Wesenbergius interpungi vult *annonae, intinet*. Ibid. §. 5. *maxime*, quod ego recepi, commendat etiam Wesenbergius. Idem vir acutissimus ep. 18. §. 1. in eandem coniecturam quam ego incidit, ut scribi vellet *nos nati*. Ibid. §. 2. *quam tuum unum sit etc.* pro *quam unum sit etc.* idem Wesenbergius scribi vult. Ep. 20. §. 2. pro *a meo seruo scriba* scribi vult *a meo [seruo] scriba*, quod *seruo* suppositum esse existimat. Ibid. paulo post lacunam, quam Orellius et ego reliquimus *quam. . . . darem*, sic explendam iubet: *quam quoi dederam*. Tum recte monet in verbis, quae sequuntur, *maximae* pro *maxime* scribendum esse. Denique pro *deferre* scribi vult *referre*. Ibid. §. 4. suspicatur post verba *legatum meum* nomen hominis excidisse. Postea §. 5. pro *haec* scribi vult *hoc*. §. 6. auctore Lambino *item* pro *idem* scribendum putat. Tum e cod. Mediceo recipiendum: *quod ego, qui non addidi, pro quod ego quidem non addidi*, quod vulgo legitur. Paulo post pro *parum gravatum est*, quod ego in *parum cautum est* mutavi, scribi vult Wesenbergius *parum provisum est*, quae coniectura ipsa sententia cum mea congruit, litterarum similitudine propius ad antiquam scripturam accedit quam mea. Sed aciepius tamen in his formulis *cautum est* dicitur. Lib. VI. ep. 2. §. 1. pro *proficiscantur* scribi vult Wesenbergius *proficiscatur*. Ibid. §. 2. *adivisti* pro *adivisti* probat idem vir doctissimus. Ep. 3. §. 3. *tum* ante *tale* adfici vult. Ep. 4. §. 4. *delectat* pro *delectatur* auctore Wesenbergio iam probo. Paulo post ante *desino* verbum *matuere* vel *tinere* Wesenbergius putat omissum. Ep. 6. §. 12. recte te ante *posse* deletum cupit, in qua ego quoque fui sententia. Ep. 7. §. 4. Wesenbergius orationem recte sic interpungit: *quam porro offendam, quid si non vult?* Ep. 8. §. 2. post *Siciliam* supplet ut Wesenbergius recte. Ep. 13. §. 2. idem Wesenbergius rectissime *amore in te singulari* pro *amor in te singularis* scribendum existimat. Ep. 17. §. 1. pro *accedere id etiam, quo scribi vult accedere etiam, id quo*. Ep. 22. §. 1. recte auctore Lambino Wesenbergius scribit: *nihil meliora sunt mne, atque etiam multo desperatiora*. Lib. VII. ep. 2. §. 1. pro *Sed eo* scribit Wesenbergius *sed in eo*. Ep. 3. §. 2. pro *reliqui* idem recepit antiquam correctionem *reliquos*. Ep. 4. recte *sumus* pro *sumus* Wesenbergius restituit. Ep. 5. §. 2. *nescio quid* pro *nescio quod* scribit idem vir doctissimus. Ibid. §. 3. Wesenbergius sic legit et interpungit: *Accedit etiam, quod familiam ducit in iure civili singulari memoria, summa scientia*. Ep. 7. §. 2. idem *habes* sive ante *actatem* sive post *singularem* excidisse existimat. Ep. 25. §. 1. aut ante *habuerimus* excidissae *placatum* aut *caverimus* pro *habuerimus* scribendum existimat.

Scripsi Lipsiae feriis autumnalibus a. MDCCCLIII.

Reinholdus Klotz.

PROOEMIUM EDITIONIS SECUNDAE.

In relegendis M. Ciceronis epistolis, quae hoc volumine continentur, eodem consilio, quo superiore tempore, quum primum haec epistolarum volumina recognovi, usus sum, sed ut tum altera editione Orelliana, quam Orellius una cum Baitero paraverat, valde adiutum me esse professus sum, sic nunc profiteri debeo iam ex accuratior collatione codicis Medicei, quam nuper I. G. Baiterus publici iuris fecit, magnum subsidium ad has epistolas emendandas mihi paratum fuisse. Ea enim re factum est, ut loci non pauci iam rectius mihi constitui posse viderentur, quam antea fieri potuit. Quae de hoc genere digna commemoratione esse videntur, sunt fere haec.

Epistolarum, quae dicuntur *ad familiares*, lib. I. ep. 1. §. 3. quum de cod. Medicei scriptura ne nunc quidem satis constaret, tamen nunc *adsentiri* scribendum esse putavi pro *adsentire*, quia eae verbi formae saepe alias in cod. Mediceo inter se commutatae sunt et facillime hoc quoque loco commutari potuerunt. Ceterum conf. quae olim Fr. Ellendtus disputavit ad Ciceronis de orat. lib. I. c. 24. §. 110. vol. I. p. 76. et quae nuper Theod. Ladewig exposuit in *Zeitschrift für das Gymnasialwesen* nov. ser. vol. I. p. 176. Ep. 2. §. 1. leguntur quidem in cod. Mediceo et in libris litterarum formis descriptis omnibus, quantum scio, haec verba: *Videbatur enim reconciliata nobis voluntas esse senatus, quod quum dicendo tum singulis appellandis rogandisque perspexeram.*, neque quisquam usque adhuc in his verbis offendit: verum tamen perversa sententia est, quae his verbis continetur. Nam ut concedam fieri posse, ut aliquis singulis hominibus appellandis rogandisque perspicere possit, quae illorum voluntas erga se suosque esse videatur, illud certe concedi non potest, posse aliquem dicendo perspicere quid illi, apud quos loquitur, sentiant. Quam ob rem non dubito quin Cicero hoc loco non *perspexeram*, sed *perfeceram* scripserit, praesertim quum hoc potius exponendum esset quem ad modum voluntas senatus reconciliata esset quam quem ad modum hoc factum esse Cicero perspexisset. Mox veritus sum cod. Medicei scripturam mutare hanc: *Qua tenus de religione dicebat cuique rei obsisti non poterat, Bibulo adsensum est.* Est fere in hunc modum explicanda haec scriptura: Quatenus de religione dicebat de eaque re, cui

iam obsisti non poterat etc., qua in amplificatione sententiae causa, quam ob rem obsisti non poterit, indicatur. Ep. 4. §. 2. iam cum Baitero e cod. Mediceo scripsi *impediret* pro *impedirent* et ep. 5. a. §. 2. *resistimus* pro *resistemus*. In eadem ep. §. 3. *nec Q.*, quod proposuit Baiterus pro *neque*, fortasse verum est. Paulo post in verbis: *ut neque iacere regem pateremur nec nobis repugnantibus ad eum deferri, ad quem prope iam delatum existimatur.* servavi quae in cod. Mediceo est scriptura, ita tamen ut *delatus* pro *delatum* reponerem. Verum tamen non nego quam recepit scripturam Baiterus a Martyni-Laguna olim propositam: *ut neque iacere rem pateremur — ad quem prope iam delata existimatur.* eo veri similiorem mihi videri, quod verba *rem* et *regem* propter notarum similitudinem facile commutari potuerunt. Ep. 7. §. 2. *memores* pro *immemores* iam e cod. Mediceo cum Baitero restitui et eiusdem ep. §. 9. scripsi de coniectura mea: *Te vero commoneo.* Conf. infra lib. IIII. ep. 15. §. 2. Nam quod vulgo e cod. Mediceo edunt *emoneo*, ut ingenue fatear quod sentio, mihi ne Latinum quidem esse videtur. Facile autem *commoneo*, si scriptum id verbum fuit *imoneo* aut etiam *tmoneo* in *emoneo* mutatum potuit. Ibid. §. 10. scripsi ego nunc: *cognovi, id ut tu tuis.* In cod. Mediceo est: *cognovit. Utuis.* §. autem 11. post *Lentulum* iam retinendum fuit *nostrum*, postquam compertum per Baiterum est esse Pronomen in cod. Mediceo. Cf. ep. 9. §. 24. Ep. 9. §. 4. falso olim Orellio in eo obsecutus eram, quod scripseram *non alicui erga me singulari officio*, pro eo, quod est in cod. Mediceo *non aliquo* etc. Ablativos enim hos esse, non Dativos facile intellegitur, si quis omnem locum recte consideraverit. His enim verbis causa declaratur qua rei publicae eum animum debuerit ac praestiterit. Neque enim singulari alicui erga se officio debere se hunc animum putarat, verum debere rei publicae propter singulare erga se officium. Res plana atque expedita est neque eget longiore explicatione. §. 7. rursus delevi *M.* ante *Bibuli*, quod olim cum Orellio Baiteroque receperam. §. 12. scripsi *iactata iam* e Baiteri coniectura, quod in cod. Mediceo a pr. manu est *iactatam*, non *iacta*. Quem ad modum §. 16. verba: *est vero probandum* tutanda atque explicanda essent recte demonstravit I. N. Madvigius in *Emendat. in Ciceronis libros philosophicos* p. 193, ut mirer quemquam de his verbis dubitasse postea. Eiusdem ep. §. 17. ne nunc quidem a me impetrare potui, ut *sensu*, quod in cod. Mediceo est, in *sententia* mutarem. *Sensus* enim hic, ut multis aliis locis, significat id, quod quis vere sentit atque etiam eo, quod dicit atque agit, prodit. Vide quae supra dixi p. V. §. 18. minime credo verba, quae auctore Schütziō aliisque nuper Baiterus in interpolationis suspicionem vocavit: *quumque eum nec persuadendo nec cogendo regi posse vidisset*, esse aut supervacanea aut minus ad huius loci sententiam accommodata. Significatur enim his verbis non id, quod ipse Plato esset expertus, sed quod prius, quam de sua civitatis gubernatione quidquam diceret, aliorum opera effici non posse animadvertisset. Illa verba demum, quae sequuntur, *quum persuaderi posse diffideret, cogi*

fas esse non arbitraretur, ad ipsius administrationem civitatis pertinent. §. 19. in Terentii versu iam scripsi auctore etiam cod. Mediceo cum I. G. Baïtero et A. Fleckeiseno: *Si quando illa dicit: "Phaedriam Intromittamus commissatum", "Pamphilam Cantatum provocemus."* Pertinet hoc ad illud genus *μυθησας*, de quo nuper aliquotiens dixi ad Terentii *Andriam* p. 41. p. 57. p. 90 sq. p. 110 sq. p. 132. p. 154. §. 20. me probare: *quos saepe nutu significatoneque appello*, dixi iam superiore tempore, v. supra p. XXXVI. Paulo ante non proba, quod Cobetus in *Mnemos.* vol. XVIII. p. 455. *superioribus deleri voluit in verbis his: repentinam eius defensionem Gabinii, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset, tamen si sine ulla mea contumelia suscepisset, tulissem.* Nam in eo ipso pravitas istius defensionis conspiciebatur, quod eum, quem proximis superioribus diebus oppugnasset, defenderet, ut hoc quidem loco neque *proximis neque superioribus* omitti ullo modo posset. Requiritur enim illud nostrum: *in den zunächst vorausgegangenen Tagen*, quod quem ad modum aliter dicas nisi illis verbis *proximis superioribus diebus* non intellego, ut mirer a Baïtero Cobeti errorem, quem virum acutissimum iam ipsum agnovisse credo, propagatum esse, qui verbum *superioribus* meis circumdedit. Nec proba quod idem vir doctissimus verba in *disputatione ac dialogo* auctore Martyni-Laguna §. 23. de interpolatione suspecta habuit, quibus illo loco ideo carere nullo modo possumus, quod mox dicitur: *Abhorrent enim a communibus praeceptis etc.*, quibus verbis illi formae orationis, qua Cicero in libris *de oratore* usus erat, iam ieiuna ista atque exilis oratio praeceptorum oratoriorum opponitur. Artius autem haec verba: *tres libri in disputatione ac dialogo de oratore*, inter se coniuncta et quasi conglutinata ponuntur, ut ita solvenda sint: tres libri, qui sunt in disputatione ac dialogo de oratore aut etiam sic: tres libri, quibus Aristotelio more in disputatione ac dialogo agitur de oratore. Paulo post *atque omnem* retinui, quamquam quod est e prioris scriptura ab restitutum in cod. Mediceo *et* aliquam auctoritatem habere videtur. §. 21. veritus sum cum Baïtero auctore Wesenbergio in *praestantibus in re publica gubernanda viris* scribere. Nam Dativus *praestantibus* — *viris* est ita intellegendus quasi scriptum sit: *a praestantibus in re publica gubernanda viris laudata est etc.* §. 25. *provincias* Wesenbergius. *provinciam* cod. Mediceus. §. 26. servanda fuit haec cod. Mediceae scriptura: *scripta iam epistola superiore accepi tuas litteras de publicanis, quibus aequitatem tuam non potui non probare*, ubi de Ernestii coniectura auctore etiam Wesenbergio Baïterus in quibus scripsit. In eius modi locis neque e Praepositio neque *in* satis apta est, sed Ablativus ponitur ut fundamentum, quo quae ponitur probatio nata sit, et est fere is, quem dicunt, instrumentalis. Conf. lib. IV. ep. 15 pr. *Accepi perbreves tuas litteras, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui, cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit.*, quo quidem in loco ne Baïterus quidem haesitavit. Conf. etiam lib. II. ep. 19. §. 1. lib. III. ep. 4. §. 1. lib. V. ep. 19. §. 1. ep. 21.

§. 3. lib. IX. ep. 15. §. 3. Paulo post rescribendum iam erat: *felicitate quidem vellem consequi potuisses, ne eius ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderes.* Neque enim *facilitate*, sed *felicitate* est in cod. Mediceo, quod est ad h. l. aptissimum. Conf. or. pro P. Sulla c. 30. §. 83. *ego committam, ut ea, quae pro salute omnium gessi, casu magis et felicitate a me quam virtute et consilio gesta esse videantur?* Nam eodem modo quo hoc loco, etiam illo loco *felicitate* dicitur. Cicero enim hoc in mente habet: *Etsi quantum ex istis litteris intellexi, quas de publicanis ad me misisti, aequitatem tuam debebam probare, tamen vellem tam felix fuisses, ut ordinis equestris res aut voluntas a te non esset offendenda.* Ep. 10. iam verba extrema, de quorum sententia recte iam Orellius dubitaverat, ego ita scribenda esse existimo: *nam illo si veneris, tanquam Ulixes cognosceris tuorum nemini.* Etenim id, quod in cod. Mediceo legitur: *cognosces tuorum neminem*, perveram sententiam habet. Facillime autem, si *cognosceris*, fortasse etiam compendio *cognosces* scriptum, in *cognosces* mutatum erat, *nemini* aut etiam *neminei* in *neminem* converti potuit.

Lib. II. ep. 1. §. 1. leguntur verba in cod. Mediceo haec: *Etenim quis est tam scribendo impiger quam ego?* Non recte sensit Ios. Frey scribendo esse Dativum cl. Taciti *ab exc. div. Aug.* lib. III. c. 48. *sed impiger militiae et acribus ministeriis consulatum sub divo Augusto adeptus.* Nam is locus similis non est. Itaque in ante scribendo retinui. Ep. 3. §. 1. *in meam*, quod est in cod. Mediceo ab altera manu iam cum Baïtero recepti. In cod. Mediceo a pr. manu est *aut meam*, unde ad *meam* alii effecerant. §. 2. scripsi nunc: *summa scito in expectatione te esse*, quibus in verbis ab altera manu cod. Mediceae *te* accepi, quamquam propter ea, quae sequuntur, verba: *eaque a te expectari*, videtur priore loco *te* omitti potuisse, praesertim si meminimus quae leguntur apud C. Iulium Victorem c. 27. in C. Halmii *Rhet. Lat.* p. 448. 3. *sed ita reciduntur (sententiarum ambitus), ut nunquam verbi aliquid deesse videatur: unum 'te' scilicet, quod intellegentia suppleatur, in epistulis Tullianis ad Atticum et ad Animum frequentissimum est.* Nam quod cadit in illas epistolas, etiam quodam modo in hanc ipsam epistolam cadere potest. Vide quae infra dicentur ad lib. III. epist. 1. §. 3. Ep. 4. §. 2. *esse elaborandum* nunc scripsi, postquam comperi esse in cod. Mediceo. Item ep. 6. §. 4. *benevolentiaeque* nunc scripsi, ex eodem codice pro *benevolentiae*, et §. 5. *haec* addidi ante scriberem, postquam compertum est esse *haec* in cod. Mediceo. In eadem epist. 6. §. 2. non video quid sibi velit H. Busch in *Zeitschrift für das Gymnasialwesen.* vol. XX. p. 832. *quam* enim est Pronomen relativum, quod post *tantam* rectissime inferitur, neque quidquam commune habet cum his locis, quos Meutznerus et Fleckeisenus tractaverunt in *N. Jahrb. f. Philol. u. Paedagogik* vol. LXXXIX. p. 156 sq. Neque illud mihi probandum esse videtur, quod proposuit idem vir doctissimus paulo post scribendum sibi videri: *vel in remunerando cumulando apte illustrare posset.* Eadem §. extrema scripsi nunc, quod est in

cod. Mediceo a prima manu correctum: *unius tui studio*, pro *unius tuo studio*. Ep. 7. §. 2. iam superiore tempore dixi me probare Wessenbergii rationem, vide supra p. XXXVI. Deinceps scripsi de coniectura mea: *Sed, amabo te, cura et cogita, Curio, nihil novi* etc., quod in cod. Mediceo non *cogita* solum legitur, verum a pr. manu *cogitationi*, ab altera *cogitatio*, quae mihi scripturae facillime ex *cogitacurio* nasci potuisse videntur. Appellatio autem Curionis hoc ipso loco aptissima est. Etiam de *quamque*, quod §. 3. recepi, iam olim dixi, vide l. c. p. XXXVI. Denique §. 4. nunc pressi vestigia cod. Medicei et totum locum iam sic constituendum putavi: *Praesens tecum egi, quam te tribunum pl. isto anno fore non putarem, itemque petivi saepe per litteras, sed tum quasi a senatore, nobilissimo tamen adolescente et gratiosissimo, nunc a tribuno pl. et a Curione tribuno*. et credo iam locum restitutum esse. Ep. 9. §. 1. recepi ex altero huius epistolae exemplo: *ut dederis nobis* —, quod semper *ridere possemus*, pro eo, quod in cod. Mediceo priore loco est et servatur fere ab omnibus: *quem semper ridere possemus*. itemque §. 2. *rem exegeris* de Martyni-Lagunae coniectura, quam alterum huius epistolae exemplum in cod. Mediceo comprobavit. Conf. O. Ribbeck *Comicoorum Latin. reliq.* p. 103. Paulo post non muto *factu* (cod. Med. *facto* in alt. ex.) in *factum*, quod fecit O. Ribbeckius l. c. Deinceps scripsi nunc: *Repente vero 'incessi omnibus laetitibus laetus.'* In priore enim loco *laetitibus* habetur in cod. Mediceo, in altero *laetus*, ut collato Ciceronis loco de *finibus* II. 4, 13. coniungenda haec esse videantur: *incessi omnibus laetitibus laetus*. Conf. O. Ribbeckius l. c. p. 65. In versu, qui sequitur, pro *homini recte animi* scriptum est, conf. O. Ribbeck l. c. p. 26. Ep. 10. §. 2. de versus fragmento, quod hoc loco habemus, conf. Lucianum Müller in *N. Jahrb. für Philol. u. Paedag.* vol. XCIII. p. 399. Mox *divertitis* pro *divortis* recepi e cod. Mediceo cum Baistero, qui conferri iussit Buecheler in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XI. p. 510. Ep. 11. §. 1. retinui *Putaresne*, pro quo nunc fere *Putarasne* restitui voluerunt. Nam et cod. Mediceus tribus locis *putares* tuetur nec sententia Coniunctivum imperfecti non optime recipit. Et nos quidem in eius modi locis Plusquamperfecto utimur, Latini autem potius praesentem in re praeterita faciunt, quicum loquuntur, et utuntur Imperfecto. Eadem vero iure, quo sine interrogatione dicitur saepe numero: *videres, crederes, scires, putares*, etiam per interrogationem dici potuit: *putaresne?* et quae sunt similia. Si rariora haec sunt, eius rei causa posita est in ipsa sententia, quae raro locum habet in interrogatione, non in forma orationis ipsa. *Putarasne* autem id dici minime potuit, sed potius, si Indicativo uterere, dicendum erat: *Putavistine* —? Vide Fr. Haasium ad C. Reisigii *grammat. Lat.* p. 514. adn. 461. et quae infra adferam ad huius libri ep. 12. §. 3. Paulo post scripsi nunc: *qui maiora onera in re publica sustinere et possimus et soleamus* pro vulgato *possim et soleam*, non quo hoc ferendum non putem, vide epist. lib. I. ep. 9. §. 13. sed quod et concinnior oratio erit — sequuntur enim verba: *vel quia belli magni timor impendet, quod*

videmur effugere, si ad constitutam diem decedemus — nec librorum auctoritas et scripturae deest. Est enim in altero huius epistolae exemplo in cod. Mediceo *et possemus et solemus*, ut in cod. archetypo scriptum fuisse videatur *et possim et soleam*. Ep. 12. §. 2. scripsi ego: *Diogenes tuus, homo modestus, a me cum Philone Pessinunte discessit. Iter habebant ad Adiatorigem, quamquam Comana nec benigna nec copiosa cognorant*. et quam ob rem id fecerim facile explicari potest. Ac primum quidem *Pessinunte*, non *Pessinuntem* aut *Pessinunta*, habetur in cod. Mediceo, qui hoc loco *pessinunte*, in altero autem huius epistolae exemplo hoc ipsum *pessinunte* scriptum habet. Et Ablativus propterea necessarius est, quod quae in verbis, quae sequuntur, dicuntur, ostendunt non *Pessinuntem* discessisse Diogenem, sed *Pessinunte*, qua in urbe usque adhuc cum Cicerone una fuerat. Id ita statuendum esse apparet sine dubio in verbis iis, quae sequuntur. Ea ita scribenda esse, ut supra a me posita sunt, non ita, ut nuper Baisterus edidit: *iter habebant ab Adiatorige, quem nec benignum nec copiosum cognorant*, facile demonstrari potest. Ac primum quidem, quum librorum auctoritatem consideramus, cod. Mediceus hoc loco scriptum habet aperte: *quamquam omnia nec benigna nec copiosa cognorant*, quae verba quantum distent ab eo, quod de Martyni-Lagunae coniectura edidit Baisterus: *quem nec benignum nec copiosum cognorant*, quis non videt? Atque etiam ea verba, quae sunt posteriore loco in cod. Mediceo: *qua nec benignam nec copiosam cognorant*, tamen ter litteram *a* habent, et si recte rem existimamus potius meam quam Baisteri scripturam adjuvant. Nam *quaque* si scriptum erat, facile in *qua* converti potuisse apparet, quod autem *comana* plane omissum est in altero exemplo, inde factum videtur, quod quid sibi vellet hoc nomen librarii non intellegebant, qui itidem superiore loco in cod. Mediceo hoc nomen in *omnia* mutaverant. Deinceps *benigna* et *copiosa* facile in *benigna* et *copiosa* commutari poterant, ut etiam hac corruptela Martyni-Lagunae coniectura minime stabilietur. Apparet, credo, quae in libris sunt verba, meam potius emendationem confirmare quam illam. Sed quid sibi volunt haec ipsa verba: *iter habebant ab Adiatorige*? Sicine unquam homo Latinus dixit? Quantum equidem novi sermonem Latinum, nunquam simpliciter dixerunt Latini: *habebat aliquis iter ab aliquo*, saepissime autem: *habebat aliquis iter ad aliquem*, omninoque locum, unde aliquis iter haberet, tum demum Latini adicere solebant, quum una locus significaretur, in quem iter haberent, ut dicitur verbi causa apud Caesarem *bell. civ. III. 11, 2. Pompeius erat eo tempore in Candavia iterque ex Macedonia in hiberna Apolloniam Durrahaciumque habebat*. aut apud Cn. Pompeium in Ciceronis *epist. ad Att. lib. VIII. epist. 12. A. §. 1. cohortes XIX, quae ex Piceno ad me iter habebant*. Exceptis eius modi locis semper in hac formula aut locus, quo quis iter habeat, aut homo, ad quem, simpliciter indicatur, ut in Terentii *Eunuch. V. 8, 35 (1035). iter hac habui*. in Ciceronis ad *Q. fr. lib. II. ep. 5. §. 3. quod ille in Sardiniam iter habebat. epist. ad Att. lib. VIII. ep. 11. D. §. 2. C. Messius — mihi dixit — Cae-*

sarem iter habere Capuam. Apud Cn. Pompeium in Ciceronis *epist. ad Att.* lib. VIII. ep. 11. A. *Is nuntiat L. Domitium cum suis cohortibus XI — ad me iter habere*, apud Caesarem *bell. civ. I.* 14, 3. *Cn. Pompeius — iter ad legionem habebat*, ib. III. 106. *coniectans eum in Aegyptum iter habere*. Haec atque similia qui considerat, facile intellet: *iter habebant ab Adiatorige*, hic scribi plane non potuisse, nec vero ea scriptura commendatur librorum auctoritate. Est enim in cod. Mediceo hoc loco scriptum *habebant adiatoregem*, in qua scriptura quis non videt Praepositionem *ad*, quod eadem litterae sequebantur, esse omissam. Altero loco, quod legitur *ab Iorigge*, quum sit plane corruptum, nihil confert ad stabiliendam lectionem *ab Adiatorige*. Si vero sententiam ipsam spectamus, facile intellegitur scripturam hanc, quam ego proposui, non solum librorum litteris ac ductibus confirmari, verum etiam aptissimam sententiam habere hanc: *proficisci volebant ad Adiatorigem*, quamquam in urbe, in qua ille sedem suam habebat, id est Comanis, nec liberaliter accepti erant neque homines eius modi esse cognorant, unde multum luerari possent. Eo autem proficiscebantur, quod aut implicati negotiis iam ante fuerant aut, quamquam res minus quaestiosa esse videbatur, tamen etiam sic aliquid lucri facturos se esse sperabant. Illud autem, quod *Comana*, nomen librariis plane obscuro, altero loco in *omnia* mutatum, altero plane omissum in cod. Mediceo est, nemo mirabitur. De Adiatorige autem confendus est Strabo lib. XII. p. 542 sq. et p. 558. — Paulo post iam *est post sordida* addidi, quod est in cod. Mediceo altero loco scriptum *sordidast*. Denique non video quam ob rem auctore Wesenbergio Baiterus *triumpharem*, quod priore loco in cod. Mediceo obtinetur, mutare potuerit in *triumpharam*, quod is codex posteriore loco ex corruptela ortum habet. Ep. 13. §. 2. iam *te post subdubitare* recepi, quod non est in cod. Mediceo. §. autem 3. non potui adduci, ut *putaret* auctore Wesenbergio una cum Baitero mutarem in *putarat* in verbis his: *quid ais? Caesarem nunc defendit Curio? quis hoc putaret praeter me?* Pertinet enim hic locus ad id genus locorum, de quibus modo dixi ad ep. 11. §. 1. Conf. infra lib. XV. ep. 15. §. 2. *Atque horum maiorum omnium culpam fortuna sustinet. Quis enim aut Alexandrini belli tantam moram huic bello adiunctum iri aut nescio quem istum Pharnacem Asiae terrorem illaturum putaret?* ubi ne Baiterus quidem cod. Mediceae scripturam mutare ausus est. Flori lib. I. 37 (III. 3, 3) p. 61, 10. ed. Jahn. *hi iam — quis crederet? — per hiemem, quae altius Alpes levat, Tridentinis iugis in Italiam provoluti velut ruina descenderant.* Nos in eius modi locis uti Coniunctivo plusquamperfecti iam supra vidimus ad ep. 11. §. 1. Ep. 14. iam *Fadio* et *Fadius* scripsi de certissima Orellii correctione pro vulgato *Fabio — Fabius*. Ep. 15. §. 4. iam ipse quoque *Pomptinus* restitui pro *Pomptinius* e cod. Mediceo. Ep. 16. §. 3. scripsi iam auctore Baitero: *vidi quam abhorrerem ab urbe relinquenda, quum audissem. Nonne tibi adfirmari* etc., ubi vulgo verba *quam audissem* ad verba, quae sequuntur, erant relata. Mox post *civile* omisi Pronomen *me*. *civilem* est in cod. Mediceo eo loco scriptum. Ibid. §. 5.

retinenda putavi nunc verba, quae sunt in cod. Mediceo haec: *Filio meo — si erit ulla res publica, satis amplum patrimonium relinquam in memoria nominis mei.* Nam quam ob rem minus Latine haec dici Wesenbergius contenderit, non video. *relinquere patrimonium in memoria nominis sui* is certissime dicitur, qui tradit filio hereditatem non spernendam positam illam in memoria meritorum suorum, quae hominum animos post ipsius mortem filio concillet. Quid enim vetat te ita loqui? Nam per linguae leges eodem iure hoc dici potest, quam in arca hereditatem aut patrimonium alicui relinquere, si nummos relinquit. Si M. Tullius aliis locis hanc eandem sententiam alia forma orationis profert, ut *de domo sua* c. 53. §. 147. *de off.* I. 33, 121., hoc nihil ad rem facit. Iure igitur Fr. Hofmannus servavit cod. Mediceae auctoritatem, cl. Livii loco lib. XXVI. c. 43. §. 3. *in una urbe universam ceperitis Hispaniam*, quod quamvis simile, tamen alio quodam modo dicitur. Mox *quum scias pro quin scias*, quod est in cod. Mediceo, recepi. Ep. 17. iam *CN. SALLUSTIO* cum Orellio scripsi pro *C. Sallustio*, quod in cod. Mediceo est. §. 1. *neque quemquam* auctore Buechelero in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XI. p. 516. scripsi. §. 2. *nullam*, quod in cod. Mediceo est, revocavi pro *nullas*. §. 4. *drachum*, quod est aut *drachumum* aut *drachumarum*, e cod. Mediceae vestigiis auctore eodem Buechelero l. c. p. 575. restitui. §. 6. *Antiochiae* e cod. Mediceo est pro *Antiocheae*. Ep. 18. §. 3. iam scripsi *si se dignum* cum Baitero. *si dignum* cod. Mediceus.

Lib. III. ep. 1. §. 3 extr. *te*, quod vulgo ante *etiam* est, non habet cod. Mediceus. Id quamquam facile eo loco obliterari potuit, tamen omisi, quoniam in verbis his: *Id eum ne fallat, etiam atque etiam rogo*, quo *rogo* pertinet facile apparet, ut hic locus in eo numero reponendus sit, de quo supra dixi ad lib. II. ep. 3. §. 1. Ep. 2. §. 2. nuper Baiterus e cod. Mediceo scripsit: *quod eius facere potueris, ut quod pro quoad* reponeret. Ipse iussit conferri lib. V. ep. 8. 5. *epist. ad Att.* lib. I. ep. 5. §. 7. lib. X. ep. 2. §. 2. lib. XI. ep. 12. §. 4. His poteris addere Livii lib. V. 34, 5. lib. VIII. 37, 8. lib. XIX. 45, 7. lib. XXXI. 4, 2. lib. XXXVIII. 54, 4. lib. XXXIX. 7, 5. Gellii noct. Att. lib. XIV. 1, 2. Conf. etiam Fr. Hofmannum in M. Tullii Ciceronis *epist. sel.* vol. I. p. 69. ed. sec. Eadem epistola extrema minime probo, quod nuper Baiterus de C. F. W. Mülleri coniectura scripsit: *magnam me ex eo et perpetuam voluptatem esse capturum.* Sententia illa, quam supra §. 1. significavit iam verbis his: *Quod si tu quoque eandem de mea voluntate erga te spem habes, ea te profecto numquam fallat*, hic aliquanto explicatius repetitur. Ep. 3. §. 1. scripsi auctore Bengelio *Q. Fabius Vergilianus*. conf. ep. 4. §. 1. Hic in cod. Mediceo est *Q. Fabianus*. Ibid. §. 2. *C. Pomptinum* nunc scripsi. In cod. Mediceo est *consul Pomitinum*. Conf. supra lib. II. ep. 15. §. 4. Ep. 5. §. 2. *dicam*, quod est in cod. Mediceo, recepi iam pro *ducam*. Vide supra p. XXXVI. §. autem 3. veritus sum cum Baitero auctore Martyni-Laguna scribere *arbitraretur* pro *arbitrarer*, quod in cod. Mediceo est. Illud enim est *arbitrari possem*. Aliter Cicero in simili causa

infra ep. 6. §. 1. Eadem §. et §. 4 e cod. Mediceo nunc restitui *Laudiceae*, conf. Usener in *Nov. annal. philol. et paed.* vol. XCI. p. 228., et infra ep. 7. §. 1, quamquam magna in his rebus cod. Medicei auctoritas non est, in quo libro *u* et *o* fere semper commutantur, ut infra §. 5. *commuratus pro commoratus* in illo ipso libro scriptum est. Huius epistolae §. 4. scripsi de coniectura mea: *quam celerrimis nuntiis potero et quam creberrimis litteris faciam, ut tibi nota sit ratio dierum atque itinerum meorum.* Vulgo nunc legitur *quam celerrime potero*, omisso vocabulo *nuntiis*, in cod. autem Mediceo est *celerrimis* scriptum. Itaque, si recte rem existimamus, vix poterit dubium esse quin Nomen substantivum eo loco exciderit, et qui rationis, qua Romani inter se certiores de rebus quas scire alteros interesset facere solebant, non ignarus est, non dubitabit quin hoc ipsum nomen *nuntiis* fuerit, quod quum in cod. archetypo haberetur *celerrimisnuntius*, facile obliterari potuit. Conf. lib. I. ep. 5. 6. §. 1. *Hic quae agantur quaeque acta sint, ea te et litteris multorum et nuntiis cognosce arbitror.* lib. III. ep. 11. §. 1. *de qua etsi permultum ante certior factus eram litteris, nuntiis, fama denique ipsa etc.* lib. VI. ep. 8. §. 2. *propinquitas locorum vel ad impetrandum adiuvat crebris litteris et nuntiis etc.* lib. XIII. ep. 57. §. 1. *quo magis cotidie ex litteris nuntiisque bellum magnum esse in Syria cognosco.* lib. XV. ep. 1. §. 1. *postea vero quam certissimis auctoribus, legatis, nuntiis, litteris sum certior factus.* ep. 2. §. 1. *quae quum essent a me — constituta nuntiisque et litterae de bello — cotidie fere adferrentur.* ep. 3. §. 2. *ad senatum statim nuntios litterasque misisse.* ep. 4. §. 7. *interea cognovi multorum litteris atque nuntiis magnas Parthorum copias — ad oppidum Antiochiam accessisse etc. et paulo post: meque statim litteras nuntiosve missurum esse.* Adde etiam Livii lib. XXXVII. 51, 9. Haec qui reputaverit, eum credo de veritate coniecturae meae dubitaturum non esse. Ep. 6. §. 5. *D. Antonium* e coniectura Orellii edidit pro vulgato *Antonium*. In cod. Mediceo est *dedit Antonium*. Ep. 7. §. 5. *Ampio auctore Car. Fr. Hermanno in Philol.* vol. II. p. 114. scripsi. In cod. Mediceo est *appio*. Ep. 8. §. 2. scripsi nunc *me vultu taciturnitate significasse tibi etc.*, id est, vultu, quum tacerem. Paulo post restitui iam cum magna significatione et iam credo *sollicitudine*, quod in cod. Mediceo ante significatione legitur, errore esse ortum. Ibid. §. 3. *me post meminisse*, quod e cod. Medicei scriptura *meminissem* reposuerat Orellius, rursus delevi. Eadem §. servavi cod. Medicei scripturam: *iam non tantum mihi videntur iniuriam facere ii, qui haec disputant, quam si cuius aures ad hanc disputationem patent.*, quibus in verbis non tantum adverbialiter dicitur, quasi dicas non in tantum vel non tanto opere, conf. Terentii *Hec.* III. 4, 2 (416). *Non hercle verbis, Parmeno, dici potest Tantum quam re ipsa navigare incommodumst.* Livii lib. XXVI. 1, 3. *ea tum cura maxime intentos habebat Romanos, non ab ira tantum, quae in nullam unquam civitatem iustior fuit, quam quod urbs tam nobilit ac potens — inclinatura rursus animos videbatur ad veteris imperii*

respectum. Vide *Nov. annal. phil. et paed.* vol. LXXXIX. p. 156, quamquam ibi diversi generis loci compositi sunt. Ibid. §. 6. *Synnade* nunc scripsi propter cod. Medicei auctoritatem pro *Synnadis*. Bäterus conferri iubet ad *Attic.* lib. V. ep. 16. §. 2. Deinde §. eadem extrema scripsi *possis* pro *posses* de Martyni-Lagunae sententia. §. 7. non illatum a Lambino ante *nolle*, quod non est in cod. Mediceo neque loci sententiae convenit, delevi. §. 8. iam est post *angustior* auctore Lambino reposui. Ibidem uti pro *ut* recepi de sententia O. Ribbeckii *Comic. Lat. reliq.* p. 104. Ep. 10. §. 1. iam scripsi *malo enim ita dicere* auctore Wesenbergio, qui contulit ad *Att.* lib. XIII. ep. 42. §. 1. Ibid. §. 3. *Pomptinus* iam scripsi, in cod. Mediceo est *pomitinus*. Conf. supra lib. II. ep. 15. §. 4. lib. III. ep. 3. §. 2. Ibid. §. 10. scripsi *non ornatum esse voluit amplissime*. In cod. Mediceo est *ornatissimum, non esse*

ornatum simpliciter scriptum, ut in cod. archetypo *ornatum* fuisse videatur, unde *ornatissimum* oreretur. Ep. 11. §. 2. veritus sum hodie quoque verba mutare, quoniam nulla emendatio mihi satis fecit, itaque reliqui cod. Medicei verba: *verum tamen est maiestas, etsi Sulla voluit, ne in quemvis impune declamari liceret*, quibus de verbis conf. G. Reimii *Das Criminalrecht der Römer* p. 511 et eiusdem hominis doctissimi *Quaest. Tullian.* (Isenac. 1841) p. 7 sq. Deinde §. 3. scripsi iam *saeculorum et mercenariis*. Hoc ex cod. Mediceo est, alterum (*saeculorum*) e compendio falso lecto ortum videtur. §. 5. *D. Tullius* iam scripsi de Orellii coniectura. In cod. Mediceo est *dicit tullus*. Conf. supra lib. III. ep. 6. §. 5. Ep. 12. §. 2. interpunctione locum iam iuvi, qui est a multis falso intellectus, ab illis perversissime, qui *ita cecidisse* nuper scripserunt. Cicero hoc vult dicere, se quidem velle et sperare Dolabellae et Tulliae nuptias hoc ipso tempore factas prospere evenire, sed tamen, quia Dolabella eodem tempore App. Claudium accusaverat, minus opportuno tempore sibi videri esse factas, et huius rei spem, ne irrita cadat, se maxime ponere in sapientia et humanitate App. Claudii, non tanto opere in ipso tempore. Summa igitur urbanitate hunc locum a M. Tullio tractari videmus eaque subtilitate, quae aciem mentis criticorum videatur fugisse. Nam posterior demum pars enuntiationis secundae id adfert, quo adversativa particula *sed* quasi fundamento suo nitatur. In illis enim verbis tempore non satis opportunas istas nuptias fuisse significatur magis quam ostenditur. Ibid. §. 4. *nunc post nova* e Kayseri coniectura reposui. Id si olim *novāne* scriptum fuit, facile in *novam*, quod in cod. Mediceo est, corrumpi potuit. Ep. 13. §. 2. scripsi ego de coniectura mea *haec re nova iam additum*, Kayserus scribi voluerat *haec re nova additum*, sed in cod. Mediceo non *nova* legitur, verum *novata*, quod natum est e scriptura *novata*.

Lib. IV. ep. I. §. 1. iam *quum me* restitui. In cod. Mediceo est *meum me*. §. 2. *quod — quod* Lambinus. In cod. Mediceo est *quid — quid*. Denique *communi sententia* scripsi, quod *de*, quod vulgo ante *communi* legebatur, non est in cod. Mediceo. §. 3. in cod. Mediceo est: *quorum altera mihi turpis, altera etiam periculosa ratio videtur,*

hoc est, quarum rerum ratio altera mihi turpis, altera etiam periculosa videtur. Pro eo nuper edidit Baiterus: *quarum altera mihi turpis, altera etiam periculosa ratio videtur*, hoc esset, quarum rationum altera mihi turpis, altera etiam periculosa videtur. Fateor illud mihi simplicius dici videri. §. 3. miror Baiterum *sed* ante *multo maxima* addere potuisse de coniectura sua, qua non invidetur, sed perditur sententia. Nam per Particulam *quidem* satis indicatur, haec verba: *ut quidem ego sentio*, pertinere ad extremum orationis membrum, id est, ad verba *multo maxima*. Paulo post de Martyni-Lagunae sententia iam scripsi *a sapientissimis viris*, quod *viris*, quod non est in cod. Mediceo, facillime obliterari potuit, ubi scriptum erat: *asapientissimis viris*. Vide quae supra dicta sunt ad lib. III. ep. 5. §. 4. Eadem ep. §. 4. *quam me colat* Bakius coniecit in *Add. ad Cic. de orat.* I, 40. In cod. Mediceo est *cum me colat*. Ep. 4. §. 3. *et C. Marcellus Baiterus restituit*. In cod. Mediceo est *et cum Marcellus*. §. 5. *ut, si Romae sis, nihil praeter tuos delectare possit*. Plerique *te* aut post *tuos* aut post *delectare* adieciunt. Ios. Frey contulit *ad Q. fratrem* lib. II. ep. 13. (15.) §. 1. Conf. tamen etiam ea quae supra dicta sunt ad lib. II. ep. 3. §. 2. §. 5. extrema *Vale* nunc accessit e cod. Mediceo. Ep. 5. §. 3. nunc recepi *usuri* pro *uti* e coniectura Guillelmi. Conf. supra p. XXXVI. Mox *est pro sit* est a Wesenbergio. §. 4. non probo iam *attulerit* pro *attulit*, quod est in cod. Mediceo. Est ante *volo* cogitatione supplendum *eam*. §. 5. nuper C. F. W. Müllerus in Philol. vol. XIX. p. 326. rursus commendavit Cratandri coniecturam qua ille pro *imitare* scribi voluit *imitari*, eo, quod contulit lib. XII. ep. 30. 1. *noli impudens esse nec mihi molestiam exhibere* etc. habuitque adsentientem Baiterum. Equidem dissentio, primum quod *noli* hoc quidem loco remotius est interiectis etiam aliis infinitis, deinde quod hoc enuntiationis membrum *neque imitare malos medicos, qui — ipsi se curare non possunt*, quasi gradus est ad ea, quae deinceps dicuntur: *sed potius, quae aliis tute praecipere soles, ea tute tibi subitice atque apud animum propone*. In his ipsis verbis nuper Baiterus e cod. Mediceo scripsit *subitice*. Qui hoc fecit, debebat etiam lib. II. ep. 16. §. 7. *aspersi* pro *aspergi* edere. Sed periculosum est in eius modi rebus uno libro nimis confidere. §. 6. fere extrema *tranquilliore animo* scripsit Martyni-Laguna, in cod. Mediceo est *tranquillior animo*. Ep. 6. §. 1. *Galus* cum Baitero, qui adnotationem suam ad Lael. §. 9. conferri iubet, e cod. Mediceo recepi pro *Gallus*. §. 3. extr. e cod. Mediceo iam adieci *Vale*. Ep. 7. §. 3. quum in cod. Mediceo scriptum sit *hique se*, apparet id, quod nunc fere editur *hique se* aut *tique se*, ne cod. quidem auctoritate nisi. Itaque *ut, qui se* etc., quod ipsum alterum orationis membrum requirere videtur. Ep. 8. §. 1. in lacuna, quam olim statui, iam *quae possim* reposui, ut voluit Martyni-Laguna, sed ante *quae non possim* delevi etiam, ut Kayserus voluit. §. 4. restitui *esse supplicem*, postquam comperi esse hoc in cod. Mediceo pro *is* *supplicem*. Ep. 10. §. 1. *Etsi nihil erat*

nihil est in indice epistolarum in cod. Mediceo scriptum, itaque nunc recipiendum fuit. Ep. 11. §. 2. extr. iam *Vale*. e cod. Mediceo addidi. Ep. 12. inscripsi: *SERVIUS CICERONI SAL. PLUR.*, auctore Baitero. In cod. Mediceo est: *ciceroni salutem pluribus verbis*. Satis probabilis est Orellii suspitio, fortasse contineri hac scriptura hanc formulam: *servius Ciceroni s. S. V. B. E. V.* Ibid. §. 1. *M.* auctore Orellio iam ipse adieci ante *Marcellum*. Paulo post iam ipse quoque *Mateas* scripsi, quod in cod. Mediceo est *Maia*s, auctore Manutio. §. 2. post *medicos* iam signa lacunae feci. Antiquum supplementum est *cogerem*. §. 2. quum in cod. Mediceo non sit *nihil minus eis*, sed tantum *nihil eis*, credo ego latere in his litterarum ductibus *multis*, itaque iam scripsi: *tamen multis conficior curis* etc. Postea nunc scripsi: *sed etiam id ipsum video* e cod. Mediceo vestigiis, in quo habetur: *sed etiam de ipsum video*. §. 6. *nos* ante *pervenire* adieci, quod facile post *volumus* omitti potuit. Mox *Cetera, quae scripsi pro ceteraque, quae*, id quod iam in cod. Mediceo ex scriptura *ceteraq. quae* correctione emendatum est. Ep. 14. §. 4. extr. iam adieci *Vale*. e cod. Mediceo alt. man. Ep. 15. §. 2. in verbis his: *tamen hoc tempore breviter commendandum putavi*, existimant *te* adiciendum fuisse, id, quamquam quodam modo *his* quae sequuntur verbis: *ne quo periculo te proprio existimares esse*, supervacaneum videri potest, tamen hoc loco magis quam alias desiderari videtur. Vide tamen quae supra adnotavi ad lib. II. ep. 3. §. 1. Ibid. in verbis: *ne quo periculo te proprio existimares esse*, non opus est in Praepositione, quam interponi post *quo* voluerunt critici, quae tum omitti potest, si Nomen adiectivum accedit, uti infra lib. VIII. ep. 2. §. 1. *itaque relictus legi Tici-niae maiore esse periculo videtur*. Nepotis *Dat.* 5. 2. *cum magno fore periculo, si quid illo imperante adversi in Aegypto accidisset*. *Hann.* 2. 1. *ut nunquam pari periculo fuerit Karthago, nisi quum deleta est*. *Hann.* 9. 2. *vidit autem vir omnium callidissimus magno se fore periculo, nisi quid providisset, propter avaritiam Cretenesium*. Non satis consideravit rem *F. Handius* in *Tursell.* vol. III. p. 255.

Lib. V. ep. 1. §. 2. *ab re* est in Mediceo. Olim *a re* legebatur. Ep. 2. §. 4. *ea praescriptione est*, quod est in cod. Mediceo aperte scriptum, iure iam defendit Fr. Hofmannus, qui ad nominis praescripti auctoritatem hoc vocabulum rettulit, qua de re contulit Ciceronis *de oratore* lib. III. c. 2. §. 5. cui loco adicias Ciceronis or. *de lege agr.* II. c. 9. §. 22. §. 7. iam revocavi *certo scio*, quod comperi *certo* in fine columnae in cod. Mediceo scriptum esse, unde *scio* facile excidere posset. Ep. 4. §. 2. permoveri non potui, ut auctore Wesenbergio cum Baitero scriberem: *Tu tuas inimicitias ut rei publicae condonares, te vicisti*. pro *donares*, quod est in cod. Mediceo aperte scriptum. Nam quod Wesenbergius ait illo tempore *donare* simplex verbum sic usurpatum non esse id quam verum sit ipse viderit. Livius quidem certe in causa Q. Fabii dictatoris verba sic rettulit: *Non noxae eximitur Q. Fabius, qui contra edictum imperatoris pugnavit, sed noxae damnatus donatur populo Romano, donatur tri-* circ. III. 1.

hinciae potestati precarium, non iustum auxilium ferenti. Quis igitur praeter Wesenbergium negabit M. Ciceronem etiam sic usurpare hoc verbum potuisse, praesertim quum maiore vi hoc efferre vellet. Mox *magistratus* scripsit Martyni-Laguna. In cod. Mediceo est *magistratum*. Ep. 7. §. 1. iam *litteris his* ex Ernestii coniectura scripsi. In cod. Mediceo est *litteris*. §. 3. nunc, postquam intellexi non tamen post fuit in cod. Mediceo scriptum esse, sed *ame*, scripsi: *ut tibi multo maiori, quam Africanus fuit, iam me, non multo minorem quam Laetium, facile in re publica et in amicitia adiunctum esse patiare.* Conf. de hoc loco Meutznerum in *Nov. annal. philol. et paed.* vol. LXXXIX. p. 154. Ep. 8. §. 2. iam *nituntur pro utuntur* e cod. Mediceo revocavi. §. 5. nunc e cod. Mediceo *quod pro quoad* recepi, vide quae supra dixi ad lib. III. ep. 2. §. 2. Ep. 12. §. 1. *suavitate ingenii* dicitur esse in rasura ibique brevius vocabulum antea fuisse. Fuitne *acie ingenii?* §. 2. iam *seivengeres* edidi e cod. Mediceo pro *seivungere*. §. 5. scripsi *evelli* cum Kaysero, qui contulit lib. *de finibus* II. §. 97. adde Valerii Maximi lib. III. c. 2. ext. 5. Nepotis Epamin. 9. 3. §. 6. *qui quid sis* nunc Cratandro auctore scripsi. §. 7. *ullam*, quod ego post *factam*, quod in cod. Mediceo est *factam tam*, inserueram, rursus delevi. Ep. 14. §. 1. iam e cod. Mediceo, in quo a pr. manu est *discesserat*, scripsi *discesseras*. Alii e cod. Mediceo ab alt. manu a *me discesserat* ediderunt a *me discesseras*. Mox *defetigato* est e cod. Mediceo pro *defatigato*. §. 3. extr. *Vale*. iam accessit e cod. Mediceo. Ep. 16. in inscriptione *T.* ante *Titio* Baiterus addidit. §. 4. scripsi nunc *ex qua si resideat sensus* auctore Bengelio, quod in cod. Mediceo est *et quasi*, conf. Livii lib. XL. c. 7. §. 5. Ep. 17. in inscriptione edidi *P. SITTIO. sistio* est in cod. Mediceo. conf. §. 2. ubi *Sitti* est in cod. Mediceo pro *Sesti*. Ep. 19. §. 1. in verbis his: *et his proximis litteris* non insoita est Martyni-Lagunae coniectura, qui et *ex his proximis litteris* scribi voluit, verum tamen recte Ablativus se habet, qui fere absolutus in eius modi locis esse solet aut etiam instrumentalis. Nam etiam antea legimus: *quibus et exspectatum meum adventum abs te amanter videbam* etc. Conf. quae supra dicta sunt ad lib. I. ep. 9. §. 26. Ibid. §. 2. *si nos ii sumus* a Cratandro est. In cod. Mediceo est *simus*. Ep. 20. §. 2. *servo* ipse quoque iam delendum censeo. Ibid. verba *quae nobis maxime videbantur*, sana sunt, nec scribendum *maximae*. Est: quae nobis maxime ad eam rem probabantur ut idoneae. Sic enim dici *videri* notum est, conf. Caesaris *bell. Gall.* VI. 20. *Taciti ab exc. d. Aug.* I. 8. Paulo post Wesenbergio auctore scripsi: *quam cui dederam*. In cod. Mediceo est *quam darem*. §. 4. post *legatum meum* ego quoque nomen excidisse credo, id quod signis iam indicavi. §. 6. iam *item pro idem*, quod in cod. Mediceo est, de Lambini ratione edidi. Paulo post *ego, qui* cod. Mediceum secutus nunc scripsi pro *ego quidem*, vide supra p. XXXVII, et postea *provisum* pro *cautum* iam scripsi, quod *gravisum* in cod. Mediceo est. Deinceps nunc scripsi in *pecuniam exactam ista referre* de Wesenbergii coniectura. In cod. Mediceo est in *pecuniae exactae ita efferre*. In fine epistolae

Vale auctoritate cod. Medicei iam delevi. Ep. 20. §. 1. de coniectura mea scripsi: *Tum enim, quum esset* etc. In cod. Mediceo est *ut enim*, ut *tū* et *ut* litterae commutatae esse videantur. Vulgo *Etenim* auctore Lambino scripserunt. §. 4. verba *ac peccatum* quasi suppositicia nuper Baiterus unci circumdedit. Iniuria. De constructione conferas lib. X. ep. 24. §. 1. et ep. 25. §. 1. tum Wesenbergium *Emend. in Cic. Sestianam* p. 13.

Lib. VI. ep. 1. §. 4. *aliqua de rebus* scribendum vidit Wesenbergius. In cod. Mediceo est: *aliqua erebus*. §. 6. *sis is futurus* iam de mea coniectura scripsi. Vide supra p. XIV. Ep. 2. §. 2. *reciperis* Kayserus. In cod. Mediceo est *reciperis*. Mox *adiuvisti* Wesenberg. In cod. Mediceo scriptum est *adiuvisti* pro *adiuvisti*, ut infra lib. VI. ep. 10. §. 5. *iuandi* pro *iuvandi*, tum *defetigatione* pro *defatigatione* ex eodem codice est. Ep. 3. §. 2. *sciam* Lambianus. In cod. Mediceo est *scio*. §. 3. *vel* delendum Kayserus existimat. Ep. 4. §. 2. *debebam* recte scripsit Benedictus. In cod. Mediceo est *debeam*. §. 3. scripsi de coniectura mea: *Equidem nos, qui Romae sumus, miserimos esse duco* etc. Sic enim et sententia rectissime se habet et verba, quae sunt in cod. Mediceo fere omnia servantur. Nam *nos qui*, non *nos quod* est in eo libro, tum a pr. manu *miserrimo*, non *miserrimum* legitur, ut una littera *s* addita omnia quadrent. §. 4. *in* ante *dolorem* Lambinus addidit, quod deest in cod. Mediceo. Eum Baiterus nuper secutus est falso. *Quanto fuerim dolore* eodem iure hic dicitur quo infra lib. VIII. ep. 5. §. 1. *Qua tu cura sis*. et quae sunt alia id genus multa. Mox iniuria Baiterus nuper dubitavit de *in*posito ante verba *haec inani prudentiae laude*. *in aliqua re delectari* Cicero dixit etiam lib. *de legibus* II. c. 7. §. 17. Eadem §. miror quod Baiterus de Wesenbergii ratione *metuere desino* edidit, quum ne vestigium quidem verbi *metuere* sit in cod. Mediceo. *desino* est id, quod dicimus: *ich gebe mich zufrieden*. ut in Terentii *Ad. act. V. sc. 3. v. 67* (853) dicitur: MIC. *Ah pergisne?* DEM. *Iamiam desino*. *el. Andr.* II. 6, 10 (471). et totiens apud Comicos poetas legitur Imperativus, ut in Terentii *Ad. act. I. sc. 2. v. 43* (123). §. 3. in loco admodum dubio nunc pro *virtutem* restitui *venustatem*, quae scriptura cum sententia rectissime, cum litteris, quae in cod. Mediceo sunt *virtutem*, non male coit. *Venusta* enim ingenia maxime Caesar complexus esse etiam aliis locis dicitur. cf. infra ep. 6. §. 8. lib. IV. ep. 8. §. 2. Ep. 6. §. 1. iam restitui *Vereor* pro *Non vereor*, quoniam cod. Medicei scriptura intellegi certe potest. §. 6. scripsi: *Eodem de fonte*. Sic enim, quum scriptum fuit: *eodē de fonte*, facile Praepositio omissa ponit. In cod. Mediceo est *eodem fonte*. *Eodem e fonte* Baiterus edidit. §. 10. *suscensebat* est e cod. Mediceo pro *succensebat*. §. 12. *te* delevi. Nam *deposse*, quod in cod. Mediceo est, ex *διτοροσφία* vocabuli *modo* natum est. Ep. 7. §. 4. *facit* cod. Mediceus, quod iam recepi pro *facis*. Ep. 8. §. 2. *ut* ante *subsidas* adieci auctore Wesenbergio. Deinceps *id quod* pro vulgato *quod* iam superiore tempore scripseram, quod in cod. Mediceo est *aut quod*. Ep. 9. in inser. *T.* auctore Baitero adieci, quamquam in cod. Mediceo nec in haec inscri-

ptione legitur nec in indice libri. §. 1. *sum usus* edidi monitu Buecheleri in *Mus. Rhen.* ser. nov. vol. XI. p. 520. In cod. Mediceo est *sumus*. §. 2. extr. iam addidi *Vale* e cod. Mediceo. Ep. 10. §. 2. iniuria Neumanno auctore de verbo *casu* dubitavit nuper Baiterus in verbis his: *omnes fere familiarissimi eius casu devincti magnis meis veteribus officiis me diligenter observant et volunt*. Nam quod hoc loco *casu* dicitur, id eodem prorsus modo infra ep. 12. §. 2. voce *satis* opportune declaratur in verbis his: *Etenim omnes Caesaris familiares satis opportune habeo implicatos consuetudine et benevolentia militares satis opportune habeo implicatos consuetudine et benevolentia sic, ut, quum ab illo discesserint, me habeant proximum*, ut sane mirum esse videatur quemquam criticum in his rebus haesitavisse. Ep. 11. §. 1. *ut mihi opus esset* maluit Otto ad Taciti annal. p. 277. §. 2. iam *Sironem* e cod. Mediceo recepi, vide M. Haupt in *Herm.* vol. I. p. 40 sq. §. 3. *quem illi* Cratander. In cod. Mediceo est *quom illi*. Ep. 14. extr. *Vale* e cod. Mediceo nunc adieci. Idem feci in ep. 16. Ep. 17. in inser. *S.* auctoritate cod. Medicei expunxi. Ep. 18. §. 1. *atque post simul iam accessit* e cod. Mediceo in indice libri, hic in ipso ordine omissem, §. 2. *ad suos* Buecheler in *Mus. Rhen.* Nov. vol. XI. p. 520. In cod. Mediceo est *ad vos*. Vulgo *ad nos* scribebatur. *Messalla* est e cod. Mediceo. §. 4. *tam prorsus delevi ante tamen personare*. Vide supra p. XV. §. 6. *et cetera post ἰδοῦσα* addit cod. Mediceus, vulgo ante Baiterum ommissa. Ep. 19. *devorsorio — devorsorii* e cod. Mediceo Baiterus nuper eruit. Ante legebatur *deversorio — deversorii*. In fine epistolae *Vale* accessit nunc e cod. Mediceo. Ep. 20. §. 1. *istim* e cod. Mediceo recepit Baiterus. Ante *istinc* legebatur, idemque a pr. manu in cod. Mediceo etiam infra est §. 3. nunc a me receptum, pro *istinc* ab altera manu. Ep. 20. in fine addidi nunc *Vale* e cod. Mediceo.

Lib. VII. ep. 1. §. 1. *spectiunculis* scripsi pro *lectiunculis*, quod est in cod. Mediceo, et quam ob rem id fecerim in *Nov. ann. philol. et paed.* vol. XCVII. p. 357. explicavi. Paulo post *Sp.* scripsi omisso *scilicet*. In codice Mediceo est *quae s. p. maecius*. §. 2. *qui ne id quidem* scripsit Guilielmus. In cod. Mediceo est *quid ne id quidem*. §. 4. iniuria verba Guilielmus. In cod. Mediceo auctore Victorio omitti voluit Baiterus. Est hoc: His ipsis diebus, quum essent Iudi scaenici. Ep. 3. §. 4. de verbis: *Ubi non sis qui fueris, non esse cur velis vivere*, in versum redigendis primum cogitavit F. G. Schneidewin in *Philol.* vol. III. p. 132, qui sic versum constituit: *Ubi iam non es qui fuisti, non est vivere cur velis*. deinde multi alii, quos A. Fleckeisen in *Nov. annal. philol. et paedag.* vol. XCVIII. p. 628 sq., nominatim adfert, quocum tamen in eo dissentio, quod *ibi* vult non solum in versum, verum etiam in Ciceronis epistolam inferri. Nam hic quidem certe omnino de vita dicitur, quae relinquenda inferri. Nam hic quidem certe omnino de vita dicitur, quae relinquenda esse videatur, si non sis qui fueris. Ep. 4. *simus* Victorius. In cod. Mediceo est *sumus*. Ep. 5. §. 2. *nescio quid* Cratander. *nescio quod* cod. Mediceus. §. 3. scripsi nunc: *quod familiam ducit in iure civili, singularis* etc. Ep. 6. §. 2. *neququam* recepi nunc e cod. Mediceo pro *vulgato nequidquam*. Ep. 7. §. 2. *Habes*, quod non est in cod. Me-

diceo, Baiterus hoc loco reposuit, alii alio loco. Ep. 9. §. 1. *propter eius luctum* Victorio auctore scripsit Baiterus collato ad Q. fr. epist. lib. III. ep. 1. §. 25, quem secutus sum. In cod. Mediceo *luctum* non legitur. §. 2. *quid* cod. Mediceus. Recte *quod* restitutum est. Ep. 10. §. 1. *subinvideo tibi ultro etiam accessitum* etc. reliqui hanc scripturam, quam inserto *te* post *ultro* iuvare voluerunt. Nam quo referenda verba sint facile apparet, vide quae supra dixi ad lib. II. ep. 3. §. 2. Ibid. §. 2. *ne andabata quidem* Baiterus scripsit de Schottii coniectura, quamquam quod est in cod. Mediceo *andabatam* defendi potest, quia *defraudare* cum duplici Accusativo constructum est apud Plautum *Asin.* act. I. sc. 1. §. 82. cl. Nonio p. 31, 12. et Fr. Guil. Holtze *Syntax. prisce script. Lat.* vol. I. p. 289. Ep. 11. *afueris* nunc scripsi e cod. Mediceo pro *absueris*. Ep. 12. §. 2. fortasse legendum est: *Quis enim potest —?* aut etiam *Qui enim potest —?* Ep. 13. §. 2. *magis* e cod. Mediceo restitui pro *mage*, v. Io. Vahlen *Ennianae poës. reliqu.* p. 41, et postea *auro, argento, aere* scripsi, in quorum verborum ordine praevit Wesenbergius. Ep. 14. §. 2. *cognoscere* restitui e cod. Mediceo pro *cognoscere*. Ep. 16. §. 1. iam scripsi *primum* pro *primas*, quod in cod. Mediceo est. Latet tamen fortasse in hac corruptela alia scriptura. Ep. 17. inser. *SAL.* scripsi e cod. Mediceo pro *S. D.* Ep. 18. §. 3. *afuturus* nunc restitui e cod. Mediceo pro *absuturus*. Ep. 21. scripsi *Ofillium* pro eo, quod in cod. Mediceo est *officium*. Vide *Corpus inscr. Lat.* vol. I. n. 602. et n. 1228. infra lib. XVI. ep. 24. §. 1. cod. Mediceus recte *Ofillio* habet. Ep. 23. §. 4. *mandaram* cum Ernestio scripsi. In cod. Mediceo est *mandabam*. Ep. 24. §. 2. *suscenseat* e cod. Mediceo nunc restitui pro *succenseatum mihi* scripsi pro *mi*. Ep. 28. §. 2. *discere* Madvigius. *dicere* cod. Mediceus. Conf. supra p. XVII. Ep. 29. §. 2. *a. d. IIII. Kal.* iam scripsi e cod. Mediceo ipso, in quo olim numerus non esse ferebatur. Ep. 30. §. 2. *quae si videres* scripsi, postquam comperi esse sic in cod. Mediceo scriptum. Ep. 32. §. 1. *ita* iam uncis liberavi ante *ut*. §. 2. *per Antonii personam* potest hoc esse *σφάλμα ἀνηγορεύον*. Sed fortasse scripsit Cicero *per alienam personam*. Ep. 33. *ingemescamus* e cod. Mediceo est. Vulgo legebatur *ingemiscamus*.

Lib. VIII. ep. 1. §. 1. quod Ernestus de Leutsch in *Philol.* XXIV. p. 730. scribendum praecipit *discedens* pro *decedens*, id ego iam superiore tempore auctore Gronovio reposueram. Id videri potest melius esse, si legatur *discedenti*, si confers ep. 8. §. 1. verum tamen iam interpretes recte dixerunt sine dubio M. Caelium prosecutum M. Ciceronem sic discessisse, ut etiam *discedens* recte diceretur. Est fere nostrum: *als ich mich von dir trennte*. Conf. lib. II. ep. 12. §. 2. Mox de eiusdem Leutschii coniectura l. c. proposita scripsi *Tumetsi et tu scio* etc. et interpunxi: *senatus consulta edita, fabulae rumores*. §. 2. *fuerunt*, quod recepi, Fr. Hofmannus adfert e cod. Mediceo, Baiterus *fuerant* e *fuerunt* correctum. Perfectum mihi aptius videtur. §. 5. *tam peneticam facere et usque eo* etc. scripsi de coniectura mea. In cod. Mediceo est: *embaeneticam facere et usque eo* etc. Multi scri-

pservunt *ἐμετικὴν* (*emeticam*) *facere* etc. Ep. 2. §. 1. *ab omnibus ordinibus* scripsit Baiterus de Wesenbergii sententia. Ego simplicem Ablativum non mutō. Falso nuper Baiterus scripsit *in maiore esse periculo*, quum non esset *in* in cod. Mediceo. Vide quae supra disputavi ad lib. IV. ep. 15. §. 2. deinceps *ab sibili* pro *a sibili* e cod. Mediceo iam recepi et *tum* pro *tunc* scripsi. Ep. 3. §. 3. iam de coniectura mea scripsi: *Opto aliquid ex tam multis* etc. *Opto* in cod. Mediceo non legitur, eiusque loco *Volo* substituerat Wesenbergius. Ep. 4. inscr. *D. delevi*, quod non est in cod. Mediceo. §. 5. et interpunctionem mutavi et scripsi *mihi vehantur* pro *mi vehantur*. Ep. 5. §. 3. iam *is* delevi rursus ante *efficere* olim illatum. Deinde *Caesar* *qui* — de coniectura Kahntii edidi pro *Caesari qui*. Ep. 6. *candide deposuisse inimicitias* de Cobeti coniectura scripsi pro vulgato *candide posuisse* etc. de post *candide* excidit e cod. Mediceo. Ep. 8. inscr. *D. delevi*, quod non est in cod. Mediceo. §. 2. scripsi *praetore* *expostulante* cum Baitero. In cod. Mediceo est: *praetorae postulante*. Mox e cod. Mediceo *ilico* pro *illico*, ut ep. 16. §. 1. 98 (125) commentatus sum p. 38. §. 5. edidi nunc *Eppius* pro *Oppius* e cod. Mediceo. item infra §. 6. Deinceps *eos adducere* cum Manutio scripsi. In cod. Mediceo est *ses adducere*. Paulo post *ferrent* pro *referrent* e cod. Mediceo restitui et scripsi *quod si non tulissent* pro *quod si non tulissent*, quod est in cod. Mediceo. §. 6. *Sal. delevi* post: *Ter. Mox* *intercesserit* est e cod. Mediceo pro *intercessisset*. Ep. 9. §. 1. de Lünemannii sententia nunc scripsi: *obiurgat: totus hac repulsa se mutavit*. In cod. Mediceo est: *obiurgatus ac repulsa* etc. §. 2. *interpellat* iam scripsi. In cod. Mediceo est *interpellat*. Ep. 11. §. 2. *Declarat* iam scripsi. In cod. Mediceo esse *creverant quidem* nunc scripsi, postquam comperi in cod. Mediceo esse *quidem* scriptum. §. 3. scripsi de Baiteri coniectura: *in qua adhuc est: incubuisse*. In cod. Mediceo est: *in quam adhuc est incubuisse*. §. 3. scripsi, ut iam superiore tempore scribi volui, si parerent librarii, *auderent*. In cod. Mediceo est *auderent*. §. 4. rescripsi nunc *utilia*, quod est in cod. Mediceo. Sed locus tamen persanatus nondum videtur. Ep. 12. §. 1. nunc scripsi *ut reprehenderem*. In cod. Mediceo est *reprehenderem* *omisso ut*. Ep. 13. §. 2. verba *scilicet Pompeius* iam unci circumdedit. Ep. 14. §. 1. *et Seleuceam* scripsi, quod est in cod. Mediceo. Vulgo et omissum erat. §. 4. iam *tu* restitui pro *summo*. In cod. Mediceo est *suo*. Ep. 16. §. 1. nunc ex altero exemplo huius epistolae, quod est in *Epistolis ad Att.* lib. X. ep. 9., scripsi *te oro et obsecro* pro *oro obsecro*, quod hoc loco legitur in cod. Mediceo. Paulo post *mehercules* ex altero exemplo nunc scripsi pro *mehercule*. Ep. 17. nunc scripsi *Tu [tu] porro*, quod alterum *tu* delendum esse censeo. Paulo post *mihi* scripsi, pro quo *me* in cod. Mediceo est. In extrema hac epistola iam *Vale* delevi, quod non est in cod. Mediceo. Lib. IX. ep. 1. §. 2. *suscenserem* iam recepi e cod. Mediceo pro *succ.* Tum *facile laturum* scripsi, quod eruit Baiterus e cod. Mediceo, qui a pr. manu habet *facileturum*, ab altera *facile transiturum*, quod

nunc vulgatum erat. Denique *iudicetur* in extrema epistola est a Benedicto. In cod. Mediceo est *dividetur*. Ep. 2. §. 1. *At tamen* e cod. Mediceo nunc recepi pro *Ac tamen*. §. 2. *coferunt* habet totidem litteris cod. Mediceus a pr. manu pro *efferrunt*. §. 4. *dum effervescit haec gratulatio* mutandum non fuit. Conf. *Digest.* XXI. 1, 17. §. 4. *sin autem in hoc tantum latuisset, quoad iracundia domini efferveret, fugitivum non esse*. Nec tamen in duobus his locis effervere idem est quod *deservere*, sed habet propriam significationem eam, qua aliquis aut aliquid in fervore esse dicitur. In eo tantum modo peccatum est quod *dum* hoc loco et *quoad* altero loco ad terminum eum, quo fervor desineret, rettulerunt grammatici et lexicographi: potius illud obtinendum fuit, *dum* hoc loco et *quoad* illo loco esse nihil nisi *quam diu*, ut usque dum maneret fervor significaretur utrobique. Hinc etiam factum est, ut *dum* priore loco cum Indicativo componeretur et altero demum loco (*dum audiamus*) mutata particulae significatione cum Coniunctivo. §. 5. nunc *gubernare* auctore Victorio scripsi pro *navare*. In cod. Mediceo est *gravare*, quod sane potius ad *gubernare* ducit quam ad *iuvare*. Ep. 4. fere extrema iam *bybliothea*, quod est in cod. Mediceo, pro *bibliothea* reposui. Conf. quae posui in *Lex. Lat. man.* vol. I. p. 630 et conf. *bybliopola*, quod scriptum est in Orellii inscr. 4154. Ep. 6. §. 2. *utrobique* scripsi e vestigiis cod. Medicei cum Baitero pro *utrobique*. Conf. lib. X. ep. 31. §. 2. In eadem epistola §. 3. falso nuper Baiterus, quod in cod. Mediceo e *διετο-γχαρτία* legitur *otiosis* si ita recipiendum duxit, ut scriberet: *crudeliter enim otiosissimi minabantur*. Illud enim, quod ab omnibus usque adhuc editum est, rectissime se habet, non solum, si rem spectas, in quam rem conferas Caesaris bell. ci v. lib. I. c. 33. *Pompeius discedens ab urbe in senatu dixerat eodem se habiturum loco, qui Romae remansissent et qui in castris Caesaris fuissent*, verum etiam, si verba, conf. Ciceronis or. pro *M. Marcello* c. 6. §. 18. *quidam enim non modo armatis, sed interdum etiam otiosis minabantur nec quid quisque sensisset, sed ubi fuisset cogitandum esse dicebant.*, in quam sententiam recte iam disputavit Cortius ad h. l. §. 4. iam interpunctione mutata ipse quoque *duxerim*, quod e cod. Mediceo recepi pro vulgato *duxi, tum, quod*. §. 6. pro *Is enim* legitur in cod. Mediceo *iure enim*, quod nuper Baiterus recepit, iniuria, opinor. Non enim de hoc hic quaeritur, iurane hoc fecerit necne, verum illud dicitur, illum aliud rogasse, se aliud fecisse. Itaque non dubito quin *ille* casu in *iure* mutatum sit et hoc pronomen iam reposui. Ep. 7. §. 2. iam scripsi auctore Baitero *per Siciliam Veliam: iam sciemus*. In cod. Mediceo est: *per siciliam veliam sciemus*. Mox *ἡσέβοντες* e cod. Mediceo est pro *ἡσέβοντες*. Ep. 9. §. 1. *possim* e cod. Mediceo cum Baitero recepi pro *possum*. §. 2. iam scripsi *a te peto* cum Cratandro. *a* in cod. Mediceo non est. Ep. 10. §. 2. iam auctore Gronovio scripsi *squillarum cum sepia Septimiae*. In cod. Mediceo est *cularum cum sophia septimae*. Ep. 12. §. 2. iam collocavi auctore Baitero e vestigiis cod. Medicei haec verba ita *mittere volui* pro *volui mittere*. Ep. 13. §. 2. iam *ambos*, quod in cod. Mediceo ex

ambi est correctum, recepti pro *ambo*. Ep. 14. §. 3. *deinde* e cod. Mediceo recepti, qui altero loco in Epist. ad Att. lib. XIV. ep. 17. habet *dein*. §. 7. e cod. Mediceo, qui utrobique *tum accessus* habet, *tum* pro *quam* reposui. Ep. 15. §. 1. antiquum supplementum, quod uncis inclusum in editione mea legitur, fortasse rectius Baiterus nunc totum sustulit. §. 2. *braccatis* est in cod. Mediceo pro *braccatis*. §. 3. pro *neque ego* scripsit nuper Baiterus auctore Wesenbergio *ne ego quidem*, quod nemquam probare possum. Nam si ferri non potest haec verba excidisse, verbi causa: *gratum facis* vel quid eius modi. Paulo post *mih* pro *mi* iam restitui. Ep. 16. §. 1. miror Kleyonio auctore Baiterum pro *amavit*, quod est in cod. Mediceo, scripsisse *amadverti*. Vide contra quae posui in Lex. Lat. vol. I. p. 364. col. 2. §. 7. iam ita conformavi locum, quem ad modum voluit Fr. Buecheler in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XI. p. 520, postquam comperi *apud* nullo loco esse in cod. Mediceo, ut oculus librarii ab *illos*, quod priore loco fuit, ad *illos*, quod posteriore loco, venerit et quae interiecta erant omiserit. §. 8. iam de Lambini sententia *miniat* pro *miniani*, quod in cod. Mediceo est, restitui. Denique §. 10. in fine epistolae *Vale*, quod non est in cod. Mediceo, omisi. Ep. 17. §. 1. falso Baiterus nuper scripsit *quod scire ego quoque mihi videor quid futurum sit*. Neque enim iam discrimen fit inter personas, utrum Paetus an Cicero sciat, sed inter res ipsas, inter *de luero vivere* et inter *scire*, itaque rectissime dicitur hoc loco: *quod scire quoque mihi videor quid futurum sit*. Ep. 18. §. 1. permirum est quemquam verba *sublati* *indiciis* tolli voluisse. His enim verbis hoc ipsum indicatur, unde factum sit, ut Cicero regnum forense amitteret. Tantum autem abest ut *taurologia* in his verbis contineatur ut *sublati* his verbis vix satis faceret Ciceronis oratio. §. 4. nunc ipse quoque Bengelium secutus scripsi: *Sed quo modo, videro. Si aestimationes tuas vendere* etc. sic enim in cod. Mediceo scriptura nihil aliud mutatur nisi *video* et *videro*. Ep. 19. iam *ad suum*, nempe Caesarem, e Benedicti coniectura rescripsi pro *ad suam*, quod in cod. Mediceo est. Ep. 20. §. 1. reposui iam *illa mea, quae*. In cod. Mediceo est *quam* pro *quae*. Ep. 21. §. 1. *videor in epistolis* recepti e cod. Mediceo. Vulgo legebatur in *epistolis videor*. §. 2. *ante* est in cod. Mediceo, unde nunc recepti pro *antea*. §. 3. *Gatus* recte cod. Mediceo scriptum habet. Ep. 22. §. 4. *Battuit* scripsi secundum cod. Mediceum. Olim *Battuit* legebatur. *Ibid. suppedet* scripsi e cod. Mediceo, in quo est *suppendet*. Ep. 24. §. 1. scripsi: *ut ille meum animum gratissimum possit cognoscere*. In cod. Mediceo *animum*, fortasse compendio scriptum, videtur obliteratum esse. Ep. 25. inser. *SAL.* accessit ex indice cod. Mediceo. §. 2. *Epicur* scriptum est ex *epicuris* cod. Mediceo pro *Epicureis*. Ep. 26. §. 3. in *ante philosophum* iam delevi. Deinceps: *Quid id ad te?* scripsi pro: *Quid ad te?* Denique *sed multi ioci* pro *multi ioci*, quamquam et *id* et *sed* in cod. Mediceo ignoratur.

Lib. X. ep. 1. §. 1. *de medio cursu* pro *de meo cursu*, quod in

cod. Mediceo est, iam cum Baitero e Manutii coniectura recepi. Contulit ille *de off.* lib. III. §. 21. *ad M. Brut.* lib. I. ep. 15. §. 5. Ep. 5. §. 1. *attulerat* de Lambini sententia scripsi pro *attulerunt*. §. 3. permirum est Baiterum etiam hodie de Lambini coniectura scribere: *id erit totum et proprie tuum*, cl. lib. IX. ep. 15. §. 1. lib. X. ep. 24. §. 8, quasi alterum Latinum non esset. Tu confer lib. V. ep. 14. §. 3. *ad consuetudinem vel nostram communem vel tuam solius ac propriam* lib. *de natura deorum* I. c. 23. §. 64. *ad vestra propria venire malo*. lib. *de finibus* V. c. 23. §. 67. *tamen proprium suum cuiusque munus est*, et quae sunt id genus alia multa. Extrema epistola iam de egregia Luciani Müllerii coniectura scripsi *suadeo* pro *saveo* in verbis his: *Sic moneo ut filium, sic suadeo ut mihi, sic hortor ut et pro patria et amicissimum*. Vide *Nov. annal. philol. et paed.* vol. XCIII. p. 397 sq. Ep. 6. §. 2. *mi Plance* de Lambini coniectura est. *mi* in cod. Mediceo facile, quod praecessit *mih* omitti potuit. Deinceps *vincula* restitui pro *vincla*. §. 3. *est* post *nemo* addidi, post *habitus* addidit Baiterus, omissum in cod. Mediceo. Ep. 8. inscriptio diligenter ad cod. Mediceo scripturam est transcripta. §. 2. iam *mih* pro *mi* restitui. §. 3. *eliciendae*, quod est in cod. Mediceo, recepti pro *adliciendae*. §. 6. iam Graevio auctore post *paratus* addidi *ut*, delevi autem post *provinciamque*. In cod. Mediceo neutro loco est. §. 7. *at rursus* delevi ante *consilia*, quamquam in cod. Mediceo est *ad consilia*. Ep. 9. §. 3. e cod. Mediceo *opposuerit* auctore etiam Ios. Frey recepti pro *opposuerit*. Ep. 10. §. 1. summa iniuria Kleynius, quem nollem Baiterus secutus esset, *et datur* omitti voluit. Nam *et datur* plus est quam *defertur*, qua voce tantum modo momentum, quo quis accipit honorem, significatur, quum vox *datur* multo latius pateat. Ep. 11. §. 1. *mih* pro *mi* restitui. Eadem §. non recte Baiterus Kleynium in eo secutus est, quod *tua* in *tui* mutavit in verbis his: *at rei publicae ne civem dignum tuis laudibus praestem, in amicitia tua memorem atque gratum*. Nam res publica et amicitia Ciceronis inter se opponuntur, non amicitia aliorum hominum. Itaque primum paene necessario dicendum erat *in amicitia tua*, id est, in ea amicitia, quae mihi tecum est. Quod autem contulit Kleynius lib. XIII. ep. 67. §. 1., ut diceret hic quoque scribendum esse *tui memorem*, quod ibi legeretur: *quod multis rebus expertus sum gratum hominem meique memorem*, in eo vehementer erravit. Nam saepissime haec Nomina adiectiva *gratus* et *memor* ita inter se coniunguntur, ut Genetivus nullus accedat, veluti infra lib. XIII. ep. 9. §. 3. *tum illud tibi expertus promitto et spondeo, te socios Bithyniae, si iis commodaris, memores esse et gratos cogniturum*. ep. 25. *Hugesaretus Larisaeus, magnis meis beneficiis ornatus in consulatu meo, memor et gratus fuit* etc. ep. 60. §. 2. *ut homines grati et memores bene meritos de se commendare debent*. Neque solum Cicero, sed ceteri quoque scriptores ita locuti sunt, velut Terentius *Adelph.* act. II. sc. 2. v. 43 (251). *Memorem me dices esse et gratum*. Nepos *Att.* 9, 5. *maximum existimans quaestum memorem gratumque cognosci*. cf. etiam infra ep. 24. §. 1. §. 2. *mih*

pro mi reposui. Ep. 12. §. 1. *adferat*, quem ad modum in cod. Mediceo a pr. manu correctum est, scripsi pro *adfert*. §. 2. *nihilum enim sciebat* quum recte intellegi posset, non putavi mutandum, scita tamen coniectura est C. F. G. Mülleri: *nihilum etiam sciebat*, quam is proposuit in *Nov. anal. philol. et paed.* vol. XCIII. p. 491. adn. 7. Ep. 13. §. 1. recte Baierus ex indice cod. Medicei restitutum vidit: *Ut primum mihi potestas data est*. Vulgo mihi omittitur. §. 2 extr. *πρόλιπορθιον* rescripsit recte Baierus, quod est in cod. Mediceo *ptoliportion* scriptum. Ceterum *Vale* delevi, quod non est in cod. Mediceo. Ep. 14. §. 2. iam cum Baiero auctore Buechelero in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XI. p. 529. scripsi *tecum e re publica*. In cod. Mediceo est *tecum et reip.* Ep. 15. §. 2. auctore Bakio in *Mnem.* vol. II. p. 421. cum Baiero interpunctionem mutavi et scripsi *Profeci: itaque per Laterensem internuntium fidem mihi dedit* etc. Vulgo legebatur: *profeci itaque — internuntium: fidem* etc. §. 3. *Antonium* interposuit Orellius in cod. Mediceo omissum. §. 3. *praesentia mei exercitus posset* de Baieri coniectura scripsi, qui contulit ep. 18. §. 3. In cod. Mediceo legitur hic *possem*. Ep. 16. §. 2. iam interpunctio e ratione C. F. G. Mülleri in *Coniect. Tullian.* p. 11. proposita mutata ita est, ut minor interpunctio post *putes* et post *sequare* poneretur. Ep. 18. §. 2. *et si cautius illud erat* de Lambini sententia nunc scripsi. In cod. Mediceo est *et, non etsi*. §. 3. *posset* in cod. Mediceo est. Olim *possem* legebatur. Vide supra ep. 15. §. 3. Paulo post nunc *habeat* scripsi pro *habebat*, quod in cod. Mediceo est. *Ibid. me* post *experientiam* de Orellii sententia addidi, in cod. Mediceo omissum. Ep. 19. §. 2. *dederunt* iam cum Orellio pro *dedere*, quod in cod. Mediceo est, restitui. Ep. 20. §. 2. *iam* post *etiam* uncis circumdedi. Ep. 21. §. 3. *in eisque* scripsi. In cod. Mediceo est *meisque* correctum e *misque*. Tam post *destitutum* lacunae signa posui. Postea *et ea, quibus credidi* de Lambini sententia scripsi. In cod. Mediceo est *ex quibus credidi*. §. 4. auctore Ernestio iam *amissis — occisis* scripsi. In cod. Mediceo est *occisis — amissis*. §. 6. *Ut* ante exercitum addidi in cod. Mediceo omissum. §. 7. *istoc* scripsi e cod. Mediceo. Vulgo *istuc* legebatur. Ep. 23. §. 3. nunc scripsi *ut spatium ad colligendum se homines haberent et colligendum se* etc., una mutatio est *Particulae et* in Praepositionem *ad*, quae, si *at*, id quod saepe factum est, pro *ad* scriptum erat, facillime fieri poterat. Vide C. F. G. Müller in *Philol.* vol. XVII. p. 104 sq. §. 5. scripsi nunc de Lambini sententia: *Ego magno* etc., quamquam *ego* non est notatum in cod. Mediceo, nisi eo, quod scriptum est ibi *magno*. Ep. 24. §. 1. *mehercule* iam e testimonio cod. Medicei reposui pro *mehercules*. Sed quod deinceps sequitur enuntiatum, in quo tria verba eadem repetuntur, sic a Plancio scripta esse non possunt. Constaret sententia, si scriberetur: *Neque tanta necessitudo, quantam tu mihi tecum esse voluisti, desiderare videtur gratiarum actionem neque ego lubenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere defungor orationis et malo prae-*

sens memorem me tibi probare. Quod si mihi vita contigerit, omnes gratas amicitias atque etiam pias propinquitates tuas mea observantia, indulgentia, assiduitate vincam. Sed quis talia praestare potest? §. 3. rectissime H. A. Koch in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XII. p. 268. coniecit pro *talis* scribendum esse *fatalis*, quae eo facilius mutatio videtur, quod *sa* litterae praecedunt, praesertim quum, si sententiam spectamus, nulla sit aptior, in quam rem et de consilio ipsius Planci iure iam contulit vir doctissimus huius libri ep. 8. §. 3. et de nomine ipso lib. XV. ep. 11. §. 2. *equidem fateor meam coniecturam hanc fuisse, ut illo quasi quodam fatali proelio facto et victores communi saluti consuli vellent et victi suae* etc. §. 4. scripserat Plancus, se aeque animo proelium, quo decerneretur de summa re publica cum M. Antonio iam initurum esse, si aut Africanus exercitus ad copias suas accessisset aut Caesaris (minoris), deinde sic pergit: *Aliquanto autem propius esse, quod ad Caesarem attinet, videbamus: nihil destitit eum litteris hortari* etc. Haec verba, quae iam sanissima esse video, ab omnibus fere criticis, qui recentiore aetate hunc locum tractaverunt, corruptissima esse pronuntiata sunt, et nunc fere in eo consentiant grammatici, ut abiectis ceteris verbis locum sic restitutum esse existiment: *Aliquanto autem propius esse quod Caesarem videbamus, nihil destitit eum hortari* etc. Id quodam modo dici potuisse, quamquam pinguis diceretur, quam illud est, quod habetur in cod. Mediceo, non nego. At Plancus ipse multo elegantius atque subtilius locutus est, quum scriberet: *Aliquanto autem propius esse, quod ad Caesarem attinet, videbamus*, quae verba, si quis recte interpretatur, hanc sententiam habent: *Aliquanto autem propius esse, id est, facilius rem perfici posse, quod ad Caesarem spectaret, id est, quatenus Caesaris exercitus respiciendus esset, intellegebamus, nempe propterea quod Caesaris exercitus non tam longe aberat quam exercitus Africanus.* Hoc posterius unus quisque, qui legit Planci litteras ipse intellegere poterat, itaque Plancus ipse non scripsit, qui tantum modo eo, quod dixit, usitata satis formula propius hoc esse, quod ad Caesarem attinet, rem significavit, non aperte elocutus est. Similiter locutus est Livius lib. XXXVI. c. 41. §. 3. *Propius esse ex Graecia in Asiam quam ex Italia in Graeciam traicere.* Nam etiam Livius, ut Plancus, de propinquitate cogitavit, sed tamen formula aliam vim habet. Ne quis autem de formula *propius est aliquid*, id est, quod nos dicamus: *es liegt etwas näher*, quae maxime iure consultis frequentata est, dubitet, commemoro eam iam Budaenum explicavisse, qui dixit propius idem esse quod veri similis in eius modi formulis, qualis est verbi causa in *Digest.* lib. L. tit. 6. fr. 5. §. 10. *quod propius est defendere, nisi si paria fisco fecisse dicantur.* *Ibid.* lib. L. tit. 16. fr. 125. *propius est tamen, ut hoc eum sensisse existimem.* *Ibid.* lib. XII. tit. 1. fr. 32. *sed propius est, ut obligari te existimem.* et quae sunt alia eius modi. Sed ne a Ciceronis quidem sermone ea formula abhorruit, siquidem usitatum illud nec quidquam propius est factum aut propius nihil factum est quam

ut etc. fere eodem modo dicitur a Cicerone pro *A. Cluent.* c. 21. §. 59. ad Q. fr. lib. I. ep. 2. §. 5. Accus. lib. V. c. 36. §. 94. Hoc igitur modo, si explicamus hunc locum, hanc sententiam aptissimam habebimus: Aliquanto autem citius aut dicam facilius hoc esse videbam, quantum res spectat ad Caesarem, cuius exercitum propius a nobis abesse nostis, itaque nihil destitit eum litteris hortari etc. Ich musste mir aber sagen, dass die Sache weit näher liege in Betreff Caesars: nichts hab' ich unterlassen ihn schriftlich anzufordern usw. §. 5 sq. iam interpunctionem, quam iure praecepit Bengelius, adoptavi. et §. 6. e cod. Mediceo *avocarit* — *translulerit* restitui pro *avocarint* — *translulerint*. Ep. 25. §. 1. non recte egit Baierus, quod *anteponendam* in *anteponenda* mutavit, is qui modo ep. 24. §. 6. scripserat *avocarit* — *translulerit*, itemque in eadem epistola §. 1. *adlaturus* obtinuerat. et lib. VI. ep. 10. §. 1. *paratam*. Nam quod attulit ipse lib. de off. I. c. 4. §. 14., ibi quoque *conservandam*, non *conservanda*, in antiquis libris legitur, ut ibi quoque, a quo ordo natus erat, vocabulum principatum obtineat. §. 2. quod scripsit Baierus nuper de coniectura sua: *quod non est annus hic sic tibi destinatus* etc., id multo facilius, si quid mutandum erat, potuit sic fieri: *quod non est annus sic tibi destinatus* etc. Ep. 26. §. 1. hoc pro quod est de Rostii coniectura nunc iam a me receptum. §. 3. scripsit nuper Baierus de coniectura sua falso: *Vince te igitur e vale*. Nam quid sibi hoc velit *vince te*, nemo intellet. Tu confer lib. XI. ep. 25. §. 2 extr. *Vince et vale*. Ep. 27. §. 1. falso nuper post *summa* Baierus addidit *mea*. Nam quod lib. VI. ep. 22. §. 2. contulit, alia ratio est. Hic enim *mih* proxime praecedit, quod satis ostendit cuius dicatur benevolentia, illo loco aliter res se habet. Ep. 29. inscr. *SAL*, iam e cod. Mediceo accessit. Ep. 30. §. 5. iam *oppugnatae* restitui, falso olim in *oppugnata* mutatum. Denique *XVI*, scripsi de Manutii sententia. In cod. Mediceo est *XII*. Ep. 31. §. 2. *utrobique* iam e cod. Mediceo recepi cum Baiero pro *utrobique*. conf. supra lib. IX. ep. 6. §. 2. Ep. 32. §. 3. *abriperetur* iam e cod. Mediceo recepi pro *adriperetur*. §. 4. *se denarios* scripsit Baierus et §. 5. *facturum me fuisse*, fortasse vere, sed tamen neutro loco, quae in cod. Mediceo Pronomina non sunt, necessaria videntur. Ep. 33. §. 2. *et ante contionibus* delevit nuper Baierus, non recte opinor. Nam praecedat *eius modi, quas leges*, quae verba Nominis adiectivi loco sunt. §. 3. non video quam ob rem Baierus nuper *ante eam diem*, ita mutaverit, ut scriberet *eum*. Nam rectissime hic hoc dicitur: *vor jenem Termine*. §. 4. scripsi *secundam* pro *quartam*, quod est in cod. Mediceo. Corruptela e commutatione numerorum *II*, et *IV*, orta videtur. Ibid. *se ei* proposuit Baierus. In cod. Mediceo ei non est. Conf. lib. XI. ep. 13. §. 3. Ep. 34. §. 1. est in cod. Mediceo *ab confluenta ab rhodano*. Hinc suspicatus est Aem. Hübner in *Annal. Rhen. (Jahrb. des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande)* fasc. XLII. p. 47. scribendum esse: *ab confluenta Arari et Rhodano*, quem secutus sum.

Lib. XI. ep. 1. §. 1. *sibi* — *relinquerentur* de Lambini coniectura scripsi. In cod. Mediceo est *his* — *relinquerentur*. §. 5. iam scripsi *de his* e cod. Mediceo pro vulgato *his de* et §. 6. *Romae esse* pro vulgato *esse Romae*. Ep. 2. §. 1. iam correxi *conscriptissemus*, quod est in cod. Mediceo, omisso tamen *non*. Ep. 3. *E* post *B* in cod. Mediceo non est. Ep. 6. §. 1. *tua* scripsi quo *tuaque*, quod *tua* sine *que* particula in cod. Mediceo inventum est. Nullo autem modo *dignitatem* altero loco delendum est, quod et hoc loco et aliis locis multis non sine quadam vi repetitur. Ep. 10. §. 1. et interpunctionem mutavi, ut ante *Exploratum* inciderem, et hoc verbo ad ea, quae sequuntur adsumpto, scriberem: *Exploratum habe, etsi forsitan hoc temporis videatur dici causa, malle me tuum iudicium* etc., quibus in verbis est in cod. Mediceo *sit an hoc tempore is videantur, malle me tuum* etc. Mox restitui a certo pro *aperto*. In cod. Mediceo est *acertu*. §. 3 et 4. *Appenninum* — *Appennino* — *Appenninum* edidi e cod. Mediceo pro *Apenninum* etc. Idem infra feci ep. 13. §. 2. §. 5. secundum eundem cod. *CCCC*, pro *quadringentiens* et *thensuros* pro *thesuros* iam scripsi. Etiam *Derthona* scripsi pro *Dertona*. In cod. Mediceo est *Derthoma*. *Δέρθων* sane Straboni dicitur lib. V. c. 1. §. 11. vol. I. p. 297. Meineke. Ep. 11. §. 1. *mih* pro *mi* restitui. §. 2. *hoc te consolabere* scripsit nuper Baierus, quem secutus non sum. Vide quae posui in Lexico Lat. meo vol. I. p. 1081. et exemplis eo adlatis adde hunc ipsum locum. Ep. 13. §. 3. *se ei* scripsi cum Baiero. In cod. Mediceo *ei* non est. Conf. lib. X. ep. 33. §. 4. *Deinceps est ei frequenter* coniecit H. A. Koch in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XII. p. 274. hoc loco non satis intellecto. Nam recte se habet: *Succlamatum est et frequenter a militibus Ventidians* etc. Est sic explicandum: *Succlamatum* est, et frequenter quidem a militibus Ventidians. Id ita dictum esse apparet in verbis, quae sequuntur: *nam suos valde quam paucos habet*. Ep. 17. §. 1. scripsi *L. Lamia* ex indice in cod. Mediceo, ubi est *L. LAMIA* scriptum. Vulgo, etiam apud Baierum in recentissima editione *L.* omissum est. Ep. 20. §. 3. *Sullanis* nunc scripsi. In cod. Mediceo est *silani*. Ep. 21. §. 3. iam post *facias* interposui *facere* auctore Cratandro in cod. Mediceo omissum. Ep. 24. §. 1. *mih* pro *mi*, quod in cod. Mediceo est restitui. Ep. 26. *Maximo meo dolore* restitui, quod in cod. Mediceo est et in indice et in ipsa epistola. Est hoc: Quum maximus meus dolor sit. Deinceps *an decernant* in cod. Mediceo est. Itaque scribendum putavi: *an demant*. C. F. Hermannus in *Philol.* vol. X. p. 239. coniecerat scribendum: *stipendium demant an decernant*. Mih inter *dare* et *demere* maximum discrimen esse videtur. Ep. 28. inscr. *S. D.* est in indice in cod. Mediceo. Baierus *D.* nuper omisit, quod non est h. l. in cod. Mediceo. §. 3. *ut timerent* auctore Baiero scripsi. *ut* in cod. Mediceo non est.

Lib. XII. ep. 1. *et Bruto* nunc scripsi e cod. Mediceo pro vulgato *et de Bruto*. Deinceps *describuntur* ex eodem codice est pro *describuntur*. §. 2. miror Baierum a nescio quo se induci passum esse,

ut scriberet *desiderat adhuc. Ultra suas iniurias est* etc., quod credo I. G. Baiterum, hominem satis gnarum sermonis Latini, iam ipsum intellexisse Latine sic dici non potuisse. Epistola extrema Baiterus *Vale* post verba: *Da operam ut valeas*, suppositivum esse existimavit et uncis circumdedit. Tu confer lib. XIV. ep. 8, ubi in cod. Mediceo haec verba leguntur: *cura ut valeas. Vale*. Quod si Baiterus illum quoque locum in interpolationis suspicionem vocavit, vir doctissimus non videtur in animo habuisse, aliter dici: *Cura ut valeas*, quae vox non iam formula est, sed ipsam rem complectitur, aliter *Vale*, quae vox non est nisi formula, qua finem epistolae imponimus. Conferri praeterea possunt lib. XIV. ep. 6. §. 2 extr. ep. 9 extr. 10 extr. ep. 11 extr. ep. 15 extr. ep. 17 extr. ep. 22 extr. ep. 23 extr. ep. 24 extr. lib. XVI. ep. 5. §. 2 extr. ep. 6. §. 2 extr. ep. 7 extr. et multa id genus alia in illis epistolis, quas Cicero misit ad Tironem. Ep. 2. §. 2. locuti sint iam scripsi. In cod. Mediceo est *locuti sunt*. Ep. 4. §. 2. scripsi nunc *te isse in Syriam*, postquam comperi esse in cod. Mediceo *te isse in syria*. Ep. 5. §. 2. reliquam auctore Lambino scripsi. In cod. Mediceo est *reliquit*. Ep. 7. §. 2. iam Baiterus scripsit *te ipse vincas* cl. ep. 13. §. 1. pro eo, quod ego edideram, *te ipsum vincas*. In cod. Mediceo est *te ipsuincas*, ut mihi probabile esse videatur fuisse in cod. archetypo *ipsuincas*, unde in cod. Mediceum, cuius scriptor fere semper pro *iuare* scripsit *iuare* et quae sunt similia, venit illa scriptura. *te ipsum vincas* recte dici satis testatur Cicero or. pro M. Marcello c. 4. §. 12. *hodierno vero die te ipsum victi*. Alia ratio est ep. 13. §. 1, ubi iam qui apposuit est Accusativus *maximum consulem*, vetuit *ipsum* dici. Ep. 12. §. 1. de verbis *quum suspicavere nos moliri* dubitavit H. A. Koch, qui in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XII. p. 269. scribendum esse coniecit: *quum suspicavere res novas nos moliri*. Iniuria. Vide Plauti *Curcul.* act. I. sc. 3. v. 32 (188). *Viden ut misere moliantur?* Terentii *Heauton tim.* act. II. sc. 2. v. 11 (240). *Dum moliantur, dum conantur, annus est.* Ciceronis *epist.* lib. VI. ep. 10. §. 2. *itaque si qui mihi erit aditus de tuis fortunis — agendi, — agam per me ipse et moliar.* Livii lib. XXVIII. c. 44. §. 6. *una et traiecit me audietis et ardere bello Africam et molientem Hannibalem et obsideri Karthaginem.* §. 2. *pollulum* iam recepi e cod. Mediceo cum Baitero, qui contulit Fr. Buecheler in *Mus. Rhen.* ser. nov. vol. XI. p. 510 sq. §. 2. *exercitus* iam scripsi. In cod. Mediceo est *exercitu*. Vide supra p. XXVI. Ep. 13. §. 1. *inconvenientia* nunc recepi. In cod. Mediceo est *convenientia*. §. 3. *L. Figulus* scripsi auctore Schützio, qui contulit Appiani *bell. civ.* lib. IV. c. 60. In cod. Mediceo est *Lucilius*. §. 4. *Laudiceni* nunc recepi e cod. Mediceo, qui habet *Laudiceni*. Vide supra lib. III. ep. 5. §. 3. Ep. 14. §. 7. scripsi *πατριδ' ἐμὴν μᾶλλον φιλω* pro *πατριδα ἐμὴν μᾶλλον φιλω*, quod sine dubio P. Lentulus spectavit verum poetæ tragicæ, quem habet Plutarchus *Moral.* p. 809 D. *φιλω τέην, ἀλλὰ πατριδ' ἐμὴν μᾶλλον φιλω*. Vide Aug. Nauckii *Tragicorum Graecorum fragm.* p. 703. Ep. 15. §. 1. iam restitui scripturam cod.

Medicei et scripsi: *Quod quum pertinuisset Dolabella vastata provincia — divenditis, celeriusque* etc. pro eo, quod ego auctore Manutio edideram olim *et vastata — divenditis celerius Asia excessisset* etc. Etenim verbis *vastata — divenditis* causa mihi reddi videtur, quam ob rem pertinuisset Dolabella, ut Ablativi absoluti hanc in se sententiam contineant: quod quum pertinuisset Dolabella, quod vastaverat provinciam, corripuerat vectigalia etc. §. 3. pro *ut omnes firmiores putarent quam bonos* scribi voluit C. F. G. Müllerus in *Philol.* vol. XIX. p. 326. *ut latrones firmiores* etc. Iniuria. Recte iam Cortius haec verba interpretatus est, qui ascripsit: *ut omnes firmiores putarent] hoc est, ut bonos infirmos omnium putarent*. Conf. supra lib. VI. ep. 1. §. 1. *ut — nemo sit quin ubi vis quam ibi, ubi est, esse malit*, et quae idem Cortius ad eum locum attulit Sallustii *Cat.* 25. 3. *Sed ei cariora semper omnia quam decus atque pudicitia fuit*. *Iug.* 26. 2. *tametsi omnia potiora fide Iugurthae rebatur*. conf. etiam infra §. 3. *Ibid.* §. 4. tota haec periodus: *Haec sive timore — mederi, quum facile possent, voluerunt*. multis modis claudicat et sine dubio vitiosam habet orationem neque eorum opera, qui *impotentia pro patientia* scripserunt, satis sanatus hic locus est. §. 7. *Hi nuntiaverunt* e cod. Mediceo nunc restitui pro *Hi nuntiarunt*. Ep. 17. §. 2. *a iudicio* est in cod. Mediceo, quod iam reposui pro *ab iudicio*, item *paullum* ex eodem codice scripsi pro *paullulum*. Ep. 21. inser. *Q. CORNELIO SAL.* est ex altero exemplo huius epistolae post lib. XIII. ep. 77. Vulgo *CORNELIO*. Ep. 23. §. 3. *in quo* Ernestius scripsit, *in qua* in cod. Mediceo est. Ep. 25. §. 1. post *gaudio* lacunae signa feci. Nam potest inde excidisse *omnium* vel *nostro* vel quid eiusmodi. §. 3. *Regium* scripsi pro *Rhegium* e cod. Mediceo. et §. 4. *vinulentum* pro *vinolentum*. Ep. 28. §. 2. comprobarem Orellii coniecturam, qui *mutuumve* pro *mutuumque* scribi voluit, nisi ageretur de duabus rebus, ut non solum alterum utrum, verum etiam utrumque suaderi poterit. Ep. 29. §. 1. *commendem* obtinui cum cod. Medicei altero exemplo post lib. XIII. ep. 77. conf. lib. XIII. ep. 33. *nihil iam opus est expectare te quibus cum verbis tibi commendem*. Baiterus nuper nescio quid anteposuit *commendarum*. Ep. 30. restitui *mihi* pro *mi*. §. 2. *viderentur* e Manutii coniectura reposui pro *videntur*, quod est in cod. Mediceo. Contra recessi a Manutii ratione et restitui e cod. Mediceo nunc *conamur* pro *cogatur*.

Lib. XIII. ep. 1. §. 1 sq. iam auctore Baitero e cod. Mediceo restitui: *agam nunc*. 2. *Ac te illud* etc. pro *agam*. 2. *Nunc te illud* etc. Paulo post Aldo auctore scripsi *quod mea intelleges multum, tua nullam in partem interesse*, pro illo ordine, qui est in cod. Mediceo: *quod mea intelleges tua nullam in partem multum interesse*. Deinceps miror Baiterum auctore Cratandro *communia* post *omnia* adiecit in verbis his: *Cum Patrone Epicurto mihi omnia sunt nisi quod in philosophia vehementer ab eo dissentio*. Satis enim usitata haec formula est, veluti apud Sallustium *bell. Iug.* c. 43. §. 2. *Is ubi primum magistratum ingressus est, alia omnia sibi cum collega ratus, ad bellum — ani-*

mun intendit. §. 3. ad te scriberem nunc e cod. Mediceo scripsi pro ut ad te scriberem. Ep. 2. C. Avianus est idem qui memoratur a Plinio *hist. nat.* lib. XXXVI. §. 32. Ep. 4. §. 1. iam delevi mi ante defuerunt, quod non est in cod. Mediceo. §. 2. lege agraria iam edidi. In cod. Mediceo est *legem agraria*. §. 4. plane supervacaneum est, quod Orellio auctore nuper Baiterus ante omnes intulit bonos. Nam quam valuerim apud omnes sic dicitur, ut fere sit idem quod apud omnes, apud quoscumque valui. Ep. 5. iam de Baiteri coniectura quidquid scripsi pro quod. In cod. Mediceo est quid. Ep. 7. §. 1. iam scripsi pro nostra necessitudine proque tua summa in me observantia pro eo, quod olim edideram: pro — necessitudine, quae tua summa in me est observantia. In cod. Mediceo est necessitudineque tua omisso deinceps est, ut p. id est, pro excidisse videatur. Ep. 8. inscr. M. ante CICERO accessit ex indice cod. Medicei et ex ipso codice, vulgo omissum. Ep. 10. §. 2. in societates publicorum iam scripsi e cod. Mediceo pro vulgato in societates publicanorum. Publica dici vectigalia publica, quae a singulis societatibus conducerentur, docui in praef. orat. vol. II. p. XIII., conf. Ciceronis ad Q. fr. lib. I. ep. 1. §. 33. Accus. lib. III. c. 71. §. 167. de prov. cons. c. 5. §. 12. Valerii Maxim. lib. VI. c. 9. n. 7. Ep. 11. §. 3. diligentiaque scripsi. In cod. Mediceo est diligentia. Ep. 12. §. 1. scripsi auctore Baitero ut ad illam hanc addam. In cod. Mediceo est ut ad hanc addam. Ep. 13. quum in cod. Mediceo inter profecto et iucundum sit signum parvae lacunae, equidem erit eo loco reponendum putavi. Ep. 15. Praecitum habet cod. Mediceus et hic et in indice libri, itemque infra. §. 3. Praecitorum, §. tamen 2. Praecitius, ut hoc nomen admodum incertum sit. §. 2. Sed me minus etiam nunc obtineo, Baiterus e cod. Mediceo, in quo est sed minus, scripsit sed minus. Ep. 18. ante verba ultro ad eum scripsisse iam lacunae signa feci, quoniam enuntiatum non constat. Ep. 19. §. 1. scripsit nuper Baiterus cum Lambino causa est etiam. At est non est in cod. Mediceo ac sic potius locus scribendus est: Cum Lyone Patrensi est quidem hospitium vetus, quam ego necessitudinem sancte colendam puto, sed ea causa etiam cum aliis compluribus, familiaritas tanta nullo cum hospite etc. §. 2. iam Maenius e cod. Mediceo scripsi pro Memnius. Ep. 21. §. 1. quamquam in cod. Mediceo hoc loco est Avianus, non Avianus scriptum, tamen alterum nomen reponendum putavi, conf. supra ep. 2., ubi idem M. Aemilius C. Avianii Euandri patronus commemoratur, et infra ep. 27. §. 2., ubi Avianiant pro Avianii est in cod. Mediceo, et de nomine hoc v. Corp. Inscr. Lat. vol. I. n. 577. a. et supra lib. VII. ep. 23. §. 1 et 3. ep. 35. Paulo post scripsi diligentissimus de Ernestii coniectura. In cod. Mediceo est diligendus, ut Superlativus compendio scriptus fuisse videatur. §. 2. cur Hammonium Manutio et Baitero de interpolatione suspectum visum sit, miror. eum Hammonium rectissime h. l. dicitur et est fere eum, quem dixi, Hammonium. Nec minus miror, quod Ernestius et Baiterus verba quem tibi commendo in dubium vocaverunt, quae necessaria sunt, ne Genetivus eius, quo haec verba pertinent, sine

causa positus esse videatur. Nunc hoc dicitur: ut procuratorem eius viri, quem tibi commendatum esse volui. Rem recte iam Orellius exposuerat in priore editione p. 307. adn. 18. Ep. 23. §. 2. scripsi nunc quo is est pro quo et est, quod in cod. Mediceo habetur. Ep. 25. Larissaeus iam e cod. Mediceo recepi pro Larissaeus. Ep. 26. §. 3. iam posses de Ernestii ratione recepi pro possis. Ep. 27. §. 2. Aemilii Avianii scripsi. In cod. Mediceo est aemilii avianiani. Conf. quae dixi supra ad ep. 21. §. 1. Ep. 28. §. 3. iam lacunam, quae est in verbis scripsi id in meque, ita complevi, ut scriberem: id spondeo in meque recipio. Conf. supra ep. 17. §. 3. spondebo enim tibi vel potius spondeo in meque recipio. Ep. 30. §. 1. miror Baiterum non solum non accepisse meam rationem, qua ego quod in cod. Mediceo scriptum est: habet praeterea negotia vetera in Sicilia sua, olim explicaveram, qua in re aperte peccavit, verum etiam novo peccato auctoritatem cod. Medicei nescio quo auctore laesisse eo, quod pro praeditum scripsit deditum, in verbis his: iis studiis litterarum doctrinaeque praeditum. Tu confer Ciceronis or. pro M. Caelio c. 10. §. 24. adolescentes humanissimi et doctissimi, rectissimis studiis optimisque artibus praediti. orat. c. 7. §. 24. Sed tamen eos studio optimo, iudicio minus firmiter praeditos docere — non alienum puto. et mirare credulitatem Baiteri. Ep. 36. §. 2. lacunam, quam ego feci, Pronomine sibi explendam esse putavit Baiterus. Fortasse vere. Sed potuit etiam plusculum hinc excidisse, velut magno sibi apud te et adiumento et ornamento fuisse, ut est ep. 34. itaque malui lacunae signa relinquere. Ep. 40. inscr. M. CICERO S. D. cod. Mediceus omisso deinceps S., quem secutus sum. Ep. 43. inscr. iam recepi Q. GALLIO. In cod. Mediceo et hic et in indice est QUINTIO GALLIO, et hoc quidem loco ex gallo correctum. §. 1. obtinui antiquam correctionem tamen nunc ea. In cod. Mediceo est tamen mea, mea natum est ex neea. Ep. 44. GALLIO est e cod. Mediceo utroque loco. Vulgo GALLO edebatur. Ep. 49. inscr. S. D. post PROCOS. iam delevi, quod haec non sunt in cod. Mediceo. Ep. 50. inscr. M. ante CICERO omisi, quod non est in cod. Mediceo. Ep. 52. inscr. D. post S. omisi quod non est in cod. Mediceo. Ep. 53. §. Summa illa est C. F. G. Müller coniecit in Coni. Tull. p. 19. sit est in cod. Mediceo. Ep. 56. solvat, praeterea iam cum Baitero scripsi pro solvat. Praeterea. Ep. 57. §. 1. iam scripsi M. Anneius auctore Baitero. In cod. Mediceo est nanneius. Ep. 63. sic, ut scripsi auctore Baitero pro sicut. Ep. 64. §. 2. post ostendisti feceram lacunam nec oratio satis cohaeret, sed tamen fortasse tantum modo id vel quid eius modi excidit. Ep. 66. §. 1. iniuria calamitosum Baiterus in dubium vocavit. Est hoc loco, quum sit in calamitate, neque ullo modo supervacaneum. Ep. 69. §. 1. Postumi e cod. Mediceo recepi pro Postumii. Ep. 71. extr. iam usui, quod in cod. Mediceo ex usu correctum est, recepi.

Lib. XIV. ep. 1. inscr. M. ante TULLIUS, quod non est in cod. Mediceo, iam delevi. Id etiam in ceteris eius modi epistolis factum est. §. 1. defatigari rescripsi, quod in cod. Mediceo est, pro defetio. III. 1.

gari. Ep. 3. §. 2. *meae*, pro quo in cod. Mediceo est *me*, uncis iam circumdedi. Mox *mih* pro *mi* scripsi. Ep. 4. §. 1. rescripsi *si* pro *sin*, *si*, quod est in cod. Mediceo, etiam aptius ad sententiam. Est enim gravior oppositio. §. 4. iam *pertineret* pro *pertinere*, id quod in cod. Mediceo est, recepi et §. 6. restitui *Sallustius* pro *Salustius*. Ep. 5. §. 1. iam *sunt* e cod. Mediceo post *perscripta* addidi et *prodeas* pro *properes* restitui. In cod. Mediceo est *propeas*. Ep. 6. inser. iam *TULLIUS* cum Baitero ascripsi, omissum in cod. Mediceo. Ep. 7. §. 3. *si tibi* e cod. Mediceo iam recepi pro *tibi si*. Ep. 8. *Vale* sine causa Baiterus in dubium vocavit, vide quae adnotavi ad lib. XII. ep. 1. §. 2. Ep. 9. et *de Dolabellae* iam cum Baitero scripsi. In cod. Mediceo *de* non est. Ep. 11. *Sallustum* e cod. Mediceo scripsi pro *Sallustium*. Ep. 14. §. 2. iam auctore C. F. G. Müllero in Coniect. Tull. p. 10. post *consideretis* minorem interpunctionem posui, itemque ep. 21. post *convalescas* feci. Ep. 20. et *ad valetudinem* e cod. Mediceo reposui pro *et valetudinem*. Ep. 23. inscriptio, quam nunc reposui, est in cod. Mediceo.

Lib. XV. Ep. 1. inser. *P.* post *S.* sustuli et *COS.* scripsi pro *COSS.* auctoritate cod. Medicei. §. 5. *vae* restitui pro *hae*. In cod. Mediceo est *hae*. Ep. 2. inser. *COS.* pro *COSS.* e cod. Mediceo scripsi. §. 4. *Eusebem* e cod. Mediceo est pro *Euseben*. Ep. 4. §. 2. *coactoque in unum [locum] exercitu* edidi, quod Non. p. 264 sq. *locum* non habet. §. 4. *clam* de Orellii coniectura scripsi pro *etiam*. §. 6. de Fr. Hofmanni coniectura scripsi *in maxima* pro *maxima*, quod est in cod. Mediceo. Paulo post conieci scribendum esse: *expositus iis, qui novari aliquid volebant*. In cod. Mediceo est *et toto iis*. De Participo *expositus* cum Dativo constructo conf. Ciceronis *partit. or. 12, 44. conquerenda conditio communis periculi, si ingentis hominum criminorum sit exposita vita innocentium. or. pro P. Quinct. 30, 93. non habere domum — patentem atque adeo expositam cupiditati et voluptatibus*. §. 8. *Pomptinus* — *Pomptino* scripsi. In cod. Mediceo est *pomptinus* — *pomptino*. Vulgo *Pomptinus* legebatur et *Pomptino*. *L. Tullius* nunc scripsi. In cod. Mediceo est *l. tullieus*. Sed potest etiam *Luceius* fuisse. §. 11. *de iis* e cod. Mediceo recepi iam pro *de his*. Ep. 5. §. 1. iam scripsi *administrare* Cratandro duce pro *administrari*, quod est in cod. Mediceo. Ep. 9. §. 1. *te tollimus* nuper Baiterus de Kayseri coniectura scripsit. Sic legitur iam apud Cortium. Sed tamen coniectura probanda non est. Res enim pertinet ad illud ipsum factum, ex quo Cicero M. Marcellam fructum cepisse gaudet, idque ita dici apparet etiam infra in verbis *tum vel hoc tuo facto vel populi Romani de te iudicio*. Ep. 10. §. 1. obtinui *honorificentissimum*, quamquam quod est in cod. Mediceo *honorificentis se* ducere videtur ad *honorificentissime*, nec infra ep. 13. §. 2. *honorificentissimum* in cod. Mediceo a pr. manu est, sed *honorificentissimam*. Ep. 14. §. 1. in collocatione *te* Pronominis iam Cratandri rationem secutus sum et retraxi post egregie illud *te*, quod non est in cod. Mediceo. §. 3. *antea* est e cod. Mediceo pro *ante*. Ep. 15. §. 1. iam delevi verba *non ne-*

cessarit. Nam in cod. Mediceo non est nisi *necessaria* idque ab eadem, ut videtur, manu deletum. §. 2. *arbitraver* Fr. Hofmannus scripsit. In cod. Mediceo est *arbitrari*. Mox e cod. Mediceo iam reposui *legato* pro *adlegato*. Contulerunt Ciceronis *or. de imp. Cn. Pomp. 12, 35. Ep. 16. §. 1. ante te oppresserit* retinui, etsi *te* non est in cod. Mediceo. Confer tamen quae supra dixi ad lib. II. ep. 3. §. 2. Quod Nonius p. 291, 10. ex hoc loco addfert: *Sed non urgeo: longiores enim spectabo vel potius exigam. Quando hercle ego temere exigam.*, credo alius scriptoris fragmentum adhaesisse. §. 2. malui nunc corruptelam, quae est in cod. Mediceo relinquere, quam temere mutarem. Proposuit Victorius: *quod vel iis ipsa occurrunt*, Lambinus: *quod, quum velis, ipsa accurrunt*, Ernestius: *quod vel ipsa accurrunt*. H. A. Kochius in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XII. p. 269 sq. *quod vel nobis accurrunt*. Fortasse simplicissimum est scribere: *quod nobis ipsa accurrunt*. §. 3. *putarim* e cod. Mediceo revocaui pro *putaram*. Ep. 18. §. 1. *habuisset* Lambinus. *habuisset* cod. Mediceus. Ibid. scripsi de coniectura mea: *Tua quidem in culina, mea in orchestra est*, ut C. Cassius Epicuri disciplinae deditus voluptati ventris operam dedisse, ipse autem in ludis scaenicis frequens spectator fuisse videatur. In orchestra enim locus senatorius fuit, v. Vitruvii lib. V. c. 6. §. 1 sq. Quid *in palaestra* sibi velit fateor me non intellegere. Ep. 20. §. 2. scripsi de H. A. Kochii coniectura in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XII. p. 270. *proposita aliquantum olei*. In cod. Mediceo est *aliquantum olim*. De veritate Kochianae emendationis credo qui rem recte consideraverit dubitaturum esse neminem.

Lib. XVI. ep. 1. inser. *et* post *D.* addidit Baiterus. In cod. Mediceo deest. §. 3. nuper Buschius in *Zeitschr. für das Gymnasialwesen*. vol. XX. p. 834. scribi voluit: *Nos ita te desideramus, ut amamus* etc., qua scriptura sententia non melior fit. Ep. 4. §. 2. *transferret* pro *transferret* est e cod. Mediceo. Ep. 6. §. 1. *quod scriberem* de Lambini coniectura scripsi, *qui* in cod. Mediceo est. Ep. 7. *istin* e cod. Mediceo nunc recepi pro vulgato *istinc*. In extrema epistola iure mutavit Baiterus interpunctionem, quem secutus sum. Ep. 9. §. 1. *usque ad a. d. XVI. Kalend. Decembr.* Baiterus restituit. In cod. Mediceo *ad* non est. Postea *Decembr.* post *Kalend.* delevi cum Baitero, quod non est in cod. Mediceo. Paulo post *neque ad a. d. VIII. Kalendas* est e cod. Mediceo. Vulgo legebatur *usque a. d. LX.* §. 4. iam interpunctio mutata est auctore C. F. G. Müllero *Coniect. Tull.* p. 11. Ep. 11. §. 1. iam *firmiorem* C. F. G. Müllerus proposuit pro *etiam firmiorem*, quod in cod. Mediceo est. §. 2 et 3. iam interpunctionem sic mutavi, ut olim Schützius, nuper Fr. Buecheler praecipit in *Mus. Rhen.* ser. nov. vol. XIII. p. 592. §. 3. *discriptae* est in cod. Mediceo a pr. manu, quod auctoritate Buecheleri l. c. p. 601. recepi pro *descriptae*. Ep. 15. §. 1. *mih* pro *mi* restitui. Ep. 16. §. 2. *de maximis causis* e cod. Mediceo iam recepi pro *maximis de causis*. Ep. 18. inser. *M.* ante *Tironi* auctoritate cod. Medicei iam deletum est. §. 1. *dei* in cod. Mediceo est pro *di*, sed quum in eo

codice etiam *bonei* scriptum sit, potest hoc videri non differre nisi scriptura a *di. sed utut est* a Cratandro nunc accepi pro *sed ut est*. Mox *τοῦτον* Lambinus scribendum vidit, quod recepi pro *τέσων*. In cod. Mediceo est *τῶν*. §. 2. *holitorem* e cod. Mediceo est pro *olitorem*. Sic infra ep. 20. *holitorem* pro *olitorem* scripsi. Ep. 19. inser. *SUO SAL.* est in cod. Mediceo, unde nunc recepi pro *S.* Ep. 20. §. 2. *bucinatorum* e cod. Mediceo est pro *buccinatorum*. Vide Ph. Wagneri *orthogr. Verg.* p. 419. §. 5. *Mytilenis* scripsi nunc cum Baitero. *Mytilenis* est in cod. Mediceo. Ep. 23. §. 2. *Leptam, ad cuius rutam puleio* iam cum Baitero scripsi. In cod. Mediceo est *Leptam, etn ad cuius rutam pleio*. Ep. 24. §. 1. iam *Oflilio* e cod. Mediceo recepi pro *Oflilo*. Conf. quae dixi supra ad lib. VII. ep. 21. Ep. 26. §. 2. *mihī* iam restitui pro *mī*, itemque feci ep. 27. §. 1.

In epistolarum ad *Q. fratrem* lib. 1. ep. 1. §. 5. *eadem* scripsi pro *ea* e coniectura C. F. G. Müllerii. §. 7. *hoc esse negotium* e cod. Mediceo est pro *hoc negotium esse*. §. 8. *te ante facere* inseruit Kahnitius *Symb. crit.* p. 10. Non insoite. Sed recipiendum non putavi. §. 10. *Allienus* auctore Victorio scripsi. In cod. Mediceo est *alienus*. Mox *certo* pro *certe*, id quod est in cod. Mediceo, recepi. §. 11. non probo, quod Baiterus nuper Cratandro duce scripsit *ad nimiam levitatem* pro *ad n. lenitatem*. Nam levitas semper improbanda est, lenitas, si nimia est. Sic remissa nimis lenitas apud Gellium est lib. XI. c. 18. §. 6. §. 18. iam *dilectus* pro *delectus* e cod. Mediceo recepi. §. 21. *Iis* e cod. Mediceo est pro *His*. Tum *proximus* scripsi pro *primus* auctore Orellio et G. Linker in *Nov. annal. phil. et paed.* vol. LXXXIX. p. 725. §. 22. iam *populi* post verba *tanta vis* de Ernestii sententia adieci. Paulo post *quum* ante *permagni* unciis liberavi. §. 23. quod scribi voluit Bakius *revertendum sit* pro *revertendum est*, id erat certe scribendum *revertendum esset*. §. 25. quum in cod. Mediceo scriptum sit: *oppidorum et furtorum latrocinia*, nihil amplius, videtur sane res confici, si pro *furtorum* scribamus *fanorum*. Itaque verba *et furta* unciis circumdedi. Mox verbo *sollicitudinem* anteposuit G. Linker l. c. p. 725. *sollicitudinem*, quod ante correctionem erat in cod. Mediceo. §. 27. iam restitui *in quo ipso*, quamquam in cod. Mediceo legitur *ipsa*. §. 28. *in ante iis rebus gestis* delevi. Id est in cod. Mediceo, sed ab eadem, ut videtur, manu sublatum. §. 33. *descripserat* de Buecheleri coniectura est. In cod. Mediceo est h. l. *descripserat*. Paulo post *omnesque* rescripsi de Ernestii ratione, quia in cod. Mediceo est *omnes qui*, pro *omnes. a S.* e cod. Mediceo est pro *ab S.* §. 34. *ab se* recepi e cod. Mediceo pro *a se*. §. 35. *coniungas et ab iis* scripsi pro *coniungas. Sed et ab iis* auctoribus Kahnio in *Symb. crit.* et C. F. G. Müllerero in *Coniect. Tull.* p. 11. In cod. Mediceo est *coniungas sed et ab his*. §. 38. iam scripsi de coniectura mea, probata etiam Baitero, *non mediocris pro mediocris non*, id quod est in cod. Mediceo. §. 41. *cum iis* iam restitui e cod. Mediceo pro *cum his*. §. 42. iam scripsi cum Baitero, cuius conferas velim adnot. crit. vol. X. p. CXXIII. *theatrum [totius Asiae] virtutibus tuis est datum* etc.

e margine ed. Cratandrinae. In cod. Mediceo est *eius modi theatrum totius, celebritate* etc. Unde F. G. Wagner in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XII. p. 133. *es potitus* scribi voluit. §. 44. *est tibi iam scripsi* e cod. Mediceo pro *tibi est*. Mox *in qua* est e cod. Mediceo pro *in quo*. §. 45. *sicuti* est e cod. Mediceo pro *sicut*. Deinde *hortatione* est e cod. Mediceo a pr. manu, *exhortatione* e correctione repositum. In fine epistolae *Vale* non est in cod. Mediceo nisi ab altera m. Ep. 2. inser. *QUINTO* pro *Q.* est e cod. Mediceo, qui omittit *S.* §. 1. *sui* Schützius scripsit, *tui* cod. Mediceus habet. §. 3. *imperii prudentia* scripsit Orellius. In cod. Mediceo est *imperii prudentie. ἀσφαλῶς* est e cod. Mediceo, qui habet *ασφαλῶς*. Olim *ἀσφαλῶς* legebatur. §. 4. *Blaudeno* reposui. In cod. Mediceo est *Blainde*. Paulo post *Nymphonem* pro *Nymphontem*, quod est in cod. Mediceo, auctore Kaysero reposui et *aut hi* e cod. Mediceo rescripsi pro *aut ii*. §. 5. *culeum* e cod. Mediceo est pro *culeum*. §. 6. scripsi *certo enim scio te fecisse* pro *certo scio te reum fecisse*. In cod. Mediceo est: *certo scio te enim fecisse*. Unde etiam scribi poterat: *Te enim certo scio fecisse* etc. Mox *Eae* scripsi pro *hae*. In cod. Mediceo est *hee*. §. 9. iam sustuli crucem ante *ipse* olim positam. §. 10. habentur haec verba: *sed via iuris eius modi est in quibusdam rebus, ut nihil sit loci gratiae*, quibus in verbis miror Baiterum traditam cod. Mediceo scripturam mutavisse et auctore C. F. G. Müllerero scripsisse: *sed vis iuris eius modi est* etc., quasi non rectissime diceretur *via iuris*, id est, ratio, qua ius perscrui debemus, Conf. Ciceronis lib. *de legibus* I. c. 6. §. 18. *qui aliter ius civile tradunt, non tam iustitiae quam litigandi tradunt vias*. Digest. XLII. 8, 22. *et sic via iuris occurratur, qua creditorum fraudes rescindi solent*. cl. ib. I. 2, 2. §. 11. Quidam etiam hoc loco dicatur *via iuris* pro ratione ea, qua ius procedere debet atque tractandum est? Mox scripsit Baiterus de coniectura, quae iam refertur in Iac. Gronovii editione p. 1024., *incommoda adlaturum* pro *incommodaturum*. In cod. Mediceo est *incommoda laturum*. Contulit Baiterus Caesaris *bell. civ.* lib. III. c. 63. Defendit iure Madvigius vulgatam scripturam *incommodaturum*, quam docuit eodem modo corruptam fuisse in Ciceronis lib. *de finibus* V. c. 19. §. 51. et apud Gellium lib. I. c. 25. §. 15. Conf. Madvigium ad Cic. l. c. p. 708. Inventum etiam ab ipso Baitero est *incommodaturum* in margine Cratandrinae. Vide ipsum vol. X. p. CXXIII. §. 11. nuper Baiterus cum Ernestio edidit *et vehementer* pro *id vehementer*. Si quid mutandum, poterat etiam scribi: *id te oro* quam de Faëni *id oro*. Si *it*, ut saepe, pro *id* scriptum erat, poterat facile oriri *et*. §. 14. *Q. Publicii* scripsi cum Schützi pro *Q. Publiceni*. §. eadem *quoquo modo est* e cod. Mediceo restitui pro *quoquo modo potes. tam nihili sit* Orellius. In cod. Mediceo est *iam nihil sit*. Mox *recuperavit* e cod. Mediceo est pro *reciperavit*. §. 16. in cod. Mediceo haec verba habentur: *equidem cum spe summa maximum maiore etiam anima sperent superiores fore nos confidant animo ut in hac re p. ne casum quidem ullum pertimescant*. Facile apparet

inde corruptelas natas esse quod *m* in exitu verborum in *nt* erat mutatum. Itaque, quum alii aliter hunc locum restituere conati essent, ego hac lenissima medicina adhibita, qua in ultimo verbo ne illi quidem carere poterunt, qui multo audacius locum sanari voluerunt, bis ut appositio scribendum putavi: *Equidem quum spe sum maxima tum maiore etiam animo, ut sperem superiores fore nos, ut animo confidam, ut in hac re publica ne casum quidem ullum pertimescam.*, qua in oratione vim oratoriam Ciceronis facile agnosces, quae ab hoc quidem loco minime est aliena. Ep. 3. §. 2. scripsi nunc *Qua in re pro Qua re* e cod. in marg. Cratandr. §. 3. *certo scio* Cratandro auctore iam scripsi. In cod. Mediceo est *certe scio*. Paulo post nunc scripsi de Ernestii ratione: *suavitate fratrem prope aequalem pro suavitate prope aequalem*. In cod. Mediceo est *suavitate prope fratrem prope aequalem*. §. 4. *acerbius miseriusve* scripsi iam de Fr. Buechelero coniectura in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XI. p. 519. proposita pro vulgato *acerbius ac miserius*. In cod. Mediceo est *acerbius miserius*. §. 5. *quod sperem* scripsi cum Baitero pro *quid sperem*, quod in cod. Mediceo est. §. 10. *patiatur* pro *patietur* reposui e cod. Mediceo. Ep. 4. §. 1. post *amicorum* videtur nihil excidisse nisi *desiit*.

Lib. II. ep. 1. §. 1. in *Caesarem* cod. Mediceus a pr. manu, in *C. Caesarem* ab altera. §. 2. *anteferet* recte legitur in cod. Mediceo, quod potius ad unum Cassium spectat, cui acclamatio facta esse dicitur, quum comitia iudiciis anteferet. *anteferret* de Orellii sententia Baiterus nuper scripsit. Ep. 2. §. 1. scripsi e cod. in marg. Cratandrinae *quamquam eram* pro *qua eram*, quod est in cod. Mediceo. Ibid. iam edidi *comitia consularia habenti* de Baiteri coniectura. In cod. Mediceo est *comitia consilibus habentibus*, quae ex notis falso lectis orta sunt. §. 3. *succensere* in cod. Mediceo est, sed ego, ut mihi constarem, *suscensere* iam scripsi. Ep. 3. §. 1. in *VII. Id. Febr.* sic scripsi e cod. Mediceo pro in *VIII. Id. Febr.* hic et infra §. 2. §. 3. *A. D. VI. ID. FEBR.* est in cod. Mediceo, idemque in cod. in marg. Cratandrinae, unde recepi pro *A. D. VIII. ID. FEBR.* §. 4. *Et magna* de Malaspinæ ratione nunc scripsi pro *Sed magna*, quod in cod. Mediceo est. Conferri possunt Kahntii *Symbol. crit.* p. 12. §. 5. *suscensere* h. l. habet cod. Mediceus, unde recepi pro *succensere*. Vide ep. 2. §. 3. §. 7. iam vocabulum *prudencia*, quod non est in cod. Mediceo, sustuli ante *patientia*. §. 7. *hiemps* e cod. Mediceo est pro *hiems*. Ep. 4. §. 1. ab *Sestii* e cod. Mediceo est pro *a Sestii*. §. 2. *filius unciis circumdedi*. §. 5. *Racitius, qui unus est hoc tempore tribunus pl.* Sic leguntur haec verba in cod. Mediceo neque idonea causa est quam ob rem mutemus. Nam quamquam supra ep. 1. §. 3. dicitur: *De tribunis pl. longe optimum Racitium habemus.*, tamen propter fortitudinem et audaciam, qua se gessit, qua de re multus est Cicero in ep. 1. §. 2 sq., iure hoc hic de eo dici per quamdam *ἔνθεσιν* potuit. §. 6. *Sevius* e cod. Mediceo recepi pro *Servius* auctore Fr. Buechelero in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XI. p. 534. Ep. 5. §. 2. iam scripsi *a. d. VIII. Id. Apr.* e cod. Mediceo pro *a.*

d. VII. Id. Apr. et *A. d. VII. Id. Apr.* de Wesenbergii et Mommæntii sententia. In cod. Mediceo hic est *ad VI* (superscr. III). §. 4. *A. d. VI. Id. Apr.* Wesenbergio auctore scripsi. In cod. Mediceo est *ad y idus*. Tum *conscripti, eramque* Baiterus e cod. Medicei scriptura *conscripteram que in*, in quo ab altera manu est: *dictaveram scripseramque in*. Ep. 7. §. 1. nunc scripsi *de musa Urania* pro eo, quod est in cod. Mediceo *de non curantia*. Nam si quis confert, quae dicuntur lib. *de divinatione* l. c. 11. §. 17. *cuius didici etiam versus, et libenter quidem, quas in secundo de consulatu Urania musa pronuntiat* etc., is vix potest dubitare quin certe extremum horum verborum hic, ubi agitur de eodem scripto, ad nomen Uraniae musae pertineat. Sed utrum, ut voluit Malaspina *de nostra Urania*, an alio quodam modo haec restituenda esse videantur, in medio relinquam. §. 3. e cod. Mediceo, in quo legitur *ad III. Idus Febr.* iam edidi cum Baitero *a. d. III. Idus Febr.* pro vulgato *a. d. III. Id. Maias*. Paulo post scripsi auctore Schützio *contra quam ego dixeram. contra* excidit facile, quum esset aliqua eius modi nota scriptum, veluti γ vel ζ vel ϵ , vel $\ast e$, quales multae a grammaticis notatae sunt, vide H. Keilii *Grammat. Lat.* vol. III. p. 278. p. 289. p. 305. p. 317. p. 337, aut in Ciceronis

libris mss. inveniuntur, ut $\epsilon\tau$, v. G. Freund *Cic. or. Milonian.* p. VII. et p. 48. et p. 89. Ep. 8. §. 2. *si fas* cod. Mediceus, unde recepi pro *fas si*. §. 2. *Hunc* scripsi auctore Manutio pro *Tunc*, quod est in cod. Mediceo. §. 3. *araysira* habet cod. Mediceus, sed ascriptum est al. *'aracila'*. *Araxira* est in cod. in marg. Cratandrinae. ab *area Cyri* Ernestius coniecit. §. 4. verba, quibus Ciceronis iudicium de Lucretii poematis continetur, reliqui ita scripta, ut Bergkio auctore superiore tempore constitueram. Contra C. Lachmannus ad Lucret. vol. II. p. 18. auctore Ernestio *non ante multis* infert, alii, ut Orellius et Wesenbergius negationem omiserunt, sed pro *tamen* posuerunt *etiam*. Mox non est accipienda Th. Bergkii coniectura in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XIX. p. 606. proposita: *sed [si ad umbili]cum veneris*. De re conf. A. Schoene in *Nov. annal. philol. et paed.* vol. XCIII. p. 751 sqq. Ep. 10. §. 3. *renovari* Orellius. *renovare* est in cod. Mediceo. §. 5. *ne Appio suae aedes urerentur* vix sanum videtur. In cod. Mediceo est a pr. manu: *ne appius ne edes u.*, ab altera: *ne appio suae edes u.* Ep. 11. §. 3. *dare* Faërnus scripsit. In cod. Mediceo est *dari*. §. 4. *aggrediariisne* scripsi ex ed. Romana. In Mediceo est *aggrederiisne*. Ep. 12. §. 3. iam Baitero auctore nunc scripsi *et per se necessarium*. In cod. Mediceo legitur *et pernecessarium*. Ep. 13. §. 2. *ac fortasse* recepi nunc e cod. Mediceo pro *hoc fortasse*. Paulo post *quoniam tu* Orellius. In cod. Mediceo est *quoniam ut*. §. 4. in formula e sermone cotidiana vitae petita e cod. Mediceo iam recepi *oricula* pro *auricula*. Conf. Trogum Pompeium apud Plinium *hist. nat.* lib. XI. §. 276. Fest. p. 182, 15. Müll. Ep. 14. §. 1. *charta etiam dentata* retinui antiquam hanc correctionem scripturae in cod. Mediceo traditae *dum tanta*. Vide Plinii *hist. nat.* lib. XIII.

§. 81. Orellius *punicata* proposuit memor Catulli I. 2. XXII. §. 2. *genuine* cod. Mediceus a pr. m. *gemine* ab altera. *genuine* habet etiam cod. in marg. Cratandrinae. Hinc iam scripsi *genuine* pro *germane*. Tum ex eodem cod. *nec scripsi pro neque*. §. 3. *explicationem* auctore Schütziō nunc scripsi pro *expectationem*, quod est in cod. Mediceo. *expeditionem* Tunstallus contulerat. §. 4. *bessibus ex triente* Victorius scripsit coll. ad Att. lib. IV. ep. 15. §. 7. *SZ. ex ZZ* cod. Mediceus. Ep. 15. §. 4. restitui iam quae est in cod. Mediceo itemque in margine Cratandrinae, quem codicem vetustissimum h. l. vocat Cratander, scriptura: *et tibi versus, quos rogas, hoc est, Athenas noctuam mittam*, quae falso olim a Cratandro e Ciceronis epist. lib. VI. ep. 3. §. 4. erat ita interpolata, ut pro verbis Latinis, quibus Cicero saepe in Graecorum proverbis reddendis usus est, interponeret Graeca γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας, quibus receptis verbis illa verba, quae teste cod. Mediceo a Cicerone sola sunt scripta, *hoc est Athenas noctuam mittam*, quippe de interpolatione suspecta, eiecia sunt. Sic M. Cicero Epist. lib. I. ep. 6. §. 2. *qui mihi a teneris, ut Graeci dicunt, unguiculis es cognitus*, sic Q. Cicero infra de petit. cons. 10, 39. *Quam ob rem Ἐπιχρῆμιον illud teneto, nervos atque artus sapientiae esse non temere credere*. et quae sunt id genus alia. §. 5. revocavi iam e cod. Mediceo *me amabo* pro *te amabo*.

Lib. III. ep. 1. §. 1. *Mescidium*, ut §. 3. in cod. Mediceo est, iam scripsi pro *Messidium*. In cod. Mediceo hic est in *excidium*. Paulo post *ii* pro *hi* est e cod. Mediceo, itemque feci §. 2, ut pro *his* scriberem e cod. Mediceo *iis*. §. 3. *nundinis* iam a Schütziō accepi pro *nuntiis*, quod in cod. Mediceo est. Ibid. iam scripsi *silva viridaria*. In cod. Mediceo est *silvia* ('vel *silva*' marg.) *viridicatio*. §. 4. iam *passuum* pro *passus* recepi. In cod. Mediceo est *passuum*. Tum *Beluinas* scripsi pro *Veluinas*. §. 5. *constitueras* Ernestius voluerat scribi. In cod. Mediceo est *constituebas*. §. 7. *puerumque ducat* reliqui. Vide infra ep. 4. §. 6. *ducensque mecum Ciceronem meum*. §. 14. *me quod* est e cod. Mediceo pro *quod me*. §. 18. *nec* pro *neque* ante *Oppium* est e cod. Mediceo. §. 19. *foras* iam e cod. Mediceo scripsi pro *foris*. §. 23. verba *de se* iam unciis circumdedi. §. 24. *embolium*, ut est in cod. Mediceo, iam Latinis litteris scripsi pro ἐμβόλιον. Conf. Ciceronis or. *Sestian.* 54, 116. Postea *librum* unciis circumdedi. Mox ibid. scripsi *exercitum*, quamquam in cod. Mediceo est *exercitus*. Ep. 2. §. 3. *Q. Acutio* est e cod. Mediceo pro *Q. Curtio*. Ep. 3. §. 1. *in quadam epistola* nuper scripsit Baierus, quo opus non est. Ep. 4. *contentio, prece* iam scripsi e cod. Mediceo, in quo particula *et* non est, quae olim hic legebatur. *tum illo* cod. Mediceus, quod recepi pro *tamen illo*. §. 2. ut *Salustius* scripsi, quod ab eadem manu correctum ex autem *Sallustius* in cod. Mediceo est et in *Sallustii* nomine etiam infra §. 3. et ep. 6. §. 1. cod. Mediceum secutus sum, §. 6. iam *Pomptino* e cod. Mediceo recepi pro *Pomptinio*. Ep. 5 et 6. §. 1. *praestanti* scripsi pro *praestante*, quod in cod. Mediceo est. Conf. Wesenberg. ad *Cic. Disp.* Tusc. III. 3. §. 3. *perscripsi* recte Fr. Buecheler scribendum

praecipit in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XI. p. 531. In cod. Mediceo est *perscripsi*. §. 4. *ὑπελογοῦς* pro *ὑπελογοῦν* e cod. Mediceo iam recepi. §. 7. *absoluisse te* nuper scripsit Baierus auctore Lambino. Pronomine opus non est. Ep. 7. §. 1. *proluviis*, quod in cod. Mediceo correctum ex *luules* est, iam reposui pro *adluviis*. Ep. 8. §. 3. scripsi *ex epistola tua cepi voluptatem* auctore Baiero *cepi* pro *accepi*, quod in cod. Mediceo est, reponens. §. 4. *mihī ipse* e cod. Mediceo reposui pro *ipse mihī*. §. 6. *postulatos* scripsi e cod. in margine Cratandrinae pro *postulatus*. Tum verba *vel quia magister* iam unciis circumdedi. Ep. 9. §. 1. *quae a te* scripsit Baierus, a quo *accepi a te*. In cod. Mediceo est *que ne*. Vulgo *a te* non legebatur. Tum *lenissime* pro *levissime* e cod. Mediceo est, itemque *iis* pro *his*. §. 2. † *CCCC* iam scripsi pro *CCCI*. Denique §. 9. *mater* [*Pomponia*] scripsi iam pro *mater porcia non*, quod in cod. Mediceo est.

In Q. Ciceronis *de petitione consulatus* epistola perpaucā fuerunt, quae nunc mutanda viderentur. §. 2. *meditandum est* accepi a Baiero pro *meditatum sit*. §. 3. supplementum ab eodem accepi *quae non multi homines novi* etc. Contulit ille Epist. lib. V. ep. 18. §. 1. §. 8. *adlegationem* Orellius proposuit pro *legationem*, quod in cod. Mediceo est. §. 10. obelum ante *aliis* iam posui. Ibid. pro *legito* proposuit *legisti* H. A. Koch in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XII. p. 271. §. 11. etiam omisi iam ante *quam multo*. §. 16. iam cum Baiero e cod. Erfurtensi scripsi *magistratus* pro *magistratum* et in ante *numero* de Kayseri coniectura recepi. §. 20. iam *discriptum* edidi de Buecheleri ratione exposita in *Mus. Rhen.* nov. ser. vol. XIII. p. 602. §. 23. et post *scias* reposui, quamquam magna auctoritate non est. §. 27. quod dicit Baierus in editione mea (K.) *modo* ante v. *aliquid* cum operis Turicensibus esse omissum, errasse eum credo. Nam in exemplis meis habetur *modo* eo loco. §. 28. iam *qui* pro *quid* scripsi de Gesneri coniectura. §. 30. *discriptam* pro *descriptam* edidi, ut praecipit etiam C. F. G. Müllerus, cum eoque post *possit* extrema hac §. minorem interpunctionem iam posui, itemque infra §. 35. post *dissimiles*. §. 31. *eosque* iam revocavi pro *eos*, quod e cod. Erfurtensi superiore tempore scripseram. §. 32. iam e cod. Turnebi scripsi *si non consequatur* pro *sed sequitur*. Paulo post interpunctionem *hos ipsos, propter suam ambitionem qui* etc. accepi a C. F. G. Müllero. §. 33. *cognosce* — *appete* pro *cognosci* — *appeti* scripsi de Orellii coniectura. §. 35. *eorum* scripsi iam e cod. Erfurtensi pro *et eorum*. §. 38. *obtinuerint* commendavit C. F. G. Müllerus pro *obtinuerunt*. §. 39. *Ἐπιχρῆμιον* scripsi auctore Baiero pro *Ἐπιχρῆμιον*. §. 40. de C. F. G. Mülleri sententia *tuam* addidi post *amicitiam*. §. 43. omisi *sit* post *eius* et obelum posui ante *si abs te*. §. 45. *facturus* iam cum Baiero scripsi pro *acturus*. §. 48. *ea causa* reposui pro *iusta causa*, quod a Turnebo acceperam. §. 50. iam Baierus *bene te ut homines* de Lambini ratione scripsit, quem secutus sum. in *competitoribus* Pa-lermus scripsit pro *ne competitoribus*, quem secutus sum. §. 57. *discri-*

bimus scripsi pro *describimus*, v. Fr. Buecheler in *Nov. annal. philol. et paed.* vol. LXXXVII. p. 782. In cod. Palatino est *distribuumus*.

In Q. Ciceronis qui feruntur versibus *de XII signis* v. 18. iam scripsi *fulgentes aethere septem Magna quatit stellas* pro *fulgentes sidera septem Magna quatit stellans*. Conf. H. Meyeri *Anthol. Lat.* vol. I. n. 66. p. 16. et vol. II. p. 27. Tum in epigrammate *De amore feminarum* v. 3. *ulli* scripsi pro *ulla*. Conf. H. Meyeri *Anthol. Lat.* vol. I. n. 245. p. 97. et vol. II. p. 102.

Scripsi Lipsiae mense Martio
MDCCLXVIII.

Reinholdus Klotz.

P. S.

Quum hae Ciceronis epistolae formis litterarum expressae essent atque hoc ipsum prooemium iam ab librario describeretur, is fasciculus *Philologi*, in quo A. Golisch vol. XXVI. p. 701—703. scripturas duorum foliorum Freierianorum, in quorum priore harum epistolarum libri II. fragmentum inde ab epist. 1. §. 1. verbis: *mihiquidem, sed tamen dulcem* usque ad epist. 4. §. 2. verba haec: *quarum laudum gloriam adamaris*, in altero autem eiusdem libri fragmentum inde ab epist. 17. §. 4. verbis: *praefectis, quae autem mihi attributa est* usque ad epist. 19. §. 1. verba: *quum essem in castris*, habetur, diligenter descriptas publici iuris fecit, in manus meas venit. Quae scripturae quum satis memorabiles sint atque eius modi, ut quibusdam locis solae veram Ciceronis manum praestare videantur, iam quae scitu digniora sunt, hoc loco apponam. Ep. 2. §. 1. *putarim* habet pro *putarem*, tum in ante scribendo, quod non est in cod. Mediceo, offert, pro *a te* habet *ad te*, ut *abs te* fuisse videatur, vide infra epist. 19. §. 1, ubi similis scripturae discrepantia est, quod in folio Freieriano *abs te*, in cod. Mediceo *a te* legitur, paulo post *perurevis* habet pro *perbreves*. §. 2. est in illo folio *et ego te* pro *ut ego te*, *confirmatus*, quod iam accepi ab altera manu cod. Medicei, pro *confirmatus*, tum *substinere* pro *sustinere*, deinde verba sic collocata sunt *nulla unquam memoriam* pro *memoriam nulla unquam*, mox omittitur *ut* ante *memineris*, legitur autem totidem litteris *nisi*, quod non est in cod. Mediceo, ante *pueris*. Denique extrema hae epistola legitur: *in tuo amore atque adolescentia pro in amore atque adolescentia tua*. In epist. 2. insor. legitur *salutem dicit Curioni* pro *S. D. C. CURIONI*, in ipsa autem epistola a ante *uita* omittitur. Recte in cod. Mediceo *a uita* correctum est ex *amauit. a vita discedere* M. Cicero etiam alibi dixit, veluti in *Disput. Tuscul.* lib. I. c. 34. §. 84. Extrema hae epistola legitur *ac iocundus* pro *et iocundus*. Epist. 3. in inscriptione est *salutem dicit C. Curioni* §. 1. *quicquam* legitur pro *quidquam*. Deinde pro eo, quod ego e cod. Medicei pr. man. scriptura *equidem sentiam* receperam: *Equidem meam sententiam*, est in folio Freieriano *Meam quidem sententiam*, quod ex

ad Neapolitana iam prolatum erat et recipiendum esse videtur pro eo, quod habet Baiterus ab altera manu cod. Medicei *Equidem quid sentiam*. Mox est in hoc folio *ad eam*, quod item est etiam in cod. Mediceo, pro eo, quod Baiterus scripserat *ad ea*. Tum legitur *in meam rationem pro ad meam sententiam*, quod ego edideram e cod. Mediceo pr. man. aut *meam sententiam*, pro quo e cod. Mediceo sec. man. scripsit Baiterus *in meam sententiam*. Deinde *reditum tuum* illud folium habet pro *tuum reditum et nec quisquam* pro *neque quisquam*. Paulo post *sit* post *defessus* non est in folio Freieriano. §. 2. admodum memorabile est atque, ut ego opinor, verissimum, quod legitur in illo folio: *Summa scito expectatione esse civis tuos* pro eo, quod legitur in cod. Mediceo a prima manu: *summa scito in expectatione te esse*. Illa enim recte abest, facile apparet satis idonea esse ea verba, quae iam adiciuntur: *eaque a te expectari, quae* etc. Saepe numero autem factum est, ut verba, maxime ea, quae a vulgari orthographia librariorum recederent, omitterentur. Extrema epistola vix est quod commemorem *iocundiorum esse quinquam* pro *iocundiorum esse quemquam* in illo folio legi. In inscriptione epist. 4. omisso *M.* ante *CICERO*. legitur *Cicero salutem dicit C. Curioni*. §. 1. pro *genera multa* legitur *genera tria*, quod, si respicimus verba, quae deinceps leguntur: *Reliqua sunt epistolarum genera duo*, magnam probabilitatis speciem praese fert. Mox *certissimum* est, ut ex silentio recte colligi potest, etiam in folio Freieriano. Deinde *res ipsa inventa est* ibidem legitur pro *inventata res ipsa est*. Paulo post legitur in illo folio totidem litteris: *domesticarum enim tuarum rerum domesticos habes et scriptores et nuntios* pro eo, quod est in cod. Mediceo *domesticarum enim tuarum enim rerum domesticarum habes* etc. expunctis tamen verbis *domesticarum enim*. Illa scriptura, quae est in folio Freieriano, mihi vera esse videtur. *Tabellarum domesticorum* dicuntur infra epist. 7. §. 3. Praeterea est in folio deinde scriptum *magnopere*, quod h. l. etiam in cod. Mediceo est, pro *magno opere*. Mox pro *et iocosum* legitur *et ociosum*. Falso. Deinde habetur in folio *possis* pro *possit* et *ut neque ea quae non sentiam velim scribere* pro eo, quod in cod. Mediceo est, *ut neque ea quae non sentio velim scribere*. §. 2. legitur *gravis tibi pro tibi gravis et quam facillime una re vinces pro quam tu una re facillime vinces*. In folio Freieriano altero ep. 17. §. 4. legitur *ab quaestore* pro *a quaestore* et mox, si quid ex silentio colligere licet, *curatur* pro *curetur*, quod est in cod. Mediceo. §. 5. *in siriam* legitur, ut infra *in siria* pro *in Syriam* et *in Syria*, et deinde *nunc est dubium* pro *nunc mihi non est dubium*, mox *ocium* pro *otium* et deinceps *tardius* pro *tarde*. Illud *tardig* scriptum facile in *tarde* mutari potuerat. §. 6. *videtur esse* est in folio Freieriano pro *esse videtur*, tum *sine causa a me pro a me sine causa, retulerunt pro devulerunt*, *Antiochiae* pro *Antiocheae*, denique *in ante exercitu meo* omittitur. *eum*, quod post *solitum* Baiterus interposuit, ne in folio qui-

dem Freieriano habetur, in quo mox est *videri se eguisse pro videri eguisse et te officio quaestorio pro officio quaestorio te*, tum *adiunctum pro adductum*, quod *adductum* scribitur in cod. Mediceo. Deinceps hoc folium habet *tractare pro tractare*, facili errore, et *cum ad Ter- rum pro quam ad Thermum*. Paulo post legitur *ad me nullam litteram misit*, quod verum esse videtur, pro eo, quod est in cod. Mediceo *ad me litteram nunquam misit*, nullam iam Martyni-Laguna scripserat. Deinde *periculum eius belli* est in fol. Freieriano pro *eius belli periculum* et *Bibulo amicissimus* pro *amicissimus Bibulo*. §. 7. est in fol. Freieriano *si omnibus est malevolus* pro eo, quod in cod. Mediceo legitur, *si omnis est malevolus*, unde Baierus scripserat: *si in omnis est malevolus*. Ego Dativum *omnibus*, qui quum compendio *omnib.* scriptum esset, facile in *omnis* mutari potuit, verum iam esse existimo. Nam si *ad Att.* lib. VII, ep. 2. §. 7. dicitur: *qui quidem in me turpiter fuit malevolus*, inde concludi nullo modo potest dici non potuisse alicui *malevolum esse* pro *in aliquem malevolum esse*. Mox pro *populi* est in illo folio *R.*, ut *populi Romani* scribendum esse videatur, quod olim fuit *P. R.* scriptum, deinceps *commutaretur* legitur pro *permutaretur* et *transpadaniis* pro *Transpadanis*. Paulo post verbis *Equitibus auxilii* adduntur verba *egere se*, quae in cod. Mediceo non leguntur et vulgo omittuntur. Mox legitur *malevolentia* pro *malevolentia* et quia post *Ariobarzanem* omittitur. Ep. 18. inser. *inperato* est pro *IMP.* et *salutem dicit Q. Termo* pro *S. D. Q. THERMO PROPR.* §. 1. *tibi* ante *homini* omittitur. §. 2. *in isto* est in fol. Freieriano pro *initio*, tum scribitur *gravis te suscepturus* pro *graves te suscepturum*, et *est* pro *esset*, *obmittam* pro *omittam* et *perspicere* pro *perspicio*. §. 3. verba: *Tempora — videntur fore* exciderunt e folio Freieriano, quod factum est eo, quod oculus librarii a verbis: *per triennium fore*, aberravit ad verba: *videntur fore*. Deinceps *incidere* non est in fol. Freieriano nec *quaestoriis* ante *legatis*, tum *quaestorum* legitur pro *quaestorem*. Paulo post *si dignum se* est in fol. Freieriano pro eo, quod est in cod. Mediceo *si dignum* omisso *se*, unde Baierus scripsit *si se dignum*, mox *si quid* pro *sin quid* legitur et *cum in Ciliciam* pro *quod in Ciliciam*. Eo quodam modo comprobatur id, quod Orellius coniecerat olim scribendum: *cum in Ciliciam proficiscebare*, pro vulgato: *quod in Ciliciam proficiscebatur*. In inscriptione epist. 19. *M. N.* omittitur et *consuli Celio* legitur pro *C. Caelio*, tum pro verbis *C. N. CALDO* QUAEEST. haec verba sic leguntur quasi ipsius epistolae effluerent initium: *Gneus Caldo quem cum optatissimum* etc. Deinde §. 1. *iocundiorum* pro *incundiorum* et *quod diutius* pro *quo diutius* scribitur et *fors* pro *sors*, qua in scriptura fol. Freierianum cum cod. Mediceo consentit, et *postea quam*, ut est in cod. Mediceo, pro *postea, quum*. Mox fol. Freierianum habet *ne ita caderet* omisso *id* ante *ita* et *quam in provinciam* omisso *tu post quam*, tum *discederem* pro *cederem* et *abs te* pro *a te*, denique *esse* pro *essem*.

Scripsi Lipsiae d. XII. mens. Sept.

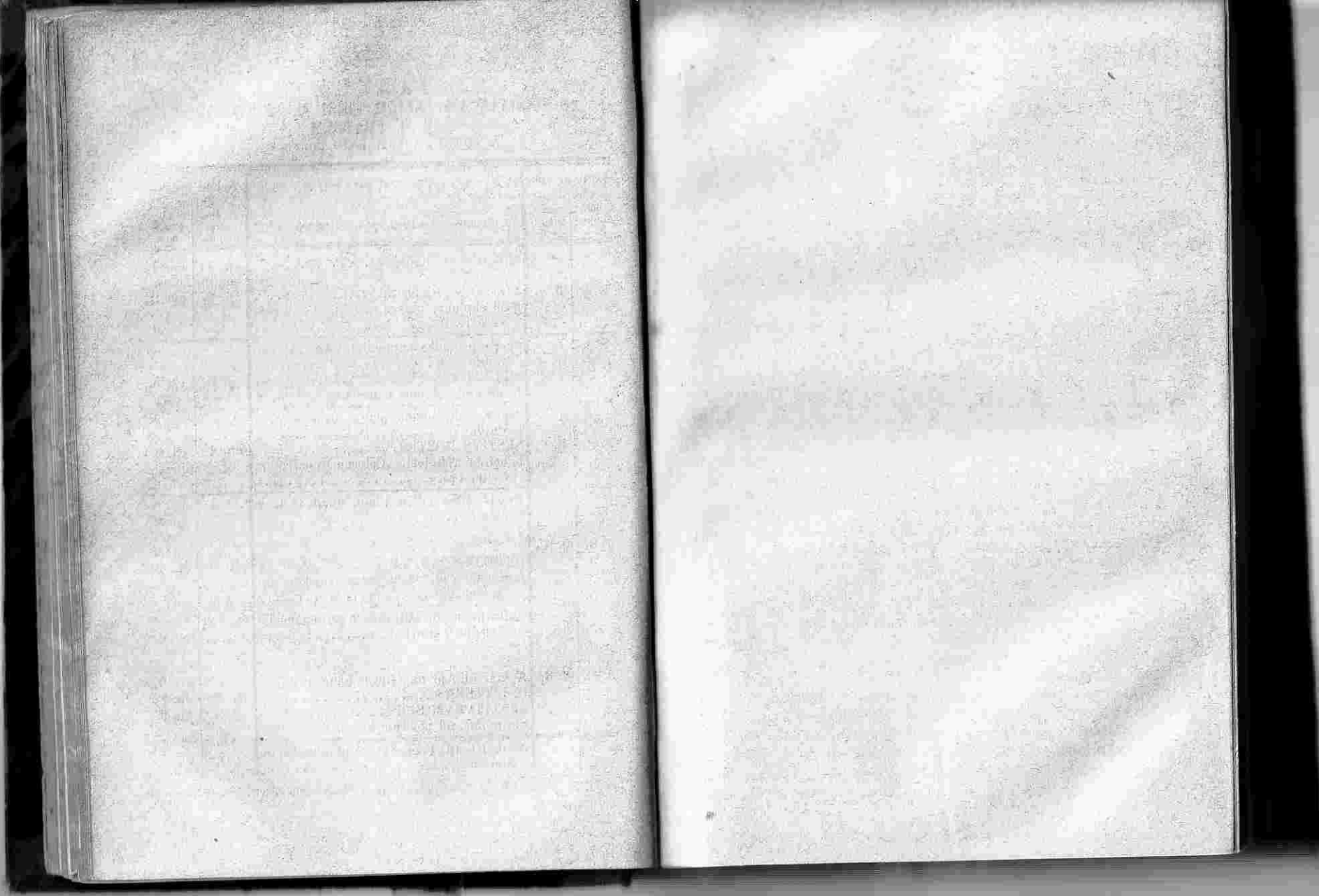
MDCCCLXVIII.

R. K.

T A B U L A
AD ORDINANDAM SERIEM LIBRI II. EPISTOLARUM
AD Q. FRATREM
A THEOD. MOMMSENIO CONFECTA.

Folia archetypi.		AD QUINTVM FRATREM. Lib. II. quid senatus sentiret, se intellegere. Dixit	Series epistolarum	
recte disposita	male disposita		ex no-stra dispos.	ex Orelliana.
1. 2.	3. 4.	Milo. Coepit dimittere..... NON. OCCVPATIONE *)..... quid cupiant, omnes vident. Creditores vero regis.....	ep. 1. contin. ep. 2.	ep. 1. contin. ep. 2.
3. 4.	1. 2.	aperte pecunias suppeditant contra Lentulum..... SCRIPSI. AD. TE..... In eo multo sumus superiores ipsius	ep. 3.	ep. 3.
5. 6.	5. 6.	copiis. Sed magna manus ex Piceno et Gallia..... SESTIVS NOSTER..... habentur religiosi. Ceterum confectum Latiar erat.....	ep. 4.	ep. 4.
7. 8.	9. 10.	Ἀμφιλοπλίαν autem illam, quam tu soles dicere..... DEDERAM. AD. TE..... praesentem ad pedes cuiusque iacentem.....	ep. 5.	ep. 6. pars altera ep. 5.
9. 10.	7. 8.	Exiturus a. d. VIII. Id. Apr. sponsalia Crassipedi praebui..... A. d. II. Id. Apr. ante lucem hanc epistolam O. LITTERAS..... PLACITVRVM SIBI..... Sin minus, ad nostrum Iovem revertamur	ep. 6. ep. 7. ep. 7.	ep. 6. pars prior ep. 7. ep. 8. ep. 9.
		A. d. III. Id. Febr. Sctum est factum de ambitu.....	ep. 7.	ep. 9.

*) Maiusculae litterae initia epistolarum a Mommsenio constituta significant.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD FAMILIARES LIBRI XVI.

LIBER I.

AD P. LENTULUM.

I.

Rex Aegypti Ptolemaeus a suis regno eiectus, ut per populum Romanum reduceretur in regnum, largitionibus laborabat. Dicebatur carmen Sibyllinum obstare, quod vetabat regem cum multitudine reduci. P. Lentulus Ciliciae tum proconsul regem reducere cupiebat et rem per amicos suos Romae agitabat, quum alii Cn. Pompeio eam rem mandari vellent. Iam M. Cicero quid his de rebus in senatu actum sit P. Lentulum edocet. Scripta epistola est id. Ian. mane a. u. c. 698. Varr.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Ego omni officio ac potius pietate erga te ceteris satis facio omnibus, mihi ipse numquam satis facio. Tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritorum, ut, quoniam tu nisi perfecta re de me non conquiesti, ego, quia non idem in tua causa efficio, vitam mihi esse acerbam putem. In causa haec sunt. Hammonius, regis legatus, aperte pecunia nos oppugnat. Res agitur per eosdem creditores, per quos, quum tu aderas, agebatur. Regis causa si qui sunt qui velint, qui pauci sunt, omnes rem ad Pompeium deferri volunt. Senatus religionis calumniam non religione, sed malevolentia et illius regiae largitionis invidia comprobat. 2. Pompeium et hortari et orare, etiam liberius accusare et monere, ut magnam infamiam fugiat, non desistimus. Sed plane nec precibus nostris nec admonitionibus relinquit locum. Nam quum in sermone cotidiano tum in senatu palam sic egit causam tuam, ut neque eloquentia maiore quisquam nec

gravitate nec studio nec contentione agere potuerit, cum summa testificatione tuorum in se officiorum et amoris erga te sui. Marcellinum tibi esse iratum scis. Is hac regia causa excepta ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. Quod dat accipimus: quod instituit referre de religione et saepe iam rettulit, ab eo deduci non potest. 3. Res ante Idus acta sic est — nam haec Idibus mane scripsi —: Hortensii et mea et Luculli sententia cedit religioni de exercitu — teneri enim res aliter non potest —, sed ex illo senatus consulto, quod te referente factum est, tibi decernit, ut regem reducas, quod commodo rei publicae facere possis, ut exercitum religio tollat, te auctorem senatus relinquant. Crassus tris legatos decernit nec excludit Pompeium: censet enim etiam ex iis, qui cum imperio sint: Bibulus tris legatos, ex iis, qui privati sunt. Huic adsentiuntur reliqui consulares praeter Servilium, qui omnino reduci negat oportere, et Volcatium, qui Lupo referente Pompeio decernit, et Afranium, qui adsentitur Volcatio. Quae res auget suspicionem Pompeii voluntatis: nam *animadvertetur* Pompeii familiares adsentiri Volcatio. Laboratur vehementer: inclinata res est. Libonis et Hypsaei non obscura concursatio et contentio omniumque Pompeii familiarium studium in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere videatur: cui qui nolunt, iidem tibi, quod eum ornasti, non sunt amici. 4. Nos in causa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus. Gratiam autem nostram exstinguit hominum suspitio, quod Pompeio se gratificari putant. Ut in rebus multo ante, quam profectus es, ab ipso rege et ab intimis ac domesticis Pompeii clam exulceratis, deinde palam a consularibus exagitatis et in summam invidiam adductis, ita versamur. Nostram fidem omnes, amorem tui absentis praesentes tui cognoscent. Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laboraremus.

II.

Significat quid deinceps actum in senatu sit de causa regia Id. Ian., quae sententiae dictae, quo Pompeius, quo eius familiares animo sint, quae tribuni pl. frustra moliti sint. Scripta epistola est a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Idibus Ianuariis in senatu nihil est confectum, propterea quod dies magna ex parte consumptus est altercatione Lentuli consulis et Caninii tribuni pl. Eo die nos quoque multa verba fecimus maximeque visi sumus senatum commemoratione tuae voluntatis erga illum ordinem permovere. Itaque postridie placuit ut breviter sententias diceremus: videbatur enim reconciliata nobis voluntas esse senatus, quod quum dicendo tum singulis appellandis rogandisque perfecteram. Itaque quum sententia prima Bibuli pronuntiata esset, ut tres legati regem reducerent, secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres, tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret, postulatum est ut Bibuli sententia divideretur. Quatenus de religione dicebat cuique rei iam obsisti non poterat, Bibulo adsensum est: de tribus legatis frequentes serunt in alia omnia. 2. Proxima erat Hortensii sententia, quum Lupus, tribunus pl., quod ipse de Pompeio rettulisset, intendere coepit ante se oportere discessionem facere quam consules. Eius orationi vehementer ab omnibus reclamatum est: erat enim et iniqua et nova. Consules neque concedebant neque valde repugnabant: diem consumi volebant: id quod est factum. Perspiciebant enim in Hortensii sententiam multis partibus plures ituros, quamquam aperte Volcatio adsentirentur. Multi rogabantur, atque id ipsum consulibus invitis: nam ei Bibuli sententiam valere cupierunt. 3. Hac controversia usque ad noctem ducta senatus dimissus est. Ego eo die casu apud Pompeium cenavi nactusque tempus hoc magis idoneum quam umquam antea, quod post tuum discessum is dies honestissimus nobis fuerat in senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere. Quem ego ipsum quum audio, prorsus eum libero omni suspitione cupiditatis: quum autem eius familiares omnium ordinum video, perspicio, id quod iam omnibus est apertum, totam rem istam iam pridem a certis hominibus non invito rege ipso consiliariisque eius esse corruptam. 4. Haec scripsi a. d. xvi. Kal. Febr. ante lucem.

Eo die senatus erat futurus. Nos in senatu, quem ad modum spero, dignitatem nostram ut potest in tanta hominum perfidia et iniquitate retinebimus. Quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo aut salvis auspiciis aut salvis legibus aut denique sine vi posset. De his rebus pridie, quam haec scripsi, senatus auctoritas gravissima intercessit: cui quum Cato et Caninius intercessissent, tamen est perscripta. Eam ad te missam esse arbitror. De ceteris rebus quidquid erit actum scribam ad te et ut quam rectissime agantur omni mea cura, opera, diligentia, gratia providebo.

III.

A. Trebonii equitis Rom. negotia, quae is habebat in Cilicia, P. Lentulo procos. commendat. Scripta epistola est a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. A. Trebonio, qui in tua provincia magna negotia et ampla et expedita habet, multos annos utor valde familiariter. Is quum antea semper et suo splendore et nostra ceterorumque amicorum commendatione gratiosissimus in provincia fuit tum hoc tempore propter tuum in me amorem nostramque necessitudinem vehementer confidit his meis literis se apud te gratiosum fore. 2. Quae ne spes eum fallat, vehementer rogo te, commendoque tibi eius omnia negotia, liberos, procuratores, familiam, in primisque ut, quae T. Ampius de eius re decrevit, ea comprobes omnibusque rebus eum ita tractes, ut intellegat meam commendationem non vulgarem fuisse.

IV.

Lentuli causam de Ptolemaeo reducendo calumniis impeditam queritur, sed, nisi vis interverterit, senatus populi que Romani studio posse sustentari indicat. Scripta epistola est a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. A. d. xvi. Kal. Febr. quum in senatu pulcherrime starem, quod iam illam sententiam Bibuli de tribus legatis pridie eius diei fregeramus, unumque certamen esset reli-

atum, sententia Volcatii, res ab adversariis nostris extracta est variis calumniis. Causam enim frequenti senatu, non magna varietate magna que invidia eorum, qui a te causam regiam alio traferebant, obtinebamus. Eo die acerbum habuimus Curionem, Bibulum multo iustio rem, paene etiam amicum. Caninius et Cato negarunt se legem ullam ante comitia esse laturos. Senatus haberi ante Kalendas Febr. per legem Pupiam, id quod scis, non potest, neque mense Febr. toto nisi perfectis aut reiectis legationibus. 2. Haec tamen opinio est populi Romani, a tuis invidis atque obtrectatoribus nomen inductum fictae religionis, non tam ut te impediret quam ut ne quis propter exercitus cupiditatem Alexandriam vellet ire. Dignitatis autem tuae nemo est quin existimet habitam esse rationem ab senatu. Nemo est enim qui nesciat, quo minus discessio fieret, per adversarios tuos esse factum: qui nunc populi nomine, re autem vera sceleratissimo latrocinio, si quae conabuntur agere, satis mihi provisum est, ut ne quid salvis auspiciis aut legibus aut etiam sine vi agere possent. 3. Ego neque de meo studio neque de non nullorum iniuria scribendum mihi esse arbitror. Quid enim aut me ostentem, qui, si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar meritorum tuorum adsecutus, aut de aliorum iniuriis querar, quod sine summo dolore facere non possum? Ego tibi a vi, hac praesertim imbecillitate magistratum, praestare nihil possum: vi excepta possum confirmare te et senatus et populi Romani summo studio amplitudinem tuam retenturum.

V. a.

Subita C. Catonis promulgatio. Veretur ne causa regia P. Lentulo erepta destituatur. Scripta est epistola a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Tametsi mihi nihil fuit optatius quam ut primum abs te ipso, deinde a ceteris omnibus quam gratissimus erga te esse cognoscerer, tamen adficior summo dolore eius modi tempora post tuam profectionem consecuta esse, ut et meam et ceterorum erga te fidem et benevolentiam absens expe-

rirere. Te videre et sentire eandem fidem esse hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris intellexi. 2. Nos quum maxime consilio, studio, labore, gratia de causa regia niteremur, subito exorta est nefaria Catonis promulgatio, quae nostra studia impediret et animos a minore cura ad summum timorem traduceret. Sed tamen in eius *modi* perturbatione rerum quamquam omnia sunt metuenda, nihil magis quam perfidiam timemus, et Catoni quidem, quoquo modo se res habet, profecto resistimus. 3. De Alexandrina re causaque regia tantum habeo polliceri, me tibi absentis tuisque praesentibus cumulate satis facturum. Sed vereor ne aut eripiat causa regia nobis aut deseratur: quorum utrum minus velim non facile possum existimare. Sed, si res coget, est quiddam tertium, quod neque Selicio nec mihi displicebat, ut neque iacere regem pateremur nec nobis repugnantibus ad eum deferri, ad quem prope iam delatus existimatur. A nobis agentur omnia diligenter, ut neque, si quid obtineri poterit, non contendamus nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur. 4. Tuae sapientiae magnitudinisque animi est omnem amplitudinem et dignitatem tuam in virtute atque in rebus gestis tuis atque in tua gravitate positam existimare: si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, non nullorum hominum perfidia detraxerit, id maiori illis fraudi quam tibi futurum. A me nullum tempus praetermittitur de tuis rebus et agendi et cogitandi. Ulor ad omnia Q. Selicio: neque enim prudentiorem quemquam ex tuis neque fide maiore esse iudico neque amantiorem tui.

V. b.

Causa regia a Cn. Pompeio iam paene derelicta futurum sibi videri scribit, ut rex ad P. Lentulum restituendi sui causa se conferat. Scripta est epistola a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Hic quae agantur quaeque acta sint, ea te et litteris multorum et nuntiis cognosse arbitror: quae autem posita sunt in coniectura quaeque videntur fore, ea puto tibi a

me scribi oportere. Postea quam Pompeius et apud populum a. d. viii. Idus Febr., quum pro Milone diceret, clamore convulsoque iactatus est in senatuque a Catone aspere et acerbo nimium magno silentio est accusatus, visus est mihi vehementer esse perturbatus. Itaque Alexandrina causa, quae nobis adhuc integra est — nihil enim tibi detraxit senatus nisi id, quod per eandem religionem dari alteri non potest —, videtur ab illo plane esse deposita. 2. Nunc id speramus idque molimur, ut rex, quum intellegat sese, quod cogitabat, ut a Pompeio reducatur, adsequi non posse et, nisi per te sit restitutus, desertum se atque abiectum fore, proficiscatur ad te: quod sine ulla dubitatione, si Pompeius paulum modo ostenderit sibi placere, faciet. Sed nostri hominis tarditatem et taciturnitatem. Nos tamen nihil quod ad eam rem pertineat praetermittimus. Ceteris iniuriis, quae propositae sunt a Catone, facile, ut spero, resistemus. Amicum ex consularibus neminem tibi esse video praeter Hortensium et Lucullum: ceteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulantes irati. Tu fac animo forti magnoque sis speresque fore ut fracto impetu levissimi hominis tuam pristinam dignitatem et gloriam consequare.

VI.

Consolatur P. Lentulum de tardo speratae rei progressu et exigua spe relicta ad animi magnitudinem adhortatur. Scripsit a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Quae gerantur accipies ex Pollione, qui omnibus negotiis non interfuit solum, sed praefuit. Me in summo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes, quod valde suspicor fore ut infringatur hominum improbitas et consiliis tuorum amicorum et ipsa die, quae debilitat cogitationes et inimicorum et proditorum tuorum. 2. Facile secundo loco me consolatur recordatio meorum temporum, quorum imaginem video in rebus tuis. Nam etsi minore in re violatur tua dignitas quam mea adflicta est, tamen est tanta similitudo, ut sperem te mihi ignoscere, si ea non timuerim, quae ne tu quidem umquam timenda duxisti.

Sed praesta te eum, qui mihi a teneris, ut Graeci dicunt, unguiculis es cognitus. Illustrabit, mihi crede, tuam amplitudinem hominum iniuria. A me omnia summa in te studia officiaque exspecta: non fallam opinionem tuam.

VII.

De litterarum ad P. Lentulum crebritate, de amicorum fide, de causa regia, de suis consiliis, de constantia tenenda, de suo et rei publicae statu, de Tulliae nuptiis, de Lentulo filio. Scripsit a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Legi tuas litteras, quibus ad me scribis gratum tibi esse, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus et meam erga te benevolentiam facile perspicias: quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere necesse est, si volo is esse, quem tu me esse voluisti, alterum facio libenter, ut, quoniam intervallo locorum et temporum diiuncti sumus, per litteras tecum quam saepissime colloquar. Quod si rarius fiet, quam tu exspectabis, id erit causae, quod non eius generis meae litterae sunt, ut eas audeam temere committere. Quotiens mihi certorum hominum potestas erit quibus recte dem, non praetermittam. 2. Quod scire vis qua quisque in te fide sit et voluntate, difficile dictu est de singulis. Unum illud audeo, quod antea tibi saepe significavi, nunc quoque re perspecta et cognita scribere, vehementer quosdam homines et eos maxime, qui te et maxime debuerunt et plurimum iuvare potuerunt, invidisse dignitati tuae similitamque in re dissimili tui temporis nunc et nostri quondam fuisse rationem: ut, quos tu rei publicae causa laeseras, palam te oppugnarent, quorum auctoritatem, dignitatem voluntatemque defenderas, non tam memores essent virtutis tuae quam laudis inimici. Quo quidem tempore, ut perscripsi ad te antea, cognovi Hortensium percupidum tui, studiosum Lucillum, ex magistratibus autem L. Racilius et fide et animo singulari. Nam nostra propugnatio ac defensio dignitatis tuae propter magnitudinem beneficii tui fortasse plerisque officii maiorem auctoritatem habere videatur quam sententiae. 3. Praeterea quidem de consularibus nemini

possum aut studii erga te aut officii aut amici animi esse testis. Etenim Pompeium, qui mecum saepissime non solum a me provocatus, sed etiam sua sponte de te communicare solet, scis temporibus illis non saepe in senatu fuisse. Cui quidem litterae tuae, quas proxime miseras, quod facile intellexerim, periacundae fuerunt. Mihi quidem humanitas tua vel summa potius sapientia non iucunda solum, sed etiam admirabilis visa est. Virum enim excellentem et tibi tua praestanti in eum liberalitate devinctum, non nihil suspicantem propter aliquorum opinionem suae cupiditatis te ab se abalienatum, illa epistola retinuit. Qui mihi quum semper tuae laudi favere visus est, etiam ipso suspiciosissimo tempore Caniniano, tum vero lectis tuis litteris perspectus est a me toto animo de te ac de tuis ornamentis et commodis cogitare. 4. Qua re ea, quae scribam, sic habeto, me cum illo re saepe communicata de illius ad te sententia atque auctoritate scribere: quoniam senatus consultum nullum exstat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit, eaque, quae de ea scripta est, auctoritas, cui scis intercessum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam vim habet, ut magis iratorum hominum studium quam constantis senatus consilium esse videatur, te perspicere posse, qui Ciliciam Cyprumque teneas, quid efficere et quid consequi possis, et, si res facultatem habitura videatur, ut Alexandriam atque Aegyptum tenere possis, esse et tuae et nostri imperii dignitatis Ptolemaeide aut aliquo propinquo loco rege collocato te cum classe atque exercitu proficisci Alexandriam, ut, eam quum pace praesidiisque firmaris, Ptolemaeus redeat in regnum: ita fore ut et per te restituatur, quem ad modum senatus initio censuit, et sine multitudine reducatur, quem ad modum homines religiosi Sibyllae placere dixerunt. 5. Sed haec sententia sic et illi et nobis probabatur, ut ex eventu homines de tuo consilio existimatuos videremus: si cecidisset, ut volumus et optamus, omnes te et sapienter et fortiter, si aliquid esset offensum, eosdem illos et cupide et temere fecisse dicturos. Qua re quid adsequi possis non tam facile est nobis quam tibi, cuius prope in conspectu Aegyptus est, iudicare. Nos quidem hoc sentimus: si ex-

ploratum tibi sit posse te illius regni potiri, non esse cunctandum: si dubium sit, non esse conandum. Illud tibi affirmo, si rem istam ex sententia gesseris, fore ut absens a multis, quum redieris, ab omnibus collaudere. Offensionem esse periculosam propter interpositam auctoritatem religionemque video. Sed ego te, ut ad certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo redeoque ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui iudicium non tam ex consilio tuo quam ex eventu homines esse facturos. 6. Quod si haec ratio rei gerendae periculosa tibi esse videbitur, placebat illud, ut, si rex amicis tuis, qui per provinciam atque imperium tuum pecunias ei credidissent, fidem suam praestitisset, et auxiliis eum tuis et copiis adiuvares: eam esse naturam et regionem provinciae tuae, ut illius redditum vel adiuvando confirmares vel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid causa, quid tempus ferat tu facillime optimeque perspicias: quid nobis placuisset ex me potissimum putavi te scire oportere. 7. Quod mihi de nostro statu, de Milonis familiaritate, de levitate et imbecillitate Clodii gratularis, minime miramur te tuis ut egregium artificem praeclaris operibus laetari: quamquam est incredibilis hominum perversitas — graviore enim verbo uti non libet —, qui nos, quos favendo in communi causa retinere potuerunt, invidendo abalienarunt: quorum malevolentissimis obtretationibus nos scito de veteri illa nostra diuturnaue sententia prope iam esse depulsos, non nos quidem ut nostrae dignitatis simus obliti, sed ut habeamus rationem aliquando etiam salutis. Poterat utrumque praeclare, si esset fides, si gravitas in hominibus consularibus: sed tanta est in plerisque levitas, ut eos non tam constantia in re publica nostra delectet quam splendor offendat. 8. Quod eo liberius ad te scribo, quia non solum temporibus his, quae per te sum adeptus, sed iam olim nascenti prope nostrae laudi dignitatisque favisti, simulque quod video non, ut antehac putabam, novitati esse invisum meae: in te enim, homine omnium nobilissimo, similia invidorum vitia perspexi: quem tamen illi esse in principibus facile sunt passi, evolare altius certe noluerunt. Gaudeo tuam dissimilem fuisse fortunam: multum enim interest

utrum laus imminuatur an salus deseratur. Me meae tamen nimis pauciteret, tua virtute perfectum est. Curasti enim ut plus additum ad memoriam nominis nostri quam demptum de fortuna videretur. 9. Te vero commoneo quum beneficiis tuis tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritia inflammatus fuisti, omni cura atque industria consequare, magnitudinemque animi tui, quam ego semper sum admiratus semperque amavi, ne umquam inflectas cuiusquam iniuria. Magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui. Haec profecto vides quanto expressiora quantoque illustriora futura sint, quum aliquantum ex provincia atque ex imperio laudis accesserit. Quamquam te ita gerere volo, quae per exercitum atque imperium gerenda sunt, ut haec multo ante meditare, huc te pares, haec cogites, ad haec te exerceas sentiasque — id quod quia semper sperasti, non dubito quin adeptus intellegas —, te facillime posse obtinere summum atque altissimum gradum civitatis. Quae quidem mea cohortatio ne tibi inanis aut sine causa suscepta videatur, illa me ratio movit, ut te ex nostris eventis communibus admonendum putarem, ut considerares in omni reliqua vita quibus crederes, quos caveres. 10. Quod scribis te velle scire qui sit rei publicae status, summa dissensio est, sed contentio dispar. Nam qui plus opibus, armis, potentia valent, profecisse tantum mihi videntur stultitia et inconstantia adversariorum, ut etiam auctoritate iam plus valerent. Itaque perpauca adversantibus omnia, quae ne per populum quidem sine seditione se adsequi arbitrabantur, per senatum consecuti sunt: nam et stipendium Caesari decretum est et decem legati et ne lege Sempronia succederetur facile perfectum est. Quod eo ad te brevius scribo, quia me status hic rei publicae non delectat: scribo tamen, ut te admoneam, quod ipse litteris omnibus a pueritia deditus experiendo tamen magis quam discendo cognovi, *id ut tu tuis rebus integris discas, neque salutis nostrae rationem habendam nobis esse sine dignitate neque dignitatis sine salute.* 11. Quod mihi de filia et de Crassipede gratularis, agnosco humanitatem tuam, speroque et opto nobis hanc coniunctionem vo-

luptati fore. Lentulum nostrum eximia spe summae virtutis adolescentem quum ceteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudias: nulla enim erit hac praestantior disciplina: quem nos, et quia tuus et quia te dignus est filius et quia nos diligit semperque dilexit, in primis amamus carumque habemus.

VIII.

De statu rei publicae questus, P. Lentulum consolatur de spe exigua causae regiae aut paene fracta: certiozem spem supplicationis ostendit. Scripta epistola est a. u. c. 700.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. De omnibus rebus, quae ad te pertinent, quid actum, quid constitutum sit, quid Pompeius susceperit optime ex M. Plaetorio cognosces, qui non solum interfuit his rebus, sed etiam praefuit neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi praetermisit. Ex eodem de toto statu rerum communium cognosces, quae quales sint non facile est scribere. Sunt quidem certe in amicorum nostrorum potestate atque ita, ut nullam mutationem umquam hac hominum aetate habitura res esse videatur. 2. Ego quidem, ut debeo et ut tute mihi praecepisti et ut me pietas utilitasque cogit, me ad eius rationes adiungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adiungendum putasti. Sed te non praeterit quam sit difficile sensum in re publica praesertim rectum et confirmatum deponere. Verum tamen ipse me conformo ad eius voluntatem, a quo honeste dissentire non possum: neque id facio, ut forsitan quibusdam videar, simulatione: tantum enim animi inductio et mehercule amor erga Pompeium apud me valet, ut, quae illi utilia sunt et quae ille vult, ea mihi omnia iam et recta et vera videantur. Neque, ut ego arbitror, errarent ne adversarii quidem eius, si, quum pares esse non possent, pugnare desisterent. 3. Me quidem etiam illa res consolatur, quod ego is sum cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam, quae Pompeius velit, vel taceam vel etiam, id quod mihi maxime libet, ad nostra me studia referam litte-

rarum: quod profecto faciam, si mihi per eiusdem amicitiam licebit. Quae enim proposita fuerant nobis, quum et honoribus amplissimis et laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententiis dicendis, libertas in re publica capessenda, ea sublata tota sunt, nec mihi magis quam omnibus. Nam aut adsentiendum est nulla cum gravitate paucis aut frustra dissentiendum. 4. Haec ego ad te ob eam causam maxime scribo, ut iam de tua quoque ratione meditere. Commutata tota ratio est senatus, iudiciorum, rei totius publicae. Otium nobis exoptandum est: quod ii, qui potiuntur rerum, praestaturi videntur, si quidam homines patientius eorum potentiam ferre potuerint. Dignitatem quidem illam consularem fortis et constantis senatoris nihil est quod cogitemus: amissa culpa est eorum, qui a senatu et ordinem coniunctissimum et hominem clarissimum abalienarunt. 5. Sed ut ad ea, quae coniunctiora rebus tuis sunt, revertar, Pompeium tibi valde amicum esse cognovi et eo tu consule, quantum ego perspicio, omnia quae voles obtinebis: quibus in rebus me sibi ille adfixum habebit neque a me ulla res quae ad te pertineat neglegetur. Neque enim verebor ne sim ei molestus, cui iucundum erit etiam propter se ipsum, quum me esse gratum videbit. 6. Tu velim tibi ita persuadeas, nullam rem esse minimam, quae ad te pertineat, quae mihi non carior sit quam meae res omnes. Idque quum sentiam, sedulitate mihimet ipse satis facere possum, re quidem ipsa ideo mihi non satis facio, quod nullam partem tuorum meritorum non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia consequi possum. 7. Rem te valde bene gessisse rumor erat. Exspectabantur litterae tuae, de quibus eramus iam cum Pompeio locuti: quae si erunt adlatae, nostrum studium exstabit in conveniendis magistratibus et senatoribus: ceteraque, quae ad te pertinebunt, quum etiam plus contenderimus quam possumus, minus tamen faciemus quam debemus.

IX.

Sese excusans demonstrat cur in gratiam cum Caesare, Vatinius, Crasso redierit, de scriptis suis, de P. Lentuli rebus domesticis, de

Q. fratris negotio, de suo in Lentulum studio, de Appii successione, de publicanis non offendendis. Scripta epistola est a. u. c. 700.

M. CICERO S. D. P. LENTULO IMPERATORI.

1. Periacundae mihi fuerunt litterae tuae, quibus intellexi te perspicere meam in te pietatem: quid enim dicam benevolentiam, quum illud ipsum gravissimum et sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur? Quod autem tibi grata mea erga te studia scribis esse, facis tu quidem abundantia quadam amoris, ut etiam grata sint ea, quae praetermitti sine nefario scelere non possunt. Tibi autem multo notior atque illustrior meus in te animus esset, si hoc tempore omni, quo diiuncti fuimus, et una et Romae fuisset. 2. Nam in eo ipso, quod te ostendis esse facturum quodque et in primis potes et ego a te vehementer exspecto, in sententiis senatoriis et in omni actione atque administratione rei publicae floruissemus: de qua ostendam equidem paullo post qui sit meus sensus et status et rescribam tibi ad ea, quae quaeris: sed certe et ego te auctore amicissimo ac sapientissimo et tu me consiliario fortasse non imperitissimo, fideli quidem et benevolo certe usus esses: — quamquam tua quidem causa te esse imperatorem provinciamque bene gestis rebus cum exercitu victore obtinere, ut debeo, laetor: — sed certe qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores et praesentiores praesens capere potuisses. In eis vero ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intellegis propter tuam propugnationem salutis meae, partim invidere propter illius actionis amplitudinem et gloriam, mirificum me tibi comitem praebuissem: quamquam ille peremnis inimicus amicorum suorum, qui tuis maximis beneficiis ornatus in te potissimum fractam illam et debilitatam vim suam contulit, nostram vicem ultus est ipse sese. Ea est enim conatus, quibus patefactis nullam sibi in posterum non modo dignitatis, sed ne libertatis quidem partem reliquit. 3. Te autem etsi mallet in meis rebus experium quam etiam in tuis, tamen in molestia gaudeo eam fidem cognosse hominum non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram. De qua ratione tota iam videtur

mibi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam ad ea, quae quaeris. 4. Certiorem te per litteras scribis esse factum me eum Caesare et cum Appio esse in gratia, teque id non reprehendere ascribis. Vatinius autem scire te velle ostendis quibus rebus adductus defenderim et laudarim. Quod tibi ut planius exponam, altius paullo rationem consiliorum meorum repetam necesse est.

Ego me, Lentule, initio rerum atque actionum tuarum non solum meis, sed etiam rei publicae restitutum putabam et, quoniam tibi incredibilem quemdam amorem et omnia in te ipsum summa ac singularia studia deberem, rei publicae, quae te in me restituendo multum adiuvisset, eum certe me animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantum modo communi officio civium, non aliquo erga me singulari beneficio debitum praestitissem. Hac me mente fuisse et senatus ex me te consule audivit et tu in nostris sermonibus colloquutionibusque ipse vidisti. 5. Etsi iam primis temporibus illis multis rebus meus offendebatur animus, quum te agente de reliqua nostra dignitate aut occulta non nullorum odia aut obscura in me studia cernebam. Nam neque de monumentis meis ab iis adiutus es, a quibus debuisti, neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus, neque hercule in iis ipsis rebus, quae quamquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessariae, tamen a me minimi putabantur, in meis damnis ex auctoritate senatus sarcieendis eam voluntatem, quam exspectaram, praestiterunt. Quae quum viderem — neque erant obscura —, non tamen tam acerba mihi haec accidebant, quam erant illa grata, quae fecerant. 6. Itaque quamquam et Pompeio plurimum te quidem ipso praedatore ac teste debebam et eum non solum beneficio, sed amore etiam et perpetuo quodam iudicio meo diligebam, tamen non reputans quid ille vellet in omnibus meis sententiis de re publica pristinis permanebam. 7. Ego sedente Cn. Pompeio, quum, ut laudaret P. Sestium, introisset in urbem dixissetque testis Vatinius me fortuna et felicitate C. Caesaris commotum illi amicum esse coepisse, dixi me eam Bibuli fortunam, quam ille adflitam putaret, omnium triumphis victoriisque anteferre, dixique eodem teste alio

loco eodem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent et qui me coëgissent: tota vero interrogatio mea nihil habuit nisi reprehensionem illius tribunatus: in qua omnia dicta sunt libertate animoque maximo de vi, de auspiciis, de donatione regnorum. 8. Neque vero hac in causa modo, sed constanter saepe in senatu. Quin etiam Marcellino et Philippo consulibus Nonis Aprilibus mihi est senatus adsensus, ut de agro Campano frequenti senatu Idibus Maiis referretur. Num potui magis in arcem illius causae invadere aut magis oblivisci temporum meorum, meminisse actionum? Hac a me sententia dicta magnus animorum motus est factus quum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum numquam putaram. 9. Nam hoc senatus consulto in meam sententiam facto Pompeius, quum mihi nihil ostendisset se esse offensum, in Sardiniam et in Africam profectus est eoque itinere Lucam ad Caesarem venit. Ibi multa de mea sententia questus est Caesar, quippe qui etiam Ravennae Crassum ante vidisset ab eoque in me esset incensus. Sane moleste Pompeium id ferre constabat, quod ego quum audissem ex aliis, maxime ex meo fratre cognovi. Quem quum in Sardinia Pompeius paucis post diebus, quam Luca disceserat, convenisset: 'Te, inquit, ipsum cupio: nihil opportunius potuit accidere: nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo spondidisti.' Quid multa? questus est graviter: sua merita commemoravit: quid egisset saepissime de actis Caesaris cum ipso meo fratre quidque sibi is de me recepisset in memoriam rededit, sequae de mea salute egisset, voluntate Caesaris egisse ipsum meum fratrem testatus est: cuius causam dignitatemque mihi ut commendaret, rogavit ut eam ne oppugnarem, si nollem aut non possem tueri. 10. Haec quum ad me frater pertulisset et quum tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset, ut integrum mihi de causa Campana ad suum reditum reservarem, collegi ipse me et cum ipsa quasi re publica collocutus sum, ut mihi tam multa pro se perpresso atque perfuncto concederet, ut officium meum memoremque in bene meritos animum fidemque fratris mei praestarem, eumque, quem bonum civem semper habuisset, bonum vi-

rum esse pateretur. In illis autem meis actionibus sententisque omnibus, quae Pompeium videbantur offendere, certorum hominum, quos iam debes suspicari, sermones referebantur ad me: qui quum illa sentirent in re publica, quae ego agebam, semperque sensissent, me tamen non satis facere Pompeio Caesaremque inimicissimum mihi futurum gaudere se aiebant. Erat hoc mihi dolendum: sed multo illud magis, quod inimicum meum — meum autem? immo vero legum, iudiciorum, otii, patriae, bonorum omnium — sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me praesente osculabantur, non illi quidem ut mihi stomachum facerent, quem ego funditus perdidit, sed certe ut facere se arbitrarentur. Hic ego, quantum humano consilio efficere potui, circumspectis rebus meis omnibus rationibusque subductis summam feci cogitationum mearum omnium, quam tibi, si potero, breviter exponam. 11. Ego si ab improbis et perditis civibus rem publicam teneri viderem, sicut et meis temporibus scimus et non nullis aliis accidisse, non modo praemissis, quae apud me minimum valent, sed ne pericula quidem compulsus ullis, quibus tamen moventur etiam fortissimi viri, ad eorum causam me adiungerem, ne si summa quidem eorum in me merita constarent. Quum autem in re publica Cn. Pompeius princeps esset, vir is, qui hanc potentiam et gloriam maximis in rem publicam meritis praestantissimisque rebus gestis esset consecutus cuiusque ego dignitatis ab adolescentia fautor, in praetura autem et in consulatu adiutor etiam exstitissem, quumque idem auctoritate et sententia per se, consiliis et studiis tecum, me adjuvisset meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum, non putavi famam inconstantiae mihi pertimescendam, si quibusdam in sententiis paullum me immutasset meamque voluntatem ad summi viri de meque optime meriti dignitatem adgregassem. 12. In hac sententia complectendus erat mihi Caesar, ut vides, in coniuncta et causa et dignitate. Hic multum valuit quum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi et Quinto fratri cum Caesare fuisse, tum humanitas eius ac liberalitas brevi tempore et litteris et officiis perspecta nobis et cognita. Vehementer etiam res ipsa

publica me movit, quae mihi videbatur contentionem, praesertim maximis rebus a Caesare gestis, cum illis viris nolle fieri et ne fieret vehementer recusare. Gravissime autem me in hanc mentem impulit et Pompeii fides, quam de me Caesari dederat, et fratris mei, quam Pompeio. Erant praeterea haec animadvertenda in civitate, quae sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus: 'quales in re publica principes essent, tales reliquos solere esse cives.' Tenebam memoria nobis consulibus ea fundamenta iacta iam ex Kalendis Ianuariis confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret Nonis Decembribus tantum vel animi fuisse in illo ordine vel auctoritatis. Idemque memineram nobis privatis usque ad Caesarem et Bibulum consules, quum sententiae nostrae magnum in senatu pondus haberent, unum fere sensum fuisse bonorum omnium. 13. Postea, quum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtineres neque res publica consules haberet, sed mercatores provinciarum et seditionum servos ac ministros, iecit quidam casus caput meum quasi certaminis causa in mediam contentionem dissensionemque civilem. Quo in discrimine quum mirificus senatus, incredibilis Italiae totius, singularis omnium bonorum consensus in me tuendo exstitisset, non dicam quid acciderit — multorum est enim et varia culpa —, tantum dicam brevi, non mihi exercitum, sed duces defuisse. In quo, ut iam sit in iis culpa, qui me non defenderunt, non minor est in iis, qui reliquerunt: et, si accusandi sunt, si qui pertimuerunt, magis etiam reprehendendi, si qui se timere simularunt. Illud quidem certe nostrum consilium iure laudandum est, qui meos cives et a me conservatos et me servare cupientes, spoliatos ducibus servis armatis obici noluim declararique maluim quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante pugnare licuisset, quum afflictum excitare potuissent. Quorum quidem animum tu non perspexisti solum, quum de me ageres, sed etiam confirmasti atque tenuisti. 14. Qua in causa — non modo non negabo, sed etiam semper et meminero et praedicabo libenter — usus es quibusdam nobilissimis hominibus fortioribus in me restituendo, quam fuerant iidem in tenendo: qua in sententia si constare voluissent,

suam auctoritatem simul cum salute mea recuperassent. Recreatis enim bonis viris consulatu tuo et constantissimis atque optimis actionibus tuis excitatis, Cn. Pompeio praesertim ad causam adiuncto, quum etiam Caesar rebus maximis gestis, singularibus ornatus et novis honoribus ac iudicis senatus ad auctoritatem eius ordinis adiungeretur, nulli improbo civi locus ad rem publicam violandam esse potuisset. 15. Sed attende, quaeso, quae sint consecuta. Primum illa furia muliebrium religionum, qui non plaris fecerat Bonam deam quam tres sorores, impunitatem est illorum sententis adsecutus, qui quum tribunus pl. poenas a seditioso civi per bonos viros iudicio persequi vellet, exemplum praeclarissimum in posterum vindicandae seditionis de re publica sustulerunt: iidemque postea non meum monumentum — non enim illae manubiae meae, sed operis locatio mea fuerat —, monumentum vero senatus hostili nomine et eruentis inustum litteris esse passi sunt. Qui me homines quod salvum esse voluerunt, est mihi gratissimum: sed vellem non solum salutis meae, quem ad modum medici, sed, ut aliptae, etiam virum et coloris rationem habere voluissent: nunc, ut Apelles Veneris caput et summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit, sic quidam homines in capite meo solum elaborarunt, reliquum corpus imperfectum ac rude reliquerunt. 16. In quo ego spem fefelli non modo invidorum, sed etiam inimicorum meorum, qui de uno acerrimo et fortissimo viro meoque iudicio omnium magnitudine animi et constantia praestantissimo, Q. Metello L. F., quondam falsam opinionem acceperunt, quem post reditum dictitant fracto animo et demisso fuisse: est vero probandum, qui et summa voluntate cesserit et egregia animi alacritate afuerit neque sane redire curarit, eum ob id ipsum fractum fuisse, in quo quum omnes homines tum M. illum Scaurum singularem virum constantia et gravitate superasset! Sed, quod de illo acceperant aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant, abiectiore animo me futurum, quum res publica maiorem etiam mihi animum, quam umquam habuissem, daret, quum declarasset se non potuisse me uno civi carere, quumque Me-

tellum unius tribuni plebis rogatio, me universa res publica duce senatu, comitante Italia, promulgantibus octo tribunis pl., referente consule, comitiis centurialis, cunctis ordinibus, hominibus incumbentibus, omnibus denique suis viribus recuperavisset. 17. Neque vero ego mihi postea quidquam adsumpsi neque hodie adsumo quod quemquam malevolentissimum iure possit offendere: tantum enitor, ut neque amicis neque etiam alienioribus opera, consilio, labore desim. Hic meae vitae cursus offendit eos fortasse, qui splendorem et speciem huius vitae intuentur, sollicitudinem autem et laborem perspicere non possunt. Illud vero non obscure querantur, in meis sententiis, quibus ornem Caesarem, quasi desciscere me a pristina causa. Ego autem quum illa sequor, quae paulo ante proposui, tum hoc non in postremis, de quo coeperam exponere. Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti: qui confirmatus consulatu nostro, non numquam postea interruptus, afflictus ante te consulem, recreatus abs te, totus est nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus, idque non solum fronte atque vultu, quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ei, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur, sed etiam sensu saepe iam tabellaque docuerunt. 18. Itaque tota iam sapientium civium, qualem me et esse et numerari volo, et sententia et voluntas mutata esse debet. Id enim habet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor: 'tantum contendere in re publica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti nec patriae adferre oportere.' Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendae rei publicae fuisse, quod, quum offendisset populum Atheniensem prope iam desipientem senectute quumque eum nec persuadendo nec cogendo regi posse vidisset, quum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quod neque desipiente populo nec integra re mihi ad consulendum capesseremne rem publicam implicatus tenebar. Sed laetatus tamen sum, quod mihi liceret in eadem causa et mihi utilia et cuivis bono recta defendere. Huc accessit commemoranda quaedam et divina Caesaris in me fratremque meum liberalitas: qui mihi quascumque res gereret

tuendus esset: nunc in tanta felicitate tantisque victoriis, etiam si in nos non is esset, qui est, tamen ornandus videretur. Sic enim te existimare velim, quum a vobis meae salutis auctoribus discesserim, neminem esse cuius officii me tam esse devinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam. 19. Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quae a me de Vatino et de Crasso requiris. Nam de Appio quod scribis, sicuti de Caesare, te non reprehendere, gaudeo tibi consilium probari meum. De Vatino autem, primum reditus intercesserat in gratiam per Pompeium, statim ut ille praetor est factus, quum quidem ego eius petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnassem, neque tam illius laedendi causa quam defendendi atque ornandi Catonis. Post autem Caesaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Cur autem laudarim, peto a te, ut id a me neve in hoc reo neve in aliis requiras, ne tibi ego idem reponam, quum veneris: tametsi possum vel absenti: recordare enim quibus laudationem ex ultimis terris miseris. Nec hoc perituris: nam a me ipso laudantur et laudabuntur iidem. Sed tamen defendendi Vatini fuit etiam ille stimulus, de quo in iudicio, quum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunucho parasitus suaderet militi:

Ubi nominabit Phaedriam, tu Pamphilam continuo. Si quando illa dicet: 'Phaedriam intromittamus commissatum', 'Pamphilam cantatum provocemus': si laudabit haec illius formam, tu huius contra. Denique par pro pari referto, quod eam mordeat.

Sic petivi a iudicibus, ut, quoniam quidem nobiles homines et de me optime meriti nimis amarent inimicum meum meque inspectante saepe eum in senatu modo severe seducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur, quoniamque illi haberent suum Publium, darent mihi ipsi alium Publium, in quo possem illorum animos mediocriter laceratus leviter repungere. Neque solum dixi, sed etiam saepe facio, deis hominibusque approbantibus. 20. Habes de Vatino, cognosce de Crasso. Ego, quum mihi cum illo magna iam gratia esset, quod eius omnes gravissimas iniurias commu-

nis concordiae causa voluntaria quadam oblivione contriveram, repentinam eius defensionem Gabinii, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset, tamen, si sine ulla mea contumelia suscepisset, tulissem: sed quum me disputantem, non laessentem laessisset, exarsi non solum praesenti, credo, iracundia — nam ea tam vehemens fortasse non fuisset —, sed quum inclusum illud odium multarum eius in me iniuriarum, quod ego effudisse me omne arbitrabar, residuum tamen insciente me fuisset, omne repente apparuit. Quo quidem tempore ipso quidam homines et iidem illi, quos saepe *nutu* significationeque appello, quum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea meque tum denique sibi esse visum rei publicae, qualis fuisset, restitutum, quumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset, gaudere se dicebant mihi et illum inimicum et eos, qui in eadem causa essent, numquam amicos futuros. Quorum iniqui sermones quum ad me per homines honestissimos perferrentur quumque Pompeius ita contendisset, ut nihil umquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Caesarque per litteras maxima se molestia ex illa contentione adfectum ostenderet, habui non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturae. Crassusque, ut quasi testata populo Romano esset nostra gratia, paene a meis laribus in provinciam est profectus. Nam quum mihi condixisset, cenavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Quam ob rem eius causam, quod te scribis audisse, magna illius commendatione susceptam defendi in senatu, sicut mea fides postulabat. 21. Accepisti quibus rebus adductus quamque rem causamque defenderim, quique meus in re publica sit pro mea parte capessenda status. De quo sic velim statuas, me haec eadem sensurum fuisse, si mihi integra omnia ac libera fuissent. Nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes neque delendum, etiam si id fieri posset, summorum civium principatum, nec permanendum in una sententia conversis rebus ac honorum voluntatibus mutatis, sed temporibus adsentiendum. Numquam enim praestantibus in re publica gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permansio, sed, ut in navigando tempestati obsequi

artis est, etiam si portum tenere non queas, quum vero id possis mutata vestigatione adsequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem ceperis, potius quam eo commutato quo velis tamen pervenire, sic quum omnibus nobis in administranda re publica propositum esse debeat id, quod a me saepissime dictum est, cum dignitate otium, non idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus. Quam ob rem, ut paullo ante posui, si essent omnia mihi solutissima, tamen in re publica non alius essem atque nunc sum. Quum vero in hunc sensum et adliciar beneficiis hominum et compellar iniuriis, facile patior ea me de re publica sentire ac dicere, quae maxime quum meis tum etiam rei publicae rationibus putem conducere. Apertius autem haec ago ac saepius, quod et Quintus frater meus legatus est Caesaris et nullum meum minimum dictum, non modo factum, pro Caesare intercessit quod ille non ita illustri gratia exceperit, ut ego eum mihi devinctum putarem. Itaque eius omni et gratia, quae summa est, et opibus, quas intellegis esse maximas, sic fruor ut meis. Nec mihi aliter potuisse videor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum praesidiis iis, quae semper habui, nunc etiam potentium benevolentiam coniunxissem. 22. His ego consiliis, si te praesentem habuissem, ut opinio mea fert, essem usus eisdem. Novi enim temperantiam et moderationem naturae tuae: novi enim quum mihi amicissimum tum nulla in ceteros malevolentia suffusum contraque quum magnum et excelsum tum etiam apertum et simplicem. Vidi ego quosdam in te tales, quales tu eosdem in me videre potuisti. Quae me moverunt, movissent eadem te profecto. Sed quocumque tempore mihi potestas praesentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum: tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curae. Me quidem certe tuarum actionum, sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium socium comitemque habebis, neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita quam ut cotidie vehementius te de me optime meritum esse laetere.

23. Quod rogas, ut mea tibi scripta mittam, quae post discessum tuum scripserim, sunt orationes quaedam, quas

Menocrito dabo, neque ita multae, ne pertimescas. Scripsi etiam — nam me iam ab orationibus diungo fere referoque ad mansuetiores Musas, quae me maxime sicut iam a prima adolescentia delectarunt — scripsi igitur Aristotelio more, quem ad modum quidem volui, tris libros in disputatione ac dialogo de oratore, quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim a communibus praeceptis atque omnem antiquorum et Aristoteliam et Isocratiam rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam versibus tris libros de temporibus meis, quos iam pridem ad te misissem, si esse edendos putassem — sunt enim testes et erunt sempiterni meritorum erga me tuorum meaeque pietatis —, sed quia verebar non eos, qui se laesos arbitrarentur — etenim id feci parce et molliter —, sed eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. Quos tamen ipsos libros, si quem cui recte committam invenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitae consuetudinisque nostrae totam ad te deferō. Quantum litteris, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui haec semper amasti, libentissime conferemus. 24. Quae ad me de tuis rebus domesticis scribis quaeque mihi commendas, ea tantae mihi curae sunt, ut me nolim admoneri, rogari vero sine magno dolore vix possim. Quod de Quinti fratris negotio scribis te priore aetate, quod morbo impeditus in Ciliciam non transieris, conficere non potuisse, nunc autem omnia facturum ut conficias, id scito esse eius modi, ut frater meus vere existimet adiuncto isto fundo patrimonium fore suum per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus et de Lentuli tui nostrique studiis et exercitationibus velim quam familiarissime certiore et quam saepissime facias existimesque neminem cuiquam neque cariorem neque iucundiorē umquam fuisse quam te mihi, idque me, non modo ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intellegat, esse facturum. 25. Appius in sermonibus antea dicitabat, postea dixit etiam in senatu palam, sese, si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum esse cum collega provincias: si curiata lex non esset, se paraturum cum collega tibi que suc-

cessurum: legem curiatam consuli ferri opus esse, necesse non esse: se, quoniam ex senatus consulto provinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introisset. Ego quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat nescio: varias esse opiniones intellego. Sunt qui putant posse te non decedere, quod sine lege curiata tibi succedatur: sunt etiam qui, si decedas, a te relinqui posse qui provinciae praesit. Mihi non tam de iure certum est — quamquam ne id quidem valde dubium est —, quam illud, ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, libertatem, qua te scio libentissime frui solere, pertinere te sine ulla mora provinciam successorī concedere, praesertim quum sine suspitione tuae cupiditatis non possis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque meum puto esse, et quid sentiam ostendere et quod feceris defendere.

26. Scripta iam epistola superiore accepi tuas litteras de publicanis, quibus aequitatem tuam non potui non probare: felicitate quidem vellem consequi potuisses, ne eius ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderes. Equidem non desinam tua decreta defendere: sed nosti consuetudinem hominum, scis quam graviter inimici ipsi illi Q. Scaevolae fuerint. Tibi tamen sum auctor, ut, si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies aut mitiges. Id etsi difficile est, tamen mihi videtur esse prudentiae tuae

X.

Locose significat L. Valerio iure consulto se eius nomine P. Lentulo gratias egisse, eumque ut domum redeat hortatur. Scripsit a. u. c. 700.

M. CICERO S. D. L. VALERIO IURIS CONSULTO.

Cur enim tibi hoc non gratificer nescio, praesertim quum his temporibus audacia pro sapientia liceat uti. Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas iam nostris litteris uti et nos aliquando revisas et ibi malis esse ubi aliquo numero sis, quam istis ubi solus sapere videare. Quamquam qui istinc veniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas, partim contumeliosum, quod male respondeas. Sed iam cupio

tecum coram iocari. Qua re fac ut quam primum venias neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus salvum venisse gaudere. Nam illo si veneris, tamquam Ulixes cognoscere tuorum nemini.

LIBER II.

AD C. CURIONEM ET CETEROS.

I.

A. C. Curione propter negligentiam litterarum accusatus se excusat, quod absens summam laudem consecutus sit, gratulatur, adhortaturque ut expectationi, quam de se excitaverit, omni modo satis faciat. Data est epistola Roma a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1. Quamquam me nomine negligentiae suspectum tibi esse doleo, tamen non tam mihi molestum fuit accusari abs te officium meum quam iucundum requiri, praesertim quum in quo accusabar culpa vacarem, in quo autem desiderare te significabas meas litteras prae te ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem et optatum amorem tuum. Equidem neminem praetermisi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui litteras non dederim. Etenim quis est tam scribendo impiger quam ego? A te vero bis terve summum et eas perbreves accepi. Qua re si iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te crimine: sin me id facere noles, te mihi aequum praebere debebis. Sed de litteris haecenus: non enim vereor ne non scribendo te expleam, praesertim si in eo genere studium meum non aspernabere. 2. Ego te a fuisse tam diu a nobis et dolui, quod carui fructu iucundissimae consuetudinis, et laetor, quod absens omnia cum maxima dignitate es consecutus quodque in omnibus tuis rebus meis optatis fortuna respondit. Breve est quod me tibi praecipere meus incredibilis in te amor cogit. Tanta est expectatio vel animi vel ingenii tui, ut ego te obsecrare obtestarique non dubitem, sic ad nos conformatus revertare, ut quam expectationem tui concitasti, hanc sustinere ac tueri possis. Et quoniam meam tuorum erga me meritorum me-

moriam nulla umquam delebit oblivio, te rogo, ut memineras, quantaecumque tibi accessiones fient et fortunae et dignitatis, eas te non potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis atque amantissimis consiliis paruisses. Qua re hoc animo in nos esse debebis, ut aetas nostra iam ingravescens in amore atque in adolescentia tua conquiescat.

II.

C. Curioni post patris obitum omnia bona quasi parentis loco cupit. Data est epistola Roma a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

Gravi teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro: qui quum suis laudibus tum vero te filio superasset omnium fortunam, si ei contigisset ut te ante videret quam a vita discederet. Sed spero nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium dei fortunent! Me certe habebis cui et carus aequae sis et iucundus ac fuisti patri.

III.

C. Curioni Rupam libertum excusat, quod in patris funere ludos populo Romano non promiserit, et de his muneribus quid sentiat aperit. Data est Roma epistola a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1. Rupae studium non defuit declarandorum munerum tuo nomine, sed nec mihi placuit nec cuiquam tuorum quidquam te absente fieri quod tibi, quum venisses, non esset integrum. Equidem meam sententiam aut scribam ad te postea pluribus aut, ne ad eam meditare, imparatum te offendam coramque contra istam rationem meam dicam, ut aut te in meam sententiam adducam aut certe testatum apud animum tuum relinquam quid senserim, ut, si quando — quod nolim — displicere tibi tuum consilium coeperit, possis meum recordari. Brevi tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reditum incidere, ut iis bonis, quae tibi natura, studio, fortuna data sunt, facilius omnia, quae sunt

amplissima in re publica, consequi possis quam muneribus, quorum neque facultatem quisquam admiratur — est enim copiarum, non virtutis — neque quisquam est quin satietate iam defessus sit. 2. Sed aliter atque ostenderam facio, qui ingrediar ad explicandam rationem sententiæ meae. Quare omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summa scito in expectatione te esse eaque a te expectari, quae a summa virtute summoque ingenio expectanda sunt: ad quae si es, ut debes, paratus — quod ita esse confido —, plurimis maximisque muneribus et nos amicos et cives tuos universos et rem publicam adficiēs. Illud cognosces profecto, mihi te neque cariorem neque iucundiorē esse quemquam.

IV.

M. Cicero Curionem ad laudis studium excitare pergit. Scripta est epistola a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1. Epistolarum genera multa esse non ignoras, sed unum illud certissimum, cuius causa inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset quod eos scire aut nostra aut ipsorum interesset. Iam huius generis litteras a me profecto non exspectas. Tuarum enim rerum domesticarum habes et scriptores et nuntios. In meis autem rebus nihil est sane novi. Reliqua sunt epistolarum genera duo, quae me magno opere delectant: unum familiare et iocosum, alterum severum et grave. Utro me minus deceat uti non intellego. Iocerne tecum per litteras? Civem mehercule non puto esse qui temporibus his ridere possit. An gravius aliquid scribam? Quid est quod possit graviter a Cicerone scribi ad Curionem nisi de re publica? Atque in hoc genere haec mea causa est, ut neque ea, *quae sentio, audeam neque ea*, quae non sentio, velim scribere. 2. Quam ob rem quoniam mihi nullum scribendi argumentum relictum est, utar ea clausula, qua soleo, teque ad studium summae laudis cohortabor. Est enim tibi gravis adversaria constituta et parata, incredibilis quaedam expectatio: quam tu una re facillime

vinces, si hoc statueris, quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eae laudes comparantur, in iis esse elaborandum. In hanc sententiam scriberem plura, nisi te tua sponte satis incitatum esse confiderem, et hoc, quidquid attingi, non feci inflammandi tui causa, sed testificandi amoris mei.

V.

Questus de publicis malis C. Curioni gratulatur, quod ea non vident et magnam ex benefactis laudem consequatur. Sed tamen etiam sic ad capessendam rem publicam adolescentulum adhortatur. Data est epistola Roma a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1. Haec negotia quo modo se habeant ne epistola quidem narrare audeo. Tibi, etsi, ubicumque es, ut scripsi ad te ante, in eadem es navi, tamen, quod abes, gratulor, vel quia non vides ea, quae nos, vel quod excelso et illustri loco sita est laus tua in plurimorum et sociorum et civium conspectu: quae ad nos nec obscuro nec vario sermone, sed et clarissima et una omnium voce perfertur. 2. Unam illud nescio, gratulerne tibi an timeam, quod mirabilis est expectatio reditus tui, non quo verear ne tua virtus opinioni hominum non respondeat, sed mehercule ne, quum veneris, non habeas iam quod cures: ita sunt omnia debilitata ac iam prope extincta. Sed haec ipsa nescio rectene sint litteris commissa. Qua re cetera cognosces ex aliis. Tu tamen, sive habes aliquam spem de re publica sive desperas, ea para, meditare, cogita, quae esse in eo civi ac viro debent, qui sit rem publicam adflictam et oppressam miseris temporibus ac perditis moribus in veterem dignitatem et libertatem vindicaturus.

VI.

M. Cicero C. Curioni ex Asia adventanti Milonis causam consultatum petentis diligentissime commendat, ut qua valeat gratia, illius petitionem adiuvet: quod si faceret, non solum T. Milonem, verum etiam ipsum Ciceronem sibi maximo opere devincturum esse. Scripta epistola est a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

I. Nondum erat auditum te ad Italiam adventare, quum Sex. Villium, Milonis mei familiarem, cum his ad te litteris misi. Sed tamen quum appropinquare tuus adventus putaretur et te iam ex Asia Romam versus profectum esse constaret, magnitudo rei fecit ut non vereremur ne nimis cito mitteremus, quum has quam primum ad te perferri litteras magno opere vellemus. Ego, si mea in te essent officia solum, Curio, tanta, quanta magis a te ipso praedicari quam a me ponderari solent, verecundius a te, si quae magna res mihi petenda esset, contenderem. Grave est enim homini pudenti petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet, ne id, quod petat, exigere magis quam rogare et in mercedis potius quam beneficii loco numerare videatur. 2. Sed quia tua in me vel nota omnibus vel ipsa novitate meorum temporum clarissima et maxima beneficia exsisterunt estque animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere, non dubitavi id a te per litteras petere, quod mihi omnium esset maximum maximeque necessarium. Neque enim sum veritus ne sustinere tua in me merita vel innumerabilia non possem, quum praesertim confiderem nullam esse gratiam tantam, quam non vel capere animus meus in accipiendo vel in remunerando cumulare atque illustrare posset. 3. Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi et locavi statuique in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere quaerere. Neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas tantae curae fuisse umquam puto, quantae mihi est honos eius, in quo omnia mea posita esse decrevi. Huic te unum tanto adiumento esse, si volueris, posse intellego, ut nihil sit praeter ea nobis requirendum. Habemus haec omnia: bonorum studium conciliatum ex tribunatu propter nostram, ut spero te intellegere, causam, vulgi ac multitudinis propter magnificentiam munerum liberalitatemque naturae, iuventutis et gratiosorum in suffragiis studia propter ipsius excellentem in eo genere vel gratiam vel diligentiam, nostram suffragationem

si minus potentem, at probatam tamen et iustam et debitam et propterea fortasse etiam gratiosam. 4. Dux nobis et auctor opus est et eorum ventorum, quos proposui, moderator quidam et quasi gubernator: qui si ex omnibus unus optandus esset, quem tecum conferre possemus non haberemus. Quam ob rem, si me memorem, si gratum, si bonum virum vel ex hoc ipso, quod tam vehementer de Milone laborem, existimare potes, si dignum denique tuis beneficiis iudicas, hoc a te peto, ut subvenias huic meae sollicitudini et huic meae laudi vel — ut verius dicam — prope salutem tuam studium dices. De ipso T. Annio tantum tibi polliceor, te maioris animi, gravitatis, constantiae benevolentiaeque erga te, si complecti hominem volueris, habiturum esse neminem. Mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis adiunxeris, ut eundem te facile agnoscam fuisse in laude mea, qui fueris in salute. 5. Ego, ni te videre scirem, quum ad te haec scriberem, quantum officii sustinerem, quanto opere mihi esset in hac petitione Milonis omni non modo contentione, sed etiam dimicatione elaborandum, plura scriberem. Nunc tibi omnem rem atque causam meque totum commendo atque trado. Unum hoc sic habeto: si a te hanc rem impetraro, me paene plus tibi quam ipsi Miloni debitum: non enim mihi tam mea salus cara fuit, in qua praecipue sum ab illo adiutus, quam pietas erit in referenda gratia iucunda. Eam autem unius tui studio me adsequi posse confido.

VII.

M. Cicero C. Curioni tribunatum gratulatur hortaturque, ne aliorum consilia sequatur, sed, quod rectum sit, constanter faciat, neve sibi provinciam prorogari patiat. Scripta epistola est in castris apud Pindenissum a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. C. CURIONI TRIB. PL.

1. Sera gratulatio reprehendi non solet, praesertim si nulla negligentia praetermissa est: longe enim absun, audio sero. Sed tibi et gratulor et, ut sempiternae laudi tibi sit iste tribunatus, exopto teque hortor, ut omnia gubernes et moderere prudentia tua, ne te auferant aliorum consilia.

Nemo est qui tibi sapientius suadere possit te ipso: numquam labere, si te audies. Non scribo hoc temere: cui scribam video: novi animum, novi consilium tuum: non vereor ne quid timide, ne quid stulte facias, si ea defendes, quae ipse recta esse senties. 2. Quod in rei publicae tempus non incidetis, sed veneris — iudicio enim tuo, non casu in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum —, profecto vides: quanta vis in re publica temporum sit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates, quid insidiarum, quid vanitatis in vita non dubito quin cogites. Sed, amabo te, cura et cogita, Curio, nihil novi, sed illud idem, quod initio scripsi: tecum loquere, te adhibe in consilium, te audi, tibi obtempera: alteri qui melius consilium dare possit quam tu, non facile inveniri potest: tibi vero ipsi certe nemo melius dabit. Di immortales! cur ego non adsum vel spectator laudum tuarum vel particeps vel socius vel minister consiliorum? tametsi hoc minime tibi deest, sed tamen efficeret magnitudo et vis amoris mei, consilio te ut possem iuvare. 3. Scribam ad te plura alias: paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios, ut, quoniam sane feliciter et ex mea sententia rem publicam gessimus, unis litteris totius aetatis res gestas ad senatum perscriberem. De sacerdotio tuo quantam curam adhibuerim quamque difficili in re atque causa, cognosces ex iis litteris, quas Thrasoni liberto tuo dedi. 4. Te, mi Curio, pro tua incredibili in me benevolentia meaque item in te singulari rogo atque oro, ne patiari quidquam mihi ad hanc provincialem molestiam temporis prorogari. Praesens tecum egi, quum te tribunum pl. isto anno fore non putarem, itemque petivi saepe per litteras, sed tum quasi a senatore, nobilissimo tamen adolescente et gratiosissimo, nunc a tribuno pl. et a Curione tribuno: non ut decernatur aliquid novi — quod solet esse difficilius —, sed ut ne quid novi decernatur, ut et senati consultum et leges defendas eaque mihi condicio maneat, qua profectus sum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

VIII.

M. Caelius, cuius est liber VIII. harum epistolarum, de rebus levioribus urbanis ad M. Ciceronem perscripserat aut eius modis, quae nihil ad ipsum pertinerent. Enim igitur commonefacit his litteris, ut graviiores res ad se perscribat. Se cum Cn. Pompeio fuisse, cui ut se addicat admonet M. Caelium, et cum Caninio Athenis. Denique res suas Caelio commendat. Scripta epistola est a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. M. CAELIO.

1. Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut vadimonia dilata et Chresti compilationem mitteres, et ea, quae nobis, quum Romae sumus, narrare nemo audeat? Vide quantum tibi meo iudicio tribuam! nec mehercule iniuria: πολιτικώτερον enim te adhuc neminem cognovi. Ne illa quidem curo mihi scribas, quae maximis in rebus rei publicae gerantur cotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit. Scribent alii: multi nuntiabunt: perferet multa etiam ipse rumor. Qua re ego nec praeterita nec praesentia abs te, sed ut ab homine longe in posterum prospiciente futura exspecto, ut ex tuis litteris quum formam rei publicae viderim, quale aedificium futurum sit scire possim. 2. Neque tamen adhuc habeo quod te accusem: neque enim fuit quod tu plus providere posses quam quivis nostrum in primisque ego, qui cum Pompeio complures dies nullis in aliis nisi de re publica sermonibus versatus sum: quae nec possunt scribi nec scribenda sunt. Tantum habeto, civem egregium esse Pompeium et ad omnia, quae providenda sunt in re publica, et animo et consilio paratum. Qua re da te homini: complectetur, mihi crede. Iam iidem illi et boni et mali cives videntur, qui nobis videri solent. 3. Ego quum Athenis decem ipsos dies fuissem multumque mecum Gallus noster Caninius, proficiscebar inde pridie Nonas Quintiles, quum hoc ad te litterarum dedi. Tibi quum omnia mea commendatissima esse cupio tum nihil magis quam ne tempus nobis provinciae prorogetur: in eo mihi sunt omnia. Quod quando et quo modo et per quos agendum sit tu optime constitues.

IX.

Gratulatur aedilitatem, Hirro competitore delecto, quem veteris poetae verbis eludit. Conf. lib. VIII. ep. 9. Scripta est epistola a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR. DES.

1. Primum tibi, ut debeo, gratulor laetorque quum praesenti tum etiam sperata tua dignitate, serius, non negligentia mea, sed ignoratione rerum omnium: in iis enim sum locis, quo et propter longinquitatem et propter atrocina tardissime omnia referuntur. Et quum gratulor tum vero quibus verbis tibi gratias agam non reperio, quod ita factus sis, ut dederis nobis, quem ad modum scripseras ad me, quod semper ridere possemus. Itaque quum primum audivi, ego ille ipse factus sum — scis quem dicam — egique omnes illos adolescentes, quos ille actitat. 2. Difficile est loqui. Te autem contemplans absentem et quasi tecum coram loquerer,

Non edepol, quantam rem egeris neque quantum facinus feceris.

Quod quia praeter opinionem mihi acciderat, referebam me ad illud:

Incredibile hoc factu obiicitur.

Repente vero 'incessi omnibus laetitiis laetus.' In quo quum obiurgarer, quod nimio gaudio paene desiperem, ita me defendebam:

Ego voluptatem animi nimiam.....

Quid quaeris? dum illum rideo, paene sum factus ille. 3. Sed haec pluribus multaue alia et de te et ad te, quum primum erō aliquid nactus otii. Te vero, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meae, ultorem non modo inimicorum, sed etiam invidorum meorum, ut eos partim scelerum suorum, partim etiam ineptiarum paeniteret.

X.

Querendo de tabellariis occulte M. Caelium negligentiae litterarum accusat: res suas in Amanum gestas narrat et, ne provincia pro-rogetur ut operam det, rogat: de re publ. cupit certior fieri. Conf. lib. VIII. ep. 4. et 5. Scripsit a. u. c. 703.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR. DES.

1. Tu vide quam ad me litterae non perferantur. Non enim possum adduci ut abs te, postea quam aedilis es factus, nullas putem datas, praesertim quum esset tanta res tantae gratulationis: de te, quia quod sperabam: de Hillo — balbus enim sum —, quod non putaram. Atqui sic habeto, nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista praeclara, quae me laetitia extulerunt: ex quo vereor ne idem eveniat in meas litteras. Equidem numquam domum misi unam epistolam quin esset ad te altera, nec mihi est te iucundius quidquam nec carius. Sed balbi non sumus: ad rem redeamus. 2. Ut optasti, ita est. Velles enim, ais, tantum modo ut haberem negotii quod esset ad laureolam satis: Parthos times, quia diffidis copiis nostris. Ergo ita accidit. Nam Parthico bello nuntiato locorum quibusdam angustiis et natura montium fretus ad Amanum exercitum adduxi satis probe ornatum auxiliis et quadam auctoritate apud eos, qui me non norant, nominis nostri. Multum est enim in his locis: 'Hicine est ille, qui urbem? quem senatus?' nosti cetera. Quum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est, divisus aquarum divertis, Cassius noster, quod mihi magnae voluptati fuit, feliciter ab Antiochea hostem reiecerat: Bibulus provinciam acceperat. 3. Interea cum meis copiis omnibus vexavi Amanienses, hostes sempiternos. Multi occisi, capti: reliqui dissipati: castella munita improviso adventu capta et incensa. Ita victoria iusta imperator appellatus apud Issum — quo in loco, saepe ut ex te audivi, Clitarchus tibi narravit Dareum ab Alexandro esse superatum — abduxi exercitum ad infestissimam Ciliciae partem. Ibi quintum et vicensimum iam diem aggeribus, vineis, turribus oppugnabam oppidum munitissimum, Pindenissum, tantis opibus tantoque negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit nisi nomen oppidi: quod si, ut spero, cepero, tum vero litteras publice mittam. 4. Haec ad te in praesenti scripsi, ut sperares te adsequi id, quod optasses. Sed ut redeam ad Parthos, haec aestas habuit hunc exitum satis felicem: ea, quae sequitur, magno

est in timore. Qua re, mi Rufe, vigila: primum ut mihi succedatur: sin id erit, ut scribis et ut ego arbitror, spissius, illud, quod facile est, ne quid mihi temporis prorogetur. De re publica ex tuis litteris, ut antea tibi scripsi, quum praesentia tum etiam futura magis exspecto. Qua re ut ad me omnia quam diligentissime perscribas, te vehementer rogo.

XI.

De prorogatione provinciae sollicitus M. Caelio pantheras promittit in ludos aediles et de re publ. sibi perscribi vult. Scripsit a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AED. CUR.

1. Putaresne unquam accidere posse ut mihi verba deessent, neque solum ista vestra oratoria, sed haec etiam levia nostratia? Desunt autem propter hanc causam, quod mirifice sum sollicitus quidnam de provinciis decernatur. Mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum atque in primis tui, satietas autem provinciae, vel quia videmur eam famam consecuti, ut non tam accessio quaerenda quam fortuna metuenda sit, vel quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui maiora onera in re publica sustinere et possimus et soleamus, vel quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, si ad constitutam diem decedemus. 2. De pantheris per eos, qui venari solent, agitur mandatu meo diligenter, sed mira paucitas est, et eas, quae sunt, valde aiunt queri, quod nihil cuiquam insidiarum in mea provincia nisi sibi fiat, itaque constituisse dicuntur in Cariam ex nostra provincia decedere. Sed tamen sedulo fit et in primis a Patisco. Quidquid erit, tibi erit, sed quid esset plane nesciebamus. Mihi mehercule magnae curae est aedilitas tua: ipse dies me admonebat: scripsi enim haec ipsis Megalensibus. Tu velim ad me de omni rei publicae statu quam diligentissime perscribas: ea enim certissima putabo, quae ex te cognoro.

XII.

Decedens de provincia deplorat quod ab urbe a fuerit, litteras sibi ob viam mitti postulat. Scripsit a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1. Sollicitus equidem eram de rebus urbanis: ita tumultuosae contiones, ita molestae Quinquatrus adferebantur: nam ceteriora nondum audiebamus. Sed tamen nihil me magis sollicitabat quam in his molestiis non me, si quae ridenda essent, ridere tecum: sunt enim multa, sed ea non audeo scribere. Illud moleste fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum litterarum. Qua re etsi, quum tu haec leges, ego iam annum munus confecerero, tamen obviam mihi velim sint tuae litterae, quae me erudiant de omni re publica, ne hospes plane veniam. Hoc melius quam tu facere nemo potest. 2. Diogenes tuus, homo modestus, a me cum Philone Pessinunte discessit. Iter habebant ad Adiatorigem, quamquam Comana nec benigna nec copiosa cognorant. Urbem, mi Rufe, cole et in ista luce vive. Omnis peregrinatio — quod ego ab adolescentia iudicavi — obscura et sordida est tuis, quorum industria Romae potest illustris esse. Quod quum probe scirem, utinam in sententia permansissem! Cum una meherecule ambulatiuncula atque uno sermone nostro omnes fructus provinciae non confero. 3. Spero me integritatis laudem consecutum. Non erat minor ex contemnenda quam est ex conservata provincia. Spem triumphis? inquis. Satis gloriose triumpharem: non essem quidem tam diu in desiderio rerum mihi carissimarum. Sed, ut spero, prope diem te videbo. Tu mihi obviam mitte epistolas te dignas.

XIII.

Respondet ad epistolam Caelii, quae legitur lib. VIII. ep. 6. Appium laudat. Otio rei publicae gaudet. C. Curionis inconstantiam se praevideisse ait et se iuris dictione Laodiceae confecta in Ciliciam proficisci scribit. Scripta epistola est a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1. Raras tuas quidem — fortasse enim non perferuntur —, sed suaves accipio litteras: vel quas proxime acceperam, quam prudentes! quam multi et officii et consilii! Etsi

omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admonebas, tamen confirmantur nostra consilia, quum sentimus prudentibus fideliterque suadentibus idem videri. 2. Ego Appium, ut saepe tecum locutus sum, valde diligo meque ab eo diligi statim coeptum esse, ut simultatem deposuimus, sensi. Nam et honorificus in me consul fuit et suavis amicus et studiosus studiorum etiam meorum. Mea vero officia ei non defuisse tu es testis, cui iam *καυκινός μάρτυς*, ut opinor, accedit Phania, et mehercule etiam pluris eam feci, quod te amari ab eo sensi. Iam me Pompeii totum esse scis: Brutum a me amari intellegis. Quid est causae cur mihi non in optatis sit complecti hominem florentem aetate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, adfinibus, amicis: collegam meum praesertim et in ipsa collegii laude et scientia studiosum mei? Haec eo pluribus scripsi, quod non nihil significabant tuae litterae subdubitare te qua essem erga illum voluntate. Credo te audisse aliquid: falsum est, mihi crede, si quid audisti. Genus institutorum et rationum mearum dissimilitudinem non nullam habet cum illius administratione provinciae. Ex eo quidam suspicati fortasse sunt animorum contentione, non opinionum dissensione, me ab eo discrepare. Nihil autem feci umquam neque dixi quod contra illius existimationem esse vellem. Post hoc negotium autem et temeritatem nostri Dolabellae deprecatorum me pro illius periculo praebeo. 3. Erat in eadem epistola 'veternus civitatis.' Gaudebam sane et congelasse nostrum amicum laetabar otio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Quid ais? Caesarem nunc defendit Curio? quis hoc putaret praeter me? Nam, ita vivam, putavi. Di immortales! quam ego risum nostrum desidero! 4. Mihi erat in animo, quoniam iuris dictionem confeceram, civitates locupletaram, publicanis etiam superioris lustris reliqua sine sociorum ulla querella conservaram, privatis summis infimis fueram iucundus, proficisci in Ciliciam Nonis Maiis et, quum prima aestiva attigissem rem militaremque collocassem, decedere ex s. c. Cupio te aedilem videre miroque desiderio me urbs adficit et omnes mei tuque in primis.

XIV.

M. Fadii de fundo Herculansenis negotium commendat (cf. IX, 25.): Caelii litteras de rebus urbanis exspectat. Scripsit a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

M. Fadio, viro optimo et homine doctissimo, familiarissime utor mirificeque eum diligo quum propter summum ingenium eius summamque doctrinam tum propter singularem modestiam. Eius negotium sic velim suscipias, ut si esset res mea. Novi ego vos magnos patronos: hominem occidat oportet, qui vestra opera uti velit, sed in hoc homine nullam accipio excusationem. Omnia relinques, si me amabis, quum tua opera Fadius uti volet. Ego res Romanas vehementer exspecto et desidero, in primisque quid agas scire cupio: nam iam diu propter hiemis magnitudinem nihil novi ad nos adferebatur.

XV.

Rescribit ad aliquot Caelii epistolas, v. lib. VIII. ep. 11. et 13., de supplicatione, de filiae et Dolabellae nuptiis, de quaestore Caelio provinciae praefecto, de Ocella. Scripta epistola est a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1. Non potuit accuratius agi nec prudentius quam est actum a te cum Curione de supplicatione, et hercule confecta res ex sententia mea est quum celeritate tum quod is, qui erat iratus, competitor tuus et idem meus, adsensus est ei, qui ornavit res nostras divinis laudibus. Qua re scito me sperare ea, quae sequuntur: ad quae tu te para. 2. Dolabellam a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari. Nam ea, quae speras Tulliae meae prudentia temperari posse, scio cui tuae epistolae respondeant. Quid, si meam legas, quam ego tum ex tuis litteris misi ad Appium? Sed quid agas? Sic vivitur. Quod actum est, di approbent! Spero fore iucundum generum nobis, multumque in eo tua nos humanitas adiuvabit. 3. Res publica me valde sollicitat. Faveo Curioni, Caesarem honestum esse cupio, pro Pompeio emori possum: sed tamen ipsa re publica nihil mihi est

carius: in qua tu non valde te iactas: districtus enim mihi videris esse, quod et bonus civis et bonus amicus es. 4. Ego de provincia decedens quaestorem Caelium praeposui provinciae. 'Puerum?' inquis. At quaestorem, at nobilem adolescentem, at omnium fere exemplo: neque erat superiore honore usus quem praeficerem. Pomptinus multo ante discesserat: a Quinto fratre impetrari non poterat: quem tamen si reliquisset, dicerent iniqui non me plane post annum, ut senatus voluisset, de provincia decessisse, quoniam alterum me reliquisset. Fortasse etiam illud adderent, senatum eos voluisse provinciam praeesse, qui antea non praefuissent: fratrem meum triennium Asiae praefuisse. Denique nunc sollicitus non sum: si fratrem reliquisset, omnia timerem. Postremo non tam mea sponte quam potentissimorum duorum exemplo, qui omnes Cassios Antoniosque complexi sunt, hominem adolescentem non tam adlicere volui quam alienare nolui. Hoc tu meum consilium laudes necesse est: mutari enim non potest. 5. De Ocella parum ad me plane scripseras et in actis non erat. Tuae res gestae ita notae sunt, ut trans montem Taurum etiam de Matrinio sit auditum. Ego, nisi quid me Etesiae morabuntur, celeriter, ut spero, vos videbo.

XVI.

M. Cicero quum e provincia revertisset, a M. Caelio admonitus erat eis litteris, quae leguntur lib. VIII. ep. 16., ne nimio opere ad Cn. Pompeium se applicaret. Ei iam respondet se pace et otio frui malle quam castra sequi, neque quidquam se temere commissurum. Data est epistola e Cumano a. u. c. 705.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO.

1. Magno dolore me adfecissent tuae litterae, nisi iam et ratio ipsa depulisset omnes molestias et diuturna desperatione rerum obduruisset animus ad dolorem novum. Sed tamen qua re acciderit ut ex meis superioribus litteris id suspicarer, quod scribis, nescio. Quid enim in illis fuit praeter querellam temporum, quae non meum animum magis sollicitum habent quam tuum? Nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipse videam, te id ut non putem vi-

dere. Illud miror, adduci potuisse te, qui me penitus nosse deberes, ut existimares aut me tam improvidum, qui ab excitata fortuna ad inclinatam et prope iacentem desciscerem, aut tam inconstantem, ut collectam gratiam florentissimi hominis effunderem a meque ipse deficerem et, quod initio semperque fugi, civili bello interessem. 2. Quod est igitur meum 'triste consilium'? ut discederem fortasse in aliquas solitudines? Nosti enim non modo stomachi mei, cuius tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum in hominum insolentium indignitate fastidium. Accedit etiam molesta haec pompa lictorum meorum nomenque imperii, quo appellor. Eo si onere carerem, quamvis parvis Italiae latebris contentus essem. Sed incurrit haec nostra laurus non solum in oculos, sed iam etiam in oculos malevolorum. Quod quum ita esset, nil tamen unquam de protectione nisi vobis approbantibus cogitavi. Sed mea praediola tibi nota sunt: in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. Quod autem in maritimis facillime sum, moveo non nullis suspicionem velle me navigare: quod tamen fortasse non nollem, si possem ad otium: nam ad bellum quidem qui convenit? praesertim contra eum, cui spero me satis fecisse, ab eo, cui iam satis fieri nullo modo potest? 3. Deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti iam ab illo tempore, quum in Cumanum mihi ob viam venisti. Non enim te celavi sermonem T. Ampii: vidisti quam abhorrerem ab urbe relinquenda, quum audissem. Nonne tibi adfirmavi quidvis me potius perpessurum, quam ex Italia ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit cur consilium mutarem? Nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te existimare, me ex his miseriis nihil aliud quaerere nisi ut homines aliquando intellegant me nihil maluisse quam pacem: ea desperata nihil tam fugisse quam arma civilia. Huius me constantiae puto fore ut numquam paeniteat. Etenim memini in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum Q. Hortensium, quod numquam bello civili interfuisset. Hoc nostra laus erit illustrior, quod illi tribuebatur ignaviae: de nobis id existimari posse non arbitror. 4. Nec me ista terrent, quae mihi a te ad timorem fidis-

sime atque amantissime proponuntur. Nulla est enim acerbitas quae non omnibus hac orbis terrarum perturbatione impendere videatur: quam quidem ego a re publica meis privatis et domesticis incommodis libentissime vel istis ipsis, quae tu me mones ut caveam, redemissem. 5. Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit ulla res publica, satis amplum patrimonium relinquam in memoria nominis mei: sin autem nulla erit, nihil accidet ei separatim a reliquis civibus. Nam quod rogas ut respiciam generum meum, adolescentem optimum mihi que carissimum, an dubitas, quum scias, quanti quum illum tum vero Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissime sollicitet? et eo magis, quod in communibus miseriis hac tamen oblectabar specula, Dolabellam meum vel potius nostrum fore ab iis molestiis, quas liberalitate sua contraxerat, liberum. Velim quaeras, quos ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit, quam acerbos sibi, quam mihimet ipsi socero non honestos. 6. Itaque neque ego hunc Hispaniensem casum exspecto, de quo mihi exploratum est ita esse, ut tu scribis, neque quidquam astute cogito. Si quando erit civitas, erit profecto nobis locus: sin autem non erit, in easdem solitudines tu ipse, ut arbitror, venies, in quibus nos consedisse audies. Sed ego fortasse vaticinor et haec omnia meliores habebunt exitus. Recordor enim desperationes eorum, qui senes erant adolescente me: eos ego fortasse nunc imitor et utor aetatis vitio. Velim ita sit. Sed tamen!..... 7. Togam praetextam texi Oppio puto te audisse. Nam Curtius noster dibaphum cogitat: sed eum infector moratur. Hoc aspersi, ut scires me tamen in stomacho solere ridere. De Dolabella, quod scripsi, suadeo videas, tamquam si tua res agatur. Extremum illud erit: nos nihil turbulenter, nihil temere faciemus. Te tamen oramus, quibuscumque erimus in terris, ut nos liberosque nostros ita tueare, ut amicitia nostra et tua fides postulabit.

XVII.

Cn. Sallustii, qui M. Bibulo procos. Syriae pro quaestore erat, binis litteris respondet, et prioribus quidem ad singula eo quo ille rogaverat ordine, alteris ita, ut rationem reddat cur eum M. Bibulo com-

mendare non debeat, sed tamen se dicit litteras scripsisse. Scripta epistola est a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. CN. SALLUSTIO PROQUAEST.

1. Litteras a te mihi stator tuus reddidit Tarsi a. d. xvi. Kalend. Sextiles. His ego ordine, ut videris velle, respondebo. De successore meo nihil audivi *neque* quemquam fore arbitror. Quin ad diem decedam nulla causa est, praesertim sublato metu Parthico. Commoraturum me nusquam sane arbitror: Rhodum Ciceronum causa puerorum accessurum puto, neque id tamen certum. Ad urbem volo quam primum venire, sed tamen iter meum rei publicae et rerum urbanarum ratio gubernabit. Successor tuus non potest ita maturare ullo modo, ut tu me in Asia possis convenire. 2. De rationibus referendis non erat incommodum te nullam referre, quam tibi scribis a Bibulo fieri potestatem: sed id vix mihi videris per legem Iuliam facere posse, quam Bibulus certa quadam ratione non servat, tibi magno opere servandam censeo. 3. Quod scribis Apamea praesidium deduci non oportuisse, videbam item ceteros existimare, molesteque ferebam de ea re minus commodos sermones malevolorum fuisse. Parthi transierint necne praeter te video dubitare neminem. Itaque omnia praesidia, quae magna et firma paraveram, commotus hominum non dubio sermone dimisi. 4. Rationes mei quaestoris nec verum fuit me tibi mittere nec tum erant confectae: eas nos Apameae deponere cogitabamus. De praeda mea praeter quaestores urbanos, id est, populum Romanum, teruncium nec attingit nec tacturus est quisquam. Laodiceae me praedes accepturum arbitror omnis pecuniae publicae, ut et mihi et populo cautum sit sine vecturae periculo. Quod scribis ad me de drachum. ccccxxx, nihil est quod in isto genere cuiquam possim commodare. Omnis enim pecunia ita tractatur, ut praeda a praefectis, quae autem mihi attributa est, a quaestore curetur. 5. Quod quaeris quid existimem de legionibus, quae decretae sunt in Syriam, antea dubitabam venturae essent: nunc mihi non est dubium quin, si antea auditum erit otium esse in Syria, venturae non sint. Marium quidem successore-

rem tarde video esse venturum, propterea quod senatus ita decrevit, ut cum legionibus iret. Uni epistolae respondi: venio ad alteram. 6. Petis a me, ut Bibulo te quam diligentissime commendem: in quo mihi voluntas non deest, sed locus esse videtur tecum expostulandi: solus enim tu ex omnibus, qui cum Bibulo sunt, certior me numquam fecisti quam valde Bibuli voluntas a me sine causa abhorret. Permulti enim ad me detulerunt, quum magnus Antiochia metus esset et magna spes in me atque in exercitu meo, solitum dicere quidvis se perpeti malle quam videri eguisse auxilio meo: quod ego officio quaestorio te adductum reticere de praetore tuo non moleste ferebam: quamquam quem ad modum tractare audiebam. Ille autem, quum ad Thermum de Parthico bello scriberet, ad me litteram numquam misit, ad quem intellegebat eius belli periculum pertinere. Tantum de auguratu filii sui scripsit ad me: in quo ego misericordia commotus et quod semper amicissimus Bibulo fui, dedi operam ut ei quam humanissime scriberem. 7. Ille si in omnes est malevolus — quod numquam existimavi —, minus offendor in me: sin autem a me est alienior, nihil tibi meae litterae proderunt. Nam ad senatum quas Bibulus litteras misit, in iis, quod mihi cum illo erat commune, sibi soli attribuit: se ait curasse ut cum quaestu populi pecunia permutaretur: quod autem meum erat proprium, ut alariis Transpadanis uti negarem, id etiam populo se remisisse scribit: quod vero illius erat solius, id mecum communicat: 'Equilibus auxiliariis,' inquit, 'quum amplius frumenti postularemus.' Illud vero pusilli animi et ipsa malevolentia ieiuni atque inanis, quod Ariobarzanem, quia senatus per me regem appellavit mihi commendavit, iste in litteris non regem, sed regis Ariobarzani filium appellat. Hoc animo qui sunt, deteriores fiunt rogati. Sed tibi morem gessi: litteras ad eum scripsi, quas quum acceperis, facies quod voles.

XVIII.

Q. Thermo Asiae propr. suadet, ut decedens quaestorem potius quam legatum provinciae praeficiat. Scripta epistola est a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. Q. THERMO PROPRAET.

1. Officium meum erga Rhodonem ceteraque mea studia, quae tibi ac tuis praestiti, tibi homini gratissimo grata esse vehementer gaudeo, mihi que scito in dies maiori curae esse dignitatem tuam, quae quidem a te ipso integritate et clementia tua sic amplificata est, ut nihil addi posse videatur. 2. Sed mihi magis magisque cotidie de rationibus tuis cogitanti placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me venit, ostendi, graves te suscepturum inimicitias, si adolescens potens et nobilis a te ignominia adfectus esset. Et hercule sine dubio erit ignominia: habes enim neminem honoris gradu superiorem. Ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso vincit viros optimos hominesque innocentissimos, legatos tuos, quod et quaestor est et quaestor tuus. Nocere tibi iratum neminem posse perspicio, sed tamen tres fratres summo loco natos, promptos, non indertos te nolo habere iratos, iure praesertim: quos video deinceps tribunos pl. per triennium fore. 3. Tempora autem rei publicae qualia futura sint quis scit? Mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores tribunicios praesertim quum sine cuiusquam reprehensione quaestorii legatis quaestorem possis anteferre? Qui si se dignum maioribus suis praebuerit, ut spero et opto, tua laus ex aliqua parte fuerit: sin quid offenderit, sibi totum, nihil tibi offenderit. Quae mihi veniebant in mentem, quae ad te pertinere arbitrabar, quod in Ciliciam proficiscebam, existimavi me ad te oportere scribere. Tu quod egeris, id velim di approbent. Sed si me audies, vitabis inimicitias et posteritatis otio consules.

XIX.

C. Caelium, quaestorem sibi sorte datum, hortatur ut ad se veniat ante, quam ipse decedat. Scripta epistola est a. u. c. 704.

M. TULLIUS M. F. M. N. CICERO IMP. S. D. C. CAELIO L. F. C. N. CALDO QUAEST.

1. Quum optatissimum nuntium accepissem te mihi quaestorem obtigisse, eo iucundior mihi eam sortem spe-

rabam fore, quo diutius in provincia mecum fuisses. Magni enim videbatur interesse ad eam necessitudinem, quam nobis sors tribuisset, consuetudinem quoque accedere. Postea quum mihi nihil neque a te ipso neque ab ullo alio de adventu tuo scriberetur, verebar ne id ita caderet — quod etiam nunc vereor —, ne ante, quam tu in provinciam venisses, ego de provincia decederem. Accepi autem a te missas litteras in Cilicia, quum essem in castris, a. d. x. Kal. Quintiles, scriptas humanissime, quibus facile et officium et ingenium tuum perspici posset: sed neque unde nec quo die datae essent aut quo tempore te expectarem significabant, nec is, qui attulerat, a te acceperat, ut ex eo scirem quo ex loco aut quo tempore essent datae. 2. Quae quum essent incerta, existimavi tamen faciundum esse ut ad te statores meos et lictores cum litteris mitterem: quas si satis opportuno tempore accepisti, gratissimum mihi feceris, si ad me in Ciliciam quam primum veneris. Nam, quod ad me Curius, consobrinus tuus, mihi, ut scis, maxime necessarius, quod item C. Vergilius, propinquus tuus, familiarissimus noster, de te accuratissime scripsit, valet id quidem apud me multum, siculi debet hominum amicissimorum diligens commendatio, sed tuae litterae de tua praesertim dignitate et de nostra coniunctione maximi sunt apud me ponderis. Mihi quaestor optatior obtingere nemo potuit. Quam ob rem quaecumque a me ornamenta in te *proficisci poterunt*, proficiscantur, ut omnes intellegant a me habitam esse rationem tuae maiorumque tuorum dignitatis. Sed id facilius consequar, si ad me in Ciliciam veneris, quod ego et mea et rei publicae et maxime tua interesse arbitror.

LIBER III.

AD APPIUM CLAUDIUM PULCRUM.

I.

Appio Ciliciae procos. litterarum brevitatem excusat M. Cicero eo, quod dicit Phanium libertum omnia et de se et de re publ. accurate enarraturum esse, quem non minus quam alterum libertum Appii Cilicem collaudat. Denique L. Valerium iure consultum lepide commendat. Scripta epistola est a. u. c. 702.

CICERO APPIO IMP. S. D.

1. Si ipsa res publica tibi narrare posset quo modo sese haberet, non facilius ex ea cognoscere posses quam ex liberto tuo Phania: ita est homo non modo prudens, verum etiam, quod iuvat, curiosus. Quapropter ille tibi omnia explanabit: id enim mihi et ad brevitatem est aptius et ad reliquas res providentius. De mea autem benevolentia erga te, etsi potes ex eodem Phania cognoscere, tamen videntur etiam aliquae meae partes. Sic enim tibi persuade, carissimum te mihi esse quum propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis tuae tum quod ex tuis litteris et ex multorum sermonibus intellego omnia, quae a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima. Quod quum ita sit, perficiam profecto, ut longi temporis usuram, qua caruimus intermissa nostra consuetudine, et gratia et crebritate et magnitudine officiorum meorum sarciam: idque me, quoniam tu ita vis, puto non invita Minerva esse facturum: quam quidem ego, si forte de tuis sumpsero, non solum *Παλλάδα*, sed etiam *Ἀππιάδα* nominabo. 2. Cilix libertus tuus antea mihi minus fuit notus, sed ut mihi reddidit a te litteras plenas et amoris et officii, mirifice ipse suo sermone subsecutus est humanitatem litterarum tuarum. Iucunda mihi eius oratio fuit, quum de animo tuo, de sermonibus, quos de me haberes cotidie, mihi narraret. Quid quaeris? Biduo factus est mihi familiaris, ita tamen, ut Phanium valde sim desideratu-

rus: quem quum Romam remittes, quod, ut putabamus, celeriter eras facturus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles, mandata des velim. 3. L. Valerium, iure consultum, valde tibi commendo, sed ita etiam, si non est iure consultus. Melius enim ei cavere volo quam ipse aliis solet. Valde hominem diligo: est ex meis domesticis atque intimis familiaribus. Omnino tibi agit gratias: sed idem scribit meas litteras maximum apud te pondus habituras. Id eum ne fallat, te etiam atque etiam rogo.

II.

M. Cicero ab App. Claudio Pulcro, cui in provincia Cilicia successurus erat, petit, ut, quoad eius fieri possit, etiam suis rationibus benigne prospiciat. Scriptae litterae sunt a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. APPIO PULCRO IMP.

1. Quum et contra voluntatem meam et praeter opinionem accidisset, ut mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset, in multis et variis molestiis cogitationibusque meis haec una consolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quam ego sum, quisquam posset succedere neque ego ab ullo provinciam accipere, qui mallet eam quam maxime mihi aptam explicatamque tradere. Quod si tu quoque eandem de mea voluntate erga te spem habes, ea te profecto numquam fallat. A te maximo opere pro nostra summa coniunctione tuaque singulari humanitate etiam atque etiam quaeso et peto, ut, quibuscumque rebus poteris — poteris autem plurimis —, prospicias et consulas rationibus meis. 2. Vides ex senatus consulto provinciam esse habendam. Si eam, quod eius facere potueris, quam expeditissimam mihi tradideris, facilius erit mihi quasi decursus mei temporis. Quid in eo genere efficere possis tui consilii est: ego te, quod tibi veniet in mentem mea interesse, valde rogo. Pluribus verbis ad te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem exspectaret aut id fieri nostra amicitia pateretur aut res verba desideraret ac non pro se ipsa loqueretur. Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis provisum a te esse intellexero, magnam te ex eo et perpetuam voluptatem esse capturum.

III.

M. Cicero scribit se ex Q. Fabio legato Appii audivisse eum adhuc integrum militum numerum habere: quapropter quum sibi supplementa a senatu decerni Sulpicius consul negavisset, eum rogat, ut integrum militum numerum sibi tradat. Ipse se fere Kalendis Iuniis, si navigandi facultas detur, esse profecturum significat. Scripta epistola est a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCRO.

1. A. d. xi. Kalendas Iunias Brundisium quum venissem, Q. Fabius Vergilianus legatus tuus mihi praesto fuit eaque me ex tuis mandatis monuit, quae non mihi, ad quem pertinebant, sed universo senatui venerant in mentem, praesidio firmiore opus esse ad istam provinciam. Censebant enim omnes fere, ut in Italia supplementum meis et Bibuli legionibus scriberetur. Id quum Sulpicius consul passurum se negaret, multa nos quidem questi sumus, sed tantus consensus senatus fuit, ut mature proficisceremur, parendum ut fuerit: itaque fecimus. Nunc, quod a te petii litteris iis, quas Romae tabellariis tuis dedi, velim tibi curae sit, ut, quae successori coniunctissimo et amicissimo commodare potest is, qui provinciam tradit, ut ea pro nostra consociatissima voluntate cura ac diligentia tua complectare, ut omnes intellegant nec me benevolentiori cuiquam succedere nec te amiciori potuisse provinciam tradere. 2. Ex iis litteris, quarum ad me exemplum misisti, quas in senatu recitari voluisti, sic intellexeram, permultos a te milites esse dimissos, sed mihi Fabius idem demonstravit te id cogitasse facere, sed quum ipse a te discederet, integrum militum numerum fuisse. Id si ita est, pergratum mihi feceris, si istas exiguas copias, quas habuisti, quam minime imminueris: quae de re senatus consulta, quae facta sunt, ad te missa esse arbitror. Equidem pro eo, quanti te facio, quidquid feceris approbabo, sed te quoque confido ea facturum, quae mihi intelleges maxime esse accommodata. Ego C. Pomptinum legatum meum Brundisii exspectabam, eumque ante Kalendas Iunias Brundisium venturum arbitrabar. Qui quum venerit, quae primum navigandi nobis facultas data erit, utemur.

IV.

Expectare se scribit L. Clodium cum mandatis Appii. Suum studium pollicetur, cuius causas exponit. Scripta epistola est a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCRO.

1. Pridie Nonas Iunias, quum essem Brundisii, litteras tuas accepi, quibus erat scriptum te L. Clodio mandasse, quae illum mecum loqui velles. Eum sane expectabam, ut ea, quae a te adferret, quam primum cognoscerem. Meum studium erga te et officium tametsi multis iam rebus spero tibi esse cognitum, tamen in iis maxime declarabo, quibus plurimum significare potuero tuam mihi existimationem et dignitatem carissimam esse. Mihi et Q. Fabius Vergilianus et C. Flaccus L. F. et diligentissime M. Octavius Cn. F. demonstravit me a te plurimi fieri: quod egomet multis argumentis iam antea iudicaram maximeque illo LIBRO AUGURALI, quem ad me amantissime scriptum suavissimum misisti. 2. Mea in te omnia summa necessitudinis officia constabunt. Nam quum te ipsum, ex quo tempore tu me diligere coepisti, cotidie pluris feci, tum accesserunt etiam coniunctiones necessariorum tuorum: duo enim duarum aetatum plurimi facio, Cn. Pompeium filiae tuae socerum et M. Brutum generum tuum: collegiique coniunctio, praesertim tam honorifice a te approbata, non mediocre vinculum mihi quidem attulisse videtur ad voluntates nostras copulandas. Sed et, si Clodium convenero, ex illius sermone ad te scribam plura et ipse operam dabo, te ut quam primum videam. Quod scribis tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi, ne mentiar, est gratum.

V.

Appio M. Cicero gratias agit, quod suis commodis prospiciat, et dierum et itinerum suorum rationem exponit, ut ille quo secum congregiatur statuere possit. Scriptae litterae sunt a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCRO.

1. Trallis veni a. d. vi. Kalendas Sextiles. Ibi mihi praesto fuit L. Lucilius cum litteris mandatisque tuis: quo

quidem hominem neminem potuisti nec mihi amiciosem nec, ut arbitror, ad ea cognoscenda, quae scire volebam, aptiorem prudentioremve mittere. Ego autem et tuas litteras legi libenter et audiivi Lucilium diligenter. Nunc, quoniam et tu ita sentis — scribis enim quae de nostris officiis ego ad te scripserim, etsi tibi iucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse — et re vera confirmata amicitia et perspecta fide commemoratio officiorum supervacanea est, eam partem orationis praetermittam, tibi tamen agam, ut debeo, gratias. Animadverti enim et didici ex tuis litteris te omnibus in rebus habuisse rationem, ut mihi consuleres praestitueresque et praeparares quodam modo omnia, quo mea ratio facilius et solutius esse posset. 2. Hoc tuum officium quum mihi gratissimum esse dicam, sequitur illud, ut te existimare velim mihi magnae curae fore atque esse iam, primum ut ipse tu tuique omnes, deinde ut etiam reliqui scire possint me tibi esse amicissimum. Quod quibus adhuc non satis est perspectum, ii mihi nolle magis nos hoc animo esse quam non intellegere videntur. Sed profecto intellegent: neque enim obscuris personis nec parvis in causis res agetur. Sed haec fieri melius quam dici aut scribi volo. 3. Quod iterum meorum ratio te non nullam in dubitationem videtur adducere, visurusne me sis in provincia, ea res sic se habet: Brundisii quum loquerer cum Phania liberto tuo, veni in eum sermonem, ut dicerem me libenter ad eam partem provinciae primum esse venturum, quo te maxime velle arbitrarer. Tunc mihi ille dixit, quod classe tu velles decedere, per fore accommodatum tibi, si ad illam maritimam partem provinciae navibus accessissem. Dixi me esse facturum: itaque fecissem, nisi mihi L. Clodius noster Coreyrae dixisset minime id esse faciendum: te Laudiceae fore ad meum adventum. Erat id mihi multo brevius multoque commodius, quum praesertim te ita malle arbitrarer. 4. Tua ratio postea est commutata. Nunc quid fieri possit tu facillime statues: ego tibi meum consilium exponam. Pridie Kalendas Sextiles puto me Laudiceae fore: perpauca dies, dum pecunia accipitur, quae mihi ex publica permutatione debetur, commorabor. Deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter

Idus Sextiles putem me ad Iconium fore. Sed si quid nunc me fallit in scribendo — procul enim aberam ab re ipsa et a locis —, simul ac progredi coepero, quam celerrimis *nuntiis* potero et quam ereberrimis litteris faciam, ut tibi nota sit omnis ratio dierum atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quidquam nec debeo. Sed, quod commodo tuo fieri possit, utriusque nostrum magni interest [*ut te videam ante,*] quam decedas. Quam facultatem si quis casus eripuerit, mea tamen in te omnia officia constabunt non secus ac si te vidissem. Tibi de nostris rebus nihil sum ante mandaturus per litteras, quam desperaro coram me tecum agere posse. 5. Quod te a Scaevola petisse dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum provinciae praeesset, eum ego Ephesi vidi fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum, nec ex eo quidquam audivi, quod sibi a te mandatum diceret. Ac sane vellem potuisset obsequi voluntati tuae: non enim arbitror noluisse.

VI.

Aegre se tulisse scribit M. Cicero, quod App. Pulcher sibi conveniendi sui potestatem nondum fecisset, ac petit ut locum constituat quo convenire possint. Scripsit a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCRO.

1. Quum meum factum cum tuo comparo, etsi non magis mihi faveo in nostra amicitia tuenda quam tibi, tamen multo magis meo facto delector quam tuo. Ego enim Brundisii quaesivi ex Phania, cuius mihi videbar et fidelitatem erga te perspexisse et nosse locum, quem apud te is teneret, quam in partem provinciae maxime putaret te velle ut in succedendo primum venirem. Quum ille mihi respondisset nihil me tibi gratius facere posse quam si ad Sidam navigassem, etsi minus dignitatis habebat ille adventus et ad multas res mihi minus erat aptus, tamen ita me dixi esse facturum. 2. Idem ego quum L. Clodium Corcyrae convenissem, hominem ita tibi conjunctum, ut mihi, cum illo quum loquerer, tecum loqui viderer, dixi ei me ita facturum esse, ut in eam partem, quam Phania rogasset, primum venirem. Tunc ille,

mihi quum gratias egisset, magno opere a me petivit, ut Laudiceam protinus irem: te in prima provincia velle esse, ut quam primum decederes: quin, nisi ego successor essem, quem tu cuperes videre, te antea, quam tibi successum esset, decessurum fuisse: quod quidem erat consentaneum cum illis litteris, quas ego Romae acceperam, ex quibus perspexisse mihi videbar quam festinares decedere. Respondi Clodio me ita esse facturum ac multo quidem libentius quam si illud esset faciendum, quod promiseram Phaniae. Itaque et consilium mutavi et ad te statim mea manu scriptas litteras misi: quas quidem ex tuis litteris intellexi satis mature ad te esse perlatas. 3. Hoc ego meo facto valde delector: nihil enim potuit fieri amantius. Considera nunc vicissimum tuum. Non modo ibi non fuisti, ubi me quam primum videre posses, sed eo discessisti, quo ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege, ut opinor, Cornelia constituti essent: ut tuum factum iis, qui quo animo inter nos simus ignorent, alieni hominis, ut levissime dicam, et fugientis congressum, meum vero conjunctissimi et amicissimi esse videatur. 4. Ac mihi tamen ante, quam in provinciam veni, redditae sunt a te litterae: quibus etsi te Tarsum proficisci demonstrabas, tamen mihi non dubiam spem mei conveniendi adferebas, quum interea, credo equidem, malevoli homines — late enim patet hoc vitium et est in multis —, sed tamen probabilem materiem nacti sermonis, ignari meae constantiae, conabantur alienare a te voluntatem meam: qui te forum Tarsi agere, statuere multa, decernere, iudicare dicerent, quum posses iam suspicari tibi esse successum: quae ne ab iis quidem fieri solerent, qui brevi tempore sibi succedi putarent. 5. Horum ego sermone non movebar: quin etiam — credas mihi velim —, si quid tu ageres, levare me putabam molestia, et ex annua provincia, quae mihi longa videtur, prope iam undecim mensium provinciam factam esse gaudebam, si absenti mihi unius mensis labor detractus esset. Illud — vere dicam — me movet, in tanta militum paucitate abesse tres cohortes, quae sint plenissimae, nec me scire ubi sint. Molestissime autem fero, quod te ubi visurus sim nescio, eoque ad te tardius scripsi,

quod cotidie te ipsum expectabam: quum interea ne litteras quidem ullas accepi, quae me docerent quid ageres aut ubi te visurus essem. Itaque virum fortem mihi in primis probatum, D. Antonium, praefectum evocatorum, nisi ad te, cui, si tibi videretur, cohortes traderes, ut, dum tempus anni esset idoneum, aliquid negotii gerere possem. In quo tuo consilio ut me sperarem esse usurum et amicitia nostra et litterae tuae fecerant: quod ne nunc quidem despero. Sed plane quando aut ubi te visurus sim, nisi ad me scripseris, ne suspicari quidem possum. 6. Ego ut me tibi amicissimum esse et aequi et iniqui intellegant curabo: de tuo in me animo iniquis secus existimandi videris non nihil loci dedisse: id si correxeris, mihi valde gratum erit. Et ut habere rationem possis quo loco me salva lege Cornelia convenias, ego in provinciam veni pridie Kalendas Sextiles: iter in Ciliciam facio per Cappadociam: castra movi ab Iconio pridie Kalendas Septembres. Nunc tu et ex diebus et ex ratione itineris, si putabis me esse conveniendum, constitues quo loco id commodissime fieri possit et quo die.

VII.

M. Cicero Appii querellam refellit contraque ipse queritur, et virtutem suam laudans prae adrogantia nobilium se amicissimum Appio fore confirmat. Scripta epistola est a. u. c. 704.

M. CICERO S. D. AP. PULCRO.

1. Pluribus verbis ad te scribam, quum plus otii nactus ero. Haec scripsi subito, quum Bruti pueri Laudiceae me convenissent et se Romam properare dixissent. Itaque nullas tibi praeterquam ad te et ad Brutum dedi litteras. 2. Legati Appiani mihi volumen a te plenum querellae iniquissimae reddiderunt, quod eorum aedificationem litteris meis impedissem. Eadem autem epistola petebas, ut eos quam primum, ne in hiemem inciderent, ad facultatem aedificandi liberarem, et simul peracute querebare, quod eos tributa exigere vetarem prius quam ego re cognita permissem: genus enim quoddam fuisse impediendi, quum ego cogno-

scere non possem, nisi quum ad hiemem me ex Cilicia recepissem. 3. Ad omnia accipe et cognosce aequitatem expositulationis tuae. Primum, quum ad me aditum esset ab iis, qui dicerent a se intolerabilia tributa exigi, quid habuit iniquitatis me scribere, ne facerent ante quam ego rem causamque cognossem? Non poteram, credo, ante hiemem: sic enim scribis. Quasi vero ad cognoscendum ego ad illos, non illi ad me venire debuerint. Tam longe? inquis. Quid? quum dabas iis litteras, per quas mecum agebas, ne eos impedirem quo minus ante hiemem aedificarent, non eos ad me venturos arbitrare? Tametsi id quidem fecerunt ridicule: quas enim litteras adferebant, ut opus aestate facere possent, eas mihi post brumam reddiderunt. Sed scito et multo plures esse qui de tributis recusent quam qui exigere velint, et me tamen, quod te velle existimem, esse facturum. De Appianis hactenus. 4. A Pausania, Lentuli liberti, accenso meo, audivi, quum diceret te secum esse questum, quod tibi ob viam non prodidissem. Scilicet contempsisti te, nec potest fieri me quidquam superbius! Quum puer tuus ad me secunda fere vigilia venisset isque te ante lucem Iconium mihi venturum nuntiasset, incertumque, utra via, quum essent duae, altera Varronem, tuum familiarissimum, altera Q. Leptam, praefectum fabrum meum, tibi ob viam misi. Mandavi utrique eorum, ut ante ad me excurrerent, ut tibi ob viam prodire possem. Currens Lepta venit mihi nuntiavit te iam castra praetergressum esse. Confestim Iconium veni. Cetera iam tibi nota sunt. An ego tibi ob viam non prodirem? primum Appio Claudio? deinde imperatori? deinde more maiorum? deinde, quod caput est, amico? quum in isto genere multo etiam ambitiosius facere soleam quam honos meus et dignitas postulat. Sed haec hactenus. 5. Illud idem Pausania dicebat te dixisse: 'Quidni? Appius Lentulo, Lentulus Ampio processit ob viam, Cicero Appio noluit?' Quaeso, etiamne tu has ineptias, homo mea sententia summa prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerum usu, addo urbanitate, quae est virtus, ut Stoici rectissime putant, ullam Appietatem aut Lentulitatem valere apud me plus quam ornamenta virtutis existimas? Quum ea con-

secutus nondum eram, quae sunt hominum opinionibus amplissima, tamen ista vestra nomina numquam sum admiratus: viros eos, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabar. Postea vero quam ita et cepi et gessi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem neque ad gloriam acquirendum putarem, superiorem quidem numquam, sed parem vobis me speravi esse factum. Nec mehercule aliter vidi existimare vel Cn. Pompeium, quem omnibus, qui umquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipsi antepono. Tu si aliter existimas, nihil errabis, si paullo diligentius, ut quid sit *εὐγένεια*, quid sit nobilitas intellegas, Athenodorus Sardonis filius quid de his rebus dicat attenderis. 6. Sed ut ad rem redeam, me tibi non amicum modo, verum etiam amicissimum existimes velim. Profecto omnibus officiis meis efficiam, ut ita esse vere possis iudicare. Tu autem si id agis, ut minus mea causa, dum ego absim, debere videaris, quam ego tua laborarim, libero te ista cura:

*πάρ' ἐμοί γε καὶ ἄλλοι,
οἱ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς.*

Si autem natura es *φιλαίτιος*, illud non perficies, quo minus tua causa velim: hoc adsequere, ut quam in partem tu accipias minus laborem. Haec ad te scripsi liberius, fretus conscientia officii mei benevolentiaque, quam a me certo iudicio susceptam, quoad tu voles, conservabo.

VIII.

Appium M. Cicero dicit non debere malevolis aliorum sermonibus fidem habere, nec temere suis indulgere suspicionibus. Eius de urbanis rebus litteras sibi gratas fuisse et promissas de suis acceptas fore significat. Rogat, ne provinciam sibi prorogari patiatur. De rebus Parthicis scribit et crebras poscit litteras. Scripsit a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCRO.

1. Etsi, quantum ex tuis litteris intellegere potui, videbam te hanc epistolam, quum ad urbem esses, esse lecturum, refrigerato iam levissimo sermone hominum provincialium, tamen, quum tu tam nullis verbis ad me de improborum oratione scripsisses, faciendum mihi putavi ut tuis litteris

brevi responderem. 2. Sed prima duo capita epistolae tuae tacita mihi quodam modo relinquenda sunt: nihil enim habent quod definitum sit aut certum, nisi me vultu taciturnitate significasse tibi non esse amicum, idque pro tribunali, quum aliquid ageretur, et non nullis in conviviis intellegi potuisse. Hoc totum nihil esse possum intellegere: sed quum sit nihil, ne quid dicatur quidem intellego. Illud quidem scio, meos multos et illustres et ex superiore et ex aequo loco sermones habitos cum tua summa laude et cum magna significatione nostrae familiaritatis ad te vere potuisse deferri. Nam quod ad legatos attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius aut iustius quam ut sumptus egentissimarum civitatum minuerem sine ulla imminutione dignitatis tuae, praesertim ipsis civitatibus postulantis? Nam mihi totum genus legationum tuo nomine proficiscantium notum non erat. Apameae quum essem, multarum civitatum principes ad me detulerunt sumptus decerni legatis nimis magnos, quum solvendo civitates non essent. 3. Hic ego multa simul cogitavi. Primum te, hominem non solum sapientem, verum etiam, ut nunc loquimur, urbanum, non arbitrabar genere isto legationum delectari: idque me arbitrator Synnadis pro tribunali multis verbis disputavisse: primum, Appium Claudium senatui populoque Romano, non Midaensium testimonio — in ea enim civitate mentio facta est —, sed sua sponte esse laudatum: deinde me ita vidisse accidere multis, ut eorum causa legationes Romam venirent, sed his legationibus non meminisse ullum tempus laudandi aut locum dari: studia mihi eorum placere, quod in te bene merito grati essent: consilium totum videri minime necessarium. Si autem vellent declarare in eo officium suum, laudaturum me, si qui suo sumptu functus esset officio: concessurum, si legitimo: non permissurum, si infinito. Quid enim reprehendi potest? nisi quod addis visum esse quibusdam edictum meum quasi consulto ad istas legationes impediendas esse accommodatum. Iam non tantum mihi videntur iniuriam facere ii, qui haec disputant, quam si cuius aures ad hanc disputationem patent. 4. Romae composui edictum: nihil addidi nisi quod publicani me rogarunt, quum

Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in meum. Diligentissime scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumptus civitatum: quo in capite sunt quaedam nova, salutaria civitatibus, quibus ego magno opere delector: hoc vero, ex quo suspitio nata est me exquisisse aliquid in quo te offenderem, tralaticium est. Neque enim eram tam desipiens, ut privatae rei causa legari putarem, qui et tibi non privato et pro re non privata sua, sed publica, non in privato, sed in publico orbis terrae consilio, id est, in senatu, ut gratias agerent, mittebantur. Neque quum edixi, ne quis iniussu meo proficisceretur, exclusi eos, qui me in castra et qui trans Taurum persequi non possent. Nam id est maxime in tuis litteris irridendum: quid enim erat quod me persequerentur in castra Taurumve transirent, quum ego Laudicea usque ad Iconium iter ita fecerim, ut me omnium illarum dioecesium, quae cis Taurum sunt, omniumque earum civitatum magistratus legationesque convenirent? 5. Nisi forte postea coeperunt legare quam ego Taurum transgressus sum: quod certe non ita est. Quum enim Laudiceae, quum Apameae, quum Synnadis, quum Philomelii, quum Iconii essem, quibus in oppidis omnibus commoratus sum, omnes iam istius generis legationes erant constitutae. Atque hoc tamen te scire volo, me de isto sumptu legationum aut minuendo aut remittendo decrevisse nihil nisi quod principes civitatum a me postulassent, ne in venditionem tributorum et illam acerbissimam exactionem, quam tu non ignoras, capitum atque ostiorum inducerentur sumptus minime necessarii. Ego autem quum hoc suscepissem, non solum iustitia, sed etiam misericordia adductus, ut levarem miseris perditas civitates et perditas maxime per magistratus suos, non potui in illo sumptu non necessario negligens esse. Tu, si istius modi sermones ad te delati de me sunt, non debuisti credere: si autem hoc genere delectaris, ut quae tibi in mentem veniant aliis attribuas, genus sermonis inducis in amicitiam minime liberale. Ego si in provincia de tua fama detrahere umquam cogitassem, † non generum tuum libertum Brundisii neque ad praefectum fabrum Coreyrae, quem in locum me venire velles,

retulisses. Qua re potes doctissimis hominibus auctoribus, quorum sunt de amicitia gerenda praeclarissime scripti libri, genus hoc totum orationis tollere: 'disputabant: ego contra dissereram: dicebant: ego negabam.' 6. An mihi de te nihil esse dictum umquam putas? ne hoc quidem, quod, quum me iam Laudiceam venire voluisses, Taurum ipse transisti? quod lisdem diebus meus conventus erat Apameae, Synnade, Philomelii, tuus Tarsi? Non dicam plura, ne, in quo te obiurgem, id ipsum videar imitari. Illud dicam, ut sentio: si ista, quae alios loqui dicis, ipse sentis, tua summa culpa est: sin autem alii tecum haec loquuntur, tua tamen, quod audis, culpa non nulla est. Mea ratio in tota amicitia nostra constans et gravis reperietur. Quod si qui me astutiores fingit, quid potest esse callidius quam, quum te absentem semper defenderim, quum praesertim mihi usu venturum non arbitrarer, ut ego quoque a te absens defendendus essem, nunc committere, ut tu iure optimo me absentem deserere possis? 7. Unum genus excipio sermonis, in quo persaepe aliquid dicitur, quod te putem nolle dici, si aut legatorum tuorum cuipiam aut praefectorum aut tribunorum mil. male dicitur: quod tamen ipsum non mehercule adhuc accidit me audiente, ut aut gravius diceretur aut in plures, quam mecum Coreyrae Clodius est locutus, quum in eo genere maxime quereretur te aliorum improbitate minus felicem fuisse. Hos ego sermones, quod et multi sunt et tuam existimationem, ut ego sentio, non offendunt, laccessivi numquam, sed non valde repressi. Si quis est qui neminem bona fide in gratiam putet redire posse, non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam, simulque non de me is peius quam de te existimat. Sin autem quem mea instituta in provincia non delectant et quadam dissimilitudine institutorum meorum ac tuorum laedi se putat, quum uterque nostrum recte fecerit, sed non idem uterque secutus sit, hunc ego amicum habere non curo. 8. Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in provincia patuit: nostra si angustior est — etsi de tua prolixa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus propter quamdam tristitiam temporum —, non debent mirari homines, quum

et natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior et temporibus, quibus alii moventur, iisdem ego movear:

me esse acerbum sibi, uti sim dulcis mihi.

9. De rebus urbanis quod me certiore fecisti, quum per se mihi gratum fuit, tum quod significasti tibi omnia mea mandata curae fore. In quibus unum illud te praecipue rogo, ut cures ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat aut temporis, Hortensiumque, nostrum collegam et familiarem, roges, ut, si umquam mea causa quidquam aut sensit aut fecit, de hac quoque sententia bimā decedat, quā mihi nihil potest esse inimicius. 10. De nostris rebus quod scire vis, Tarso Nonis Octobribus Amanum versus profecti sumus. Haec scripsi postridie eius diei, quum castra haberem in agro Mopsuestiae. Si quid egero, scribam ad te, neque domum umquam ad me litteras mittam quin adiungam eas, quas tibi reddi velim. De Parthis quod quaeris, fuisse nullos puto. Arabes qui fuerunt admixto Parthico ornatu, dicuntur omnes revertisse. Hostem esse in Syria negant ullum. Tu velim ad me quam saepissime et de tuis rebus scribas et de meis et de omni rei publicae statu: de quo sum sollicitus eo magis, quod ex tuis litteris cognovi Pompeium nostrum in Hispaniam iturum.

IX.

Appii litteris humanissime scriptis Cicero humanitate pari respondet, cui de triumphii spe gratulatur. Ad absolvendos libros augurales eum adhortatur ab eoque petit, uti operam det ut sibi supplicatio decernatur. Scripta epistola est a. n. c. 704.

M. CICERO AP. PULCRO S.

1. Vix tandem legi litteras dignas Appio Claudio, plenas humanitatis, officii, diligentiae. Aspectus videlicet urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit. Nam quas ex itinere ante, quam ex Asia egressus es, ad me litteras misisti, unas de legatis a me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum aedificatione impedita, legi perinvitus. Itaque conscientia meae constantis erga te voluntatis rescripsi tibi subratas. Iis vero litteris lectis, quas Philotimo liberto meo dedisti,

cognovi intellexique in provincia multos fuisse qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nollent; ad urbem vero ut accesseris vel potius ut primum tuos videris, cognosse te ex iis qua in te absentem fide, quā in omnibus officiis tuendis erga te observantia et constantia fuisset. Itaque quanti illud me aestimare putas, quod est in tuis litteris scriptum: Si quid inciderit quod ad meam dignitatem pertineat, etsi vix fieri possit, tamen te parem mihi gratiam relaturum. Tu vero facile facies: nihil est enim quod studio et benevolentia vel amore potius effici non possit. 2. Ego, etsi et ipse ita iudicabam et fiebam crebro a meis per litteras certior, tamen maximam laetitiam cepi ex tuis litteris de spe minime dubia et plane explorata triumphii tui: neque vero ob eam causam, quo ipse facilius consequerem — nam id quidem *Ἐπικούρειον* est —, sed mehercule, quod tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. Quare quoniam plures tu habes quam ceteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quod te adeunt fere omnes, si quid velis, gratissimum mihi feceris, si ad me, simul atque adeptus eris quod et tu confidis et ego opto, litteras miseris. Longi subsellii, ut noster Pompeius appellat, iudicatio et mora si quem tibi item unum alterumve diem abstulerit — quid enim potest amplius? —, tua tamen dignitas suum locum obtinebit. Sed, si me diligis, si a me diligi vis, ad me litteras, ut quam primum laetitiam adficiam, mitto. 3. Et velim, reliquum quod est promissi ac muneris tui, mihi persolvam. Quum ipsam cognitionem iuris augurii consequi cupio, tum mehercule tuis incredibiliter studiis erga me muneribusque delector. Quod autem a me tale quiddam desideras, sane mihi considerandum est, quonam te remunerer potissimum genere: nam profecto non est meum, qui in scribendo, ut soles admirari, tantum industriae ponam, committere ut neglegens in scribendo fuisse videar, praesertim quum id non modo neglegentis, sed etiam ingrati animi crimen futurum sit. Verum haec videbimus. 4. Illud, quod polliceris, velim pro tua fide diligentiaque et pro nostra non instituta, sed iam inveterata amicitia cures enitare, ut supplicatio nobis quam honorificentissime quam primumque de-

cernatur. Omnino serius misi litteras quam vellem: in quo quum difficultas navigandi fuit odiosa, tum in ipsum discesum senatus incidisse credo meas litteras. Sed id feci adductus auctoritate et consilio tuo: idque a me recte factum puto, quod non statim, ut appellatus imperator sim, sed aliis rebus additis aestivisque confectis litteras miserim. Haec igitur tibi erunt curae, quem ad modum ostendis, meque totum et mea et meos commendatos habebis.

X.

Appium, quum revertisset e provincia, Dolabella accusaverat, qui Tulliam M. Ciceronis filiam in matrimonio habebat. Id se insciente M. Cicero ait esse factum. Praeterea suspicionem a se impeditae legationis, quae ad laudandum Appium decreta fuisset, infirmare studet proconsul. Quae autem de rebus in provincia gestis in hac epistola addiderat, ea videntur casu intercisisse. Denique auguratur Cicero censuram Appio iri delatum. Scriptae sunt litterae a. u. c. 704.

M. CICERO AP. PULCRO S.

1. Quum est ad nos adlatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facerent, etsi graviter primo nuntio commotus sum, quod nihil tam praeter opinionem meam accidere potuit, tamen, ut me collegi, cetera mihi facillima videbantur, quod et in te ipso maximam spem et in tuis magnam habebam multaque mihi veniebant in mentem, quam ob rem istum laborem tibi etiam honori putarem fore. Illud plane moleste tuli, quod certissimum et iustissimum triumphum hoc invidorum consilio esse tibi ereptum videbam. Quod tu si tanti facies, quanti ego semper iudicavi faciendum esse, facies sapienter et ages victor ex inimicorum dolore triumphum iustissimum. Ego enim plane video fore nervis, opibus, sapientia tua, vehementer ut inimicos tuos paeniteat intemperantiae suae. De me tibi sic contestans omnes deos promitto atque confirmo, me pro tua dignitate — malo enim *ita* dicere quam pro salute — in hac provincia, cui tu praefuisti, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate cari hominis, ut spero, apud civitates, gravitate imperatoris suscepturum officia atque partes. Omnia volo a me et postules et expectes: vincam meis of-

ficiis cogitationes tuas. 2. Q. Servilius perbreves mihi a te litteras reddidit, quae mihi tamen nimis longae visae sunt: iniuriam enim mihi fieri putabam, quum rogabar. Nollem accidisset tempus in quo perspicere posses quanti te, quanti Pompeium, quem unum ex omnibus facio, ut debeo, plurimi, quanti Brutum facerem: quamquam in consuetudine cotidiana perspexisses, siculi perspicias: sed quoniam accidit, si quid a me praetermissum erit, commissum facinus et admissum dedecus confitebor. 3. Pomptinus, qui a te tractatus est praestanti ac singulari fide, cuius tui beneficii sum ego testis, praestat tibi memoriam benevolentiamque quam debet: qui quum maximis suis rebus coactus a me invitissimo decessisset, tamen, ut vidit interesse tua, conscendens iam navem Epheso Laudiceam revertit. Talia te quum studia videam habiturum esse innumerabilia, plane dubitare non possum quin tibi amplitudo ista sollicitudo futura sit. Si vero efficis, ut censores creentur, et si ita gesseris censuram, ut et debes et potes, non tibi solum, sed tuis omnibus video in perpetuum summo te praesidio futurum. Illud pugna et enitere, ne quid nobis temporis prorogetur, ut, quum hic tibi satis fecerimus, istic quoque nostram in te benevolentiam navare possimus. 4. Quae de hominum atque ordinum omnium erga te studiis scribis ad me, minime mihi miranda et maxime iucunda acciderunt, eademque ad me perscripta sunt a familiaribus meis. Itaque capio magnam voluptatem, quum tibi, cuius mihi amicitia non solum ampla, sed etiam iucunda est, ea tribui, quae debeantur, tum vero remanere etiam nunc in civitate nostra studia prope omnium consensu erga fortes et industrios viros: quae mihi ipsi una semper tributa merces est laborum et vigiliarum mearum. 5. Illud vero mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo adolescente, cuius ego salutem duobus capitibus summa contentione defendi, ut tuis inimicis suscipiendis oblivisceretur patroni omnium fortunarum ac rationum suarum, praesertim quum tu omnibus vel ornamentis vel praesidiis redunders, ipsi, ut levissime dicam, multa deessent. Cuius sermo stultus et puerilis erat iam ante ad me a M. Caelio, familiari nostro, perscriptus: de quo item sermone multa scripta sunt abs

te. Ego autem citius cum eo, qui tuas inimicitias suscepisset, veterem coniunctionem diremissem quam novam conciliassem: neque enim de meo erga te studio dubitare debes, neque id est obscurum cuiquam in provincia nec Romae fuit. 6. Sed tamen significatur in tuis litteris suspitio quaedam et dubitatio tua, de qua alienum tempus est mihi tecum expostulandi, purgandi autem mei necessarium. Ubi enim ego cuiquam legationi fui impedimento quo minus Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo potui, si te palam odissem, minus quod tibi obsesset facere? si clam, magis aperte inimicus esse? Quod si essem ea perfidia, qua sunt ii, qui in nos haec conferunt, tamen ea stultitia certe non fuisset, ut aut in obscuro odio apertas inimicitias, aut, in quo tibi nihil nocerem, summam ostenderem voluntatem nocendi. Ad me adire quosdam memini, nimirum ex Epicteto, qui dicerent nimis magnos sumptus legatis decerni: quibus ego non tam imperavi quam censui sumptus legalis quam maxime ad legem Corneliā decernendos. Atque in eo ipso me non perseverasse testes sunt rationes civitatum, in quibus quantum quaeque voluit legatis tuis datum induxit. 7. Te autem quibus mendaciis homines levissimi onerarunt! non modo sublato sumptus, sed etiam a procuratoribus eorum, qui iam profecti essent, repetitos et ablato, eamque causam multis omnino non eundi fuisse. Quererer tecum atque expostularem, ni, ut supra scripsi, purgare me tibi hoc tuo tempore quam accusare te mallet idque putarem esse rectius. Itaque nihil de te quod credideris: de me quam ob rem non debueris credere pauca dicam. Nam si me virum bonum, si dignum iis studiis eaque doctrina, cui me a pueritia dedi, si satis magni animi, non minimi consilii in maximis rebus perspectum habes, nihil in me non modo perfidiosum et insidiosum et fallax in amicitia, sed ne humile quidem aut ieiunum debes agnoscere. 8. Sin autem me astutum et occultum libet fingere, quid est quod minus cadere in eius modi naturam possit quam aut florentissimi hominis aspernari benevolentiam aut eius existimationem oppugnare in provincia, cuius laudem domi defenderis, aut in ea re animum ostendere inimicum, in qua nihil obsis, aut

id eligere ad perfidiam, quod ad indicandum odium aper-
tissimum sit, ad nocendum levissimum? Quid erat autem
cur ego in te tam implacabilis essem, quum te ex fratre meo
ne tunc quidem, quum tibi prope necesse esset eas agere
partes, inimicum mihi fuisse cognossem? Quum vero red-
ditum nostrum in gratiam uterque expetisset, quid in consu-
latu tuo frustra mecum egisti quod me aut facere aut sentire
voluisses? Quid mihi mandasti, quum te Puteolis prose-
querer, in quo non exspectionem tuam diligentia mea vi-
cerim? 9. Quod si id est maxime astuti, omnia ad suam
utilitatem referre, quid mihi tandem erat utilius, quid com-
modis meis aptius quam hominis nobilissimi atque honora-
tissimi coniunctio: cuius opes, ingenium, liberi, adfines,
propinqui mihi magno vel ornamento vel praesidio esse pos-
sent? Quae tamen ego omnia in expetenda amicitia tua
non astutia quadam, sed aliqua potius sapientia secutus sum.
Quid? illa vincula, quibus quidem libentissime astringor,
quanta sunt! studiorum similitudo, suavitas consuetudinis,
delectatio vitae atque victus, sermonis societas, litterae in-
teriores. Atque haec domestica. Quid illa tandem popula-
ria? reditus illustris in gratiam, in quo ne per impruden-
tiam quidem errari potest sine suspitione perfidiae, amplis-
simi sacerdotii collegium, in quo non modo amicitiam vio-
lari apud maiores nostros fas non erat, sed ne cooptari qui-
dem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset ini-
micus. 10. Quae ut omittam tam multa atque tanta, quis
umquam tanti quemquam fecit aut facere potuit aut debuit,
quanti ego Cn. Pompeium, socerum tuae filiae? Etenim si
merita valent, patriam, liberos, salutem, dignitatem, memet
ipsum mihi per illum restitutum puto: si consuetudinis iu-
eunditas, quae fuit umquam amicitia consularium in nostra
civitate coniunctior? si illa amoris atque officii signa, quid
mihi ille non commisit? quid non mecum communicavit?
quid de se in senatu, quum ipse abesset, per quemquam
agi maluit? quibus ille me rebus non ornatum esse voluit
amplissime? qua denique ille facilitate, qua humanitate tu-
lit contentionem meam pro Milone, adversantem interdum
actionibus suis? quo studio providit ne quae me illius tem-
cic. III. 1.

poris invidia attingeret, quum me consilio, quum auctoritate, quum armis denique textis suis? Quibus quidem temporibus haec in eo gravitas, haec animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui aut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti, sed ne summorum quidem hominum malevolis de me sermonibus crederet. Huius igitur filius quum sit gener tuus quumque praeter hanc coniunctionem adfinitatis quam sis Cn. Pompeio carus quamque iucundus intellegam, quo tandem animo in te esse debeo? quum praesertim eas ad me is litteras miserit, quibus, etiam si tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placarer tamen totumque me ad eius viri ita de me meriti voluntatem nutumque converterem. 11. Sed haec hactenus: pluribus enim etiam fortasse verbis quam necesse fuit scripta sunt. Nunc ea, quae a me perfecta quaeque instituta sint, cognosce. . . . . Atque haec agimus et agemus magis pro dignitate quam pro periculo tuo. Te enim, ut spero, propediem censorem audiemus: cuius magistratus officia, quae sunt maximi animi summique consilii, tibi diligentius et accuratius quam haec, quae nos de te agimus, cogitanda esse censeo.

XI.

Appii litteris binis respondet, et primum quidem maiestatis crimine liberato gratulatur. Ad alteram epistolam hoc respondet, gratias agit, quod de statu rei publ. ad se scripserit Appius, orationes eius cepit ad se mitti, purgat se de litteris antea missis. Scripta est epistola a. u. c. 704.

M. CICERO AP. PULCRO, UT SPERO, CENSORI S. D.

1. Quum essem in castris ad fluvium Pyramum, redditae mihi sunt uno tempore a te epistolae duae, quas ad me Q. Servilius Tarso miserat. Earum in altera dies erat ascripta Nonarum Aprilium: in altera, quae mihi recentior videbatur, dies non erat. Respondebo igitur superiori prius, in qua scribis ad me de absolute maiestatis. De qua etsi permultum ante certior factus eram litteris, nuntiis, fama denique ipsa — nihil enim fuit clarius, non quo quisquam aliter putasset, sed nihil de insignibus ad laudem viris obscure

nuntiari solet —, tamen eadem illa laetiora fecerunt mihi tuae litterae, non solum quia planius loquebantur et uberius quam vulgi sermo, sed etiam quia magis videbar tibi gratulari, quum de te ex te ipso audiebam. 2. Complexus igitur sum cogitatione te absentem: epistolam vero osculatus etiam ipse mihi gratulatus sum. Quae enim a cuncto populo, a senatu, a iudicibus ingenio, industriae, virtuti tribuuntur, quia mihi ipse adsentior fortasse, quum ea esse in me fingo, mihi quoque ipsi tribui puto. Nec tam gloriosum exitum tui iudicii exstitisse, sed tam pravam inimicorum tuorum mentem fuisse mirabar. De ambitu vero quid interest, inquires, an de maiestate? Ad rem nihil: alterum enim non attingisti: alteram auxisti: verum tamen est maiestas, etsi Sulla voluit, ne in quemvis impune declamari liceret: ambitus vero ita apertam vim habet, ut aut accusetur improbe aut defendatur. Qui enim facta et non facta largilio ignorari potest? Tuorum autem honorum cursus cui suspectus unquam fuit? Me miserum qui non adfuerim! quos ego risus excitassem! 3. Sed de maiestatis iudicio duo mihi illa ex tuis litteris iucundissima fuerunt: unum, quod te ab ipsa re publica defensum scribis, quae quidem etiam in summa bonorum et fortium civium copia tueri tales viros deberet, nunc vero eo magis, quod tanta penuria est in omni vel honoris vel aetatis gradu, ut tam orba civitas tales tutores complecti debeat: alterum, quod Pompeii et Bruti fidem benevolentiamque mirifice laudas. Laetor virtute et officio quum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum, tum alterius omnium saeculorum et gentium principis, alterius iam pridem iuventutis, celeriter, ut spero, civitatis. De mercennariis testibus a suis civitatibus notandis, nisi iam factum aliquid est per Flaccum, fiet a me, quum per Asiam decedam. 4. Nunc ad alteram epistolam venio. Quod ad me quasi formam communium temporum et totius rei publicae misisti expressam, prudentia litterarum tuarum valde mihi est grata. Video enim et pericula leviora, quam timebam, et maiora praesidia, si quidem, ut scribis, omnes vires civitatis se ad Pompeii ductum applicaverunt, tuumque simul promptum animum et alacrem perspexi ad defendendam rem publicam, mirifi-

camque cepi voluptatem ex hac tua diligentia, quod in summis tuis occupationibus mihi tamen rei publicae statum per te notum esse voluisti. Nam augurales libros ad commune utriusque nostrum otium serva: ego enim, a te quum tua promissa per litteras flagitabam, ad urbem te otiosissimum esse arbitrabar. Nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris orationes tuas confectas omnes exspectabo. 5. D. Tullius, cui mandata ad me dedisti, non convenerat me, nec erat iam quisquam mecum tuorum praeter omnes meos, qui sunt omnes tui. Stomachosiores meas litteras quas dicas esse non intellego. Bis ad te scripsi, me purgans diligenter, te leviter accusans in eo, quod de me cito credidisses: quod genus querellae mihi quidem videbatur esse amici: sin tibi displicet, non utar eo posthac. Sed si, ut scribis, eae litterae non fuerunt disertae, scito meas non fuisse. Ut enim Aristarchus Homeri versum negat, quem non probat, sic tu — libet enim mihi iocari — quod disertum non erit, ne putaris meum. Vale et in censura, si iam es censor, ut spero, de proavo multum cogitato tuo.

XII.

Gratulatur M. Cicero Appio ambitus absoluto: excusat nuptias Tulliae cum P. Dolabella facias: Appio se iam plane reconciliatum scribit. Scripsit a. u. c. 704.

M. CICERO AP. PULCRO S.

1. Gratulabor tibi prius: ita enim rerum ordo postulat: deinde ad me convertar. Ego vero vehementer gratulor de iudicio ambitus, neque id, quod nemini dubium fuit, absolutum esse te, sed illud, quod, quo melior civis, quo vir clarior, quo fortior amicus es quoque plura virtutis, industriae ornamenta in te sunt, eo mirandum est magis nullam ne in tabellae quidem latebra fuisse absconditam malevolentiam, quae te impugnare auderet. Non horum temporum, non horum hominum atque morum negotium! Nihil iam sum pridem admiratus magis. 2. De me autem, suscipe paulisper meas partes et eum te esse finge, qui sum ego: si

facile inveneris quid dicas, noli ignoscere haesitationi meae. Ego vero velim mihi Tulliaeque meae, sicut tu amicissime et suavissime optas, prospere evenire ea, quae me insciente facta sunt a meis, sed ita cecidisse, ut agerentur eo tempore, spero omnino cum aliqua felicitate et opto, verum tamen plus me in hac spe tua sapientia et humanitas consolatur quam opportunitas temporis. Itaque quem ad modum expedium exitum huius institutae orationis non reperio. Neque enim tristius dicere quidquam debeo ea de re, quam tu ipse omnibus optimis prosequeris, neque non me tamen mordet aliquid. In quo unum non vereor, ne tu parum perspicias ea, quae gesta sint, ab aliis esse gesta, quibus ego ita mandaram, ut, quum tam longe a futuris essem, ad me ne referrent, agerent quod probassent. 3. In hoc autem mihi illud occurrit: 'Quid tu igitur, si adfuisses?' Rem probassem: de tempore nihil te invito, nihil sine consilio egissem tuo. Vides sudare me iam dudum laborantem quo modo ea tuear, quae mihi tuenda sunt, et te non offendam. Leva me igitur hoc onere: numquam enim mihi videor tractasse causam difficilliolem. Sic habeto tamen: nisi iam tunc omnia negotia cum summa tua dignitate diligentissime confecissem, tametsi nihil videbatur ad meum erga te pristinum studium addi posse, tamen hac mihi adfinitate nuntiata, non maiore equidem studio, sed acrius, apertius, significantius dignitatem tuam defendissem. 4. Decedenti mihi et iam imperio annuo terminato ante diem III. Nonas Sextiles, quum ad Sidam navi accederem et mecum Q. Servilius esset, litterae a meis sunt redditae. Dixi statim Servilio — etenim videbatur esse commotus —, ut omnia a me maiora exspectaret. Quid multa? benevolentior tibi quam fui nihilo sum factus, diligentior ad declarandam benevolentiam multo. Nam, ut vetus nostra similtas antea stimulabat me, ut caverem ne cui suspitionem fecte reconciliatae gratiae darem, sic adfinitas nova nunc curam mihi adfert cavendi ne quid de summo meo erga te amore detractum esse videatur.

XIII.

Appio gratias agit, quod suos in supplicatione decernenda inve-
rit, officia sua pollicetur: Dolabellae eum reconciliatum iri et censo-
rem futurum sperat. Scripta epistola est a. u. c. 704.

M. CICERO AP. PULCRO S.

1. Quasi divinarem tali in officio fore mihi aliquando ex-
petendum studium tuum, sic, quum de tuis rebus gestis
agebatur, inserviebam honori tuo. Dicam tamen vere: plus
quam acceperas reddidisti. Quis enim ad me non perscripsit
te non solum auctoritate orationis, sententia tua, quibus ego
a tali viro contentus eram, sed etiam opera, consilio, do-
mum veniendo, conveniendis meis, nullum onus officii cui-
quam reliquum fecisse? Haec mihi ampliora multo sunt
quam illa ipsa, propter quae haec laborantur. Insignia enim
virtutis multi etiam sine virtute adsecuti sunt: talium viro-
rum tanta studia adsequi sola virtus potest. 2. Itaque mihi
propono fructum amicitiae nostrae ipsam amicitiam, qua nihil
est uberius, praesertim in iis studiis, quibus uterque no-
strum devinctus est. Nam tibi me profiteor et in re publica
socium, de qua idem sentimus, et in cotidiana vita con-
iunctum, quam his artibus studiisque colimus. Vellem ita
fortuna tulisset, ut, quanti ego omnes tuos facio, tanti tu
meos facere posses: quod tamen ipsum, nescio qua per-
motus animi divinatione, non despero. Sed hoc nihil ad te:
nostrum est onus. Illud velim sic habeas, quod intelleges,
haec re nova iam additum potius aliquid ad meum erga te
studium, quo nihil videbatur addi posse, quam quidquam
esse detractum. Quum haec scribebam, censorem iam te
esse sperabam. Eo brevior est epistola et ut adversus ma-
gistrum morum modestior.

LIBER IV.

AD SER. SULPICIUM ET CETEROS.

I.

Quo tempore C. Caesar regressus in Hispaniam, Cn. Pompeii
legatos oppugnabat, Ser. Sulpicius Rufus vir iuris scientia clarissimus
M. Ciceronem convenire voluit, ut cum eo de rei publicae statu com-
municaret. Huic condicionem rei publicae deplorans Cicero significat
quem ad modum, si ipsi placeat, per interpretem utriusque commodo
rem agere possint. Data est epistola e villa quadam Ciceronis a. u.
c. 705.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. C. Trebatius, familiaris meus, ad me scripsit te ex
se quaesisse quibus in locis essem, molesteque te ferre,
quod me propter valetudinem tuam, quum ad urbem acces-
sissem, non vidisses, et hoc tempore velle te mecum, si
propius accessissem, de officio utriusque nostrum commu-
nicare. Utinam, Servi, salvis rebus — sic enim est dicen-
dum — colloqui potuissemus inter nos! profecto aliquid
opis occidenti rei publicae tulissemus. Cognoram enim
iam absens te haec mala multo ante providentem defen-
sorem pacis et in consulatu tuo et post consulatum fuisse.
Ego autem, quum consilium tuum probarem et idem ipse
sentirem, nihil proficiebam. Sero enim veneram: solus
eram: rudis esse videbar in causa: incideram in hominum
pugaandi cupidorum insanias. Nunc, quoniam nihil iam vi-
demur optulari posse rei publicae, si quid est in quo nobis-
met ipsis consulere possimus, non ut aliquid ex pristino
statu nostro retineamus, sed ut quam honestissime lugeamus,
nemo est omnium quicum potius mihi quam tecum commu-
nicandum putem. Nec enim clarissimorum virorum, quo-
rum similes esse debemus, exempla neque doctissimorum,
quos semper coluisti, praecepta te fugiunt. Atque ipse antea
ad te scripsissem te frustra in senatum sive potius in con-
ventum senatorum esse venturum, ni veritus essem ne eius

animum offenderem, qui a me, ut te imitarer, petebat. Cui quidem ego, quum me rogaret, ut adessem in senatu eadem omnia, quae a te de pace et de Hispaniis dicta sunt, ostendi me esse dicturum. 2. Res vides quo modo se habeat: orbem terrarum imperiis distributis ardere bello: urbem sine legibus, sine iudiciis, sine iure, sine fide relictam direptioni et incendiis. Itaque mihi venire in mentem nihil potest non modo quod sperem, sed vix iam quod audeam optare. Sin autem tibi, homini prudentissimo, videtur utile esse nos colloqui, quamquam longius etiam cogitabam ab urbe discedere, cuius iam etiam nomen invitus audio, tamen propius accedam, Trebatioque mandavi, ut, si quid tu eum velles ad me mittere, ne recusaret, idque ut facias velim, aut, si quem tuorum fidelium voles, ad me mittas, ne aut tibi exire ex urbe necesse sit aut mihi accedere. Ego tantum tibi tribuo, quantum mihi fortasse adrogo, ut exploratum habeam, quidquid nos communi sententia statuerimus, id omnes homines probaturos. Vale.

II.

Ser. Sulpicio, Cn. Pompeii an C. Caesaris partes sequatur, dubitanti, plus alteras honestatis, firmitatis alteras habere scribit. Longius ergo discedendum ab urbe, in qua quae fiant turpe sit probare, non probare periculosum. Sed quo sit eundem quam primum rogat ad se deliberatum ut veniat. Scripsit a. u. c. 705.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. A. d. III. Kal. Maias quum essem in Cumanum, accepi tuas litteras: quibus lectis cognovi non satis prudenter fecisse Philotimum, qui, quum abs te mandata haberet, ut scribis, de omnibus rebus, ipse ad me non venisset, litteras tuas misisset, quas intellexi breviores fuisse, quod eum perlaturum putasses. Sed tamen, postquam tuas litteras legi, Postumia tua me convenit et Servius noster. His placuit ut tu in Cumanum venires, quod etiam mecum, ut ad te scriberem, egerunt. 2. Quod meum consilium exquiris, id est tale, ut capere facilius ipse possim quam alteri dare. Quid enim est quod audeam suadere tibi, homini summa auctoritate

summaque prudentia? Si quid rectissimum sit quaerimus, perspicuum est: si quid maxime expediat, obscurum: sin il sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire nisi quod rectum honestumque sit, non potest esse dubium quid faciendum nobis sit. 3. Quod existimas meam causam coniunctam esse cum tua, certe similis in utroque nostrum, quum optime sentiremus, error fuit. Nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt, qua quum ipsi Caesari nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire ab eo defendenda pace arbitrabamur. Quantum nos fefellerit et quem in locum res deducta sit vides. Neque solum ea perspicis, quae geruntur quaeque iam gesta sunt, sed etiam qui cursus rerum, qui exitus futurus sit. Ergo aut probare oportet ea, quae fiunt, aut interesse, etiam si non probes: quorum altera mihi turpis, altera etiam periculosa ratio videtur. 4. Restat ut discedendum putem. In quo reliqua videtur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quae loca sequamur. Omnino quum miserior res numquam accidit tum ne deliberatio quidem difficilior: nihil enim constitui potest quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, si videbitur, ita censeo facias, ut, si habes iam statutum quid tibi agendum putes, in quo non sit coniunctum consilium tuum cum meo, supersedeas hoc labore itineris: sin autem est, quod mecum communicare velis, ego te exspectabo. Tu, quod tuo commodo fiat, quam primum velim venias, sicut intellexi et Servio et Postumiae placere. Vale.

III.

M. Cicero consolatur Ser. Sulpicium, post pugnam Pharsalicam a Caesare Achaiae praefectum, dolentem de rei publicae calamitate. Scripsit a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. Vehementer te esse sollicitum et in communibus miseriis praecipuo quodam dolore angi multi ad nos colidie deferunt. Quod quamquam minime miror et meum quodam modo agnosco, doleo tamen te sapientia praeditum prope singulari non tuis bonis delectari potius quam alienis

malis laborare. Me quidem, etsi nemini concedo, qui malorem ex pernicie et peste rei publicae molestiam traxerit, tamen multa iam consolantur maximeque conscientia consiliorum meorum. Multo enim ante tamquam ex aliqua specula prospexi tempestatem futuram, neque id solum mea sponte, sed multo etiam magis monente et denuntiante te. Etsi enim a fui magnam partem consulatus tui, tamen et absens cognoscebam quae esset tua in hoc pestifero bello cavendo et praedicendo sententia et ipse adfui primis temporibus tui consulatus, quum accuratissime monuisti senatum, collectis omnibus bellis civilibus, ut et illa timerent, quae meminissent, et scirent, quum superiores nullo tali exemplo antea in re publica cognito tam crudeles fuissent, quicumque postea rem publicam oppressisset armis, multo intolerabiliorum futurum. Nam quod exemplo fit, id etiam iure fieri putant, sed aliquid atque adeo multa addunt et adferunt de suo. 2. Qua re meminisse debes eos, qui auctoritatem et consilium tuum non sint secuti, sua stultitia occidisse, quum tua prudentia salvi esse potuissent. Dices: 'Quid me ista res consolatur in tantis tenebris et quasi parietinis rei publicae?' Est omnino vix consolabilis dolor: tanta est omnium rerum amissio et desperatio recuperandi: sed tamen et Caesar ipse ita de te iudicat et omnes cives sic existimant, quasi lumen aliquod exstinctis ceteris elucere sanctitatem et prudentiam et dignitatem tuam. Haec tibi ad levandas molestias magna esse debent. Quod autem a tuis abes, id eo levius ferendum est, quod eodem tempore a multis et magnis molestiis abes: quas ad te omnes perscriberem, nisi vererem ne ea cognosceres absens, quae quia non vides, mihi videris meliore esse condicione quam nos, qui videmus. 3. Hactenus existimo nostram consolationem recte adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levare possent molestiae tuae. Reliqua sunt in te ipso neque mihi ignota nec minima solacia, ut quidem ego sentio, multo maxima: quae ego experiens cotidie sic proba, ut ea mihi salutem adferre videantur. Te autem ab initio aetatis memoria teneo summe omnium doctrinarum studiosum fuisse omniaque, quae a sapientissimis viris ad bene vivendum

tradita essent, summo studio curaque didicisse. Quae quidem vel optimis rebus et usui et delectationi esse possent: his vero temporibus habemus aliud nihil in quo acquiescimus. Nihil faciam insolenter, neque te tali vel scientia vel natura praeditum hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus aetatis studium tuum dedisti. 4. Tantum dicam, quod te spero approbaturum, me, postea quam illi arti, cui studueram, nihil esse loci neque in curia neque in foro viderim, omnem meam curam atque operam ad philosophiam contulisse. Tuae scientiae excellenti ac singulari non multo plus quam nostrae relictum est loci. Qua re non equidem te moneo, sed mihi ita persuasi, te quoque in iisdem versari rebus, quae, etiam si minus prodessent, animum tamen a sollicitudine abducerent. Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus in primisque in hac, in qua ego me scripsi acquiescere, ita versatur, ut excellat, a me vero sic diligitur, ut tibi uni concedam, praeterea nemini, mihi que ab eo gratia refertur: in quo ille existimat, quod facile appareat, quam me colat et observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum.

IV.

Ser. Sulpicii excusatione de litteris saepius uno exemplo missis ex parte accepta scribendi laudat elegantiam, probat consilium de Achaiae administratione non recusanda initum. Narrat de senatus in Marcelli restitutione officio, de studiis Servii filii, aliis rebus. Scripta epistola est a. u. c. 707.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. Accipio excusationem tuam, qua usus es, cur saepius ad me litteras uno exemplo dedisses, sed accipio ex ea parte, quatenus aut neglegentia aut improbitate eorum, qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur: illam partem excusationis, qua te scribis orationis paupertate — sic enim appellas — iisdem verbis epistolas saepius mittere, nec nosco nec proba. Et ego ipse, quem tu per iocum — sic enim accipio — divitias orationis habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco: *εἰρωνεύεσθαι* enim non necesse est: sed tamen idem, nec hoc *εἰρωνεύομενος*, facile cedo tuorum scriptorum subtilitati et ele-

gantiae. 2. Consilium tuum, quo te usum scribis hoc Achaicum negotium non recusavisse, quum semper probavissem, tum multo magis probavi lectis tuis proximis litteris. Omnes enim causae, quas commemoras, iustissimae sunt tuaeque et auctoritate et prudentia et..... dignissimae. Quod aliter cecidisse rem existimas atque opinatus sis, id tibi nullo modo adsentior. Sed quia tanta perturbatio et confusio est rerum, ita percussa et prostrata foedissimo bello iacent omnia, ut is cuique locus, ubi ipse sit, et sibi quisque miserrimus esse videatur, propterea et tui consilii paenitet te et nos, qui domi sumus, tibi beati videmur: at contra nobis non tu quidem vacuus molestiis, sed prae nobis beatus. Atque hoc ipso melior est tua quam nostra condicio, quod tu quid doleat scribere audes, nos ne id quidem tuto possumus: nec id victoris vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius victoriae quae civilibus bellis semper est insolens. 3. Uno te vicimus, quod de Marcelli, collegae tui, salute paullo ante quam tu cognovimus: etiam mehercule, quod quem ad modum ea res ageretur vidimus. Nam sic fac existimes, post has miseras, id est, postquam armis disceptari coeptum est de iure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate. Nam et ipse Caesar accusata acerbitate Marcelli — sic enim appellabat — laudataque honorificentissime et aequitate tua et prudentia, repente praeter spem dixit, 'se senatui roganti de Marcello ne hominis quidem causa negaturum.' Fecerat autem hoc senatus, ut, quum a L. Pisone mentio esset facta de Marcello et C. Marcellus se ad Caesaris pedes abiecisset, cunctus consurgeret et ad Caesarem supplex accederet. Noli quaerere: ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderer videre quasi reviviscentis rei publicae. 4. Itaque quum omnes ante me rogati gratias Caesari egissent praeter Volcatium — is enim, si eo loco esset, negavit se facturum fuisse —, ego rogatus mutavi meum consilium. Nam statueram non mehercule inertia, sed desiderio pristinae dignitatis in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium et Caesaris magnitudo animi et senatus officium. Itaque pluribus verbis egi Caesari gratias, meque meo ne etiam in ceteris rebus honesto otio privarim, quod

erat unum solacium in malis. Sed tamen, quoniam effugi eius offensionem, qui fortasse arbitraretur me hanc rem publicam non putare, si perpetuo tacerem, modice hoc faciam aut etiam intra modum, ut et illius voluntati et meis studiis serviam. Nam etsi a prima aetate me omnis ars et doctrina liberalis et maxime philosophia delectavit, tamen hoc studium cotidie ingravescit, credo et aetatis maturitate ad prudentiam et his temporum vitiiis, ut nulla res alia levare animum molestiis possit. 5. A quo studio te abduci negotiis intellego ex tuis litteris: sed tamen aliquid iam noctes te adjuvabunt. Servius tuus vel potius noster summa me observantia colit: cuius ego quum omni probitate summaque virtute tum studiis doctrinaque delector. Is mecum saepe de tua mansione aut decessione communicat. Adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus nisi quod maxime Caesar velle videatur. Res sunt eius modi, ut, si Romae sis, nihil praeter tuos delectare possit. De reliquis nihil melius ipso est, ceteri et cetera eius modi, ut, si alterutrum necesse sit, audire ea malis quam videre. Hoc nostrum consilium nobis minime iucundum est, qui te videre cupimus, sed consulimus tibi. Vale.

V.

Ser. Sulpicius Achaiae praefectus consolatur M. Ciceronem afflictum obitu filiae ex partu mense Febr. mortuae. Scripta epistola est a. u. c. 709.

SERVIUS CICERONIS.

1. Postea quam mihi renuntiatum est de obitu Tulliae, filiae tuae, sane quam pro eo ac debui graviter molesteque tuli communemque eam calamitatem existimavi, qui, si istie adfuissem, neque tibi defuissem coramque meum dolorem tibi declarassem. Etsi genus hoc consolationis miserum atque acerbum est, propterea quia, per quos ea confieri debet propinquos ac familiares, ii ipsi pari molestia adficiuntur neque sine lacrimis multis id conari possunt, uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere quam aliis posse suum officium praestare, tamen quae in praesentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te perscribere, non quo ea

te fugere existimem, sed quod forsitan dolore impeditus minus ea perspicias. 2. Quid est quod tanto opere te commoveat tuus dolor intestinalis? Cogita quem ad modum adhuc fortuna nobiscum egerit: ea nobis erepta esse, quae hominibus non minus quam liberi cara esse debent, patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. Hoc uno incommodo addito quid ad dolorem adiungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus animus callere iam debet atque omnia minoris existimare? 3. An illius vicem, credo, doles? Quotiens in eam cogitationem necesse est et tu veneris et nos saepe incidimus, hisce temporibus non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare? Quid autem fuit quod illam hoc tempore ad vivendum magno opere invitare posset? quae res? quae spes? quod animi solacium? Ut cum aliquo adolescente primario coniuncta aetatem gereret? Licitum est tibi, credo, pro tua dignitate ex hac iuventute generum deligere cuius fidei liberos tuos te tuto committere putares! An ut ea liberos ex sese pareret, quos quum florentes videret, laetaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent, honores ordinatim petitori essent, in re publica, in amicorum negotiis libertate sua usuri? Quid horum fuit quod non prius, quam datum est, ademptum sit? At vero malum est liberos amittere. Malum: nisi hoc peius est, haec sufferre et perpeti. 4. Quae res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi dolorem minuere possit. Ex Asia rediens quum ab Aegina Megaram versus navigarem, coepi regiones circumcirca prospicere. Post me erat Aegina, ante me Megara, dextra Piraeus, sinistra Corinthus: quae oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata et diruta ante oculos iacent. Coepi egomet mecum sic cogitare: 'Hem! nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit aut occisus est, quorum vita brevior esse debet, quum uno loco tot oppidum cadavera proiecta iacent? Visne tu te, Servi, cohibere et meminisse hominem te esse natum?' Crede mihi, cogitatione ea non medioeriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modo uno tempore tot viri claris-

simi interierunt: de imperio populi Romani tanta deminutio facta est: omnes provinciae conquassatae sunt: in unius mullerculae animula si iactura facta est, tanto opere commoveris? quae si hoc tempore non diem suum obisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit, quoniam homo nata fuerat. 5. Etiam tu ab hisce rebus animum ac cogitationem tuam avoca atque ea potius reminiscere, quae digna tua persona sunt: illam, quam diu ei opus fuerit, vixisse: una cum re publica fuisse: te, patrem suum, praetorem, consulem, augurem vidisse: adolescentibus primariis nuptam fuisse: omnibus bonis prope perfunctam esse: quum res publica occideret, vita excessisse. Quid est quod tu aut illa cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Clecronem esse et eum, qui aliis consueris praecipere et dare consilium, neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinae scientiam, ipsi se curare non possunt, sed potius, quae aliis tute praecipere soles, ea tute tibi sublice atque apud animum propone. 6. Nullus dolor est quem non longinquitas temporis minuat ac molliat. Hoc te exspectare tempus tibi turpe est ac non ei rei sapientia tua te occurrere. Quod si qui etiam inferis sensus est, qui illius in te amor fuit pietasque in omnes suos, hoc certe illa te facere non vult. Da hoc illi mortuae: da ceteris amicis ac familiaribus, qui tuo dolore maerent: da patriae ut, si qua in re opus sit, opera et consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit, noli committere ut quisquam te putet non tam filiam quam rei publicae tempora et aliorum victoriam lugere. Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiae tuae diffidere: qua re, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi. Vidimus aliquotiens secundam pulcherrime te ferre fortunam magnamque ex ea re te laudem apisci: fac aliquando intellegamus adversam quoque te aequae ferre posse neque id maius, quam debeat, tibi onus videri, ne ex omnibus virtutibus haec una tibi videatur deesse. Quod ad me attinet, quum te tranquilliore animo esse cognoro, de iis rebus, quae hic geruntur, quem ad modumque se provincia habeat, certiore faciam. Vale.

VI.

Ser. Sulpicii superioribus litteris respondet, quas ait sibi magno solacio fuisse: quam ob rem quamquam nemini quam sibi instiores dolendi causas fuisse dicit, maximam tamen sibi sperat levationem reditu et Servii consuetudine fore. Scripta est epistola a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. Ego vero, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravissimo casu adfuisses. Quantum enim praesens me adjuvare poteris et consolando et prope aequè dolendo facile ex eo intellego, quod litteris lectis aliquantum acquievi. Nam et ea scripsisti, quae levare luctum possent, et in me consolando non mediocrem ipse animi dolorem adhibuisti. Servius tamen tuus omnibus officiis, quae illi tempori tribui potuerunt, declaravit et quanti ipse me faceret et quam suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore: cuius officia iucundiora scilicet saepe mihi fuerunt, numquam tamen gratiora. Me autem non oratio tua solum et societas paene aegritudinis, sed etiam auctoritas consolatur. Turpe enim esse existimo me non ita ferre casum meum, ut tu, tali sapientia praeditus, ferendum putas. Sed opprimor interdum et vix resisto dolori, quod ea me solacia deficiant, quae ceteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt. Nam et Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum et magnis rebus gestis, amisit, et L. Paullus, qui duo septem diebus, et vester Galus et M. Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex re publica consequerentur. 2. Mihi autem, amissis ornamentis iis, quae ipse commemoras quaeque eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solacium, quod ereptum est. Non amicorum negotiis, non rei publicae procuracione impediuntur cogitationes meae: nihil in foro agere libebat: aspicere curiam non poteram: existimabam, id quod erat, omnes me et industriae meae fructus et fortunae perdidisse. Sed quum cogitarem haec mihi tecum et cum quibusdam esse communia, et quum frangerem iam ipse me cogereque illa ferre toleranter, habebam quo confugerem, ubi conquiescerem,

cuius in sermone et suavitate omnes curas doloresque deponerem. Nunc autem hoc tam gravi vulnere etiam illa, quae consanuisse videbantur, recrudescunt. Non enim, ut tum me a re publica maestum domus excipiebat quae levaret, sic nunc domo maerens ad rem publicam confugere possum, ut in eius bonis acquiescam. Itaque et domo absum et foro, quod nec eum dolorem, quem a re publica capio, domus iam consolari potest nec domesticum res publica. 3. Quo magis te exspecto teque videre quam primum cupio. Maior enim levatio mihi adferri nulla potest quam coniunctio consuetudinis sermonumque nostrorum: quamquam sperabam tuum adventum — sic enim audiebam — appropinquare. Ego autem quum multis de causis te exopto quam primum videre tum etiam, ut ante commentemur inter nos qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus, quod est totum ad unius voluntatem accommodandum et prudentis et liberalis et, ut perspexisse videor, nec a me alieni et tibi amicissimi. Quod quum ita sit, magnae tamen est deliberationis quae ratio sit ineunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu et beneficio quiescendi. Vale.

VII.

Laudat M. Marcelli prudentiam, qui perpetuo a patria abesse constituerat, sed hortatur tamen ut redeat in patriam, quod et veniam redeundi a Caesare impetrare facile sit et domi apud suos melius quam extra patriam vivere possit. Data est epistola Roma a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

1. Etsi eo te adhuc consilio usum intellego, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia esse iudicem, ut meum consilium non anteponam tuo, tamen et amicitiae nostrae vetustas et tua summa erga me benevolentia, quae mihi iam a pueritia tua cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quae et saluti tuae conducere arbitrarer et non aliena esse ducerem a dignitate. 2. Ego eum te esse, qui horum malorum initia nullo ante videris, consulatum magnificentissime atque optime gesseris, praeclare memini: sed idem etiam illa vidi,

neque te consilium civilis belli ita gerendi nec copias Cn. Pompeii nec genus exercitus probare semperque summe diffidere: qua in sententia me quoque fuisse memoria tenere te arbitror. Itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis et ego id semper egi, ne interessem. Non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, consilio, auctoritate, causa, quae erant in nobis superiora, sed lacertis et viribus, quibus pares non eramus. Victi sumus igitur aut, si vinci dignitas non potest, fracti certe et abiecti. In quo tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod cum spe vincendi simul abiicisti certandi etiam cupiditatem ostendisti que sapientem et bonum civem initia belli civilis invitum suscipere, extrema libenter non persequi. 3. Qui non idem consilium quod tu seculi sunt, eos video in duo genera esse distractos. Aut enim renovare bellum conati sunt, ut ii, qui se in Africam contulerunt, aut, quem ad modum nos, victori sese crediderunt. Medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor a plerisque vel dicam ab omnibus sapiens tuum consilium, a multis etiam magni ac fortis animi iudicatum. Sed habet ista ratio, ut mihi quidem videtur, quemdam modum, praesertim quum tibi nihil deesse arbitrer ad tuas fortunas omnes obtinendas praeter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud esse quod dubitationem adferret ei, penes quem est potestas, nisi quod vereretur ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo quid sentiam nihil attinet dicere, quum appareat ipse quid fecerim. 4. Sed tamen, si iam ita constituisses, ut abesse perpetuo malles quam ea, quae nolles, videre, tamen id cogitare deberes, ubicumque esses, te fore in eius ipsius, quem fugeres, potestate. Qui si facile passurus esset te carentem patria et fortunis tuis quiete et libere vivere, cogitandum tibi tamen esset Romaene et domi tuae, cuiusmodi res esset, an Mytilenis aut Rhodi malles vivere. Sed quum ita late pateat eius potestas, quem veremur, ut terrarum orbem complexa sit, nonne magis sine periculo tuae domi esse quam cum periculo alienae? Equidem, etiam si oppetenda mors esset, domi atque in patria mallem quam in externis atque alienis locis. Hoc idem omnes, qui te dili-

gunt, sentiunt: quorum est magna pro tuis maximis clarissimisque virtutibus multitudo. 5. Habemus etiam rationem rei familiaris tuae, quam dissipari nolumus. Nam etsi nullam potest accipere iniuriam, quae futura perpetua sit, propterea quod neque is, qui tenet rem publicam, patietur neque ipsa res publica, tamen impetum praedonum in tuas fortunas fieri nolo. Hi autem qui essent auderem scribere, nisi te intellegere considerem. 6. Hic te unius sollicitudines, unius etiam mullae et adsiduae lacrimae C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur: nos cura et dolore proximi sumus, precibus tardiores, quod ius adeundi, quum ipsi deprecatione eguerimus, non habemus. Gratia tantum possumus quantum victi, sed tamen consilio, studio Marcello non desumus. A tuis reliquis non adhibemur: ad omnia parati sumus.

VIII.

Collaudata M. Marcelli prudentia Cicero tamen rursus suadet, ut domum ad suos revertendi consilium capiat, et sua officia promittit. Scripta est epistola a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

1. Neque monere te audeo praestanti prudentia virum nec confirmare maximi animi hominem unumque fortissimum, consolari vero nullo modo. Nam si ea, quae acciderunt, ita fers, ut audio, gratulari magis virtuti debeo quam consolari dolorem tuum: sin te tanta mala rei publicae frangunt, non ita abundo ingenio, ut te consolet, quum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum praestem et ad omnia, quae tui velint, ita sim praesto, ut me non solum omnia debere tua causa quae possim, sed ea quoque, quae non possim, putem. 2. Illud tamen vel tu me monuisse vel censuisse puta vel propter benevolentiam tacere non potuisse, ut, quod ego facio, tu quoque animum inducas, si sit aliqua res publica, in ea te esse oportere iudicio hominum reque principem, necessitate cedentem tempori: sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum. Si enim libertatem sequimur, qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcumque locum, quae est dome-

stica sede iucundior? Sed mihi crede, etiam is, qui omnia tenet, favet ingeniis: nobilitatem vero et dignitates hominum, quantum eires et ipsius causa concedit, amplectitur. Sed plura quam statueram. Redeo ergo ad unum illud, me tuum esse, fore cum tuis, si modo erunt tui: si minus, me certe in omnibus rebus satis nostrae coniunctioni amorique facturum. Vale.

IX.

Etiam his litteris M. Cicero M. Marcello, ut domum redeat, suadet, maxime in eo occupatus, ut singula argumenta, quibus ille sententiam suam defenderat, refutet. Scripsit a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

1. Etsi perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio litteras ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram quo te animo censerem esse oportere et quid tibi faciendum arbitrarer, tamen, quum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cuius ego fidem erga te benevolentiamque perspexeram, sine meis litteris eum ad te venire nolui. Iisdem igitur te rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum, ut in ea re publica, quaecumque est, quam primum velis esse. Multa videbis fortasse quae nolis, non plura tamen quam audis cotidie. Non est porro tuum uno sensu solum oculorum moveri: quum idem illud auribus percipias, quod etiam maius videri solet, minus laborare. 2. At tibi ipsi dicendum erit aliquid quod non sentias aut faciendum quod non probes. Primum tempori cedere, id est, necessitati parere, semper sapientis est habitum: deinde non habet, ut nunc quidem est, id vitii res. Dicere fortasse quae sentias non licet: tacere plane licet. Omnia enim delata ad unum sunt. Is utitur consilio ne suorum quidem, sed suo. Quod non multo secus fieret, si is rem publicam teneret, quem secuti sumus. An, qui in bello, quum omnium nostrum coniunctum esset periculum, suo et certorum hominum minime prudentium consilio uteretur, eum magis communem censemus in victoria futurum fuisse quam incertis in rebus fuisset? et, qui nec te consule tuum sapientissimum consilium secutus esset nec fratre tuo consulatum ex au-

toritate tua gerente vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem nostras sententias desideratum censes fuisse? 3. Omnia sunt misera in bellis civilibus: quae maiores nostri ne semel quidem, nostra aetas saepe iam sensit: sed miserius nihil quam ipsa victoria, quae etiam si ad meliores venit, tamen eos ipsos ferocios impotentioresque reddit, ut, etiam si natura tales non sint, necessitate esse cogantur: multa enim victori eorum arbitrio, per quos vicit, etiam invito facienda sunt. An tu non videbas mecum simul quam illa crudelis esset futura victoria? Igitur tunc quoque careres patria, ne quae nolles videres? Non, inquires: ego enim ipse tenerem opes et dignitatem meam. At erat tuae virtutis in minimis tuas res ponere, de re publica vehementius laborare. Deinde qui finis istius consilii est? Nam adhuc et factum tuum probatur et, ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quod et initium belli necessario secutus sis et extrema sapienter persequi nolueris: fortuna, quod honesto otio tenueris et statum et famam dignitatis tuae. Nunc vero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria, nec eam diligere minus debes, quod deformior est, sed misereri potius nec eam multis claris viris orbatam privare etiam aspectu tuo. 4. Denique, si fuit magni animi non esse supplicem victori, vide ne superbi sit aspernari eiusdem liberalitatem, et, si sapientis est carere patria, duri non desiderare, et, si re publica non possis frui, stultum est nolle privata. Caput illud est, ut, si ista vita tibi commodior esse videatur, cogitandum tamen sit ne tutior non sit. Magna gladiatorum est licentia, sed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. Mihi salus tua tantae curae est, ut Marcello fratri tuo aut par aut certe proximus sim. Tuum est consulere temporibus et incolumitati et vitae et fortunis tuis.

X.

Hortatur M. Marcellum, ut reditum a Caesare iam impetratum maturet: id ad rem eius familiarem pertinere. Scripta epistola est a. u. c. 709.

CICERO MARCELLO S.

1. Etsi nihil erat novi quod ad te scriberem magisque

litteras tuas iam exspectare incipiebam vel te potius ipsum, tamen, quum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei litterarum dare. Cura igitur, ut quam primum venias: venies enim, mihi crede, exspectatus, neque solum nobis, id est, tuis, sed prorsus omnibus. Venit enim mihi in mentem subvereri interdum, ne te delectet tarda decessio. 2. Quod si nullum haberes sensum nisi oculorum, prorsus tibi ignoscerem, si quosdam nolles videre, sed quum leviora non multo essent quae audirentur quam quae viderentur, suspicarer autem multum interesse rei familiaris tuae te quam primum venire, idque in omnes partes valeret, putavi ea de re te esse admonendum. Sed quoniam quid mihi placeret ostendi, reliqua tu pro tua prudentia considerabis. Me tamen velim, quod ad tempus te exspectemus, certiores facias.

XI.

M. Marcellus se Ciceronis auctoritate plus etiam quam C. Marcelli fratris commotum esse significat, ut reditum in patriam pararet, eiusque benevolentiam sibi maxime gratam fuisse. Data est epistola Mytilenis a. u. c. 708.

MARCELLUS CICERONI S.

1. Plurimum valuisse apud me tuam semper auctoritatem quum in omni re tum in hoc maxime negotio potes existimare. Quum mihi C. Marcellus, frater amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret, non prius mihi persuadere potuit quam tuis est effectum literis ut uterer vestro potissimum consilio. Res quem ad modum sit acta vestrae litterae mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quod ab optimo fit animo, tamen hoc mihi multo iucundius est et gratius, quod in summa paucitate amicorum, propinquorum ac necessariorum, qui vere meae saluti faverent, te cupidissimum mei singularemque mihi benevolentiam praestitisse cognovi. 2. Reliqua sunt eius modi, quibus ego, quoniam haec erant tempora, facile et aequo animo carebam: hoc vero eius modi esse statuo, ut sine talium virorum et amicorum benevolentia neque in adversa neque in secunda fortuna quisquam vivere possit. Ita-

quo in hoc ego mihi gratulor. Tu vero ut intellegas homini amplexissimo te tribuisse officium, re tibi praestabo. Vale.

XII.

Ser. Sulpicius caedem M. Marcelli a P. Magio Cilone factam non sine summi doloris significatione, quem ipse ceperit, narrat eiusque sepulturam per se effectam. Data epistola est Athenis pr. Kal. Iun. a. u. c. 709.

SERVIUS CICERONI SAL. PLUR.

1. Etsi scio non iucundissimum me nuntium vobis adlaturum, tamen, quoniam casus et natura in nobis dominatur, visum est faciendum quoquo modo res se haberet, vos certiores facere. A. d. x. Kal. Iun. quum ab Epidauri Piraeum navi advectus essem, ibi M. Marcellum, collegam nostrum, conveni eumque diem ibi consumpsi, ut cum eo essem. Postero die quum ab eo digressus essem eo consilio, ut ab Athenis in Boeotiam irem reliquamque iuris dictionem absolverem, ille, ut aiebat, supra Maleas in Italiam versus navigaturus erat. 2. Post diem tertium eius diei, quum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter hora decima noctis P. Postumius, familiaris eius, ad me venit et mihi nuntiavit M. Marcellum, collegam nostrum, post cenae tempus a. P. Magio Cilone, familiare eius, pugione percussum esse et duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem; sperare tamen eum vivere posse: Magium se ipsum interfecisse postea: se a Marcello ad me missum esse qui haec nuntiaret et rogaret, uti medicos . . . . Coegi et e vestigio eo sum profectus prima luce. Quum non longe a Piraeo abessem, puer Acidini ob viam mihi venit cum codicillis, in quibus erat scriptum paullo ante lucem Marcellum diem suum obisse. Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissima morte est adfectus, et, cui inimici propter dignitatem peperceraut, inventus est amicus qui ei mortem offerret. 3. Ego tamen ad tabernaculum eius perrexi. Inveni duos libertos et pauculos servos: reliquos aiebant profugisse metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre:

ibique pro ea copia, quae Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. Ab Atheniensibus, locum sepulturae intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent, neque tamen id antea cuiquam concesserant. Quod proximum fuit, uti in quo vellemus gymnasio eum sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbi terrarum gymnasio Academiae locum delegimus ibique eum combussimus, posteaque curavimus, ut eidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quae nostra officia fuerunt, pro collegio et pro propinquitate et vivo et mortuo omnia ei praestitimus. Vale. D. pr. Kal. Iun. Athenis.

XIII.

P. Nigidium Figulum exsultantem suo ipsius exemplo consolatur M. Cicero ei que spem reditus ostendit. Missa epistola est Roma a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. P. FIGULO.

1. Quaerenti mihi iam diu quid ad te potissimum scriberem non modo certa res nulla, sed ne genus quidem litterarum usitatum veniebat in mentem. Unam enim partem et consuetudinem earum epistolarum, quibus secundis rebus uti solebamus, tempus eripuerat perfeceratque fortuna, ne quid tale scribere possem aut omnino cogitare. Relinquebatur triste quoddam et miserum et his temporibus consentaneum genus litterarum: id quoque deficiebat me, in quo debebat esse aut promissio auxilii alicuius aut consolatio doloris tui. Quod pollicerer non erat: ipse enim pari fortuna abiectus aliorum opibus casus meos sustentabam, saepiusque mihi veniebat in mentem queri quod ita viverem quam gaudere quod viverem. 2. Quamquam enim nulla me ipsum privatim pepulit insignis iniuria nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare quod non ultro mihi Caesar detulerit, tamen multis conficior curis, ut ipsum, quod maneam in vita, peccare me existimem. Careo enim quum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis aut distraxit fuga, tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliarat per me quondam te

socio defensa res publica, versorque in eorum naufragiis et bonorum direptionibus, nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam [id ipsum] video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adiutoribus illud incendium exstinximus, et, in qua urbe modo gratia, auctoritate, gloria floruimus, in ea nunc his quidem omnibus caremus. Obtinemus ipsius Caesaris summam erga nos humanitatem: sed ea plus non potest quam vis et mutatio omnium rerum atque temporum. 3. Itaque orbus iis rebus omnibus, quibus et natura me et voluntas et consuetudo adsuefecerat, quum ceteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem, et qui antea aut obscuris hominibus aut etiam sordibus optulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo et sanctissimo et maxima quondam gratia et mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est litterarum genus. 4. Reliquum est ut consolet et adferam rationes, quibus te a molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui vel alterius consolandi in te summa est, si umquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quae ab exquisita quadam ratione et doctrina proficiscitur, non attingam, tibi totam relinquam. Quid sit forti et sapienti homine dignum, quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent tu videbis. Ego, quod intellegere et sentire, quia sum Romae et quia curo attendoque, possum, id tibi adfirmo: te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum: in iis autem, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore. 5. Videor mihi perspicere primum ipsius animum, qui plurimum potest, propensum ad salutem tuam. Non scribo hoc temere. Quo minus familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. Quo facilius quibus est iratior respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum. Familiares vero eius, et si quidem, qui illi iucundissimi sunt, mirabiliter de te et loquuntur et sentiunt. Accedit eodem vulgi voluntas vel potius consensus omnium. Etiam illa, quae minimum nunc quidem potest, sed possit

necesse est, res publica, quascumque vires habeat, ab iis ipsis, quibus tenetur, de te propediem, mihi crede, impetrabit. 6. Redeo igitur ad id, ut iam tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiseram. Nam et complectar eius familiarissimos, qui me admodum diligunt multumque mecum sunt, et in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo et certe omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, nos pervenire posse. In hoc toto genere plura faciam quam scribere audeo. Cetera, quae tibi a multis prompta esse certo scio, a me sunt paratissima: nihil in re familiari mea est quod ego meum malim esse quam tuum. Hac de re et de hoc genere toto hoc scribo parcius, quod te, id quod ipse confido, sperare malo te esse usurum tuis. 7. Extremum illud est, ut te orem et obsecrem, animo ut maximo sis nec ea solum memineris, quae ab aliis magnis viris accepisti, sed illa etiam, quae ipse ingenio studioque peperisti. Quae si colliges, et sperabis omnia optime et quae accident, qualiacumque erunt, sapienter feres. Sed haec tu melius vel optime omnium. Ego, quae pertinere ad te intellegam, studiosissime omnia diligentissimeque curabo tuorumque tristissimo meo tempore meritorum erga me memoriam conservabo.

XIV.

M. Cicero Cn. Plancio ad binas litteras respondet, quarum alteris de pristina dignitate a Caesare Cicero restituta gratulatus erat, alteris de novis nuptiis dimissa Terentia factis. Ac primum quidem significat sibi pristinam dignitatem nequaquam redditam esse, novas autem nuptias se scribit fecisse propter res domesticas suas. Denique Cn. Plancium Corcyrae tum exsulantem consolari studet. Scripta epistola est a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. CN. PLANCIO.

1. Binas a te accepi litteras, Corcyra datas: quarum alteris mihi gratulabare, quod audisses me meam pristinam dignitatem obtinere, alteris dicebas te velle quae egissem bene et feliciter evenire. Ego autem, si dignitas est bene de re publica sentire et bonis viris probare quod sentias, obtineo dignitatem meam: sin autem in eo dignitas est, si quod sen-

tias aut re efficere possis aut denique libera oratione defendere, ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis, agiturque praeclare, si nosmet ipsos regere possumus, ut ea, quae partim iam adsunt, partim impendent, moderate feramus: quod est difficile in eius modi bello, cuius exitus ex altera parte caedem ostentat, ex altera servitatem. 2. Quo in periculo non nihil me consolatur, quum recordor haec me tum vidisse, quum secundas etiam res nostras, non modo adversas pertimescebam videbamque quanto periculo de iure publico disceptaretur armis. Quibus si ii vicissent, ad quos ego pacis spe, non belli cupiditate adductus accesseram, tamen intellegebam et oratorum hominum et cupidorum et insolentium quam crudelis esset futura victoria: sin autem victi essent, quantus interitus esset futurus civium partim amplissimorum, partim etiam optimorum, qui me haec praedicentem atque optime consulentem saluti suae malebant nimium timidum quam satis prudentem existimari. 3. Quod autem mihi de eo, quod egerim, gratularis, te ita velle certo scio, sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas quam rem publicam offendissem. Quibus enim pro meis immortalibus beneficiis carissima mea salus et meae fortunae esse debebant, quum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi. Sed de nostris rebus satis vel etiam nimium multa. 4. De tuis velim ut eo sis animo, quo debes esse, id est, ut ne quid tibi praecipue timendum putes. Si enim status erit aliquis civitatis, quicumque erit, te omnium periculorum video expertem fore: nam alteros tibi iam placatos esse intellego, alteros numquam iratos fuisse. De mea autem in te voluntate sic velim iudices, me, quibuscumque rebus opus esse intellegam, quamquam videam quis sim hoc tempore et quid possim, opera tamen et consilio, studio quidem certe rei, famae, saluti tuae praesto futurum. Tu velim et quid agas et quid acturum te putes facias me quam diligentissime certiosem. Vale.

XV.

Hortatur M. Cicero Cn. Plancium, ut neve propriam sibi fortunam postulet neve communem omnium recuset seseque amare pergat. Scripsit a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. CN. PLANCIO.

1. Accepi perbreves tuas litteras, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui, cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit. Nam quam fortiter ferres communes miseras non intellexi: quam me amares facile perspexi, sed hoc scieram: illud si scissem, ad id meas litteras accommodavissem. 2. Sed tamen etsi antea scripsi, quae existimavi scribi oportere, tamen hoc tempore breviter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio existimares esse: in magno omnes, sed tamen in communi sumus. Qua re non debes aut propriam fortunam et praecipuam postulare aut communem recusare. Quapropter eo animo simus inter nos, quo semper fuimus: quod de te sperare, de me praestare possum.

LIBER V.

AD Q. METELLUM ET CETEROS.

I.

Queritur Q. Metellus Celer, qui consule M. Cicerone praetor fuerat, ex praetura autem superiori Galliae procos. praeerat, fratrem suum Metellum Nepotem a M. Cicerone in senatu esse oppugnatum. Scriptae litterae sunt a. u. c. 692.

Q. METELLUS Q. F. CELER PROCOS. S. D. M. TULLIO
CICERONI.

1. Si vales, bene est. Existimaram pro mutuo inter nos animo et pro reconciliata gratia nec absentem ludibrio laesum iri nec Metellum fratrem ob dictum capite ac fortunis per te oppugnatum iri. Quem si parum pudor ipsius defendebat, debebat vel familiae nostrae dignitas vel meum studium erga vos remque publicam satis sublevare. Nunc video illum circumventum, me desertum a quibus minime conveniebat. 2. Itaque in luctu et squalore sum, qui provinciae, qui exercitui praesum, qui bellum gero. Quae quoniam nec ratione nec maiorum nostrorum clementia administrastis, non erit mirandum, si vos paenitebit. Te tam mobili in me meosque esse animo non sperabam. Me interea nec domesticus dolor nec cuiusquam iniuria ab re publica abducat.

II.

M. Cicero superioribus Q. Metelli litteris respondet eo, quod sua in eum officia commemorat nec fratrem eius se oppugnasse, sed oppugnantem restituisse contendit. Laudat Celeris erga fratrem pietatem suamque fidem pollicetur. Scripsit a. u. c. 692.

M. TULLIUS M. F. CICERO Q. METELLO Q. F. CELERI
PROCOS. S. D.

1. Si tu exercitusque valetis, bene est. Scribis ad me te existimasse pro mutuo inter nos animo et pro reconciliata

gratia numquam te a me ludibrio laesum iri? Quod cuius modi sit salis intellegere non possum, sed tamen suspicor ad te esse adlatum me, in senatu quum disputarem permultos esse qui rem publicam a me conservatam dolerent, dixisse a te propinquos tuos, quibus negare non potuisses, impetrasse, ut ea, quae statuisses tibi in senatu de mea laude esse dicenda, reticeres. Quod quum dicerem, illud adiunxi, mihi tecum ita dispertitum officium fuisse in rei publicae salute retinenda, ut ego urbem a domesticis insidiis et ab intestino scelere, tu Italiam et ab armatis hostibus et ab occulta coniuratione defenderes, atque hanc nostram tantam et tam praeclari muneris societatem a tuis propinquis labefactatam, qui, quum tu a me rebus amplissimis atque honorificentissimis ornatus esses, timuissent ne quae mihi pars abs te voluntatis mutuae tribueretur. 2. Hoc in sermone quum a me exponeretur quae mea expectatio fuisset orationis tuae quantoque in errore versatus essem, visa est oratio non iniucunda et mediocris quidam est risus consecutus, non in te, sed magis in errorem meum et quod me abs te cupisse laudari aperte atque ingenue confitebar. Iam hoc non potest in te non honorifice esse dictum, me in clarissimis meis atque amplissimis rebus tamen aliquod testimonium tuae vocis habere voluisse. 3. Quod autem ita scribis, 'pro mutuo inter nos animo', quid tu existimes esse in amicitia mutuum nescio. equidem hoc arbitror, quum par voluntas accipitur et redditur. Ego, si hoc dicam, me tua causa praetermisisse provinciam, tibi ipse levior videar esse: meae enim rationes ita tulerunt atque eius mei consilii maiorem in dies singulos fructum voluptatemque capio. Illud dico, me, ut primum in contione provinciam deposuerim, statim quem ad modum eam tibi traderem cogitare coepisse. Nihil dico de sortitione vestra: tantum te suspicari volo nihil in ea re per collegam meum me insciente esse factum. Recordare cetera: quam cito senatum illo die facta sortitione coegerim, quam multa de te verba fecerim, quum tu ipse mihi dixisti orationem meam non solum in te honorificam, sed etiam in collegas tuos contumeliosam fuisse. 4. Iam illud senatus consultum, quod eo die factum est, ea praescriptione est, ut, dum id exstabit, offi-

cium meum in te obscurum esse non possit. Postea vero quam profectus es, velim recordere quae ego de te in senatu egerim, quae in contionibus dixerim, quas ad te litteras miserim. Quae quum omnia collegeris, tum ipse velim iudices satisne videatur his omnibus rebus tuus adventus, quum proxime Romam venisti, mutue respondisse. 5. Quod scribis de reconciliata nostra gratia, non intellego cur reconciliatam esse dicas, quae numquam imminuta est. 6. Quod scribis non oportuisse Metellum fratrem tuum 'ob dictum a me oppugnari', primum hoc velim existimes, animum mihi istum tuum vehementer probari et fraternam plenam humanitatis ac pietatis voluntatem: deinde, si qua ego in re fratri tuo rei publicae causa restiterim, ut mihi ignoscas: tam enim sum amicus rei publicae quam qui maxime. Si vero meam salutem contra illius impetum in me crudelissimum defenderim, satis habeas nihil me etiam tecum de tui fratris iniuria conquiri. Quem ego quum comperissem omnem sui tribunatus conatum in meam perniciem parare atque meditari, egi cum Claudia uxore tua et cum vestra sorore Mucia, cuius erga me studium pro Cn. Pompeii necessitudine multis in rebus perspexeram, ut eum ab illa iniuria deterrerent. 7. Atque ille, quod te audisse certo scio, pridie Kal. Ianuarias, qua iniuria nemo unquam in minimo magistratu improbissimus civis adfectus est, ea me consulem adfecit, quum rem publicam conservassem, atque abeuntem magistratu contionis habendae potestate privavit: cuius iniuria mihi tamen honoris summo fuit. Nam quum ille mihi nihil nisi ut iurarem permetteret, magna voce iuravi verissimum pulcherrimumque ius iurandum, quod populus item magna voce me vere iurasse iuravit. 8. Hac accepta tam insigni iniuria, tamen illo ipso die misi ad Metellum communes amicos qui agerent cum eo ut de illa mente desisteret: quibus ille respondit sibi non esse integrum: etenim paullo ante in contione dixerat ei, qui in alios animum advertisset indicta causa, dicendi ipsi potestatem fieri non oportere. Hominem gravem et civem egregium! qui, qua poena senatus consensu bonorum omnium eos adfecerat, qui urbem incendere et magistratus ac senatum trucidare, bellum maximum conflare voluissent, eadem dignum

iudicaret eum, qui curiam caede, urbem incendiis, Italiam bello liberasset. Itaque ego Metello fratri tuo praesenti restiti. Nam in senatu Kal. Ian. sic cum eo de re publica disputavi, ut sentiret sibi cum viro forti et constanti esse pugnandum. A. d. tertium Non. Ianuar. quum agere coepisset, tertio quoque verbo orationis suae me appellabat, mihi minabatur, neque illi quidquam deliberatius fuit quam me, quacumque ratione posset, non iudicio neque disceptatione, sed vi atque impressione evertere. Huius ego temeritati si virtute atque animo non restitisset, quis esset qui me in consulatu non casu potius existimaret quam consilio fortem fuisse? 9. Haec si tu Metellum cogitare de me nescisti, debes existimare te maximis de rebus a fratre esse celatum: sin autem aliquid impertivit tibi sui consilii, lenis a te et facilis existimari debeo, qui nihil tecum de his ipsis rebus expostulem. Et si intellegis non me dicto Metelli, ut scribis, sed consilio eius animoque in me inimicissimo esse commotum, cognosce nunc humanitatem meam, si humanitas appellanda est in acerbissima iniuria remissio animi ac dissolutio. Nulla est a me umquam sententia dicta in fratrem tuum: quotienscumque aliquid est actum, sedens iis ad sensi, qui mihi lenissime sentire visi sunt. Addam illud etiam, quod iam ego curare non debui, sed tamen fieri non moleste tuli atque etiam ut ita fieret pro mea parte adiuvi, ut senati consulto meus inimicus, quia tuus frater erat, sublevaretur. 10. Qua re non ego 'oppugnavi' fratrem tuum, sed fratri tuo repugnavi, nec in te, ut scribis, 'animo fui mobili', sed ita stabili, ut in mea erga te voluntate etiam desertus ab officiis tuis permanerem. Atque hoc ipso tempore tibi paene minitanti nobis per litteras hoc rescribo atque respondeo: ego dolori tuo non solum ignosco, sed summam etiam laudem tribuo: meus enim me sensus quanta vis fraterni sit amoris admonet. A te peto, ut tu quoque aequum te iudicem dolori meo praebeas: si acerbe, si crudeliter, si sine causa sum a tuis oppugnatus, ut statuas mihi non modo non cedendum, sed etiam tuo atque exercitus tui auxilio in eius modi causa utendum fuisse. Ego te mihi semper amicum esse volui: me ut tibi amicissimum esse intellegeres laboravi. Maneo in voluntate et quoad

voles tu permanebo, citiusque amore tui fratrem tuum odisse desinam quam illius odio quidquam de nostra benevolentia detraham.

III.

Q. Metellus queritur de contumeliosis in se contionibus necessariis eundem aut, fortasse P. Clodii: a M. Cicerone in rebus suis adiuvant cupit. Scripsit a. u. c. 698.

Q. METELLUS NEPOS S. D. M. CICERONI.

1. Hominis importunissimi contumeliae, quibus crebris contionibus me onerat, tuis erga me officiis leniuntur et, ut sunt leves ab eius modi homine, a me despiciuntur, libenterque commutata persona te mihi fratris loco esse duco. 2. De illo ne meminisse quidem volo, tametsi bis eum invitum servavi. De meis rebus ne vobis multitudine litterarum molestior essem, ad Lollium perscripsi de rationibus provinciae quid vellem fieri, ut is vos doceret et commonefaceret. Si poteris, velim pristinam tuam erga me voluntatem conserves.

IV.

M. Cicero post discessum suum a. u. c. 696. propter P. Clodii insectationes factum exsul Q. Metelli consulis opem implorat. Scripsit a. u. c. 697.

M. CICERO S. D. Q. METELLO COS.

1. Litterae Quinti fratris et T. Pomponii, necessarii mei, tantum spei dederant, ut in te non minus auxilii quam in tuo collega mihi constitutum fuerit. Itaque ad te litteras statim misi, per quas, ut fortuna postulabat, et gratias tibi egi et de reliquo tempore auxilium petii. Postea mihi non tam meorum litterae quam sermones eorum, qui hac iter faciebant, animum tuum immutatum significabant: quae res fecit ut tibi litteris obstrepere non auderem. 2. Nunc mihi Quintus frater meus mitissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, perscripsit, qua inductus ad te scribere sum conatus et abs te, quantum tua fert voluntas, peto quaesoque, ut tuos mecum serves potius quam propter adrogantem crudelitatem tuorum me oppugnes. Tu tuas inimicitias ut rei publicae donares, te vicisti: alienas ut contra rem publicam

confirmes, adduceri? Quod si mihi tua clementia opem tuleris, omnibus in rebus me fore in tua potestate tibi confirmo: sin mihi neque magistratus neque senatum neque populum auxiliari propter eam vim, quae me cum re publica vicit, licuerit, vide ne, quum velis revocare tempus omnium reser- vatorum, quum qui servetur non erit, non possis.

V.

M. Cicero C. Antonii, qui collega eius in consulatu fuerat et nunc Macedoniam procos. obtinebat, animum ab se alienatum queritur, sed tamen scribit se T. Pomponio, communi amico, qui iter in Macedoniam haberet, denegare non potuisse quin litteras commendaticias daret, cuius negotia Macedonica Antonio commendat. Scripta epistola est a. u. c. 693.

M. CICERO S. D. C. ANTONIO M. F. IMP.

1. Etsi statueram nullas ad te litteras mittere nisi commendaticias — non quo eas intellegere satis apud te valere, sed ne iis, qui me rogarent, aliquid de nostra coniunctione imminutum esse ostenderem —, tamen, quum T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum et officiorum maxime conscius, tui cupidus, nostri amantissimus, ad te proficisceretur, aliquid mihi scribendum putavi, praesertim quum aliter ipsi Pomponio satis facere non possem. 2. Ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini videri debeat. Omnia enim a me in te profecta sunt quae ad tuum commodum, quae ad honorem, quae ad dignitatem pertinerent. Pro his rebus nullam mihi abs te relatam esse gratiam tu es optimus testis: contra etiam esse aliquid abs te profectum ex multis audivi. Nam 'comperisse' me non audeo dicere, ne forte id ipsum verbum ponam, quod abs te aiunt falso in me solere conferri. Sed ea, quae ad me delata sunt, malo te ex Pomponio, cui non minus molesta fuerunt, quam ex meis litteris cognoscere. Meus in te animus quam singulari officio fuerit et senatus et populus Romanus testis est: tu quam gratus erga me fueris ipse existimare potes: quantum mihi debeas ceteri existimant. 3. Ego quae tua causa antea feci, voluntate sum adductus posteaque constantia. Sed re-

liqua, mihi credo, multo maius meum studium maioremque gravitatem et laborem desiderant. Quae ego si non profundero ac perdere videbor, omnibus meis viribus sustinebo: sin autem ingrata esse sentiam, non committam ut tibi ipse insanire videar. Ea quae sint et cuius modi, poteris ex Pomponio cognoscere. Atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut, quamquam ipsius causa confido te facturum esse omnia, tamen abs te hoc petam, ut, si quid in te residet amoris erga me, id omne in Pomponii negotio ostendas. Hoc mihi nihil gratius facere potes.

VI.

Narrat M. Cicero, quam dederit operam ne P. Sestio proquaestori C. Antonii in Macedonia succederetur: adiungit de domo a se empta, de Sestii aedificatione, de C. Antonio a se in senatu defenso. Scripta epistola est a. u. c. 692.

M. CICERO S. D. P. SESTIO L. F. PROQ.

1. Quum ad me Decius librarius venisset, egissetque mecum, ut operam darem ne tibi hoc tempore succederetur, quamquam illum hominem frugi et tibi amicum existimabam, tamen, quod memoria tenebam cuius modi ad me litteras antea misisses, non satis credidi homini prudenti tam valde esse mutatam voluntatem tuam. Sed postea quam et Cornelia tua Terentiam convenit et ego cum Q. Cornelio locutus sum, adhibui diligentiam, quotienscumque senatus fuit, ut adessem, plurimumque in eo negotii habui, ut Q. Fufum tribunum plebis et ceteros, ad quos tu scripseras, cogere mihi potius credere quam tuis litteris. Omnino res tota in mensem Ianuarium reiecta erat, sed facile obtinebatur. 2. Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem scripseras velle te bene evenire, quod de Crasso domum emissem, emi eam ipsam domum HS xxxv. aliquanto post tuam gratulationem. Itaque nunc me scito tantum habere aeris alieni, ut cupiam coniurare, si quisquam recipiat, sed partim odio inducti me excludunt et aperte vindicem coniurationis oderunt, partim non credunt et a me insidias metuunt nec putant ei nummos deesse posse, qui ex obsidione feneratorum ex-

emerit. Omnino semissibus magna copia est: ego autem meis rebus gestis hoc sum adsecutus, ut bonum nomen existimer. 3. Domum tuam atque aedificationem omnem perspexi et vehementer probavi. Antonium, etsi eius in me officia omnes desiderant, tamen in senatu gravissime ac diligentissime defendi senatumque vehementer oratione mea atque auctoritate commovi. Tu ad me velim litteras crebrius mittas.

VII.

M. Cicero Cn. Pompeio propter Mithridatem victum gratulatur: de rebus suis gestis, quibus coniurationem L. Catilinae oppresserit, sibi Cn. Pompeium non gratulatum esse aegre fert, sperat tamen res gestas suas, si ipse Pompeius in patriam redierit, ab illo agnatum iri. Scriptae litterae sunt a. u. c. 692.

M. TULLIUS M. F. CICERO S. D. CN. POMPEIO CN. F. MAGNO IMPERATORI.

I. S. T. E. Q. V. B. E. Ex litteris tuis, quas publice misisti, cepi una cum omnibus incredibilem voluptatem: tantam enim spem otii ostendisti, quantam ego semper omnibus te uno fretus pollicebar. Sed hoc scito, tuos veteres hostes, novos amicos, vehementer litteris *his* percussos atque ex magna spe deturbatos iacere. 2. Ad me autem litteras, quas misisti, quamquam exiguam significationem tuae erga me voluntatis habebant, tamen mihi scito iucundas fuisse: nulla enim re tam laetari soleo quam meorum officiorum conscientia, quibus si quando non mutue respondetur, apud me plus officii residere facillime patior. Illud non dubito, quin, si te mea summa erga te studia parum mihi adiunxerint, res publica nos inter nos conciliatura coniuncturaque sit. 3. Ac ne ignores quid ego in tuis litteris desiderarim, scribam aperte, sicut et mea natura et nostra amicitia postulat. Res eas gessi, quarum aliquam in tuis litteris et nostrae necessitudinis et rei publicae causa gratulationem expectavi: quam ego abs te praetermissam esse arbitror, quod vererere ne cuius animum offenderes. Sed scito ea, quae nos pro salute patriae gessimus, orbis terrae iudicio ac testimonio comprobari. Quae, quum veneris, tanto consilio tantaque

animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi multo maiori, quam Africanus fuit, iam me, non multo minorem quam Laelium, facile et in re publica et in amicitia adiunctum esse patiare.

VIII.

M. Cicero M. Licinio Crasso in Syriam profecto scribit, quanta cum contentione in senatu defenderit, vide harum epistolarum lib. I. ep. 9. § 20. Excusat quae intercesserat similitatem et pristina amicitia restituta suam operam, consilium, auctoritatem, gratiam in omnibus rebus large pollicetur. Scripta epistola est a. u. c. 700.

M. CICERO M. LICINIO P. F. CRASSO.

1. Quantum a. d. . . . . meum studium exstiterit dignitatis tuae vel tuendae vel etiam augendae non dubito quin ad te omnes tui scripserint. Non enim fuit aut mediocre aut obscurum aut eius modi quod silentio posset praeteriri. Nam et cum consulibus et cum multis consularibus tanta contentione decertavi, quanta numquam antea ulla in causa, suscepique mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis veterique nostrae necessitudini iam diu debitum, sed multa varietate temporum interruptum officium cumulate reddidi. 2. Neque mehercule umquam mihi tui aut colendi aut ornandi voluntas defuit, sed quaedam pestes laude aliena dolentium hominum et te non numquam a me alienarunt et me aliquando immutarunt tibi. Sed exstitit tempus optatum mihi magis quam speratum, ut florentissimis tuis rebus mea perspici posset et memoria nostrae voluntatis et amicitiae fides. Sum enim consecutus non modo ut domus tua tota, sed ut cuncta civitas me tibi amicissimum esse cognosceret. Itaque et praestantissima omnium feminarum, uxor tua, et eximia pietate, virtute, gratia tui Crassi meis consiliis, monitis, studiis actionibusque nituntur, et senatus populusque Romanus intellegit tibi absenti nihil esse tam promptum aut tam paratum quam in omnibus rebus, quae ad te pertineant, operam, curam, diligentiam, auctoritatem meam. 3. Quae sint acta quaeque agantur domesticorum tibi litteris declarari puto. De me sic existimes ac tibi persuadeas vehementer velim, non me repentina aliqua voluntate aut fortuito ad tuam amplitudinem meis officiis amplectendam incidisse, sed, ut

primum forum attigerim, spectasse semper, ut tibi possem quam maxime esse coniunctus. Quo quidem ex tempore memoria teneo neque meam tibi observantiam neque mihi tuam summam benevolentiam ac liberalitatem defuisse. Si quae inciderunt non tam re quam suspitione violata, ea, quum fuerint et falsa et inania, sint evulsa ex omni memoria vitaeque nostrae. Is enim tu vir es et eum me esse cupio, ut, quoniam in eadem rei publicae tempora incidimus, coniunctionem amicitiamque nostram utrique nostrum laudi sperem fore. 4. Quam ob rem tu, quantum tuo iudiciotribuendum esse nobis putes, statues ipse et, ut spero, statues ex nostra dignitate, ego vero tibi profiteor atque polliceor eximium et singulare meum studium in omni genere officii, quod ad honestatem et gloriam tuam spectet. In quo etiam si multi mecum contendunt, tamen quum reliquis omnibus tum Crassis tuis iudicibus omnes facile superabo: quos quidem ego ambo unice diligo, sed in Marcum benevolentia pari, hoc magis sum Publio deditus, quod me, quamquam a pueritia sua semper, tamen hoc tempore maxime sicut alterum parentem et observat et diligit. 5. Has litteras velim existimes foederis habituras esse vim, non epistolae, meque ea, quae tibi promitto ac recipio, sanctissime esse observaturum diligentissimeque esse facturum. Quae a me suscepta defensio est te absente dignitatis tuae, in ea iam ego non solum amicitiae nostrae, sed etiam constantiae meae causa permanebo. Quam ob rem satis esse hoc tempore arbitratus sum hoc ad te scribere, me, si quid ipse intellegerem aut ad voluntatem aut ad commodum aut ad amplitudinem tuam pertinere, mea sponte id esse facturum: sin autem quippiam aut a te essem admonitus aut a tuis, effecturum ut intellegeres nihil neque te scripsisse neque quemquam tuorum frustra ad me detulisse. Quam ob rem velim ita et ipse ad me scribas de omnibus minimis, maximis, mediocribus rebus, ut ad hominem amicissimum, et tuis praecipias, ut opera, consilio, auctoritate, gratia mea sic utantur in omnibus publicis, privatis, forensibus, domesticis, tuis, amicorum, hospitem, clientium tuorum negotiis, ut, quod eius fieri possit, praesentiae tuae desiderium meo labore minuatur.

IX.

P. Vatinius, ex consulatu Illyrico a C. Caesare dictatore praefectus, M. Ciceroni dignitatem suam contra invidios defendendam commendat. Scripsit a. u. c. 709.

VATINIUS IMP. CICERONI SUO S.

1. S. V. B. E. E. V. Si tuam consuetudinem in patrociniis tuendis servas, P. Vatinius cliens advenit, qui pro se causam dicier vult. Non, puto, repudiabis in honore, quem in periculo recepisti. Ego autem quem potius adoptem aut invocem quam illum, quo defendente vincere didici? An verear ne, qui potentissimorum hominum conspirationem neglexerit pro mea salute, is pro honore meo pusillorum ac malevolorum obtreccationes et invidias non prosternat atque obterat? Qua re si me, sicut soles, amas, suscipe memetotum atque hoc, quidquid est oneris ac muneris, pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta. Scis meam fortunam nescio quo modo facile obtreccatores invenire, non meo quidem mehercules merito: sed quanti id re fert, si tamen fato nescio quo accidit? Si qui forte fuerit qui nostrae dignitati obesse velit, peto a te ut tuam consuetudinem et liberalitatem in me absente defendendo mihi praestes. Litteras ad senatum de rebus nostris gestis, quo exemplo miseram, infra tibi perscripsi. 2. Dicitur mihi tuus servus anagnostes fugitivus cum Vardaeis esse: de quo tu mihi nihil mandasti, ego tamen terra marique ut conquiretur praemandavi, et profecto tibi illum reperiam, nisi si in Dalmatiam aufugerit, et inde tamen aliquando eruam. Tu nos fac ames. Vale. A. d. V. Idus Quintiles, ex castris, Narona.

X. a.

P. Vatinius scribit de Dionysio servo fugitivo, de Catilio pirata capto, de rebus gestis suis, de decernendis supplicationibus. Scriptae sunt litterae a. u. c. 709.

P. VATINIUS CICERONI SUO S.

1. S. V. B. E. E. Q. V. De Dionysio tuo adhuc nihil extrico, et eo minus, quod me frigus Dalmaticum, quod illinc

eiecit, etiam hic refrigeravit. Sed tamen non desistam quin illum aliquando eruam. Sed tamen omnia mi dura imperas. De Catilio nescio quid ad me scripsisti deprecationis diligentissimae. Apage te cum nostro Sex. Servilio: nam mehercule ego quoque illum amo. Sed huiuscemodi vos clientes, huius modi causas recipitis? hominem unum omnium crudelissimum, qui tot ingenuos, matres familias, cives Romanos occidit, abripuit, disperdidit, regiones vastavit? Simius, non semissis homo, contra me arma tulit et eum bello cepi. 2. Sed tamen, mi Cicero, quid facere possum? Omnia mehercule cupio, quae tu mihi imperas. Meam animadversionem et supplicium, quo usus eram in eum, quem cepissem, remitto tibi et condono. Quid illis respondere possum, qui sua bona direpta, naves expugnatas, fratres, liberos, parentes occisos actione expostulant? Si mehercules Appii os haberem, in cuius locum suffectus sum, tamen hoc sustinere non possem. Quid ergo est? Faciam omnia sedulo, quae te sciam velle. Defenditur a Q. Volusio, tuo discipulo: si forte ea res poterit adversarios fugare: in eo maxima spes est. 3. Nos, si quid erit istic opus, defendes. Caesar adhuc mihi iniuriam facit: de meis supplicationibus et rebus gestis Dalmaticis adhuc non refert, quasi vero non iustissimi triumphus in Dalmatia res gesserim! Nam si hoc expectandum est, dum totum bellum conficiam, viginti oppida sunt Dalmatiae antiqua, quae ipsi sibi asciverunt, amplius sexaginta: haec nisi omnia expugno, si mihi supplicationes non decernuntur, longe alia condicione ego sum ac ceteri imperatores.

X. b.

P. Vatinius post supplicationes sibi decretas scribit se propter nives, frigora, imbres coactum esse oppidum captum in Dalmatia et bellum confectum relinquere: rogat M. Ciceronem, ut, si opus sit, ad Caesarem tum consulem causam suam agat. Scripsit a. u. c. 709.

[VATINIUS CICERONI SUO S.]

Ego post supplicationes mihi decretas in Dalmatiam profectus sum: sex oppida vi oppugnando cepi..... unum hoc, quod erat maximum, quater a me iam captum. Quat-

tuor enim turres et quattuor muros cepi et arcem eorum totam, ex qua nives, frigora, imbres detruserunt, indigneque, mi Cicero, oppidum captum et bellum confectum relinquere sum coactus. Qua re te rogo, si opus erit, ad Caesarem meam causam agas meque tibi in omnes partes defendendum putes, hoc existimans, neminem te tui amantiorem habere. Vale. Data Nonis Decembribus, Narona.

XI.

P. Vatinius roganti promittit M. Cicero eius uxori se adfuturum. Addit de Dionysio fugitivo et de spe triumphus Dalmatici. Scripta epistola est a. u. c. 709.

M. CICERO VATINIO IMP. S.

1. Grata tibi mea esse officia non miror: cognovi enim te gratissimum omnium, idque numquam destiti praedicare: nec enim tu mihi habuisti modo gratiam, verum etiam cumulatissime rettulisti. Quam ob rem reliquis tuis rebus omnibus pari me studio erga te et eadem voluntate cognoscens. 2. Quod mihi feminam primariam, Pompeiam, uxorem tuam commendas, cum Sura nostro statim tuis litteris lectis locutus sum, ut ei meis verbis diceret, ut quidquid opus esset mihi denuntiaret: me omnia, quae ea vellet, summo studio curaque facturum: itaque faciam eamque, si opus esse videbitur, ipse conveniam. Tu tamen ei velim scribas, ut nullam rem neque tam magnam neque tam parvam putet quae mihi aut difficilis aut parum me digna videatur. Omnia, quae in tuis rebus agam, et non laboriosa mihi et honesta videbuntur. De Dionysio, si me amas, confice. Quaecumque ei fidem dederis, praestabo. Si vero improbus fuerit, ut est, duces eum captivum in triumpho. Dalmatis di male faciant, qui tibi molesti sunt! Sed, ut scribis, brevi capientur et illustrabunt res tuas gestas: semper enim habitus sunt bellicosi.

XII.

M. Cicero L. Lucecium scriptorem historicum non ignobilem hac epistola summa arte composita et, ut ipse lib. *ad Atticum* IV. ep. 6. ait, valde bella rogat, ut de rebus a se in consulatu suo gestis et de discessu redituque commentarios componat. Scripta epistola est a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. L. LUCCEIO Q. F.

1. Coram me tecum eadem haec agere saepe conantem deterruit pudor quidam paene subrusticus, quae nunc exprobram absens audacius: epistola enim non erubescit. Ardeo cupiditate incredibili neque, ut ego arbitror, reprehendenda, nomen ut nostrum scriptis illustretur et celebretur tuis. Quod etsi mihi saepe ostendis te esse facturum, tamen ignoscas velim huic festinationi meae. Genus enim scriptorum tuorum etsi erat semper a me vehementer expectatum, tamen vicit opinionem meam neque ita vel cepit vel incendit, ut cuperem quam celerrime res nostras monumentis commendari tuis. Neque enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quamdam immortalitatis rapit, sed etiam illa cupiditas, ut vel auctoritate testimonii tui vel indicio benevolentiae vel suavitate ingenii vivi perfruamur. 2. Neque tamen, haec quum scribebam, eram nescius quantis oneribus premerere susceptarum rerum et iam institutarum, sed quia videbam Italici belli et civilis historiam iam a te paene esse perfectam, dixeras autem mihi te reliquas res ordiri, deesse mihi nolui quin te admonerem, ut cogitares coniunctene malles cum reliquis rebus nostra contexere an, ut multi Graeci fecerunt, Callisthenes + Troicum bellum, Timaeus Pyrrhi, Polybius Numantinum, qui omnes a perpetuis suis historiis ea, quae dixi, bella separaverunt, tu quoque item civilem coniurationem ab hostilibus externisque bellis seiungeres. Equidem ad nostram laudem non multum video interesse, sed ad proparationem meam quiddam interest non te expectare, dum ad locum venias, ac statim causam illam totam et tempus adripere. Et simul, si uno in argumento unaque in persona mens tua tota versabitur, cerno iam animo quanto omnia uberiora atque ornatiores futura sint. Neque tamen ignoro quam impudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam — potest enim mihi denegare occupatio tua —, deinde etiam, ut ornas me, postulem. Quid, si illa tibi non tanto opere videntur ornanda? 3. Sed tamen, qui semel verecundiae fines transierit, eum bene et naviter oportet esse impudentem. Itaque te plane etiam atque etiam rogo, ut et

ornas ea vehementius etiam quam fortasse sentis et in eo leges historiae neglegas gratiamque illam, de qua suavissime quodam in prooemio scripsisti, a qua te flecti non magis potuisse demonstras quam Herculem Xenophontium illum a Voluptate, eam, si me tibi vehementius commendabit, ne aspernere amorique nostro plusculum etiam quam concedet veritas largiari. Quod si te adducemus ut hoc suscipias, erit, ut mihi persuadeo, materies digna facultate et copia tua. 4. A principio enim coniurationis usque ad reditum nostrum videtur mihi modicum quoddam corpus confici posse, in quo et illa poteris uti civilium commutationum scientia vel in explicandis causis rerum novarum vel in remediis incommodorum, quum et reprehendes ea, quae vituperanda duces, et quae placebunt exponendis rationibus comprobabis et, si liberior, ut consuisti, agendum putabis, multorum in nos perfidiam, insidias, proditionem notabis. Multam etiam casus nostri varietatem tibi in scribendo suppeditabunt plenam cuiusdam voluptatis, quae vehementer animos hominum in legendo, te scriptore, retinere possit. Nihil est enim aptius ad delectationem lectoris quam temporum varietates fortunaeque vicissitudines: quae etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt iucundae: habet enim praeteriti doloris secreta recordatio delectationem. 5. Ceteris vero nulla perfunctis propria molestia, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus etiam ipsa misericordia est iucunda. Quem enim nostrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi evelli iubet spiculum, postea quam ei percontanti dictum est clipeum esse salvum, ut etiam in vulneris dolore aequo animo cum laude moreretur. Cuius studium in legendo non erectum Themistocli fuga redituque retinetur? Etenim ordo ipse annalium mediocriter nos retinet quasi enumeratione fastorum: at viri saepe excellentis anepites varique casus habent admirationem, expectationem, laetitiam, molestiam, spem, timorem: si vero exitu notabili concluduntur, expletur animus iucundissima lectionis voluptate. 6. Quo mihi acciderit optatius, si in hac sententia fueris, ut a continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuam

rerum gestarum historiam complecteris, secernas hanc quasi fabulam rerum eventorumque nostrorum: habet enim varios actus multasque actiones et consiliorum et temporum. Ac non vereor ne adsentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam videar, quum hoc demonstrarem, me a te potissimum ornari celebrarique velle. Neque enim tu is es, *qui* quid sis nescias et qui non eos magis, qui te non admirentur, invidios quam eos, qui laudent, adsentatores arbitrere. Neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternae gloriae per eum commendari velim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingenii gloriam consequatur. 7. Neque enim Alexander ille gratiae causa ab Apelle potissimum pingi et a Lysippo fingi volebat, sed quod illorum artem quum ipsis tum etiam sibi gloriae fore putabat. Atque illi artifices corporis simulacra ignotis nota faciebant: quae vel si nulla sint, nihilo sint tamen obscuriores clari viri. Nec minus est Spartiatus Agesilaus ille perhibendus, qui neque pictam neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere laborarunt: unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium statuasque superavit. Atque hoc praestantius mihi fuerit et ad laetiliam animi et ad memoriae dignitatem, si in tua scripta pervenero, quam si in ceterorum, quod non ingenium mihi solum supeditatum fuerit tuum, sicut Timoleonti a Timaeo aut ab Herodoto Themistocli, sed etiam auctoritas clarissimi et spectatissimi viri et in rei publicae maximis gravissimisque causis cogniti atque in primis probati: ut mihi non solum praeconium, quod, quum in Sigeum venisset, Alexander ab Homero Achilli tributum esse dixit, sed etiam grave testimonium impertitum clari hominis magnique videatur. Placeat enim Hector ille mihi Naevianus, qui non tantum 'laudari' se laetatur, sed addit etiam 'a laudato viro.' 8. Quod si a te non impetro, hoc est, si quae te res impederit — neque enim fas esse arbitror quidquam me rogantem abs te non impetrare —, cogar fortasse facere, quod non nulli saepe reprehendunt: scribam ipse de me, multorum tamen exemplo et clarorum virorum. Sed, quod te non fugit, haec sunt in hoc genere vitia: et verecundius ipsi de sese scribant

necesse est, si quid est laudandum, et praetereant, si quid reprehendendum est. Accedit etiam, ut minor sit fides, minor auctoritas, multi denique reprehendant et dicant verecundiores esse praecones ludorum gymnicorum, qui quum ceteris coronas imposuerint victoribus eorumque nomina magna voce pronuntiarint, quum ipsi ante ludorum missionem corona donentur, alium praeconem adhibeant, ne sua voce se ipsi victores esse praedicent. 9. Haec nos vitare cupimus et, si recipis causam nostram, vitabimus, idque ut facias rogamus. Ac ne forte mirere cur, quum mihi saepe ostenderis te accuratissime nostrorum temporum consilia atque eventus litteris mandaturum, a te id nunc tanto opere et tam multis verbis petamus, illa nos cupiditas incendit, de qua initio scripsi, festinationis, quod alacres animo sumus, ut et ceteri viventibus nobis ex libris tuis nos cognoscant et nosmet ipsi vivi gloriola nostra perfruemur. 10. His de rebus quid acturus sis, si tibi non est molestum, rescribas mihi velim. Si enim suscipis causam, conficiam commentarios rerum omnium: sin autem differs me in tempus aliud, coram tecum loquar. Tu interea non cessabis et ea, quae habes instituta, perpolies nosque diliges.

XIII.

L. Lucecius M. Ciceronem et de obitu Tulliae et de statu rei publicae paene desperato consolatus erat litteris. Cui iam ita agit gratias Cicero, ut eius fortitudinem, etiam si ipse prorsus de salute rei publicae desperet, quum Lucecius aliqua spe futuri temporis teneatur, sese imitari velle scribat. Scripta epistola est a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. L. LUCCEIO Q. F.

1. Quamquam ipsa consolatio litterarum tuarum mihi gratissima est — declarat enim summam benevolentiam coniunctam pari prudentia —, tamen illum fructum ex iis litteris vel maximum cepi, quod te praeclare res humanas contemnentem et optime contra fortunam paratum armatumque cognovi: quam quidem laudem sapientiae statuo esse maximam, non aliunde pendere nec extrinsecus aut bene aut male vivendi suspensas habere rationes. 2. Quae cogi-

tatio quum mihi non omnino excidisset — etenim penitus insederat —, vi tamen tempestatum et concursu calamitatum erat aliquantum labefactata atque convulsa: cui te opitulari et video et id fecisse etiam proximis litteris multumque profecisse sentio. Itaque hoc saepius dicendum tibi non significandum solum, sed etiam declarandum arbitror, nihil mihi esse potuisse tuis litteris gratius. 3. Ad consolandum autem quum illa valent, quae eleganter copioseque collegisti, tum nihil plus quam quod firmitudinem gravitatemque animi tui perspexi, quam non imitari turpissimum existimo. Itaque hoc etiam fortiozem me puto quam te ipsum, praepotorem fortitudinis, quod tu mihi videre spem non nullam habere haec aliquando futura meliora. Casus enim gladiatorii similitudinesque eae, tum rationes in ea disputatione a te collectae vetabant me rei publicae penitus diffidere. Itaque alterum minus mirum, fortiozem te esse, quum aliquid speres, alterum mirum, spe ulla teneri. Quid est enim non ita adfectum, ut id non deletum extinctumque esse fateare? Circumspice omnia membra rei publicae, quae notissima sunt tibi: nullum reperies profecto quod non fractum debilitatumve sit. Quae persequeris, si aut melius ea viderem quam tu vides aut commemorare possem sine dolore: quamquam tuis monitis praeceptisque omnis est abiiciendus dolor. 4. Ergo et domestica feremus, ut censes, et publica paullo etiam fortius fortasse quam tu ipse, qui praecipis. Te enim aliqua spes consolatur, ut scribis: nos erimus etiam in omnium desperatione fortes, ut tu tamen idem et hortaris et praecipis. Das enim mihi iucundas recordationes conscientiae nostrae rerumque earum, quas te in primis auctore gessimus. Praestitimus enim patriae non minus certe quam debuimus, plus profecto quam est ab animo cuiusquam aut consilio hominis postulatum. 5. Ignosces mihi de me ipso aliquid praedicanti: quarum enim tu rerum cogitatione nos levare aegritudine voluisti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potero me ab omnibus molestiis et angoribus abducam transferamque animum ad ea, quibus secundae res ornantur, adversae adiuvantur, tecumque et ero tantum quantum patietur ultriusque aetas et

valetudo et, si esse una minus poterimus quam volumus, animorum tamen coniunctione iisdemque studiis ita fruemur, ut nunquam non una esse videamur.

XIV.

Quaerit L. Lucceius cur tam diu absit ab urbe M. Cicero: si litterarum causa, laudat: non probat, si propter maerorem ex morte filiae. Quem ut compescat, rationibus et precibus efficere studet. Scripsit a. u. c. 709.

L. LUCCEIUS Q. F. S. D. M. TULLIO M. F.

1. Si vales, bene est: ego valeo, sicut soleo, paululo tamen etiam deterius quam soleo. Te requisivi saepius, ut viderem: Romae quia postea non fuisti quam discesseras, miratus sum: quod item nunc miror. Non habeo certum quae te res hinc maxime retrahat. Si solitudine delectare, quum scribas et aliquid agas eorum, quorum consuesti, gaudeo neque reprehendo tuum consilium: nam nihil isto potest esse iucundius non modo miseris his temporibus et luctuosis, sed etiam tranquillis et optatis, praesertim vel animo defetigato tuo, qui nunc quietem quaerat ex magnis occupationibus, vel erudito, qui semper aliquid ex se promat quod alios delectet, ipsum laudibus illustret. 2. Sin autem, sicut hinc discesseras, lacrimis ac tristitiae te tradidisti, doleo, quia doles et angere: non possum te non, si concedis, quod sentimus ut liberius dicamus, accusare. Quid enim? tu solus aperta non videbis, qui propter acumen occultissima perspicis? tu non intelleges te querellis cotidianis nihil proficere? non intelleges duplicari sollicitudines, quas elevare tua te prudentia postulat? 3. Quod si non possimus aliquid proficere suadendo, gratia contendimus et rogando, si quid nostra causa vis, ut istis te molestiis laxes et ad convictum nostrum redeas.... ad consuetudinem vel nostram communem vel tuam solius ac propriam. Cupio non obtundere te, si non delectare nostro studio: cupio deterrere, ne permanas in incepto. Nunc duae res istae contrariae me conturbant, ex quibus aut in altera mihi velim, si potes, obtemperes aut in altera non offendas. Vale.

XV.

Superiori epistolae L. Luceii M. Cicero ita respondet, ut se non tam filiae obitum quam rei publicae condicionem lugere et ob eam rem ab urbe abesse dicat. Ne litterarum quidem studio se admodum delectari aut a dolore abstrahi. Scripsit a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. L. LUCCEIO Q. F.

1. Omnis amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in iis litteris, quas a te proxime accepi, non ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus et oplatus, dicerem 'iucundus', nisi id verbum in omne tempus perdidissem: neque ob eam unam causam, quam tu suspicaris et in qua me lenissimis et amantissimis verbis utens re graviter accusas, sed quod, illius tanti vulneris quae remedia esse debebant, ea nulla sunt. 2. Quid enim? ad amicosne confugiam? Quam multi sunt? Habuimus enim fere communes, quorum alii occiderunt, alii nescio quo pacto obdurerunt. Tecum vivere possem equidem et maxime vellem: vetustas, amor, consuetudo, studia paria: quod vinculum, quaeso, deest nostrae coniunctioni? Possumusne igitur esse una? Nec mehercule intellego quid impediat, sed certe adhuc non fuimus, quum essemus vicini in Tusculano, in Puteolano: nam quid dicam in urbe? in qua quum forum commune sit, vicinitas non requiritur. 3. Sed casu nescio quo in ea tempora nostra aetas incidit, ut quum maxime florere nos oporteret, tum vivere etiam puderet. Quod enim esse poterat mihi perfugium spoliato et domesticis et forensibus ornamentis atque solaciis? Litterae, credo, quibus utor adsidue: quid enim aliud facere possum? Sed nescio quo modo ipsae illae excludere me a portu et perfugio videntur et quasi exprobrare, quod in ea vita maneam, in qua nihil insit nisi propagatio miserrimi temporis. 4. Hic tu ea abesse *me* urbe miraris, in qua domus nihil delectare possit, summum sit odium temporum, hominum, fori, curiae? Itaque sic litteris utor, in quibus consumo omne tempus, non ut ab iis medicinam perpetuam, sed ut exiguam oblivionem doloris petam. 5. Quod si id egissemus ego atque tu, quod ne in mentem quidem nobis veniebat propter cotidianos metus, omne tempus una fuis-

sensus, neque me valetudo tua offenderet neque te maeror meus. Quod quantum fieri poterit consequamur. Quid enim est utriusque nostrum aptius? Propediem te igitur videbo.

XVI.

Consolatur M. Cicero amicum in morte liberorum admodum dolentem. Scripta videtur esse epistola a. u. c. 706.

M. CICERO S. D. T. TITIO.

1. Etsi unus ex omnibus minime sum ad te consolandum accommodatus, quod tantum ex tuis molestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem, tamen, quum longius a summi luctus acerbitate meus abesset dolor quam tuus, statui nostrae necessitudinis esse meaeque in te benevolentiae non tacere tanto in tuo maerore tam diu, sed adhibere aliquam modicam consolationem quae levare dolorem tuum posset, si minus sanare potuisset. 2. Est autem consolatio pervulgata quidem illa maxime, quam semper in ore atque in animo habere debemus, homines nos ut esse meminerimus ea lege natos, ut omnibus tellis fortunae proposita sit vita nostra, neque esse recusandum quo minus ea, qua nati sumus, condicione vivamus, neve tam graviter eos casus feramus, quos nullo consilio vitare possimus, eventisque aliorum memoria repetendis nihil accidisse novi nobis cogitemus. 3. Neque haec neque ceterae consolationes, quae sunt a sapientissimis viris usurpatae memoriaeque litteris proditae, tantum videntur proficere debere, quantum status ipse nostrae civitatis et haec perturbatio temporum perditorum, quum beatissimi sint, qui liberos non susceperunt, minus autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quam si eosdem bona aut denique aliqua re publica perdidissent. 4. Quod si tuum te desiderium movet aut si tuarum rerum cogitatione maeres, non facile exauriri tibi istum dolorem posse universum puto: sin illa te res cruciat, quae magis amoris est, ut eorum, qui occiderunt, miserias lugeas, ut ea non dicam, quae saepissime et legi et audivi, nihil mali esse in morte, ex qua si resideat sensus, immortalitas illa potius quam mors ducenda sit, sin sit amissus, nulla videri miseria debeat quae non

sentiantur, hoc tamen non dubitans confirmare possum, ea misceri, parari, impendere rei publicae, quae qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus esse videatur. Quid est enim iam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati ac saluti loci? Non mehercule quemquam audivi hoc gravissimo et pestilentissimo anno adolescentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a dis immortalibus ereptus ex his miseris atque ex iniquissima condicione vitae videretur. 5. Qua re si tibi unum hoc detrahi potest, ne quid iis, quos amasti, mali putes contigisse, permultum erit ex maerore tuo deminutum. Relinquetur enim simplex illa iam cura doloris tui, quae non cum illis communicabitur, sed ad te ipsum proprie referetur: in qua non est iam gravitatis et sapientiae tuae, quam tu a puero praestitisti, ferre immoderatus casum incommodorum tuorum, qui sit ab eorum, quos dilexeris, miseria maloque seiunctus. Etenim eum semper te et privatis in rebus et publicis praestitisti, tuenda tibi ut sit gravitas et constantiae servendum. Nam quod adlatura est ipsa diurnitas, quae maximos luctus vetustate tollit, id nos praecipere consilio prudentiaeque debemus. 6. Etenim si nulla fuit umquam liberis amissis tam imbecillo mulier animo, quae non aliquando lugendi modum fecerit, certe nos, quod est dies adlatura, id consilio ante ferre debemus neque exspectare temporis medicinam, quam repraesentare ratione possimus. His ego litteris si quid profecissem, existimabam optandum quiddam me esse adsecutum: sin minus forte valuissent, officio tamen esse functum viri benevolentissimi atque amicissimi, quem me tibi et fuisse semper existimes velim et futurum esse confidas.

XVII.

M. Cicero P. Sittium exsultantem, excusata litterarum tarditate, consolatur hortaturque, ut magno animo vitae suae acerbiter ferat varia solandi argumenta adhibens. Scripta est, ut videtur, epistola a. u. c. 704.

M. CICERO S. D. P. SITTIO P. F.

1. Non oblivione amicitiae nostrae neque intermissione consuetudinis meae superioribus temporibus ad te nullas

litteras misi, sed quod priora tempora in ruinis rei publicae nostrisque iacuerunt, posteriora autem me a scribendo tuis iniustissimis atque acerbissimis incommodis retardarunt. Quum vero et intervallum iam satis longum fuisset et tuam virtutem animique magnitudinem diligentius essem mecum recordatus, non putavi esse alienum institutis meis haec ad te scribere. 2. Ego te, P. Sitti, et primis temporibus illis, quibus in invidiam absens et in crimen vocabare, defendi et quum in tui familiarissimi iudicio ac periculo tuum crimen coniungeretur, ut potui accuratissime te tuamque causam tutatus sum, et proxime, recenti adventu meo, quum rem aliter institutam offendissem ac mihi placuisset, si adfuissem, tamen nulla re salutis tuae defui. Quumque eo tempore invidia annonae, inimici non solum tui, verum etiam amicorum tuorum, iniquitas totius iudicii mullaque alia rei publicae vitia plus quam causa ipsa veritasque valuissent, Publio tuo neque opera neque consilio neque labore neque gratia neque testimonio defui. 3. Quam ob rem omnibus officiis amicitiae diligenter a me sancteque servatis ne hoc quidem praetermittendum esse duxi, te ut hortarer rogaremque, ut et hominem te et virum esse meminisses, id est, ut et communem incertumque casum, quem neque vitare quisquam nostrum nec praestare ullo pacto potest, sapienter ferres et dolori fortiter ac fortunae resisteres cogitaresque et in nostra civitate et in ceteris, quae rerum potitae sunt, multis fortissimis atque optimis viris iniustis iudiciis tales casus incidisse. Illud utinam ne vere scriberem, ea te re publica carere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet! 4. De tuo autem filio vereor ne, si nihil ad te scripserim, debitum eius virtuti videar testimonium non dedisse, sin autem omnia, quae sentio, perscripserim, ne refricem meis litteris desiderium ac dolorem tuum. Sed tamen prudentissime facies, si illius pietatem, virtutem, industriam, ubicumque eris, tuam esse, tecum esse duces: nec enim minus nostra sunt quae animo complectimur quam quae oculis intuemur. 5. Quam ob rem et illius eximia virtus summusque in te amor magnae tibi consolationi debet esse et nos ceterique, qui te non ex fortuna, sed ex virtute tua

pendimus semperque pendemus, et maxime animi tui conscientia, quum tibi nihil merito accidisse reputabis et illud adiunges, homines sapientes turpitudine, non casu, et delicto suo, non aliorum iniuria commoveri. Ego et memoria nostrae veteris amicitiae et virtute atque observantia filii tui monitus nullo loco deero neque ad consolandam neque ad levandam fortunam tuam. Tu si quid ad me forte scripseris, perficiam ne te frustra scripsisse arbitrere.

XVIII.

M. Cicero T. Fadium, qui quaestor et tribunus pl. fuerat, exsultantem consolatur, a. u. c. 702.

M. CICERO S. D. T. FADIO.

1. Etsi egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum, propterea quod nullam rem gravius iam diu tuli quam incommodum tuum, tamen te magno opere non hortor solum, sed etiam pro amore nostro rogo atque oro, te colligas virumque praebeas et qua condicione omnes homines et quibus temporibus nos nati simus cogites. Plus tibi virtus tua dedit quam fortuna abstulit, propterea quod adeptus es quod non multi homines novi, amisisti quae plurimi homines nobilissimi. Ea denique videtur condicio impendere legum, iudiciorum, temporum, ut optime actum cum eo videatur esse, qui quam levissima poena ab hac re publica discesserit. 2. Tu vero, qui et fortunas et liberos habeas et nos ceterosque necessitudine et benevolentia tecum coniunctissimos, quumque magnam facultatem sis habiturus nobiscum et cum omnibus tuis vivendi, et quum unum sit iudicium ex tam multis quod reprehendatur, ut quod una sententia eaque dubia potentiae alicuius condonatum existimetur, omnibus his de causis debes istam molestiam quam lenissime ferre. Meus animus erit in te liberosque tuos semper quem tu esse vis et qui esse debet.

XIX.

Cn. Pompelo Italia pulso L. Mescinium Rufum, qui quaestor Ciceroni in provincia fuerat, v. lib. *ad famil.* XVI. ep. 4 et 9. lib. *ad Attic.* VI. ep. 3., nunc dubitantem cuius castra sequatur, M. Cicero hortatur ut Pompeium ne relinquat. Scripta epistola est a. u. c. 705.

CICERO RUFO.

1. Etsi mihi numquam dubium fuit quin tibi essem carissimus, tamen cotidie magis id perspicio, exstatque id, quod mihi ostenderas quibusdam litteris, hoc te studiosiorem in me colendo fore quam in provincia fuisses — etsi meo iudicio nihil ad tuum provinciale officium addi potest —, quo liberius iudicium esse posset tuum. Itaque me et superiores litterae tuae admodum delectaverunt, quibus et exspectatum meum adventum abs te amanter videbam et, quum aliter res cecidisset ac putasses, te meo consilio magno opere esse laetatum, et his proximis litteris magnum cepi fructum et iudicii et officii tui: iudicii, quod intellego te id quod omnes fortes ac boni viri facere debent, nihil putare utile esse nisi quod rectum honestumque sit, officii, quod te mecum, quodcumque cepissem consilii, polliceris fore: quo neque mihi gratius neque, ut ego arbitror, tibi honestius esse quidquam potest. 2. Mihi consilium captum iam diu est: de quo ad te, non quo celandus esses, nihil scripsi antea, sed quia communicatio consilii tali tempore quasi quaedam admonitio videtur esse officii vel potius efflagitatio ad coeundam societatem vel periculi vel laboris. Quum vero ea tua sit voluntas, humanitas, benevolentia erga me, libenter amplector talem animum, sed ita — non enim dimittam pudorem in rogando meum —, si feceris id, quod ostendis, magnam habebō gratiam: si non feceris, ignoscam et alterum timori, alterum mihi te negare non potuisse arbitrabor. Est enim res profecto maxima. Quid rectum sit apparet: quid expediat obscurum est, ita tamen, ut, si nos ii sumus, qui esse debemus, id est, studio digni ac litteris nostris, dubitare non possimus quin ea maxime conducant, quae sunt rectissima. Qua re tu, si simul placebit, statim ad me venies. Sin idem placebit, atque eodem, nec continuo poterit, omnia tibi ut nota sint faciam. Quidquid statueris, te mihi amicum, sin id, quod opto, etiam amicissimum iudicabo.

XX.

Excusat se M. Cicero eidem Rufo, quod ante eius reditum rationes provinciales, in quibus ille quaedam vel addita vel immutata cupiebat, ad aerarium rettulerit. Scripsit a. u. c. 705.

CICERO RUFO.

1. Quoquo modo potuissem, te convenissem, si eo, quo constitueras, venire voluisses. Qua re etsi mei commodi causa commovere me noluisti, tamen ita existimes velim me antelaturum fuisse, si ad me misisses, voluntatem tuam commodo meo. Ad ea, quae scripsisti, commodius equidem possem de singulis ad te rebus scribere, si M. Tullius, scriba meus, adesset: a quo mihi exploratum est in rationibus dumtaxat referendis — de ceteris rebus adfirmare non possum — nihil eum fecisse scientem quod esset contra aut rem aut existimationem tuam: dein, si rationum referendarum ius vetus et mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro coniunctione nostrae necessitudinis contulissem confecissemque, non fuisse. 2. Quod igitur fecissem ad urbem, si consuetudo pristina maneret, id, quoniam legelulia relinquere rationes in provincia necesse erat eademque totidem verbis referre ad aerarium, feci in provincia. Neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem, sed tibi tibi tantum, quantum me tribuisse numquam me paenitebit: totum enim scribam meum, quem tibi video nunc esse suspectum, tibi tradidi: tu ei M. Mindium fratrem tuum adiunxisti. Rationes confectae me absente sunt tecum, ad quas ego nihil adhibui praeter lectionem. Ita accepi librum a meo [servo] scriba, ut eundem acceperim a fratre tuo. Si honos is fuit, maiorem tibi habere non potui: si fides, maiorem tibi habui quam paene ipsi mihi: si providendum fuit ne quid aliter ac tibi et honestum et utile esset referretur, non habui cui potius id negotii darem quam cui dederam. Illud quidem certe factum est, quod lex iubebat, ut apud duas civitates, Laodicensem et Apameensem, quae nobis maxime videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas collatas deponeremus. Itaque huic loco primum respondeo, me, quamquam iustis de causis rationes deferre properarim,

tamen te exspectaturum fuisse, nisi in provincia relictas rationes pro relatis haberem, quam ob rem..... 3. De Volusio quod scribis, non est id rationum: docuerunt enim me periti homines, in his quum omnium peritissimus tum mihi amicissimus, C. Camillus, ad Volusium traferri nomen a Valerio non potuisse, praedes Valerianos teneri. Neque id erat HS xxx., ut scribis, sed HS xix. Erat enim curata nobis pecunia Valerii mancipis nomine, ex qua reliquum quod erat in rationibus rettuli. 4. Sed sic me et liberalitatis fructu privas et diligentiae et, quod minime tamen laboro, mediocris etiam prudentiae: liberalitatis, quod mavis scribae mei beneficio quam meo legatum meum ..... praefectumque Q. Leptam maxima calamitate levatos, quum praesertim non deberent esse obligati: diligentiae, quod existimas de tanto officio meo, tanto etiam periculo, nec scisse me quidquam nec cogitavisse, scribam quidquid voluisset, quum id mihi ne recitavisset quidem, rettulisse: prudentiae, quod rem a me non insipienter excogitaram a me ne cogitaram quidem putas. Nam et Volusii liberandi meum fuit consilium et, ut multa tam gravis Valerianis praedibus ipsique T. Mario depelleretur, a me inita ratio est: quam quidem omnes non solum probant, sed etiam laudant, et, si verum scire vis, hoc uni scribae meo intellexi non nimium placere. 5. Sed ego putavi esse viri boni, quum populus suum servaret, consulere fortunis tot vel amicorum vel civium. Nam de logeo est ita actum, ut auctore Cn. Pompeio ista pecunia in fano poneretur: id ego agnovi meo iussu esse factum: qua pecunia Pompeius est usus, ut illa, quam tu deposueras, Sestius. Sed haec ad te nihil intellego pertinere. Illud me non animadvertisse moleste ferrem, ut ascriberem te in fano pecuniam iussu meo deposuisse, nisi ista pecunia gravissimis esset certissimisque monumentis testata, cui data, quo senatus consulto, quibus tuis, quibus meis litteris P. Sestio tradita esset. Quae quum viderem tot vestigiis impressa, ut in his errari non posset, non ascripsi id, quod tua nihil re ferebat. Ego tamen ascripsisse mallet, quoniam id te video desiderare. 6. Sicut scribis tibi id esse referendum, item ipse sentio, neque in eo quidquam a meis rationibus discrepabunt

tuae. Adde enim tu meo iussu, quod ego, qui non addidi, nec causa est cur negem; nec si causa esset et tu nolles, negarem. Nam de HS nongentis milibus certe ita relatum est, ut tu sive frater tuus referri voluit. Sed, si quid est, quoniam de logeo parum provisum est, quod ego in rationibus referendis etiam nunc corrigere possim, de eo mihi, quoniam senatus consulto non sum usus, quid per leges liceat considerandum est. Te certe in pecuniam exactam ista referre ex meis rationibus relatis non oportuit, nisi quid me fallit: sunt enim alii peritiores. Illud cave dubites quin ego omnia faciam, quae interesse tua aut etiam velle te existimem, si ullo modo facere possim. 7. Quod scribis de beneficiis, scito a me et tribunos militares et praefectos et contubernales dumtaxat meos delatos esse. In quo quidem me ratio fefellit: liberum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabam dari: postea certior sum factus triginta diebus deferri necesse esse, quibus rationes rettulisses. Sane moleste tui non illa beneficia tuae potius ambitioni reservata esse quam meae, qui ambitione nihil uterer. De centurionibus tamen et de tribunorum militarium contubernalibus res est in integro: genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat. 8. Reliquum est de HS centum milibus, de quibus memini mihi a te Myrina litteras esse adlatas, non mei errati, sed tui: in quo peccatum videbatur esse, si modo erat, fratris tui et Tullii. Sed quum id corrigi non posset, quod iam depositis rationibus ex provincia decessissemus, credo me quidem tibi pro animi mei voluntate proque ea spe facultatum, quam tum habebamus, quam humanissime potuerim rescripsisse. Sed neque tum me humanitate litterarum mearum obligatum puto neque me tuam hodie epistolam de HS centum sic accepisse, ut ii accipiunt, quibus epistolae per haec tempora molestae sunt. 9. Simul illud cogitare debes, me omnem pecuniam, quae ad me salvis legibus pervenisset, Ephesi apud publicanos deposuisse: id fuisse HS xxx: eam omnem pecuniam Pompeium abstulisse. Quod ego sive aequo animo sive iniquo fero, tu de HS centum aequo animo ferre debes et existimare eo minus ad te vel de tuis cibariis vel de mea liberalitate pervenisse. Quod si mihi expensa ista HS centum

tulisses, tamen, quae tua est suavitas quique in me amor, nolles a me hoc tempore aestimationem accipere: nam numeratum si cuperem, non erat. Sed haec iocatum me putato, ut ego te existimo. Ego tamen, quum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem putabis pertinere. Hanc epistolam cur non scindi velim causa nulla est.

XXI.

L. Mescinio Rufo, qui se summa cupiditate adfectum esse scripserat videndi Ciceronis, se quoque eius videndi cupiditate teneri significat eumque hortatur, ut temporum acerbitatem quum litterarum studiis tum vitae ante actae recordatione consoletur. Scriptae litterae sunt a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. L. MESCINIO.

1. Gratae mihi tuae litterae fuerunt, ex quibus intellexi, quod etiam sine litteris arbitrabar, te summa cupiditate adfectum esse videndi mei. Quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam: nam tecum esse, ita mihi commoda omnia, quae opto, contingant, ut vehementer velim! Tum enim, quum esset maior et virorum et civium bonorum et iucundorum hominum et amantium mei copia, tamen erat nemo quicum essem libentius quam tecum et pauci quibuscum essem aequo libenter: hoc vero tempore, quum alii interierint, alii absint, alii mutati voluntate sint, unum medium fidius tecum diem libentius posuerim quam hoc omne tempus cum plerisque eorum, quibuscum vivo necessario. Noli enim existimare mihi non solitudinem iucundiorem esse, qua tamen ipsa uti non licet, quam sermones eorum, qui frequentant domum meam excepto uno aut summum altero. 2. Itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum censeo, litterulis nostris, praeterea conscientia etiam consiliorum meorum. Ego enim is sum, quem ad modum tu facillime potes existimare, qui nihil unquam mea potius quam meorum civium causa fecerim, cui nisi invidisset is, quem tu numquam amasti — me enim amabas —, et ipse beatus esset et omnes boni. Ego sum, qui nullius vim plus valere volui quam honestum otium, idemque, quum illa ipsa arma, quae semper timueram, plus posse sensi quam illum consensum bonorum.

quem ego idem effeceram, quavis tuta condicione pacem accipere malui quam viribus cum valentiore pugnare. Sed et haec et multa alia coram brevi tempore licebit. 3. Neque me tamen ulla res alia Romae tenet nisi exspectatio rerum Africanarum: videtur enim mihi res in propinquum adducta discrimen. Puto autem mea non nihil interesse, quamquam id ipsum quid intersit non sanè intellego, verum tamen, quidquid illinc nuntiatum sit, non longe abesse a consiliis amicorum. Est enim res iam in eum locum adducta, ut, quamquam multum intersit inter eorum causas, qui dimicant, tamen inter victorias non multum interfuturum putem. Sed plane animus, qui dubiis rebus forsitan fuerit infirmior, desperatis confirmatus est multum: quem etiam tuae superiores litterae confirmarunt, quibus intellexi quam fortiter iniuriam ferres, iuivitque me tibi quum summam humanitatem tum etiam tuas litteras profuisse. Verum enim scribam: teneriore mihi animo videbare, sicut omnes fere, qui vita ingenua in beata civitate et in libera viximus. 4. Sed ut illa secunda moderate tulimus, sic hanc non solum adversam, sed funditus eversam fortunam fortiter ferre debemus, ut hoc saltem in maximis malis boni consequamur, ut mortem, quam etiam beati contemnere debebamus, propterea quod nullum sensum esset habitura, nunc sic adfecti non modo contemnere debeamus, sed etiam optare. 5. Tu si me diligis, frui isto otio tibi que persuade praeter culpam ac peccatum, qua semper caruisti et carebis, homini accidere nihil posse quod sit horribile aut pertimescendum. Ego, si videbitur recte fieri posse, ad te veniam brevi: si quid acciderit, ut mutandum consilium sit, te certiore faciam statim. Tu ita fac cupidus mei videndi sis, ut istinc te ne moveas tam infirma valetudine, nisi ex me prius quaesieris per litteras quid te velim facere. Me velim, ut facis, diligas valetudinique tuae et tranquillitati animi servias.

LIBER VI.

AD A. TORQUATUM ET CETEROS.

I.

M. Cicero A. Manlium Torquatum, cuius summum olim in se exsulem studium ipse praedicat lib. *de finibus* II. c. 22. §. 72. *cl. ad Atticum* lib. VI. ep. 1., Athenis iam ipsum exsulantem Cn. Pompeio, cuius castra secutus erat, victo consolari studet, non nullam reditus spem ostendens. Scripta epistola est a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

1. Etsi ea perturbatio est omnium rerum, ut suae quemque fortunae maxime paeniteat nemoque sit quin ubivis quam ibi, ubi est, esse malit, tamen mihi dubium non est quin hoc tempore bono viro Romae esse miserrimum sit. Nam etsi quocumque in loco quisque est, idem est ei sensus et eadem acerbitas ex interitu rerum et publicarum et suarum, tamen oculi augent dolorem, qui ea, quae ceteri audiunt, intueri coguntur nec avertere a miseris cogitationem sinunt. Quare etsi multarum rerum desiderio te angi necesse est, tamen illo dolore, quo maxime te confici audio, quod Romae non sis, animum tuum libera. Etsi enim cum magna molestia tuos tuaque desideras, tamen illa quidem, quae requiris, suum statum tenent nec melius, si tu adesses, tenerent nec sunt ullo in proprio periculo. Nec debes tu, quum de tuis cogitas, aut praecipuam aliquam fortunam postulare aut communem recusare. 2. De te autem ipso, Torquate, est tuum sic agitare animo, ut non adhibeas in consilium cogitationum tuarum desperationem aut timorem. Nec enim is, qui in te adhuc iniustior quam tua dignitas postulabat fuit, non magna signa dedit animi erga te mitigati. Nec tamen is ipse, a quo salus petitur, habet explicatam aut exploratam rationem salutis suae. Quumque omnium bellorum exitus incerti sint, ab altera victoria tibi periculum nullum esse perspicio, quod quidem seiunctum sit ab omnium interitu, ab altera te ipsum numquam timuisse certo scio. 3. Reliquum est ut te id ipsum

quod ego quasi consolationis loco pono, maxime exeruciet, commune periculum rei publicae: cuius tanti mali, quamvis docti viri multa dicant, tamen vereor ne consolatio nulla possit vera reperiri praeter illam, quae tanta est, quantum in cuiusque animo roboris est atque nervorum. Si enim bene sentire recteque facere satis est ad bene beateque vivendum, vereor ne eum, qui se optimorum consiliorum conscientia sustentare possit, miserum esse nefas sit dicere. Nec enim nos arbitror victoriae praemiis ductos patriam olim et liberos et fortunas reliquisse, sed quoddam nobis officium iustum et pium et debitum rei publicae nostraeque dignitati videbatur sequi, nec, quum id faciebamus, tam eramus amentes, ut explorata nobis esset victoria. 4. Qua re si id evenit, quod ingredientibus nobis in causam propositum fuit accidere posse, non debemus ita cadere animis, quasi aliquid evenit, quod fieri posse numquam putarimus. Simus igitur ea mente, quam ratio et veritas praescribit, ut nihil in vita nobis praestandum praeter culpam putemus, eaque quam careamus, omnia humana placate et moderate feramus. Atque haec eo pertinet oratio, ut perditis rebus omnibus tamen ipsa virtus se sustentare posse videatur. Sed si est spes aliqua de rebus communibus, ea tu, quicumque status est futurus, carere non debes. 5. Atque haec mihi scribenti veniebat in mentem me esse eum, cuius tu desperationem accusare solitus esses quemque auctoritate tua cunctantem et diffidentem excitare. Quo quidem tempore non ego causam nostram, sed consilium improbabam. Sero enim nos iis armis adversari videbam, quae multo ante confirmata per nosmet ipsos erant, dolebamque pilis et gladiis, non consiliis neque auctoritatibus nostris de iure publico disceptari. Neque ego ea, quae facta sunt, fore quum dicebam, divina futura, sed, quod et fieri posse et exitiosum fore, si evenisset, videbam, id ne accideret timebam, praesertim quum, si mihi alterum utrum de eventu atque exitu rerum promittendum esset, id futurum, quod evenit, exploratius possem promittere. Iis enim rebus praestabamus, quae non prodeunt in aciem, usu autem armorum et militum robore inferiores eramus. Sed tu illum animum nunc adhibe, quae so-

quo me tum esse oportere censebas. 6. Haec eo scripsi, quod mihi Philargyrus tuus omnia de te requirenti fidelissimo animo, ut mihi quidem visus est, narravit te interdum sollicitum solere esse vehementius: quod facere non debes nec dubitare quin aut aliqua re publica sis is futurus qui esse debes aut perditam non afflictiore condicione quam ceteri. Hoc vero tempus, quo exanimati omnes et suspensi sumus, hoc moderatiore animo ferre debes, quod et in urbe ea es, ubi nata et alta est ratio ac moderatio vitae, et habes Ser. Sulpicium, quem semper unice dilexisti, qui te profecto et benevolentia et sapientia consolatur, cuius si essemus et auctoritatem et consilium secuti, togati potius potentiam quam armati victoriam subissemus. 7. Sed haec longiora fortasse fuerunt quam necesse fuit: illa, quae maiora sunt, brevius exponam. Ego habeo, cui plus quam tibi debeam neminem: quibus tantum debebam, quantum tu intellegis, eos huius mihi belli casus eripuit. Qui sim autem hoc tempore intellego. Sed quia nemo est tam afflictus, quin, si nihil aliud studeat nisi id, quod agit, possit navare aliquid et efficere, omne meum consilium, operam, studium certe velim existimes tibi tuisque liberis esse debitum.

II.

M. Cicero se excusat quod rarius scripserit et A. Torquatam consolatur eo, quod eum aut meliora tempora expectare iubet aut communem omnium calamitatem aequo animo ferre. Scriptae sunt litterae a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

1. Peto a te, ne me putes oblivione tui rarius ad te scribere quam solebam, sed aut gravitate valetudinis, qua tamen iam paullum videor levare, aut quod absim ab urbe, ut qui ad te proficiscantur scire non possim. Qua re velim ita statutum habeas, me tui memoriam cum summa benevolentia tenere tuasque omnes res non minori mihi curae quam meas esse. 2. Quod maiore in varietate versata est adhuc tua causa quam homines aut volebant aut opinabantur, mihi crede, non est pro malis temporum quod moleste feras. Ne-

cesse est enim aut armis urgeri rem publicam sempiternis aut his positis recreari aliquando aut funditus interire. Si arma valebunt, nec eos, a quibus recipieris, vereri debes nec eos, quos adiuvisi: si armis aut condicione positis aut defetigatione abiectis aut victoria detractis civitas respiraverit, et dignitate tua frui tibi et fortunis licebit: sin omnino interierint omnia fueritque is exitus, quem vir prudentissimus, M. Antonius, iam tum timebat, quum tantum instare malorum suspicabatur, misera est illa quidem consolatio, tali praesertim civi et viro, sed tamen necessaria, nihil esse praecipue cuiquam dolendum in eo, quod accidat universis. 3. Quae vis insit in his paucis verbis — plura enim committenda epistolae non erant — si attendes, quod facis, profecto etiam sine meis litteris intelleges te aliquid habere quod speres, nihil quod aut hoc aut aliquo rei publicae statu timeas, omnia si interierint, quum superstitem te esse rei publicae ne si liceat quidem velis, ferendam esse fortunam, praesertim quae absit a culpa. Sed haec hactenus. Tu velim scribas ad me quid agas et ubi futurus sis, ut aut quo scribam aut quo veniam scire possim.

III.

M. Cicero A. Torquatum eo consolatur, ut cum iis bene actum esse dicat, qui ante exitum civilis belli vita cesserint. Morte enim ipsa miserius esse post alterius utrius partis victoriam vivere. Denique in virtute graviolem etiam esse consolationem positam admonet. Scripsit a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

1. Superioribus litteris benevolentia magis adductus, quam quo res ita postularet, fui longior. Neque enim confirmatione nostra egebat virtus tua neque erat ea mea causa atque fortuna, ut, cui ipsi omnia deessent, alterum confirmarem. 2. Hoc item tempore brevior esse debeo. Sive enim nihil tum opus fuit tam multis verbis, nihilo magis nunc opus est, sive tum opus fuit, illud satis est, praesertim quum accesserit nihil novi. Nam etsi cotidie aliquid audimus earum rerum, quas ad te perferri existimo, summa tamen eadem est et idem exitus: quem ego tam video animo quam ea, quae

oculis cernimus, nec vero quidquam video, quod non idem te videre certo sciam. Nam etsi quem exitum acies habitura sit divinare nemo potest, tamen et belli exitum video et, si id minus, hoc quidem certe, quum sit necesse alterum utrum vincere, qualis futura sit vel haec vel illa victoria. 3. Idque quum optime perspexi, tale video, nihil ut mali videatur futurum, si id [vel]ante acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur. Ita enim vivere, ut tum sit vivendum, miserimum est, mori autem nemo sapiens miserum dixit ne beato quidem. Sed in ea es urbe, in qua haec vel plura et ornatiora parietes ipsi loqui posse videantur. 4. Ego tibi hoc confirmo, etsi levis est consolatio ex miseris aliorum, nihilo te nunc maiore in discrimine esse quam quemvis aut eorum, qui discesserint, aut eorum, qui remanserint: alteri dimicant, alteri victorem timent. Sed haec consolatio levis est: illa gravior, qua te uti spero, ego certe utor: nec enim, dum oro, angar ulla re, quum omni vacem culpa, et, si non ero, sensu omnino carebo. Sed rursus *γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας*, qui ad te haec. Mihi tu, tui, tua omnia maximae curae sunt et dum vivam erunt. Vale.

IV.

M. Cicero A. Torquatum quacumque ratione in re incerta potest consolari pergit eique sua officia studium diligentiamque pollicetur. Scripta epistola est a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

1. Novi quod ad te scriberem nihil erat, et tamen, si quid esset, sciebam te a tuis certiore fieri solere. De futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum coniectura possis propius accedere, quum est res eius modi, cuius exitus provideri possit. Nunc tantum videmur intellegere, non diuturnum bellum, etsi id ipsum non nullis videtur secus. Equidem quum haec scribebam, aliquid iam actum putabam, non quo ..... sed quod difficilis erat coniectura. Nam quum omnis belli Mars communis et quum semper incerti exitus proeliorum sunt, tum hoc tempore ita magnae utrimque copiae, ita paratae ad depugnandum esse dicuntur,

ut, uterumque vicerit, non sit mirum futurum. Illa in dies singulos magis magisque opinio hominum confirmatur, etiam si inter causas armorum aliquantum intersit, tamen inter victorias non multum interfuturum. Alteros prope modum iam sumus experti: de altero nemo est quin cogitet quam sit metuendus iratus victor armatus. 2. Hoc loco si videor augere dolorem tuum, quem consolando levare debebam, fateor me communium malorum consolationem nullam invenire praeter illam, quae tamen, si possis eam suscipere, maxima est quaeque ego cotidie magis utor: conscientiam rectae voluntatis maximam consolationem esse rerum incommodarum nec esse ullum magnum malum praeter culpam: a qua quoniam tantum absumus, ut etiam optime senserimus, eventusque magis nostri consilii quam consilium reprehendatur, et quoniam praestitimus quod debuimus, moderate quod evenit feramus. Sed hoc mihi tamen non sumo, ut te consoler de communibus miseriis, quae ad consolandum maioris ingenii et ad ferendum singularis virtutis indigent. Illud cuius facile est docere, cur praecipue tu dolere nihil debeas. Eius enim, qui tardior in te levando fuit quam fore putaramus, non est mihi dubia de tua salute sententia: de illis autem non arbitror te exspectare quid sentiam. 3. Reliquum est ut te angat, quod absis a tuis tam diu. Res molesta, praesertim ab iis pueris, quibus nihil potest esse festivius. Sed, ut ad te scripsi antea, tempus est huius modi, ut suam quisque conditionem miserrimam putet et, ubi quisque sit, ibi esse minime velit. Equidem nos, qui Romae sumus, miserrimos esse duco, non solum quod in malis omnibus acerbius est videre quam audire, sed etiam quod ad omnes casus subitorum periculorum magis obiecti sumus, quam si abessemus etsi me ipsum, consolatore tuum, non tantum litterae, quibus semper studui, quantum longinquitas temporis miligavit. 4. Quanto fuerim dolore meministi. In quo prima illa consolatio est, vidisse me plus quam ceteros, quum cupiebam quamvis iniqua condicione pacem. Quod etsi casu, non divinatione mea factum est, tamen in hac inani prudentiae laude delector. Deinde, quod mihi ad consolationem commune tecum est, si iam vocer ad exitum vitae, non ab ea re pu-

blicae avellar, qua carendum esse doleam, praesertim quum id sine ullo sensu futurum sit. Aduvat etiam aetas et acta iam vita, quae quum cursu suo bene confecto delectatur, tum vetat in eo vim timere, quo nos iam natura ipsa paene perduxerit. Postremo is vir vel etiam ii viri hoc bello occiderunt, ut impudentia videatur eandem fortunam, si res cogat, recusare. Equidem mihi omnia propono nec ullum est tantum malum quod non putem impendere. Sed quum plus in metuendo mali sit quam in ipso illo, quod timetur, desino, praesertim quum id impendeat, in quo non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris futurus sit. Sed haec satis multa vel plura potius quam necesse fuit: facit autem non loquacitas mea, sed benevolentia longiores epistolas. 5. Servium discessisse Athenis moleste tuli: non enim dubito quin magnae tibi levationi solitus sit esse cotidianus congressus et sermo quum familiarissimi hominis tum optimi et prudentissimi viri. Tu velim te, ut debes et soles, tua virtute sustentens. Ego, quae te velle quaeque ad te et ad tuos pertinere arbitror, omnia studiose diligenterque curabo: quae quum faciam, benevolentiam tuam erga me imitabor, merita non adsequar. Vale.

V.

A. Caecinam, qui Cn. Pompeii partes in bello secutus etiam scripto libello Caesarem offenderat, qua de re vide Sueton. *Caes.* c. 75., patria carentem consolari studet et bene sperare de se ac fortunis suis iubet. Scripta est epistola a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. A. CAECINAE.

1. Quotienscumque filium tuum video — video autem fere cotidie —, polliceor ei stadium quidem meum et operam sine ulla exceptione aut laboris aut occupationis aut temporis, gratiam autem atque auctoritatem cum hac exceptione, quantum valeam quantumque possim. Liber tuus et lectus est et legitur a me diligenter et custoditur diligentissime. Res et fortunae tuae mihi maximae curae sunt: quae quidem cotidie faciliores mihi et meliores videntur, multisque video magnae esse curae, quorum de studio et de sua spe filium ad te perscripsisse certo scio. 2. Iis autem de rebus, quas coniec-

cic. III. 1.

9

ctura consequi possumus, non mihi sumo, ut plus ipse prospiciam quam te videre atque intellegere mihi persuaserim, sed tamen, quia fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto esse meum quid sentiam exponere. Ea natura rerum est et is temporum cursus, ut non possit ista aut tibi aut ceteris fortuna esse diuturna neque haerere in tam bona causa et in tam bonis civibus tam acerba iniuria. 3. Quare ad eam spem, quam extra ordinem de te ipso habemus, non solum propter dignitatem et virtutem tuam — haec enim ornamenta sunt tibi etiam cum aliis communia —, accedunt tua praecipua propter eximium ingenium summamque venustatem, cui mehercules hic, cuius in potestate sumus, multum tribuit. Itaque ne punctum quidem temporis in ista fortuna fuisses, nisi eo ipso bono tuo, quo delectatur, se violatum pulasset: quod ipsum lenitur cotidie significaturque nobis ab iis, qui simul cum eo vivunt, tibi hanc ipsam opinionem ingenii apud illum plurimum profuturam. 4. Quapropter primum fac animo forti atque magno sis: ita enim natus, ita educatus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendum sit: deinde spem quoque habeas firmissimam propter eas causas, quas scripsi. A me vero tibi omnia liberisque tuis paratissima esse confidas velim: id enim et vetustas nostri amoris et mea consuetudo in meos et tua multa erga me officia postulant.

VI.

Eundem Caecinam, quem exulantem superiore epistola consolari studuerat, consolatur M. Cicero, quod ei propter ingenium C. Caesaris et per statum rei publ. ipsum meliorem fortunam fore divinat. Scripsit postea quam C. Caesar M. Marcello ignovit a. n. c. 708.

M. CICERO S. D. A. CAECINAE.

1. Vereor ne desideres officium meum: quod tibi pro nostra et meritorum multorum et studiorum parium coniunctione deesse non debet: sed tamen vereor ne litterarum a me officium requiras: quas tibi et iam pridem et saepe misissem, nisi cotidie melius exspectans gratulationem quam confirmationem animi tui complecti litteris maluissem. Nunc, ut spero, brevi gratulabimur: itaque in aliud tempus id argu-

mentum epistolae differo. 2. His autem litteris animum tuum, quem minime imbecillum esse et audio et spero, etsi non sapientissimi, at amicissimi hominis auctoritate confirmandum etiam atque etiam puto, nec iis quidem verbis, quibus te consoler ut afflictum et iam omni spe salutis orbatum, sed ut eum, de cuius incolumitate non plus dubitem quam te memini dubitare de mea. Nam quum me ex re publica expulissent ii, qui illam cadere posse stante me non putarant, memini me ex multis hospitibus, qui ad me ex Asia, in qua tu eras, venerant, audire te de glorioso et celeri reditu meo confirmare. 3. Si te ratio quaedam Etruscae disciplinae, quam a patre, nobilissimo atque optimo viro, acceperas, non fefellit, ne nos quidem nostra divinatio fallat: quam quum sapientissimorum virorum monumentis atque praecipulis plurimoque, ut tu scis, doctrinae studio, tum magno etiam usu tractandae rei publicae magnaue nostrorum temporum varietate consecuti sumus. 4. Cui quidem divinationi hoc plus confidimus, quod ea nos nihil in his tam obscuris rebus tamque perturbatis unquam omnino fefellit. Dicerem quae ante futura dixissem, ni vererem ne ex eventis fingere viderer. Sed tamen plurimi sunt testes me et initio, ne coniungeret se cum Caesare, monuisse Pompeium et postea, ne sciungeret: coniunctione frangi senatus opes, diiunctione civile bellum excitari videbam. Atque utebar familiarissime Caesare, Pompeium faciebam plurimi, sed erat meum consilium quum fidele Pompeio tum salutare utrique. 5. Quae praeterea providerim praetereo. Nolo enim hunc de me optime meritum existimare ea me suasisse Pompeio, quibus ille si paruisset, esset hic quidem clarus in toga et princeps, sed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet. Eundem in Hispaniam censui: quod si fecisset, civile bellum nullum omnino fuisset. Rationem haberi absentis non tam pugnavi ut liceret quam ut, quoniam ipso consule pugnante populus iusserat, haberetur. Causa orta belli est. Quid ego praetermisi aut monitorum aut querellarum, quum vel iniquissimam pacem iustissimo bello anteferrem! 6. Victa est auctoritas mea, non tam a Pompeio — nam is movebatur — quam ab iis, qui duce Pompeio freti peropportunam et rebus dome-

sticis et cupiditatibus suis illius belli victoriam fore putabant. Susceptum bellum est quiescente me, depulsum ex Italia manente me, quoad potui. Sed valuit apud me plus pudor meus quam timor: veritus sum deesse Pompeii saluti, quam ille aliquando non defuisset meae. Itaque vel officio vel fama honorum vel pudore victus, ut in fabulis Amphiaras, sic ego prudens et sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus. Quo in bello nihil adversi accidit non praedicente me. 7. Qua re quoniam, ut augures et astrologi solent, ego quoque augur publicus ex meis superioribus praedictis constitui apud te auctoritatem augurii et divinationis meae, debet habere fidem nostra praedictio. Non igitur ex alitis involatu nec e cantu sinistro oscinis, ut in nostra disciplina est, nec ex tripudiis solistimis aut soniviis tibi auguror, sed habeo alia signa quae observem: quae etsi non sunt certiora illis, minus tamen habent vel obscuritatis vel erroris. 8. Notantur autem mihi ad divinandum signa duplici quadam via: quarum alteram duco e Caesare ipso, alteram e temporum civilium natura atque ratione. In Caesare haec sunt: mitis clemensque natura, qualis exprimitur praeclearo illo libro *QUERELLARUM* tuarum. Accedit quod mirifice ingeniis excellentibus, quale est tuum, delectatur. Praeterea cedit multorum iustis et officio incensis, non inanibus aut ambitiosis voluntatibus: in quo vehementer eum consentiens Etruria movebit. 9. Cur haec igitur adhuc parum profecerunt? Quia non putat se sustinere causas posse multorum, si tibi, cui iustius videtur irasci posse, concesserit. Quae est igitur, inquires, spes ab irato? Eodem *de* fonte se hausturum intelleget laudes suas, e quo sit leviter aspersus. Postremo homo valde est acutus et multum providens: intelligit te, hominem in parte Italiae minime contemnenda facile omnium nobilissimum et in communi re publica cuivis summorum tuae aetatis vel ingenio vel gratia vel fama populi Romani parem, non posse prohiberi re publica diutius. Nolet hoc temporis potius esse aliquando beneficium quam iam suum. 10. Dixi de Caesare: nunc dicam de temporum rerumque natura. Nemo est tam inimicus ei causae, quam Pompeius animatus melius quam paratus susceperat, qui

nos malos cives dicere aut homines improbos audeat. In quo admirari soleo gravitatem et iustitiam et sapientiam Caesaris: numquam nisi honorificentissime Pompeium appellat. — At in eius persona multa fecit asperius. — Armorum ista et victoriae sunt facta, non Caesaris. At nos quem ad modum est complexus! Cassium sibi legavit, Brutum Galliae praefecit, Sulpicium Graeciae, Marcelum, cui maxime suscensebat, cum summa illius dignitate restituit. 11. Quo igitur haec spectant? Rerum hoc natura et civilium temporum non patietur: nec manens nec mutata ratio feret primum, ut non in causa pari eadem sit et condicio et fortuna omnium: deinde, ut in eam civitatem boni viri et boni cives nulla ignominia notati non revertantur, in quam tot nefariorum scelerum condemnati reverterunt. 12. Habes augurium meum, quo, si quid adhiberem, non potius uterer quam illa consolatione, qua facile fortem virum sustentarem: te, si explorata victoria arma sumpsisses pro re publica — ita enim tum putabas —, non nimis esse laudandum: sin propter incertos exitus eventusque bellorum posse accidere ut vinceremur putasses, non debere te ad secundam fortunam bene paratum fuisse, adversam ferre nullo modo posse. Disputarem etiam quanto solacio tibi conscientia tui facti, quantae delectationi in rebus adversis litterae esse deberent. Commemorarem non solum veterum, sed horum etiam recentium vel ducum vel comitum tuorum gravissimos casus, etiam externos multos claros viros nominarem: levat enim dolorem communis quasi legis et humanae condicionis recordatio. 13. Exponerem etiam quem ad modum hic et quanta in turba quantaque in confusione rerum omnium viveremus: necesse est enim minore desiderio perdita re publica carere quam bona. Sed hoc genere nihil opus est. Incolumem te cito, ut spero, vel potius, ut perspicio, videbimus. Interea tibi absenti et huic, qui adest, imaginem animi et corporis tui, constantissimo atque optimo filio tuo, studium, officium, operam, laborem meum iam pridem et pollicitus sum et detuli: nunc hoc amplius, quod me amicissime cotidie magis Caesar amplectitur, familiares quidem eius, sicuti neminem. Apud quem quidquid valebo vel auctoritate vel gratia valebo tibi.

Tu cura ut quum firmitudine te animi tum etiam spe optima sustententes.

VII.

A. Caecina excusat se M. Ciceroni, quod alterum librum non reddiderit filius. Queritur sibi iratum esse C. Caesarem propter stilum, quum aliis ignovisset, qui contra se deos precati essent. Cautè se scribere ait ne Caesaris animum offendant. Rogat Ciceronem ut reditum sibi a Caesare impetret neve librum suum exire patiatur nisi ita correctum ut sibi ne noceat. Scripsit a. u. c. 708.

CAECINA CICERONI PLUR. SAL.

1. Quod tibi non tam celeriter liber est redditus, ignosce timori nostro et miserere temporis. Filius, ut audio, pertimuit, neque iniuria, si liber exisset, quoniam non tam interest quo animo scribatur quam quo accipiatur, ne ea res inepte mihi noceret, quum praesertim adhuc stili poenas dem. Qua quidem in re singulari sum fato: nam quum mendum scripturae litura tollatur, stultitia fama multetur, meus error exsilio corrigitur: cuius summa criminis est, quod armatus adversario male dixi. 2. Nemo nostrum est, ut opinor, quin vota Victoriae suae fecerit, nemo quin, etiam quum de alia re immolaret, tamen eo quidem ipso tempore, ut quam primum Caesar superaretur, optarit. Hoc si non cogitat, omnibus rebus felix est: si scit et persuasus est, quid irascitur ei, qui aliquid scripsit contra suam voluntatem, quum ignorit omnibus, qui multa deos venerati sint contra eius salutem? 3. Sed ut eodem revertar, causa haec fuit timoris. Scripsi de te parce me dius fidius et timide, non revocans me ipse, sed paene fugiens. Genus autem hoc scripturae non modo liberum, sed incitatum atque elatum esse debere quis ignorat? Solutum existimatur esse alteri male dicere, tamen cavendum est ne in petulantiam incidas, impeditum se ipsum laudare, ne vitium adrogantiae subsequatur, solum vero liberum alterum laudare, de quo quidquid detrahas necesse est aut infirmitati aut invidiae assignetur: ac nescio an tibi gratius opportuniusque acciderit: nam quod praeclare facere non poteram, primum erat non attingere: secundum, beneficium quam parcissime facere. Sed

tamen ego quidem me sustinui: multa minui, multa sustuli, complura ne posui quidem. Quem ad modum igitur, scalarum gradus si alios tollas, alios incidas, non nullos male haerentes relinquant, ruinae periculum struas, non ascensum pares, sic tot malis tum vinetum tum fractum studium scribendi quid dignum auribus aut probabile potest adferre? 4. Quum vero ad ipsius Caesaris nomen veni, toto corpore contremesco, non poenae metu, sed illius iudicii: totum enim Caesarem non novi. Quem putas animum esse, ubi secum loquitur? 'hoc probabit: hoc verbum suspitiosum est.' — 'Quid, si hoc muto? at vereor ne peius sit.' — 'Age vero, laudo aliquem: num offendo?' 'Quum porro offendam, quid, si non vult?' 'Armatus stilum persequitur: victi et nondum restituti quid faciet?' Auges etiam tu mihi timorem, qui in ORATORE tuo caves tibi per Brutum et ad excusationem socium quaeris. Ubi hoc omnium patronus facit, quid me, veterem tuum, nunc omnium clientem sentire oportet? In hac igitur calumnia timoris et caecae suspicionis tormento quum plurima ad alieni sensus coniecturam, non ad suum iudicium scribantur, quam difficile sit evadere, si minus expertus es, quod te ad omnia summum atque excellens ingenium armavit, nos sentimus. Sed tamen ego filio dixeram, librum tibi legeret et auferret aut ea condicione darèt, si reciperes te correcturum, hoc est, si totum alium faceres. 5. De Asiatico itinere, quamquam summa necessitas premebat, ut imperastis, feci. Te pro me quid hortor? vides tempus venisse quo necesse sit de nobis constitui. Nihil est, mi Cicero, quod filium meum exspectes. Adolescens est: omnia excogitare vel studio vel aetate vel metu non potest. Totum negotium tu sustineas oportet: in te mihi omnis spes est. Tu pro tua prudentia quibus rebus gaudeat, quibus capiatur Caesar tenes: a te omnia proficiantur et per te ad exitum perducantur necesse est: apud ipsum multum, ad eius omnes plurimum potes. 6. Unum tibi si persuaseris, non hoc esse tui muneris, si quid rogatus fueris, ut facias — quamquam id magnum et amplum est —, sed totum tuum esse onus, perficies: nisi forte aut in miseria nimis stulte aut in amicitia nimis impudenter tibi

onus impono. Sed utrique rei excusationem tuae vitae consuetudo dat: nam quod ita consuesti pro amicis laborare, non iam sic sperant abs te, sed etiam sic imperant tibi familiares. Quod ad librum attinet, quem tibi filius dabit, peto a te, ne exeat aut ita corrigas, ne mihi noceat.

VIII.

Sibi hoc concessum a Balbo et Oppio scribit, ut Caecinae liceret in Sicilia esse, ibique ut commoretur neve longius abeat, suadet. Scripta epistola est a. u. c. 708.

CICERO CAECINAE.

1. Quam esset mecum Largus, homo tui studiosus, locutus Kalendas Ianuarias tibi praefinitas esse, quod omnibus rebus perspexeram, quae Balbus et Oppius absente Caesare egissent, ea solere tibi rata esse, egi vehementer cum his, ut hoc mihi darent, tibi in Sicilia, quoad vellemus, esse uii liceret. Qui mihi consuissent aut libenter polliceri, si quid esset eius modi, quod eorum animos non offenderet, aut etiam negare et adferre rationem cur negarent, huic meae rogationi ..... potius non continuo responderunt: eodem die tamen ad me reverterunt: mihi hoc dederunt, ut esses in Sicilia quoad velles: se praestatueros nihil ex eo te offensionis habiturum. Quoniam quid tibi permittatur cognosti, quid mihi placeat puto te scire oportere. 2. Actis his rebus litterae a te mihi redditae sunt, quibus a me consilium petis quid sim tibi auctor, in Siciliae ut subsidias an ut ad reliquias Asiaticae negotiationis proficiscare. Haec tua deliberatio non mihi convenire visa est cum oratione Largi. Ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat: tu autem, quasi concessum sit, ita deliberas. Sed ego, sive hoc sive illud est, in Sicilia censeo commorandum. Propinquitas locorum vel ad impetrandum adiuuat crebris litteris et nuntiis vel ad reditus celeritatem, re aut impetrata, id quod spero, aut aliqua ratione confecta. Quam ob rem censeo magno opere commorandum. 3. T. Furfanio Postumo, familiae meo, legatisque eius, item meis familiaribus, diligentissime te commendabo, quum venerint: erant

enim omnes Mutinae. Viri sunt optimi et tui similibus studiosi et mei necessarii. Quae mihi venient in mentem, quae ad te pertinere arbitror, ea mea sponte faciam: si quid ignorebo, de eo admonitus omnium studia vincam. Ego etsi coram de te cum Furfanio iam loquar, ut tibi litteris meis ad eum nihil opus sit, tamen, quoniam tuis placuit, te habere meas litteras, quas ei redderes, morem iis gessi. Earum litterarum exemplum infra scriptum est.

IX.

M. Cicero T. Furfanio Postumo proc. A. Caecinam diligenter commendat. Scripsit a. u. c. 708.

M. CICERO T. FURFANIO PROCOS. S.

1. Cum A. Caecina tanta mihi familiaritas consuetudoque semper fuit, ut nulla maior esse possit. Nam et patre eius, claro homine et forti viro, plurimum sum usus et hunc a puero, quod ei spem magnam mihi adferebat summae probitatis summaeque eloquentiae et vivebat mecum coniunctissime non solum officiis amicitiae, sed etiam studiis communibus, sic semper dilexi, ut non ullo cum homine coniunctius viverem. 2. Nihil attinet me plura scribere: quam mihi necesse sit eius salutem et fortunas quibuscumque rebus possim lueri vides. Reliquum est ut, quum cognorim pluribus rebus quid tu et de bonorum fortuna et de rei publicae calamitatibus sentias, nihil a te petam, nisi ut ad eam voluntatem, quam tua sponte erga Caecinam habiturus es, tantus cumulus accedat commendatione mea, quanti me a te fieri intellego. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

X.

Trebianus exsuli, qui eo maximo opere animum C. Caesaris offenderat, quod post cladem Pharsalicam ab armis non discesserat, sed bellum in Africa persecutus erat, conf. huius libri ep. 13. § 3., M. Cicero officia omnia sua pollicetur et spem reditus facit. Scripta epistola est a. u. c. 709.

M. CICERO TREBIANO S.

1. Ego quanti te faciam semperque fecerim quantique me a te fieri intellexerim sum mihi ipse testis. Nam et consi-

lium tuum vel casus potius diutius in armis civilibus commorandi semper mihi magno dolori fuit et hic eventus, quod tardius, quam est aequum et quam ego vellem, reciperas fortunam et dignitatem tuam, mihi non minori curae est quam tibi semper fuerunt casus mei. Itaque et Postumuleno et Sestio et saepissime Attico nostro proximeque Theudae, liberto tuo, totum me patefecit et haec his singulis saepe dixi, quaecumque re possem, me tibi et liberis tuis satis facere cupere: idque tu ad tuos velim scribas, haec quidem certe, quae in potestate mea sunt, ut operam, consilium, rem, fidem meam sibi ad omnes res paratam putent. 2. Si auctoritate et gratia tantum possem, quantum in ea re publica, de qua ita meritus sum, posse deberem, tu quoque is esses, qui fuisti, quum omni gradu amplissimo dignissimus tum certe ordinis tui facile princeps. Sed quoniam eodem tempore eademque de causa nostrum uterque cecidit, tibi et illa polliceor, quae supra scripsi, quae sunt adhuc mea, et ea, quae praeterea videor mihi ex aliqua parte retinere tamquam ex reliquiis pristinae dignitatis. Neque enim ipse Caesar, ut multis rebus intellegere potui, est alienus a nobis et omnes fere familiarissimi eius casu devincti magnis meis veteribus officiis me diligenter observant et colunt. Itaque si qui mihi erit aditus de tuis fortunis, id est, de tua incolumitate, in qua sunt omnia, agendi, quod quidem cotidie magis ex eorum sermonibus adducor ut sperem, agam per me ipse et moliar. 3. Singula persequi non est necesse: universum studium meum et benevolentiam ad te defero. Sed magni mea interest hoc tuos omnes scire, quod tuis litteris fieri potest, ut intellegant omnia Ciceronis patere Trebiano. Hoc eo pertinet, ut nihil existiment esse tam difficile quod non pro te mihi susceptum iucundum sit futurum.

4. Antea missem ad te litteras, si genus scribendi invenirem: tali enim tempore aut consolari amicorum est aut polliceri. Consolatione non utebar, quod ex multis audiebam quam fortiter sapienterque ferres iniuriam temporum quamque te vehementer consolaretur conscientia factorum et consiliorum tuorum. Quod quidem si facis, magnum fructum

studiorum optimorum capis, in quibus te semper scio esse versatum, idque ut facias, etiam atque etiam te hortor. 5. Simul et illud tibi, homini peritissimo rerum et exemplorum et omnis vetustatis, ne ipse quidem rudis, sed in studio minus fortasse quam vellem, et in rebus atque usu plus etiam quam vellem versatus, spondeo, tibi istam acerbitatem et iniuriam non diuturnam fore. Nam et ipse, qui plurimum potest, cotidie mihi delabi ad aequitatem et ad rerum naturam videtur, et ipsa causa ea est, ut iam simul cum re publica, quae in perpetuum iacere non potest, necessario revivescat atque recreetur, cotidieque aliquid fit lenius et liberalius quam timebamus. Quae quoniam in temporum inclinationibus saepe parvis posita sunt, omnia momenta observabimus neque ullum praetermitteremus tui iuvandi et levandi locum. 6. Itaque illud alterum, quod dixi, litterarum genus cotidie mihi, ut spero, fiet proclivius, ut etiam polliceri possim: id re quam verbis faciam libentius. Tu velim existimes et plures te amicos habere, quam qui in isto casu sint ac fuerint, quantum quidem ego intellegere potuerim, et me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habeas et magnum, quod est in uno te: quae sunt in fortuna, temporibus regentur et consiliis nostris providebuntur.

XI.

M. Cicero Trebanio de restitutione, quam Dolabellae beneficio ipsi a C. Caesare impetraverat, gratulatur hortaturque ut aequo animo lucturam fortunarum suarum ferat, quia plus adquisierit dignitatis quam amiserit rei familiaris. Scripsit a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. TREBIANO.

1. Dolabellam antea tantum modo diligebam: obligatus ei nihil eram — nec enim acciderat mihi opus esse — et ille mihi debebat, quod non defueram eius periculis. Nunc tantum devinctus eius beneficio, quod et antea in re et hoc tempore in salute tua cumulatissime mihi satis fecit, ut nemini plus debeam. Qua in re tibi gratulor ita vehementer, ut te quoque mihi gratulari quam gratias agere malim: alterum omnino non desidero, alterum vere facere poteris. 2.

Quod reliquum est, quoniam tibi virtus et dignitas tua reditum ad tuos aperuit, est tuae sapientiae magnitudinisque animi quid amiseris oblivisci, quid recipereris cogitare. Vives cum tuis, vives nobiscum: plus acquisisti dignitatis quam amisisti rei familiaris: quae ipsa tum esset iucundior, si ulla res esset publica. Vestorius, noster familiaris, ad me scripsit te mihi maximas gratias agere. Haec praedicatio tua mihi valde grata est eaque te uti facile patior, quam apud alios tum mehercule apud Sironem, nostrum amicum. Quae enim facimus, ea prudentissimo cuique maxime probata esse volumus. Te cupio videre quam primum.

XII.

M. Cicero T. Ampio Balbo gratulatur de reditu per Caesaris amicos impetrato reque perfecta consolationem scribit cessare. Reliquum esse, ut se propter communem rei publicae calamitatem litterarum studio consolari studeat. Scripta epistola est a. u. c. 708.

CICERO AMPIO SAL. PLUR.

1. Gratulor tibi, mi Balbe, vereque gratulor nec sum tam stultus, ut te usura falsi gaudii frui velim, deinde frangi repente atque ita cadere, ut nulla res te ad aequitatem animi possit postea extollere. Egi tuam causam apertius quam mea tempora ferebant. Vincebatur enim fortuna ipsa debilitatae gratiae nostrae tui caritate et meo perpetuo erga te amore culto a te diligentissime. Omnia promissa confirmata, certa et rata sunt, quae ad reditum et ad salutem tuam pertinent. Vidi, cognovi, interfui. 2. Etenim omnes Caesaris familiares satis opportune habeo implicatos consuetudine et benevolentia sic, ut, quum ab illo discesserint, me habeant proximum. Hoc Pansa, Hirius, Balbus, Oppius, Matius, Postumius plane ita faciunt, ut me unice diligant. Quod si mihi per me efficiendum fuisset, non me paeniteret pro ratione temporum ita esse molitum. Sed nihil est a me inservitum temporis causa: veteres mihi necessitudines cum his omnibus intercedunt, quibuscum ego agere de te non destiti. Principem tamen habuimus Pansam, tui studiosissimum, mei cupidum, qui valeret apud illum non minus auctoritate quam gratia. Cimber autem Tillius mihi plane satis fecit. Valent

tamen apud Caesarem non tam ambitiosae rogationes quam necessariae: quam quia Cimber habebat, plus valuit, quam pro ullo alio valere potuisset. 3. Diploma statim non est datum, quod mirifica est improbitas in quibusdam, qui tulissent acerbius veniam tibi dari, quem illi appellant tubam belli civilis, multaque ita dicunt, quasi non gaudeant id bellum incidisse. Qua re visum est oculitius agendum neque ullo modo divulgandum de te iam esse perfectum. Sed id erit perbreve, nec dubito quin legente te has litteras confecta iam res futura sit. Pansa quidem mihi, gravis homo et certus, non solum confirmavit, verum etiam recepit perceleriter se ablaturum diploma. Mihi tamen placuit haec ad te perscribi: minus enim te firmum sermo Eppuleiae tuae lacrimaeque Ampiae declarabant quam significant tuae litterae. Atque illae arbitrabantur, quum a te abessent ipsae, multo in graviore te cura futurum. Qua re magno opere *e re* putavi angoris et doloris tui levandi causa pro certis ad te ea, quae essent certa, perscribi. 4. Scis me antea sic solitum esse scribere ad te, magis ut consolarer fortem virum atque sapientem quam ut exploratam spem salutis ostenderem, nisi eam, quam ab ipsa re publica, quum hic ardor restinctus esset, sperari oportere censerem. Recordare tuas litteras, quibus et magnum animum mihi semper ostendisti et ad omnes casus ferendos constantem ac paratum: quod ego non mirabar, quum recordarer te et a primis temporibus aetatis in re publica esse versatum et tuos magistratus in ipsa discrimina incidisse salutis fortunarumque communium, et in hoc ipsum bellum esse ingressum, non solum, ut victor beatus, sed etiam, si ita accidisset, victus ut sapiens esses. 5. Deinde, quum studium tuum consumas in virorum fortium factis memoriae prodendis, considerare debes nihil tibi esse committendum quam ob rem eorum, quos laudas, te non simillimum praebeas. Sed haec oratio magis esset apta ad illa tempora, quae iam effugisti: nunc vero tantum te para ad haec nobiscum ferenda, quibus ego si quam medicinam invenirem, tibi quoque eandem traderem. Sed est unum per fugium doctrina ac litterae, quibus semper usi sumus: quae secundis rebus delectationem modo habere videbantur, nunc

vero etiam salutem. Sed, ut ad initium revertar, cave dubites quin omnia de salute ac reditu tuo perfecta sint.

XIII.

Consolatur M. Cicero Q. Ligarium eundem, pro quo apud C. Caesarem oravit, exulem eumque reditus spe ostensa forti animo esse iubet. Scripta epistola a. u. c. 708.

CICERO LIGARIO.

1. Etsi tali tuo tempore me aut consolandi aut iuvandi tui causa scribere ad te aliquid pro nostra amicitia oportebat, tamen adhuc id non feceram, quia neque lenire videbar oratione neque levare posse dolorem tuum. Postea vero quam magnam spem habere coepi, fore ut te brevi tempore incolumem haberemus, facere non potui quin tibi et sententiam et voluntatem declararem meam. 2. Primum igitur scribam, quod intellego et perspicio, non fore in te Caesarem durio-rem: nam et res eum cotidie et dies et opinio hominum et, ut mihi videtur, etiam sua natura mitiorem facit, idque quum de reliquis sentio, tum de te etiam audio ex familiarissimis eius, quibus ego ex eo tempore, quo primum ex Africa nuntius venit, supplicare una cum fratribus tuis non destiti. Quorum quidem et virtute et pietate et amor in te singularis et adsidua et perpetua cura salutis tuae tantum proficit, ut nihil sit quod non ipsum Caesarem tributurum existimem. 3. Sed si tardius sit quam volumus, magnis occupationibus eius, a quo omnia petuntur, aditus ad eum difficiliores fuerunt, et simul Africanæ causæ iratior diutius velle videtur eos habere sollicitos, a quibus se putat diuturnioribus esse molestiis conflictatum. Sed hoc ipsum intellegimus eum cotidie remissius et placatius ferre. Quæ re mihi crede et memoriae manda me tibi id adfirmasse, te in istis molestiis diutius non futurum. 4. Quoniam quid sentirem exposui, quid velim tua causa re potius declarabo quam oratione. Et, si tantum possem, quantum in ea re publicâ, de qua ita sum meritus, ut tu existimas, posse debebam, ne tu quidem in istis incommodis esses: eadem enim causa opes meas fregit, quæ tuam salutem in discrimen adduxit. Sed tamen,

quidquid imago veteris meæ dignitatis, quidquid reliquæ gratiæ valebunt, studium, consilium, opera, gratia, fides mea nullo loco deerit tuis optimis fratribus. 5. Tu fac habeas fortem animum, quem semper habuisti: primum ob eas causas, quas scripsi: deinde, quod ea *de* re publica semper voluisti atque sensitisti, ut non modo nunc secunda sperare debeas, sed etiam, si omnia adversa essent, tamen conscientia et factorum et consiliorum tuorum, quæcumque acciderent, fortissimo et maximo animo ferre deberes.

XIV.

M. Cicero Q. Ligario significat se cum C. Caesare de eius salute egisse eumque iam bene sperare iubet. Scripta epistola est a. u. c. 707.

CICERO LIGARIO.

1. Me scito omnem meum laborem, omnem operam, curam, studium in tua salute consumere: nam quum te semper maxime dilexi, tum fratrum tuorum, quos æque atque te summa benevolentia sum complexus, singularis pietas amorque fraternus nullum me patitur officii erga te studiique munus aut tempus prætermittere. Sed quæ faciam fecerimque pro te ex illorum te litteris quam ex meis malo cognoscere. Quid autem sperem aut confidam et exploratum habeam de salute tua, id tibi a me declarari volo. Nam si quisquam est timidus in magnis periculosisque rebus semperque magis adversos rerum exitus metuens quam sperans secundos, is ego sum, et si hoc vilium est, eo me non carere confiteor. 2. Ego idem tamen quum a. d. v. Kal. intercalares priores rogatu fratrum tuorum venissem mane ad Caesarem atque omnem adeundi et conveniendi illius indignitatem et molestiam pertulisset, quum fratres et propinqui tui iacerent ad pedes et ego essem locutus, quæ causa, quæ tuum tempus postulabat, non solum ex oratione Caesaris, quæ sane mollis et liberalis fuit, sed etiam ex oculis et vultu, ex multis præterea signis, quæ facilius perspicere potui quam scribere, hac opinione discessi, ut mihi tua salus dubia non esset. 3. Quam ob rem fac animo magno fortique

sis, et, si turbidissima sapienter ferebas, tranquilliora laete feras. Ego tamen tuis rebus sic adero ut difficillimis, neque Caesari solum, sed etiam amicis eius omnibus, quos mihi amicissimos esse cognovi, pro te, sicut adhuc feci, libentissime supplicabo. Vale.

XV.

M. Cicero L. Minucio Basilo, qui fuerat C. Caesaris in Gallia legatus, gratulatur et amorem significat suum. Scripsit a. u. c. 710.

CICERO BASILO S.

Tibi gratulor: mihi gaudeo: te amo: tua tueor: a te amari et quid agas quidque agatur certior fieri volo.

XVI.

A. Pompeius Bithynicus, qui tum Siciliae praeerat, a M. Cicerone petit, ut se absentem tueatur.

BITHYNICUS CICERONI S.

Si mihi tecum non et multae et iustae causae amicitiae privatim essent, repeterem inilia amicitiae ex parentibus nostris, quod faciendum iis existimo, qui paternam amicitiam nullis ipsi officiis prosecuti sunt. Itaque contentus ero nostra ipsorum amicitia, cuius fiducia peto a te, ut absentem me quibuscumque in rebus opus fuerit tueare, si nullum officium tuum apud me intermoriturum existimas. Vale.

XVII.

M. Cicero A. Pompeio Bithynico, qui epistola quadam sua Ciceroni significaverat se constituta re publica secum victurum, gratum sibi id consilium esse respondet a. u. c. 710.

CICERO BITHYNICO.

1. Quum ceterarum rerum causa cupio esse aliquando rem publicam constitutam, tum velim mihi credas accedere, id etiam quo magis expetam, promissum tuum, quo in litteris uteris. Scribis enim, si ita sit, te mecum esse victurum. 2. Gratissima mihi tua voluntas est facisque nihil alienum necessitudine nostra iudiciisque patris tui de me, summi viri.

Nam sic habeto, beneficiorum magnitudine eos, qui temporibus valuerunt, ut valeant, coniunctiores tecum esse quam me, necessitudine neminem. Quam ob rem grata mihi est et memoria tua nostrae coniunctionis et eius etiam augendae voluntas.

XVIII.

M. Cicero Q. Leptae scribit quid in lege Caesaris nondum promulgata de decurionibus scriptum sit: de rebus Hispanicis, de Leptae sponione pro Pompeio, de Oratore suo Leptae probato, de Tulliae partu, de Leptae pueri studiis. Scripta epistola est a. u. c. 709.

CICERO LEPTAE.

1. Simul atque accepi a Seleuco tuo litteras, statim quaesivi e Balbo per codicillos quid esset in lege. Rescripsit eos, qui facerent praekonium, vetari esse in decurionibus: qui fecissent, non vetari. Qua re bono animo sint et tui et mei familiares: neque enim erat ferendum, quum, qui hodie haruspicinam facerent, in senatum Romae legerentur, eos, qui aliquando praekonium fecissent, in municipiis decuriones esse non licere. 2. De Hispanicis novi nihil. Magnum tamen exercitum Pompeium habere constat: nam Caesar ipse ad suos misit exemplum Paciaeci litterarum, in quo erat illas undecim esse legiones. Scripserat etiam Messalla Q. Salasso P. Curtium fratrem eius iussu Pompeii inspectante exercitu interfectum, quod consensisset cum Hispanicis quibusdam, si in oppidum nescio quod Pompeius rei frumentariae causa venisset, eum comprehendere ad Caesaremque deducere. 3. De tuo negotio, quod sponsor es pro Pompeio, si Galba consponsor tuus redierit, homo in re familiari non parum diligens, non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit: quod videbatur mihi ille confidere. 4. Oratorem meum tanto opere a te probari vehementer gaudeo. Mihi quidem sic persuadeo, me, quidquid habuerim iudicii de dicendo, in illum librum contulisse. Qui si est talis, qualem tibi videri scribis, ego quoque aliquid sum: sin aliter, non recuso quin quantum de illo libro tantundem de mei iudicii fama detrahatur. Leptam nostrum cupio delectari iam talibus scriptis: etsi abest maturitas aetatis, circ. III. 1.

tamen personare aures eius huius modi vocibus non est inutile. 5. Me Romae tenuit omnino Tulliae meae partus. Sed quum ea, quem ad modum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellae procuratoribus exigam primam pensionem, et mehercule non tam sum peregrinator iam quam solebam. Aedificia mea me delectabant et otium. Domus est quae nulli mearum villarum cedat, otium omni desertissima regione maius. Itaque ne litterae quidem meae impediuntur, in quibus sine ulla interpellatione versor. Qua re, ut arbitror, prius hic te nos quam istic tu nos videbis. 6. Lepta suavissimus ediscat Hesiodum et habeat in ore *Τῆς δ' ἀρετῆς ἰδῶντα* et cetera.

XIX.

M. Cicero Q. Leptae significat sibi eius Falernum et Petrinum satis idonea devorsoria esse, in quibus vivat. Leptae curationem ludorum, quos Caesar erat factururus, ne ambiat suadet. Scripta est epistola a. u. c. 709.

CICERO LEPTAE.

1. Maculam officio functum esse gaudeo. Eius Falernum mihi semper idoneum visum est devorsorio, si modo tecti satis est ad comitatum nostrum recipiendum: ceteroqui mihi locus non displicet. Nec ea re Petrinum tuum deseram: nam et villa et amoenitas illa commorationis est, non devorsorii. 2. De curatione aliqua munerum regionum cum Oppio locutus sum: nam Balbum, postea quam tu es profectus, non vidi: tantis pedum doloribus adficitur, ut se conveniri nolit. Omnino de tota re, ut mihi videris, sapientius faceres, si non curares. Quod enim eo labore adsequi vis, nullo modo adsequere: tanta est enim intimorum multitudo, ut ex iis aliquis potius effluat quam novo sit aditus, praesertim qui nihil adferat praeter operam, in qua ille se dedisse beneficium putabit — si modo ipsum sciet —, non accepisse. Sed tamen aliquid videbimus in quo sit species: aliter quidem non modo non appetendum, sed etiam fugiendum puto. Ego me Asturae diutius arbitror commoraturum, quoad ille quandoque veniat. Vale.

XX.

Cicero Thoranium, Cn. Pompeii castra olim secutum, nunc exsulom, quum vellet adveniendi ex Hispania Caesari ob viam ire, ne id faciat monet et Coreyrae manere iubet. Denique addit consolationem a communi calamitate et recti conscientia. Scripsit a. u. c. 709.

CICERO THORANIO SAL.

1. Dederam triduo ante pueris Cn. Plancii litteras ad te: eo nunc ero brevior teque, ut antea consolabar, hoc tempore monebo. Nihil puto tibi esse utilius quam ibidem opperiri, quoad scire possis quid tibi agendum sit. Nam praeter navigationis longae et hiemalis et minime portuosae periculum, quod vitaveris, ne illud quidem non quantivis, subito, quum certi aliquid audieris, te istum posse proficisci. Nihil est praeterea cur adventibus te offerre gestias. Multa praeterea metuo, quae cum Cilone nostro communicavi. 2. Quid multa? Loco opportuniore in his malis nullo esse potuisti: ex quo te quocumque opus erit facillime et expeditissime conferas. Quod si recipiet ille se, ad tempus aderis: sin, quoniam multa accidere possunt, aliqua res eum vel impediet vel morabitur, tu ibi eris, ubi omnia scire possis. Hoc mihi prorsus valde placet. 3. De reliquo, ut te saepe per litteras hortatus sum, ita velim tibi persuadeas, te in hac causa nihil habere quod tibi timendum sit praeter communem casum civitatis: qui etsi est gravissimus, tamen ita viximus et id aetatis iam sumus, ut omnia, quae non nostra culpa nobis accidunt, fortiter ferre debeamus. Hic tui omnes valent summaque pietate te desiderant et diligunt et colunt. Tu cura ut valeas et te istum ne temere commoveas.

XXI.

M. Cicero Thoranium Coreyrae exsulantem consolatur suo ipsius exemplo, ostendens quantum in malis adiumenti sit recte vereque sensitse, denique admonet, ut nihil timeat nisi communem rei publicae calamitatem. Scripsit a. u. c. 709.

CICERO THORANIO.

1. Etsi, quum haec ad te scribebam, aut appropinquare exitus huius calamitosissimi belli aut iam aliquid actum et

confectum videbatur, tamen cotidie commemorabam te unum in tanto exercitu mihi fuisse adsensorem et me tibi solosque nos vidisse, quantum esset in eo bello mali, in quo spe pacis exclusa ipsa victoria futura esset acerbissima, quae aut interitum adlatura esset, si victus esses, aut, si vicisses, servitulem. Itaque ego, quem tum fortes illi viri et sapientes, Domitii et Lentuli, timidum esse dicebant — eram plane: timebam enim ne evenirent ea, quae acciderunt —, idem nunc nihil timeo et ad omnem eventum paratus sum. Quum aliquid videbatur caveri posse, tum id neglegi dolebam: nunc vero eversis omnibus rebus, quum consilio profici nihil possit, una ratio videtur, quidquid evenit, ferre moderate, praesertim quum omnium rerum mors sit extremum et mihi sim conscius, me quoad licuerit dignitati rei publicae consuluisset et hac amissa salutem retinere noluisse. **2.** Haec scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui coniunctissima fuisti mecum et sententia et voluntate, eadem cogitares. Magna enim consolatio est, quum recordare, etiam si secus acciderit, te tamen recte vereque sensitse. Atque utinam liceat aliquando aliquo rei publicae statu nos frui inter nosque conferre sollicitudines nostras, quas pertulimus tum, quum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quae facta sunt. **3.** De tuis rebus nihil esse quod timeas praeter universae rei publicae interitum tibi confirmo: de me autem sic velim iudices, quantum ego possim, me tibi, salutis tuae liberisque tuis summo cum studio praesto semper futurum. Vale.

XXII.

M. Cicero Cn. Domitium Ahenobarbum L. F. post pugnam Pharsalicam spe veniae impetrandae in Italiam reversum rogat, ut iam suae incolumitati consulat, et amicorum interitu maerentem consolatur. Scripta epistola est a. u. c. 708.

CICERO DOMITIO.

1. Non ea res me deterruit quo minus, postea quam in Italiam venisti, litteras ad te mitterem, quod tu ad me nullas miseris, sed quia nec quid tibi pollicerer ipse egens rebus omnibus nec quid suaderem, quum mihimet ipsi consilium

deesset, nec quid consolationis adferrem in tantis malis reperiebam. Haec quamquam nihilo meliora sunt nunc [etiam] atque etiam multo desperatiora, tamen inanes esse meas litteras quam nullas malui. **2.** Ego, si te intellegerem plus conatum esse suscipere rei publicae causa muneris, quam quantum praestare potuisses, tamen quibuscumque rebus possem ad eam condicionem te vivendi, quae daretur quaeque esset, hortarer. Sed quum consilii tui bene fortiterque suscepti eum tibi finem statueris, quem ipsa fortuna terminum nostrarum contentionum esse voluisset, oro obtestorque te pro veteri nostra coniunctione ac necessitudine proque summa mea in te benevolentia et tua in me pari, te ut nobis, parenti, coniugi tuisque omnibus, quibus es fuistisque semper carissimus, salvum conserves: incolumitati tuae tuorumque, qui ex te pendent, consulas: quae didicisti quaeque ab adolescentia pulcherrime a sapientissimis viris tradita memoria et scientia comprehendisti, iis hoc tempore utare: quos coniunctos summa benevolentia plurimisque officiis amisisti, eorum desiderium si non aequo animo, at forti feras. **3.** Ego quid possim nescio vel potius me parum posse sentio: illud tamen tibi polliceor, me, quaecumque saluti dignitatisque tuae conducere arbitror, tanto studio esse facturum, quanto semper tu et studio et officio in meis rebus fuisti. Hanc meam voluntatem ad matrem tuam, optimam feminam tuique amantissimam, detuli. Si quid ad me scripseris, ita faciam, ut te velle intellexero. Sin autem tu minus scripseris, ego tamen omnia, quae tibi utilia esse arbitror, summo studio diligenterque curabo. Vale.

LIBER VII.

AD M. MARIUM ET CETEROS.

I.

M. Cicero probat, quod M. Marius ludos a Pompeio II. cos. editos spectatum non venerit. Se quoque interea Caninii causam egisse narrat et optare se ait, ut, omissis rebus forensibus, libere possit in villis et cum Mario vivere. Scripta est epistola a. u. c. 699.

M. CICERO S. D. M. MARIO.

I. Si te dolor aliqui corporis aut infirmitas valetudinis tuae tenuit quo minus ad ludos venires, fortunae magis tribuo quam sapientiae tuae: sin haec, quae ceteri mirantur, contemnenda duxisti et, quum per valetudinem posses, venire tamen nolueris, utrumque laetor, et sine dolore corporis te fuisse et animo valuisse, quum ea, quae sine causa mirantur alii, neglexeris, modo ut tibi constiterit fructus otii tui, quo quidem tibi perfrui mirifice licuit, quum esses in ista amoenitate paene solus relictus. Neque tamen dubito quin tu ex illo cubiculo tuo, ex quo tibi Stabianum perforasti et patefecisti Misenum, per eos dies matutina tempora spectaculis consumpseris, quum illi interea, qui te istic reliquerunt, spectarent communes mimos semisomni. Reliquas vero partes diei tu consumebas iis delectationibus, quas tibi ipse ad arbitrium tuum compararas, nobis autem erant ea perpetianda, quae Sp. Maecius probavisset. 2. Omnino, si quaeris, ludi apparatusissimi, sed non tui stomachi: coniecturam enim facio de meo. Nam primum honoris causa in scaenam redierant ii, quos ego honoris causa de scaena decesse arbitrabar. Deliciae vero tuae, noster Aesopus, eius modi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret. Is iurare quum coepisset, vox eum defecit in illo loco: *Si sciens fallo*. Quid tibi ego alia narrem? nosti enim reliquos ludos: qui ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi: apparatus enim spectatio tollebat omnem hilaritatem, quo quidem apparatu non dubito quin animo aequissimo carueris.

Quid enim delectationis habent sescenti muli in Clytaemnestra aut in Equo Troiano creterrarum tria milia aut armatura varia peditatus et equitatus in aliqua pugna? quae popularem admirationem habuerunt, delectationem tibi nullam attulissent. 3. Quod si tu per eos dies operam dedisti Protogeni tuo, dum modo is tibi quidvis potius quam orationes meas legerit, ne tu haud paullo plus quam quisquam nostrum delectationis habuisti. Non enim te puto Graecos aut Oscos ludos desiderasse, praesertim quum Oscos ludos vel in senatu vestro spectare possis, Graecos ita non ames, ut ne ad villam quidem tuam via Graeca ire soleas. Nam quid ego te athletas putem desiderare, qui gladiatores contempseris? in quibus ipse Pompeius confitetur se et operam et oleum perdidisse. Reliquae sunt venationes binae per dies quinque, magnificae — nemo negat —, sed quae potest homini esse polito delectatio, quum aut homo imbecillus a valentissima bestia laniatur aut praeclara bestia venabulo transverberatur? Quae tamen, si videnda sunt, saepe vidisti, neque nos, qui haec spectamus, quidquam novi vidimus. Extremus elephantorum dies fuit, in quo admiratio magna vulgi atque turbae, delectatio nulla exstitit. Quin etiam misericordia quaedam consecuta est atque opinio eius modi, esse quamdam illi beluae cum genere humano societatem. 4. His ego tamen diebus, ludis scaenicis, ne forte videar tibi non modo beatus, sed liber omnino fuisse, dirupi me paene in iudicio Galli Caninii, familiaris tui. Quod si tam facilem populum haberem, quam Aesopus habuit, libenter mehercule artem desinerem tecumque et eum similibus nostri viverem. Nam me quum antea taedebat, quum et aetas et ambitio me hortabatur et licebat denique quem nolebam non defendere, tum vero hoc tempore vita nulla est. Neque enim fructum ullum laboris exspecto et cogor non numquam homines non optime de me meritis rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. 5. Itaque quaero causas omnes aliquando vivendi arbitrato meo, teque et istam rationem otii tui et laudo vehementer et probo, quodque nos minus intervisis, hoc fero animo aequiore, quod, si Romae esses, tamen neque nos lepore tuo neque te — si qui est in me — meo frui liceret propter mo-

lestissimas occupationes meas: quibus si me relaxaro — nam ut plane exsolvam non postulo —, te ipsum, qui multos annos nihil aliud commentaris, docebo profecto quid sit humaniter vivere. Tu modo istam imbecillitatem valetudinis tuae sustenta et tuere, ut facis, ut nostras villas obire et mecum simul lecticula concursare possis. 6. Haec ad te pluribus verbis scripsi quam soleo non otii abundantia, sed amoris erga te, quod me quadam epistola subinvitaras, si memoria tenes, ut ad te aliquid eius modi scriberem, quo minus te praetermisisses ludos paeniteret. Quod si adsecutus sum, gaudeo: sin minus, hoc me tamen consolor, quod posthac ad ludos venies nosque vises neque in epistolis relinques meis spem aliquam delectationis tuae.

II.

M. Cicero M. Mario emptionis negotium ab illo sibi mandatum multum iocans diligenter se curaturum significat. Accipit Marii gratulationem de Planco Bursa sua opera condemnato. Scripsit autem a. u. c. 702.

M. CICERO S. D. M. MARIO.

1. Mandatum tuum curabo diligenter. Sed homo acutus ei mandasti potissimum, cui expediret illud venire quam plurimo. Sed eo vidisti multum, quod praefinisti, quo ne pluris emerem. Quod si mihi permisisses, qui meus amor in te est, confecissem cum coheredibus: nunc quoniam tuum pretium novi, illicitatorem potius ponam quam illud minoris veneat. Sed de ioco satis est. 2. Tuum negotium agam, sicuti debeo, diligenter. De Bursa te gaudere certo scio, sed nimis verecunde mihi gratularis. Putas enim, ut scribis, propter hominis sordes minus me magnam illam laetitiam putare. Credas mihi velim magis me iudicio hoc quam morte inimici laetatum. Primum enim iudicio malo quam gladio, deinde gloria potius amici quam calamitate: in primisque me delectavit tantum studium bonorum in me exstilis contra incredibilem contentionem clarissimi et potentissimi viri. 3. Postremo — vix veri simile fortasse videatur — oderam multo peius hunc quam illum ipsum Clodium. Illum enim oppugnaram, hunc defenderam. Et ille, quum omnis res

publica in meo capite discrimen esset aditura, magnum quiddam spectavit, nec sua sponte, sed eorum auxilio, qui me slante stare non poterant: hic simiolus animi causa me in quem inveheretur delegerat persuaseratque non nullis invidis meis se in me emissarium semper fore. Quam ob rem valde iubeo gaudere te: magna res gesta est. Numquam ulli fortiores cives fuerunt quam qui ausi sunt eum contra tantas opes eius, a quo ipsi lecti iudices erant, condemnare. Quod fecissent numquam, nisi iis dolori meus fuisset dolor. 4. Nos hic in multitudine et celebritate iudiciorum et novis legibus ita distinemur, ut cotidie vota faciamus, ne intercaletur, ut quam primum te videre possimus.

III.

M. Cicero amico M. Mario exponit quibus rationibus ductus post pugnam Pharsalicam ab armis recesserit et bello sese abstinerit. Scripta epistola est post bellum Africanum a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARIO.

1. Persaepe mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur et, ut video, versabimur, solet in mentem venire illius temporis, quo proxime fuimus una: quin etiam ipsum diem memoria teneo. Nam a. d. III. Idus Maias Lentulo et Marcello consulibus quum in Pompeianum vesperi venissem, tu mihi sollicito animo praesto fuisti. Sollicitum autem te habebat cogitatio quum officii tum etiam periculi mei. Si manerem in Italia, verebare ne officio deessem: si proficiscerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempore vidisti profecto me quoque ita conturbatum, ut non explicarem quid esset optimum factu. Pudori tamen malui famaeque cedere quam salutis meae rationem ducere. 2. Cuius me mei facti paenituit non tam propter periculum meum quam propter vitia multa, quae ibi offendi, quo veneram, primum neque magnas copias neque bellicosas: deinde extra ducem paucosque praeterea — de principibus loquor — reliqui primum in ipso bello rapaces, deinde in oratione ita crudeles, ut ipsam victoriam horrerem: maximum autem aes alienum amplissimorum virorum. Quid

quaeris? Nihil boni praeter causam. Quae quum vidissem, desperans victoriam primum coepi suadere pacem, cuius fueram semper auctor, deinde quum ab ea sententia Pompeius valde abhorreret, suadere institui ut bellum duceret. Hoc interdum probabat et in ea sententia videbatur fore, et fuisset fortasse, nisi quadam ex pugna coepisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus nullus imperator fuit. Signa tirone et collectio exercitu cum legionibus robustissimis contulit: victus turpissime amissis etiam castris solus fugit. 3. Hunc ego mihi belli finem feci nec putavi, quum integri pares non fuissemus, fractos superiores fore. Discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit aut in aliquas insidias incidendum aut deveniendum in victoris manus aut ad Iubam confugiendum aut capiendum tamquam exsilio locus aut consciscenda mors voluntaria. Certe nihil fuit praeterea, si te victori nolles aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quae dixi, incommodis nihil tolerabilius exsilio, praesertim innocenti, ubi nulla adiuncta est turpitudine: addo etiam, quum ea urbe careas, in qua nihil sit quod videre possis sine dolore. Ego cum meis, si quidquam nunc cuiusquam est, etiam in meis esse malui. Quae acciderunt, omnia dixi futura. 4. Veni domum, non quo optima vivendi condicio esset, sed tamen, si esset aliqua forma rei publicae, tamquam in patria ut essem, si nulla, tamquam in exsilio. Mortem mihi cur consciscerem causa non visa est: cur optarem multae causae. Vetus est enim: 'Ubi non sis qui fueris, non esse cur velis vivere.' Sed tamen vacare culpa magnum est solacium, praesertim quum habeam duas res quibus me sustentem, optimarum artium scientiam et maximarum rerum gloriam: quarum altera mihi vivo numquam eripietur, altera ne mortuo quidem. 5. Haec ad te scripsi verbosius et tibi molestus fui, quod te quum mei tum rei publicae cognovi amantissimum. Notum tibi omne meum consilium esse volui, ut primum scires me numquam voluisse plus quemquam posse quam universam rem publicam: postea autem quam alicuius culpa tantum valeret unus, ut obsisti non posset, me voluisse pacem: amisso exercitu et eo duce, in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam reliquis

omnibus: postquam non potuerim, mihi ipsi finem fecisse belli: nunc autem, si haec civitas est, civem esse me: si non, exulem esse non incommodiore loco, quam si Rhodum me aut Mytilenas contulissem. 6. Haec tecum coram malueram, sed quia longius fiebat, volui per litteras eadem, ut haberes quid diceres, si quando in vituperatores meos incidisses. Sunt enim qui, quum meus interitus nihil fuerit rei publicae profuturus, criminis loco putent esse quod vivam. Quibus ego certo scio non videri satis multos perisse: qui si me audissent, quamvis iniqua pace, honeste tamen viverent: armis enim inferiores, non causa fuissent. Habes epistolam verbosiolem fortasse quam velles. Quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem remisieris. Ego, si quae volo expediero, brevi tempore te, ut spero, videbo.

IV.

M. Cicero praemonet M. Marium de adventu suo in Pompeianum. Scripsit a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARIO.

A. d. ix. Kal. in Cumanum veni cum Libone tuo vel nostro potius: in Pompeianum statim cogito, sed faciam ante te certiolem. Te quum semper valere cupio tum certe, dum hic sumus. Vides enim, quanto post una futuri simus. Quare, si quod constitutum cum podagra habes, fac ut in alium diem differas. Cura igitur ut valeas et me hoc biduo aut triduo exspecta.

V.

M. Cicero C. Trebatium Testam iure consultum diligentissime C. Caesari Galliarum procos. commendat. Scripta epistola est a. u. c. 700.

CICERO CAESARI IMP. S. D.

1. Vide quam mihi persuaserim te me esse alterum non modo in iis rebus, quae ad me ipsum, sed etiam in iis, quae ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram quocumque exirem mecum ducere, ut eum meis omnibus studiis beneficiis quam ornatissimum domum reducerem. Sed postea quam et Pompeii commoratio diuturnior erat quam putaram et mea

quaedam tibi non ignota dubitatio aut impedire profectioem meam videbatur aut certe tardare, vide quid mihi sumpserim. Coepi velle ea Trebatium expectare a te, quae sperasset a me, neque mehercule minus ei prolixè de tua voluntate promisi, quam eram solitus de mea polliceri. 2. Casus vero mirificus quidam intervenit quasi vel testis opinionis meae vel sponsor humanitatis tuae. Nam quum de hoc ipso Trebatium cum Balbo nostro loquerer accuratius domi meae, litterae mihi dantur a te, quibus in extremis scriptum erat: 'M. Orfium, quem mihi commendas, vel regem Galliae faciam, vel hunc † Leptae delega, si vis. Tu ad me alium mitte quem ornem.' Sustulimus manus et ego et Balbus: tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quid non fortuitum, sed divinum videretur. Mitto igitur ad te Trebatium atque ita mitto, ut initio mea sponte, post autem invitatu tuo mittendum duxerim. 3. Hunc, mi Caesar, sic velim omni tua comitate complectare, ut omnia, quae per me possis adduci ut in meos conferre velis, in unum hunc conferas. De quo tibi homine haec spondeo non illo veteri verbo meo, quod, quum ad te de Milone scripsissem, iure lusisti, sed more Romano, quo modo homines non inepti loquuntur, probiorem hominem, meliorem virum, pudentioem esse neminem. Accedit etiam, quod familiam ducit in iure civili, singularis memoria, summa scientia. Huic ego neque tribunatum neque praefecturam neque ullius beneficii certum nomen peto, benevolentiam tuam et liberalitatem peto, neque impedio quo minus, si tibi ita placuerit, etiam hisce eum ornēs gloriolae insignibus: totum denique hominem tibi ita trado, de manu, ut aiunt, in manum tuam istam et victoria et fide praestantem. Simus enim putidiusculi quam per te vix licet, verum, ut video, licebit. Cura ut valeas et me, ut amas, ama.

VI.

M. Cicero C. Trebatium, quem C. Caesari commendare non desistat, hortatur, ut deposito nimio urbis desiderio, quod secutus sit, id consilium persequatur in provinciaque maneat. Scripsit a. u. c. 700.

CICERO S. D. TREBATIO.

1. In omnibus meis epistolis, quas ad Caesarem aut ad

Balbus mitto, legitima quaedam est accessio commendationis tuae nec ea vulgaris, sed cum aliquo insigni indicio meae erga te benevolentiae. Tu modo ineptias istas et desideria urbis et urbanitatis depone et, quo consilio profectus es, id adsiduitate et virtute consequere. Hoc tibi tam ignoscemus nos amici quam ignoverunt Medeae,

quae Corinthum arcem habebant, matronae opulentae, optimates:

quibus illa manibus gypsatisissimis persuasit, ne sibi vitio illae verterent, quod abesset a patria: nam
*multi suam rem bene gessere et publicam patria procul:
multi, qui domi aetatem agerent, propterea sunt improbati.*

Quo in numero tu certe fuisses, nisi te extrusissemus. 2. Sed plura scribemus alias. Tu, qui ceteris cavere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris caveto et, quoniam Medeam coepi agere, illud semper memento:

Qui ipse sibi sapiens prodesse non quit, nequiquam sapit.

Cura ut valeas.

VII.

M. Cicero queritur quod C. Trebatius raro ad se scribat, se non desistere eum Caesari commendare, ipsius iam opera perficiendum esse, ut sit familiaris Caesari. Scripsit a. u. c. 700.

CICERO TREBATIO.

1. Ego te commendare non desisto, sed quid proficiam ex te scire cupio. Spem maximam habeo in Balbo, ad quem de te diligentissime et saepissime scribo. Illud soleo mirari, non me totiens accipere tuas litteras, quotiens a Quinto mihi fratre adferantur. In Britannia nihil esse audio neque auri neque argenti. Id si ita est, essedum aliquid capias suadeo et ad nos quam primum recurras. 2. Sin autem sine Britannia tamen adsequi quod volumus possumus, perface ut sis in familiaribus Caesaris. Multum te in eo frater adjuvabit meus, multum Balbus, sed, mihi crede, tuus pudor et labor plurimum. *Habes* imperatorem liberalissimum, aetatem opportunissimam, commendationem certe singularem, ut tibi unum timendum sit, ne ipse tibi defuisse videare.

VIII.

M. Cicero C. Trebatium vituperat, quod tribunatum militarem a C. Caesare oblatum non acceperit. Scripta epistola est a. u. c. 700.

CICERO TREBATIO.

1. Scripsit ad me Caesar perhumaniter nondum te sibi satis esse familiarem propter occupationes suas, sed certe fore. Cui quidem ego rescripsi quam mihi gratum esset futurum, si quam plurimum in te studii, officii, liberalitatis suae contulisset. Sed ex tuis litteris cognovi praeproperam quamdam festinationem tuam, et simul sum admiratus cur tribunatus commoda, dempto praesertim labore militiae contempseris. 2. Querar cum Vacerra et Manilio: nam Cornelio nihil audeo dicere, cuius tu periculo stultus es, quoniam te ab eo sapere didicisse profiteris. Quin tu urges istam occasionem et facultatem, qua melior numquam reperietur! Quod scribis de illo Preciano iure consulto, ego te ei non desino commendare: scribit enim ipse mihi te sibi gratias agere debere. De eo quid sit cura ut sciam. Ego vestras Britannicas litteras exspecto.

IX.

M. Cicero litterarum commercium cum C. Trebatio desiderat, monet ut ad Caesarem se applicet nec praeproperere ex provincia redeat. Scripsit a. u. c. 700.

CICERO TREBATIO.

1. Iam diu ignoro quid agas: nihil enim scribis, neque ego ad te his duobus mensibus scripseram. Quod cum Quinto fratre meo non eras, quo mitterem aut cui darem nesciebam. Cupio scire quid agas et ubi sis hiematurus. Equidem velim cum Caesare, sed ad eum propter eius *luctum* nihil sum ausus scribere: ad Balbum tamen scripsi. 2. Tu tibi deesse noli. Serius potius ad nos, dum plenior. Quod huc properes nihil est, praesertim Battara mortuo. Sed tibi consilium non deest. Quid constitueris cupio scire. 3. Cn. Octavius est an Cn. Cornelius quidam, tuus familiaris, summo genere natus, Terrae filius: is me, quia scit tuam familiarem

esse, crebro ad cenam invitat. Adhuc non potuit perducere: sed mihi tamen gratum est.

X.

Iocans carpit M. Cicero C. Trebatium, quod scripserat se Caesari valde iure consultum videri litterasque de eius rebus privatis requirit. Si enim in rebus suis nihil proficiat, male facere, quod non in urbem redeat. Scripta epistola est a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. TREBATIO.

1. Legi tuas litteras, ex quibus intellexi te Caesari nostro valde iure consultum videri. Est quod gaudeas te in ista loca venisse, ubi aliquid sapere viderere. Quod si in Britanniam quoque profectus esses, profecto nemo in illa tanta insula peritior te fuisset. Verum tamen — rideamus licet: sum enim a te invitatus — subinvideo tibi ultro te etiam accessitum ab eo, ad quem ceteri non propter superbiam eius, sed propter occupationem aspirare non possunt. 2. Sed tu in ista epistola nihil mihi scripsisti de tuis rebus, quae mehercule mihi non minori curae sunt quam meae. Valde metuo ne frigeas in hibernis: quam ob rem camino luculento utendum censeo — idem Mucio et Manilio placebat —, praesertim qui sagis non abundares. Quamquam vos nunc istic satis calere audio: quo quidem nuntio valde mehercule de te timueram. Sed tu in re militari multo es cautior quam in advocacionibus, qui neque in Oceano natare volueris, studiosissimus homo natandi, neque spectare essedarios, quem antea ne andabatam quidem defraudare poteramus. Sed iam satis iocati sumus. 3. Ego de te ad Caesarem quam diligenter scripserim, tute scis: quam saepe, ego. Sed mehercule iam intermiseram, ne viderer liberalissimi hominis meique amantissimi voluntati erga me diffidere. Sed tamen iis litteris, quas proxime dedi, putavi esse hominem commoendum. Id feci. Quid profecerim facias me velim certiore et simul de toto statu tuo consiliisque omnibus. Scire enim cupio quid agas, quid exspectes, quam longum istum tuum discessum a nobis futurum putes. 4. Sic enim tibi persuadeas velim, unum mihi esse solacium, qua re facilius possim pati te esse sine nobis, si tibi esse id emolumento sciam: sin

autem id non est, nihil duobus nobis est stultius: me, qui te non Romam attraham, te, qui non huc advoles. Una mehercule nostra vel severa vel iocosa congressio pluris erit quam non modo hostes, sed etiam fratres nostri Haedui. Qua re omnibus de rebus fac ut quam primum sciam:

aut consolando aut consilio aut re iuvero.

XI.

M. Cicero iocatur cum C. Trebatio de interregnis, suadet, ut, si e re sua sit, maneat in provincia: sin minus, se in urbem recipiat. Scripsit a. u. c. 701.

CICERO TREBATIO.

1. Nisi ante Roma profectus esses, nunc eam certe relinqueres. Quis enim tot interregnis iure consultum desiderat? Ego omnibus, unde petitur, hoc consilii dederim, ut a singulis interregibus binas advocaciones postulent. Satisne tibi videor abs te ius civile didicisse? 2. Sed heus tu, quid agis? eequid fit? Video enim te iam iocari per litteras. Haec signa meliora sunt quam in meo Tusculano. Sed quid sit scire cupio. Consuli quidem te a Caesare scribis, sed ego tibi ab illo consuli mallem. Quod si aut fit aut futurum putas, perfer istam militiam et permane: ego enim desiderium tui spe tuorum commodorum consolabor: sin autem ista sunt inaniora, recipe te ad nos. Nam aut erit hic aliquid aliquando aut, si minus, una mehercule collocutio nostra pluris erit quam omnes Samarobrivae. Denique, si cito te rettuleris, sermo nullus erit: si diutius frustra afueris, non modo Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium pertimesco. Mira enim persona induci potest Britannici iure consulti. 3. Haec ego non rideo, quamvis tu rideas, sed de re severissima tecum, ut soleo, iocor. Remoto ioco tibi hoc amicissimo animo praecipio, ut, si istic mea commendatione tuam dignitatem obtinebis, perferas nostri desiderium, honestatem et facultates tuas augeas: sin autem ista frigebunt, recipias te ad nos. Omnia tamen quae vis et tua virtute profecto et nostro summo erga te studio consequere.

XII.

Per iocum exagitat M. Cicero Epicureos ipsumque adeo Trebatium, quem Epicureum esse factum narraverat Pansa. Scripsit a. u. c. 701.

CICERO TREBATIO.

1. Mirabar quid esset quod tu mihi litteras mittere intermisisses. Indicavit mihi Pansa meus Epicureum te esse factum. O castra praeclara! Quid tu fecisses, si te Tarentum et non Samarobriam misissem? Iam tum mihi non placebas, quum idem tu tuebare quod Selius familiaris meus. 2. Sed quonam modo ius civile defendes, quum omnia tua causa facias, non civium? Ubi porro illa erit formula fiduciae, ut INTER BONOS BENE AGIER OPORTET? †Quis enim est, qui facit nihil nisi sua causa? Quod ius statues COMMUNI DIVIDENDO, quum commune nihil possit esse apud eos, qui omnia voluptate sua meliuntur? Quo modo autem tibi placebit IOVEM LAPIDEM iurare, quum scias Iovem iratum esse nemini posse? Quid fiet porro populo Ulubrano, si tu statueris πολιτεύεσθαι non oportere? Qua re si plane a nobis deficiis, molestie fero: sin Pansae adsentari commodum est, ignosco. Modo scribe aliquando ad nos quid agas et a nobis quid fieri aut curari velis.

XIII.

M. Cicero C. Trebatio causam exponit intermissionis epistolarum sibi gratum esse significat iocis interpositis, quod amicus iam libentius in provincia versetur. Scripsit a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. TREBATIO.

1. Adeone me iniustum esse existimasti, ut tibi irascerer, quod parum mihi constans et nimium cupidus decedendi viderere ob eamque causam me arbitrare litteras ad te iam diu non misisse? Mihi perturbatio animi tui, quam primis litteris perspiciebam, molestiam attulit. Neque alia ulla fuit causa intermissionis epistolarum, nisi quod ubi esses plane nesciebam. Hic tu me etiam insimulas nec satisfactionem meam accipis. Audi, Testa mi: utrum superbiorem te pecunia facit an quod te imperator consulit? Moriar, ni, quae

tua gloria est, puto te malle a Caesare consuli quam inaurari. Si vero utrumque est, quis te feret praeter me, qui omnia ferre possum? 2. Sed, ut ad rem redeam, te istic invitum non esse vehementer gaudeo, et, ut illud erat molestum, sic hoc est iucundum. Tantum metuo, ne artificium tuum tibi parum prosit. Nam, ut audio, istic

non ex iure manum conserutum, sed magis ferro rem repetunt.

Et tu soles ad vim faciendam adhiberi? neque est quod illam exceptionem in interdicto pertimescas: QUOD TU PRIOR VI HOMINIBUS ARMATIS NON VENERIS: scio enim te non esse procaem in lacesendo. Sed, ut ego quoque te aliquid admoneam de vestris cautionibus, Treviros vites censeo: audio capitales esse: mallet auro, argento, aere essent. Sed alias iocabimur. Tu ad me de istis rebus omnibus scribas velim quam diligentissime. D. iv. Non. Mart.

XIV.

Iocose ac familiariter carpit M. Cicero C. Trebatium, quod nullas litteras miserat. Scripsit a. u. c. 701.

CICERO TREBATIO.

1. Chrysippus Vettius, Cyri architecti libertus, fecit ut te non immemorem putarem mei: salutem enim verbis tuis mihi nuntiarat. Valde iam lautus es, qui gravere litteras ad me dare, homini praesertim prope domestico. Quod si scribere oblitus es, minus multi iam te advocato causa cadent: si nostri oblitus es, dabo operam, ut istuc veniam ante quam plane ex animo tuo effluo: sin aestivorum timor te debilitat, aliquid excogita, ut fecisti de Britannia. 2. Illud quidem perlibenter audivi ex eodem Chrysippo, te esse Caesari familiarem. Sed mehercule mallet, id quod erat aequius, de tuis rebus ex tuis litteris quam saepissime cognoscerem. Quod certe ita fieret, si tu maluisses benevolentiae quam litium iura perdiscere. Sed haec iocati sumus et tuo more et non nihil etiam nostro. Te valde amamus nosque a te amari quum volumus tum etiam confidimus.

XV.

M. Cicero iocans suum absentis Trebatii desiderium declarat et de C. Matii familiaritate gratulatur. Scripta epistola est a. u. c. 701.

CICERO TREBATIO.

1. Quam sint morosi qui amant vel ex hoc intellegi potest: moleste ferebam antea te invitum istic esse: pungit me rursus, quod scribis esse te istic libenter: neque enim mea commendatione te non delectari facile paliebar et nunc angor quidquam tibi sine me esse iucundum. Sed hoc tamen malo ferre nos desiderium quam te non ea, quae spero, consequi. 2. Quod vero in C. Matii, suavissimi doctissimique hominis, familiaritatem venisti, non dici potest quam valde gaudeam: qui fac ut te quam maxime diligit. Mihi crede, nihil ex ista provincia potes quod iucundius sit deportare. Cura ut valeas.

XVI.

Fausto M. Cicero laudat C. Trebatii sapientiam in vitando belli discrimine, ut similitatis eum arguat. Scripsit a. u. c. 700.

M. CICERO S. D. TREBATIO.

1. In Equo Troiano scis esse in extremo: *Sero sapiunt.* Tu tamen, mi vetule, non sero. Primum illas rabiosulas sat fatuas dedisti: deinde, quod in Britannia non nimis φιλοδέωρον te praebuisti, plane non reprehendo: nunc vero in hibernis intectus mihi videris: itaque te commovere non curas.

Usque quaque sapere oportet: id erit tehum acerrimum.

2. Ego si foris cenitarem, Cn. Octavio familiari tuo non defuissem: cui tamen dixi, quum me aliquotiens invitaret: *Oro te, quis tu es?* Sed mehercules, extra iocum, homo bellus est: vellem eum tecum abduxisses. 3. Quid agatis et ecquid in Italiam venturi sitis hac hieme fac plane sciam. Balbus mihi confirmavit te divitem futurum. Id utrum Romano more locutus sit, bene nummatum te futurum, an, quo modo Stoici dicunt, omnes esse divites, qui caelo et terra frui possint, postea videbo. Qui istinc veniunt superbiam

tuam accusant, quod negent te percontantibus respondere. Sed tamen est quod gaudeas. Constat enim inter omnes neminem te uno Samarobriuae iuris peritorem esse.

XVII.

Laudat M. Cicero C. Trebatium, quod urbis desiderium tandem deposuerit et hortatur, ut in Caesaris se familiaritem insinuet, ex qua eum magnum fructum capturum esse adfirmat. Scripta est epistola a. u. c. 700.

CICERO TREBATIO SAL.

1. Ex tuis litteris et Quinto fratri gratias egi et te aliquando collaudare possum, quod iam videris certa aliqua in sententia constituisse. Nam primorum mensium litteris tuis vehementer commovebar, quod mihi interdum — pace tua dixerim — levis in urbis urbanitatisque desiderio, interdum piger, interdum timidus in labore militari, saepe autem etiam, quod a te alienissimum est, subimpudens videbare. Tamquam enim syngrapham ad imperatorem, non epistolam attulisses, sic pecunia ablata domum redire properabas, nec tibi in mentem veniebat eos ipsos, qui cum syngraphis venissent Alexandream, nummum adhuc nullum auferre potuisse. 2. Ego, si mei commodi rationem ducerem, te mecum esse maxime vellem: non enim mediocri adficebar vel voluptate ex consuetudine nostra vel utilitate ex consilio atque opera tua. Sed quum te ex adolescentia tua in amicitiam et fidem meam contulisses, semper te non modo tuendum mihi, sed etiam augendum atque ornandum putavi. Itaque, quoad opinatus sum me in provinciam exiturum, quae ad te ultro detulerim meminisse te credo. Postea quam ea mutata ratio est, quum viderem me a Caesare honorificentissime tractari et unice diligi hominisque liberalitatem incredibilem et singularem fidem nossem, sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissime diligentissimeque potui. Quod ille ita et accepit et mihi saepe litteris significavit et tibi et verbis et re ostendit mea commendatione sese valde esse commotum. Hunc tu virum nactus, si me aut sapere aliquid aut velle tua causa putas, ne dimiseris, et, si

quae te forte res aliquando offenderit, quum ille aut occupatione aut difficultate tardior tibi erit visus, perferto et ultima exspectato, quae ego tibi iucunda et honesta praestabo. 3. Pluribus te hortari non debeo: tantum moneo, neque amicitiae confirmandae clarissimi ac liberalissimi viri neque uberioris provinciae neque aetatis magis idoneum tempus, si hoc amiseris, te esse ullum umquam reperturum. 'Hoc,' quem ad modum vos scribere soletis in vestris libris, 'idem Q. Cornelio videbatur.' In Britanniam te profectum non esse gaudeo, quod et labore caruisti et ego te de rebus illis non audiam. Ubi sis hibernaturus et qua spe aut condicione perscribas ad me velim.

XVIII.

Laudat M. Cicero constantiam C. Trebatii in toleranda militia et de istis rebus edoceri cupit. Iocatur in eius parsimonia, quod in palimpsesto scripserit. Denique Balbo se eum commendaturum scribit, epistolam se eius conscidisse. Scripsit a. u. c. 701.

CICERO TREBATIO S.

1. Accepi a te aliquot epistolas uno tempore, quas tu diversis temporibus dederas: in quibus me cetera delectarunt: significabant enim te istam militiam iam firmo animo ferre et esse fortem virum et constantem. Quae ego paulisper in te ita desideravi, non imbecillitate animi tui, sed magis, ut desiderio nostri te aestuare putarem. Qua re perge, ut coepisti: forti animo istam tolera militiam: multa, mihi crede, adsequere: ego enim renovabo commendationem, sed tempore. Sic habeto, non tibi maiori esse curae, ut iste tuus a me discessus quam fructuosissimus tibi sit, quam mihi. Itaque, quoniam vestrae cautiones infirmae sunt, Graeculam tibi misi cautionem chirographi mei. Tu me velim de ratione Gallici belli certiolem facias: ego enim ignavissimo cuique maximam fidem habeo. 2. Sed, ut ad epistolas tuas redeam, cetera belle, illud miror: quis solet eodem exemplo plures dare, qui sua manu scribit? Nam quod in palimpsesto, laudo equidem parsimoniam. Sed miror quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris quam haec non scribere, nisi forte tuas for-

mulas. Non enim puto te meas epistolas delere, ut repōnas tuas. An hoc significas, nihil fieri, frigere te, ne chartam quidem tibi suppeditare? Iam ista tua culpa est, qui verecundiam tecum extuleris et non hic nobiscum reliqueris. 3. Ego te Balbo, quum ad vos proficiscetur, more Romano commendabo. Tu, si intervallum longius erit mearum litterarum, ne sis admiratus: eram enim a futuris mense Aprili. Has litteras scripsi in Pomptino, quum ad villam M. Aemilii Philemonis devertissem, ex qua iam audieram fremitum clientium meorum, quos quidem tu mihi conciliasti. Nam Ulubris honoris mei causa vim maximam ranuncolorum se commosse constabat. Cura ut valeas. vi. Idus April. de Pomptino.

4. Epistolam tuam, quam accepi ab L. Arruntio, conscidi innocentem: nihil enim habebat quod non vel in cōtione recte legi posset. Sed et Arruntius ita te mandasse aiebat et tu ascripseras. Verum illud esto. Nihil te ad me postea scripsisse demiror, praesertim tam novis rebus.

XIX.

Quum M. Cicero M. Antonio post necem Caesaris in re publica dominante in Graeciam se conferre constituisset, in itinere suscepto ex Aristotelis suum Topicorum librum conscripsit eumque cum hac ipsa epistola ad C. Trebatium misit, a. u. c. 710.

CICERO TREBATIO S.

Vide quanti apud me sis: etsi iure id quidem: non enim te amore vinco. Verum tamen quod praesenti tibi prope subnegaram, non tribueram certe, id absenti debere non potui. Itaque, ut primum Velia navigare coepi, institui Topica Aristotelea conscribere, ab ipsa urbe commonitus, amantissima tui. Eum librum tibi iam misi Regio, scriptum quam planissime res illa scribi potuit. Sin tibi quaedam videbuntur obscuriora, cogitare debebis nullam artem litteris sine interprete et sine aliqua exercitatione percipi posse. Non longē abieris: num ius civile vestrum ex libris cognosci potest? qui quamquam plurimi sunt, doctorem tamen usumque desiderant. Quamquam tu si attente leges, si saepius,

per te omnia consequere, ut certe intellegas. Ut vero etiam ipsi tibi loci proposita quaestione occurrant, exercitatione consequere. In qua quidem nos te continebimus, si et salvi redierimus et salva ista offenderimus. v. Kal. Sextil. Regio.

XX.

M. Cicero Veliensium in C. Trebatium amorem declarat eumque hortatur, ne paternas possessiones Velienses vendat. Scripta est epistola a. u. c. 710.

CICERO TREBATIO S.

1. Amabilior mihi Velia fuit, quod te ab ea sensi amari. Sed quid ego dicam te, quem quis non amat? Rufio, me dius fidius, tuus ita desiderabatur, ut si esset unus e nobis. Sed te ego non reprehendo, qui illum ad aedificationem tuam traduxeris. Quamquam enim Velia non est vilior quam Lupercal, tamen istuc malo quam haec omnia. Tu, si me audies, quem soles, has paternas possessiones tenebis — nescio quid enim Velienses verebantur — neque Halem nobilem annem relinques nec Papirianam domum desereres: quamquam illa quidem habet lotum, a quo etiam advenae teneri solent, quem tamen si excideris, multum prospexeris. 2. Sed in primis opportunum videtur, his praesertim temporibus, habere perugium, primum eorum urbem, quibus carus sis, deinde tuam domum tuosque agros, eaque remoto, salubri, amoeno loco: idque etiam mea interesse, mi Trebati, arbitror. Sed valebis meaque negotia videbis meque disiuvantibus ante brumam expectabis. 3. Ego a Sex. Fadio, Niconis discipulo, librum abstuli *Νίκωνος περί πολυπραγίας*. O medicum suavem meque docilem ad hanc disciplinam! Sed Bassus noster me de hoc libro celavit, te quidem non videtur. Ventus increbrescit. Cura ut valeas. xiii. Kal. Sextil. Velia.

XXI.

M. Cicero C. Trebatio P. Silli causam valde commendat. Scripta epistola est a. u. c. 710.

CICERO TREBATIO S.

Silli causam te docui. Is postea fuit apud me. Quum ei

dicerem tibi videri sponsonem illam nos sine periculo facere posse, SI BONORUM TURPILIAE POSSESSIONEM Q. CAEPIO PRAETOR EX EDICTO SUO MIHI DEDIT, negare aiebat Servium tabulas testamenti esse eas, quas instituisset is, qui factionem testamenti non habuerit: hoc idem Ofillium dicere: tecum se locutum negabat meque rogavit, ut se et causam suam tibi commendarem. Nec vir melior, mi Testa, nec mihi amior P. Silio quisquam est, te tamen excepto. Gratissimum mihi igitur feceris, si ad eum ultro veneris eique pollicitus eris, sed, si me amas, quam primum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

XXII.

M. Cicero, quod dixerat controversiam esse de actione furti, quod antea factum esset, per heredem, illuserat C. Trebatius inter scyphos. Itaque notato et descripto capite, ubi ea controversia esset, se verum dixisse edocet amicum, in re tamen se Scaevolae et ipsi Testae adsentiri. Annus quo epistola scripta sit incertus est.

CICERO TREBATIO S.

Illuseras heri inter scyphos, quod dixeram controversiam esse, possetne heres, quod furtum antea factum esset, furti recte agere. Itaque, etsi domum bene potus seroque redieram, tamen id caput, ubi haec controversia est, notavi et descriptum tibi misi, ut scires id, quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Aellum, M. Manilium, M. Brutum sensisse. Ego tamen Scaevolae et Testae adsentior.

XXIII.

M. Cicero scribit de signis et statu a M. Fadio Gallo sibi emptis, quae sibi emi noluisse dicit, sed tamen rata se velle habere: tum de domo a Gallo prope se conducta. Quo anno scripta sit epistola incertum est.

M. CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

1. Tantum quod ex Arpinati veneram, quum mihi a te litterae redditae sunt: ab eodemque accepi Avianii litteras, in quibus hoc inerat liberalissimum, nomina se facturum, quum venisset, qua ego vellem die. Fac, quaeso, qui ego

sum, esse te: estne aut tui pudoris aut nostri, primum rogare de die, deinde plus annua postulare? Sed essent, mi Galle, omnia facilia, si et ea mercatus esses, quae ego desiderabam, et ad eam summam, quam volueram. Ac tamen ista ipsa, quae te emisse scribis, non solum rata mihi erunt, sed etiam grata: plane enim intellego te non modo studio, sed etiam amore usum quae te delectarint, hominem, ut ego semper iudicavi, in omni iudicio elegantissimum, quia me digna putaris, coemisse. 2. Sed velim maneat Damasippus in sententia: prorsus enim ex istis emptionibus nullam desidero. Tu autem ignarus instituti mei, quanti ego genus omnino signorum omnium non aestimo, tanti ista quattuor aut quinque sumpsisti. Bacchas istas cum Musis Metelli comparas. Quid simile? primum ipsas ego Musas numquam tanti putassem atque id fecissem Musis omnibus approbantibus: sed tamen erat aptum bibliothecae studiisque nostris congruens. Bacchis vero ubi est apud me locus? — At pulchellae sunt. — Novi optime et saepe vidi. Nominatim tibi signa mihi nota mandassem, si probassem. Ea enim signa ego emere soleo, quae ad similitudinem gymnasiorum exornent mihi in palaestra locum. Martis vero signum quo mihi pacis auctori? Gaudeo nullum Saturni signum fuisse: haec enim duo signa putarem mihi aes alienum attulisse. Mercurii mallet aliquod fuisset: felicius, puto, cum Aviano transigere possemus. 3. Quod tibi destinaras trapezophorum, si te delectat, habebis: sin autem sententiam mutasti, ego habebō scilicet. — Ista quidem summa ne ego multo libentius emerim deversorium Tarracinae, ne semper hospiti molestus sim. Omnino liberti mei video esse culpam, cui plane res certas mandaram, itemque Iunii, quem puto tibi notum esse, Avianii familiarem. Exhedria quaedam mihi nova sunt instituta in porticula Tusculani. Ea volebam tabellis ornare: etenim, si quid generis istius modi me delectat, pictura delectat. Sed tamen, si ista mihi sunt habenda, certiore velim me facias ubi sint, quando arcessantur, quo genere vecturae. Si enim Damasippus in sententia non manebit, aliquem Pseudodamasippum vel cum iactura reperiemus. 4. Quod ad me de domo scribis iterum,

iam id ego proficiscens mandaram meae Tulliae: ea enim ipsa hora acceperam tuas litteras. Egeram etiam cum tuo Nicia, quod is utitur, ut se, familiariter Cassio. Ut redii autem prius quam tuas legi has proximas litteras, quaesivi de mea Tullia quid egisset. Per Liciniam se egisse dicebat, sed opinor Cassium uti non ita multum sorore: eam porro negare se audere, quum vir abesset — est enim profectus in Hispaniam † Dexius — illo et absente et insciente migrare. Est mihi gratissimum tanti a te aestimatam consuetudinem vitae victusque nostri, primum, ut eam domum sumeres, ut non modo prope me, sed plane mecum habitare posses, deinde ut migrare tanto opere festines. Sed ne vivam, si tibi concedo, ut eius rei tu cupidior sis quam ego sum. Itaque omnia experiar. Video enim quid mea intersit, quid utriusque nostrum. Si quid egero, faciam ut scias. Tu et ad omnia rescribes et quando te exspectem facies me, si tibi videtur, certiore.

XXIV.

Exponit M. Cicero M. Fadio Gallo, quam iniuste sibi Tigellius iratus sit. Scripta est epistola a. u. c. 709.

CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

1. Amoris quidem tui, quoquo me verti, vestigia: vel proxime de Tigellio. Sensi enim ex litteris tuis valde te laborasse. Amo igitur voluntatem. Sed pauca de re. Cipiui, opinor, olim: 'Non omnibus dormio': sic ego non omnibus, mi Galle, servio. Elsi quae est haec servitus? Olim, quum regnare existimabamur, non tam ab ullis quam hoc tempore observor a familiarissimis Caesaris omnibus praeter istum. Id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiore patriam suam, eumque addictum iam tum puto esse Calvi Licinii Hipponacteo praefecto. 2. At vide quid susceñseat. Phameae causam receperam ipsius quidem causa: erat enim mihi sane familiaris. Is ad me venit dixitque iudicem sibi operam dare constituisse eo ipso die, quo de P. Sestio in consilium iri necesse erat. Respondi nullo modo me facere posse: quem vellet alium diem si

sumpsisset, me ei non defuturum. Ille autem, qui sciret se nepotem bellum tibicinem habere et sat bonum unctorem, discessit a me, ut mihi videbatur, iratior. Habes Sardos venales, alium alio nequiores. Cognosti meam causam et istius salaconis iniquitatem. Catonem tuum mihi mitte: cupio enim legere. Me adhuc non legisse turpe utriusque nostrum est.

XXV.

M. Cicero M. Fadio epistolam conscissam non esse nuntiat: monitus, ne incantius de Caesare loquatur, gratias agit, hortaturque, ut stilum exercere pergat Fadius. Scripsit a. u. c. 709.

CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

1. Quod epistolam conscissam doles, noli laborare: salva est: domo petes, quum libebit. Quod autem me mones, valde gratum est, idque ut semper facias rogo. Videris enim mihi vereri ne, nisi istum habuerimus, rideamus *γέλστα σαφδάνιον*. Sed heus tu, manum de tabula: magister adest citius quam putamus. Vereor ne in Catonium Catoninos. 2. Mi Galle, cave putes quidquam melius quam epistolae tuae partem ab eo loco: 'cetera labuntur.' Secreto hoc audi: tecum habeto, ne Apellae quidem, liberto tuo, dixeris. Praeter duo nos loquitur isto modo nemo: bene malene videro, sed quidquid est, nostrum est. Urge igitur, nec transversum unguem, quod aiunt, a stilo: is enim est dicendi opifex. Atque equidem aliquantum iam etiam noctis adsumo.

XXVI.

M. Cicero narrat Gallo herbas in augurali cena suaviter conditas et a se avidius cometas sibi morbum attulisse. Scripsit a. u. c. 697.

CICERO S. D. GALLO.

1. Quum decimum iam diem graviter ex intestinis laborarem neque iis, qui mea opera uti volebant, me probarem non valere, quia febrim non haberem, fugi in Tusculanum, quum quidem biduum ita ieiunus fuisset, ut ne aquam quidem

gustarem. Itaque confectus languore et fame magis tuum officium desideravi, quam a te requiri putavi meum. Ego autem quum omnes morbos reformido, tum, in quo Epicurum tuum Stoici male accipiunt, quia dicat *στραγγουρικὰ καὶ δυσεντερικὰ πάθη* sibi molesta esse, quorum alterum morbum edacitatis esse putant, alterum etiam turpioris intemperantiae. Sane *δυσεντερικὴν* pertimueram. Sed visa est mihi vel loci mutatio vel animi etiam relaxatio vel ipsa fortasse iam senescentis morbi remissio profuisse. 2. Ac tamen, ne mirere unde hoc acciderit quo modo commiserim, lex sumptuaria, quae videtur *λιτότητα* attulisse, ea mihi fraudi fuit. Nam dum volunt isti lauti terra nata, quae lege excepta sunt, in honorem adducere, fungos, helvellas, herbas omnes ita condiunt, ut nihil possit esse suavius. In eas quum incidissem in cena augurali apud Lentulum, tanta me *διάβροια* adripuit, ut hodie primum videatur coepisse consistere. Ita ego, qui me ostreis et muraenis facile abstinebam, a beta et a malva deceptus sum. Posthac igitur erimus cautiore. Tu tamen quum audisses ab Anicio — vidit enim me nauseantem —, non modo mittendi causam iustam habuisti, sed etiam visendi. Ego hic cogito commorari, quoad me reficiam: nam et vires et corpus amisi. Sed, si morbum depulero, facile, ut spero, illa revocabo.

XXVII.

Litterae alterationem Cicronem inter et Gallum continent. Scripta est epistola a. u. c. 708.

CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

1. Miror cur me accuses, quum tibi id facere non liceat. Quod si liceret, tamen non debebas: 'Ego enim te in consulatu observaram', et ais fore ut te Caesar restituat. Multa tu quidem dicis, sed tibi nemo credit. Tribunatum plebei dicis te mea causa petisse. Utinam semper esses tribunus! intercessorem non quaereret. Negas me audere quod sentiam dicere, quasi tibi, quum impudenter me rogares, parum fortiter responderim. 2. Haec tibi scripsi, ut isto ipso in genere, in quo aliquid posse vis, te nihil esse cognosceres.

Quod si humaniter mecum questus esses, libenter tibi me et facile purgassem: non enim ingrata mihi sunt quae fecisti, sed quae scripsisti molesta. Me autem, propter quem ceteri liberi sunt, tibi liberum non visum demiror: nam si falsa fuerunt, quae tu ad me, ut ais, detulisti, quid tibi ego debeo? si vera, tu es optimus testis quid mihi populus Romanus debeat.

XXVIII.

M. Cicero desperata re publica, M' Curium in Graeciam, se in bibliothecae recte confugisse sibi videri scribit. Scripta epistola est a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. CURIO.

1. Memini, quum mihi desipere videbare, quod cum istis potius viveres quam nobiscum: erat enim multo domicilium huius urbis, quum quidem haec urbs, aptius humanitati et suavitati tuae quam tota Peloponnesus, nedum Patrae: nunc contra et vidisse mihi multum videris, quum prope desperatis his rebus te in Graeciam contulisti, et hoc tempore non solum sapiens, qui hinc absis, sed etiam beatus. Quamquam quis qui aliquid sapiat nunc esse beatus potest? 2. Sed, quod tu, cui licebat, pedibus es consecutus, ut ibi esses, *ubi nec Pelopidarum* ... — nosti cetera —, nos idem prope modum consequimur alia ratione. Quum enim salutationi nos dedimus amicorum, quae fit hoc etiam frequentius quam solebat, quod quasi avem albam videntur bene sentientem civem videre, abdo me in bibliothecam. Itaque opera efficio tanta, quanta fortasse tu senties: intellexi enim ex tuo sermone quodam, quum meam maestitiam et desperationem accusares domi tuae, discere te ex meis libris animum meum desiderare. 3. Sed mehercule et tum rem publicam lugebam, quae non solum *suis erga me*, sed etiam meis erga se beneficiis erat mihi carior, et hoc tempore, quamquam me non ratio solum consolatur, quae plurimum debet valere, sed etiam dies, quae stultis quoque mederi solet, tamen doleo ita rem communem esse dilapsam, ut ne spes quidem melius aliquando fore relinquatur. Nee vero nunc quidem culpa in eo est, in cuius potestate omnia sunt — nisi forte id ipsum esse non

debut —, sed alia casu, alia etiam nostra culpa sic acciderunt, ut *de praeteritis* non sit querendum. Reliquam spem nullam video: qua re ad prima redeo: sapienter haec reliquisti, si consilio: feliciter, si casu.

XXIX.

M' Curius M. Ciceronem laudatis eius erga se beneficiis rogat, ut Ser. Sulpicii se successori commendat. Data epistola est Patris a. u. c. 709.

CURIUS M. CICERONI SUO S.

1. S. V. B. Sum enim *χρήσει μὲν* tuus, *κρήσει δὲ* Attici nostri: ergo fructus est tuus, mancipium illius: quod quidem si inter senes coëmptionales venale proseripserit, egerit non multum. At illa nostra praedicatio quanti est, nos, quod simus, quod habeamus, quod homines existimemus, id omne abs te habere! Qua re, Cicero mi, persevera constanter nos conservare et Sulpicii successori nos de meliore nota commenda, quo facilius tuis praeceptis obtemperare possimus teque ad ver lubentes videre et nostra reffigere deportareque tuto possimus. 2. Sed, amice magne, noli hanc epistolam Attico ostendere: sine eum errare et putare me virum bonum esse nec solere duo parietes de eadem fidelia dealbare. Ergo, patrone mi, bene vale Tironemque meum saluta nostris verbis. Dat. a. d. iiii. Kal. Novembr.

XXX.

Cicero Curio scribit quam misere se res publica habeat molesteque fert, quod C. Caesar Caninium ad aliquot horas consulem creaverit: tum de litteris commendaticis ad Acilium missis significat. Scripta est epistola a. u. c. 710.

CICERO CURIO S. D.

1. Ego vero iam te nec hortor nec rogo, ut domum red-eas: quin hinc ipse evolare cupio et aliquo pervenire, *ubi nec Pelopidarum nomen nec facta audiam*. Incredibile est quam turpiter mihi facere videar, qui his rebus intersim. Ne tu videris multo ante providisse quid impenderet tum quum hinc profugisti. Quamquam haec etiam auditu acerba

sunt, tamen audire tolerabilius est quam videre. In campo certe non fuisti, quum H. II. comitiis quaestoriis institutis sella Q. Maximi, quem illi consulem esse dicebant, posita esset, quo mortuo nuntiato sella sublata est. Ille autem, qui comitiis tribulis esset auspicatus, centuriata habuit: consulem H. VII. renuntiavit, qui usque ad Kalendas Ian. esset, quae erant futurae mane postridie. Ita Caninio consule scito neminem prandisse. Nihil tamen eo consule mali factum est: fuit enim mirifica vigilantia, qui suo toto consulatu somnum non viderit. 2. Haec tibi ridicula videntur — non enim ades —, quae si videres, lacrimas non teneres. Quid, si cetera scribam? Sunt enim innumerabilia generis eiusdem, quae quidem ego non ferrem, nisi me in philosophiae portum contulisset et nisi haberem socium studiorum meorum Atticum nostrum: cuius quoniam proprium te esse scribis mancipio et nexu, meum autem usu et fructu, contentus isto sum. Id enim est cuiusque proprium, quo quisque fruitur atque utitur. Sed haec alias pluribus. 3. Acilius, qui in Graeciam cum legionibus missus est, maximo meo beneficio est: bis enim est a me iudicio capitis rebus salvus defensus et est homo non ingratus meque vehementer observat. Ad eum de te diligentissime scripsi eamque epistolam cum hac epistola coniunxi, quam ille quo modo acceperit et quid tibi pollicitus sit velim ad me scribas.

XXXI.

Invitat Cicero Curium ad mutua officia et, ut in urbem veteris urbanitatis tuendae causa redeat, rogat. Scripta epistola est a. u. c. 710.

CICERO CURIO S. D.

1. Facile perspexi ex tuis litteris, quod semper studui, et me a te plurimi fieri et te intellegere quam mihi carus esses. Quod quoniam uterque nostrum consecutus est, reliquum est ut officiis certemus inter nos, quibus aequo animo vel vincam te vel vincar abs te. Acilio non fuisse necesse meas dari litteras facile patior. 2. Sulpicii tibi operam intellego ex tuis litteris non multum opus fuisse propter tuas res ita contractas, ut, quem ad modum scribis, nec caput nec pedes.

Equidem vellem, uti pedes haberent, ut aliquando redires. Vides enim exaruisse iam veterem urbanitatem, ut Pomponius noster suo iure possit dicere:

Nisi nos pauci retineamus gloriam antiquam Atticam.

Ergo is tibi, nos ei succedimus. Veni igitur, quaeso, ne tamen semen urbanitatis una cum re publica intereat.

XXXII.

M. Cicero P. Volumnio scribit de dictis, de iudiciis, de re publica, de Dolabella nondum genero. Data est epistola ex Cilicia a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

1. Quod sine praenomine familiariter, ut debebas, ad me epistolam misisti, primum addubitavi num a Volumnio senatore esset, quocum mihi est magnus usus, deinde *εὐτραπέλεια* litterarum fecit, ut intellegerem tuas esse. Quibus in litteris omnia mihi periucunda fuerunt praeter illud, quod parum diligenter possessio salinarum mearum a te procuratore defenditur. Ais enim, ut ego discesserim, omnia omnium dicta, in his etiam Sestiana, in me conferri. Quid? tu id pateris? non me defendis? non resistis? Equidem sperabam ita nolata me reliquisse genera dictorum meorum, [ita] ut cognosci sua sponte possent. 2. Sed quoniam tanta faex est in urbe, ut nihil tam sit *ἀκύνθηρον* quod non alicui venustum esse videatur, pugna, si me amas, nisi acuta *ἀμφιβολία*, nisi elegans *ὑπερβολή*, nisi *παράγραμμα* bellum, nisi ridiculum *παρὰ προσδοκίαν*, nisi cetera, quae sunt a me in secundo libro DE ORATORE per Antonii personam disputata de ridiculis, *ἐντεχνα* et arguta apparebunt, ut sacramento contendas mea non esse. Nam de iudiciis quod queris, multo laboro minus. Trahantur per me pedibus omnes rei, sit vel Selius tam eloquens, ut possit probare se liberum: non laboro. Urbanitatis possessionem, amabo, quibusvis interdictis defendamus: in qua te unum metuo, contemno ceteros. Derideri te putas? Nunc demum intellego te sapere. 3. Sed mehercules extra iocum: valde mihi tuae litterae facetiae elegantesque visae sunt. Illa, quamvis ridicula essent, sicut erant, mihi tamen risum non moverunt. Cupio enim

nostrum illum amicum in tribunatu quam plurimum habere gravitatis, id quum ipsius causa — est mihi, ut scis, in amoribus — tum mehercule etiam rei publicae: quam quidem, quamvis in me ingrata sit, amare non desinam. Tu, mi Volumni, quoniam et instituisti et mihi vides esse gratum, scribe ad me quam saepissime de rebus urbanis, de re publica. Iucundus est mihi sermo litterarum tuarum. Praeterea Dolabellam, quem ego perspicio et iudico cupidissimum esse atque amantissimum mei, cohortare et confirma et redde plane meum. Non mehercule, quo quidquam desit, sed quia valde cupio, non videor nimium laborare.

XXXIII.

M. Cicero P. Volumnio scribit se adfecta re publica cum Hirtio, Cassio, Dolabella declamare et Volumnium ad eadem studia invitat. Sibi enim sententiam esse in litteras se abdere permissu Caesaris. Scripta epistola est a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

1. Quod declamationibus nostris cares, damni nihil facis. Quod Hirtio invideres, nisi eum amares, non erat causa invidendi, nisi forte ipsius eloquentiae magis quam quod me audiret invideres. Nos enim plane, mi suavissime Volumni, aut nihil sumus aut nobis quidem ipsis displicemus, gregalibus illis, quibus te plaudente vigeamus, amissis, ut etiam, si quando aliquid dignum nostro nomine emisimus, ingemescamus, quod haec 'pen nigero, non armigero in corpore tela exerceantur', ut ait Philoctetes apud Accium, 'abiecta gloria'. 2. Sed tamen omnia mihi erunt, si tu veneris, hilariora: quamquam venies, ut ipse intellegis, in maximarum quasi concursum occupationum, quas si, ut volumus, exceperimus, ego vero multam salutem et foro dicam et curiae vivamque tecum multum et cum communibus nostris amatoribus. Nam et Cassius tuus et Dolabella noster vel potius uterque noster studiis iisdem tenentur et meis aequissimis utuntur auribus. Opus est huc limatulo et polito tuo iudicio et illis interioribus litteris [meis], quibus saepe verecundiorem me in loquendo facis. Mihi enim iudicatum est, si modo hoc

Caesar aut patietur aut volet, deponere illam iam personam, in qua me saepe illi ipsi probavi, ac me totum in litteras abdere tecumque et cum ceteris earum studiosis honestissimo otio perfrui. Tu vellem ne veritus esses, ne parum libenter legerem tuas litteras, si mihi, quem ad modum scribis, longiores forte misisses, ac velim posthac sic statuas, tuas mihi litteras longissimas quasque gratissimas fore.

LIBER VIII.

M. CAELII EPISTOLAE AD M. TULLIUM CICERONEM.

I.

M. Caelius mittit ad M. Ciceronem Ciliciae procos. commentarium rerum urbanarum et se excusat, quod eum non ipse confecerit. Addit de comitiis Transpadanorum, de successione Galliarum, de Cn. Pompeio, de C. Caesare et Domitio, de M. Cicerone et Q. Pompeio, de Planco, de Ciceronis libris politicis. Scripta haec epistola est a. u. c. 703., cui respondetur lib. II. ep. 8.

CAELIUS CICERONI S.

1. Quod tibi discedenti pollicitus sum, me omnes res urbanas diligentissime tibi perscripturum, data opera paravi qui sic omnia persequeretur, ut verear ne tibi nimium arguta haec sedulitas videatur. Tametsi *et* tu scio quam sis curiosus et quam omnibus peregrinantibus gratum sit minimarum quoque rerum, quae domi gerantur, fieri certiores, tamen in hoc te deprecor, ne meum hoc officium adrogantiae condennes, quod hunc laborem alteri delegavi, non quin mihi suavissimum sit et occupato et ad litteras scribendas, ut tu nosti, pigerrimo tuae memoriae dare operam, sed ipsum volumen, quod tibi misi, facile, ut ego arbitror, me excusat. Nescio cuius otii esset non modo perscribere haec, sed omnino animadvertere: omnia enim sunt ibi senatus consulta edicta, fabulae rumores: quod exemplum si forte minus te delectarit, ne molestiam tibi cum impensa mea exhibeam, fac me certiore. 2. Si quid in re publica maius actum erit,

quod isti operarii minus commode persequi possint, et quem ad modum actum sit et quae existimatio secuta quaeque de eo spes sit diligenter tibi perscribemus. Ut nunc est, nulla magno opere expectatio est. Nam et illi rumores de comitiis Transpadanorum Cumarum tenus caluerunt: Romam quum venissem, ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi. Praeterea Marcellus, quod adhuc nihil rettulit de successione provinciarum Galliarum et in Kalendas Iunias, ut mihi ipse dixit, eam distulit relationem, sane quam eos sermones expressit, qui de eo tum fuerunt, quum Romae nos essemus. 3. Tu si Pompeium, ut volebas, offendisti, qui tibi visus sit et quam orationem habuerit tecum quamque ostenderit voluntatem — solet enim aliud sentire et loqui neque tantum valere ingenio, ut non appareat quid cupiat — fac mihi perscribas. 4. Quod ad Caesarem, crebri et non belli de eo rumores, sed susurratores dumtaxat veniunt: alius equitem perdidisse, quod, opinor, certe fictum est: alius septimam legionem vapulasse, ipsum apud Bellovacos circumsederi interclusum ab reliquo exercitu: neque adhuc certi quidquam est neque haec incerta tamen vulgo iactantur, sed inter paucos, quos tu nosti, palam secreto narrantur: at Domitius, quum manus ad os apposuit. 5. Te a. d. ix. Kal. Iunias subrostrani — quod illorum capiti sit! — dissiparant perisse: urbe ac foro toto maximus rumor fuit te a Q. Pompeio in itinere occisum. Ego, qui scirem Q. Pompeium Baulis iam peneticam facere et usque eo, ut ego miserer eius, esurire, non sum commotus et hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur optavi. Plancus quidem tuus Ravennae est et magno congiario donatus a Caesare nec beatus nec bene instructus est. Tui politici libri omnibus vigent.....

II.

Nuntiat M. Caelius M. Ciceroni de absoluto Messalla eiusque defensore Q. Hortensio a populo male accepto. Addit de re publica et de suis in aedilitate competitoribus. Scripta est epistola a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI S.

1. Certe, inquam, absolutus est — me praesente pronun-

tatum est — et quidem omnibus ordinibus et singulis in uno quoque ordine sententiis. Vide modo, inquis. Non, mehercules: nihil unquam enim tam praeter opinionem, tam quod videretur omnibus indignum accidit. Quin ego, quum pro amicitia validissime faverem ei et me iam ad dolendum praeparassem, postquam factum est, obstipui et mihi visus sum captus esse. Quid alios putas? Clamoribus scilicet maximis iudices corripuerunt et ostenderunt plane esse quod ferri non posset. Itaque relictus legi Liciniae maiore esse periculo videtur. Accessit huc, quod postridie eius absolutionem in theatrum Curionis Hortensius introivit, puto ut suum gaudium gauderemus. Hic tibi

strepitus, fremitus, clamor tonitruum et rudentum sibilus.
Hoc magis animadversum est, quod intactus absibilo pervenerat Hortensius ad senectutem, sed tum tam bene, ut in totam vitam cuiusvis satis esset et paeniteret eum iam vicisse. 2. De re publica quod tibi scribam nihil habeo. Marcelli impetus resederunt, non inertia, sed, ut mihi videbatur, consilio. De comitiis consularibus incertissima est existimatio. Ego incidi in competitorem nobilem et nobilem agentem: nam M. Octavius Cn. filius et C. Hirrus mecum petit. Hoc ideo scripsi, quod scio te acriter propter Hirrum nuntiorum comitiorum expectaturum. Tu tamen simul ac me designatum audieris, ut tibi curae sit, quod ad pantheras attinet, rogo. Syngrapham Sittianam tibi commendo. Commentarium rerum urbanarum primum dedi L. Castrinio Paeto, secundum ei, qui has litteras tibi dedit.

III.

M. Caelius scribit de suis ad Ciceronem litteris, de Hirro, de Philotimo et de Milone. Denique librum aliquem ad se scribi a Cicerone cupit. Epistola scripta est a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI S.

1. Estne? vici? et tibi saepe, quod negaras discedens curaturum tibi, litteras mitto? Est, si quidem perferuntur quas do. Atque hoc eo diligentius factito, quod quum otiosus sum, plane ubi delectem otiolum meum non habeo.

Tu quum Romae eras, hoc mihi certum ac iucundissimum vacanti negotium erat, tecum id otii tempus consumere, idque non mediocriter desidero, ut mihi non modo *ego* solus esse, sed Romae te profecto solitudo videatur facta, et qui — quae mea negligentia est — multos saepe dies ad te, quum hic eras, non accedebam, nunc cotidie non esse te ad quem cursitem discrucior. Maxime vero, ut te dies noctesque quaeram, competitor Hirrus curat. Quo modo illum putas auguratus tuum competitorem dolere et dissimulare me certiore quam se candidatum? de quo ut quem optas quam primum nuntium accipias, tua me dius fidius magis quam mea causa cupio. Nam mea, si fio, forsitan cum locupletiore referam: sed hoc usque eo suave est, ut, si acciderit, tota vita risus nobis deesse non possit. Est tanti? Est, mehercules! Non multum M. Octavium eorum odia, quae Hirrum premunt, quae permulta sunt, sublevant. 2. Quod ad Philotimi liberti officium et bona Milonis attinet, dedimus operam ut et Philotimus quam honestissime Miloni absentis eiusque necessariis satis faceret et secundum eius fidem et sedulitatem existimatio tua conservaretur. 3. Illud nunc a te peto, si eris, ut spero, otiosus, aliquod ad nos, ut intellegamus nos tibi curae esse, *σύνταγμα* conscribas. Qui tibi istuc, inquis, in mentem venit, homini non inepto? *Opto* aliquod ex tam multis tuis monumentis exstare quod nostrae amicitiae memoriam posteris quoque prodat. Cuius modi velim, puto, quaeris. Tu citius, qui omnem nosti disciplinam, quod maxime conveniat, excogitabis. Genere tamen, quod et *ad* nos pertineat et *διδασκαλίαν* quamdam, ut versetur inter manus, habeat.

IV.

Scribit M. Caelius de damnatione Messallae et Servaei tr. pl. designati: de C. Marcello cos. des., de P. Dolabella quindecimviro creato, de Lentulo repulso, de Curione, de comitiis, de actis in senatu, de Caesaris animo erga Pompeium, de suis rebus. Scripta epistola est a. u. c. 703. et respondet his litteris M. Cicero lib. II. ep. 10.

CAELIUS CICERONI S.

1. Invideo tibi: tam multa cotidie quae mirere istoc perferuntur: primum illud, absolutum Messallam: deinde eum-

dem condemnatum, C. Marcellum consulem factum: M. Caecilium ab repulsa postulatum a Galliis duobus: P. Dolabellam quindecimvirum factum. Hoc tibi non invidio, caruisse te pulcherrimo spectaculo et Lentuli Cruris repulsi vultum non vidisse. At qua spe, quam certa opinione descenderat! quam ipso diffidente Dolabella! Et, hercules, nisi nostri equites acutius vidissent, paene concedente adversario superasset. 2. Illud te non arbitror miratum, Servaeum, designatum tribunum plebi, condemnatum: in cuius locum C. Curio petit. Sane quam incutit nullis, qui eum facilitatemque eius non norunt, magnum metum, sed, ut spero et volo et ut se fert ipse, bonos et senatum malet: totus, ut nunc est, hoc scaturit. Huius autem voluntatis initium et causa est, quod eum non mediocriter Caesar, qui solet infimorum hominum amicitiam sibi qualibet impensa adiungere, valde contempsit. Qua in re mihi videtur illud perquam venuste cecidisse, quod a reliquis quoque usque eo est animadversum, ut Curio, qui nihil consilio facit, ratione et insidiis usus videretur in evitandis iis consiliis, ... qui se intenderant adversarios in eius tribunatum: Laelios et Antonios et id genus valentes dico. 3. Has ego tibi litteras eo maiore misi intervallo, quod comitorum dilationes occupationem me habebant et exspectare in dies exitum cogebant, ut confectis omnibus te facerem certiore. Ad Kalendas Sextiles usque exspectavi. Praetoriis morae quaedam inciderunt. Mea porro comitia quem eventum sint habitura nescio: opinionem quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem aedilium pl. comitiis nacta sunt. Nam M. Caecilium Vinicianum mentio illa fatua, quam deriseramus olim, et promulgatio de dictatore subito deiecit et deiectum magno clamore insecuta est. Inde Hirrum cuncti iam non faciendum flagitare. Spero te celeriter et de nobis quod sperasti et de illo quod vix sperare ausus es auditurum. 4. De re publica iam novi quidquam exspectare desideramus, sed quum senatus habitus esset ad Apollinis a. d. xi. Kalend. Sext. et referretur de stipendio Cn. Pompeii, mentio facta est de legione ea, quam expensam tulit C. Caesari Pompeius, quo numero esset, quoad peteretur. †Quum Pompeius, esse in Gallia, coactus est dicere

Pompeius, se legionem abducturum, sed non statim sub mentionem et convitium obtrectatorum: inde interrogatus est de successione C. Caesaris, de qua, hoc est, de provinciis, placitum est ut quam primum ad urbem reverteretur Cn. Pompeius, ut coram eo de successione provinciarum ageretur. Nam Ariminum ad exercitum Pompeius erat iturus, et statim iit. Puto Idib. Sextil. de ea re actum iri. Profecto aut transigetur aliquid aut turpiter intercedetur. Nam in disputando coniecit illam vocem Cn. Pompeius, omnes oportere senatui dicto audientes esse. Ego tamen sic nihil exspecto, quo modo Paullum, consulem designatum, primum sententiam dicentem. 5. Saepius te admoneo de syngrapha Sittiana: cupio enim te intellegere eam rem ad me valde pertinere, item de pantheris, ut Cibyratas arcessas curesque ut mihi vehantur, praeterea nuntiatum nobis est et pro certo iam habetur, regem Alexandrinum mortuum: quid mihi suadeas, quo modo regnum illud se habeat, quis procuret diligenter mihi perscribas. K. Sext.

V.

M. Caelius metuere se M. Ciceroni significat ex Parthici belli fama ob paucitatem copiarum eius. Addit de successione provinciarum eiusque tarditate. Scripta est epistola a. u. c. 703. et huic quoque epistolae respondetur lib. II. ep. 10.

CAELIUS CICERONI S.

1. Qua tu cura sis, quod ad pacem provinciae tuae finitimarumque regionum attinet, nescio: ego quidem vehementer animi pendeo. Nam si hoc modo rem moderari possemus, ut pro viribus copiarum tuarum belli quoque existeret magnitudo et, quantum gloriae triumphoque opus esset, adsequeremur, periculosam et gravem illam dimicationem evitarem, nihil tam esset optandum. Nunc si Parthus movet aliquid, scio non mediocrem fore contentionem. Tuus porro exercitus vix unum saltum tueri potest. Hanc autem nemo ducit rationem, sed omnia desiderantur ab eo — tamquam nihil denegatum sit ei, quo minus quam paratis-

simus esset —, qui publico negotio praepositus est. 2. Accedit huc, quod successionem futuram propter Galliarum controversiam non video. Tametsi haec de re puto te constitutum quid facturum esses habere, tamen, quo maturius constitueres, quum hunc eventum providebam, visum est ut te facerem certiorum. Nosti enim haec tralaticia: de Galliis constituetur: erit qui intercedat: deinde alius existet qui, nisi libere liceat de omnibus provinciis decernere senatui, reliquas impediatur. Sic multum ac diu ludetur atque ita diu, ut plus biennium in his tricis moremur. 3. Si quid novi de re publica quod tibi scriberem haberem, usus essem mea consuetudine, ut diligenter et quid actum esset et quid ex eo futurum sperarem perscriberem. Sane tamquam in quodam incili iam omnia adhaeserunt. Marcellus idem illud de provinciis urget, neque adhuc frequentem senatum efficere potuit. Hoc sic praeterito anno Curio tribunus [erit] et eadem actio de provinciis introibit: quam facile tunc sit omnia impedire et quam hoc Caesar iique, qui sua causa rem publicam non curent, sperent non te fallit.

VI.

M. Caelius Appium a Dolabella accusatum maximam scribit spem in M. Cicerone habere: de adfinitate cum Dolabella iungenda, de re publica. Scripta epistola est a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI S.

1. Non dubito quin perlaturum ad te sit, Appium a Dolabella reum factum: sane quam non ea, qua existimaveram, invidia. Neque enim stulte Appius: qui, simul atque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem triumphique postulationem abiecerat. Quo facto rettulit sermones paratiorque visus est, quam speraverat accusator. Is nunc in te maximam spem habet. Scio tibi eum non esse odio. Quam velis eum obligare in tua manu est: cum quo si simultas tibi non fuisset, liberius tibi de tota re esset. Nunc si ad illam summam veritatem legitimum ius exegeris, cavendum tibi erit ne parum simpliciter et candide deposuisse inimicitias vi-

dearis. In hanc partem porro tutum tibi erit, si quid volueris, gratificari: nemo enim necessitudine et amicitia te deterritum ab officio dicet. Illud mihi occurrit, quod inter postulationem et nominis delationem uxor a Dolabella discessit. 2. Quid mihi discedens mandarum memini: quid ego tibi scripserim te non arbitror oblitum. Non est iam tempus plura narrandi. Unum illud monere te possum: si res tibi non displicebit, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas et expectes, quem ad modum exeat ex hac causa: denique invidiosum tibi sit, si emanarit: porro, si significatio ulla intercesserit, clarius quam deceat aut expediat fiat. Neque ille tacere eam rem poterit, quae suae spei tam opportuna acciderit quaeque in negotio conficiendo tanto illustrior erit: quum praesertim is sit, qui si perniciosum sciret esse loqui de hac re, vix tamen se contineret. 3. Pompeius dicitur valde pro Appio laborare, ut etiam putent alterum utrum de filiis ad te missurum. Hic nos omnes absolvimus, et hercules consaepta omnia foeda et inhonesta sunt. Consules autem habemus summa diligentia: adhuc senatus consultum nisi de feriis Latinis nullum facere potuerunt. Curioni nostro tribunatus congelat. 4. Sed dici non potest quo modo hic omnia iaceant. Nisi ego cum tabernariis et aquariis pugnam, veteris civitatem occupasset. Si Parthi vos nihil calfaciant, nos hic frigore rigescimus. Tamen, quoquo modo potuit, sine Parthis Bibulus in Amano nescio quid cohorticularum amisit. Hoc sic nuntiatum est. 5. Quod tibi supra scripsi Curionem valde frigere, iam calet: nam ferventissime concerpitur. Levissime enim, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum et pro Caesare loqui coepit, legemque viariam, non dissimilem agrariae Rulli, et alimentariam, quae iubet aediles metiri, iactavit. Hoc nondum fecerat, quum priorem partem epistolae scripsi. Amabo te, si quid quod opus fuerit Appio facies, ponito me in gratia. De Dolabella integrum tibi reserves suadeo, et huic rei, de qua loquor, et dignitati tuae aequitalisque opinioni hoc ita facere expedit. Turpe tibi erit pantheras Graecas me non habere.

VII.

De bello Parthico, de nuptiis Cornificii et filiae Orestillae, de Paullae divortio, de Ocellae adulteriis. Scripta epistola est a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI S.

1. Quam cito tu istinc decedere cupias nescio: ego quidem eo magis, quo adhuc felicius res gessisti. Dum istic eris, de belli Parthici periculo cruciabor, ne hunc risum meum metus aliqui perturbet. Breviares has litteras prope-ranti publicanorum tabellario subito dedi: tuo liberto pluri-bus verbis scriptas pridie dederam. 2. Res autem novae nullae sane acciderunt, nisi haec vis tibi scribi, quae certe vis: Cornificius adolescens Orestillae filiam sibi despondit. Paulla Valeria, soror Triarii, divortium sine causa, quo die vir e provincia venturus erat, fecit. Nuptura est D. Bruto. Nondum rettuleram. Multa in hoc genere incredibilia te ab-sente acciderunt. Servius Ocella nemini persuasisset se moe-chum esse, nisi triduo bis deprehensus esset. Quaeres, ubi? *ibi, ubi* hercule ego minime vellem. Relinquo tibi quod ab aliis quaeras. Neque enim displicet mihi imperatorem sin-gulos percontari, cum qua sit aliqui deprehensus.

VIII.

M. Caellius M. Ciceroni de iudiciis, de senatus consulto, de suis rebus scribit. Scripta est epistola a. u. c. 703.

M. CAELIUS M. CICERONI S.

1. Etsi de re publica quae tibi scribam habeo, tamen nihil quod magis gavisurum te putem habeo quam hoc. Scito C. Sempronium Rufum, Rufum, mel ac delicias tuas, calumniam maximo plausu tulisse. Quaeres qua in causa? M. Tuccium, accusatorem suum, post ludos Romanos reum lege Plotia de vi fecit, hoc consilio, quod videbat, si extra-ordinarius reus nemo accessisset, sibi hoc anno causam esse dicendam. Dubium porro illi non erat quid futurum esset. Nemini hoc deferre munusculum maluit quam suo accusatori. Itaque sine ullo subscriptore descendit et Tuccium reum fecit. At ego simul atque audiui, invocatus ad subsellia rei occurro: surgo, neque verbum de re facio: totum Sempro-

nium usque eo perago, ut Vestorium quoque interponam et illam fabulam narrem, quem ad modum tibi pro beneficio dederit, † si quod iniuriis suis esset ut Vestorius teneret. 2. Haec quoque magna nunc contentio forum tenet. M. Ser-vilius, postquam, ut coeperat, omnibus in rebus turbarat nec quod non venderet quidquam reliquerat maximaque no-bis traditus erat invidia neque Laterensis praetor expostulante Pausania, nobis patronis, QUO EA PECUNIA PERVENISSET, recipere voluit, Q. Pilius, necessarius Attici nostri, de repetundis eum postulavit: magna ilico fama surrexit et de damnatione ferventer loqui est coeptum. Quo vento proici-tur Appius minor, ut indicaret pecuniam ex bonis patris pervenisse ad Servilium praeveraricationisque causa diceret depositum HS LXXXI. Admiraris amentiam: immo si actionem stultissimasque de se, nefarias de patre confessiones au-disses! 3. Mittit in consilium eosdem illos, qui lites aesti-marant, iudices. Quum aequo numero sententiae fuissent, Laterensis leges ignorans pronuntiavit quid singuli ordines iudicassent et ad extremum, ut solent, NON REDIGAM. Postquam discessit et pro absoluto Servilius haberi coeptus est legisque unum et centesimum caput legit, in quo ita erat: QUOD EORUM IUDICUM MAIOR PARS IUDICARIT, ID IUS RATUMQUE ESTO, in tabulas absolutum non rettulit, ordinum iudicia perscripsit: postulante rursus Appio cum L. Lollio transegit et se relaturum dixit. Sic nunc neque absolutus neque damnatus Servilius de repetundis saucius Pilio tradetur. Nam de divinatione Appius, quum calumniam iurasset, contendere ausus non est Pilioque cessit, et ipse de pecuniis repetundis a Serviliis est postulatus et praeterea de vi reus a quodam suo emissario, Sex. Tettio, factus. Recte hoc par habet. 4. Quod ad rem publicam pertinet, omnino multis diebus expectatione Galliarum actum nihil est. Aliquando tamen saepe re dilata et graviter acta et plane perspecta Cn. Pompeii voluntate in eam partem, ut eum de-cedere post Kalendas Martias placeret, senatus consultum, quod tibi misi, factum est auctoritatesque perscriptae.

5. S. C. auctoritates. Pridie Kal. Octobr. in aede Apollinis scrib. adfuerunt L. Domitius Cn. F. Fab. Ahenobarbus, Q. Cae-

cilius Q. F. Fab. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. F. Pom. Annalis, C. Septimius T. F. Quirina, C. Lucilius C. F. Pup. Hirrus, C. Scribonius C. F. Pop. Curio, L. Atteius L. F. An. Capito, M. Eppius M. F. Ter. Quod M. Marcellus consul V. F. de provinciis consularibus, D. E. R. I. C., uti L. Paulus C. Marcellus coss., quum magistratum inissent, ex Kal. Mart., quae in suo magistratu futurae essent, de consularibus provinciis ad senatum referrent, neve quid prius ex Kal. Mart. ad senatum referrent, neve quid coniunctim de ea re referretur a consulibus, utique eius rei causa per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent, et, quum de ea re ad senatum referretur a coss., qui eorum in CCC. iudicibus essent, eos adducere liceret. Si quid de ea re ad populum plebemve lato opus esset, uti Ser. Sulpicius M. Marcellus coss., praetores tribunicque pl., quibus eorum videretur, ad populum plebemve ferrent: quod si non tulissent, uti, quicumque deinceps essent, ad populum plebemve ferrent. I. N.

6. Prid. Kal. Octob. in aede Apollinis scrib. adfuerunt L. Domitius Cn. F. Fab. Ahenobarbus, Q. Caecilius Q. F. Fab. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. F. Pom. Annalis, C. Septimius T. F. Quirina, ... C. Scribonius C. F. Pop. Curio, L. Atteius L. F. An. Capito, M. Eppius M. F. Ter. Quod M. Marcellus cos. V. F. de provinciis, D. E. R. I. C., senatum existimare neminem eorum, qui potestatem habent intercedendi impediendi, moram adferre oportere, quo minus de R. P. P. R. Q. ad senatum referri senatique consultum fieri possit: qui impediens prohibuerit, eum senatum existimare contra rem publicam fecisse. Si quis huic S. C. intercesserit, senatui placere auctoritatem perscribi et de ea re ad senatum populumque referri. Huic S. C. intercessit C. Caelius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa [tribuni pl.]

7. Item senatui placere de militibus, qui in exercitu C. Caesaris sunt: qui eorum stipendia emerita aut causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur causaeque cognoscantur. Si quis huic S. C. intercessisset, senatui placere auctoritatem perscribi et de ea re ad hunc ordinem referri. Huic S. C. intercessit C. Caelius, C. Pansa tribuni pl.

8. Itemque senatui placere in Ciliciam provinciam, in octo reliquis provinciis, quas praetorii pro praetore obtinerent, eos, qui praetores fuerunt neque in provinciam cum imperio fuerunt, quos eorum ex S. C. cum imperio in provincias pro praetore mitti oporteret, eos sortito in provincias mitti placere: si ex eo numero, quos ex S. C. in provincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas provincias proficiscerentur, tum uti quodque collegium primum praetorum fuisset neque in provincias profecti essent, ita sorte in provinciam proficiscerentur: si ii ad numerum non essent, tunc deinceps proximi cuiusque collegii, qui praetores fuissent neque in provincias profecti essent, in sortem coicerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in provincias mitti oporteret. Si quis huic S. C. intercessisset, auctoritas perscriberetur. Huic S. C. intercessit C. Caelius, C. Pansa tribuni pl.

9. Illa praeterea Cn. Pompeii sunt animadversa, quae maxime confidentiam attulerunt hominibus, ut diceret se ante Kalend. Mart. non posse sine iniuria de provinciis Caesaris statuere, post Kal. Mart. se non dubitaturum. Quum interrogaretur, si qui tum intercederent, dixit hoc nihil interesse, utrum C. Caesar senatui dicto audiens futurus non esset an pararet qui senatum decernere non pateretur. 'Quid, si?', inquit alius, 'et consul esse et exercitum habere volet?' At ille quam clementer: 'Quid si filius meus fustem mihi impingere volet?' His vocibus, ut existimarent homines Pompeio cum Caesare esse negotium, effecit. Itaque iam, ut video, alteram utram ad condicionem descendere vult Caesar, ut aut maneat neque hoc anno sua ratio habeatur aut, si designari poterit, decedat. 10. Curio se contra eum totum parat: quid adsequi possit nescio. Illud video, bene sentientem, etsi nihil effecerit, cadere non posse. Me tractat liberaliter Curio et mihi suo munere negotium imposuit. Nam si mihi non dedisset eas, quae ad ludos ei advectae erant Africanae, potuit supersederi. Nunc, quoniam dare necesse est, velim tibi curae sit, quod a te semper petii, ut aliquid istine bestiarum habeamus, Sittianamque syngrapham tibi commendo. Libertum Philonem istoc misi et Diogenem Graecum, quibus mandata et litteras ad te dedi. Eos tibi et

rem, de qua misi, velim curae habeas. Nam quam vehementer ad me pertineat, in iis, quas tibi illi reddent, litteris descripsi.

IX.

M. Caelius gloriabundus M. Ciceroni scribit se aedilem esse factum, Hirrum repulsum, tum de provinciarum successione, de pantheris mittendis: M. Feridium commendat: de Favonio, qui praeturam petierat, repulso: de Pompeii et Scipionis in Caesarem animo: de Calidii orationibus. Scripsit a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI S.

1. Sic tu, inquis, Hirrum tractasti? Immo, si scias quam facile, quam ne contentionis quidem minimae fuerit, pudeat te ausum illum unquam esse incedere tamquam tuum competitorum. Post repulsam vero risus facit, civem bonum ludit et contra Caesarem sententias dicit: expectationem corripit: Curionem prorsus curionem non mediocriter obiurgat: *totus* hac repulsa se mutavit. Praeterea qui numquam in foro apparuerit, non multum in iudiciis versatus sit, agit causas liberales, sed raro post meridiem. 2. De provinciis quod tibi scripseram Idibus Sextil. actum iri, interpellarat iudicium Marcelli consulis designati. In Kal. reiecta re ne frequentiam quidem efficere potuerant. Has litteras a. d. iv. Non. Septembr. dedi, quum ad eam diem ne profligatum quidem quidquam erat. Ut video, causa haec integra in proximum annum transferetur et, quantum divino, relinquendus tibi erit qui provinciam obtineat. Nam non expectatur successio, quoniam Galliae, quae habent intercessorem, in eandem condicionem quam ceterae provinciae vocantur. Hoc mihi non est dubium: quo tibi magis scripsi, ut ad hunc eventum te parares. 3. Fere litteris omnibus tibi de pantheris scripsi. Turpe tibi erit Patiscum Curioni decem pantheras misisse, te non multis partibus plures: quas ipsas Curio mihi et alias Africanas decem donavit, ne putes illum tantum praedia rustica dare scire. Tu, si modo memoria teneris, et Cibyratas accesseris itemque in Pamphyliam litteras miseris — nam ibi plures capi aiunt —, quod voles efficies. Hoc vehementius laboro nunc, quod seorsus a col-

lega puto mihi omnia paranda. Amabo te, impera tibi hoc. Curare soles libenter, ut ego maiorem partem nihil curare. In hoc negotio nulla tua nisi loquendi cura est, hoc est, imperandi et mandandi. Nam simul atque erunt captae, qui alant eas et deportent, habes eos, quos ad Sittianam syngrapham misi. Puto etiam, si ullam spem mihi litteris ostenderis, me isto missurum alios. 4. M. Feridium, equitem Romanum, amici mei filium, bonum et strenuum adolescentem, qui ad suum negotium istoc venit, tibi commendo, et te rogo, ut eum in tuorum numero habeas. Agros, quos fructuarios habent civitates, vult tuo beneficio, quod tibi facile et honestum factu est, immunes esse: gratos et bonos viros tibi obligaris. 5. Nolo te putare Favonium a columnariis praeteritum: optimus quisque eum non fecit. Pompeius tuus aperte Caesarem et provinciam tenere cum exercitu et consulem ..... Ipse tamen hanc sententiam dixit, nullum hoc tempore senatus consultum faciendum: Scipio hanc, ut Kalend. Martii de provinciis Galliis neu quid coniunctim referretur. Contristavit haec sententia Balbum Cornelium, et scio eum questum esse cum Scipione. Calidius in defensione sua fuit disertissimus, in accusatione satis frigidus.

X.

Refert M. Caelius qui sint in urbe rumores de bello Parthico, quid in senatu de provinciis videatur actum iri, quid actum sit a Curione de agro Campano, quam ipse det operam ne M. Ciceroni prorogetur provincia. Scripta est epistola a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI S.

1. Sane quam litteris C. Cassii et Deiotari sumus commoti. Nam Cassius cis Euphraten copias Parthorum esse scripsit: Deiotarus profectas per Commagenen in provinciam nostram. Ego quidem praecipuum metum, quod ad te attinebat, habui, qui scirem quam paratus ab exercitu esses, ne quod hic tumultus dignitatis tuae periculum adferret. Nam de vita, si paratior ab exercitu esses, timuissem: nunc haec exiguitas copiarum recessum, non dimicationem mihi tuam praesagiebat. Hoc quo modo acciperent homines,

quam probabilis necessitas futura esset vereor etiam nunc, neque prius desinam formidare quam tetigisse te Italiam audiero. 2. Sed de Parthorum transitu nuntii varios sermones excitarunt. Alius enim Pompeium mittendum, alius ab urbe Pompeium non removendum, alius Caesarem cum suo exercitu, alius consules, nemo tamen ex senatus consulto privatos. Consules autem, quia verentur ne illud senatus consultum fiat, ut paludati exeant et contumeliose praeter eos ad alium res transferatur, omnino senatum haberi nolunt, usque eo, ut parum diligentes in re publica videantur: sed honeste, sive neglegentia sive inertia est sive ille, quem proposui, metus, latet sub hac temperantiae existimatione, nolle provinciam. A te litterae non venerunt et, nisi Deiotari subsecutae essent, in eam opinionem Cassius veniebat, quae diripisset ipse, ut viderentur ab hoste vastata, finisse bellum et Arabas in provinciam immisisse eosque Parthos esse senatui renuntiassent. Qua re tibi suadeo, quicumque est istis status rerum, diligenter et caute perscribas, ne aut velificatus alicui dicaris aut aliquid quod referret scire reticuisse. 3. Nunc exitus est anni: nam ego has litteras a. d. XIII. Kal. Decembr. scripsi. Plane nihil video ante Kal. Ianuar. agi posse. Nosti Marcellum, quam tardus et parum efficax sit, itemque Servius quam cunctator. Cuius modi putas hos esse, aut quam id, quod nolint, conficere posse, qui quae cupiunt tamen ita frigide agunt, ut nolle existimentur? Novis magistratibus autem, si Parthicum bellum erit, haec causa primos menses occupabit. Sin autem aut non erit istis bellum aut tantum erit, ut vos aut successores parvis additis copiis sustinere possint, Curionem video se dupliciter iactaturum: primum ut aliquid Caesari adimat, inde ut aliquid Pompeio tribuat, quodvis quamlibet tenue munusculum. Paullus porro non humane de provincia loquitur. Huius cupiditati occursurus est Furnius noster: plures suspicari non possum. 4. Haec novi: alia, quae possunt accidere, non cerno. Multa tempus adferre et praeparata mutare scio: sed intra fines hos quaecumque acciderint vertentur. Illud addo ad actiones C. Curionis, de agro Campano, de quo negant Caesarem laborare, sed Pompeium valde nolle, ne vacuus

adveniendi Caesari pateat. 5. Quod ad tuum decessum attinet, illud tibi non possum polliceri, me curaturum ut tibi succedatur: illud certe praestabo, ne amplius prorogetur. Tui consilii est, si tempus, si senatus coget, si honeste a nobis recusari non poterit, velisne perseverare: mei officii est meminisse, qua obtestatione discedens mihi, ne paterer fieri, mandaris.

XI.

M. Caelius, supplicationibus Ciceroni post magnam contentionem a senatu decretis, eum hortatur, ut decreti auctoribus pro eo, ut quisque meritis sit, gratias agat. Addit de successore Caesaris quid actum sit et rerum urbanarum commentarium mittit Sittianumque negotium commendat. Scripsit a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI S.

1. Non diu, sed acriter nos tuae supplicationes torserunt: incidamus enim in difficilem nodum. Nam Curio tui cupidissimus, cui omnibus rationibus comitiales [dies] eripiebantur, negabat se ullo modo pati posse decerni supplicationes, ne quod furore Paulli adeptus esset boni, sua culpa videretur amisisse et praevaricator causae publicae existimaretur. Itaque ad pactionem descendimus, et confirmarunt consules se his supplicationibus in hunc annum non usuros. Plane quod utrisque consulibus gratias agas est: Paulo magis certe. Nam Marcellus sic respondit ei, se spem in istis supplicationibus non habere, Paullus se omnino in hunc annum non edicturum. 2. Renuntiatum nobis erat Hirrum diutius dicturum: prendimus eum: non modo non fecit, sed quum de hostiis ageretur et posset rem impedire, si ut numeraretur postularet, tacuit. Tantum Catoni adsensus est, qui de te locutus honorifice, non decrerat supplicationes. Tertius ad hos Favonius accessit. Qua re pro cuiusque natura et instituto gratiae sunt agenda: his, quod tantum voluntatem ostenderunt, pro sententia, quum impedire possent, non pugnarunt, Curioni vero, quod de suarum actionum cursu tua causa deflexit. Nam Furnius et Lentulus, ut debuerunt, quasi eorum res esset, una nobiscum circumierunt et laborarunt. Balbi quoque Cornelli operam et sedulitatem laudare possum. Nam cum Curione vehementer locutus est et eum,

si aliter fecisset, iniuriam Caesari facturum dixit: tum eius fidem in suspicionem adduxit. Deceperant quidem, qui inique transigi volebant, Domitii, Scipiones: quibus hac re ad intercessionem evocandam interpellantibus venustissime Curio respondit se eo libentius non intercedere, quod quosdam, qui decernerent, videret confici nolle. 3. Quod ad rem publicam attinet, in unam causam omnis contentio coniecta est, de provinciis, in qua adhuc est: incubuisse cum senatu Pompeius videtur, ut Caesar Id. Novembr. decedat. Curio omnia potius subire constituit quam id pati: ceteras suas abiicit actiones. Nostri porro, quos tu bene nosti, ad extremum certamen rem deducere non audebant. Scaena rei totius haec: Pompeius, tamquam Caesarem non impugnet, sed quod illi aequum putet constituat, ait Curionem quaerere discordias. Valde autem non vult et plane timet Caesarem consulem designari prius, quam exercitum et provinciam tradiderit. Accipitur satis male a Curione et totus eius secundus consulatus exagitur. Hoc tibi dico: si omnibus rebus prement Curionem, Caesar defendet intercessorem: si — quod videntur — reformidabunt, Caesar quoad volet manebit. 4. Quam quisque sententiam dixerit, in commentario est rerum urbanarum: ex quo tu, quae digna sunt, selige: multa transi, in primis ludorum explosiones et funerum et ineptiarum ceterarum: plura habet utilia: denique malo in hanc partem errare, ut quae non desideres audias quam quidquam quod opus sit praetermittatur. Tibi curae fuisse de Sittiano negotio gaudeo. Sed, quoniam suspicaris, minus certa fide † eos tibi visos, tamquam procurator, sic agas, rogo.

XII.

M. Caelius queritur App. Claudium censorem tam ingrato esse animo, ut metuat ne ab hoc mox accusetur, se vero velle ante venire et lege Scantinia postulare. Scripsit a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI S.

1. Pudet me tibi confiteri et queri de Appii, hominis ingratisissimi, iniuriis, qui me odisse, quia magna mihi debebat beneficia, coepit et, quum homo avarus, ut ea solveret,

sibi imperare non posset, occultum bellum mihi indixit, ita occultum tamen, ut multi mihi renuntiarent et ipse facile animadvertentem male eum de me cogitare. Postea quam vero comperi eum collegium temptasse, deinde aperte cum quibusdam locutum, cum L. Domitio, ut nunc est, mihi inimicissimo homine, deliberare, velle hoc munusculum deferre Cn. Pompeio, ipsum ut reprehenderem et ab eo deprecarer iniuriam, quem vitam mihi debere putaram, impetrare a me non potui. 2. Quid ergo est? Tamen cum eius aliquot amicis, qui testes erant meorum in illum meritorum, locutus sum: postea quam illum ne cui satis faceret quidem me dignum habere sensi, malui collegae eius, homini alienissimo mihi et propter amicitiam tuam non aequissimo, me obligare quam illius simiae vultum subire. Id postquam rescit, excaudit et me causam inimicitiarum quaerere clamavit, ut, si mihi in pecunia minus satis fecisset, per hanc speciem simultatis eum consecraret. Postea non destitit arcessere Polam Servium accusatorem, inire cum Domitio consilia. 3. Quibus quum parum procederet ut ulla lege mihi ponerent accusatorem, compelli ea lege me voluerunt, qua dicere non poterant: insolentissimi homines summis Circensibus ludis meis postulandum me lege Scantinia curant. Vix hoc erat Pola elocutus, quum ego Appium censorem eadem lege postulavi. Quod melius caderet nihil vidi. Nam sic est a populo et non infimo quoque approbatum, ut maiorem Appio dolorem fama quam postulatio attulerit. Praeterea coepi sacellum, in domo quod est, ab eo petere. 4. Conturbat me mora servi huius, qui tibi litteras attulit. Nam acceptis prioribus litteris amplius quadraginta dies mansit. Quid tibi scribam nescio. Seis Domitio *comitiorum* diem timori esse. Te exspecto valde et quam primum videre cupio. A te peto, ut meas iniurias proinde doleas, ut me existimas et dolere et ulcisci tuas solere.

XIII.

Gratulatur M. Caelius M. Ciceroni de adfinitate Dolabellae, qui filiam eius in matrimonium duxerat, narrat de intercessione Curionis et de provinciis quid actum sit et de Q. Hortensio animam agente. Scripta est epistola a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI S.

1. Gratulor tibi adfinitatem viri me dius fidius optimi: nam hoc ego de illo existimo. Cetera porro, quibus adhuc ille sibi parum utilis fuit, et aetate iam sunt decussa et consuetudine atque auctoritate tua, pudore Tulliae si qua restabunt, confido celeriter sublaturum iri. Non est enim pugnam in vitiis neque hebes ad id, quod melius sit, intellegendum. Deinde, quod maximum est, ego illum valde amo. 2. Voles, Cicero, Curionem nostrum lautum intercessionis de provinciis exitum habuisse. Nam quum *de* intercessione referretur, quae relatio fiebat ex senatus consulto, primaque M. Marcelli sententia pronuntiata esset, qui agendum cum tribunis pl. censebat, frequens senatus in alia omnia iit. Stomacho est[scilicet Pompeius] Magnus nunc ita languenti, ut vix id, quod sibi placeat, reperiat. Transierant illuc, ut ratio esset eius habenda, qui *neque* exercitum neque provincias traderet. Quem ad modum hoc Pompeius laturus sit, quum cognoscam: quidnam rei publicae futurum sit, si . . . . . aut non curet, vos senes divites videritis. Q. Hortensius, quum has litteras scripsi, animam agebat.

XIV.

M. Caelius de Domitii repulsa, de Saturnini accusatione, de Pompeii et Caesaris discordiis, de Appii censoris ridicula diligentia refert et coniecturam de futuro rei publicae statu exponit. Scripta epistola est a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI S.

1. Tanti non fuit Arsacem capere et Seleuceam expugnare, ut earum rerum, quae hic gestae sunt, spectaculo careres. Numquam tibi oculi doluissent, si in repulsa Domitii vultum vidisses. Magna illa comitia fuerunt et plane studia ex partium sensu apparuerunt: perpauci necessitudinem secuti officium praestiterunt. Itaque mihi est Domitius inimicissimus, ut ne familiarem quidem suum quemquam tam oderit quam me, atque eo magis, quod per iniuriam sibi putat ereptum . . . . ., cuius ego auctor fuerim. Nunc furit tam gavisos homines suum dolorem, unum quemque studiosiorem Antonii. Nam Cn. Saturninum adolescentem ipse Cn. Domitius reum fecit, sane quam superiore a vita invidiosum: quod iudicium nunc

in expectatione est, etiam in bona spe, post Sex. Peducaei absolutionem. 2. De summa re publica saepe tibi scripsi, me annum pacem non videre, et quo propius ea contentio, quam fieri necesse est, accedit, eo clarius id periculum apparet. Propositum hoc est, de quo, qui rerum potiuntur, sunt dimicaturi, quod Cn. Pompeius constituit non pati C. Caesarem consulem aliter fieri, nisi exercitum et provincias tradiderit: Caesari autem persuasum est se salvum esse non posse, *si* ab exercitu recesserit. Fert illam tamen conditionem, ut ambo exercitus tradant. Sic illi amores et invidiosa coniunctio non ad occultam recidit obtrectionem, sed ad bellum se erupit, neque mearum rerum quid consilii capiam reperio: quod non dubito quin te quoque haec deliberatio sit perturbatura. Nam mihi cum hominibus his et gratia et necessitudo est, quum causam illam, non homines odi. 3. Illud te non arbitror fugere, quin homines in dissensione domestica debeant, quam diu civiliter sine armis certetur, honestiorem sequi partem: ubi ad bellum et castra ventum sit, firmiorem et id melius statuere, quod tutius sit. In hac discordia video Cn. Pompeium senatum quique res iudicant secum habiturum: ad Caesarem omnes, qui cum timore aut mala spe vivant, accessuros: exercitum conferendum non esse. Omnino satis spatii est ad considerandas utriusque copias et eligendam partem. 4. Prope oblitus sum, quod maxime fuit scribendum. Scis Appium censorem hic ostenta facere? de signis et tabulis, de agri modo, de aere alieno acerrime agere? Persuasum est ei censuram lomentum aut nitrum esse. Errare mihi videtur: nam *dum* sordes eluere vult, venas sibi omnes et viscera aperit. Curre, per deos atque homines! et quam primum haec risum veni: legis Scantinae iudicium apud Drusum fieri, Appium de tabulis et signis agere. Crede mihi, est properandum. Curio noster sapienter id, quod remisit de stipendio Pompeii, fecisse existimatur. Ad summam quaeris quid putem futurum. Si alter uter eorum ad Parthicum bellum non eat, video magnas impendere discordias, quas ferrum et vis iudicabit. Uterque et animo et copiis est paratus. Si sine tuo periculo fieri posset, magnum et iucundum tibi Fortuna spectaculum parabat.

XV.

M. Caelius Cn. Pompeium vituperat, C. Caesarem laudat, ut firmiorem: tum significat de desiderio conveniendi Ciceronis, de itinere ad Alpes et Domitio dimisso. Scripta epistola est a. u. c. 705.

CAELIUS CICERONI S.

1. Ecquando tu hominem ineptiorem quam tuum Cn. Pompeium vidisti, qui tantas turbas, quum tam nugax esset, commoritur? Ecquem autem Caesare nostro acriorem in rebus gerendis, eodem in victoria temperatiorem aut legisti aut audisti? Quid est? num tibi nostri milites, qui durissimis et frigidissimis locis, taeterrima hieme, bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis esse pasti videntur? Quid? iam? inquis. Gloriose omnia. Si scias quam sollicitus sim, tum hanc meam gloriam, quae ad me nihil pertinet, derideas. Quae tibi exponere nisi coram non possum: idque celeriter fore spero. Nam me, quum expulisset ex Italia Pompeium, constituit ad urbem vocare: id quod iam existimo confectum, nisi si maluit Pompeius Brundisii circumsederi. 2. Peream, si minima causa est properandi isto mihi, quod te videre et omnia intima conferre discupio. Habeo autem quam multa. Hui vereor, quod solet fieri, ne, quum te videro, omnia obliviscar. Sed tamen quodnam ob scelus iter mihi necessarium retro ad Alpes versus incidit? Adeo, quod Intimelii in armis sunt, neque de magna causa. Bellienus, verna Demetrii, qui ibi cum praesidio erat, Domitium quemdam, nobilem illic, Caesaris hospitem, a contraria factione nummis acceptis comprehendit et strangulavit. Civitas ad arma iit: eo nunc . . . . cohortibus mihi per nives eundum est. Usque quaque, inquis, se Domitii male dant. Vellem quidem Venere prognatus tantum animi habuisset in vestro Domitio, quantum Pseccade natus in hoc habuit. Ciceroni F. S. D.

XVI.

Pulso ex Italia a C. Caesare Cn. Pompeio, suadet M. Ciceroni M. Caelius, ne afflictam fortunam sequi velit, sed ut se saltem in aliquod oppidum a bello vacuum recipiat. Scripta epistola est a. u. c. 705.

CAELIUS CICERONI S.

1. Exanimatus tuis litteris, quibus te nihil nisi triste co-

gitare ostendisti neque id quid esset perscripsisti neque non tamen quale esset quod cogitares aperuisti, has ad te illico litteras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos te oro et obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas. Nam deos hominesque amicitiamque nostram testificor, me tibi praedixisse neque temere monuisse, sed postquam Caesarem convenerim sententiamque eius, qualis futura esset parta victoria, cognoverim, te certiore fecisse. Si existimas eandem rationem fore Caesaris in dimittendis adversariis et condicionibus ferendis, erras. Nihil nisi atrox et saevum cogitat atque etiam loquitur. Iratus senatui exiit: his intercessionibus plane incitatus est: non mehercules erit deprecationi locus. 2. Qua re si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuae reliquae tibi carae sunt: si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valemus: quorum fortunam non debes velle conturbare, ut eam causam, in cuius victoria salus nostra est, odisse aut relinquere cogamur aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita, quod offensae fuerit in ista cunctatione, te subisse: nunc te contra victorem Caesarem facere, quem dubiis rebus laedere noluisti, et ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summae stultitiae est. Vide ne, dum pudet te parum optimate esse, parum diligenter quid optimum sit eligas. 3. Quod si totum tibi persuadere non possum, saltem, dum quid de Hispaniis agamus scitur, exspecta: quas tibi nuntio adventu Caesaris fore nostras. Quam isti spem habeant amissis Hispaniis nescio. Quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere, non me dius fidius reperio. 4. Hoc, quod tu non dicendo mihi significasti, Caesar audierat ac, simul atque 'Have' mihi dixit, statim quid de te audisset exposuit. Negavi me scire, sed tamen ab eo petii, ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit. Nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad urbem accederem, ubicumque esses, ad te perecurrissem et hoc a te praesens contendissem atque omni vi te retinuissem. 5. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas, ne te sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides

nullum esse. Quod si te aut voces optimatum commovent aut non nullorum hominum insolentiam et iactationem ferre non potes, eligas censeo aliquod oppidum vacuum a bello, dum haec decernuntur, quae iam erunt confecta. Id si feceris, et ego te sapienter fecisse iudicabo et Caesarem non offendes.

XVII.

Queritur M. Caelius se Curionis amore et odio App. Claudii in eas partes vocatum esse, unde hunc multa incommoda sibi nascentur. A C. enim Caesare quum Romae praetor relictus esset, ait se rebus urbanis Trebonio mandatis multa sibi mala invidia et aemulatione contraxisse et consilii sui se iam paene paenitere. Scripsit a. u. c. 706.

CAELIUS CICERONI S.

1. Ergo me potius in Hispania fuisse tum quam Formiis, quum tu profectus es ad Pompeium! Quod ulinam aut Ap-
pius Claudius *in hac parte fuisset aut* in ista parte C. Curio, cuius amicitia me paullatim in hanc perditam causam imposuit: nam mihi sentio bonam mentem iracundia et amore ablatam. Tu [tu] porro, quum ad te proficiscens Arimino noctu venissem, dum mihi pacis mandata das ad Caesarem et mirificum civem agis, amici officium neglexisti neque mihi consuluisti. Neque haec dico, quod diffidam huic causae, sed, crede mihi, perire satius est quam hos videre. 2. Quod si timor vestrae crudelitatis non esset, eiecti iam pridem hinc essemus. Nam hic nunc praeter feneratores paucos nec homo nec ordo quisquam est nisi Pompeianus. Equidem iam effeci, ut maxime plebs et, qui antea noster fuit, populus vester esset. Cur hoc, inquis? Immo reliqua expectate: vos invitos vincere coëgero. An miramini me Catonem? Vos dormitis, nec haec adhuc mihi videmini intellegere, qua nos valeamus et qua simus imbecilli. Atque hoc nullius praemii spe faciam, sed, quod apud me plurimum solet valere, doloris atque indignitatis causa. Quid istic facitis? Proelium expectatis, quod firmissimum habet? Vestras copias non novi: nostri valde depugnare et facile al-
gere et esurire consuerunt.

LIBER IX.

AD M. TERENTIUM VARRONEM ET CETEROS.

I.

M. Cicero M. Terentii Varronis adventum expectat, ut adflicta re publica non minus ex consuetudine eius quam ex studiis ac libris, cum quibus iam in gratiam redierit, solacium doloris petat. Scripsit a. u. c. 708.

CICERO M. VARRONI S.

1. Ex iis litteris, quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres et ubi esses cognovi, quando autem te visuri essemus nihil sane ex iisdem litteris potui suspicari. In spem tamen venio appropinquare tuum adventum: qui mihi utinam solacio sit! Etsi tot tantisque rebus urgemur, nullam ut levationem quisquam non stultissimus sperare debeat: sed tamen aut tu potes me aut ego te fortasse aliqua re iuvare. 2. Scito enim me, postea quam in urbem venerim, redisse cum veteribus amicis, id est, cum libris nostris, in gratiam: etsi non idcirco eorum usum dimiseram, quod iis suscenserem, sed quod eorum me suppudebat. Videbar enim mihi, quum me in res turbulentissimas infidelissimis sociis demissem, praeceptis illorum non satis paruisse. Ignoscunt mihi, revocant in consuetudinem pristinam teque, quod in eo permanseris, sapientiore quam me dicunt fuisse. Quam ob rem, quoniam placatis iis utor, videor sperare debere, si te viderim, et ea, quae premant, et ea, quae impendeant, me facile laturum. Quam ob rem sive in Tusculano sive in Cumano ad te placebit sive, quod minime velim, Romae, dum modo simul simus, perficiam profecto, ut id utriusque nostrum commodissimum esse iudicetur.

II.

Retentae epistolae causam exponit: deinde suadet, ut, id quod ipse faciat, oculos hominum vitet, donec gratulatio Africanae victoriae

effervescat: postremo suum iuvandae rei publicae desiderium declarat. Scripsit a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

1. Caninius *tuis* idem et idem noster, quum ad me per vesperi venisset et se postridie mane ad te iturum esse dixisset, dixi ei me daturum aliquid: mane ut peteret rogavi. Conseripsi epistolam noctu, nec ille ad me rediit: oblitum credidi. At tamen eam ipsam tibi epistolam misissem per meos, nisi audissem ex eodem postridie te mane e Tusculano exiturum. At tibi repente paucis post diebus, quum minime exspectarem, venit ad me Caninius mane: proficisci ad te statim dixit. Etsi erat *ἔσολος* illa epistola, praesertim tantis postea novis rebus adlatis, tamen perire lucubrationem meam nolui et eam ipsam Caninio dedi: sed cum eo ut cum homine docto et *tui* amantissimo locutus ea sum, quae pertulisse illum ad te existimo. 2. Tibi autem idem consilii do quod mihimet ipsi, ut vitemus oculos hominum, si linguas minus facile possimus. Qui enim victoria se eferunt, quasi victos nos intuentur: qui autem victos nostros moleste ferunt, nos dolent vivere. Quaeres fortasse cur, quum haec in urbe sint, non absim, quem ad modum tu. Tu enim ipse, qui et me et alios prudentia vincis, omnia, credo, vidisti, nihil te omnino fefellit. Quis est tam lynceus qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat? 3. Ac mihi quidem iam pridem venit in mentem bellum esse aliquo exire, ut ea, quae agebantur hic quaeque dicebantur, nec viderem nec audirem. Sed calumniabar ipse: putabam, qui ob viam mihi venisset, ut cuique commodum esset, suspicaturum aut dicturum, etiam si non suspicaretur: 'Hic aut metuit et ea re fugit aut aliquid cogitat et habet navem paratam'. Denique levissime qui suspicaretur et qui fortasse me optime novisset, putaret me idcirco discedere, quod quosdam homines oculi mei ferre non possent. Haec ego suspiciens adhuc Romae maneo, et tamen *λεληθότως* consuetudo diuturna callum iam obduxit stomacho meo. 4. Habes rationem mei consilii. Tibi igitur hoc censeo: latendum tantisper ibidem, dum effervescit haec gratulatio et simul dum audiamus quem

ad modum negotium confectum sit: confectum enim esse existimo. Magni autem intererit qui fuerit victoris animus, qui exitus rerum: quamquam quo me coniectura ducat habeo, sed exspecto tamen. 5. Te vero nolo, nisi ipse rumor iam raucus erit factus, ad Baias venire. Erit enim nobis honestius, etiam quum hinc discesserimus, videri venisse in illa loca ploratum potius *quam* natatum. Sed haec tu melius, modo nobis stet illud, una vivere in studiis nostris, a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc vero etiam salutem: non deesse, si quis adhibere volet, non modo ut architectos, verum etiam ut fabros, ad aedificandam rem publicam et potius libenter accurrere: si nemo utetur opera, tamen et scribere et legere *πολιτείας*, et si minus in curia atque in foro, at in litteris et libris, ut doctissimi veteres fecerunt, gubernare rem publicam et de moribus ac legibus quaerere. Mihi haec videntur. Tu quid sis facturus et quid tibi placeat, pergratum erit, si ad me scripseris.

III.

M. Tullius iturum se ad M. Varronem scribit, sed fore qui iam reprehendant hac civitatis calamitate, quod Baias se conferant: se vero contemptis barbarorum vocibus litterarum studia persequi. Scripta epistola est a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

1. Etsi quid scriberem non habebam, tamen Caninio ad te eunti non potui nihil dare. Quid ergo potissimum scribam? Quod velle te puto, cito me ad te esse venturum. Etsi vide, quaeso, satisne rectum sit nos hoc tanto incendio civitatis in istis locis esse. Dabimus sermonem iis, qui nesciunt nobis, quocumque in loco simus, eundem cultum, eundem victum esse. Quid re fert? tamen in sermonem incidemus. Valde id, credo, laborandum est, ne, quum omnes in omni genere et scelèrum et flagitiorum volutentur, nostra nobiscum aut inter nos cessatio vituperetur. 2. Ego vero neglecta barbarorum inscitia persequar te: quamvis enim sint haec misera, quae sunt miserima, tamen artes nostrae nescio quo modo nunc uberiores fructus ferre videntur quam olim ferebant, sive quia nulla nunc in re alia acquiescimus, sive

quod gravitas morbi facit ut medicina egeamus, eaque nunc appareat, cuius vim non sentiebamus, quum valebamus. Sed quid ego nunc haec ad te, cuius domi nascuntur, *πλαῦν' εἰς Ἀθήνας?* Nihil scilicet, nisi ut rescriberes aliquid, me exspectares. Sic igitur facies.

IV.

Possitne Varro venire necne iocose quaerit. Scripsit a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

Περὶ δυνατῶν me scito *κατὰ Διόδωρον κρῖνειν*. Quapropter, si venturus es, scito necesse esse te venire: sin autem non es, *τῶν ἀδυνατῶν* est te venire. Nunc vide utra te *κρίσις* magis delectet, Chrysippi an haec, quam noster Diodotus non concoquebat. Sed de his etiam rebus, otiosi quum erimus, loquemur: hoc etiam *κατὰ Χρύσιππον δυνατῶν* est. De Coctio mihi gratum est: nam id etiam Attico mandaram. Tu si minus ad nos, *nos* accurremus ad te. Si hortum in bybliothea habes, deerit nihil.

V.

M. Cicero probat et diem, quo conventuri sint, et suum Varronisque consilium, quod semel a Caesare victi ab armis discesserint. Scripsit a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

1. Mihi vero ad Nonas bene maturum videtur fore, neque solum propter rei publicae, sed etiam propter anni tempus. Qua re istum diem probō: itaque eundem ipse sequar. 2. Consilii nostri, ne si eos quidem, qui id secuti non sunt, non paeniteret, nobis paenitendum putarem. Secuti enim sumus non spem, sed officium: reliquimus autem non officium, sed desperationem. Ita verecundiores fuimus quam qui se domo non commoverunt, saniores quam qui amissis opibus domum non reverterunt. Sed nihil minus fero quam severitatem otiosorum et, quoquo modo se res habet, magis illos vereor, qui in bello occiderunt, quam hos curo, quibus non satis facimus, quia vivimus. 3. Mihi si spatium fuerit

in Tusculanum ante Nonas veniendi, istic te videbo: si minus, persequar in Cumanum et ante te certiolem faciam, ut lavatio parata sit.

VI.

M. Cicero M. Varroni C. Caesaris ex Africano bello adventum nuntiat et belli civilis causam in Pompeium potius quam in Caesarem confert. Laudat Varronem, quod in litteris vivere quam armis experiri maluerit. Scripta epistola est a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

1. Caninius noster me tuis verbis admonuit, ut scriberem ad te, si quid esset quod putarem te scire oportere. Est igitur adventus Caesaris scilicet in expectatione, neque tu id ignoras. Sed tamen, quum ille scripsisset, ut opinor, se in Alsiense venturum, scripserunt ad eum sui, ne id faceret: multos ei molestos fore ipsumque multis: Ostiae videri commodius eum exire posse. Id ego non intellegebam quid interesset. Sed tamen Hirtius mihi dixit et se ad eum et Balbum et Oppium scripsisse, ut ita faceret, homines, ut cognovi, amantes tui. 2. Hoc ego idcirco nosse te volui, ut scires hospitium tibi ubi parares vel potius ut utrobique: quid enim ille facturus sit incertum est: et simul ostentavi tibi me istis esse familiarem et consiliis eorum interesse. Quod ego cur nolim nihil video. Non enim est idem ferre, si quid ferendum est, et probare, si quid non probandum est. Etsi quid non probem equidem iam nescio praeter initia rerum: nam haec in voluntate fuerunt. Vidi enim — nam tu aberas — nostros amicos cupere bellum, hunc autem non tam cupere quam non timere — ergo haec consilii fuerunt, reliqua necessaria —, vincere autem aut hos aut illos necesse esse. 3. Scio te semper mecum in luctu fuisse, quum videremus quum illud ingens malum alterius utrius exercitus et ducum interitum, tum vero extremum malorum omnium esse civilis belli victoriam: quam quidem ego etiam illorum timebam, ad quos veneramus. Crudeliter enim otiosis minabantur, eratque iis et tua invisita voluntas et mea oratio. Nunc vero, si essent nostri potiti, valde intemperantes fuissent: erant enim nobis perirati, quasi quidquam de nostra salute

decrevissemus, quod non idem illis censussemus, aut quasi utilius rei publicae fuerit eos etiam ad bestiarum auxilium confugere quam vel emori vel cum spe si non optima, at aliqua tamen vivere. 4. At in perturbata re publica vivimus. Quis negat? Sed hoc viderint ii, qui nulla sibi subsidia ad omnes vitae status paraverunt. Huc enim ut venirem, superior longius quam volui fluxit oratio. Quum enim te semper magnum hominem duxerim, quod his tempestatibus es prope solus in portu fructusque doctrinae percipis eos, qui maximi sunt, ut ea consideres eaque tractes, quorum et usus et delectatio est omnibus istorum et actis et voluptatibus anteponenda, equidem hos tuos Tusculanenses dies instar esse vitae puto libenterque omnibus omnes opes concesserim, ut mihi liceat vi nulla interpellante isto modo vivere. 5. Quod nos quoque imitamur, ut possumus, et in nostris studiis libentissime conquiescimus. Quis enim hoc non dederit nobis, ut, quum opera nostra patria sive non possit uti sive nolit, ad eam vitam revertamur, quam multi docti homines, fortasse non recte, sed tamen multi etiam rei publicae praeponendam putaverunt? Quae igitur studia magnorum hominum sententia vacationem habent quandam publici muneris, iis concedente re publica cur non abutamur? 6. Sed plus facio quam Caninius mandavit. Ille enim si quid ego scirem, rogarat, quod tu nescires: ego tibi ea narro, quae tu melius scis quam ipse, qui narro. Faciam ergo illud, quod rogatus sum, ut eorum, quae temporis huius sint, quae vera audiero, ne quid ignores.

VII.

Iam tempus esse ait M. Cicero, ut ab urbe discedat, et de Caesaris ex Africano bello redeuntis itinere diversos rumores nuntiat. Scripsit a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

1. Cenabam apud Seium, quum utriusque nostrum redditae sunt a te litterae. Mihi vero iam maturum videtur. Nam quod antea te calumniatus sum, indicabo malitiam meam. Volebam prope alicubi esse te, si quid bonae salutis, *σύν τε δὲ ἐρχομένῳ*. Nunc, quoniam confecta sunt omnia, dubi-

tandum non est quin equis viris. Nam ut audivi de L. Caesare F., mecum ipse:

Quid hic mihi faciet patri?

Itaque non desino apud istos, qui nunc dominantur, cenitare. Quid faciam? tempori serviendum est. 2. Sed ridicula missa, praesertim quum sit nihil quod rideamus.

Africa terribili tremuit horrida terra tumultu.

Itaque nullum est ἀποπροηγμένον quod non verear. Sed quod quaeris quando, qua, quo, nihil adhuc scimus. Istuc ipsum de Baiis, non nulli dubitant an per Sardiniam veniat. Illud enim adhuc praedium suum non inspexit, nec ullum habet deterius, sed tamen non contemnit. Ego omnino magis arbitror per Siciliam Veliam: iam sciemus: adventat enim Dolabella: eum puto magistrum fore.

Πολλοὶ μαθηταὶ κρείσσορες διδασκάλων.

Sed tamen, si sciam quid tu constitueris, meum consilium accommodabo potissimum ad tuum. Qua re exspecto tuas litteras.

VIII.

Promiserat M. Varro ad M. Ciceronem se librum aliquem missurum: Cicero eum promissi admonet missis quattuor Academicorum libris. Scripsit a. u. c. 709.

CICERO VARRONI.

1. Etsi munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet nisi concitatus, tamen ego exspectatione promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem. Misi autem ad te quattuor admonitores non nimis verecundos. Nosti enim profecto os illius adolescentioris Academiae. Ex ea igitur media excitatos misi, qui metuo ne te forte flagitent: ego autem mandavi, ut rogarent. Exspectabam omnino iam diu meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem quam aliquid accepissem, ut possem te remunerari quam simillimo munere. Sed quum tu tardius faceres, id est, ut ego interpretor, diligentius, teneri non potui quin coniunctionem studiorum amorisque nostri quo possem litterarum genere declararem. Feci igitur sermonem inter nos habitum in Cumano, quum esset una Pomponius. Tibi dedi

partes Antiochinas, quas a te probari intellexisse mihi videbar: mihi sumpsit Philonis. Puto fore ut, quum legeris, mirere nos id locutos esse inter nos, quod numquam locuti sumus. Sed nosti morem dialogorum. 2. Post haec autem, mi Varro, quam plurima, si videtur, et de nobis inter nos: sero fortasse, sed superiorum temporum Fortuna rei publicae causam sustineat: haec ipsi praestare debemus. Atque utinam quietis temporibus atque aliquo si non bono, at saltem certo statu civitatis haec inter nos studia exercere possemus! Quamquam tum quidem vel aliae quaequam rationes honestas nobis et curas et actiones darent: nunc autem quid est sine his cur vivere velimus? Mihi vero cum his ipsis vix, his autem detractis ne vix quidem. Sed haec coram et saepius. Migrationem et emptionem feliciter evenire volo tumque in ea re consilium probo. Cura ut valeas.

IX.

Dolabella socero suo suadet, ut aut cum Caesare se coniungat aut certe in otium se referat: id quod idem M. Caelius suavit lib. VIII. ep. 16. Scripta epistola est a. u. c. 706.

DOLABELLA S. D. CICERONI.

1. S. V. G. V. et Tullia nostra recte V. Terentia minus belle habuit, sed certum scio iam convalescere eam. Praeterea rectissime sunt apud te omnia. Etsi nullo tempore in suspicionem tibi debui venire partium causa potius quam tua tibi suadere, ut te aut cum Caesare nobiscumque coniungeres aut certe in otium referres, praecipue nunc iam inclinata victoria, ne possum quidem in ullam aliam incidere opinionem nisi in eam, in qua scilicet tibi suadere videar, quod pie tacere non possim. Tu autem, mi Cicero, sic haec accipies, ut, sive probabuntur tibi sive non probabuntur, ab optimo certe animo ac deditissimo tibi et cogitata et scripta esse iudices. 2. Animadvertis Cn. Pompeium nec nominis sui nec rerum gestarum gloria neque etiam regum ac nationum clientelis, quas ostentare crebro solebat, esse tutum, et hoc etiam, quod infimo cuique contigit, illi non posse contingere, ut honeste effugere possit, pulso Italia, amissis

Hispaniis, capto exercitu veterano, circumvallato nunc denique: quod nescio an nulli unquam nostro acciderit imperatori. Quam ob rem quid aut ille sperare possit aut tu, animum adverte pro tua prudentia: sic enim facillime quod tibi utilissimum erit consilii capies. Illud autem a te peto, ut, si iam ille evitaverit hoc periculum et se abdiderit in classem, tu tuis rebus consulas et aliquando tibi potius quam cuivis sis amicus. Satis factum est iam a te vel officio vel familiaritati, satis factum etiam partibus et ei rei publicae, quam tu probabas. 3. Reliquum est ut ubi nunc est res publica, ibi simus potius quam, dum illam veterem sequamur, simus in nulla. Qua re velim, mi iucundissime Cicero, si forte Pompeius pulsus his quoque locis rursus alias regiones petere cogatur, ut tu te vel Athenas vel in quamvis quietam recipias civitatem. Quod si eris facturus, velim mihi scribas, ut ego, si ullo modo potero, ad te advolem. Quaecumque de tua dignitate ab imperatore erunt impetranda, qua est humanitate Caesar, facillimum erit ab eo tibi ipsi impetrare, et meas tamen preces apud eum non minimum auctoritatis habituras puto. Erit tuae quoque fidei et humanitatis curare, ut is tabellarius, quem ad te misi, reverti possit ad me et a te mihi litteras referat.

X.

M. Cicero inter Niciam et Vidium iudex in causa, ut videtur, pecuniaria constitutus iocose de grammaticis scribit. Iocatur etiam de P. Sullae morte. Epistola scripta est a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. P. DOLABELLAE.

1. Non sum ausus Salvio nostro nihil ad te litterarum dare, nec meherecule habebam quid scriberem, nisi te a me mirabiliter amari: de quo etiam nihil scribente me te non dubitare certo scio. Omnino mihi magis litterae sunt expectandae a te quam a me tibi. Nihil enim Romae geritur quod te putem scire curare: nisi forte scire vis me inter Niciam nostrum et Vidium iudicem esse. Profert alter, opinor, duobus versiculis expensum Niciae: alter Aristarchus hos ὀβελίσαι. Ego tamquam criticus antiquus iudicaturus sum utrum etc. III. 1.

sint τοῦ ποιητοῦ ἢ παρεμβεβλημένοι. 2. Puto te nunc dicere: 'Oblitusne es igitur fungorum illorum, quos apud Niciam? et ingentium squillarum cum sepiā Septimiae?' Quid ergo? tu adeo mihi excussam severitatem veterem putas, ut ne in foro *quidem* reliquiae pristinae frontis appareant? Sed tamen suavissimum *συμβιωτήν* nostrum praestabo integellum, nec committam ut, si ego eum condemnaro, tu restituas, ne habeat Bursa Plancus apud quem litteras discat. 3. Sed quid ago? quum mihi sit incertum tranquillone sis animo an ut in bello in aliqua maiuscula cura negotiove versere, labor longius. Quum igitur mihi erit exploratum te libenter esse risurum, scribam ad te pluribus. Te tamen hoc scire volo, vehementer populum sollicitum fuisse de P. Sullae morte, ante quam certum scierit. Nunc quaerere desiderunt, quo modo perierit: satis putant se scire, quod sciunt. Ego ceteroqui animo aequo fero: unum vereor, ne hasta Caesaris refrixerit.

XI.

M. Cicero acceptis post mortem Tulliae a P. Dolabella litteris, quibus ille significaverat se litteras ab eo expectare, respondet amanter et spem significat fore, ut Dolabellam mox convenire eiusque consuetudine ipse se confirmare possit. Scripsit a. u. c. 709.

CICERO DOLABELLAE S.

1. Vel meo ipsius interitu mallet litteras meas desiderares quam eo casu, quo sum gravissime adflictus: quem ferrem certe moderatius, si te haberem: nam et oratio tua prudens et amor erga me singularis multum levaret. Sed quoniam brevi tempore, ut opinio nostra est, te sum visurus, ita me adfectum offendes, ut multum a te possim iuvari, non quo ita sim fractus, ut aut hominem me esse oblitus sim aut fortunae succumbendum putem, sed tamen hilaritas illa nostra et suavitas, quae te praeter ceteros delectabat, erepta mihi omnis est. Firmitatem tamen et constantiam, si modo fuit aliquando in nobis, eandem cognosces, quam reliquisti. 2. Quod scribis proelia te mea causa sustinere, non tam id laboro, ut, si qui mihi obtrectent, a te refuten-

tur, quam intellegi cupio, quod certe intellegitur, me a te amari. Quod ut facias, te etiam atque etiam rogo, ignoscasque brevitati litterarum mearum: nam et celeriter una futuros nos arbitror et nondum *sum* satis confirmatus ad scribendum.

XII.

M. Cicero P. Dolabellae gratulatur de Baiarum salubritate et orationem pro rege Deiotaro mittit. Scripta est epistola a. u. c. 709.

CICERO DOLABELLAE.

1. Gratulor Baiis nostris, si quidem, ut scribis, salubres repente factae sunt, nisi forte te amant et tibi adsentantur et tam diu, dum tu ades, sunt oblatae sui. Quod quidem si ita est, minime miror caelum et terras vim suam, si tibi ita conveniat, dimittere. 2. Oratiunculam pro Deiotaro, quam requirebas, habebam mecum, quod non putaram. Itaque eam tibi misi: quam velim sic legas, ut causam tenuem et inopem nec descriptione magno opere dignam. Sed ego hospiti veteri et amico munusculum mittere *volui* levissime crasso filo, cuius modi ipsius solent esse munera. Tu velim animo sapienti fortique sis, ut tua moderatio et gravitas aliorum infamet iniuriam.

XIII.

M. Cicero P. Dolabellam rogat, ut C. Subernio Caleno et M. Planio Heredi, item Caleno, equitibus Romanis, reditum a C. Caesare impetret, quos scribit casu potius et necessitate quadam coactos quam voluntate sua Pompeianis in Hispania se adiunxisse. Scripta epistola est, a. u. c. 709.

CICERO DOLABELLAE S.

1. C. Subernius Calenus et meus est familiaris et Leptae nostri familiarissimi pernecessarius. Is quum vitandi belli causa profectus esset in Hispaniam cum M. Varrone ante bellum, ut in ea provincia esset, in qua nemo nostrum post Afranium superatum bellum ullum fore putarat, incidit in ea ipsa mala, quae summo studio vitaverat. Oppressus est enim bello repentino, quod bellum commotum a Scapula ita postea confirmatum est a Pompeio, ut nulla ratione ab illa miseria

se eripere posset. 2. Eadem causa fere est M. Planii Heredis, qui est item Calenus, Leptae nostri familiarissimus. Hosce igitur ambos tibi sic commendo, ut maiore cura, studio, sollicitudine animi commendare non possim. Volo ipsorum causa, meque in eo vehementer et amicitia movet et humanitas. Lepta vero quum ita laboret, ut eius fortunae videantur in discrimen venire, non possum ego non aut proxime atque ille aut etiam aequae laborare. Quapropter etsi saepe expertus sum quantum me amares, tamen sic velim tibi persuadeas, id me in hac re maxime iudicaturum. 3. Peto igitur a te vel, si pateris, oro, ut homines miseros et fortuna, quam vitare nemo potest, magis quam culpa calamitosos conserves incolumes, velisque per te me hoc muneris quum ipsis amicis hominibus, quum municipio Caleno, quocum mihi magna necessitudo est, tum Leptae, quem omnibus antepono, dare. 4. Quod dicturus sum, puto equidem non valde ad rem pertinere, sed tamen nihil obest dicere. Res familiaris alteri eorum valde exigua est, alteri vix equestris. Quapropter quoniam his Caesar vitam sua liberalitate concessit nec est quod iis praeterea magno opere possit adimi, redditum, si me tantum amas, quantum certe amas, hominibus confice. In quo nihil est praeter viam longam: quam idcirco non fugiunt, ut et vivant cum suis et moriantur domi. Quod ut enitare contendasque vel potius ut perficias — posse enim te mihi persuasi —, vehementer te etiam atque etiam rogo.

XIV.

P. Dolabellam laudat M. Cicero, quod columnam mortuo Caesari quasi aram deo erectam everterit et in eos, qui contra libertatem tumultuati erant, animadverterit. Scripta epistola est a. u. c. 710.

CICERO DOLABELLAE CONSULI SUO S.

1. Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria satique ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam, tamen non possum non confiteri cumulari me maximo gaudeo, quod vulgo hominum opinio socium me ascribat tuis laudibus. Neminem conveni — convenio autem cotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causa in haec loca

veniant, praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei —, quin omnes, quum te summis laudibus ad caelum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. Negant enim se dubitare quin tu meis praeceptis et consiliis obtemperans praestantissimum te civem et singularem consulem praebeas. 2. Quibus ego quamquam verissime possum respondere te, quae facias, tuo iudicio et tua sponte facere nec cuiusquam egere consilio, tamen neque plane adsentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur, neque valde nego. Sum enim avidior etiam quam satis est gloriae. Et tamen non alienum est dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni regum regi fuit honestum habere aliquem in consiliis capiundis Nestorem: mihi vero gloriosum te iuvenem consulem florere laudibus quasi alumnum disciplinae meae. 3. L. quidem Caesar, quum ad eum aegrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen ante quam me plane salutavit: 'O mi Cicero', inquit, gratulor tibi, quum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, iam salvi esse possemus. Dolabellae vero tuo et gratulor et gratias ago, quem quidem post te consulem solum possumus vere consulem dicere. Deinde multa de facto ac de re gesta, tum nihil magnificentius, nihil praeclarius actum unquam, nihil rei publicae salutaris. Atque haec una vox omnium est. 4. A te autem peto, ut me hanc quasi falsam hereditatem alienae gloriae sinas cernere meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. Quamquam, mi Dolabella, — haec enim iocatus sum — libentius omnes meas, si modo sunt aliquae meae, laudes ad te transfuderim quam aliquam partem exhauserim ex tuis. Nam quum te semper tantum dilexerim, quantum tu intellegere potuisti, tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulerius, nihil amabilius. 5. Semper amavi, ut scis, M. Brutum propter eius summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam. Tamen Idibus Martiis tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi iam pridem cumulatam etiam videbatur.

Quis erat qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? Tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. 6. Qua re quid est quod ego te hortor, ut dignitati et gloriae servias? Proponam tibi claros viros, quod facere solent qui hortantur? Neminem habeo clariorem quam te ipsum: te imitere oportet, tecum ipse certes. Ne licet quidem tibi iam tantis rebus gestis non tui similem esse. 7. Quod quum ita sit, hortatio non est necessaria: gratulatione magis utendum est. Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modo non invidiosa, sed etiam popularis esset et quum bonis omnibus tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuae, sed contigit magnitudine quum animi tum etiam ingenii atque consilii. Legi enim contionem tuam. Nihil illa sapientius: ita pedetemptim et gradatim tum accessus a te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret. 8. Liberasti igitur et urbem periculo et civitatem metu, neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum. Quo facto intellegere debes in te positam esse rem publicam tibi que non modo tuendos, sed etiam ornandos esse illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu quoniam rem publicam nosque conservas, fac ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

XV.

M. Cicero L. Papirio Paeto ad duas epistolas respondet, priori de valetudine et de illius in se amore ac incunditate, alterius nihil re ferre, utrum Romae sit an Neapoli, quum Romae unius nutu regantur omnia. Scripta epistola est a. u. c. 708.

CICERO PAETO S.

1. Duabus tuis epistolis respondebo: uni, quam quadri-duo ante acceperam a Zetho: alteri, quam attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis litteris intellexi pergratam tibi [esse curam meam valetudinis tuae animumque erga te meum quem tibi] perspectum esse gaudeo. Sed, mihi crede, non

perinde, ut est reapse, ex litteris perspicere potuisti. Nam quum a satis multis — non enim possum aliter dicere — et coli me videam et diligi, nemo est illorum omnium mihi te iucundior. Nam quod me amas, quod id et iam pridem et constanter facis, est id quidem magnum atque haud scio an maximum, sed tibi commune cum multis: quod tu ipse tam amandus es tamque dulcis tamque in omni genere iucundus, id est proprie tuum. 2. Accedunt non Attici, sed saliores quam illi Atticorum, Romani veteres atque urbani sales. Ego autem — existimes licet quod lubet — mirifice capior facetiis, maxime nostratibus, praesertim quum eas videam primum oblitus Latio tum, quum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero etiam bracatis et transalpinis nationibus, ut nullum veteris leporis vestigium appareat. Itaque, te quum video, omnes mihi Granios, omnes Lucilios, vere ut dicam, Crassos quoque et Laelios videre videor. Moriar, si praeter te quemquam reliquum habeo in quo possim imaginem antiquae et vernaculae festivitatis agnoscere. Ad hos lepores quum amor erga me tantus accedat, miraris me tanta perturbatione valetudinis tuae tam graviter exanimatum fuisse? 3. Quod autem altera epistola purgas te non dissuasorem mihi emptionis Neapolitanae fuisse, sed auctorem commorationis urbanae, neque ego aliter accepi: intellexi tamen idem, quod his intellego litteris, non existimasse te mihi licere, id quod ego arbitrabar, res has non omnino quidem, sed magnam partem relinquere. Catulum mihi narras et illa tempora. Quid simile? Ne mihi quidem ipsi tunc placebat diutius abesse ab rei publicae custodia. Sedebamus enim in puppi et clavum tenebamus: nunc autem vix est in sentina locus. 4. An minus multa senatus consulta futura putas, si ego sim Neapoli? Romae quum sum et urgeo forum, senatus consulta scribuntur apud amatorem tuum, familiarem meum. Et quidem quum in mentem venit, ponor ad scribendum, et ante audio senatus consultum in Armeniam et Syriam esse perlatum, quod in meam sententiam factum esse dicatur, quam omnino mentionem ullam de ea re esse factam. Atque hoc nolim me iocari putes: nam mihi scito iam a regibus ultimis adlatas esse litteras, quibus mihi gra-

lias agant, quod se mea sententia reges appellaverim: quos ego non modo reges appellatos, sed omnino natos nesciebam. 5. Quid ergo est? Tamen, quam diu hic erit noster hic praefectus moribus, parebo auctoritati tuae: quum vero aberit, ad fungos me tuos conferam. Domum si habebō, in denos dies singulos sumptuariae legis dies conferam. Sin autem minus invenero quod placeat, decrevi habitare apud te: scio enim me nihil tibi gratius facere posse. Domum Sullanam desperabam iam, ut tibi proxime scripsi, sed tamen non abieci. Tu velim, ut scribis, cum fabris eam perspicias. Si enim nihil est in parietibus aut in tecto vitii, cetera mihi probabuntur.

XVI.

M. Cicero L. Papirio Paeto scribit se nihil praetermisisse, ut Caesarianorum sibi benevolentiam conciliaret, nec boni civis aut sapientis hominis officium in se posse desiderari. Denique Paeti locis iocosa reddit. Scripta est epistola a. u. c. 708.

CICERO PAETO S.

1. Delectarunt me tuae litterae, in quibus primum amavi amorem tuum, qui te ad scribendum incitavit verentem, ne Silius suo nuntio aliquid mihi sollicitudinis attulisset: de quo et tu mihi antea scripseras, bis quidem eodem exemplo, facile ut intellegerem te esse commotum, et ego tibi accurate rescripseram, ut quoquo modo in tali re atque tempore aut liberarem te ista cura aut certe levarem. 2. Sed quoniam proximis quoque litteris ostendis, quantae tibi curae sit ea res, sic, mi Paete, habeto: quidquid arte fieri potuerit — non enim iam satis est consilio pugnare: artificium quoddam excogitandum est —, sed tamen quidquid elaborari aut effici potuerit ad istorum benevolentiam conciliandam et colligendam, summo studio me consecutum esse, nec frustra, ut arbitror: sic enim color, sic observor ab omnibus iis, qui a Caesare diliguntur, ut ab iis me amari putem. Nam etsi non facile diiudicatur amor verus et fictus, nisi aliquod incidat eius modi tempus, ut quasi aurum igni, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspicui possit, cetera sunt signa

communia, sed ego uno utor argumento, quam ob rem me ex animo vereque arbitrer diligi, quia et nostra fortuna ea est et illorum, ut simulandi causa non sit. 3. De illo autem, quem penes est omnis potestas, nihil video quod timeam: nisi quod omnia sunt incerta, quum a iure discessum est, nec praestari quidquam potest, quale futurum sit, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine. Sed tamen eius ipsius nulla re a me offensus est animus. Est enim adhibita in ea re ipsa summa a nobis moderatio. Ut enim olim arbitrabar esse meum libere loqui, cuius opera esset in civitate libertas, sic ea nunc amissa nihil loqui quod offendat aut illius aut eorum, qui ab illo diliguntur, voluntatem. Effugere autem si velim non nullorum acute aut facete dictorum *famam*, fama ingenii mihi est abiicienda: quod, si id possem, non recusarem. 4. Sed tamen ipse Caesar habet peracere iudicium, et, ut Servius, frater tuus, quem litteratissimum fuisse iudico, facile diceret: 'Hic versus Plauti non est, hic est,' quod tritas aures haberet notandis generibus poetarum et consuetudine legendi, si: audio Caesarem, quum volumina iam confecerit *ἀποφθεγμάτων*, si quod adferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, reiicere solere: quod eo nunc magis facit, quia vivunt mecum fere cotidie illius familiares. Incidunt autem in sermone vario multa, quae fortasse illis quum dixi nec litterata nec insulsa esse videantur. Haec ad illum cum reliquis actis perferuntur: ita enim ipse mandavit. Sic fit ut, si quid praeterea de me audiat, non audiendum putet. Quam ob rem Oenomao tuo nihil utor: etsi posuisti loco versus Accianos. 5. Sed quae est invidia aut quid mihi nunc invideri potest? Verum fac esse omnia. Sic video philosophis placuisse iis, qui mihi soli videntur vim virtutis tenere, nihil esse sapientis praestare nisi culpam: qua mihi videor dupliciter carere, et quod ea senserim, quae rectissima fuerunt, et quod, quum viderem praesidii non satis esse ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus non putarim. Ergo in officio boni civis certe non sum reprehendus. Reliquum est, ne quid stulte, ne quid temere dicam aut faciam contra potentes: id quoque puto esse sapientis. Cetera vero, quid quisque me dixisse dicat aut quo modo ille

accipiat aut qua fide mecum vivant ii, qui me adsidue colunt et observant, praestare non possum. 6. Ita fit ut et consiliorum superiorum conscientia et praesentis temporis moderazione me consoler et illam Accii similitudinem non [modo] iam ad invidiam, sed ad fortunam transferam, quam existimo levem et imbecillam ab animo firmo et gravi tamquam fluctum a saxo frangi oportere. Etenim quum plena sint monumenta Graecorum, quem ad modum sapientissimi viri regna tulerint vel Athenis vel Syracusis, quum servientibus suis civitatibus fuerint ipsi quodam modo liberi, ego me non putem tueri meum statum sic posse, ut neque offendam animum cuiusquam nec frangam dignitatem meam? 7. Nunc venio ad iocationes tuas, quoniam tu secundum Oenomaum Accii, non, ut olim solebat, Atellanam, sed, ut nunc fit, mimum introduxisti. Quem tu mihi † popillium, quem denarium narras? quam tyrotarichi patinam? Facilitate mea ista ferebantur antea: nunc mutata res est. Hirtium ego et Dolabellam dicendi discipulos habeo, cenandi magistros. Puto enim te audisse, si forte ad vos omnia perferuntur, illos *apud me declamitare, me apud illos cenitare*. Tu autem quod mihi bonam copiam eiures nihil est: tum enim, quum rem habebas, quaesticulus te faciebat attentiores: nunc, quum tam aequo animo bona perdas, non eo sis consilio, ut, quum me hospitio recipias, aestimationem te aliquam putes accipere: etiam haec levior est plaga ab amico quam a debitore. 8. Nec tamen eas cenas quaero, ut magnae reliquiae fiant: quod erit, magnificum sit et lautum. Memini te mihi Phameae cenam narrare: temperius fiat, cetera eodem modo. Quod si perseveras me ad matris tuae cenam revocare, feram id quoque. Volo enim videre animum, qui mihi audeat ista, quae scribis, apponere aut etiam polypum miniati Iovis similem. Mihi crede, non audebis. Ante meum adventum fama ad te de mea nova laetitia venit: eam extimesces. Neque est quod in promulside spei ponas aliquid, quam totam sustuli. Solebam enim antea debilitari oleis et Lucanicis tuis. 9. Sed quid haec loquimur? liceat modo isto venire. Tu vero — volo enim abstergere animi tui metum —, ad tyrotarichum antiquum redi. Ego tibi unum sumptum ad-

feram, quod balneum calfacias oportebit: cetera more nostro: superiora illa lusimus. 10. De villa Seliciana et curasti diligenter et scripsisti facetissime. Itaque puto me praetermissurum. Salis enim satis est, sannionum parum.

XVII.

Quum C. Caesar militibus agros adsignaturus esse diceretur, veretur P. Papirius Paetus ne ad suos quoque agros res spectaret. De ea re igitur M. Cicero hac epistola agit cum amico scripta a. u. c. 708.

CICERO L. PAPIRIO PAETO.

1. Non tu homo ridiculus es, qui, quum Balbus noster apud te fuerit, ex me quaeras quid de istis municipiis et agris futurum putem? quasi aut ego quidquam sciam quod iste nesciat aut, si quid aliquando scio, non ex isto solem scire. Immo vero, si me amas, tu fac ut sciam quid de nobis futurum sit: habuisti enim in tua potestate, ex quo vel ex sobrio vel certe ex ebrio scire posses. Sed ego ista, mi Paete, non quaero: primum quia de lucro prope iam quadriennium vivimus, si aut hoc lucrum est aut haec vita, superstitem rei publicae vivere, deinde quod scire quoque mihi videor quid futurum sit. Fiet enim quodcumque volent qui valebunt, valebunt autem semper arma. Satis igitur nobis esse debet quidquid conceditur: hoc si qui pati non potuit, mori debuit. 2. Veientem quidem agrum et Capenam metuntur: hoc non longe abest a Tusculano. Nihil tamen timeo: fruor dum licet: opto ut semper liceat. Si id minus contigerit, tamen, quoniam ego vir fortis idemque philosophus vivere pulcherrimum duxi, non possum eum non diligere, cuius beneficio id consecutus sum. Qui si cupiat esse rem publicam, qualem fortasse et ille vult et omnes optare debemus, quid faciat tamen non habet: ita se cum multis colligavit. 3. Sed longius progredior: scribo enim ad te. Hoc tamen scito, non modo me, qui consiliis non intersum, sed ne ipsum quidem principem scire quid futurum sit. Nos enim illi servimus, ipse temporibus: ita nec ille quid tempora postulatura sint nec nos quid ille cogitet scire possumus. Haec tibi antea non rescripsi, non quo cessator esse solem, sed

praesertim in litteris, sed quum explorati nihil haberem, nec tibi sollicitudinem ex dubitatione mea nec spem ex adfirmatione adferre volui. Illud tamen ascribam, quod est verissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audisse. Tu tamen pro tua sapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre quaecumque erunt.

XVIII.

M. Cicero causas exponit L. Papirio cur alios declamando exercere coeperit. Tum iocatur de cevarum apparatu. Scripta epistola est a. u. c. 708.

CICERO S. D. L. PAPIRIO PAETO.

1. Quum essem otiosus in Tusculano, propterea quod discipulos ob viam miseram, ut eadem me quam maxime conciliarent familiari suo, accepi tuas litteras plenissimas suavtatis, ex quibus intellexi probari tibi meum consilium, quod, ut Dionysius tyrannus, quum Syracusis pulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse, sic ego sublatis iudiciis amisso regno forensi ludum quasi habere coeperim. 2. Quid quaeris? me quoque delectat consilium: multa enim consequor: primum, id quod maxime nunc opus est, munio me ad haec tempora. Id cuius modi sit nescio: tantum video, nullius adhuc consilium me huic antepone, nisi forte mori melius fuit: in lectulo, fateor, sed non accidit: in acie non fui. Ceteri quidem, Pompeius, Lentulus tuus, Scipio, Afranius foede perierunt. — At Cato praeclare. — Iam istuc quidem, quum volumus, licebit: demus modo operam ne tam necesse nobis sit quam illi fuit: id quod agimus. Ergo hoc primum. 3. Sequitur illud: ipse melior fio: primum valetudine, quam intermissis exercitationibus amiseram: deinde ipsa illa, si qua fuit in me, facultas orationis, nisi me ad has exercitationes rettulisset, exaruisset. Extremum illud est, quod tu nescio an primum putes: plures iam pavones confeci quam tu pullos columbinos. Tu istuc te Hateriano iure delectas, ego me hic Hirtiano. Veni igitur, si vir es, et disce a me *προλεγόμενας*, quas quaeris: etsi sus Minervam. 4. Sed quo modo, videro. Si aestimationes tuas vendere

non potes neque ollam denariorum implere, Romam tibi remigrandum est. Satius est hic cruditate quam istuc fame. Video te bona perdidisse: spero idem istuc familiares tuos. Actum igitur de te est, nisi provides. Potes mulo isto, quem tibi reliquum dicis esse, quoniam cantherium comedisti, Romam pervehi. Sella tibi erit in ludo tamquam hypodidascalo proxima: eam pulvinus sequetur.

XIX.

Quod scripserat L. Paetus tenui apparatu Balbum fuisse contentum, M. Cicero ita iocatur, quasi ille accusationem incontinentiae suae intenderit. Pertinet epistola ad a. u. c. 708.

CICERO S. D. L. PAPIRIO PAETO.

1. Tamen a malitia non discedis? Tenuiculo apparatu significas Balbum fuisse contentum. Hoc videris dicere, quum reges tam sint continentes, multo magis consulares esse oportere. Nescis me ab illo omnia expiscatum: recta enim a porta domum meam venit: neque hoc admiror, quod non suam potius, sed illud, quod non ad suum. Ego autem tribus primis verbis: 'Quid noster Paetus?' At ille adiurans, nusquam se umquam libentius. 2. Hoc si verbis adsecutus es, aures ad te adferam non minus elegantes: sin autem oponio, peto a te, ne plus esse balbos quam disertos putes. Me cotidie aliud ex alio impedit. Sed si me expediero, ut in ista loca venire possim, non committam ut te sero a me certiore factum putes.

XX.

Iocatur M. Cicero cum L. Paeto Epicureum se factum abiecta rei publicae cura lautiusque quam antea excipiendum esse. Dein vitae suae et studiorum rationes perscribit. Scripsit a. u. c. 708.

CICERO PAETO.

1. Dupliciter delectatus sum tuis litteris, et quod ipse risi et quod te intellexi iam posse ridere. Me autem a te, ut scurram velitem, malis oneratum esse non moleste tuli. Illud doleo, in ista loca venire me, ut constitueram, non potuisse: habuisses enim non hospitem, sed contubernalem.

At quem virum! non eum, quem tu es solitus promulside conficere. Integram famem ad ovum adfero: itaque usque ad assum vitulinum opera perducitur. Illa mea, quae solebas antea laudare, 'O hominem facilem! o hospitem non gravem!' abierunt. Nos omnem nostram de re publica curam, cogitationem de dicenda in senatu sententia, commentationem causarum abiiecimus: in Epicuri nos adversarii nostri castra coniecimus, nec tamen ad hanc insolentiam, sed ad illam tuam lautitiam, veterem dico, quum in sumptum habebas: etsi numquam plura praedia habuisti. 2. Proinde te paracum homine et edaci tibi res est et qui iam aliquid intellegat: *ὀψιμαθεις* autem homines scis quam insolentes sint. Dedicendae tibi sunt sportellae et artolagani tui. Nos iam etiam artis tantum habemus, ut Verrium tuum et Camillum — qua munditia homines! qua elegantia! — vocare saepius audeamus. Sed vide audaciam: etiam Hirtio cenam dedi, sine pavone tamen: in ea cena coquus meus praeter ius fervens nihil *non* potuit imitari. 3. Haec igitur est nunc vita nostra: mane salutamus domi et bonos viros multos, sed tristes, et hos laetos victores, qui me quidem perofficiose et peramanter observant. Ubi salutatio defluxit, litteris me involvo, aut scribo aut lego. Veniunt etiam qui me audiunt quasi doctum hominem, quia paullo sum quam ipsi doctior. Inde corpori omne tempus datur. Patriam elaxi iam et gravius et diutius quam ulla mater unicum filium. Sed cura, si me amas, ut valeas, ne ego te iacente bona tua comedim. Statui enim tibi ne aegroto quidem parcere.

XXI.

M. Cicero cum L. Paeto iocatur, quod ille se eius orationis fulmina imitari non posse scripserat: tum negat recte existimasse familiarem suum, Papirium quemquam nisi plebeium fuisse, id quod ita confutat, ut eius gentis historiam interponat. Annus quo scripta sit epistola accurate definiri non potest.

CICERO PAETO S.

1. Ain tandem? insanire tibi videris, quod imitere verborum meorum, ut scribis, fulmina? Tum insanires, si consequi non posses: quum vero etiam vincas, me prius irri-

deas quam te oportet. Qua re nihil tibi opus est illud a Tra-bea, sed potius *ἀπότευγμα* meum. Verum tamen quid tibi ego videor in epistolis? nonne plebeio sermone agere tecum? Nec enim semper eodem modo. Quid enim simile habet epistola aut iudicio aut contioni? Quin ipsa iudicia non solemus omnia tractare uno modo. Privatas causas et eas tenues agimus subtilius, capitis aut famae scilicet ornatus: epistolas vero cotidianis verbis texere solemus. 2. Sed tamen, mi Paete, qui tibi venit in mentem negare Papirium quemquam umquam nisi plebeium fuisse? Fuerunt enim patricii minorum gentium, quorum princeps L. Papirius Mugillanus, qui censor cum L. Sempronio Atratio fuit, quum ante consul cum eodem fuisset, annis post Romam conditam cccxii. Sed tum Papisii dicebamini. Post hunc xiii. fuerunt sella curuli ante L. Papirium Crassum, qui primum Papisius est vocari desitus. Is dictator cum L. Papirio Cursore, magistro equitum, factus est annis post Romam conditam ccccxv. et quadriennio post consul cum C. Duilio. Hunc secutus est Cursor, homo valde honoratus: deinde L. Maso aedilicius: inde multi Masones: quorum quidem tu omnium patriciorum imagines habes volo. 3. Deinde Carbones et Turdi insequuntur. Hi plebeii fuerunt, quos contemnas censeo. Nam praeter hunc C. Carbonem, quem Damasippus occidit, civis e re publica Carbonum nemo fuit. Cognovimus Cn. Carbonem et eius fratrem scurram: quid his improbius? De hoc amico meo, Rubriae filio, nihil dico. Tres illi fratres fuerunt C. Cn. M. Carbones. Marcus P. Flacco accusante *est* condemnatus, fur magnus, ex Sicilia: Gaius accusante L. Crasso cantharidas sumpsisse dicitur: is et tribunus pl. seditiosus et P. Africano vim attulisse existimatus est. Hoc vero, qui Lilybaei a Pompeio nostro est interfectus, improbius nemo meo iudicio fuit. Iam pater eius accusatus a M. Antonio sutorio atramento absolutus putatur. Qua re ad patres censeo revertare: plebeii quam fuerint importuni vides.

XXII.

M. Cicero L. Paeto obscenum, quo in epistola per iocum usus erat, vocabulum exprobat, damnata Stoicorum in loquendo licentia

et laudata Platonis verecundia. Annus, ad quem pertineat epistola, incertus est.

CICERO PAETO.

1. Amo verecundiam vel potius libertatem loquendi. Atqui hoc Zenoni placuit, homini mehercule acuto, etsi Academiae nostrae cum eo magna rixa est. Sed, ut dico, placet Stoicis suo quamque rem nomine appellare. Sic enim disserunt, nihil esse obscenum, nihil turpe dictu: nam, si quod sit in obscenitate flagitium, id aut in re esse aut in verbo: nihil esse tertium. In re non est. Itaque non modo in comoediis res ipsa narratur, ut ille in Demiurgo,

Modo forte

— nosti canticum: meministi Roscium —

ita me destituit nudum . . . .

— totus est sermo verbis tectus, re impudentior —, sed etiam in tragoediis: quid est enim illud?

Quae mulier una . . . .

quid, inquam, est?

usurpat duplex cubile?

Quid?

Huius, Phere,

hic cubile inire est ausus.

Quid est?

Virginem me quondam invitam per vim violat Iuppiter.

Bene 'violat,' atqui idem significat, sed alterum nemo tulisset. 2. Vides igitur, quum eadem res sit, quia verba non sint, nihil videri turpe. Ergo in re non est, multo minus in verbis. Si enim quod verbo significatur, id turpe non est, verbum, quod significat, turpe esse non potest. Anum appellas alieno nomine: cur non suo potius? Si turpe est, ne alieno quidem: si non est, suo potius. Caudam antiqui penem vocabant: ex quo est propter similitudinem penicillus. At hodie penis est in obscenis. At vero Piso ille Frugi in Annalibus suis queritur adolescentes peni deditos esse. Quod tu in epistola appellas suo nomine, ille tectius penem. Sed quia multi, factum est tam obscenum quam id verbum, quo tu usus es. Quid, quod vulgo dicitur: 'Quum nos te voluimus convenire,' num

obscenum est? Memini in senatu disertum consularem ita eloqui: 'Hanc culpam maiorem an illam dicam?' Potuit obscenius? Non, inquis: non enim ita sensit. Non ergo in verbo est: docui autem in re non esse: nusquam igitur est. 3. 'Liberis dare operam' quam honeste dicitur! etiam patres rogant filios: eius operae nomen non audent dicere. Socratem fidibus docuit nobilissimus fidicen. Is Connus vocitatus est. Num id obscenum putas? Quum loquimur terni, nihil flagitii dicimus: at quum bini, obscenum est. Graecis quidem, inquires. Nihil est ergo in verbo, quoniam et ego Graece scio et tamen tibi dico 'bini,' idque tu facis, quasi ego Graece, non Latine dixerim. Ruta et menta, recte utrumque. Volo mentam pusillam ita appellare, ut rutulam: non licet. Belle tectoriola: dic ergo etiam pavimenta isto modo: non potes. Viden igitur nihil esse nisi ineptias? turpitudinem nec in verbo esse nec in re, itaque nusquam esse. 4. Igitur in verbis honestis obscena ponimus. Quid enim? non honestum verbum est divisio? At inest obscenum, cui respondet intercapedo. Num haec ergo obscena sunt? Nos autem ridicule, si dicimus, 'ille patrem strangulavit,' honorem non praefamur: sin de Aurelia aliquid aut Lollia, honos praefandus est. Et quidem iam etiam non obscena verba pro obscenis sunt. Battuit, inquit, impudenter: depsit multo impudentius. Atqui neutrum est obscenum. Stultorum plena sunt omnia. Testes verbum honestissimum in iudicio, alio loco non nimis. At honesti colei Lanuvini: Cliternini non honesti. Quid? ipsa res modo honesta, modo turpis? Suppedet, flagitium est: iam erit nudus in balneo, non reprehendes. 5. Habes scholam Stoicam, ὁ σοφὸς εὐδυσθέμωνήσει. Quam multa ex uno verbo tuo! Te adversus me omnia audere gratum est. Ego servo et servabo — sic enim adsuevi — Platonis verecundiam. Itaque tectis verbis ea ad te scripsi, quae apertissimis agunt Stoici. Sed illi etiam crepitus aiunt aequae liberos ac ructus esse oportere. Honorem igitur Kalendis Mart. Tu me diliges et valebis.

etc. III. 1.

15

XXIII.

M. Cicero L. Paeto significat se prope diem ad eum venturum esse. Scripta epistola est a. u. c. 708.

CICERO PAETO.

Heri veni in Cumanum, cras ad te fortasse. Sed quum certum sciam, faciam te paullo ante certierem. Etsi M. Caeparius, quum mihi in silva Gallinaria ob viam venisset quaesissesque quid ageres, dixit te in lecto esse, quod ex pedibus laborares. Tuli scilicet moleste, ut debui, sed tamen constitui ad te venire, ut et viderem te et viserem et cenarem etiam. Non enim arbitror coquum etiam te arthriticum habere. Exspecta igitur hospitem quum minime edacem tum inimicum cenis sumptuosus.

XXIV.

M. Cicero Rufum a L. Paeto commendatum sibi curae fore ostendit, ut Paetus ad amicorum convictum redeat, hortatur, nihilque sibi re publica carius esse adfirmat. Scripta est epistola a. u. c. 711.

CICERO PAETO S. D.

1. Rufum istum, amicum tuum, de quo iterum iam ad me scribis, adiuvarem quantum possem, etiam si ab eo laesus essem, quum te tanto opere viderem eius causa laborare: quum vero et ex tuis litteris et ex illius ad me missis intellegam et iudicem magnae curae ei salutem meam fuisse, non possum ei non amicus esse, neque solum tua commendatione, quae apud me, ut debet, valet plurimum, sed etiam voluntate ac iudicio meo. Volo enim te scire, mi Paete, initium mihi suspicionis et cautionis et diligentiae fuisse litteras tuas: quibus litteris congruentes fuerunt aliae postea multorum. Nam et Aquini et Fabrateriae consilia sunt inita de me, quae te video inaudisse, et, quasi divinarent quam his molestus essem futurus, nihil aliud egerunt nisi me ut opprimerent. Quod ego non suspicans incautior fuissem, nisi a te admonitus essem. Quam ob rem iste tuus amicus apud me commendatione non eget. Utinam ea fortuna rei publicae sit, ut ille meum *animum* gratissimum possit cognoscere! Sed haec hactenus. 2. Te ad cenas itare desisse moleste fero. Magna

enim te delectatione et voluptate privasti. Deinde etiam ve-reor — licet enim verum dicere —, ne nescio quid illud, quod solebas, dediscas et obliviscare, cenulas facere. Nam si tum, quum habebas quos imitarere, non multum proficiebas, quid nunc te facturum putem? Spurinna quidem, quum ei rem demonstrassem et vitam tuam superiorem exposuissem, magnum periculum summae rei publicae demonstrabat, nisi ad superiorem consuetudinem tum, quum Favonius flaret, revertisses: hoc tempore ferri posse, si forte tu frigus ferre non posses. 3. Sed mehercule, mi Paete, extra locum moneo te, quod pertinere ad beate vivendum arbitror, ut cum viris bonis, iucundis, amantibus tui vivas. Nihil est aptius vitae, nihil ad beate vivendum accommodatius. Nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitae atque victus remissionemque animorum, quae maxime sermone efficitur familiari, qui est in conviviis dulcissimus, ut sapientius nostri quam Graeci: illi *συνπόδια* aut *σύνδειπνα*, id est, computationes aut concenationes, nos convivia, quod tum maxime simul vivitur. Vides ut te philosophando revocare coner ad cenas? Cura ut valeas: id foris cenitando facillime consequere. 4. Sed cave, si me amas, existimes me, quod iocosius scribam, abiecisse curam rei publicae. Sic tibi, mi Paete, persuade, me dies et noctes nihil aliud agere, nihil curare nisi ut mei cives salvi liberique sint. Nullum locum praetermitto monendi, agendi, providendi: hoc denique animo sum, ut, si in hac cura atque administratione vita mihi ponenda sit, praeclare actum mecum putem. Etiam atque etiam vale.

XXV.

Quum M. Cicero procos. Ciliciam obtineret, misit ad eum L. Paetus litteras de re militari, quibus facete exagitatis amico M. Fadum commendat Cicero. Scripsit a. u. c. 704.

CICERO IMP. PAETO SAL.

1. Summum me ducem litterae tuae reddiderunt: plane nesciebam te tam peritum esse rei militaris. Pyrrhi te libros et Cineae video lectitasse. Itaque obtemperare cogito praec-

ceptis tuis: hoc amplius, navicularum habere aliquid in ora maritima: contra equitem Parthum negant ullam armaturam meliorem inveniri posse. Sed quid ludimus? nescis quo cum imperatore tibi negotium sit. *Παιδείαν Κύρου*, quam contriveram legendo, totam in hoc imperio explicavi. 2. Sed iocabimur alias coram, ut spero, brevi tempore. Nunc ades ad imperandum vel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur. Cum M. Fadio, quod scire te arbitror, mihi summus usus est, valdeque eum diligo quum propter summam probitatem eius ac singularem modestiam tum quod in iis controversiis, quas habeo cum tuis combibonibus Epicuriis, optima opera eius uti soleo. 3. Is quum ad me Laodiceam venisset mecumque ego eum esse vellem, repente percussus est atrocissimis litteris, in quibus scriptum erat fundum Herculansensem a Q. Fadio fratre proscriptum esse, qui fundus cum eo communis esset. Id M. Fadius pergraviter tulit existimavitque fratrem suum, hominem non sapientem, impulsu inimicorum suorum eo progressum esse. Nunc, si me amas, mi Paete, negotium totum suscipe: molestia Fadium libera. Auctoritate tua nobis opus est et consilio et etiam gratia. Noli pati litigare fratres et iudiciis turpibus conflictari. Matonem et Pollionem inimicos habet Fadius. Quid multa? non mehercule tam perscribere possum quam mihi gratum feceris, si otiosum Fadium reddideris. Id ille in te positum esse putat mihi que persuadet.

XXVI.

M. Cicero describit et excusat cenam Volumnii liberio rem habitam accumbente Cytheride. Pertinet epistola ad a. u. c. 707.

CICERO S. D. PAETO.

1. Accubueram hora nona, quum ad te harum *litterarum* exemplum in codicillis exaravi. Dices, ubi?, apud Volumnium Eutrapelum et quidem supra me Atticus, infra Verrius, familiares tui. Miraris tam exhilaratam esse servitatem nostram? Quid ergo faciam? te consulo, qui philosophum audis. Angar? excruciemne me? quid adsequar? Deinde quem ad finem? Vivas, inquis, in litteris. An quidquam me aliud agere cen-

ses? aut possem vivere, nisi in litteris viverem? Sed est earum etiam non satietas, sed quidam modus. A quibus quum discessi, etsi minimum mihi est in cena — quod tu unum *ξήνημα* Dioni philosopho posuisti —, tamen quid potius faciam, prius quam me dormitum conferam, non reperio. 2. Audi reliqua. Infra Eutrapelum Cytheris accubuit. In eo igitur, inquis, convivio Cicero ille,

quem aspectabant, cuius ob os Graii ora obvertebant sua?

Non, mehercule, suspicatus sum illam adfore: sed tamen *ne* Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, quum esset obiectum habere eum Laida: 'Habeo', inquit, 'non habeor a Laide.' Graece hoc melius: tu, si voles, interpretabere. Me vero nihil istorum ne iuvenem quidem movit umquam, ne nunc senem. Convivio delector: ibi loquor, quod in solum, ut dicitur, et gemitum in risu maximos transfero. 3. An tu id melius, qui etiam philosophum irriseris? quum ille, si quis quid quaereret, dixisset, cenam te quaerere a mane dixeris. Ille baro te putabat quaesiturum, unum caelum esset an innumerabilia. Quid *id* ad te? At hereule cena num quid ad te, ibi praesertim? 4. Sic igitur vivitur: cotidie aliquid legitur aut scribitur: dein, ne amicis nihil tribuamus, epulamur una non modo non contra legem, si ulla nunc lex est, sed etiam intra legem et quidem aliquanto. Qua re nihil est quod adventum nostrum extimescas. Non multi tibi hospitem accipies, *sed* multi ioci.

LIBER X.

AD L. PLANCUM ET CETEROS.

I.

Invehitur M. Cicero in M. Antonii nimiam potentiam, et L. Planco, Galliae transalpinae praesidi, rem publicam commendat: de Furnio benigne suscepto gratias agit. Scripsit a. u. c. 710.

CICERO PLANCO.

1. Et aui proficiscens in Graeciam et postea quam de medio cursu rei publicae sum voce revocatus, numquam per M. Antonium quietus fui: cuius tanta est non insolentia —

nam id quidem vulgare vitium est —, sed immanitas, non modo ut vocem, sed ne vultum quidem liberum possit ferre cuiusquam. Itaque mihi maximae curae est non de mea quidem vita, cui satis feci vel aetate vel factis vel, si quid etiam hoc ad rem pertinet, gloria, sed me patria sollicitat in primisque, mi Plance, exspectatio consulatus tui, quae ita longa est, ut optandum sit ut possimus ad id tempus rei publicae spiritum ducere. Quae potest enim spes esse in ea re publica, in qua hominis impotentissimi atque intemperantissimi armis oppressa sunt omnia? et in qua nec senatus nec populus vim habet ullam? nec leges ullae sunt nec iudicia nec omnino simulacrum aliquod ac vestigium civitatis? 2. Sed quoniam acta omnia mitti ad te arbitrabar, nihil erat quod singulis de rebus scriberem. Illud autem erat amoris mei, quem a tua pueritia susceptum non servavi solum, sed etiam auxi, monere te atque hortari, ut in rem publicam omni cogitatione curaque incumberes. Quae si ad tuum tempus perducitur, facilis gubernatio est: ut perducatur autem, magnae quum diligentiae est tum etiam fortunae. 3. Sed et te aliquanto ante, ut spero, habebimus et, praeterquam quod rei publicae consulere debemus, tamen tuae dignitati ita favemus, ut omne nostrum consilium, studium, officium, operam, laborem, diligentiam ad amplitudinem tuam conferamus. Ita facillime et rei publicae, quae mihi carissima est, et amicitiae nostrae, quam sanctissime nobis colendam puto, me intellego satis facturum. 4. Furnium nostrum tanti a te fieri, quantum ipsius humanitas et dignitas postulat, nec miror et gaudeo: teque hoc existimare volo, quidquid in eum iudicii officiique contuleris, id ita me accipere, ut in me ipsum te putem contulisse.

II.

Excusat M. Cicero, quod in senatum ad agendam Planci causam non venerit: officia sua in aliis rebus pollicetur. Scripsit a. n. e. 710.

CICERO PLANCO S.

1. Meum studium honori tuo pro necessitudine nostra non defuisset, si aut tuto in senatum aut honeste venire po-

tuissem. Sed nec sine periculo quisquam libere de re publica sentiens versari potest in summa impunitate gladiatorum nec nostrae dignitatis videtur esse ibi sententiam de re publica dicere, ubi me et melius et propius audiant armati quam senatores. 2. Quapropter in privatis rebus nullum neque officium neque studium meum desiderabis: ne in publicis quidem, si quid erit in quo me interesse necesse sit, unquam deero, ne cum periculo quidem meo, dignitati tuae. In iis autem rebus, quae nihilo minus, ut ego absim, confici poterunt, peto a te ut me rationem habere velis et salutis et dignitatis meae.

III.

Veritus M. Cicero ne, quod accidit, cum M. Antonio se L. Plancus coniungat, captat laudibus eius gratiam hortaturque, ut rem publicam tueatur. Scripsit a. n. e. 710.

CICERO PLANCO S.

1. Quum ipsum Furnium per se vidi libentissime tum hoc libentius, quod illum audiens te videbar audire. Nam et in re militari virtutem et in administranda provincia iustitiam et in omni genere prudentiam mihi tuam exposuit et [praeterea] mihi non ignotam in consuetudine et familiaritate suavitatem tuam adiunxit, praeterea summam erga se liberalitatem. Quae omnia mihi iucunda, hoc extremum etiam gratum fuit. 2. Ego, Plance, necessitudinem constitutam habui cum domo vestra ante aliquanto quam tu natus es, amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua, confirmata iam aetate familiaritatem quum studio meo tum iudicio tuo constitutam. His de causis mirabiliter faveo dignitati tuae, quam mihi tecum statuo debere esse communem. Omnia summa consecutus es, virtute duce, comite fortuna: eaque es adeptus adolescens, multis invidentibus, quos ingenio industriaque fregisti. Nunc me amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi vetustate necessitudinis potior possit esse, si audies, omnem tibi reliquae vitae dignitatem ex optimo rei publicae statu acquires. 3. Scis profecto — nihil enim te fugere potuit — fuisse quoddam tempus, quum homines existimarent te nimis servire temporibus: quod ego quoque existimarem,

te si ea, quae patiebare, probare etiam arbitrarer. Sed quum intellegerem quid sentires, te arbitrabar videre quid posses. Nunc alia ratio est: omnium rerum tuum iudicium est idque liberum. Consul es designatus optima aetate, summa eloquentia, maxima orbitate rei publicae virorum talium. Incumbe, per deos immortales! in eam curam et cogitationem, quae tibi summam dignitatem et gloriam adferat. Unus autem est, hoc praesertim tempore per tot annos re publica devexata, rei publicae bene gerundae cursus ad gloriam. 4. Haec amore magis impulsus scribenda ad te putavi quam quo te arbitrarer monitis et praeceptis egere. Sciebam enim ex iisdem te haec haurire fontibus, ex quibus ipse hauseram. Qua re modum faciam. Nunc tantum significandum putavi, ut potius amorem tibi ostenderem meum quam ostentarem prudentiam. Interea, quae ad dignitatem tuam pertinere arbitror, studiose diligenterque curabo.

IV.

L. Plancus superioribus M. Ciceronis litteris rescribens agnoscit benevolentiam monitoris seseque in potestate rei publicae fore pollicetur. Scripta epistola est a. u. c. 710.

PLANCUS CICERONI.

1. Gratissimae mihi tuae litterae fuerunt, quas ex Furnii sermone te scripsisse animadverti. Ego autem praeteriti temporis excusationem adfero, quod te profectum audieram, nec multo ante redisse scii, quam ex epistola tua cognovi. Nullum enim in te officium, ne minimum quidem, sine maxima culpa videor posse praeterire: in quo tuendo habeo causas plurimas vel paternae necessitudinis vel meae a pueritia observantiae vel tui erga me mutui amoris. 2. Qua re, mi Cicero, quod mea tuaque palitur aetas, persuade tibi te unum esse, in quo ego colendo patriam mihi constituerim sanctitatem. Omnia igitur tua consilia mihi non magis prudentiae plena, quae summa est, videntur quam fidelitatis, quam ego ex mea conscientia metior. Qua re si aut aliter sentirem, certe admonitio tua me reprimere aut, si dubitarem, hortatio impellere posset, ut id sequerer, quod tu optimum

putares. Nunc vero quid est quod me in aliam partem trahere possit? Quaecumque in me bona sunt aut fortunae beneficio tributa aut meo labore parta, etsi a te propter amorem carius sunt aestimata, tamen vel inimicissimi iudicio tanta sunt, ut praeter bonam famam nihil desiderare videantur. 3. Qua re hoc unum tibi persuade, quantum viribus eniti, consilio providere, auctoritate monere potuero, hoc omne rei publicae semper futurum. Non est ignotus mihi sensus tuus: neque, si facultas optabilis mihi quidem tui praesentis esset, umquam a tuis consiliis discreparem, nec nunc committam ut illum meum factum reprehendere iure possis. 4. Sum in exspectatione omnium rerum, quid in Gallia ceteriore, quid in urbe mense Ianuario geratur, ut sciam. Interim maximam hic sollicitudinem curamque sustineo, ne inter aliena vitia hae gentes nostra mala suam putent occasionem. Quod si proinde, ut ipse mereor, mihi successerit, certe et tibi, cui maxime cupio, et omnibus viris bonis satis faciam. Fac valeas meque mutuo diligas.

V.

M. Cicero denuo L. Plancum ad suscipiendam conservandamque rem publicam gloriae stimulis instigare studet. Pertinet epistola ad a. u. c. 711.

CICERO PLANCO S.

1. Binas a te accepi litteras eodem exemplo: quod ipsum argumento mihi fuit diligentiae tuae. Intellexi enim te laborare ut ad me mihi exspectatissimae litterae perferrentur. Ex quibus cepi fructum duplicem mihi in comparatione difficilem ad iudicandum, amoremne erga me tuum an animum in rem publicam pluris aestimandum putarem. Est omnino patriae caritas meo quidem iudicio maxima, sed amor voluntatisque coniunctio plus certe habet suavitatis. Itaque commemoratio tua paternae necessitudinis benevolentiaeque eius, quam erga me a pueritia contulisses, ceterarumque rerum, quae ad eam sententiam pertinebant, incredibilem mihi laetitiam attulerat. 2. Rursus declaratio animi tui, quem haberes de re publica quemque habiturus esses, mihi erat iucundissima: eoque maior erat haec laetitia, quod ad

illa superiora accedebat. Itaque te non hortor solum, mi Plance, sed plane etiam oro, quod feci iis litteris, quibus tu humanissime respondisti, ut tota mente omnique animi impetu in rem publicam incumbas. Nihil est quod tibi maiori fructui gloriaeque esse possit, nec quidquam ex omnibus rebus humanis est praeclarius aut praestantius quam de re publica bene mereri. 3. Adhuc enim — patitur tua summa humanitas et sapientia me quod sentiam libere dicere — fortuna suffragante videris res maximas consecutus: quod quamquam sine virtute non potuisses, tamen ex maxima parte ea, quae es adeptus, fortunae temporibusque tribuuntur: his temporibus difficillimis rei publicae quidquid subveneris, id erit totum et proprium tuum. Incredibile est omnium civium, latronibus exceptis, odium in Antonium: magna spes in te et in tuo exercitu, magna expectatio. Cuius, per deos! gratiae gloriaeque cave tempus amittas. Sic moneo ut filium, sic suadeo ut mihi, sic hortor ut et pro patria et amicissimum.

VI.

L. Plancus litteris ad senatum missis auctor pacis cum M. Antonio faciendae fuerat, quem M. Cicero his litteris ab illis partibus advocare studet. Scripta epistola est a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1. Quae locutus est Furnius noster de animo tuo in rem publicam, ea gratissima fuerunt senatui populoque Romano probatissima: quae autem recitatae litterae sunt in senatu, nequaquam consentire cum Furnii oratione visae sunt. Pacis enim auctor eras, quum collega tuus, vir clarissimus, a foedissimis latronibus obsideretur: qui aut positis armis pacem petere debent aut, si pugnantes eam postulant, victoria pax, non pactione parienda est. Sed de pace litterae vel Lepidi vel tuae quam in partem acceptae sint ex viro optimo, fratre tuo, et ex C. Furnio poteris cognoscere. 2. Me autem impulit tui caritas, ut, quamquam nec tibi ipsi consilium deesset et fratris Furniique benevolentia fidelisque prudentia tibi praesto esset futura, vellem tamen meae quoque auctoritatis pro plurimis nostris necessitudinibus praeceptum ad

te aliquod pervenire. Crede igitur mihi, mi Plance, omnes, quos adhuc gradus dignitatis consecutus sis — es autem adeptus amplissimos —, eos honorum vocabula habituros, non dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi Romani et cum senatus auctoritate coniunxeris. Seiunge te, quaeso, aliquando ab iis, cum quibus te non tuum iudicium, sed temporum vincula coniunxerunt. 3. Complures in perturbatione rei publicae consules dicti, quorum nemo est consularis habitus, nisi qui animo exstitit in rem publicam consulari. Talem igitur te esse oportet, qui primum te ab impiorum civium tui dissimillimorum societate seiungas: deinde te senatui bonisque omnibus auctorem, principem, ducem praebearis. postremo, ut pacem esse iudices non in armis positos, sed in abiecto armorum et servitutis metu. Haec si et ages et senties, tum eris non modo consul et consularis, sed magnus etiam consul et consularis. Sin aliter, tum in istis amplissimis nominibus honorum non modo dignitas nulla erit, sed erit summa deformitas. Haec impulsus benevolentia scripsi paullo severius, quae tu in experiendo ea ratione, quae te digna est, vera esse cognosces. D. XIII. Kal. Apriles.

VII.

L. Plancus causam brevitatis litterarum et studii in rem publicam sui serius patefacti indicat suamque dignitatem M. Ciceroni commendat. Scripsit a. u. c. 711.

PLANCO CICERONI.

1. Plura tibi de meis consiliis scriberem rationemque omnium rerum redderem verbosius, quo magis iudicares omnia me rei publicae praestitisse, quae et tua exhortatione excepi et mea adfirmatione tibi recepi — non minus enim a te probari quam diligi semper volui, nec te magis in culpa defensorem mihi paravi quam praedicatorum meritorum meorum esse volui —, sed brevior me duae res faciunt: una quod publicis litteris omnia sum persecutus, altera quod M. Varisidium, equitem Romanum, familiarem meum, ipsum ad te transire iussi, ex quo omnia cognoscere posses. 2. Non, me dius fidius, mediocri dolore adficiebar, quum alii occupare possessionem laudis viderentur, sed usque

mihī temperavi, dum perducerem eo rem, ut dignum aliquid et consulatu meo et vestra expectatione efficerem. Quod spero, si me fortuna non fefellerit, me consecuturum: ut maximo praesidio rei publicae nos fuisse et nunc sentiant homines et in posterum memoria teneant. A te peto, ut dignitati meae suffrageris et, quarum rerum spe ad laudem me vocasti, harum fructu in reliquum facias alacriorem. Non minus posse te quam velle exploratum mihi est. Fac valeas meque mutuo diligas.

VIII.

L. Plancus publicis his litteris rationem reddit, quam ob rem sero se libertatis defensorem profiteatur, dein de exercitu et provinciae statu exponit. Litterae scriptae sunt a. u. c. 711.

PLANCUS IMP. COS. DES. S. D. COSS. PR. TR. PL.
SENATUI POPULO PLEBIQUE ROMANAE.

1. Si cui forte videor diutius et hominum expectationem et spem rei publicae de mea voluntate tenuisse suspensam, huic prius excusandum me esse arbitror quam de insequenti officio quidquam ulli pollicendum. Non enim praeteritam culpam videri volo redemisse, sed optimae mentis cogitatio iam pridem maturo tempore enuntiare. 2. Non me praeteribat in tanta sollicitudine hominum et tam perturbato statu civitatis fructuosissimam esse professionem bonae voluntatis magnosque honores ex ea re complures consecutos videbam. Sed quum in eum casum me fortuna demisisset, ut aut celeriter pollicendo magna mihi ipse ad proficiendum impedimenta opponerem aut, si in eo mihi temperavissem, maiores occasiones ad opitulandum haberem, expeditius iter communis salutis quam meae laudis esse volui. Nam quis in ea fortuna, quae mea est, et ab ea vita, quam in me cognitam hominibus arbitror, et cum ea spe, quam in manibus habeo, aut sordidum quidquam pati aut perniciosum concupiscere potest? 3. Sed aliquantum nobis temporis et magni labores et multae impensae opus fuerunt, ut quae rei publicae bonisque omnibus polliceremur, exitu praestaremus neque ad auxilium patriae nudi cum bona voluntate, sed cum facultatibus accederemus. Confirmandus erat exercitus nobis, ma-

gnis saepe praemiis sollicitatus, ut ab re publica potius moderata quam ab uno infinita speraret, confirmandae complures civitates, quae superiore anno largitionibus concessionibusque praemiorum erant obligatae, ut et illa vana putarent et eadem a melioribus auctoribus petenda existimarent, eliciendae etiam voluntates reliquorum, qui finitimis provinciis exercitibusque praefuerunt, ut potius cum pluribus societatem defendendae libertatis iniremus quam cum paucioribus funestam orbi terrarum victoriam partiremur. 4. Munendi vero nosmet ipsi fuimus aucto exercitu auxiliisque multiplicatis, ut, quum praefereamus sensus aperte, tum etiam invitis quibusdam sciri quid defensuri essemus non esset periculosum. Ita numquam diffitebor multa me, ut ad effectum horum consiliorum pervenirem, et simulasse invitum et dissimulasse cum dolore, quod praematura denuntiatio boni civis imparati quam periculosa esset, ex casu collegae videbam. 5. Quo nomine etiam C. Furnio legato, viro forti atque strenuo, plura etiam verbo quam scriptura mandata dedimus, ut et tectius ad vos perferrentur et nos essemus tutiores, quibusque rebus et communem salutem muniri et nos armari conveniret praecepimus. Ex quo intellegi potest curam rei publicae summae defendendae iam pridem apud nos excubare. 6. Nunc, quum deum benigne ab omni re sumus paratiores, non solum bene sperare de nobis homines, sed explore iudicare volumus. Legiones habeo quinque sub signis et sua fide virtuteque rei publicae coniunctissimas et nostra liberalitate nobis obsequentes, provinciam omnium civitatum consensu paratissimam et summa contentione ad officia certantem, equitatus auxiliorumque tantas copias, quantas hae gentes ad defendendam suam salutem libertatemque conficere possunt. Ipse ita sum animo paratus, ut vel provinciam tueri vel ire quo res publica vocet vel tradere exercitum, auxilia provinciamque vel omnem impetum belli in me convertere non recusem, si modo meo casu aut confirmare patriae salutem aut periculum possim morari. 7. Haec si iam expeditis omnibus rebus tranquilloque statu civitatis polliceor, in damno meae laudis rei publicae commodo laelabor: sin ad societatem integerrimorum

et maximorum periculorum accedam, consilia mea aequis iudicibus ab obtreptione invidorum defendenda commendo. Mihi quidem ipsi fructus meritorum meorum in rei publicae incolumitate satis magnus est paratus: eos vero, qui meam auctoritatem et multo magis vestram fidem seculi nec ulla spe decipi nec ullo metu terreri potuerunt, ut commendatos vobis habeatis petendum videtur.

IX.

L. Plancus suum rei publicae studium prae se fert, dignitatem suam commendat, et quid egerit et quid acturus sit exponit, exercitum laudat. Scripsit a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI S.

1. Nihil me tibi temere aut te ceteris de me frustra recepisse laetor. Certe hoc maius habes testimonium amoris mei, quo maturius tibi quam ceteris consilia mea volui esse nota. In dies vero meritorum meorum fieri accessiones pervidere te spero: cogniturum magis recipio. 2. Quod ad me attinet, mi Cicero — ita ab imminentibus malis res publica me adiuvante liberetur! — sic honores praemiaque vestra suspicio, conferenda certe cum immortalitate, ut sine his nihil de meo studio perseverantiaque sim remissurus. Nisi in multitudine optimorum civium impetus animi mei fuerit singularis et opera praecipua, nihil ad meam dignitatem accedere volo suffragatione vestra. 3. Concupisco autem nihil mihi — contra quod ipse pugno —, et temporis et rei te moderatorem facile patior esse. Nihil aut sero aut exigue a patria civi tributum potest videri. Exercitum a. d. vi. Kal. Maias Rhodanum traieci magnis itineribus. Vienna equites mille via breviora praemisi. Ipse, si ab Lepido non impediatur, celeritate satis faciam: si autem is itineri meo se opposuerit, ad tempus consilium capiam. Copias adduco et numero et genere et fidelitate firmissimas. Te, ut diligas me, si mutuo te facturum scis, rogo. Vale.

X.

Laudat M. Cicero L. Planci praeclaram voluntatem iuvandae rei publicae et praemia ab senatu sperare eum ob eam causam iubet, suam

ei operam pollicetur et ad tuendam rem publicam adhortatur. Scripsit a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1. Etsi satis ex Furnio nostro cognoram quae tua voluntas, quod consilium de re publica esset, tamen tuis litteris lectis liquidius de toto sensu tuo iudicavi. Quam ob rem quamquam in uno proelio omnis fortuna rei publicae disceptat, quod quidem, quum haec legeres, iam decretum arbitrabar fore, tamen ipsa fama, quae de tua voluntate percrebruit, magnam es laudem consecutus. Itaque si consulem Romae habuissemus, declaratum esset ab senatu cum tuis magnis honoribus quam gratus esset conatus et apparatus tuus. Cuius rei non modo non praeteriit tempus, sed ne maturum quidem etiam nunc meo quidem iudicio fuit. Is enim denique honos mihi videri solet, qui non propter spem futuri beneficii, sed propter magna merita claris viris defertur et datur. 2. Qua re, sit modo aliqua res publica in qua honos elucere possit, omnibus, mihi crede, amplissimis honoribus abundabis. Is autem, qui vere appellari potest honos, non invitamentum ad tempus, sed perpetuae virtutis est praemium. Quam ob rem, mi Plance, incumbere toto pectore ad laudem, subveni patriae, opitulare collegae, omnium gentium consensum et incredibilem conspiracy adiuva. Me tuorum consiliorum adiutorem, dignitatis fautorem, omnibus in rebus tibi amicissimum fidelissimumque cognosces. Ad eas enim causas, quibus inter nos amore sumus, officii, vetustate coniuncti, patriae caritas accessit, eaque effecit ut tuam vitam anteferrem meae. iii. Kalendas Apriles.

XI.

L. Plancus gratias agit propter eius benevolentiam Cicero et de suo in rem publicam studio adseverat. Scripsit a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

1. Immortales ago tibi gratias agamque, dum vivam: nam relaturum me adfirmare non possum. Tantis enim tuis officiis non videor mihi respondere posse, nisi forte, ut tu gravissime disertissimeque scripsisti, ita sensurus es, ut me

referre gratiam putes, quum memoria tenebo. Si de filii tui dignitate esset actum, amabilius certe nihil facere potuisses. Primae tuae sententiae infinitis cum muneribus, posteriores ad tempus arbitriumque amicorum meorum compositae, oratio adsidua et perpetua de me, iurgia cum obtreptatoribus propter me notissima mihi sunt: non mediocris adhibenda mihi est cura, ut rei publicae me civem dignum tuis laudibus praestem, in amicitia tua memorem atque gratum. Quod reliquum est, tuum munus tuere et me, si, quem esse voluisti, eum exitu rebusque cognoscis, defende ac suscipe.

2. Quum Rhodanum copias traiecissem fratremque cum tribus milibus equitum praemissem, ipse iter ad Mutinam dirigerem, in itinere de proelio facto Bruloque et Mutina obsidione liberatis audivi. Animadverti nullum alium receptum Antonium reliquiasque, quae cum eo essent, habere nisi in his partibus, duasque ei spes esse propositas, unam Lepidi ipsius, alteram exercitus. Quod quaedam pars exercitus non minus furiosa est, quam qui cum Antonio fuerunt, equitatum revocavi: ipse in Allobrogibus constiti, ut proinde ad omnia paratus essem ac res me moneret. Si nudus huc se Antonius confert, facile mihi videor per me sustinere posse remque publicam ex vestra sententia administrare, quamvis ab exercitu Lepidi recipiatur: si vero copiarum aliquid secum adducet et si decima legio veterana, quae nostra opera revocata cum reliquis est, ad eundem furorem redierit, tamen, ne quid detrimenti fiat, dabitur opera a me, idque me praestaturum spero, dum istine copiae traiciantur coniunctaeque nobiscum facilius perditos opprimant.

3. Hoc tibi spondeo, mi Cicero, neque animum nec diligentiam mihi defuturam. Cupio meherecules nullam residuam sollicitudinem esse, sed si fuerit, nec animo nec benevolentiae nec patientiae cuiusquam pro vobis cedam. Do quidem ego operam, ut etiam Lepidum ad huius rei societatem incitem, omniaque ei obsequia polliceor, si modo rem publicam respicere volet. Utor in hac re adiutoribus interpretibusque fratre meo et Laterense et Furnio nostro. Non me impediunt privatae offensiones, quo minus pro rei publicae salute etiam cum inimicissimo consentiam. Quod si nihil profecero, nihilo minus maximo

sum animo et maiore fortasse cum mea gloria vobis satis faciam. Fac valeas meque mutuo diligas.

XII.

M. Cicero L. Planco significat gratas senatui eius litteras fuisse, et quae eius causa in senatu acta sint significat et ad liberandam rem publicam adhortatur. Scripta epistola est a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1. Etsi rei publicae causa maxime gaudere debeo tantum ei te praesidii, tantum opis attulisse extremis paene temporibus, tamen ita te victorem complectar re publica recuperata, ut magnam partem mihi laetitiae tua dignitas adferat, quam et esse iam et futuram amplissimam intellego. Cave enim putes ulla unquam litteras gratiores quam tuas in senatu esse recitatas. Idque contigit quum meritorum tuorum in rem publicam eximia quadam magnitudine tum verborum sententiarumque gravitate. Quod mihi quidem minime novum, qui et te nossem et tuarum litterarum ad me missarum promissa meminissem et haberem a Furnio nostro tua penitus consilia cognita: sed senatui maiora visa sunt quam erant expectata, non quo unquam de tua voluntate dubitasset, sed nec quantum facere posses nec quoad progredi velles exploratum satis habebat.

2. Itaque quum a. d. vii. Idus Apriles mane mihi tuas litteras M. Varisidius reddidisset easque legissem, incredibili gaudio sum elatus, quumque magna multitudo optimorum virorum et civium me de domo deduceret, feci continuo omnes participes meae voluptatis. Interim ad me venit Munatius noster, ut consuerat: at ego ei litteras tuas: nihildum enim sciebat. Nam ad me primum Varisidius, idque sibi a te mandatam esse dicebat. Paulo post idem mihi Munatius eas litteras legendas dedit, quas ipsi miserat, et eas, quas publice.

3. Placuit nobis, ut statim ad Cornutum praetorem urbanum litteras deferremus, qui, quod consules aberant, consulare munus sustinebat more maiorum. Senatus est continuo convocatus frequensque convenit propter famam atque expectationem tuarum litterarum. Recitatis litteris oblata religio Cornuto est pulchriorum admonitu, non satis diligenter eum auspiciis operam

dedisse, idque a nostro collegio comprobatum est. Itaque res dilata est in posterum. Eo autem die magna mihi pro tua dignitate contentio cum Servilio: qui quum gratia effecisset ut sua sententia prima pronuntiaretur, frequens eum senatus reliquit et in alia omnia discessit, meaeque sententiae, quae secunda pronuntiata erat, quum frequenter adsentiretur senatus, rogatu Servilii P. Titius intercessit. 4. Res in posterum dilata. Venit paratus Servilius, Iovi ipsi iniquus, cuius in templo res agebatur. Hunc quem ad modum fregerim quantaque contentione Titium intercessorem abiecerim ex aliorum te litteris malo cognoscere. Unum hoc ex meis: senatus gravior, constantior, amicio tuis laudibus esse non potuit, quam tum fuit, nec vero tibi senatus amicio quam cuncta civitas. Mirabiliter enim populus Romanus universus et omnium generum ordinumque consensus ad liberandam rem publicam conspiravit. 5. Perge igitur, ut agis, nomenque tuum commenda immortalitati, atque haec omnia, quae habent speciem gloriae, collecta inanissimis splendoris insignibus, contemne: brevia, fugacia, caduca existima. Verum decus in virtute positum est, quae maxime illustratur magnis in rem publicam meritis. Eam facultatem habes maximam, quam quoniam complexus tenes, perface ut ne minus res publica tibi quam tu rei publicae debeas. Me tuae dignitatis non modo fautorem, sed etiam amplificatorem cognosces. Id quum rei publicae, quae mihi vita est mea carior, tum nostrae necessitudini debere me iudico. Atque in his curis, quas contuli ad dignitatem tuam, cepi magnam voluptatem, quod bene cognitam mihi T. Munatii prudentiam et fidem magis etiam perspexi in eius incredibili erga te benevolentia et diligentia. III. Idus Apriles.

XIII.

M. Cicero L. Plancum de senatus consulto ex sententia sua facto certiore facit et hortatur, ut bellum Antonianum conficiat. Scripta est epistola a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1. Ut primum mihi potestas data est augendae dignitatis tuae, nihil praetermisi in te ornando quod positum esset

aut in praemio virtutis aut in honore verborum. Id ex ipso senatus consulto poteris cognoscere: ita enim est perscriptum, ut a me de scripto dicta sententia est, quam senatus frequens secutus est summo studio magnoque consensu. 2. Ego quamquam ex tuis litteris, quas mihi misisti, perspexeram te magis iudicio bonorum quam insignibus gloriae delectari, tamen considerandum nobis existimavi, etiam si tu nihil postulares, quantum tibi a re publica deberetur. Tu contexes extrema cum primis. Qui enim M. Antonium oppresserit, is bellum confecerit. Itaque Homerus non Aiacem nec Achillem, sed Ulixem appellavit *πολιόρθιον*.

XIV.

Laudat M. Cicero L. Plancum in Bruto iuvando promptissimum, hortaturque, ut belli reliquias exstinguat. Scripsit a. u. c. 711.

CICERO PLANCO S.

1. O gratam famam biduo ante victoriam de subsidio tuo, de studio, de celeritate, de copiis! Atque etiam hostibus fuis spes omnis est in te. Fugisse enim ex proelio Mutinensi dicuntur notissimi latronum duces. Est autem non minus gratum extrema delere quam prima depellere. 2. Equidem exspectabam iam tuas litteras idque cum multis, sperabamque etiam Lepidum rei publicae temporibus admonitum tecum e re publica esse facturum. In illam igitur curam incumbe, mi Plance, ut ne quae scintilla taeterrimi belli relinquatur. Quod si erit factum, et rem publicam divino beneficio adfeceris et ipse aeternam gloriam consequere. D. III. Non. Mai.

XV.

L. Plancus nuntiat M. Ciceroni et quae egerit et quae acturus sit ad opprimendum Antonium. Epistola scripta a. u. c. 711.

PLANCO CICERONI.

1. His litteris scriptis quae postea accidissent scire te ad rem publicam putavi pertinere. Sedulitas mea, ut spero, et mihi et rei publicae tulit fructum. Namque adsiduis internuntiis cum Lepido egi, ut omnia contentione recon-

ciliataque voluntate nostra communi consilio rei publicae succurreret: se, liberos urbemque pluris quam unum perditum abiectumque latronem putaret, obsequioque meo, si ita faceret, ad omnes res abuteretur. 2. Profeci, itaque per Laterensem internuntium fidem mihi dedit se Antonium, si prohibere provincia sua non potuisset, bello persecuturum: me, ut venirem copiasque coniungerem, rogavit, eoque magis, quod et Antonius ab equitatu firmus esse dicebatur et Lepidus ne medioerem quidem equitatum habebat. Nam etiam ex paucitate eius non multis ante diebus decem, qui optimi fuerant, ad me transierunt. Quibus rebus ego cognitis cunctatus non sum: in cursu honorum consiliorum Lepidum adiuvandum putavi. 3. Adventus meus quid profecturus esset vidi, vel quod equitatu meo persequi *Antonium* atque opprimere equitatum eius possem vel quod exercitus Lepidi eam partem, quae corrupta est et ab re publica alienata, et corrigere et coercere praesentia mei exercitus posset. Itaque in Isara, flumine maximo, quod in finibus est Allobrogum, ponte uno die facto, exercitum a. d. iv. Idus Maias traduxi. Quum vero mihi nuntiatum esset L. Antonium praemissum cum equitibus et cohortibus ad Forum Iulii venisse, fratrem cum equitum quattuor milibus, ut occurreret ei, misi a. d. v. Idus Maias: ipse maximis itineribus cum quattuor legionibus expeditis et reliquo equitatu subsequar. 4. Si nos medioeris modo fortuna rei publicae adiuverit, et audaciae perditorum et nostrae sollicitudinis hic finem reperiemus. Quod si latro praecognito nostro adventu rursus in Italiam se recipere coeperit, Bruti erit officium occurrere ei: cui scio nec consilium nec animum defuturum. Ego tamen, si id acciderit, fratrem cum equitatu mittam qui sequatur, Italiam a vastatione defendat. Fac valeas meque mutuo diligas.

XVI.

M. Cicero gratissimas senatui fuisse L. Planci litteras factumque senatus consultum in suam sententiam significat, et ut, ubi facto opus sit, sibi ipse statim consulat neve senatus consilium exspectet auctor est. Scripsit a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1. Nihil post hominum memoriam gloriosius, nihil gra-

tius, ne tempore quidem ipso opportunius accidere vidi quam tuas, Plance, litteras. Redditae sunt enim frequenti senatu Cornuto, quum is frigidus sane et inconstantes recitasset litteras Lepidi. Sub eas statim recitatae sunt tuae non sine magnis quidem clamoribus. Quum rebus enim ipsis essent et studiis beneficiisque in rem publicam gratissimae, tum erant gravissimis verbis ac sententiis. Flagitare senatus insulit Cornutum, ut referret statim de tuis litteris. Ille se considerare velle. Quum ei magnum convitium fieret cuncto a senatu, quinque tribuni plebi rettulerunt. Servilius rogatus rem distulit: ego eam sententiam dixi, cui sunt adsensi ad unum. Ea quae fuerit ex senatus consulto cognosces. 2. Tu, quamquam consilio non egres vel abundas potius, tamen hoc animo esse debes, ut nihil huc reiicias neve in rebus tam subitis tamque angustis a senatu consilium petendum putes, ipse tibi sis senatus, quocumque te ratio rei publicae ducet, sequare, cures ut ante factum aliquod a te egregium audiamus quam futurum putamus. Illud tibi promitto, quidquid erit a te factum, id senatum non modo ut fideliter, sed etiam ut sapienter factum comprobaturum.

XVII.

L. Plancus praesentem belli statim describit, cum excusatione fratris a se dimissi et commendatione suae dignitatis. Scripta epistola est a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

1. Antonius Id. Maiis ad Forum Iulii cum primis copiis venit. Ventidius bidui spatio abest ab eo. Lepidus ad Forum Voconii castra habet, qui locus a Foro Iulii quattuor et viginti milia passuum abest, ibique me exspectare constituit, quem ad modum ipse mihi scripsit. Quod si omnia mihi integra et ipse et fortuna servarit, recipio vobis celeriter me negotium ex sententia confecturum. 2. Fratrem meum adsiduis laboribus concursationibusque confectum graviter se habuisse antea tibi scripsi: sed tamen quum primum posse ingredi coepit, non magis sibi quam rei publicae se convalescere existimans ad omnia pericula princeps esse non recu-

sabat. Sed ego eum non solum hortatus sum, verum etiam coëgi isto proficisci, quod et illa valetudine magis conficere se quam me iuvare posset in castris, et quod acerbissimo interitu consulum rem publicam nudatam tali cive praetore in urbanis officiis indigere existimabam. Quod si qui vestrum non probabit, mihi prudentiam in consilio defuisse sciat, non illi erga patriam fidelitatem. 3. Lepidus tamen, quod ego desiderabam, fecit ut Apellam ad me mitteret, quo obside fide illius et societatis in re publica administranda uterer. Studium mihi suum L. Gellius † de tribus fratribus Segaviano probavit, quo ego interprete novissime ad Lepidum sum usus. Amicum eum rei publicae cognosce videor, libenterque ei sum testimonio et omnibus ero, qui bene merentur. Fac valeas meque mutuo diligas dignitatemque meam, si mereor, tuearis, sicut adhuc singulari cum benevolentia fecisti.

XVIII.

L. Plancus narrat quibus causis commotus ad Lepidum profiscatur. Scripsit a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

1. Quid in animo habuerim, quum Laevus Nervaque discesserunt a me, et ex litteris, quas eis dedi, et ex ipsis cognoscere potuisti, qui omnibus rebus consiliisque meis interfuerunt. Accidit mihi, quod homini pudenti et cupido satis faciendi rei publicae bonisque omnibus accidere solet, ut consilium sequerer periculosum magis, dum me probarem, quam tutum, quod habere posset obrectationem. 2. Itaque post discessum legatorum, quum binis continuis litteris et Lepidus me ut venirem rogaret et Laterensis multo etiam magis prope implorans obtestaretur, non ullam rem aliam extimescens quam eandem, quae mihi quoque facit timorem, varietatem atque infidelitatem exercitus eius, non dubitandum putavi quin succurrerem meque communi periculo offerrem. Sciebam enim, etsi cautius illud erat consilium, exspectare me ad Isaram, dum Brutus traiceret exercitum, et cum collega consentiente, sicut milites faciunt, hostibus ob viam ire, tamen, si quid Lepidus bene sentiens detrimenti

cepisset, hoc omne adsignatum iri aut pertinaciae meae aut timori videbam, si aut hominem offensum mihi, coniunctum cum re publica non sublevassem aut ipse a certamine belli tam necessarii me removissem. 3. Itaque potius periclitari volui, si posset mea praesentia et Lepidum tueri et exercitum facere meliorem, quam nimis cautus videri. Sollicitio certe hominem, non suis contractis, neminem puto fuisse. Nam quae res nullam habeat dubitationem, si exercitus Lepidi absit, ea nunc magnam adfert sollicitudinem magnumque habet casum. Mihi enim si contigisset ut prior occurrerem Antonio, non mehercules horam constitisset: tantum ego et mihi confido et sic percultas illius copias Ventidiique mulionis castra despicio. Sed non possum non exhorrescere, si quid intra cutem subest vulneris, quod prius nocere potest quam sciri curarique possit. Sed certe, nisi uno loco me tenerem, magnum periculum ipse Lepidus, magnum ea pars exercitus adiret, quae bene de re publica sentit. Magnam etiam perditum hostes accessionem sibi fecissent, si quas copias a Lepido abstraxissent. Quae si adventus meus represserit, agam gratias fortunae constantiaeque meae, quae ad hanc experientiam me excitavit. 4. Itaque a. d. xii. Kalend. Iun. ab Isara castra movi: pontem tamen, quem in Isara feceram, castellis duobus ad capita positus, reliqui praesidiaque ibi firma posui, ut venienti Bruto exercituique eius sine mora transitus esset paratus. Ipse, ut spero, diebus octo, quibus has litteras dabam, cum Lepidi copiis me coniungam.

XIX.

M. Cicero L. Planco scribit sibi et senatui gratiarum actionem gratam fuisse et litteris Planci senatum delectatum esse, ut bellum conficiat hortatur. Scripta epistola est a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1. Quamquam gratiarum actionem a te non desiderabam, quum te re ipsa atque animo scirem esse gratissimum, tamen — fatendum est enim — fuit ea mihi periucunda. Sic enim vidi, quasi ea, quae oculis cernuntur, me a te amari. Dices, quid antea? Semper equidem, sed numquam illu-

strius. Litterae tuae mirabiliter gratae sunt senatui, quum rebus ipsis, quae erant gravissimae et maximae, fortissimi animi summique consilii, tum etiam gravitate sententiarum atque verborum. 2. Sed, mi Plance, incumbere, ut belli extrema perficias: in hoc erit summa et gratia et gloria. Cupio omnia rei publicae causa, sed, mehercules, in ea conservanda iam defatigatus non multo plus patriae faveo quam tuae gloriae: cuius maximam facultatem tibi di immortales, ut spero, dederunt: quam complectere, obsecro. Qui enim Antonium oppresserit, is hoc bellum taeterrimum periculosissimumque confecerit.

XX.

M. Cicero L. Plancum interrogat, utrum Lepidus rem publicam sequatur an M. Antonium, hortaturque, ut bellum conficiat. Scripsit a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1. Ita erant omnia, quae istis adferebantur, incerta ut quid ad te scriberem non occurreret. Modo enim quae vellemus de Lepido, modo contra nuntiabantur: de te tamen fama constans, nec decipi posse nec vinci: quorum alterius fortuna partem habet quamdam, alterum proprium est prudentiae tuae. 2. Sed accepi litteras a collega tuo, datas Idibus Maiis, in quibus erat te ad se scripsisse a Lepido non recipi Antonium: quod erit certius, si tu ad nos idem scripseris, sed minus audes fortasse propter inanem laetitiam litterarum superiorum. Verum, ut errare, mi Plance, potuisti — quis enim id effugerit? —, sic decipi te non potuisse quis non videt? Nunc vero etiam [iam] erroris causa sublata est. Culpa enim illa, bis ad eundem vulgari reprehensa proverbio est. Sin, ut scripsisti ad collegam, ita se res habet, omni cura liberati sumus, nec tamen erimus prius quam ita esse tu nos feceris certiores. 3. Mea quidem, ut ad te saepius scripsi, haec sententia est: qui reliquias huius belli oppresserit, eum totius belli confectorem fore, quem te et opto esse et confido futurum. Studia mea erga te, quibus certe nulla esse maiora potuerunt, tibi tam grata esse quam ego putavi fore, minime miror vehementerque laetor. Quae

quidem tu, si recte istic erit, maiora et graviora cognosces. iv. Kalendas Iunias.

XXI.

L. Plancus perfidiam Lepidi eiusque coniunctionem cum M. Antonio nuntiat, subsidia copiarum postulat, dignitatem suam commendat. Scripsit a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

1. Puderet me inconstantiae mearum litterarum, si non haec ex aliena levitate penderent. Omnia feci qua re Lepido coniuncto ad rem publicam defendendam minore sollicitudine vestra perditis resisterem. Omnia ei et petenti recepi et ultro pollicitus sum, scripsique tibi biduo ante confidere me bono Lepido esse usum communique consilio bellum administraturum. Credidi chirographis eius, adfirmationi praesentis Laterensis, qui tum apud me erat reconciliaremque me Lepido fidemque haberem orabat. Non licuit diutius bene de eo sperare. Illud certe cavi et cavebo, ne mea credulitate rei publicae summa fallatur. 2. Quum Isaram flumen, uno die ponte effecto, exercitum traduxissem, pro magnitudine rei celeritatem adhibens, quod petierat per litteras ipse, ut maturarem venire, praesto mihi fuit stator eius cum litteris, quibus ne venirem denuntiabat: se posse per se conficere negotium: interea ad Isaram exspectarem. Indicabo temerarium meum consilium tibi: nihilo minus ire decreram, existimans eum socium gloriae vitare. Putabam posse me nec de laude ieiuni hominis delibare quidquam et subesse tamen propinquis locis, ut, si durius aliquid esset, succurrere celeriter possem. 3. Ego non malus homo hoc suspicabar. At Laterensis, vir sanctissimus, suo chirographo mittit mihi litteras in eisque desperans de se, de exercitu, de Lepidi fide, querensque se destitutum..... in quibus aperte denuntiat, videam ne fallar: suam fidem solutam esse: rei publicae ne desim. Exemplar eius chirographi Titio misi. Ipsa chirographa omnia, et ea, quibus credidi, et ea, quibus fidem non habendam putavi, Laevo Cispio dabo perferenda, qui omnibus his interfuit rebus. 4. Accessit eo, ut milites eius, quum Lepidus contionaretur, improbi per se, corrupti

etiam per eos, qui praesunt, Canidios Rufrenosque et ceteros, quos, quum opus erit, scietis, conclamarint viri boni pacem se velle neque esse cum ullis pugnatorios, duobus iam consulibus singularibus amissis, tot civibus pro patria occisis, hostibus denique omnibus iudicatis bonisque publicatis: neque hoc aut vindicarat Lepidus aut sanarat. 5. Huc me venire et duobus exercitiis coniunctis obicere exercitum fidelissimum, auxilia maxima, principes Galliae, provinciam cunctam summae dementiae et temeritatis esse vidi, mihi-que, si ita oppressus essem remque publicam mecum prodidisset, mortuo non modo honorem, sed misericordiam quoque defuturum. Itaque rediturus sum nec tanta munera perditis hominibus dari posse sinam. 6. *Ut* exercitum locis habeam opportunis, provinciam tuear, etiam si ille exercitus descierit, omniaque integra servem, dabo operam, quoad exercitus huc summittatis parique felicitate rem publicam hic vindicetis. Nec depugnare, si occasio tulerit, nec obsideri, si necesse fuerit, nec mori, si casus inciderit, pro vobis paratior fuit quisquam. Qua re hortor te, mi Cicero, exercitum huc traiciendum quam primum cures et matures prius quam hostes magis corroborentur et nostri perturbentur. In quo si celeritas erit adhibita, res publica in possessione victoriae deletis sceleratis permanebit. Fac valeas meque diligas.

7. Fratrem meum tibi, fortissimum civem et ad omnia paratissimum, excusem litteris? qui ex labore in febriculam incidit adsiduam et satis molestam. Quum primum poterit istoc recurrere non dubitabit, ne quo loco rei publicae desit. Meam dignitatem commendatam habeas, rogo. Concupiscere me nihil oportet: habeo te et amantissimum mei et, quod optavi, summae auctoritatis. Tu videris, quantum et quando tuum munus apud me velis esse. Tantum te rogo, in Hirtii locum me subdas et ad tuum amorem et ad meam observantiam.

XXII.

M. Cicero L. Planco, qui agris dividendis praefici cupierat, respondet a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1. In te et in collega omnis spes est, dis approbantibus.

Concordia vestra, quae senatui declarata litteris vestris est, mirifice et senatus et cuncta civitas delectata est. 2. Quod ad me scripseras de re agraria, si consultus senatus esset, ut quisque honorificentissimam de te sententiam dixisset, eam secutus essem: qui certe ego fuisset. Sed propter tarditatem sententiarum moramque rerum quum ea, quae consulebantur, ad exitum non pervenirent, commodissimum mihi Plancoque fratri visum est uti eo *s. c.*, quod ne nostro arbitratu componeretur quis fuerit impedimento arbitror te ex Planci litteris cognovisse. 3. Sed sive in senatus consulto sive in ceteris rebus desideras aliquid, sic tibi persuade, tantam esse apud omnes bonos tui caritatem, ut nullum genus amplissimae dignitatis excogitari possit quod tibi non paratum sit. Litteras tuas vehementer exspecto et quidem tales, quales maxime opto. Vale.

XXIII.

L. Plancus excusat se, quod Lepido crediderit: accepto de Lepidi et Antonii coniunctione nuntio, suas copias retraxisse significat: auxilium exercitus Caesariani postulat. Scripsit a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

1. Numquam mehercules, mi Cicero, me paenitebit maxima pericula pro patria subire, dum, si quid acciderit mihi, a reprehensione temeritatis absim. Confiterer imprudentia me lapsum, si umquam Lepido ex animo credidisset. Credulitas enim error est magis quam culpa, et quidem in optimi cuiusque mentem facillime irrepit. Sed ego non hoc vitio paene sum deceptus: Lepidum enim pulcre noram. Quid ergo est? Pudor me, qui in bello maxime est periculosus, hunc casum cogit subire. Nam, nisi uno loco essem, vererbar ne cui obtrectatorum viderer et nimium pertinaciter Lepido offensus et mea patientia etiam alere bellum. 2. Itaque copias prope in conspectum Lepidi Antoniique adduxi quadragintaque milium passuum spatio relicto consedi eo consilio, ut vel celeriter accedere vel salutariter recipere me possem. Adiunxi haec in loco eligendo, flumen oppositum ut haberem, in quo mora transitus esset: Vocontii sub manu

ut essent, per quorum loca fideliter mihi pateret iter. Lepidus, desperato adventu meo, quem non mediocriter captabat, se cum Antonio coniunxit a. d. iv. Kal. Iunias, eodemque die ad me castra moverunt: viginti milia passuum quum abessent, res mihi nuntiata est. 3. Dedi operam deum benignitate, ut et celeriter me reciperem et hic discessus nihil fugae simile haberet, non miles ullus, non eques, non quidquam impedimentorum amitteretur aut ab illis ferventibus latronibus interciperetur. Itaque pridie Nonas Iunias omnes copias Isaram traieci pontesque, quos feceram, interrupi, ut spatium ad colligendum se homines haberent et ego me interea cum collega coniungerem: quem triduo, quum has dabant litteras, exspectabam. 4. Laterensis nostri et fidem et animum singularem in rem publicam semper fatebor. Sed certe nimia eius indulgentia in Lepidum ad haec pericula perspicenda fecit eum minus sagacem. Qui quidem quum in fraudem se deductum videret, manus, quas iustius in Lepido perniciem armasset, sibi adferre conatus est. In quo casu tamen interpellatus et adhuc vivit et dicitur victurus. Sed tamen de hoc parum mihi certum est. 5. Ego magno cum dolore parricidarum elapsus sum iis: veniebant enim eodem furore in me quo in patriam incitati. Iracundias autem harum rerum recentes habebant, quod Lepidum castigare non desisteram, ut exstingeret bellum, quod colloquia facta improbabam, quod legatos fide Lepidi missos ad me in conspectum venire veteram, quod C. Catium Vestinum, tribunum mil., missum ab Antonio ad eum cum litteris exceperam. In quo hanc capio voluptatem, quod certe, quo magis me petiverunt, tanto maiorem iis frustratio dolorem attulit. 6. Tu, mi Cicero, quod adhuc fecisti, idem praesta, ut vigilanter nervoseque nos, qui stamus in acie, subornes. Veniat Caesar cum copiis, quas habet firmissimas, aut, si ipsum aliqua res impedit, exercitus mittatur: cuius ipsius magnum periculum agitur. Quidquid aliquando futurum fuit in castris perditorum contra patriam, huc omne iam convenit. Pro urbis vero salute cur non omnibus facultatibus, quas habemus, utamur? Quod si vos istuc non defueritis, profecto, quod ad me attinet, omnibus rebus abunde rei publicae satis

faciam. 7. Te quidem, mi Cicero, in dies mehercules habeo cariorem sollicitudinesque meas cotidie magis tua merita exacuunt, ne quid aut ex amore aut ex iudicio tuo perdam. Opto ut mihi liceat iam praesenti pietate meorum officiorum tua beneficia tibi facere iucundiora. viii. Idus Iun. Cularone, ex finibus Allobrogum.

XXIV.

L. Plancus M. Ciceroni memorem se beneficiorum fore pollicetur, suas copias narrat, subsidium exercitus poscit, Octavianum carpit. Scripsit a. u. c. 711.

PLANCUS IMP. COS. DES. S. D. CICERONI.

1. Facere non possum quin in singulas res meritaque tua tibi gratias agam. Sed mehercule facio cum pudore. Neque enim tanta necessitudo, quantam tu mihi tecum esse voluisti, desiderare videtur gratiarum actionem neque ego lubenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere defungor orationis, et malo praesens observantia, indulgentia, assiduitate memorem me tibi probare. Quod si mihi vita contigerit, omnes gratas amicitias atque etiam pias propinquitates mutua observantia, indulgentia, assiduitate vincam. Amor enim tuus ac iudicium de me utrum mihi plus dignitatis in perpetuum an voluptatis cotidie sit adlaturus non facile dixerim. 2. De militum commodis fuit tibi curae: quos ego non potentiae meae causa — nihil enim me non salutariter cogitare scio — ornari volui a senatu, sed primum quod ita meritos iudicabam, deinde quod ad omnes casus coniunctiones rei publicae esse volebam, novissime ut ab omni omnium sollicitatione aversos eos tales vobis praestare possem, quales adhuc fuerunt. 3. Nos adhuc hic omnia integra sustinuimus. Quod consilium nostrum etsi quanta sit aviditas hominum non sine causa fatalis victoriae scio, tamen vobis probari spero. Non enim, si quid in his exercitiis sit offensum, magna subsidia res publica habet expedita, quibus subito impetu ac latrocinio parricidarum resistat. Copias vero nostras notas tibi esse arbitror. In castris meis legiones sunt veteranae tres, tironum vel luculentissima ex omnibus una: in castris Bruti una veterana legio, altera bima, octo tironum.

Ita universus exercitus numero amplissimus est, firmitate exiguus. Quantum autem in acie tironi sit committendum nimium saepe expertum habemus. 4. Ad hoc robur nostrorum exercituum sive Africanus exercitus, qui est veteranus, sive Caesaris accessisset, aequo animo summam rem publicam in discrimen deduceremus. Aliquanto autem propius esse, quod ad Caesarem attinet, videbamus: nihil destitui eum litteris hortari, neque ille intermisit adfirmare se sine mora venire: quum interim aversum illum ab hac cogitatione ad alia consilia video se contulisse. Ego tamen ad eum Furnium nostrum cum mandatis litterisque misi, si quid forte proficere posset. 5. Scis tu, mi Cicero, quod ad Caesaris amorem attinet, societatem mihi esse tecum, vel quod in familiaritate Caesaris, vivo illo, iam tueri eum et diligere fuit mihi necesse, vel quod ipse, quoad ego nosse potui, moderatissimi atque humanissimi fuit sensus, vel quod ex tam insigni amicitia mea atque Caesaris hunc filii loco et illius et vestro iudicio substitutum non proinde habere turpe mihi videtur: 6. sed — quidquid tibi scribo, dolenter mehercule magis quam inimice facio — quod vivit Antonius hodie, quod Lepidus una est, quod exercitus habent non contemnendos, quod sperant, quod audent, omne Caesari acceptum referre possunt. Neque ego superiora repetam, sed ex eo tempore, quo ipse mihi professus est se venire, si venire voluisset, aut oppressum iam bellum esset aut in aversissimam illis Hispaniam cum detrimento eorum maximo extrusum. Quae mens eum, aut quorum consilia, a tanta gloria, sibi vero etiam necessaria ac salutari, avocarit et ad cogitationem consulatus bimestris summo cum terrore hominum et insulsa cum efflagitatione transtulerit exputare non possum. 7. Multum in hac re mihi videntur necessarii eius et rei publicae et ipsius causa proficere posse, plurimum, ut puto, tu quoque, cuius ille tanta merita habet, quanta nemo praeter me: numquam enim obliviscar maxima ac plurima me tibi debere. De his rebus ut exigeret cum eo, Furnio mandavi. Quod si quantum debeo habuero apud eum auctoritatem, plurimum ipsum iuvero. 8. Nos interea duriore condicione bellum sustinemus, quod neque expeditissimam dimicationem putamus neque

tamen refugiendo commissuri sumus, ut maius detrimentum res publica accipere possit. Quod si aut Caesar se respexerit aut Africanae legiones celeriter venerint, securos vos ab hac parte reddemus. Tu, ut instituisti, me diligas rogo proprieque tuum esse tibi persuadeas. v. Kal. Sext. ex castris.

XXV.

M. Cicero C. Furnium, qui praeturam petere cupiebat, ne id nimio opere festinet, hortatur. Scripsit a. u. c. 711.

CICERO S. D. FURNIO.

1. Si interest, id quod homines arbitrantur, rei publicae te, ut instituisti atque fecisti, navare operam rebusque maximis, quae ad extinguendas reliquias belli pertinent, interesse, nihil videris melius neque laudabilius neque honestius facere posse istamque operam tuam, navitatem, animum in rem publicam celeritati praeturae anteponendam censeo. Nolo enim te ignorare quantam laudem consecutus sis: mihi crede, proximam Planco, idque ipsius Planci testimonio, praeterea fama scientiaeque omnium. 2. Quam ob rem si quid operis tibi etiam nunc restat, id maximo opere censeo persequendum. Quid enim honestius aut quid honesto anteponendum? Sin autem satis factum rei publicae putas, celeriter ad comitia, quoniam mature futura sunt, veniendum censeo: dum modo ne quid haec ambitiosa festinatio [aliquid] imminuat eius gloriae, quam consecuti sumus. Multi clarissimi viri, quum rei publicae darent operam, annum petitionis suae non obierunt. Quod eo facilius nobis est, quod non est annus hic tibi destinatus, ut, si aedilis fuisses, post biennium tuus annus esset. Nunc nihil praetermittere videbere usitati et quasi legitimi temporis ad petendum. Video autem Planco consule, etsi etiam sine eo rationes expeditas haberes, tamen splendidiorem petitionem tuam, si modo ista ex sententia confecta essent. 3. Omnino plura me scribere, quum tuum tantum consilium iudiciumque sit, non ita necesse arbitrabor, sed tamen sententiam meam tibi ignotam esse nolebam: cuius est haec summa, ut omnia te metiri dignitate malim quam ambitione maioremque fructum

ponere in perpetuitate laudis quam in celeritate praeturae. Haec eadem locutus sum domi meae, adhibito Quinto fratre meo et Caecina et Calvisio, studiosissimis tui, quum Dardanus, libertus tuus, interesset. Omnibus probari videbatur oratio mea, sed tu optime iudicabis.

XXVI.

Quod C. Furnius scripserat se ad comitia praetoria venturum, monet eum M. Cicero, ut absens potius bene de re publica mereatur. Scripsit a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. C. FURNIO.

1. Lectis tuis litteris, quibus declarabas aut omittendos Narbonenses aut cum periculo dimicandum, illud magis timui: hoc vitatum non moleste fero. Quod de Planci et Bruti concordia scribis, in eo vel maximam spem pono victoriae. De Gallorum studio nos aliquando cognoscemus, ut scribis, cuius id opera maxime excitatum sit. Sed iam, mihi crede, cognovimus. Itaque iucundissimis tuis litteris stomachatus sum in extremo. Scribis enim, si in Sextilem comitia, cito te: sin iam confecta, citius, ne diutius cum periculo fatuus sis. 2. O mi Furni, quam tu tuam causam non nosti, qui alienas tam facile discas! Tu nunc candidatum te putas et id cogitas, ut aut ad comitia curras aut, si iam confecta, domi tuae sis, ne cum maximo periculo, ut scribis, stultissimus sis? Non arbitror te ita sentire: omnes enim tuos ad laudem impetus novi. Quod si, ut scribis, ita sentis, non magis te quam de te iudicium reprehendo meum. Te adipiscendi magistratus levissimi et divulgatissimi, si ita adipiscere ut plerique, praepropera festinatio abducat a tantis laudibus, quibus te omnes in caelum iure et vere ferunt? Scilicet id agitur, utrum hac petitione an proxima praetor fias, non ut ita de re publica mereare, omni honore ut dignissimus iudicare. 3. Utrum nescis quam alte ascenderis an pro nihilo id putas? Si nescis, tibi ignoseo, nos in culpa sumus: sin intellegis, ulla tibi est praetura vel officio, quod pauci, vel gloria, quam omnes sequuntur, dulcior? Hac de re et ego et Calvisius, homo magni iudicii tuique amantissimus, te accusamus cotidie. Comititia tamen, quoniam ex iis pendes, quantum fa-

cere possumus, quod multis de causis rei publicae arbitramur conducere, in Ianuarium mensem protrudimus. Vince igitur et vale.

XXVII.

M. Cicero M. Lepidum obiurgat, quod summis honoribus ornatus a senatu gratias non egerit, et ne pacem cum Antonio inire velit hortatur. Scripsit a. u. c. 711.

CICERO LEPIDO S.

1. Quod mihi pro summa erga te benevolentia magnae curae est, ut quam amplissima dignitate sis, moleste tui te senatui gratias non egisse, quum esses ab eo ordine ornatus summis honoribus. Pacis inter cives conciliandae te cupidum esse laetor. Eam si a servitute seiungis, consules et rei publicae et dignitati tuae: sin ista pax perditum hominem in possessionem impotentissimi dominatus restitutura est, hoc animo scito omnes sanos, ut mortem servituti anteponant. 2. Itaque sapientius meo quidem iudicio facies, si te in istam pacificationem non interpones, quae neque senatui neque populo nec cuiquam bono probatur. Sed haec audies ex aliis aut certior fies litteris. Tu pro tua prudentia quid optimum factu sit videbis.

XXVIII.

M. Cicero C. Trebonio scribit se dolere, quod non una in C. Caesarem iuraverit, ut M. Antonium simul cum illo opprimeret, qui nunc tantas turbas faciat, suumque libertatis recuperandae studium declarat. Scripsit a. u. c. 711.

CICERO TREBONIO S.

1. Quam vellem ad illas pulcherrimas epulas me Idibus Martiis invitasses: reliquiarum nihil haberemus. At nunc cum iis tantum negotii est, ut vestrum illud divinum in rem publicam beneficium non nullam habeat querellam. Quod vero a te, viro optimo, seductus est tuoque beneficio adhuc vivit haec pestis, interdum, quod mihi vix fas est, tibi subirascor. Mihi enim negotii plus reliquisti uni quam praeter me omnibus. Ut enim primum post Antonii foedissimum discessum senatus haberi libere potuit, ad illum animum meum reverti pristinum, quem tu cum civi acerrimo, patre tuo, in ore et amore semper habuisti. 2. Nam quum sena-
cic. III. 1. 17

tum a. d. XIII. Kalendas Ianuarias tribuni plebi vocavissent deque alia re referrent, totam rem publicam sum complexus egique acerrime senatumque iam languentem et defessum ad pristinam virtutem consuetudinemque revocavi magis animi quam ingenii viribus. Hic dies meaque contentio atque actio spem primum populo Romano attulit libertatis recipiendae. Nec vero ipse postea tempus ullum intermisi de re publica non cogitandi solum, sed etiam agendi. 3. Quod nisi res urbanas actaque omnia ad te perferri arbitrarer, ipse perscriberem, quamquam eram maximis occupationibus impeditus. Sed illa cognosces ex aliis: a me pauca et ea summatim. Habemus fortem senatum, consulares partim timidos, partim male sentientes. Magnum damnum factum est in Servio. L. Caesar optime sentit, sed, quod avunculus est, non acerrimas dicit sententias. Consules egregii, praeclarus D. Brutus, egregius puer Caesar, de quo spero equidem reliqua. Hoc vero certum habeto, nisi ille veteranos celeriter conscripsisset legionesque duae de exercitu Antonii ad eius se auctoritatem contulissent atque is oppositus esset terror Antonio, nihil Antonium sceleris, nihil crudelitatis praeteriturum fuisse. Haec tibi, etsi audita esse arbitrabar, volui tamen notiora esse. Plura scribam, si plus otii habuero.

XXIX.

M. Cicero consolatur Appium exsulantem et eum bona spe esse iubet. Annus quo scripta sit epistola incertus.

CICERO APPIO SAL.

De meo studio erga salutem et incolumitatem tuam credo te cognosce ex litteris tuorum, quibus me cumulatissime satis fecisse certo scio: nec iis concedo, quamquam sunt singulari in te benevolentia, ut te salvum malint quam ego. Illi mihi necesse est concedant, ut tibi plus quam ipsi hoc tempore prodesse possim: quod quidem nec destitit facere nec desistam, et iam in maxima re feci et fundamenta ieci salutis tuae. Tu fac bono animo magnoque sis meque tibi in nulla re defuturum esse confidas. Pridie Nonas Quintiles.

XXX.

Ser. Galba, nepos Ser. Galbae oratoris, de proelio exponit ad Mutinam facto victoriaque de M. Antonio relata. Scripsit a. u. c. 711.

GALBA CICERONI S.

1. A. d. XVII. Kalend. Maias, quo die Pansa in castris Hirti erat futurus, cum quo ego eram — nam ei ob viam processeram milia passuum centum, quo maturius veniret —, Antonius legiones eduxit duas, secundam et quintam tricenisimam et cohortes praetorias duas, unam suam, alteram Silani, et evocatorum partem. Ita ob viam venit nobis, quod nos quattuor legiones tironum habere solum arbitrabatur. Sed noctu, quo tutius venire in castra possemus, legionem Martiam, cui ego praeesse solebam, et duas cohortes praetorias miserat Hirtius nobis. 2. Quum equites Antonii apparuissent, contineri neque legio Martia neque cohortes praetoriae potuerunt: quas sequi coepimus coacti, quoniam retinere eas non potueramus. Antonius ad Forum Gallorum suas copias continebat, neque sciri volebat se legiones habere: tantum equitatum et levem armaturam ostendebat. Postea quam vidit se invito legionem ire Pansa, sequi se duas legiones iussit tironum. Postea quam angustias paludis et silvarum transiimus, acies est instructa a nobis duodecim cohortium. 3. Nondum venerant legiones duae: repente Antonius in aciem suas copias de vico produxit et sine mora concurrat. Primo ita pugnatum est, ut acrius non posset ex utraque parte pugnari: etsi dexterius cornu, in quo ego eram cum Martiae legionis cohortibus octo, impetu primo fugaverat legionem xxxv. Antonii, ut amplius passus ..... ultra aciem, quo loco steterat, processerit. Itaque quum equites nostrum cornu circumire vellent, recipere me coepi et levem armaturam opponere Maurorum equitibus, ne aversos nostros aggrederentur. Interim video me esse inter Antonianos Antoniumque post me esse aliquanto. Repente equum immisi ad eam legionem tironum, quae veniebat ex castris scuto reiecto. Antoniani me insequi: nostri pila coicere velle. Ita nescio quo fato sum servatus, quod sum cito a nostris cognitus. 4. In ipsa Aemilia, ubi cohors Cae-

saris praetoria erat, diu pugnatum est. Cornu sinisterius, quod erat infirmius, ubi Martiae legionis duae cohortes erant et cohors praetoria, pedem referre coeperunt, quod ab equitatu circumibantur, quo vel plurimum valet Antonius. Quum omnes se recepissent nostri ordines, recipere me novissimus coepi ad castra. Antonius tamquam victor castra putavit se posse capere. Quo quum venit, complures ibi amisit nec egit quidquam. Audita re Hirtius cum cohortibus viginti veteranis redeunt Antonio in sua castra occurrit copiasque eius omnes delevit fugavitque eodem loco, ubi erat pugnatum, ad Forum Gallorum. Antonius cum equitibus hora noctis quarta se in castra sua ad Mutinam recepit. 5. Hirtius in ea castra rediit, unde Pansa exierat, ubi duas legiones reliquerat, quae ab Antonio erant oppugnatae. Sic partem maiorem suarum copiarum Antonius amisit veteranarum. Nec id tamen sine aliqua iactura cohortium praetorianarum nostrarum et legionis Martiae fieri potuit. Aquilae duae, signa sexaginta sunt relata Antonii. Res bene gesta est. A. d. xvi. Kalendas Maias ex castris.

XXXI.

C. Asinius Pollio se excusat, quod sero suum erga rem publicam studium declarat, se tamen percupidum libertatis recipiendae ostendit. Scripta epistola est a. u. c. 711.

C. ASINIUS POLLIO CICERONI S. D.

1. Minime mirum tibi debet videri nihil me scripsisse de re publica, postea quam itum est ad arma. Nam saltus Castulonensis, qui semper tenuit nostros tabellarios, etsi nunc frequentioribus latrociniiis infestior factus est, tamen nequaquam tanta in mora est, quanta qui locis omnibus dispositi ab utraque parte scrutantur tabellarios et retinent. Itaque nisi nave perlatae litterae essent, omnino nescirem quid istic fieret. Nunc vero nactus occasionem, postea quam navigari coeptum est, cupidissime et quam creberrime potero scribam ad te. 2. Ne movear eius sermonibus, quem tametsi nemo est qui videre velit, tamen nequaquam proinde ac dignus est oderunt homines, periculum non est: adeo est

enim invisus mihi, ut nihil non acerbum putem quod commune cum illo sit. Natura autem mea et studia trahunt me ad pacis et libertatis cupiditatem. Itaque illud initium civilis belli saepe deflevi. Quum vero non liceret mihi nullius partis esse, quia utrobique magnos inimicos habebam, ea castra fugi, in quibus plane tutum me ab insidiis inimici sciebam non futurum: compulsus eo, quo minime volebam, ne in extremis essem, plane pericula non dubitanter adii. 3. Caesarem vero, quod me in tanta fortuna modo cognitum vetustissimorum familiarium loco habuit, dilexi summa cum pietate et fide. Quae mea sententia gerere mihi licuit, ita feci, ut optimus quisque maxime probarit. Quod iussus sum, eo tempore atque ita feci, ut appareret invito imperatum esse. Cuius facti iniustissima invidia erudire me potuit quam iucunda libertas et quam misera sub dominatione vita esset. Ita, si id agitur, ut rursus in potestate omnia unius sint, quicumque is est, ei me profiteor inimicum. Nec periculum est ullum quod pro libertate aut refugiam aut deprecer. 4. Sed consules neque senatus consulto neque litteris suis praeceperant mihi quid facerem. Unas enim post Idus Martias demum a Pansa litteras accepi, in quibus hortatur me, ut senatui scribam me et exercitum in potestate eius futurum. Quod quum Lepidus contionaretur atque omnibus scriberet se consentire cum Antonio, maxime contrarium fuit. Nam quibus commeatibus invito illo per illius provinciam legiones ducerem? aut, si cetera transissem, num etiam Alpes poteram transvolare, quae praesidio illius tenentur? Adde huc, quod perferri litterae nulla condicione potuerunt: sescentis enim locis excutiuntur, deinde etiam retinentur ab Lepido tabellarii. 5. Illud me Cordubae pro contione dixisse nemo vocabit in dubium, provinciam me nulli, nisi qui ab senatu missus venisset, traditurum. Nam de legione tricensima tradenda quantas contentiones habuerim quid ego scribam? qua tradita quanto pro re publica infirmior futurus fuerim quis ignorat? Hac enim legione noli acrius aut pugnacius quidquam putare esse. Qua re eum me existima esse, qui primum pacis cupidissimus sim — omnes enim cives plane studeo esse salvos —, deinde qui et me et rem publicam vindicare

in libertatem paratus sim. 6. Quod familiarem meum in tuorum numero habes, opinione tua mihi gratius est. Invideo illi tamen, quod ambulat et iocatur tecum. Quaeres quanti aestimem? Si unquam licuerit vivere in otio, experieris: nullum enim vestigium abs te discessurus sum. Illud vehementer admiror, non scripsisse te mihi, manendo in provincia an ducendo exercitum in Italiam rei publicae magis satis facere possim. Ego quidem, etsi mihi tutius ac minus laboriosum est manere, tamen, quia video tali tempore multo magis legionibus opus esse quam provinciis, quae praesertim recipari nullo negotio possint, constitui, ut nunc est, cum exercitu proficisci. Deinde ex litteris, quas Pansae misi, cognoscas omnia: nam tibi earum exemplar misi. xvii. Kal. April. Corduba.

XXXII.

C. Asinius Pollio de Balbi quaestoris sui flagitiis et de suo in rem publicam studio exponit. Scripsit a. u. c. 711.

C. ASINIUS POLLIO CICERONI.

1. Balbus quaestor magna numerata pecunia, magno pondere auri, maiore argenti coacto de publicis exactionibus, ne stipendio quidem militibus reddito duxit se a Gadibus et triduum tempestate retentus ad Calpen Kal. Iuniis traiecit sese in regnum Bogudis, plane bene peculiatus. His rumoribus utrum Gades referatur an Romam — ad singulos enim nuntios turpissime consilia mutat — nondum scio. 2. Sed praeter furta et rapinas et virgis caesos socios haec quoque fecit, ut ipse gloriari solet, eadem quae C. Caesar, ludis, quos Gadibus fecit, Herennium Gallum histrionem, summo ludorum die anulo aureo donatum, in xiv. sessum deduxit: — tot enim fecerat ordines equestris loci, —: quattuorviratum sibi prorogavit: comitia biennii biduo habuit, hoc est, renuntiavit quos ei visum est: exsules reduxit, non horum temporum, sed illorum, quibus a seditiosis senatus trucidatus aut expulsus est, Sex. Varo proconsule, 3. Illa vero iam ne Caesaris quidem exemplo, quod ludis praetextam de suo itinere ad L. Lentulum procos. sollicitandum posuit. Et quidem quum ageretur, flevit memoria rerum gestarum com-

motus. Gladiatoribus autem Fadium quemdam, militem Pompeianum, quia, quum depressus in ludum bis gratis depugnasset, auctorari sese nolebat et ad populum confugerat, primum Gallos equites immisit in populum — coniecti enim lapides sunt in eum, quum abriperetur Fadius —, deinde abstractum defodit in ludo et vivum combussit: quum quidem pransus, nudis pedibus, tunica soluta, manibus ad tergum reiectis, inambularet et illi misero quiritanti: C. R. NATUS SUM, responderet: 'Abi nunc, populi fidem implora'. Bestiis vero cives Romanos, in iis circulatorum quemdam auctorem, notissimum hominem Hispali, quia deformis erat, obiecit. Cum huiusce modi portento res mihi fuit. Sed de illo plura coram. 4. Nunc, quod praestat, quid me velitis facere constituite. Tres legiones firmas habeo, quarum unam, duodetricensimam, quum ad se initio belli accessisset Antonius hac pollicitatione, quo die in castra venisset, denarios quingenos singulis militibus daturum, in victoria vero eadem praemia, quae suis legionibus — quorum quis ullam finem aut modum futurum putabit? —, incitatissimam retinui, aegre mehercules: nec retinuissem, si uno loco habuissem, utpote quum singulae quaedam cohortes seditionem fecerint. Reliquas quoque legiones non destitit litteris atque infinitis pollicitationibus incitare. Nec vero minus Lepidus ursit me et suis et Antonii litteris, ut legionem tricensimam mitterem sibi. 5. Itaque quem exercitum neque vendere ullis praemiis volui nec eorum periculorum metu, quae victoribus illis portendebantur, deminuere, debetis existimare retentum et conservatum rei publicae esse, atque ita credere, quodcumque imperassetis, facturum fuisse, si quod iussistis feci. Nam et provinciam in otio et exercitum in mea potestate tenui: finibus meae provinciae nusquam excessi: militem non modo legionarium, sed ne auxilium quidem ullum quoquam misi, et, si quos equites decedentes nactus sum, supplicio adfeci. Quarum rerum fructum satis magnum re publica salva tulisse me putabo. Sed res publica si me satis novisset et maior pars senatus, maiores ex me fructus tulisset. Epistolam, quam Balbo, quum etiam nunc in provincia esset, scripsi, legendam tibi misi: etiam prae-

textam, si voles legere, Gallum Cornelium, familiarem meum, poscito. vi. Idus Iunias, Corduba.

XXXIII.

C. Pollio calamitatem rei publicae deplorat proelio Mutinensi acceptam, seque communi incendio occurrere paratum ostendit. Scripsit a. u. c. 711.

POLLIO CICERONI S. P.

1. S. V. B. E. E. Q. V. Quo tardius certior fierem de proeliis apud Mutinam factis, Lepidus effecit, qui meos tabellarios novem dies retinuit: tametsi tantam calamitatem rei publicae quam tardissime audire optandum est, sed illis, qui prodesse nihil possunt neque mederi. Atque utinam eodem senatus consulto, quo Plancum et Lepidum in Italiam arcessistis, me quoque iussissetis venire! profecto non accepisset res publica hoc vulnus. Quo si qui laetantur in praesentia, quia videntur et duces et veterani Caesaris partium interisse, tamen postmodo necesse est doleant, quum vastitatem Italiae respexerint. Nam et robur et suboles militum interiit, si quidem quae nuntiantur ulla ex parte vera sunt. 2. Neque ego non videbam quanto usui rei publicae essem futurus, si ad Lepidum venissem: omnem enim cunctationem eius discussissem, praesertim adiutore Planco. Sed scribenti ad me eius modi litteras, quas leges, et contionibus videlicet, quas Narbone habuisse dicitur, similes, palparer plane necesse erat, si vellem commeatus per provinciam eius iter faciens habere. Praeterea verebar ne, si ante, quam ego incepta perficerem, proelium confectum esset, pium consilium meum raperent in contrariam partem obtrectatores mei propter amicitiam, quae mihi cum Antonio, non maior tamen quam Planco fuit. 3. Itaque a Gadibus mense Aprili binis tabellariis in duas naves impositis et tibi et consulibus et Octaviano scripsi, ut me faceretis certiore quonam modo plurimum possem prodesse rei publicae. Sed, ut rationem in eo, quo die proelium Pansa commisit, eodem a Gadibus naves profectae sunt: nulla enim post hiemem fuit ante eam diem navigatio. Et hercules longe remotus ab omni suspitione futuri civilis tumultus penitus in Lusitania legiones in

hibernis collocaram. Ita porro festinavit uterque configere, tamquam nihil peius timerent quam ne sine maximo rei publicae detrimento bellum componeretur. Sed, si properandum fuit, nihil non summi ducis consilio gessisse Hirtium video. 4. Nunc haec mihi scribuntur ex Gallia Lepidi et nuntiantur: Pansae exercitum concisum esse: Pansam ex vulneribus mortuum: eodem proelio Martiam legionem interisse et L. Fabatum et C. Peducaeam et D. Carfulenum: Hirtino autem proelio et secundam legionem et omnes peraeque Antonii caesas, item Hirtii, quartam vero, quum castra quoque Antonii cepisset, a quinta legione concisam esse: ibi Hirtium quoque perisse et Pontium Aquilam: dici etiam Octavianum cecidisse — quae si, quod di prohibeant! vera sunt, non mediocriter doleo —: Antonium turpiter Mutinae obsessionem reliquisse, sed habere equitum v. M. legiones sub signis armatas tres et P. Bagienni unam, inermes bene multos: Ventidium quoque se ei cum legione septima, octava, nona coniunxisse: si nihil in Lepido spei sit, descensurum ad extrema et non modo nationes, sed etiam servitia concitaturum: Parmam direptam: L. Antonium Alpes occupasse. 5. Quae si vera sunt, nemini nostrum cessandum est nec exspectandum quid decernat senatus. Res enim cogit huic tanto incendio succurrere omnes, qui aut imperium aut nomen denique populi Romani salvum volunt esse. Brutum enim cohortes xvii, et duas non frequentes tironum legiones, quas conscripserat Antonius, habere audio. Neque tamen dubito quin omnes, qui supersint de Hirtii exercitu, confluant ad eum. Nam in dilectu non multum spei puto esse, praesertim quum nihil sit periculosius quam spatium confirmandi sese Antonio dari. Anni autem tempus libertatem maiorem mihi dat, propterea quia frumenta aut in agris aut in villis sunt. Itaque proximis litteris consilium meum expeditur: nam neque deesse neque superesse rei publicae volo. Maxime tamen doleo adeo et longo et infesto itinere ad me venire, ut die quadragesimo post aut ultra etiam, quam facta sunt, omnia nuntientur.

XXXIV.

M. Lepidus narrat quid Antonio adveniente egerit, et gratias agit Ciceroni, quod iniquis de se rumoribus non crediderit. Scripta epistola est a. u. c. 711.

M. LEPIDUS IMP. ITER. PONT. MAX. S. D. M. TULLIO CICERONI.

1. S. V. B. E. E. V. Quum audissem Antonium cum suis copiis, praemisso L. Antonio cum parte equitatus, in provinciam meam venire, cum exercitu meo ab confluyente Arari et Rhodano castra movi ac contra eos venire institui. Itaque continuis itineribus ad Forum Voconii veni et ultra castra ad flumen Argentum contra Antonianos feci. P. Ventidius suas legiones tres coniunxit cum eo et ultra me castra posuit: habebat antea legionem quintam et ex reliquis legionibus magnam multitudinem, sed inermorum. Equitatum habet magnum: nam omnis ex proelio integer discessit, ita ut sint amplius equitum milia quinque. Ad me complures milites et equites ab eo transierunt et in dies singulos eius copiae minuuntur. 2. Silanus et Culleo ab eo discesserunt. Nos etsi graviter ab iis laesi eramus, quod contra nostram voluntatem ad Antonium ierant, tamen nostrae humanitatis et necessitudinis causa eorum salutis rationem habuimus, nec tamen eorum opera utimur neque in castris habemus neque ulli negotio praefecimus. Quod ad bellum hoc attinet, nec senatui nec rei publicae deerimus. Quae postea egerimus faciam te certiore.

1. Etsi omni tempore summa studia officii mutuo inter nos certatim constiterunt pro nostra inter nos familiaritate et proinde diligenter ab utroque conservata sunt, tamen non dubito in tanto et tam repentino motu rei publicae quin non nulla de me falsis rumoribus a meis obrectatoribus me indigna ad te delata sint, quae tuum animum magno opere moverent pro tuo amore in rem publicam. Ea te moderate accepisse neque temere credendum iudicasse a meis procuratoribus certior sum factus: quae mihi, ut debent, gratissima sunt. Memini enim et illa superiora, quae abs tua

voluntate profecta sunt ad meam dignitatem augendam et ornandam, quae perpetuo animo meo fixa manebunt. 2. Abs te, mi Cicero, magno opere peto, si meam vitam, studium, diligentiam superioribus temporibus in re publica administranda, quae Lepido digna sunt, perspecta habes, ut paria aut eo ampliora reliquo tempore exspectes et proinde tua auctoritate me tuendum existimes, quo tibi plura tuo merito debeo. Vale. D. xi. Kalendas Iunias, ex castris, ex Ponte Argenteo.

XXXV.

M. Lepidus recepti M. Antonii causam in milites suos confert, dissensionem civium inique ferentes. Scripsit a. u. c. 711.

M. LEPIDUS IMP. ITER. PONT. MAX. S. D. S. P. PL. Q. R.

1. S. V. liberique vestri V. B. E. E. Q. V. Deos hominesque testor, patres conscripti, qua mente et quo animo semper in rem publicam fuerim et quam nihil antiquius communi salute ac libertate iudicarem: quod vobis brevi probassem, nisi mihi fortuna proprium consilium extorsisset. Nam exercitus cunctus consuetudinem suam in civibus conservandis communique pace, seditione facta, retinuit meque tantae multitudinis civium Romanorum salutis atque incolumitatis causam suscipere, ut vere dicam, coegit. 2. In qua re ego vos, patres conscripti, oro atque obsecro, ut privatis offensionibus omissis summae rei publicae consulatis neve misericordiam nostram exercitusque nostri in civili dissensione sceleris loco ponatis. Quod si salutis omnium ac dignitatis rationem habueritis, melius et vobis et rei publicae consulatis. Data iii. Kal. Iunias a Ponte Argenteo.

LIBER XI.

AD D. BRUTUM ET CETEROS.

I.

Decimus Iunius Brutus Albinus sermonem cum Hirtio eos. des. habitum exponit: postulatam a se legationem liberam significat: suum vero consilium ostendit, vel migrandum ex Italia esse vel publicum in urbe praesidium postulandum. Scripsit a. u. c. 710.

D. BRUTUS BRUTO SUO ET CASSIO S.

1. Quo in statu simus, cognoscite. Heri vesperi apud me Hirtius fuit: qua mente esset Antonius, demonstravit, pessima scilicet et infidelissima. Nam se neque mihi provinciam dare posse aiebat neque arbitrari tuto in urbe esse quemquam nostrum: adeo esse militum concitatos animos et plebis. Quod utrumque esse falsum puto vos animadvertere atque illud esse verum, quod Hirtius demonstrabat, timere eum ne, si mediocre auxilium dignitatis nostrae habuissemus, nullae partes sibi in re publica relinquerentur. 2. Quum in his angustiis versarer, placitum est mihi ut postularem legationem liberam mihi reliquisque nostris, ut aliqua causa proficiscendi honesta quaereretur. Haec se impetratum pollicitus est, nec tamen impetratum confido: tanta est hominum insolentia et nostri insectatio. Ac si dederint quod petimus, tamen paulo post futurum puto ut hostes iudicemur aut aqua et igni nobis interdicatur. 3. Quid ergo est, inquis, tui consilii? Dandus est locus fortunae: cedendum ex Italia, migrandum Rhodum aut aliquo terrarum arbitror. Si melior casus fuerit, revertemur Romam: si medioeris, in exilio vivemus: si pessimus, ad novissima auxilia descendemus. 4. Succurret fortasse hoc loco alicui vestrum cur novissimum tempus exspectemus potius quam nunc aliquid moliamur? Quia ubi consistamus non habemus praeter Sex. Pompeium et Bassum Caecilium, qui mihi videntur hoc nuntio de Caesare adlato firmiores futuri. Satis tempore ad eos accedemus, ubi quid valeant scierimus. Pro Cassio et te, si

quid me velitis recipere, recipiam. Postulat enim hoc Hirtius ut faciam. 5. Rogo vos quam primum mihi rescribatis — nam non dubito quin de his rebus ante horam quartam Hirtius certiosem me sit facturum — : quem in locum convenire possimus, quo me velitis venire rescribite. 6. Post novissimum Hirtii sermonem placitum est mihi postulare ut liceret nobis Romae esse publico praesidio: quod illos nobis concessuros non puto: magnam enim invidiam iis faciemus. Nihil tamen non postulandum putavi quod aequum esse statuerem.

II.

Brutus et Cassius praetores quaerunt a M. Antonio, putetne ipsos in urbe tutos fore magna militum veteranorum frequentia. Scriptae litterae sunt a. u. c. 710.

BRUTUS ET CASSIUS PRAET. M. ANTONIO COS.

1. De tua fide et benevolentia in nos nisi persuasum esset nobis, non conscripsissemus haec tibi, quae profecto, quoniam istum animum habes, in optimam partem accipies. Scribitur nobis magnam veteranorum multitudinem Romam convenisse iam et ad Kalendas Iunias futuram multo maiorem. De te si dubitemus aut vereamur, simus nostri dissimiles. Sed certe, quam ipsi in tua potestate fuerimus tuoque adducti consilio dimiserimus ex municipiis nostros necessarios, neque solum edicto, sed etiam litteris id fecerimus, digni sumus quos habeas tui consilii participes, in ea praesertim re, quae ad nos pertinet. 2. Qua re petimus a te, facias nos certiores tuae voluntatis in nos, putetne nos tutos fore in tanta frequentia militum veteranorum, quos etiam de reponenda ara cogitare audimus: quod velle et probare vix quisquam posse videtur, qui nos salvos et honestos velit. Nos ab initio spectasse otium nec quidquam aliud libertate communi quaesisse exitus declarat. Fallere nemo nos potest nisi tu: quod certe abest ab tua virtute et fide: sed alius nemo facultatem habet decipiendi nos: tibi enim uni credidimus et credituri sumus. 3. Maximo timore de nobis adficiuntur amici nostri: quibus etsi tua fides explorata est, tamen illud in mentem venit, multitudinem veteranorum fa-

cilius impelli ab aliis quo libet quam a te retineri posse. Rescribas nobis ad omnia rogamus. Nam illud valde leve est ac nugatorium, ea re denuntiatum esse veteranis, quod de commodis eorum mense Iunio laturus esses. Quem enim impedimento futurum putas, quum de nobis certum sit nos quieturos? Non debemus cuiquam videri nimium cupidi vitae, quum accidere nobis nihil possit sine pernicie et confusione omnium rerum.

III.

Brutus et Cassius contumeliosis et minacibus litteris M. Antonii respondent fortiter et magno animo. Scriptae litterae sunt a. u. c. 710.

BRUTUS ET CASSIUS PRAETT. S. D. ANTONIO COS.

1. S. V. B. [E.] Litteras tuas legimus simillimas edicti tui, contumeliosas, minaces, minime dignas quae a te nobis mitterentur. Nos, Antoni, te nulla lacessimus iniuria neque miraturum credidimus, si praetores et ea dignitate homines aliquid edicto postulassemus a consule. Quod si indignaris ausos esse id facere, concede nobis ut doleamus ne hoc quidem abs te Bruto et Cassio tribui. 2. Nam de dilectibus habitis et pecuniis imperatis, exercitibus sollicitatis et nuntiis trans mare missis quod te questum esse negas, nos quidem tibi credimus optimo animo te fecisse, sed tamen neque agnoscimus quidquam eorum et te miramur, quum haec relicueris, non potuisse continere iracundiam tuam quin nobis de morte Caesaris obiiceres. 3. Illud vero quem ad modum ferendum sit tute cogita, non licere praetoribus concordiae ac libertatis causa per edictum de suo iure decedere quin consul arma minetur. Quorum fiducia nihil est quod nos terreas: neque enim decet aut convenit nobis periculo ulli submittere animum nostrum neque est Antonio postulandum, ut iis imperet, quorum opera liber est. Nos si alia hortarentur, ut bellum civile suscitare vellemus, litterae tuae nihil proficerent. Nulla enim minantis auctoritas apud liberos est. Sed pulere intellegis non posse nos quoquam impelli, et fortassis ea re minaciter agis, ut iudicium nostrum metus videatur. 4. Nos in hac sententia sumus, ut te cupiamus in libera re publica magnum atque honestum esse, vocemus

te ad nullas inimicitias, sed tamen pluris nostram libertatem quam tuam amicitiam aestimemus. Tu etiam atque etiam vide quid suscipias, quid sustinere possis, neque quam diu vixerit Caesar, sed quam non diu regnarit fac cogites. Deos quaesumus, consilia tua rei publicae salutaria sint ac tibi: si minus, ut salva atque honesta re publica tibi quam minimum noceant optamus. Pridie Nonas Sext.

IV.

D. Brutus res a se gestas exponit et, ut Cicero sua se in supplicationibus decernendis sententia iuvet, rogat. Scripta est epistola a. u. c. 710.

D. BRUTUS IMP. COS. DESIG. S. D. CICERONI.

1. Si de tua in me voluntate dubitarem, multis a te verbis peterem, ut dignitatem meam tuerere, sed profecto est ita, ut mihi persuasi, me tibi esse curae. Progressus sum ad Inalpinos cum exercitu, non tam nomen imperatorium captans quam cupiens militibus satis facere firmosque eos ad tuendas nostras res efficere. 2. Quod mihi videor consecutus: nam et liberalitatem nostram et animum sunt experti. Cum omnium bellicosissimis bellum gessi: multa castra cepi, multa vastavi. Non sine causa ad senatum litteras misi. Aduva nos tua sententia: quod quum facies, ex magna parte communi commodo inservieris.

V.

M. Cicero excusat se, quod Bruti litteris non responderit, hortatur ad libertatem recipendam, studium suum et officia pollicetur. Scripsit a. u. c. 710.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1. Lupus familiaris noster quum a te venisset quumque Romae quosdam dies commoraretur, ego eram in iis locis, in quibus maxime tuto me esse arbitrabar. Eo factum est ut ad te Lupus sine meis litteris rediret, quum tamen curasset tuas ad me perferendas. Romam autem veni a. d. v. Idus Decembres, nec habui quidquam antiquius quam ut Pansam statim convenirem: ex quo ea de te cognovi, quae maxime

optabam. Qua re hortatione tu quidem non eges, si ne in illa quidem re, quae a te gesta est post hominum memoriam maxima, hortatorem desiderasti. 2. Illud tamen breviter significandum videtur, populum Romanum omnia a te exspectare atque in te aliquando recipendae libertatis omnem spem ponere. Tu, si dies noctesque memineris, quod te facere certo scio, quantam rem gesseris, non obliviscere profecto quantae tibi etiam nunc gerendae sint. Si enim iste provinciam nactus erit, cui quidem ego semper amicus fui ante, quam illum intellexi non modo aperte, sed etiam libenter cum re publica bellum gerere, spem reliquam nullam video salutis. 3. Quam ob rem te obsecro iisdem precibus, quibus S. P. Q. R. ut in perpetuum rem publicam dominatu regio liberae, ut principiis consentiant exitus. Tuum est hoc munus, tuae partes: a te hoc civitas vel omnes potius gentes non exspectant solum, sed etiam postulant. Quamquam, quum hortatione non egeas, ut supra scripsi, non utar ea pluribus verbis: faciam illud, quod meum est, ut tibi omnia mea officia, studia, curas, cogitationes pollicear, quae ad tuam laudem et gloriam pertinebunt. Quam ob rem velim tibi ita persuadeas, me quum rei publicae causa, quae mihi vita mea est carior, tum quod tibi ipsi faveam tuamque dignitatem amplificari velim, tuis optimis consiliis, amplitudini, gloriae nullo loco defuturum.

VI.

Quod petierat D. Brutus a M. Cicerone, ut suam dignitatem tueretur, iam Cicero Bruti dignitatem sibi curae fore, idque iam in senatu declaratum esse respondet. Pertinet epistola ad a. u. c. 710.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1. Lupus noster quum Romam sexto die Mutina venisset, postridie me mane convenit, tua mihi mandata diligentissime exposuit et litteras reddidit. Quod mihi tuam dignitatem commendas, eodem tempore existimo te mihi meam dignitatem commendare, quam mehercule non habeo tua cariorum. Qua re mihi gratissimum facies, si exploratum habebis tuis laudibus nullo loco nec consilium nec studium meum defu-

turum. 2. Quum tribuni plebis edixissent, senatus adesset a. d. XIII. Kal. Ian., haberentque in animo de praesidio consulium designatorum referre, quamquam statueram in senatum ante Kal. Ian. non venire, tamen quum eo die ipso editum tuum propositum esset, nefas esse duxi aut ita haberi senatum, ut de tuis divinis in rem publicam meritis sileretur, quod factum esset, nisi ego venissem, aut etiam si quid de te honorifice diceretur, me non adesse. 3. Itaque in senatum veni mane. Quod quum esset animadversum, frequentissimi senatores convenerunt. Quae de te in senatu egerim, quae in contione maxima dixerim aliorum te litteris malo cognoscere. Illud tibi persuadeas velim, me omnia, quae ad tuam dignitatem augendam pertinebunt, quae est per se amplissima, summo semper studio suscepturum et defensurum: quod quamquam intellego me cum multis esse facturum, tamen appetam huius rei principatum.

VII.

M. Cicero D. Bruto suadet, ut salutem populi Romani suo ipsius arbitratu tueatur, senatus auctoritatem non exspectet. Scripsit a. u. c. 710.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1. Quum adhibuisset domi meae Lupus me et Libonem et Servium, consobrinum tuum, quae mea fuerit sententia, cognosse te ex M. Seio arbitror, qui nostro sermoni interfuit. Reliqua, quamquam statim Seium Graeceius est subsecutus, tamen ex Graecio poteris cognoscere. 2. Caput autem est hoc, quod te diligentissime percipere et meminisse volam, ut ne in libertate et salute populi Romani conservanda auctoritatem senatus exspectes nondum liberi, ne et tuum factum condemnes — nullo enim publico consilio rem publicam liberavisti: quo etiam est res illa maior et clarior —, et adolescentem vel puerum potius Caesarem iudices temere fecisse, qui tantam causam publicam privato consilio susceperit: denique homines rusticos, sed fortissimos viros civesque optimos dementes fuisse iudices, primum milites veteranos, commilitones tuos, deinde legionem Martiam, legionem quartam, quae suum consulem hostem iudicaverit. III. 1.

runt seque ad salutem rei publicae defendendam contulerunt. Voluntas senatus pro auctoritate haberi debet, quum auctoritas impeditur metu. 3. Postremo suscepta tibi causa iam bis est, ut non sit integrum: primum Idibus Martiis, deinde proxime, exercitu novo et copis comparatis. Quam ob rem ad omnia ita paratus, ita animatus debes esse, non ut nihil facias nisi iussus, sed ut ea geras, quae ab omnibus summa cum admiratione laudentur.

VIII.

M. Cicero de legatis ad M. Antonium de pace missis exponit et quae sit omnium spes recipiendae libertatis in Bruto posita significat. Scripsit a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1. Eo tempore Polla tua misit, ut ad te si quid vellem darem litterarum, quum quid scriberem non habebam. Omnia enim erant suspensa propter expectationem legatorum: qui quid egissent nihil nuntiabatur. Haec tamen scribenda existimavi: primum S. P. Q. R. de te laborare non solum salutis suae causa, sed etiam dignitatis tuae. Admirabilis enim est quaedam tui nominis caritas amorque in te singularis omnium civium. Ita enim sperant atque confidunt, ut antea rege, sic hoc tempore regno te rem publicam liberaturum. 2. Romae dilectus habetur totaque Italia, si hic dilectus appellandus est, quum ultro se offerunt omnes: tantus ardor animos hominum occupavit desiderio libertatis odioque diutinae servitutis. De reliquis rebus a te iam expectare litteras debemus, quid ipse agas, quid noster Hirtilius, quid Caesar meus: quos spero brevi tempore societate victoriae tecum copulatos fore. Reliquum est ut de me id scribam, quod te ex tuorum litteris et spero et malo cognoscere, me neque deesse ulla in re neque umquam defuturum dignitati tuae.

IX.

D. Brutus Ciceronem hortatur ut operam det, ne consulibus amissis hostes rei publicae invalescant. Scripsit a. u. c. 711.

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

1. Pansa amisso quantum detrimenti res publica acce-

perit non te praeterit. Nunc auctoritate et prudentia tua propicias oportet, ne inimici nostri consulibus sublatis sperent se convalescere posse. Ego, ne consistere possit in Italia Antonius, dabo operam. Sequar eum confestim. Utrumque me praestaturum spero, ne aut Ventidius elabatur aut Antonius in Italia moretur. In primis rogo te, ad hominem ventosissimum, Lepidum, mittas, ne bellum nobis redintegrare possit Antonio sibi coniuncto. Nam de Pollione Asinio puto te perspicere quid facturus sit. Multae et bonae et firmae sunt legiones Lepidi et Asinii. 2. Neque haec idcirco tibi scribo, quod te non eadem animadvertere sciam, sed quod mihi persuasissimum est Lepidum recte facturum nunquam, si forte vobis id de hoc dubium est. Plancum quoque confirmetis oro, quem spero pulso Antonio rei publicae non defuturum. Si se Alpes Antonius traiecerit, constitui praesidium in Alpibus collocare et te de omni re facere certiolem. III. Kal. Maias, ex castris, Regio.

X.

D. Brutus queritur de quorundam malevolentia et rei publicae periculum ostendit. Scripsit a. u. c. 711.

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

1. Non mihi rem publicam plus debere arbitror quam me tibi: gratiores me esse in te posse, quam isti perversi sint in me. Exploratum habe, etsi forsitan hoc temporis videatur dici causa, malle me tuum iudicium, quam ex altera parte omnium istorum. Tu enim a certo sensu et vero iudicas de nobis: quod isti ne faciant summa malevolentia et livore impediuntur. Interpellent me quo minus honoratus sim, dum ne interpellent quo minus res publica a me commode administrari possit. Quae quanto sit in periculo quam potero brevissime exponam. 2. Primum omnium quantam perturbationem rerum urbanarum adferat obitus consulum quantumque cupiditatem hominibus iniiciat vacuitas non te fugit. Satis me multa scripsisse, quae litteris commendari possint, arbitror: scio enim cui scribam. 3. Revertor nunc ad Antonium, qui ex fuga quum parvulam manum peditum haberet

inermium, ergastula solvendo omneque genus hominum adripiendo satis magnum numerum videtur effecisse. Huc accessit manus Ventidii, quae trans Appenninum itinere facto difficillimo ad Vada pervenit atque ibi se cum Antonio coniunxit. Est numerus veteranorum et armatorum satis frequens cum Ventidio. 4. Consilia Antonii haec sint necesse est, aut ad Lepidum ut se conferat, si recipitur, aut Appennino Alpibusque se teneat et decursionibus per equites, quos habet multos, vastet ea loca, in quae incurrerit, aut rursus se in Etruriam referat, quod ea pars Italiae sine exercitu est. Quod si me Caesar audisset atque Appenninum transisset, in tantas angustias Antonium compulsem, ut inopia potius quam ferro conficeretur. Sed neque Caesari imperari potest nec Caesar exercitui suo: quod utrumque pessimum est. Quum haec talia sint, quo minus, quod ad me pertinebit, homines interpellent, ut supra scripsi, non impedio: haec quem ad modum explicari possint aut, a te quum explicabuntur, ne impediatur timeo. 5. Alere iam milites non possum. Quum ad rem publicam liberandam accessi, HS mihi fuit pecuniae .CCCC. amplius. Tantum abest ut meae rei familiaris liberum sit quidquam, ut omnes iam meos amicos aere alieno obstrinxerim. Septem numero nunc legiones alo: qua difficultate tu arbitrare. Non, si Varronis thesauros haberem, subsistere sumptui possem. Quum primum de Antonio exploratum habuero, faciam te certiore. Tu me amabis ita, si hoc idem me in te facere senseris. III. Non. Maias, ex castris, Derthona.

XI.

D. Brutus iter Antonii ad Lepidum, dubiamque Planci fidem et suum in rem publicam studium significat. Scripta epistola est a. u. c. 711.

D. BRUTUS IMP. COS. DES. S. D. M. CICERONI.

1. Eodem exemplo a te mihi litterae redditae sunt, quo pueri mei attulerunt. Tantum me tibi debere existimo, quantum persolvere difficile est. Scripsi tibi quae hic gererentur. In itinere est Antonius: ad Lepidum proficiscitur: ne de Planco

quidem spem adhuc abiecit, ut ex libellis eius animadverti, qui in me inciderunt, in quibus quos ad Asinium, quos ad Lepidum, quos ad Plancum mitteret scribebat. Ego tamen non habui ambiguum et statim ad Plancum misi, et biduo ab Allobrogibus et totius Galliae legatos exspecto, quos confirmatos domum remittam. 2. Tu, quae istic opus erunt administrari, prospicies, ut ex tua voluntate rei publicae commodo fiant. Malevolentiae hominum in me, si poteris, occurre: si non potueris, hoc consolabere, quod me de statu meo nullis contumeliis deterrere possunt. Pridie Nonas Maias, ex castris, finibus Statiellensium.

XII.

M. Cicero queritur de renovato per M. Antonium bello, quod ait homines existimasse a D. Bruto impediri potuisse. Scripsit a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DES.

1. Tris uno die a te accepi epistolas: unam brevem, quam Flacco Volumnio dederas, duas pleniores, quarum alteram tabellarius T. Vibii attulit, alteram ad me misit Lupus. Ex tuis litteris et ex Graecii oratione non modo non restinctum bellum, sed etiam inflammatum videtur. Non dubito autem pro tua singulari prudentia quin perspicias, si aliquid firmitatis nactus sit Antonius, omnia tua illa praeclara in rem publicam merita ad nihilum esse ventura. Ita enim Romam erat nuntiatum, ita persuasum omnibus, cum paucis inermis, perterritis metu, fracto animo fugisse Antonium. 2. Qui si ita se habet, ut, quem ad modum audiebam de Graecio, configi cum eo sine periculo non possit, non ille mihi fugisse a Mutina videtur, sed locum belli gerendi mutasse. Itaque homines alii facti sunt: non nulli etiam queruntur, quod persecuti non sitis: opprimi potuisse, si celeritas adhibita esset, existimant. Omnino est hoc populi maximeque nostri, in eo potissimum abuti libertate, per quem eam consecutus sit. Sed tamen providendum est, ne quae iusta querella esse possit. Res se sic habet: is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit. Hoc quam vim habeat te existimare malo quam me apertius scribere.

XIII.

D. Brutus excusat tarditatem in persequendo M. Antonio et quo res statu sit exponit. Scripta est epistola a. u. c. 711.

D. BRUTUS IMP. COS. DES. S. D. M. CICERONI.

1. Iam non ago tibi gratias: cui enim re vix referre possum, huic verbis non palitur res satis fieri. Attendere te volo, quae in manibus sunt. Qua enim prudentia es, nihil te fugiet, si meas litteras diligenter legeris. Sequi festim Antonium his de causis, Cicero, non potui: eram sine equitibus, sine iumentis: Hirtium perisse nesciebam: Caesari non credebam prius quam convenissem et collocutus essem. Hic dies hoc modo abiit. 2. Postero die mane a Pansa sum arcessitus Bononiam. Quum in itinere essem, nuntiatum mihi est eum mortuum esse. Recurri ad meas copiolas: sic enim vere eas appellare possum: sunt extenuatissimae et inopia omnium rerum pessime acceptae. Biduo me Antonius antecessit: itinera multo maiora fugiens quam ego sequens. Ille enim lit passim, ego ordinatim. Quaecumque iit, ergastula solvit, homines adripuit: constitit nusquam prius, quam ad Vada venit. Quem locum volo tibi esse notum. Iacet inter Appenninum et Alpes, impeditissimus ad iter faciendum. 3. Quum abessem ab eo milia passuum triginta et se ei iam Ventidius coniunxisset, contio eius ad me est adlata, in qua petere coepit a militibus, ut se trans Alpes sequerentur: sibi cum M. Lepido convenire. Succlamatum est, et frequenter a militibus Ventidianis — nam suos valde quam paucos habet — sibi aut in Italia pereundum esse aut vincendum, et orare coeperunt, ut Pollentiam iter facerent. Quum sustinere eos non posset, in posterum diem iter suum contulit. 4. Hac re mihi nuntiata, statim quinque cohortes Pollentiam praemisi meumque iter eo contuli. Hora ante praesidium meum Pollentiam venit quam Trebellius cum equitibus. Sane quam sum gavisus: in hoc enim victoriam puto consistere. In spem venerant, quod neque Plançi quattuor legiones omnibus suis copiis pares arbitrabantur neque ex Italia tam celeriter exercitum traici posse credebant. Quos ipsi adhuc satis adroganter Allobroges equitatusque omnis, qui eo praemissus

erat a nobis, sustinebant, nostroque adventu sustineri facilius posse confidimus. Tamen, si quo etiam casu Isaram se traiecerint, ne quod detrimentum rei publicae iniungant, summa a nobis dabitur opera. 5. Vos magnum animum optimamque spem de summa re publica habere volumus, quum et nos et exercitus nostros singulari concordia coniunctos ad omnia pro vobis videatis paratos. Sed tamen nihil de diligentia remittere debetis dareque operam, ut quam paratissimi et ab exercitu reliquisque rebus pro vestra salute contra sceleratissimam conspirationem hostium conflagamus: qui quidem eas copias, quas diu simulatione rei publicae comparabant, subito ad patriae periculum converterunt.

XIII b.

Fragmentum epistolae ad a. u. c. 711. pertinentis in indice cod. Medicei servatum.

D. BRUTUS COS. DESIG. M. CICERONI S. D.

Parmenses miserrimos . . . . .

XIV.

M. Cicero D. Bruti litteris respondet de decemviris, de legionibus perducendis, de pecunia, de hominum admiratione de bello renovato, quod ut conficiat D. Brutum hortatur. Scripta est epistola a. u. c. 711.

M. CICERO D. BRUTO COS. DESIG. S. D.

1. Mirabiliter, mi Brute, laetor mea consilia measque sententias a te probari de decemviris, de ornando adolescente. Sed quid re fert? Mihi crede, homini non glorioso: plane iam, Brute, frigeo: *δρυανον* enim erat meum senatus: id iam est dissolutum. Tantam spem attulerat exploratae victoriae tua praeclara Mutina eruptio, fuga Antonii conciso exercitu, ut omnium animi relaxati sint meaeque illae vehementes contentiones tamquam *συναμαχία* esse videantur. 2. Sed, ut ad rem redeam, legionem Martiam et quartam negat, qui illas norunt, ulla condicione ad te posse perducì. Pecuniae, quam desideras, ratio potest haberi eaque habebitur. De Bruto arcessendo Caesareque ad Italiae praesidium tenendo valde tibi adsentior. Sed, ut scribis, habes obtre-

ctatores: quos equidem facillime sustineo, sed impediunt tamen. Ex Africa legiones exspectantur. 3. Sed bellum istuc renatum mirantur homines. Nihil tam praeter spem umquam. Nam die tuo natali victoria nuntiata in multa saecula videbamus rem publicam liberatam. Novi timores retexunt superiora. Scripsisti autem ad me iis, quas Idibus Maiis dedisti, modo te accepisse a Planco litteras, non recipi Antonium a Lepido. Id si ita est, omnia faciliora: sin aliter, magnum negotium, cuius exitum non extimesco: tuae partes sunt. Ego plus quam feci facere non possum. Te tamen, id quod spero, omnium maximum et clarissimum videre cupio.

XV.

Laudat M. Cicero officium D. Bruti et hortatur, ut secum iam ipse certet. Scripsit a. u. c. 711.

M. CICERO D. BRUTO COS. DES. S. D.

1. Etsi mihi tuae litterae iucundissimae sunt, tamen iucundius fuit, quod in summa occupatione tua Planco collegae mandasti, ut te mihi per litteras excusaret: quod fecit ille diligenter. Mihi autem nihil amabilius officio tuo et diligentia. Coniunctio tua cum collega concordiaque vestra, quae litteris communibus declarata est, S. P. Q. R. gratissima accidit. 2. Quod superest, perge, mi Brute, et iam non cum aliis, sed tecum ipse certa. Plura scribere non debeo, praesertim ad te, quo magistro brevitatis uti cogito. Litteras tuas vehementer exspecto et quidem tales, quales maxime opto.

XVI.

M. Cicero D. Bruto commendat Lamiam in petitione praeturae. Scripta epistola est a. u. c. 710.

M. CICERO D. BRUTO COS. DES. S. D.

1. Permagnum interest, quo tibi haec tempore epistola reddita sit: utrum quum sollicitudinis aliquid haberes an quum ab omni molestia vacuus esses. Itaque ei praecepi, quem ad te misi, ut tempus observaret epistolae tibi reddendae. Nam quem ad modum coram qui ad nos intempestive adeunt, molesti saepe sunt, sic epistolae offendunt non loco redditae.

Si autem, ut spero, nihil te perturbat, nihil impedit, et ille, cui mandavi, satis scite et commode tempus ad te cepit ad-eundi, confido me quod velim facile a te impetraturum. 2. L. Lamia praeturam petit. Hoc ego utor uno omnium plurimum. Magna vetustas, magna consuetudo intercedit: quodque plurimum valet, nihil mihi eius est familiaritate iucundius. Magno praeterea beneficio eius magnoque merito sum obligatus. Nam Clodianis temporibus, quum equestris ordinis princeps esset proque mea salute acerrime propugnaret, a Gabinio consule relegatus est: quod ante id tempus civi Romano Romae contigit nemini. Hoc quum populus Romanus meminit, me ipsum non meminisse turpissimum est. 3. Quapropter persuade tibi, mi Brute, me petere praeturam. Quamquam enim Lamia summo splendore, summa gratia est, magnificentissimo munere aedilicio, tamen, quasi ea ita non essent, ego suscepi totum negotium. Nunc, si me tanti facis, quanti certe facis, quoniam equitum centurias tenes, in quis regnas, mitte ad Lupum nostrum, ut is nobis eas centurias conficiat. Non tenebo te pluribus: ponam in extremo quod sentio: nihil est, Brute, quum omnia a te exspectem, quod mihi gratius facere possis.

XVII.

M. Cicero D. Bruto iterum commendat Lamiam, paulo, ut videtur, post superiorem epistolam, a. u. c. 710.

M. CICERO D. BRUTO S. D.

1. L. Lamia uno omnium familiarissime utor. Magna eius in me, non dico officia, sed merita, eaque sunt populo Romano notissima. Is magnificentissimo munere aedilitatis perfunctus petit praeturam, omnesque intellegunt nec dignitatem ei deesse nec gratiam. Sed is ambitus excitari videtur, ut ego omnia pertimescam totamque petitionem Lamiae mihi sustinendam putem. 2. In ea re quantum me possis adiu-vare facile perspicio, nec vero quantum mea causa velis dubito. Velim igitur, mi Brute, tibi persuadeas nihil me maiore studio a te petere, nihil te mihi gratius facere posse quam si omnibus tuis opibus, omni studio Lamiam in peti-tione iuveris: quod ut facias, vehementer te rogo.

XVIII.

M. Cicero non nullam timoris significationem reprehendit in D. Bruto. Epistola pertinet ad a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1. Etsi ex mandatis, quae Galbae Volumnioque ad senatum dedisti, quid timendum putares suspicabamur, tamen timidiora mandata videbantur, quam erat dignum tua populi Romani victoria. Senatus autem, mi Brute, fortis est et habet fortes duces. Itaque moleste ferebat se a te, quem omnium, quicumque fuissent, fortissimum iudicaret, timidum atque ignavum iudicari. 2. Etenim quum te incluso spem maximam omnes habuissent in tua virtute florente Antonio, quis erat qui quidquam timeret profligato illo, te liberato? Nec vero Lepidum timebamus. Quis enim esset, qui illum tam furiosum arbitraretur, ut, qui in maximo bello pacem velle se dixisset, is in optatissima pace bellum rei publicae indiceret? Nec dubito quin tu plus provideas. 3. Sed tamen tam recenti gratulatione, quam tuo nomine ad omnia deorum templa fecimus, renovatio timoris magnam molestiam adferbat. Qua re velim equidem, id quod spero, ut plane abiectus et fractus sit Antonius: sin aliquid virium forte collegerit, sentiet nec senatui consilium nec populo Romano virtutem deesse nec rei publicae te vivo imperatorem. xiv. Kal. Iun.

XIX.

D. Brutus de re publica timet, Vicetinos commendat. Scripsit a. u. c. 711.

D. BRUTUS IMP. COS. DES. S. D. M. CICERONI.

1. Ad senatum quas litteras misi velim prius perlegas et, si qua tibi videbuntur, commutes. Necessario me scripsisse ipse animadvertes: nam quum putarem quartam et Martiam legiones mecum futuras, ut Druso Paulloque placuerat vobis adsentientibus, minus de reliquis rebus laborandum existimavi. Nunc vero, quum sim cum tironibus egentissimis, valde et meam et vestram vicem timeam ne-

cesse est. 2. Vicetini me et M. Brutum praecipue observant. His ne quam patiari iniuriam fieri in senatu vernarum causa, a te peto. Causam habent optimam, officium in rem publicam summum, genus hominum adversariorum seditiosum et inertissimum. xii. Kal. Iun., Vercellis.

XX.

D. Brutus M. Ciceronem monet, ut veteranorum animos sibi conciliet. Scripta epistola est a. u. c. 711.

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

1. Quod pro me non facio, id pro te facere amor meus in te tuaque officia cogunt ut timeam. Saepe enim mihi quum esset dictum neque a me contemptum, novissime Labeo Segulius, homo sui simillimus, narrat mihi apud Caesarem se fuisse multumque sermonem de te habitum esse: ipsum Caesarem nihil sane de te questum nisi dictum quod diceret te dixisse, 'laudandum adolescentem, ornandum, tollendum': se non esse commissurum ut tolli posset. Hoc ego Labeonem credo illi rettulisse aut finxisse dictum, non ab adolescente prolatum. Veteranos vero pessime loqui volebat Labeo me credere et tibi ab iis instare periculum, maximeque indignari, quod in decemviris neque Caesar neque ego habiti essemus atque omnia ad vestrum arbitrium essent collata. 2. Haec quum audissem et iam in itinere essem, committendum nondum putavi, prius ut Alpes transgrederer quam quid istie ageretur scirem. Nam de tuo periculo, crede mihi, iactatione verborum et denuntiatione periculi sperare eos, te pertimere, adolescente impulso, posse magna consequi praemia et totam istam cantilenam ex hoc pendere, ut quam plurimum lucri faciant. Neque tamen non te cautum esse volo et insidias vitantem: nihil enim tua mihi vita potest esse iucundius neque carius. 3. Illud vide, ne timendo magis timere cogare et, quibus rebus potest occurri veteranis, occurras: primum, quod desiderant de decemviris, facias: deinde de praemiis, si tibi videtur, agros eorum militum, qui cum Antonio veterani fuerunt, iis dandos censeas ab utrisque nobis: de nummis lente ac ratione habita pecuniae: senatum de

ea re constituturum. Quattuor legionibus iis, quibus agros dandos censuistis, video facultatem fore ex agris Sullanis et agro Campano: aequaliter aut sorte agros legionibus adsignari puto oportere. 4. Haec me tibi scribere non prudentia mea hortatur, sed amor in te et cupiditas otii, quod sine te consistere non potest. Ego, nisi valde necesse fuerit, ex Italia non excedam. Legiones armo, paro: spero me non pessimum exercitum habiturum ad omnes casus et impetus hominum. De exercitu, quem Pansa habuit, legionem mihi Caesar non remittit. Ad has litteras statim mihi rescribe tuorumque aliquem mitte, si quid reconditum magis erit meque scire opus esse putaris. VIII. Kal. Iun., Eporedia.

XXI.

M. Cicero respondet D. Bruto ad superiorem epistolam, a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1. Dei isti Segulio male faciant, homini nequissimo omnium, qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt! Quid? tu illum tecum solum aut cum Caesare? qui neminem praetermiserit quicum loqui potuerit cui non eadem ista dixerit? Te tamen, mi Brute, sic amo, ut debeo, quod istud quidquid esset nugarum me scire voluisti. Signum enim magnum amoris dedisti. 2. Nam quod idem Segulius, veteranos queri, quod tu et Caesar in decemviris non essetis, utinam ne ego quidem essem! Quid enim molestius? Sed tamen, quum ego sensissem de iis, qui exercitus haberent, sententiam ferri oportere, iidem illi, qui solent, reclamant. Itaque excepti etiam estis me vehementer repugnante. Quocirca Segulium neglegamus, qui res novas quaerit, non quo veterem comederit — nullam enim habuit —, sed hanc ipsam recentem novam devoravit. 3. Quod autem scribis te, quod pro te ipso non facias, *facere* id pro me, ut de me timeas aliquid, omni te, vir optime mihi que carissime, Brute, de me metu libero. Ego enim, quae provideri poterunt, non fallar in iis: quae cautionem non habebunt, de iis non ita valde laboro. Sim enim impudens, si plus postulem quam homini a rerum natura tribui potest.

4. Quod mihi praecipis, ut caveam ne timendo magis timere cogar, et sapienter et amicissime praecipis. Sed velim tibi persuadeas, quum te constet excellere hoc genere virtutis, ut numquam extimescas, numquam perturbare, me huic tuae virtuti proxime accedere. Quam ob rem nec metuum quidquam et cavebo omnia. Sed vide ne tua iam, mi Brute, culpa futura sit, si ego quidquam timeam: tuis enim opibus et consularu tuo, etiam si timidi essemus, tamen omnem timorem abiiceremus, praesertim quum persuasum omnibus esset mihi que maxime, a te nos unice diligi. 5. Consiliis tuis, quae scribis de quattuor legionibus deque agris adsignandis ab utrisque vestrum, vehementer adsentior. Itaque quum quidam de collegis nostris agrariam curationem ligurrerent, disturbavi rem totamque vobis integram reservavi. Si quid erit occultius et, ut scribis, reconditum, meorum aliquem mittam, quo fidelius ad te litterae perferantur. Pridie Nonas Iunias.

XXII.

M. Cicero D. Bruto commendat App. Claudium, qui cum M. Antonio se coniunxerat, ut ex hostium numero eximatur. Scripta est epistola a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO.

1. Cum Appio Claudio C. F. summa mihi necessitudo est multis eius officiis et meis mutuis constituta. Peto a te maiorem in modum vel humanitatis tuae vel mea causa, ut eum auctoritate tua, quae plurimum valet, conservatum velis. Volo te, quum fortissimus vir cognitus sis, etiam clementissimum existimari. Magno tibi erit ornamento nobilissimum adolescentem beneficio tuo esse salvum. Cuius quidem causa hoc melior debet esse, quod pietate adductus propter patris restitutionem se cum Antonio coniunxit. 2. Qua re etsi minus veram causam habebis, tamen vel probabilem aliquam poteris inducere. Nutus tuus potest hominem summo loco natum, summo ingenio, summa virtute, officiosissimum praeterea et gratissimum, incolumem in civitate retinere. Quod ut facias, ita a te peto, ut maiore studio magisque ex animo petere non possim.

XXIII.

D. Brutus M. Ciceronem bene de re publica sperare iubet. Scripsit a. u. c. 711.

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

1. Nos hic valemus recte et, quo melius valeamus, operam dabimus. Lepidus commode nobis sentire videtur. Omni timore deposito debemus libere rei publicae consulere. Quod si omnia essent aliena, tamen tribus tantis exercitiis, propriis rei publicae, valentibus, magnum animum habere debebas, quem et semper habuisti et nunc fortuna adiuvante augere potes. 2. Quae tibi superioribus litteris mea manu scripsi, terrendi tui causa homines loquuntur. Si frenum momorderis, peream, si te omnes, quot sunt, conantem loqui ferre poterunt. Ego, tibi ut antea scripsi, dum mihi a te litterae veniant, in Italia morabor. VIII. Kal. Iun., Eporedia.

XXIV.

M. Cicero D. Bruto significat superiore sibi epistola timorem exemptum. Addit quid agendum ei sit et de pecunia decreta. Scripsit a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1. Narro tibi: antea subirascebar brevitati tuarum litterarum: nunc mihi loquax esse videor: te igitur imitabor. Quam multa quam paucis! Te recte valere operamque dare ut cotidie melius, Lepidum commode sentire, tribus exercitiis quidvis nos oportere confidere. Si timidus essem, tamen ista epistola mihi omnem metum abstersisses. Sed, ut mones, frenum momordi: etenim qui te incluso omnem spem habuerim in te, quid nunc putas? Cupio iam vigiliam meam, Brute, tibi tradere, sed ita, ut ne desim constantiae meae. 2. Quod scribis in Italia te moraturum, dum tibi litterae meae veniant, si per hostem licet, non erraris: multa enim Romae: sin adventu tuo bellum confici potest, nihil sit antiquius. Pecunia expeditissima quae erat, tibi decreta est. Habes amantissimum Servium: nos non desumus. VIII. Idus Iunias.

XXV.

M. Cicero scribit omnem spem esse in Planco et D. Bruto. De M. Bruti rebus certior fieri cupit. Pertinet epistola ad a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO.

1. Expectanti mihi tuas cotidie litteras Lupus noster subito denuntiavit, ut ad te scriberem, si quid vellem. Ego autem, etsi quid scriberem non habebam — acta enim ad te mitti sciebam, inanem autem sermonem litterarum tibi iniucundum esse audiebam —, brevitatem secutus sum te magistro. Scito igitur in te et in collega spem omnem esse. 2. De Bruto autem nihil adhuc certi: quem ego, quem ad modum praecipis, privatis litteris ad bellum commune vocare non desino. Qui utinam iam adesset! intestinum urbis malum, quod est non mediocre, minus timeremus. Sed quid ago? non imitor *Δαναοισμὸν* tuum: altera iam pagella procedit. Vince et vale. XIV. Kal. Quinctiles.

XXVI.

D. Brutus sollicitus de Antonii et Lepidi conspiratione legiones quam primum sibi et stipendium mitti vult. Scripsit a. u. c. 711.

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

Maximo meo dolore hoc solacio utor, quod intellegunt homines non sine causa me timuisse ista, quae acciderunt. Deliberent utrum traiciant legiones ex Africa necne et ex Sardinia, et Brutum arcessant necne, et mihi stipendium dent an demant. Ad senatum litteras misi. Crede mihi, nisi ista omnia ita fiunt, quem ad modum scribo, magnum nos omnes adituros periculum. Rogo te, videte quibus hominibus negotium detis, qui ad me legiones adducant. Et fide opus est et celeritate. III. Non. Iun., ex castris.

XXVII.

Questus erat Matus accusari se a Cicerone, quum quod legi cuidam Caesaris suffragatus esset, tum etiam quod ludos Caesari mortuo ab Octaviano datos curasset. Iam Cicero se ita purgat, ut alterum se dixisse neget, alterum honeste interpretetur. Scripsit a. u. c. 710.

M. CICERO MATIO S.

1. Nondum satis constitui molestiae plus an voluptatis

attulerit mihi Trebatius noster, homo quum plenus officii tum utriusque nostrum amantissimus. Nam quum in Tusculanum vesperi venissem, postridie ille ad me, nondum satis firmo corpore quum esset, mane venit. Quem quum obiurgarem, quod parum valetudini parceret, tum ille, nihil sibi longius fuisse quam ut me videret. Num quidnam, inquam, novi? Detulit ad me querellam tuam, de qua prius quam respondeo pauca proponam. 2. Quantum memoria repetere praeterita possum, nemo est mihi te amicus antiquior. Sed velustas habet aliquid commune cum multis: amor non habet. Dilexi te, quo die cognovi, meque a te diligi iudicavi. Tuus deinde discessus, isque diuturnus, ambitio nostra et vitae dissimilitudo non est passa voluntates nostras consuetudine conglutinari. Tuum tamen erga me animum agnovi multis annis ante bellum civile, quum Caesar esset in Gallia. Quod enim vehementer mihi utile esse putabas nec inutile ipsi Caesari, perfecisti, ut ille me diligeret, coleret, haberet in suis. Multa praetereo, quae temporibus illis inter nos familiarissime dicta, scripta, communicata sint: graviora enim consecuta sunt. 3. Et initio belli civilis quum Brundisium versus ires ad Caesarem, venisti ad me in Formianum. Primum hoc ipsum quanti, praesertim temporibus illis! Deinde oblitum me putas consilii, sermonis, humanitatis tuae? quibus rebus interesse memini Trebatium. Nec vero sum oblitus litterarum tuarum, quas ad me misisti, quum Caesari ob viam venisses in agro, ut arbitror, Trebulano. 4. Secutum illud tempus est, quum me ad Pompeium proficisci sive pudor meus coëgit sive officium sive fortuna. Quod officium tuum, quod studium vel in absentem me vel in praesentes meos defuit? quem porro omnes mei et mihi et sibi te amiciorem indicaverunt? Veni Brundisium. Oblitumne me putas qua celeritate, ut primum audieris, ad me Tarento advolaris? quae tua fuerit adsessio, oratio, confirmatio animi mei fracti communium miseriarum metu? 5. Tandem aliquando Romae esse coepimus. Quid defuit nostrae familiaritati? In maximis rebus quonam modo gererem me adversus Caesarem, usus tuo consilio sum, in reliquis officio. Cui tu tribuisti excepto Caesare praeter me ut domum ventitares horasque multas

saepe suavissimo sermone consumeres? tum, quum etiam, si ineministi, ut haec *φιλοσοφούμενα* scriberem, tu me impulisti. Post Caesaris reditum quid tibi maiori curae fuit quam ut essem ego illi quam familiarissimus? quod effecerat. 6. Quorsum igitur haec oratio longior quam putaram? Quia sum admiratus te, qui haec nosse deberes, quidquam a me commissum quod esset alienum nostra amicitia credidisse. Nam praeter haec, quae commemoravi, quae testata sunt et illustria, habeo multo occultiora, quae vix verbis exsequi possum. Omnia me tua delectant, sed maxime maxima quum fides in amicitia, consilium, gravitas, constantia, tum lepos, humanitas, litterae. Quapropter redeo nunc ad querellam. 7. Ego te suffragium tulisse in illa lege primum non credidi: deinde, si credidissem, numquam id sine aliqua iusta causa existimarem te fecisse. Dignitas tua facit, ut animadvertatur quidquid facias, malevolentia autem hominum, ut non nulla durius quam a te facta sint proferantur. Ea tu si non audis, quid dicam nescio: equidem, si quando audio, tam defendo quam me scio a te contra iniquos meos solere defendi. Defensio autem est duplex: alia sunt quae liquido negare soleam, ut de isto ipso suffragio: alia quae defendam a te pie fieri et humane, ut de curatione ludorum. 8. Sed te, hominem doctissimum, non fugit, si Caesar rex fuerit, quod mihi quidem videtur, in utramque partem de tuo officio disputari posse, vel in eam, qua ego soleo uti, laudandam esse fidem et humanitatem tuam, qui amicum etiam mortuum diligas, vel in eam, qua non nulli utuntur, libertatem patriae vitae amici anteponendam. Ex his sermonibus utinam essent deatae ad te disputationes meae! Illa vero duo, quae maxima sunt laudum tuarum, quis aut libentius quam ego commemorat aut saepius? te et non suscipiendi belli civilis gravissimum auctorem fuisse et moderandae victoriae, in quo qui mihi non adsentiretur inveni neminem. Qua re habeo gratiam Trebatio, familiari nostro, qui mihi dedit causam harum litterarum, quibus nisi credideris, me omnis officii et humanitatis expertem iudicaris: quo nec mihi gravius quidquam potest esse nec te alienius.

cc. III. 1.

XXVIII.

Matius respondet superiori Ciceronis epistolae et purgare se studet propter iniquorum iudicium. Scripsit a. u. c. 710.

MATIUS CICERONI S. D.

1. Magnam voluptatem ex tuis litteris cepi, quod quam speraram atque optaram habere te de me opinionem cognovi. De qua etsi non dubitabam, tamen, quia maximi aestimabam, ut incorrupta maneret laborabam. Consciens autem mihi eram nihil a me commissum esse quod boni cuiusquam offenderet animum. Eo minus credebam plurimis atque optimis artibus ornato tibi temere quidquam persuaderi potuisse, praesertim in quem mea propensa et perpetua fuisset atque esset benevolentia. Quod quoniam ut volui scio esse, respondebo criminibus, quibus tu pro me, ut par erat tua singulari bonitate et amicitia nostra, saepe restitisti. 2. Nota enim mihi sunt quae in me post Caesaris mortem contulerint. Vitio mihi dant, quod mortem hominis necessariii graviter fero atque eum, quem dilexi, perisse indignor. Aiunt enim *patriam amicitiae*, non patriae amicitiam praeponebam esse, proinde ac si iam vicerint obitum eius rei publicae fuisse utilem. Sed non agam astute. Fateor me ad istum gradum sapientiae non pervenisse. Neque enim Caesarem in dissensione civili sum secutus, sed amicum, quamquam re offendebar, tamen non deserui: neque bellum umquam civile aut etiam causam dissensionis probavi, quam etiam nascentem extinguere sum me studui. Itaque in victoria hominis necessariii neque honoris neque pecuniae dulcedine sum captus: quibus praemiis reliqui, minus apud eum quam ego quum possent, immoderate sunt abusi. Atque etiam res familiaris mea lege Caesaris deminuta est, cuius beneficio plerique, qui Caesaris morte laetantur, remanserunt in civitate. Civibus victis ut parceretur aequae ac pro mea salute laboravi. 3. Possum igitur, qui omnes voluerim incolumes, eum, a quo id impetratum est, perisse non indignari? quum praesertim iidem homines illi et invidiae et exitio fuerint? Plecteris ergo, inquit, quoniam factum nostrum improbare audes. O superbiam inauditam, alios in facinore gloriari, aliis ne dolere

quidem impunito licere! At haec etiam servis semper libera fuerunt, ut timerent, gauderent, dolerent suo potius quam alterius arbitrio: quae nunc, ut quidem isti dicitant liberalis auctores, metu nobis extorquere conantur. Sed nihil agunt. 4. Nullius umquam periculi terroribus ab officio aut ab humanitate desciscam: numquam enim honestam mortem fugiendam, saepe etiam oppetendam putavi. Sed quid mihi suscensent, si id opto, ut paeniteat eos sui facti? Cupio enim Caesaris mortem omnibus esse acerbam. At debeo pro civili parte rem publicam velle salvam. Id quidem me cupere, nisi et ante acta vita et reliqua mea spes tacente me probat, dicendo vincere non postulo. 5. Qua re maiorem in modum te rogo, ut rem potiore oratione ducas mihi, si sentis expedire recte fieri, credas nullam communionem cum improbis esse posse. An, quod adolescens praestitit, quum etiam errare cum excusatione possem, id nunc aetate praecipitata commutem ac me ipse retexam? Non faciam, neque quod displiceat committam, praeterquam quod hominis mihi coniunctissimi ac viri amplissimi doleo gravem casum. Quod si aliter essem animatus, numquam quod facerem, negarem, ne et in peccando improbus et in dissimulando timidus ac vanus existimarer. 6. At ludos, quos Caesaris victoriae Caesar adolescens fecit, curavi. At id ad privatum officium, non ad statum rei publicae pertinet. Quod tamen munus et hominis amicissimi memoriae atque honoribus praestare etiam mortui debui et optimae spei adolescenti ac dignissimo Caesare petenti negare non potui. 7. Veni etiam consulis Antonii domum saepe salutandi causa: ad quem qui me parum patriae amantem esse existimant, rogandi quidem aliquid aut auferendi causa frequentes ventitare reperies. Sed quae haec est adrogantia, quod Caesar numquam interpellavit quin quibus vellem, atque etiam quos ipse non diligebat, tamen iis uterer, eos, qui mihi amicum eripuerunt, carpando me efficere conari, ne quos velim diligam? 8. Sed non vereor ne aut meae vitae modestia parum valitura sit in posterum contra falsos rumores aut ne etiam ii, qui me non amant propter meam in Caesarem constantiam, non malint mei quam sui similes amicos habere.

sed quia ad finem (et), qui - 19³ -

Mihi quidem si optata contingent, quod reliquum est vitae, in otio Rhodi degam: sin casus aliquis interpellarit, ita ero Romae, ut recte fieri semper cupiam. Trebatio nostro magnas ago gratias, quod tuum erga me animum simplicem atque amicum aperuit, et quod eum, quem semper lubenter dilexi, quo magis iure colere atque observare deberem, fecit. Bene vale et me dilige.

XXIX.

M. Cicero profecturus in Graeciam res suas Oppio commendat, cui iam multis ante beneficiis obstrictam se profitetur. Scripsit a. u. c. 710.

CICERO OPPIO S.

*in fine
eum
adhibet*
1. Dubitanti mihi, (quod scit Atticus noster) de hoc toto consilio profectionis, quod in utramque partem in mentem multa veniebant, magnum pondus accessit ad tollendam dubitationem iudicium et consilium tuum. Nam et scripsisti aperte quid tibi videretur et Atticus ad me sermonem tuum pertulit. Semper iudicavi in te et in capiendo consilio prudentiam summam esse et in dando fidem, maximeque sum expertus, quum initio civilis belli per litteras te consulissem, quid mihi faciendum esse censes, eundumne ad Pompeium an manendum in Italia. Suasisti ut consulerem dignitati meae: ex quo, quid sentire intellexi et sum admiratus fidem tuam et in consilio dando religionem, quod, quum aliud malle amicissimum tuum putares, antiquius tibi officium meum quam illius voluntas fuit. 2. Equidem et ante hoc tempus te dilexi et semper me a te diligi sensi. Et quum abessem atque in magnis periculis essem, et me absentem et meos praesentes a te cultos et defensos esse meminî, et post meum reditum, quam familiariter mecum vixis quaeque ego de te et senserim et praedicarim, omnes, qui solent haec animadvertere, testes habemus. Gravissimum vero iudicium de mea fide et de constantia tua fecisti, quum post mortem Caesaris totum te ad amicitiam meam contulisti. Quod tuum iudicium nisi mea summa benevolentia erga te omnibusque meritis comprobaro, ipse me hominem non putabo. 3. Tu, mi Oppi, conservabis amorem tuum

— etsi more magis hoc quidem scribo quam quo te admonendum putem —, meaque omnia tuebere: quae tibi ne ignota essent, Attico mandavi: a me autem, quum paullum otii nacti erimus, uberiores litteras exspectato. Da operam ut valeas: hoc mihi gratius facere nihil potes.

LIBER XII.

AD C. CASSIUM ET CETEROS.

I.

M. Cicero P. Dolabellam, quod aram Caesari positam everterit, laudat: sublato rege regnum superesse questus, C. Cassium hortatur, ut una cum M. Bruto rem publicam perturbatione liberet. Scripsit a. u. c. 710.

CICERO CASSIO S.

1. Finem nullam facio, mihi crede, Cassi, de te et Bruto nostro, id est, de tota re publica cogitandi, cuius omnis spes in vobis est et in D. Bruto. Quam quidem iam habeo ipse meliorem, re publica a Dolabella meo praeclarissime gesta. Manabat enim illud malum urbanum et ita corroborabatur cotidie, ut ego quidem et urbi et otio diffiderem urbano. Sed ita compressa res est, ut mihi videamur omne iam ad tempus ab illo dumtaxat sordidissimo periculo tuti futuri. Reliqua magna sunt ac multa, sed posita omnia in vobis. Quamquam primum quidque explicemus. Nam ut adhuc quidem actum est, non regno, sed rege liberati videamur: interfecto enim rege regios omnes nutus tuemur. Neque vero id solum, sed etiam quae ipse ille, si viveret, non faceret, ea nos quasi cogitata ab illo probamus. Nec eius quidem rei finem video. Tabulae figuntur: immunitates dantur: pecuniae maximae discribuntur: exsules reducuntur: senatus consulta falsa deferuntur: ut tantum modo odium illud hominis impuri et servitutis dolor depulsus esse videatur, res publica iaceat in iis perturbationibus, in quas eam ille coniecit. 2. Haec omnia vobis sunt expedienda nec hoc cogi-

tandum, satis iam habere rem publicam a vobis. Habet illa quidem tantum, quantum numquam mihi in mentem venit optare, sed contenta non est et pro magnitudine et animi et beneficii vestri a vobis magna desiderat. Adhuc ulta suas iniurias est per vos interitu tyranni: nihil amplius. Ornamenta vero sua quae recipere? an quod ei mortuo paret, quem vivum ferre non poterat? cuius aera refrigerare debebamus, eius etiam chirographa defendimus? — At enim ita decrevimus. — Fecimus id quidem temporibus cedentes, quae valent in re publica plurimum, sed immoderate quidam et ingrate nostra facilitate abutuntur. Verum haec propediem et multa alia coram. Interim velim sic tibi persuadeas, mihi quum rei publicae, quam semper habui carissimam, tum amoris nostri causa maximae curae esse tuam dignitatem. Da operam ut valeas. Vale.

II.

M. Cicero queritur de M. Antonii nimia potentia et rei publicae condicionem exponit. Scripta epistola est a. u. c. 710.

CICERO CASSIO S.

1. Vehementer laetor tibi probari sententiam et orationem meam: qua si saepius uti liceret, nihil esset negotii libertatem et rem publicam recipere. Sed homo amens et perditus multoque nequior quam ille ipse, quem tu nequissimum occisum esse dixisti, caedis initium quaerit, nullamque aliam ob causam me auctorem fuisse Caesaris interficiendi criminatur, nisi ut in me veterani incitentur. Quod ego periculum non extimesco: modo vestri facti gloriam cum mea laude communicet. Ita nec Pisoni, qui in eum primus invecus est nullo adsentiente, nec mihi, qui idem tricensimo post die feci, nec P. Servilio, qui me est consecutus, tuto in senatum venire licet. Caedem enim gladiator quaerit eiusque initium a. d. XIII. Kalend. Octobr. a me se facturum putavit: ad quem paratus venerat, quum in villa Metelli complures dies commentatus esset! Quae autem in lustris et in vino commentatio potuit esse? Itaque omnibus est visus, ut ad te antea scripsi, vomere suo more, non dicere. 2. Qua re quod scribis te confidere auctoritate et eloquentia nostra

aliquid profici posse, non nihil ut in tantis malis est profectum. Intellegit enim populus Romanus tris esse consulares, qui, quia quae de re publica bene senserint libere locuti sint, tuto in senatum venire non possint. Nec est praeterea quod quidquam expectes. Tuus enim necessarius adfinitate nova delectatur. Itaque iam non est studiosus ludorum infinitoque fratris tui plausu dirumpitur. Alter item adfinis novis commentariis Caesaris delentus est. Sed haec tolerabilia, illud non ferendum, quod est qui vestro anno filium suum consulem futurum putet ob eamque causam se huic latroni deservire prae se ferat. 3. Nam L. Cotta familiaris meus fatali quadam desperatione, ut ait, minus in senatum venit. L. Caesar, optimus et fortissimus civis, valetudine impeditur. Ser. Sulpicius et summa auctoritate et optime sentiens non adest. Reliquos exceptis designatis ignosce mihi si non numero consulares. Habes auctores consilii publici: qui numerus etiam bonis rebus exiguus esset, quid censes perditis? Qua re spes est omnis in vobis, qui si idcirco abestis, ut sitis in tuto, ne in vobis quidem. Sin aliquid dignum vestra gloria cogitatis, velim salvis nobis: sin id minus, res tamen publica per vos brevi tempore ius suum recipere. Ego tuis neque desum neque deero: qui sive ad me referent *sive non referent*, mea tibi tamen benevolentia fidesque praestabitur. Vale.

III.

M. Cicero de condicione rei publicae queritur et in M. Antonium eiusque socios invehitur. Scripsit a. u. c. 710.

CICERO CASSIO S.

1. Auget tuus amicus furorem in dies: primum in statua, quam posuit in rostris, inscripsit PARENTI OPTIME MERITO, ut non modo sicarii, sed iam etiam parricidae iudicemini — quid dico, iudicemini? — iudicemur potius: vestri enim pulcherrimi facti ille furiosus me principem dicit fuisse. Utinam quidem fuisset! molestus nobis non esset. Sed hoc vestrum est: quod quoniam praeteriit, utinam haberem quid vobis darem consilii! Sed ne mihi quidem ipsi reperio quid

faciendum sit. Quid enim est quod contra vim sine vi fieri possit? 2. Consilium omne autem hoc est illorum, ut mortem Caesaris persequantur. Itaque a. d. vi. Non. Octobr. productus in contionem a Cannutio, turpissime ille quidem discessit, sed tamen ea dixit de conservatoribus patriae, quae dici deberent de proditoribus: de me quidem non dubitanter, quin omnia de meo consilio et vos fecissetis et Cannutius faceret. Cetera cuius modi sint ex hoc iudica, quod legato tuo viaticum eripuerunt. Quid eos interpretari putas, quum hoc faciunt? Ad hostem scilicet portari. O rem miseram! dominum ferre non potuimus: conservo servimus. Et tamen me quidem favente magis quam sperante etiam nunc residet spes in virtute tua. Sed ubi sunt copiae? De reliquo malo te ipsum tecum loqui quam nostra dicta cognoscere. Vale.

IV.

M. Cicero deplorat quod M. Antonius non una cum C. Caesare sit interfectus. Addit de senatu, de populo, de legatis ad Antonium, de Dolabellae expeditione Syriaca. Scripta epistola est a. u. c. 710.

CICERO CASSIO S.

1. Vellem Idibus Martiis me ad cenam invitasses: reliquiarum nihil fuisset. Nunc me reliquiae vestrae exercent, et quidem praeter ceteros me: quamquam egregios consules habemus, sed turpissimos consulares: senatum fortem, sed infimo quemque honore fortissimum. Populo vero nihil fortius, nihil melius Italiaeque universa. Nihil autem foedius Philippo et Pisone legatis, nihil flagitiosius: qui quum essent missi, ut Antonio ex senatus sententia certas res denuntiarent, quum ille earum rerum nulli parvisset, ultro ab illo ad nos intolerabilia postulata rettulerunt. Itaque ad nos concurritur, factique iam in re salutari populares sumus. 2. Sed tu quid ageres, quid acturus, ubi denique esses nesciebam. Fama nuntiabat te isse in Syriam: auctor erat nemo. De Bruto, quo propius est, eo firmiora videntur esse, quae nuntiantur. Dolabella valde vituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet, quum tu vixdum triginta dies in Syria fuisses. Itaque constabat eum recipi in Syriam non oportere. Summa laus et tua et

Bruti est, quod exercitum praeter spem existimamini comparasse. Scriberem plura, si rem causamque nossem. Nunc quae scribo, scribo ex opinione hominum atque fama. Tuas litteras avidè exspecto. Vale.

V.

M. Cicero M. Brutum laudat eiusque exemplum Cassio imitandum proponit, addit de Mutinensi bello ac de rei publicae statu. Pertinet epistola ad a. u. c. 710.

CICERO CASSIO S.

1. Hiemem credo adhuc prohibuisse, quo minus de te certum haberemus quid ageres maximeque ubi esses. Loquebantur omnes tamen — credo quod volebant — in Syria te esse, habere copias. Id autem eo facilius credebatur, quia simile veri videbatur. Brutus quidem noster egregiam laudem est consecutus. Res enim tantas gessit tamque inopinitas, ut eae quum per se gratae essent tum ornatiores propter celeritatem. Quod si tu ea tenes, quae putamus, magnis subsidiis fulta res publica est: a prima enim ora Graeciae usque ad Aegyptum optimorum civium imperiis muniti erimus et copiis. 2. Quamquam, nisi me fallebat, res se sic habebat, ut totius belli omne discrimen in D. Bruto positum videretur: qui si, ut sperabamus, erupisset Mutina, nihil belli reliquum fore videbatur. Parvis omnino iam copiis obsidebatur, quod magno praesidio Bononiam tenebat Antonius. Erat autem Claternae noster Hirtius, ad Forum Corneliū Caesar, uterque cum firmo exercitu, magnasque Romae Pansa copias ex dilectu Italiae comparat. Hiemps adhuc rem geri prohibuerat. Hirtius nihil nisi considerate, ut mihi crebris litteris significat, acturus videbatur. Praeter Bononiam, Regium Lepidi, Parmam, totam Galliam tenebamus studiosissimam rei publicae. Tuos etiam clientes Transpadanos mirifice coniunctos cum causa habebamus. Erat firmissimus senatus exceptis consularibus, ex quibus unus L. Caesar firmus est et rectus. 3. Ser. Sulpicii morte magnum praesidium amisimus. Reliqui partim inertes, partim improbi: non nulli invident eorum laudi, quos in re publica probari vident. Populi vero Romani totiusque Italiae mira consensio

est. Haec erant fere quae tibi nota esse vellem. Nunc autem opto, ut ab istis orientis partibus virtutis tuae lumen eluceat. Vale.

VI.

M. Cicero C. Titium Strabonem laudat: in C. Cassio et M. Bruto, si res ad Mutinam male geratur, spem omnem rei publicae sitam esse dicit. Scripsit a. u. c. 710.

CICERO CASSIO S.

1. Qui status rerum fuerit tum, quum has litteras dedi, scire poteris ex C. Titio Strabone, viro bono et optime de re publica sentiente: nam quid dicam, cupidissimo tui, qui domo et fortunis relictis ad te potissimum profectus sit? Itaque eum tibi ne commendo quidem: adventus ipsius ad te satis eum commendabit. 2. Tu velim sic existimes tibi que persuadeas, omne perfrugium bonorum in te et Bruto esse positum, si, quod nolim, adversi quid evenerit. Res, quum haec scribebam, erat in extremum adducta discrimen: Brutus enim Mutinae vix iam sustinebat: qui si conservatus erit, vicimus: sin, quod di omen avertant! omnis omnium cursus est ad vos. Proinde fac animum tantum habeas tantumque apparatus, quanto opus est ad universam rem publicam recuperandam. Vale.

VII.

M. Cicero C. Cassio significat sententiam a se in senatu secundum dignitatem Cassii dictam eandemque in contione defensam. Epistola scripta est a. u. c. 710.

CICERO CASSIO S.

1. Quanto studio dignitatem tuam et in senatu et ad populum defenderim ex tuis te malo quam ex me cognoscere: quae mea sententia in senatu facile valisset, nisi Pansa vehementer obstitisset. Ea sententia dicta productus sum in contionem a tribuno pl. M. Servilio. Dixi de te quae potuit tanta contentione, quantum forum est, tanto clamore consensuque populi, ut nihil umquam simile viderim. Id velim mihi ignoscas quod invita socru tua fecerim. Mulier timidius verebatur ne Pansae animus offenderetur. In contione quidem Pansa dixit matrem quoque tuam et fratrem illam a me

sententiam noluisse dici. Sed me haec non movebant: alia malebam. Favebam et rei publicae, cui semper favi, et dignitati ac gloriae tuae. 2. Quod autem et in senatu pluribus verbis disserui et dixi in contione, in eo velim fidem meam liberes: promisi enim et prope confirmavi te non exspectasse nec exspectaturum decreta nostra, sed te ipsum tuo more rem publicam defensurum. Et quamquam nihildum audieramus, nec ubi esses nec quas copias haberes, tamen sic stantebam, omnes, quae in istis partibus essent opes copiarumque, tuas esse, per teque Asiam provinciam confidebam iam rei publicae reciperatam. Tu fac in augenda gloria te ipsum vincas. Vale.

VIII.

M. Cicero renovatum a Lepido bellum esse queritur et C. Cassium ad liberandam rem publicam hortatur. Scripta epistola est a. u. c. 711.

CICERO CASSIO S.

1. Scelus adfinis tui Lepidi summamque levitatem et inconstantiam ex actis, quae ad te mihi certo scio, cognosce te arbitror. Itaque nos confecto bello, ut arbitrabamur, renovatum bellum gerimus, spemque omnem in D. Bruto et Planco habemus: si verum quaeris, in te et in meo Bruto non solum ad praesens perfrugium, si, quod nolim, adversi quid acciderit, sed etiam ad confirmationem perpetuae libertatis. 2. Nos hic de Dolabella audiebamus quae vellemus, sed certos auctores non habebamus. Te quidem magnum hominem et praesenti iudicio et reliqui temporis exspectatione scito esse. Hoc tibi proposito fac ut ad summa contendas. Nihil est tantum quod non populus Romanus a te perfici atque obtineri posse iudicet. Vale.

IX.

M. Cicero queritur de Lepido et Cassium, ut ad rem publicam liberandam in Italiam veniat, hortatur. Scripta epistola est a. u. c. 711.

CICERO CASSIO S.

1. Brevitas tuarum litterarum me quoque breviorum scribendo facit et, vere ut dicam, non satis occurrit quid scribam. Nostras enim res in actis perferri ad te certo scio,

tuas autem ignoramus. Tamquam enim clausa sit Asia, sic nihil perfertur ad nos praeter rumores de oppresso Dolabella, satis illos quidem constantes, sed adhuc sine auctore. 2. Nos, confectum bellum quum putaremus, repente a Lepido tuo in summam sollicitudinem sumus adducti. Itaque tibi persuade, maximam rei publicae spem in te et in tuis copiis esse. Firmos omnino exercitus habemus, sed tamen, ut omnia, ut spero, prospere procedant, multum interest te venire. Exigua enim spes est rei publicae: nam nullam non libet dicere: sed, quaecumque est, ea despondetur anno consulatus tui. Vale.

X.

M. Cicero Lepidum hostem iudicatum scribit et Cassium cum exercitu in Italia exspectari. Pertinet epistola ad a. u. c. 711.

CICERO CASSIO S.

1. Lepidus, tuus adfinis, meus familiaris, pridie Kal. Quintiles sententiis omnibus hostis a senatu iudicatus est ceterique, qui una cum illo a re publica defecerunt: quibus tamen ad sanitatem redeundi ante Kal. Septembr. potestas facta est. Fortis sane senatus, sed maxime spe subsidii tui. Bellum quidem, quum haec scribebam, sane magnum erat scelere et levitate Lepidi. Nos de Dolabella cotidie quae volumus audimus, sed adhuc sine capite, sine auctore, rumore nuntio. 2. Quod quum ita esset, tamen litteris tuis, quas Nonis Maiis ex castris datas acceperamus, ita persuasum erat civitati, ut illum iam oppressum omnes arbitrarentur, te autem in Italiam venire cum exercitu, ut, si haec ex sententia confecta essent, consilio atque auctoritate tua: sin quid forte titubatum, ut fit in bello, exercitu tuo niteremur. Quem quidem ego exercitum quibuscumque poluero rebus ornabo: cuius rei tum tempus erit, quum quid opis rei publicae laturus is exercitus sit aut quid iam tulerit notum esse coeperit. Nam adhuc tantum conatus audiuntur, optimi illi quidem et praeclarissimi, sed gesta res exspectatur: quam quidem aut iam esse aliquam aut appropinquare confido. 3. Tua virtute et magnitudine animi nihil est nobilius. Itaque optamus, ut quam primum te in Italia videamus. Rem publi-

cam nos habere arbitrabimur, si vos habebimus. Praeclare viceramus, nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidus recepisset Antonium. Itaque numquam tanto odio civitati Antonius fuit quanto est Lepidus. Ille enim ex turbulenta re publica, hic ex pace et victoria bellum excitavit. Huic oppositos consules designatos habemus: in quibus est magna illa quidem spes, sed anceps cura propter incertos exitus proeliorum. 4. Persuade tibi igitur in te et in Bruto tuo esse omnia, vos exspectari, Brutum quidem iam iamque. Quod si, ut spero, victis hostibus nostris veneritis, tamen auctoritate vestra res publica exsurget et in aliquo statu tolerabili consistet. Sunt enim permulta, quibus erit medendum, etiam si res publica satis esse videbitur sceleribus hostium liberata. Vale.

XI.

C. Cassius M. Ciceroni a quibus copias acceperit significat se sequere et rem publicam commendat. Scripsit a. u. c. 711.

C. CASSIUS PROCOS. S. D. M. CICERONI.

1. S. V. B. E. E. Q. V. In Syriam me profectum esse scito ad L. Murcum et Q. Crispum imperatores. Viri fortes optimique cives, postea quam audierunt quae Romae gererentur, exercitus mihi tradiderunt, ipsique mecum una fortissimo animo rem publicam administrant. Item legionem, quam Q. Caecilius Bassus habuit, ad me venisse scito, quattuorque legiones, quas A. Allienus ex Aegypto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito. 2. Nunc te cohortatione non puto indigere, ut nos absentes remque publicam, quantum est *in te*, defendas. Scire te volo firma praesidia vobis senatuique *non* deesse, ut optima spe et maximo animo rem publicam defendas. Reliqua tecum aget L. Cartelus, familiaris meus. Vale. Data Nonis Martiis, ex castris Taricheis.

XII.

C. Cassius laudat M. Ciceronis benevolentiam eique suas suorumque res et rationes commendat: se in Ciliciam contra Dolabellam iam profecturum esse. Scripta epistola est a. u. c. 711.

C. CASSIUS PROCOS. S. D. M. CICERONI SUO.

1. S. V. B. E. E. Q. V. Legi tuas litteras, in quibus

mirificum tuum erga me amorem cognovi. Videbaris enim non solum favere nobis — id quod et nostra et rei publicae causa semper fecisti —, sed etiam gravem curam suscepisse vehementerque esse de nobis sollicitus. Itaque, quod te primum existimare putabam, nos oppressa re publica quiescere non posse: deinde, quum suspicari nos moliri, quod te sollicitum esse et de salute nostra et de rerum eventu putabam: simul ac legiones accepi, quas A. Allienus eduxerat ex Aegypto, scripsi ad te tabellariosque complures Romam misi. Scripsi etiam ad senatum litteras, quas reddi vetui prius quam tibi recitatae essent, si forte mei obtemperare mihi voluerunt. Quod si litterae perlatae non sunt, non dubito quin Dolabella, qui nefarie Trebonio occiso Asiam occupavit, tabellarios meos deprehenderit litterasque interceperit. 2. Exercitus omnes, qui in Syria fuerunt, teneo. Habui pollulum morae, dum promissa militibus persolvere. Nunc iam sum expeditus. A te peto, ut dignitatem meam commendatam tibi habeas, si me intellegis nullum neque periculum neque laborem patriae denegasse: si contra importunissimos latrones arma cepi te hortante et auctore: si non solum exercitus ad rem publicam libertatemque defendendam comparavi, sed etiam crudelissimis tyrannis eripui: quos si occupasset Dolabella, non solum adventu, sed etiam opinione et exspectatione exercitus sui Antonium confirmasset. 3. Quas ob res milites tuere, si eos mirifice de re publica meritis esse animadvertis, et effice, ne quem paeniteat rem publicam quam spem praedae et rapinarum sequi maluisse. Item Murci et Crispi imperatorum dignitatem, quantum est in te, tuere. Nam Bassus misere noluit mihi legionem tradere. Quod nisi milites invito eo legatos ad me misissent, clausam Apameam tenuisset, quoad vi esset expugnata. Haec a te peto non solum rei publicae, quae tibi semper fuit carissima, sed etiam amicitiae nostrae nomine, quam confido apud te plurimum posse. 4. Crede mihi hunc exercitum, quem habeo, senatus atque optimi cuiusque esse maximeque tuum: de cuius voluntate adsidue audiendo mirifice te diligit carumque habet. Qui si intellexerit commoda sua curae tibi esse, debere etiam se tibi omnia putabit.

5. Litteris scriptis audivi Dolabellam in Ciliciam venisse cum suis copiis. Proficiscar in Ciliciam. Quid egerim celeriter ut scias dabo operam. Ac velim, ut meremur de re publica, sic felices simus. Fac valeas meque ames. Nonis Maiis, ex castris.

XIII.

C. Cassius quaestor gratulatur de Mutinensi victoria et res a se gestas exponit. Scripta epistola est a. u. c. 711.

C. CASSIUS Q. S. D. M. CICERONI.

1. S. V. B. E. V. Quum rei publicae vel salute vel victoria gaudemus tum instauratione tuarum laudum: quod maximus consularis maximum consulem te ipse vicisti, et laetamur et mirari satis non possumus. Fatale nescio quid tuae virtuti datum, id quod saepe iam experti sumus. Est enim tua toga omnium armis felicior: quae nunc quoque nobis paene victam rem publicam ex manibus hostium eripuit ac reddidit. Nunc ergo vivemus liberi: nunc te, omnium maxime civis et mihi carissime — id quod maximis rei publicae tenebris comperisti —, nunc te habebimus testem nostri et in te et in coniunctissimam tibi rem publicam amoris, et quae saepe pollicitus es te et taciturnum, dum servirem, et dicturum de me tum, quum mihi profutura essent, nunc illa non ego quidem dici tanto opere desiderabo quam sentiri a te ipso. Neque enim omnium iudicio malim me a te commendari quam ipse tuo iudicio digne ac mereor commendatus esse, ut haec novissima nostra facta non subita nec inconvenientia, sed similia illis cogitationibus, quarum tu testis es, fuisse iudices meque ad optimam spem patriae non minimum tibi ipsi producendum putes. 2. Sunt tibi, M. Tulli, liberi propinquire digni quidem te et merito tibi carissimi: esse etiam debent in re publica proxime hos cari, qui studiorum tuorum sunt aemuli, quorum esse cupio tibi copiam: sed tamen non maxima me turba puto excludi, quominus tibi vacet me excipere et ad omnia, quae velis et probes, producere. Animum tibi nostrum fortasse probavimus: ingenium diutina servitus certe, quaecumque est, minus tamen, quam erat, passa est videri. 3. Nos ex ora

maritima Asiae provinciae et ex insulis quas potuimus naves deduximus: dilectum remigum, magna contumacia civitatum, tamen satis celeriter habuimus: secuti sumus classem Dolabellae, cui L. Figulus praeerat: qui spem saepe transitionis praebendo neque umquam non decedendo novissime Corycum se contulit et clauso portu se tenere coepit. Nos illa relicta, quod et in castra pervenire satius esse putabamus et sequebatur classis altera, quam anno priore in Bithynia Tillius Cimber compararat, cui Turullius quaestor praeerat, Cyprum petivimus. Ibi quae cognovimus scribere ad vos quam celerrime volumus. 4. Dolabellam ut Tarsenses, pessimi socii, ita Laudiceni multo amentiores ultro accesserunt: ex quibus utrisque civitatibus Graecorum militum numero speciem exercitus effecit. Castra habet ante oppidum Laodiceam posita et partem muri demolitus est et castra oppido coniunxit. Cassius noster cum decem legionibus et cohortibus viginti auxiliariis et quattuor milium equitatu a milibus passuum viginti castra habet posita Πάλτω et existimat se sine proelio posse vincere. Nam iam ternis tetradrachmis triticum apud Dolabellam est. Nisi quid navibus Laudicensorum supportarit, cito fame pereat necesse est: ne supportare possit, et Cassii classis bene magna, cui praeest Sextilius Rufus, et tres, quas nos adduximus, ego, Turullius, Patiscus, facile praestabunt. Te volo bene sperare et rem publicam, ut vos istuc expeditis, ita pro nostra parte celeriter a nobis expediri posse confidere. Vale. Data Idibus Iun. Cypro, a Crommyu acride.

XIV.

P. Lentulus exponit res a se gestas, Rhodios accusat, procuracionem Asiae petit, merita sua in rem publicam commemorat. Scripta epistola est a. u. c. 711.

LENTULUS CICERONI SUO S. P. D.

1. Quum Brutum nostrum convenissem eumque tardius in Asiam venturum animadverterem, in Asiam redii, ut reliquias mei laboris colligerem et pecuniam quam primum Romam mitterem. Interim cognovi in Lycia esse classem Dola-

bellae ampliusque centum naves onerarias, in quas exercitus eius imponi posset, idque Dolabellam ea mente comparasse, ut, si Syriae spes cum frustrata esset, conscenderet in naves et Italiam peteret seque cum Antoniis et reliquis latronibus coniungeret. Cuius rei tanto in timore fui, ut omnibus rebus relictis cum paucioribus et minoribus navibus ad illas ire conatus sim. 2. Quae res, si a Rhodiis non essem interpellatus, fortasse tota sublata esset: tamen magna ex parte profligata est, quoniam quidem classis dissipata est adventus nostri timore, milites ducesque effugerunt, onerariae omnes ad unam a nobis sunt exceptae. Certe, quod maxime timui, videor esse consecutus, ut non possit Dolabella in Italiam pervenire nec suis sociis firmatis durius vobis efficere negotium. 3. Rhodii nos et rem publicam quam valde desperaverint ex litteris, quas publice misi, cognosces. Et quidem multo parcius scripsi: mirari noli: mira est eorum amentia. Nec meae ullae privatim iniuriae umquam: malus animus eorum in nostra salute, cupiditas partium aliarum, perseverantia in contemptione optimi cuiusque ferenda mihi non fuit. Nec tamen omnes perditos esse puto, sed iidem illi, qui tum fugientem patrem meum, qui L. Lentulum, qui Pompeium, qui ceteros viros clarissimos non receperunt, iidem tamquam aliquo fato et nunc aut magistratum gerunt aut eos, qui sunt in magistratu, in sua habent potestate. Itaque eadem superbia in pravitate utuntur. Quorum improbitatem aliquando retundi et non pati impunitate augeri non solum utile est rei publicae nostrae, sed etiam necessarium. 4. De nostra dignitate velim tibi ut semper curae sit et, quocumque tempore occasionem habueris, et in senatu et ceteris rebus laudi nostrae suffragere. Quoniam consulibus decreta est Asia et permissum est iis, ut, dum ipsi venirent, darent negotium, qui Asiam obtineant, rogo te, petas ab iis, ut hanc dignitatem potissimum nobis tribuant et mihi dent negotium, ut Asiam obtineam, dum ipsorum alter uter venit. Nam quod huc properent in magistratu venire aut exercitum mittere causam non habent. Dolabella enim in Syria est, et, ut tu divina tua mente prospexisti et praedicasti, dum isti veniunt, Cassius eum opprimet. Excluc. III. 1.

sus enim ab Antiochea Dolabella et in oppugnando male acceptus, nulla alia confisus urbe Laodiceam, quae est in Syria ad mare, se contulit. Ibi spero celeriter eum poenas daturum: nam neque quo refugiat habet neque diutius ibi poterit tantum exercitum Cassii sustinere. Spero etiam confectum esse iam et oppressum Dolabellam. 5. Qua re non puto Pansam et Hirtium in consulatu properatos in provinciis exire, sed Romae acturos consulatum. Itaque, si ab iis petieris, ut interea nobis procurationem Asiae dent, spero te posse impetrare. Praeterea mihi promiserunt Pansa et Hirtius coram et absenti mihi scripserunt Verrioque nostro Pansa affirmavit se daturum operam, ne in suo consulatu mihi succedatur. Ego porro non me dius fidius cupiditate provinciae produci longius spatium mihi volo: nam mihi fuit ista provincia plena laboris, periculi, detrimenti: quae ego ne frustra subierim neve prius, quam reliquias meae diligentiae consequar, decedere cogar, valde laboro. Nam si potuissem quam exegeram pecuniam universam mittere, postularem, ut mihi succederetur: nunc, quod Cassio dedi, quod Trebonii morte amisimus, quod etiam crudelitate Dolabellae aut perfidia eorum, qui fidem mihi reique publicae non praestiterunt, id consequi et reficere volo: quod aliter non potest fieri, nisi spatium habuero. Id ut per te consequar, vellim, ut solet, tibi curae sit. 6. Ego me de re publica puto esse meritum, ut non provinciae istius beneficium expectare debeam, sed tantum, quantum Cassius et Bruti, non solum illius facti periculique societate, sed etiam huius temporis studio et virtute. Primus enim ego leges Antonias fregi, primus equitatum Dolabellae ad rem publicam traduxi Cassioque tradidi, primus dilectus habui pro salute omnium contra coniurationem sceleratissimam, solus Cassio et rei publicae Syriam exercitusque, qui ibi erant, coniunxi. Nam nisi ego tantam pecuniam tantaque praesidia et tam celeriter Cassio dedissem, ne ausus quidem esset ire in Syriam et nunc non minora pericula rei publicae a Dolabella instarent quam ab Antonio. 7. Atque haec omnia is feci, qui sodalis et familiarissimus Dolabellae eram, coniunctissimus sanguine Antoniis, provinciam quoque illorum beneficio habebam, sed

παροῖδ' ἐμὴν μᾶλλον φιλῶν omnibus meis bellum primas indixi. Haec etsi adhuc non magno opere mihi tulisse fructum animadverto, tamen non despero nec defetigabor permanere non solum in studio libertatis, sed etiam in labore et periculis. At tamen si etiam aliqua gloria iusta et merita provocabimur senatus et optimi cuiusque officiis, maiore cum auctoritate apud ceteros erimus et eo plus prodesse rei publicae poterimus. 8. Filium tuum, ad Brutum quum veni, videre non potui, ideo quod iam in hiberna cum equitibus erat profectus, sed me diusfidius ea esse eum opinione et tua et ipsius et in primis mea causa gaudeo. Fratris enim loco mihi est, qui ex te natus teque dignus est. Vale. D. IV. Kal. Iun., Perga.

XV.

P. Lentulus res a se gestas publice memorat, in Rhodios inventur, de Dolabella grata narrat. Scripsit a. u. c. 711.

P. LENTULUS P. F. PROQ. PROPR. S. D. COSS. PR. TR. PL.
SENATUI POPULO PLEBIQUE R.

1. S. V. L. V. V. B. E. V. Scelere Dolabellae oppressa Asia in proximam provinciam Macedoniam praesidiaque rei publicae, quae M. Brutus V. C. tenebat, me contuli et id egi, ut, per quos celerrime possent, Asia provincia vectigaliaque in vestram potestatem redigerentur. Quod quum pertimisset Dolabella vastata provincia, correptis vectigalibus, praecipue civibus Romanis omnibus crudelissime denudatis ac divenditis, celeriusque Asia excessisset, quam eo praesidium adduci potuisset, diutius morari aut expectare praesidium non necesse habui et quam primum ad meum officium revertendum mihi esse existimavi, ut et reliqua vectigalia exigerem et quam deposui pecuniam colligerem, quidque ex ea correptum esset aut quorum id culpa accidisset cognoscerem quam primum et vos de omni re facerem certiores. 2. Interim quum per insulas in Asiam naviganti mihi nuntiatum esset, classem Dolabellae in Lycia esse Rhodiosque naves complures instructas et paratas in aqua habere, cum iis navibus, quas aut mecum adduxeram aut comparaverat Patiscus proq., homo mihi quum familiaritate tum

etiam sensibus in re publica coniunctissimus, Rhodum reverti, confisus auctoritate vestra senatusque consulto, quo hostem Dolabellam iudicatis, foedere quoque, quod cum iis M. Marcello Ser. Sulpicio *cos.* renovatum erat: quo iuraverant Rhodii eosdem hostes se habituros, quos S. P. Q. R. Quae res nos vehementer fefellit. Tantum enim auit, ut illorum praesidio nostram firmarem classem, ut etiam a Rhodiis urbe, portu, statione, quae extra urbem est, com meatu, aqua denique prohiberentur nostri milites, nos vix ipsi singulis cum navigiis reciperemur. Quam indignitatem deminutionemque non solum iuris nostri, sed etiam maiestatis imperiique populi Romani idcirco tulimus, quod interceptis litteris cognoramus Dolabellam, si desperasset de Syria Aegyptoque, quod necesse erat fieri, in naves cum omnibus suis latronibus atque omni pecunia conscendere esse paratum Italiamque petere, idcirco etiam naves onerarias, quarum minor nulla erat dum milium amphorum, contractas in Lycia a classe eius obsideri. 3. Huius rei timore, patres conscripti, percitus, iniurias perpeti et cum contumelia etiam nostra omnia prius experiri malui. Itaque ad illorum voluntatem introductus in urbem et in senatum eorum quam diligentissime potui causam rei publicae egi periculumque omne, quod instaret, si ille latro cum suis omnibus naves conscendisset, exposui. Rhodios autem tanta in pravitate animadverti, ut omnes firmiores putarent quam bonos, ut hanc concordiam et conspirationem omnium ordinum ad defendendam libertatem propense non crederent esse factam, ut patientiam senatus et optimi cuiusque manere etiam nunc confiderent nec potuisse audere quemquam Dolabellam hostem iudicare, ut denique omnia, quae improbi fingeant, magis vera existimarent quam quae vere facta erant et a nobis docebantur. 4. Qua mente etiam ante nostrum adventum post Trebonii indignissimam caedem ceteraque tot tamque nefaria facinora binae profectae erant ad Dolabellam legationes eorum, et quidem novo exemplo, contra leges ipsorum, prohibentibus iis, qui tum magistratus gerebant. † Haec sive timore, ut dicitant, de agris, quos in continenti habent, sive furore sive † patientia paucorum,

qui et antea pari contumelia viros clarissimos adfecerant et nunc maximos magistratus gerentes nullo exemplo neque nostra ex parte neque nostro praesentium neque imminente Italiae urbi nostrae periculo, si ille parricida cum suis latronibus navibus ex Asia Syriaque expulsus Italiam petisset, mederi, quum facile possent, voluerunt. 5. Non nullis etiam ipsi magistratus veniebant in suspicionem detinuisse nos et demorati esse, dum classis Dolabellae certior fieret de adventu nostro. Quam suspicionem consecutae res aliquot auxerunt, maxime quod subito ex Lycia Sex. Marius et C. Titius, legati Dolabellae, a classe discesserunt navique longa profugerunt onerariis relictis, in quibus colligendis non minimum temporis laborisque consumpserant. Itaque quum ab Rhodo cum iis, quas habueramus, navibus in Lyciam venissemus, naves onerarias recepimus dominisque restituimus, iidemque, quod maxime verebamur, ne posset Dolabella cum suis latronibus in Italiam venire, timere desimus, classem fugientem persecuti sumus usque Sidam, quae extrema regio est provinciae meae. 6. Ibi cognovi partem navium Dolabellae diffugisse, reliquas Syriam Cyprusque petisse. Quibus disiectis, quum scirem C. Cassii, singularis civis et ducis, classem maximam fore praesto in Syria, ad meum officium reverti, daboque operam, ut meum studium, diligentiam vobis, patres conscripti, rei publicae praestem, pecuniamque quam maximam potero et quam celerrime cogam omnibusque rationibus ad vos mittam. Si percurrero provinciam et cognovero qui nobis et rei publicae fidem praestiterint in conservanda pecunia a me deposita quique scelere ultro deferentes pecuniam publicam hoc munere societatem facinorum cum Dolabella inierint, faciam vos certiores. De quibus, si vobis videbitur, si, ut meriti sunt, graviter constitueritis nosque vestra auctoritate firmaveritis, facilius et reliqua exigere vectigalia et exacta servare poterimus. Interea quo commodius vectigalia tueri provinciamque ab iniuria defendere possim, praesidium voluntarium necessariumque comparavi. 7. His litteris scriptis milites circiter xxx., quos Dolabella ex Asia conscripserat, ex Syria fugientes in Pamphyliam venerunt. Hi nuntiaverunt

Dolabellam Antiocheam, quae in Syria est, venisse: non receptum conatum esse aliquotiens vi introire: repulsum semper esse cum magno suo detrimento itaque centum circiter amissis, aegris relictis, noctu Antiochea profugisse Laodiceam versus: ea nocte omnes fere Asiaticos milites ab eo discessisse, ex his ad octingentos Antiocheam redisse et se iis tradidisse, qui a Cassio relictis urbi illi praerant, ceteros per Amanum in Ciliciam descendisse, quo ex numero se quoque esse dicebant: Cassium autem cum suis omnibus copiis nuntiatum esse quadridui iter Laodicea afuisse tum, quum Dolabella eo tenderet. Quam ob rem opinione celerius confido sceleratissimum latronem poenas daturum. IV. Nonas Iunias, Perga.

XVI.

Trebonius M. Ciceroni gratulatur de filio, quem optimis studiis deditum Athenis viderat. Mittit versus in M. Antonium a se conscriptos, quibus argumentum ab ipso Cicerone sumptum persecutus erat. Petit, ut Cicero de se mentionem faciat in commentariis de Caesaris interitu. Scripta epistola est a. u. c. 710.

TREBONIUS CICERONI S.

I. S. V. B. Athenas veni a. d. xi. Kal. Iun. atque ibi, quod maxime optabam, vidi filium tuum, deditum optimis studiis summaque modestiae fama. Qua ex re quantam voluptatem ceperim scire potes etiam me tacente. Non enim nescis quanti te faciam et quam pro nostro veterrimo verissimoque amore omnibus tuis etiam minimis commodis, non modo tanto bono gaudeam. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare: nihil adolescente tuo atque adeo nostro — nihil enim mihi a te potest esse seiunctum — aut amabilius omnibus iis, qui Athenis sunt, est aut studiosius earum artium, quas tu maxime amas, hoc est, optimarum. Itaque tibi, quod vere facere possum, lubenter quoque gratulor nec minus etiam nobis, quod eum, quem necesse erat diligere, qualiscumque esset, talem habemus, ut lubenter quoque diligamus. 2. Qui quum mihi in sermone iniecisset se velle Asiam visere, non modo invitatus, sed etiam rogatus est a me, ut id potissimum nobis obtinentibus provinciam faceret.

Cui nos et caritate et amore tuum officium praestatueros non debes dubitare. Illud quoque erit nobis curae, ut Cratippus una cum eo sit, ne putes in Asia feriatum illum ab iis studiis, in quae tua cohortatione incitatur, futurum. Nam illum paratum, ut video, et ingressum pleno gradu cohortari non intermitteremus, quo in dies longius discendo exereendoque se procedat. 3. Vos quid ageretis in re publica, quum has litteras dabam, non sciebam. Audiebam quaedam turbulenta, quae scilicet cupio esse falsa, ut aliquando otiosa libertate fruamur, quod vel minime mihi adhuc contigit. Ego tamen nactus in navigatione nostra pusillum laxamenti concinnavi tibi munusculum ex instituto meo et dictum cum magno nostro honore a te dictum conclusi et tibi infra subscripsi. In quibus versiculis si tibi quibusdam verbis *εὐδυσόημωνέστερος* videbor, turpitudine personae eius, in quam liberius invehimur, nos vindicabit. Ignoscēs etiam iracundiae nostrae, quae iusta est in eius modi et homines et cives. Deinde qui magis hoc Lucilio lieuerit adsumere libertatis quam nobis? quum, etiam si odio pari fuerit in eos, quos laesit, tamen certe non magis dignos habuerit in quos tanta libertate verborum incurreret. 4. Tu, sicut mihi pollicitus es, adiunges me quam primum ad tuos sermones. Namque illud non dubito, quin, si quid de interitu Caesaris scribas, non patiaris me minimam partem et rei et amoris tui ferre. Vale et matrem meosque tibi commendatos habe. D. viii. Kalendas Iunias, Athenis.

XVII.

M. Cicero Q. Cornificio Africae praefecto de Syriaco tumultu et urbano otio scribit. Quem nuper scripserat librum de optimo genere dicendi commendat et suum ipsi studium confirmat. Scripta epistola est a. u. c. 709.

CICERO S. D. CORNIFICIO COLLEGAE.

1. Grata mihi vehementer est memoria nostri tua, quam significasti litteris: quam ut conserves, non quo de tua constantia dubitem, sed quia mos est ita rogandi, rogo. Ex Syria nobis tumultuosiora quaedam nuntiata sunt: quae quia tibi sunt propiora quam nobis, tua me causa magis mo-

vent quam mea. Romae summum otium est, sed ita, ut malis salubre aliquod et honestum negotium. Quod spero fore: video id curae esse Caesari. 2. Me scito, dum tu absis, quasi occasionem quamdam et licentiam nactum scribere audacius, et cetera quidem fortasse, quae etiam tu concederes, sed proxime scripsi de optimo genere dicendi: in quo saepe suspicatus sum te a iudicio nostro, sic scilicet, ut doctum hominem ab non indocto, paulum dissidere. Huic tu libro maxime velim ex animo, si minus, gratiae causa suffragere. Dicam tuis, ut eum, si velint, describant ad teque militant. Puto enim, etiam si rem minus probabis, tamen in ista solitudine, quidquid a me profectum sit, iucundum tibi fore. 3. Quod mihi existimationem tuam dignitatemque commendas, facis tu quidem omnium more, sed velim sic existimes, me, quum amori, quem inter nos mutuum esse intellegam, plurimum tribuam, tum de summo ingenio et de studiis tuis optimis et de spe amplissimae dignitatis ita iudicare, ut neminem tibi antepoam, comparem paucos.

XVIII.

M. Cicero Q. Cornificio infrequentiam litterarum excusat, Cornificii prudentiam laudat, de re publica queritur excusans tamen Caesarem. Scripsit a. u. c. 709.

CICERO S. D. CORNIFICIO COLLEGAE.

1. Quod extremum fuit in ea epistola, quam a te proxime accepi, ad id primum respondebo. Animum advorti enim hoc vos magnos oratores facere non numquam. Epistolas requiris meas: ego autem numquam, quum mihi denuntiatum esset a tuis ire aliquem, non dedi. Quod mihi videor ex tuis litteris intellegere te nihil commissurum esse temere nec ante quam scisses quo iste nescio qui Caecilius Bassus erumperet, quidquam certi constituturum, id ego et speram prudentia tua fretus et, ut confiderem, fecerunt tuae gratissimae mihi litterae: idque ut facias quam saepissime, ut et quid tu agas et quid agatur scire possim et etiam quid acturus sis, valde te rogo. Etsi periniquo patiebar animo te

a me digredi, tamen eo tempore me consolabar, quod et in summum otium te ire arbitrabar et ab impendentibus magnis negotiis discedere. 2. Utrumque contra accidit: istic enim bellum est exortum, hic pax consecuta, sed tamen eius modi pax, in qua, si adesses, multa te non delectarent, ea tamen, quae ne ipsum Caesarem quidem delectant. Bellorum enim civilium li semper exitus sunt, ut non ea solum fiant, quae velit victor, sed etiam, ut iis mos gerendus sit, quibus adiutoribus sit parta victoria. Equidem sic iam obdurai, ut ludis Caesaris nostri animo acquissimo viderem T. Plancum, audirem Laberii et Publii poemata. Nihil mihi tam deesse scito quam quicum haec familiariter doctaque rideam. Is tu eris, si quam primum veneris. Quod ut facias, non mea solum, sed etiam tua interesse arbitror.

XIX.

M. Cicero Q. Cornificio gratulatur de Syria provincia, quam C. Caesaris beneficio acceperat. Scripsit a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO S.

1. Lubentissime legi tuas litteras, in quibus iucundissimum mihi fuit, quod cognovi meas tibi redditas esse. Non enim dubitabam quin eas lubenter lecturus esses: verebar ut redderentur. Bellum, quod est in Syria, Syriamque provinciam tibi tributam esse a Caesare ex tuis litteris cognovi. Eam rem tibi volo bene et feliciter evenire: quod ita fore confido fretus et industria et prudentia tua. 2. Sed de Parthici belli suspicionem quod scribis, sane me commovit. *Quantum* copiarum haberes quum ipse coniectura consequi poteram tum ex tuis litteris cognovi. Itaque opto, ne se illa gens moveat hoc tempore, dum ad te legiones eae perducantur, quas audio duci. Quod si pares copias ad confligendum non habebis, non te fugiet uti consilio M. Bibuli, qui se oppido munitissimo et copiosissimo tam diu tenuit, quam diu in provincia Parthi fuerunt. 3. Sed haec melius ex re et ex tempore constitues. Mihi quidem usque curae erit quid agas, dum quid egeris sciero. Litteras ad te num-

quam habui cui darem quin dederim. A te ut idem facias peto, in primisque ut ita ad tuos scribas, ut me tuum sciant esse.

XX.

M. Cicero iocatus de Sinuessanae villae hospitio crebras litteras a Q. Cornificio poscit. Scripsit a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO.

Gratae mihi tuae litterae, nisi quod Sinuessanum deversoriolum contempsisti. Quam quidem contumeliam villa pusilla iniquo animo feret, nisi in Cumano et Pompeiano reddideris *πάντα περὶ πάντων*. Sic igitur facies meque amabis et scripto aliquo laceesses. Ego enim respondere facilius possum quam provocare. Quod si, ut es, cessabis, laceessam, nec tua ignavia etiam *mihi* inertiam adferet. Plura otiosus: haec, quum essem in senatu, exaravi.

XXI.

M. Cicero Q. Cornificio C. Anicium senatorem eiusque negotia et dignitatem commendat. Scripta est epistola a. u. c. 710.

CICERO Q. CORNIFICIO SAL.

C. Anicius, familiaris meus, vir omnibus rebus ornatus, negotiorum suorum causa legatus est in Africam legatione libera. Eum velim rebus omnibus adiuves operamque des ut quam commodissime sua negotia conficiat: in primisque, quod ei carissimum est, dignitatem eius tibi commendo, idque a te peto, quod ipse in provincia facere sum solitus non rogatus, ut omnibus senatoribus lictores darem: quod idem acceperam et id cognoveram a summis viris factitatum. Hoc igitur, mi Cornifici, facies ceterisque rebus omnibus eius dignitati reiue, si me amas, consules. Erit id mihi gratissimum. Da operam ut valeas.

XXII.

M. Cicero exponit de statu rei publicae post Caesaris interitum et Q. Cornificium, ne provinciam sine senatus consulto tradat, hortatur. Scripsit a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO S.

1. Nos hic cum homine gladiatore omnium nequissimo, collega nostro, Antonio, bellum gerimus, sed non pari conditione, contra arma verbis. At etiam de te contionatur nec impune: nam sentiet quos laceessierit. Ego autem acta ad te omnia arbitror perscribi ab aliis: a me futura debes cognoscere, quorum quidem non est difficilis coniectura. 2. Oppressa omnia sunt nec habent ducem boni, nostrique tyrannoctoni longe gentium absunt. Pansa et sentit bene et loquitur fortiter: Hirtius noster tardius convalescit. Quid futurum sit plane nescio. Spes tamen una est aliquando populum Romanum maiorum similem fore. Ego certe rei publicae non deero et, quidquid acciderit, a quo mea culpa absit, animo forti feram. Illud profecto, quoad poterō: tuam famam et dignitatem tuebor. 3. A. d. xiii. Kalendas Ianuar. senatus haud infrequens mihi est adsensus quum de ceteris rebus magnis et necessariis tum de provinciis ab iis, qui obtinerent, retinendis neque cuiquam tradendis nisi qui ex senatus consulto successisset. Hoc ego quum rei publicae causa censui tum mehercule in primis retinendae dignitatis tuae. Quam ob rem te amoris nostri causa rogo, rei publicae causa hortor, ut ne cui quidquam iuris in tua provincia esse patiari atque ut omnia referas ad dignitatem, qua nihil esse potest praestantius. 4. Vere tecum agam, ut necessitudo nostra postulat: in Sempronio, si meis litteris obtemperasses, maximam ab omnibus laudem adeptus esses. Sed illud et praeteriit et levius est. Haec magna res est: fac ut provinciam retineas in potestate rei publicae. Plura scripsissem, nisi tui festinarent. Itaque Chaerippo nostro me velim excuses.

XXIII.

M. Cicero respondet ad ea, quae Tratorius nuntiavit de provincia: dein rei publicae formam describit, philosophiam laudat. Scripta epistola est a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO S.

1. Omnem condicionem imperii tui statumque provinciae mihi demonstravit Tratorius. O multa intolerabilia locis omnibus! Sed quo tua maior dignitas, eo quae tibi acciderunt minus ferenda: neque enim, quae tu propter magnitudinem et animi *et* ingenii moderate fers, ea non ulciscenda sunt, etiam si non sunt dolenda. Sed haec posterius. 2. Rerum urbanarum acta tibi mitti certo scio. Quod ni ita putarem, ipse perscriberem, in primisque Caesaris Octaviani conatum: de quo multitudini fictum ab Antonio crimen videtur, ut in pecuniam adolescentis impetum faceret: prudentes autem et boni viri et credunt factum et probant. Quid quaeris? magna spes est in eo. Nihil est quod non existimetur laudis et gloriae causa facturus. Antonius autem, noster familiaris, tanto se odio esse intellegit, ut, quum interfectores suos domi comprehenderit, rem proferre non audeat. A. d. vii. Idus Octobr. Brundisium erat profectus ob viam legionibus Macedonicis iv., quas sibi conciliare pecunia cogitabat easque ad urbem adducere et in cervicibus nostris collocare. 3. Habes formam rei publicae, si in castris potest esse res publica: in quo tuam vicem saepe doleo, quod nullam partem per aetatem sanae et salvae rei publicae gustare potuisti. Atque antehac quidem sperare saltem licebat: nunc etiam id ereptum est. Quae enim est spes, quum in contione dicere ausus sit Antonius, Cannutium apud eos locum sibi quaerere, quibus se salvo locus in civitate esse non posset? 4. Equidem et haec et omnia, quae homini accidere possunt, sic fero, ut philosophiae magnam habeam gratiam, quae me non modo ab sollicitudine abducit, sed etiam contra omnes fortunae impetus armat, tibi que idem censeo faciendum nec a quo culpa absit quidquam in malis numerandum. Sed haec tu melius. Tratorium nostrum quum semper probassem, tum maxime in tuis rebus summam eius fidem, diligentiam pru-

dentiamque cognovi. Da operam ut valeas. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

XXIV.

M. Cicero Q. Cornificium ut omni cura in rem publicam incumbat, hortatur: de legatis ad M. Antonium missis: Pinarium commendat. Scripta epistola est a. u. c. 711.

CICERO CORNIFICIO S.

1. Ego nullum locum praetermitto — nec enim debeo — non modo laudandi tui, sed ne ornandi quidem. Sed mea studia erga te et officia malo tibi ex tuorum litteris quam ex meis esse nota. Te tamen hortor, ut omni cura in rem publicam incumbas. Hoc est animi, hoc est ingenii tui, hoc eius spei, quam habere debes, amplificandae dignitatis tuae. 2. Sed haec de re alias ad te pluribus. Quum enim haec scribebam, in expectatione erant omnia. Nondum legati redierant, quos senatus non ad pacem deprecandam, sed ad denuntiandum bellum miserat, nisi legatorum nuntio paruisset. Ego tamen, ut primum occasio data est, meo pristino more rem publicam defendi, me principem senatui populoque Romano professus sum, nec postea, quam suscepi causam libertatis, minimum tempus amisi tuendae salutis libertatisque communis. Sed haec quoque te ex aliis malo. 3. T. Pinarium, familiarissimum meum, tanto tibi studio commendo, ut maiore non possim: cui quum propter omnes virtutes tum etiam propter studia communia sum amicissimus. Is procurat rationes negotiaque Dionysii nostri, quem et tu multum amas et ego omnium plurimum. Ea tibi ego non debeo commendare, sed commendo tamen. Facies igitur, ut ex Pinarii, gratissimi hominis, litteris tuum et erga illum et erga Dionysium studium perspiciamus.

XXV.

De sententia Cornificii senatus consultum factum esse significat: ut in rem publicam incumbat hortatur: Luceio se nulla in re defuturum pollicetur. Scripsit a. u. c. 711.

CICERO CORNIFICIO S.

1. Liberalibus litteras accepi tuas, quas mihi Cornificius

altero vicensimo die, ut dicebat, reddidit. Eo die non fuit senatus neque postero. Quinquatribus frequenti senatu causam tuam egi non invita Minerva. Etenim eo ipso die senatus decrevit, ut Minerva nostra, custos urbis, quam turbo deiecerat, restitueretur. Pansa tuas litteras recitavit. Magna senatus approbatio consecuta est cum summo gaudio ... et offensione Minotauri, id est, Calvisii et Tauri. Factum de te senatus consultum honorificum. Postulabatur, ut etiam illi notarentur, sed Pansa clementior. 2. Ego, mi Cornifici, quo die primum in spem libertatis ingressus sum et cunctantibus ceteris a. d. XIII. Kal. Ian. fundamenta ieci rei publicae, eo ipso die providi multum atque habui rationem dignitatis tuae: mihi enim est adsensus senatus de obtinendis provinciis. Nec vero postea destiti labefactare eum, qui summa cum tua iniuria contumeliaque rei publicae provinciam absens obtinebat. Itaque crebras vel potius cotidianas compellationes meas non tulit seque in urbem recepit invitus, neque solum spe, sed certa re iam et possessione deturbatus est meo iustissimo honestissimoque convitio. Te tuam dignitatem summa tua virtute tenuisse provinciaeque honoribus amplissimis adfectum vehementer gaudeo. 3. Quod te mihi de Sempronio purgas, accipio excusationem: fuit enim illud quoddam caecum tempus servitutis. Ego tuorum consiliorum auctor dignitatisque fautor, iratus temporibus in Graeciam desperata libertate rapiebar, quum me etesiae quasi boni cives relinquentem rem publicam prosequi noluerunt, austerque adversus maximo flatu me ad tribules tuos Regium rettulit atque inde ventis remis in patriam omni festinatione properavi postridieque in summa reliquorum servitute liber unus fui. 4. Sic sum in Antonium invectus, ut ille non ferret omnemque suum vinulentum furorem in me unum effunderet meque tum elicere vellet ad caedis causam tum temptaret insidiis: quem ego ructantem et nauseantem conieci in Caesaris Octaviani plagas. Puer enim egregius praesidium sibi primum et nobis, deinde summae rei publicae comparavit: qui nisi fuisset, Antonii reditus a Brundisio pestis patriae fuisset. Quae deinceps acta sint scire te arbitror. 5. Sed redeamus illuc, unde devertimus. Accipio ex-

cusationem tuam de Sempronio: neque enim statuti quid in tanta perturbatione habere potuisti.

Nunc hic dies aliam vitam adfert, alios mores postulat, ut ait Terentius. Quam ob rem, mi Quinte, conscende nobiscum et quidem ad puppim. Una navis est iam honorum omnium: quam quidem nos damus operam ut rectam teneamus. Utinam prospero cursu! Sed quicumque venti erunt, ars nostra certe non aberit. Quid enim praestare aliud virtus potest? Tu fac ut magno animo sis et excelso cogitesque omnem dignitatem tuam cum re publica coniunctam esse debere.

6. P. Luceium mihi meum commendas: quem, quibuscumque rebus potero, diligenter tuebor. Hirtium quidem et Pansam, collegas nostros, homines in consulatu rei publicae salutare, alieno sane tempore amisimus, re publica Antoniano quidem latrocinio liberata, sed nondum omnino explicata: quam nos, si licebit, more nostro tuebimur, quamquam admodum sumus iam defetigati. Sed nulla lassitudo impedire officium et fidem debet. 7. Verum haec hactenus. Ab aliis te de me quam a me ipso malo cognoscere. De te audiebamus ea, quae maxime vellemus. De Cn. Minucio, quem tu quibusdam litteris ad caelum laudibus extulisti, rumores duriores erant. Id quale sit omninoque quid istice agatur facias me velim certiore.

XXVI.

M. Cicero Q. Cornificio heredes Q. Turii de bonis in Africa relictis commendat. Scripta epistola est a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO S.

1. Q. Turius, qui in Africa negotiatus est, vir bonus et honestus, heredes fecit similes sui, Cn. Saturninum, Sex. Aufidium, C. Anneium, Q. Considium Gallum, L. Servilium Postumum, C. Rubellium. Ex eorum oratione intellexi gra-

tiarum actione eos magis egere quam commendatione. Tanta enim liberalitate se tua usos praedicabant, ut iis plus a te tributum intellegerem quam ego te auderem rogare. 2. Audebo tamen: scio enim quantum ponderis mea commendatio sit habitura. Qua re a te peto, ut ad eam liberalitatem, qua sine meis litteris usus es, quam maximus his litteris cumulus accedat. Caput autem est meae commendationis, ne patiare Erotem Turium, Q. Turii libertum, ut adhuc fecit, hereditatem Turianam avertere ceterisque omnibus rebus habeas eos a me commendatissimos. Magnam ex eorum splendore et observantia capies voluptatem. Quod ut velis, te vehementer etiam atque etiam rogo.

XXVII.

M. Cicero Q. Cornificio Sex. Aufidii equitis Romani Africana negotia commendat. Scripsit a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO S.

Sex. Aufidius et observantia, qua me colit, accedit ad proximos et splendore equiti Romano nemini cedit. Est autem ita temperatis moderatisque moribus, ut summa severitas summa cum humanitate iungatur. Cuius tibi negotia, quae sunt in Africa, ita commendo, ut maiore studio magisque ex animo commendare non possim. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intellegat meas apud te litteras maximum pondus habuisse. Hoc te vehementer, mi Cornifici, rogo.

XXVIII.

M. Cicero nimiam Cornificii clementiam improbat: laudat eius in rem publicam studium: addit de pecunia et de re publica. Scripta epistola est a. u. c. 711.

CICERO CORNIFICIO S.

1. Adsentior tibi eos, quos scribis Lilybaeo minari, istae poenas dare debuisse, sed metuisti, ut ais, ne nimis liber in ulciscendo viderere. Metuisti igitur ne gravis civis, ne nimis fortis, ne nimis te dignus viderere. 2. Quod societatem rei publicae conservandae tibi mecum a patre acceptam renovas,

gratum est: quae societas inter nos semper, mi Cornifici, manebit. Gratum etiam illud, quod mihi tuo nomine gratias agendas non putas: nec enim id inter nos facere debemus. Senatus saepius pro dignitate tua appellaretur, si absentibus consulibus umquam nisi ad rem novam cogeretur. Itaque nec de HS xx. nec de HS 1000. quidquam agi nunc per senatum potest. Tibi autem ex senatus consulto imperandum mutuumque sumendum censeo. 3. In re publica quid agatur credo te ex eorum litteris cognoscere, qui ad te acta debent perscribere. Ego sum spe bona: consilio, cura, labore non desum: omnibus inimicis rei publicae esse me acerrimum hostem prae me fero. Res neque nunc difficili loco mihi videtur esse et fuisset facillimo, si culpa a quibusdam afuisset.

XXIX.

M. Cicero Q. Cornificio negotia L. Lamiae eius, qui olim, quod libere et fortiter salutem M. Ciceronis defenderat, ab A. Gabinio consule erat relegatus, summo opere commendat, eumque, quod suspectus fuerat Cornificio, excusat. Scripta epistola est a. u. c. 711.

CICERO CORNIFICIO S.

1. Non modo tibi, cui nostra omnia notissima sunt, sed neminem in populo Romano arbitror esse cui sit ignota ea familiaritas, quae mihi cum L. Lamia est. Etenim magno theatro spectata est tum, quum est ab A. Gabinio consule relegatus, quod libere et fortiter salutem meam defendisset. Nec ex eo amor inter nos natus est, sed quod erat vetus et magnus, propterea nullum periculum pro me adire dubitavit. Ad haec officia vel merita potius iucundissima consuetudo accedit, ut nullo prorsus plus homine delecter. Non puto te iam exspectare, quibus eum tibi verbis commendem: causa enim tanti amoris intellegis quae verba desideret: iis me omnibus usum putato. 2. Tantum velim existimes, si negotia Lamiae, procuratores, libertos, familiam quibuscumque rebus opus erit defenderis, gratius mihi futurum quam

si ea tua liberalitas pertinisset ad rem familiarem meam, nec dubito quin sine mea commendatione, quod tuum est iudicium de hominibus, ipsius Lamiae causa studiose omnia facturus sis: quamquam erat nobis dictum te existimare alicui senatus consulto, quod contra dignitatem tuam fieret, scribendo Lamiam adfuisse: qui omnino consulibus illis numquam fuit ad scribendum: deinde omnia tam falsa senatus consulta deferebantur. Nisi forte etiam illi Semproniano senatus consulto me censes adfuisse, qui ne Romae quidem fui, ut tum de eo ad te scripsi, re recenti. Sed haec hactenus. 3. Te, mi Cornifici, etiam atque etiam rogo, ut omnia Lamiae negotia mea putes esse curesque, ut intellegat hanc commendationem maximo sibi usui fuisse. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Cura ut valeas.

XXX.

M. Cicero silentium litterarum, quod non esset nisi litigantium commendationibus interpellatum, molestis occupationibus suis excusat amoremque suum summum amico significat: deinde de bello renovato scribit, tum de angustiis pecuniae publicae propter sumptum, quem in rem militarem postularat Cornificius: de Dionysio, de Luceio, de Calvisii legati. Scripta epistola est a. u. c. 711.

CICERO CORNIFICIO S.

1. Itane? praeter litigatores nemo ad te meas litteras? Multae istae quidem: tu enim perfecisti ut nemo sine litteris meis tibi se commendatum putaret: sed quis umquam tuorum mihi dixit esse cui darem quin dederim? aut quid mihi incundius quam, quum coram tecum loqui non possim, aut scribere ad te aut tuas legere litteras? Illud magis mihi solet esse molestum, tantis me impediri occupationibus, ut ad te scribendi meo arbitratu facultas nulla detur. Non enim te epistolis, sed voluminibus lacesserem, quibus quidem me a te provocari oportebat. Quamvis enim occupatus sis, otii tamen plus habes, aut, si ne tu quidem vacas, noli impudens esse nec mihi molestiam exhibere et a me litteras cre-

briores, quum tu mihi raro mittas, flagitare. 2. Nam quum antea distinebar maximis occupationibus, propterea quod omnibus curis *rem publicam* mihi tuendam putabam, tum hoc tempore multo distineor vehementius. Ut enim gravius aegrotant ii, qui quum levati morbo viderentur, in eum de integro inciderunt, sic vehementius nos laboramus, qui profligato bello ac paene sublato renovatum bellum gerere conamur. Sed haec hactenus. 3. Tu tibi, mi Cornifici, fac ut persuadeas non esse me tam imbecillo animo, ne dicam inhumano, ut a te vinci possim aut officiis aut amore. Non dubitabam equidem, verum tamen multo mihi notio rem amorem tuum effecit Chaerippus. O hominem, semper illum quidem mihi aptum, nunc vero etiam suavem! Vultus me hercule tuos mihi expressit omnes, non solum animum ac verba pertulit. Itaque noli vereri, ne tibi suscensuerim, quod eodem exemplo ad me quo ad ceteros. Requisivi equidem proprias ad me unum a te litteras, sed neque vehementer et amanter. 4. De sumptu, quem te in rem militarem facere et fecisse dicis, nihil sane possum tibi opitulari, propterea quod et orbus *est* senatus consulibus amissis et incredibiles angustiae pecuniae publicae, quae conquiruntur undique, ut optime meritis militibus promissa solvantur, quod quidem fieri sine tributo posse non arbitror. 5. De Attio Dionysio nihil puto esse, quoniam mihi nihil dixit Tratorius. De P. Luceio nihil tibi concedo, quo studiosior eius sis quam ego sum: est enim nobis necessarius. Sed a magistris quum contenderem de proferendo die, probarunt mihi sese, quo minus id facerent, et compromisso et iure iurando impediri. Qua re veniendum arbitror Luceio. Quamquam si meis litteris obtemperavit, quum tu haec leges, illum Romae esse oportebit. 6. Ceteris de rebus maximeque de pecunia, quum Pansae mortem ignorares, scripsisti, quae per nos ab eo consequi te posse arbitrare. Quae te non fefellissent, si viveret: nam te diligebat: post mortem autem eius quid fieri posset non videbamus. 7. De Venuleio, Latino, Horatio, valde laudo. Illud non nimium probo, quod scribis, quo illi animo aequiore ferrent, te tuis etiam legatis lictores ad-

emisse. Honore enim cum ignominia dignis non erant comparandi, eosque ex senatus consulto, si non decedunt, cogendos, ut decedant, existimo. Haec fere ad eas litteras, quas eodem exemplo binas accepi. De reliquo velim tibi persuadeas non esse mihi meam dignitatem tua cariorem.

LIBER XIII.

AD C. MEMMIUM ET CETEROS.

I.

M. Cicero a C. Memmio, qui Athenis, ubi damnatus lege de ambitu exsulabat, vide *epist. ad Att.* lib. IV. ep. 18., ante Ciceronis adventum Mytilenas discesserat, his litteris petit, ut in gratiam cum Patroue Epicurio redeat eique locum concedat, ubi Epicurus habitaverat. Scripta epistola est a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. C. MEMMIO.

1. Etsi non satis mihi constiterat cum aliquane animi mei molestia an potius libenter te Athenis visurus essem, quod iniuria, quam accepisti, dolore me adficeret, sapientia tua, qua fers iniuriam, laetitia, tamen vidisse te mallet. Nam quod est molestiae, non sane multo levius est, quum te non video: quod esse potuit voluptatis, certe, si vidissem te, plus fuisset. Itaque non dubitabo dare operam ut te videam, quum id satis commode facere potero. Interea, quod per litteras et agi tecum et, ut arbitror, confici potest, agam nunc. 2. Ac te illud primum rogabo, ne quid invitus mea causa facias, sed id, quod mea intelleges multum, tua nullam in partem interesse, ita mihi des, si tibi, ut id libenter facias, ante persuaseris. Cum Patrone Epicurio mihi omnia sunt, nisi quod in philosophia vehementer ab eo dissentio. Sed et initio Romae, quum te quoque et tuos omnes observabat, me coluit in primis, et nuper, quum ea, quae voluit, de suis commodis et praemiis consecutus est, me habuit suorum defensorum et amicorum fere principem: et iam a Phaedro, qui nobis, quum pueri essemus, ante quam Philonem cognovimus, valde ut philosophus, postea tamen ut vir bonus et suavis et officiosus probabatur, traditus mihi commendatusque est. 3. Is igitur Patro, quum ad me Romam litteras misisset, uti te sibi placarem peteremque, ut nescio quid illud Epicuri parietinarum sibi concederes, nihil scripsi ad te ob eam rem, quod aedificationis tuae consilium commendatione mea nolebam impediri. Idem, ut veni Athenas, quum idem ad te scriberem rogasset, ob eam causam impetravit, quod te abiecissem illam aedificationem constabat inter omnes amicos tuos. 4. Quod si ita est et si iam tua

plane nihil interest, velim, si qua offensiuncula facta est animi tui perversitate aliquorum — novi enim gentem illam —, des te ad lenitatem vel propter summam *tuam* humanitatem vel etiam honoris mei causa. Equidem, si quid ipse sentiam quaeris, nec cur ille tanto opere contendat video nec cur tu repugnes, nisi tamen multo minus tibi concedi potest quam illi laborare sine causa. Quamquam Patronis et orationem et causam tibi cognitam esse certo scio. Honorem, officium, testamentorum ius, Epicuri auctoritatem, Phaedri obtestationem, sedem, domicilium, vestigia summorum hominum sibi tuenda esse dicit. Totam hominis vitam rationemque, quam sequitur in philosophia, derideamus licet, si hanc eius contentionem volumus reprehendere. Sed mehercules, quoniam illi ceterisque, quos illa delectant, non valde inimici sumus, nescio an ignoscendum sit huic, si tanto opere laborat: in quo etiam si peccat, magis ineptis quam improbitate peccat. 5. Sed ne plura — dicendum enim aliquando est — Pomponium Atticum sic amo, ut alterum fratrem: nihil est illo mihi nec carius nec iucundius. Is — non quo sit ex istis: est enim omni liberali doctrina politissimus: sed valde diligit Patronem, valde Phaedrum amavit — sic a me hoc contendit, homo minime ambitiosus, minime in rogando molestus, ut nihil umquam magis, nec dubitat quin ego a te nutu hoc consequi possem, etiam si aedificaturus esses. Nunc vero, si audierit te aedificationem deposuisse neque tamen me a te impetrasse, non te in me illiberalem, sed me in se negligentem putabit. Quam ob rem peto a te, ut scribas ad tuos posse tua voluntate decretum illud Areopagitarum, quem ὑπομνηματισμὸν illi vocant, tolli. 6. Sed redeo ad prima. Prius velim tibi persuadeas, ut hoc mea causa libenter facias quam ut facias. Sic tamen habeto: si feceris quod rogo, fore mihi gratissimum. Vale.

II.

M. Cicero a C. Memmio petit, ut Euandro statuario aliquid de sacrarii habitatione accommodet. Scripsit a. u. c. 711.

CICERO MEMMIO S.

C. Aviano Euandro, qui habitat in tuo sacrario, et ipse multum utor et patrono eius M. Aemilio familiarissime. Peto

igitur a te in maiorem modum, quod sine tua molestia fiat, ut ei de habitatione accomodes. Nam propter opera instituta multa multorum subitum est ei remigrare Kal. Quinctilibus. Impedior verecundia ne te pluribus verbis rogem, neque tamen dubito quin, si tua nihil aut non multum intersit, eo sis animo, quo ego essem, si quid tu me rogares: mihi certe gratissimum feceris.

III.

M. Cicero C. Memmio A. Fufium commendat. Scripta epistola est a. u. c. 704.

CICERO MEMMIO S.

A. Fufium, unum ex meis intimis, observantissimum studiosissimumque nostri, eruditum hominem et summa humanitate tuaque amicitia dignissimum, velim ita tractes, ut mihi coram recepisti. Tam gratum mihi id erit quam quod gratissimum. Ipsum praeterea summo officio et summa observantia tibi in perpetuum devinxeris.

IV.

M. Cicero Q. Valerio, quem C. Caesar agris militibus adsignandis praefecerat, Volaterranos commendat, ut iis de agris caveat. Scripta epistola est a. u. c. 700.

M. CICERO S. D. Q. VALERIO Q. F. ORCAE LEGATO PROPR.

1. Cum municipibus Volaterranis mihi summa necessitudo est: magno enim meo beneficio adfecti cumulatissime mihi gratiam rettulerunt: nam nec in honoribus meis *nec in laboribus* unquam defuerunt. Cum quibus si mihi nulla causa intercederet, tamen, quod te vehementissime diligo quodque me a te plurimi fieri sentio, et monerem te et hortarer, ut eorum fortunis consuleres, praesertim quum prope praecipuam causam haberent ad ius obtinendum: primum, quod Sullani temporis acerbiter deorum immortalium benignitate subterfugerunt, deinde, quod summo studio populi Romani a me in consulatu meo defensi sunt. 2. Quum *enim* tribuni pl. legem iniquissimam de eorum agris promulgavissent, facile senatui populoque Romano persuasi, ut eos cives, quibus fortuna peperisset, salvos esse vellent. Hanc actionem meam C. Caesar primo suo consulatu lege agraria com-

probavit agrumque Volaterranum et oppidum omni periculo in perpetuum liberavit, ut mihi dubium non sit quin is, qui novas necessitudines adiungat, vetera sua beneficia conservari velit. Quam ob rem est tuae prudentiae aut sequi eius auctoritatem, cuius sectam atque imperium summa cum tua dignitate secutus es, aut certe illi integram omnem causam reservare. Illud vero dubitare non debes, quin tam grave, tam firmum, tam honestum municipium tibi tuo summo beneficio in perpetuum obligari velis. 3. Sed haec, quae supra scripta sunt, eo spectant, ut te hortor et suadeam: reliquæ sunt, quae pertinent ad rogandum, ut non solum tua causæ tibi consilium me dare putes, sed etiam, quod mihi opus sit, me a te petere et rogare. Gratissimum igitur mihi feceris, si Volaterranos omnibus rebus integros incolumesque esse volueris. Eorum ego domicilia, sedes, rem, fortunas, quæ et a dis immortalibus et a praestantissimis in nostra re publica civibus summo senatus populi que Romani studio conservatae sunt, tuae fidei, iustitiae bonitatisque commendo. 4. Si pro meis pristinis opibus facultatem mihi res hoc tempore daret, ut ita defendere possem Volaterranos, quem ad modum consuevi tueri meos, nullum officium, nullum denique certamen in quo illis prodesse possem praetermitterem. Sed quoniam apud te nihilo minus hoc tempore valere me confido, quam valuerim semper apud omnes, pro nostra summa necessitudine parique inter nos et mutua benevolentia abs te peto, ut ita de Volaterranis mereare, ut existiment eum quasi divino consilio isti negotio praepositum esse, apud quem unum nos eorum perpetui defensores plurimum valere possemus.

V.

M. Cicero Q. Valerium rogat, ne ager C. Curtii dividatur. Scripta epistola est a. u. c. 709.

CICERO S. D. Q. VALERIO LEGATO PROPR.

1. Non moleste fero eam necessitudinem, quae mihi tecum est, notam esse quam plurimis: neque tamen ob eam causam — quod tu optime existimare potes — te impedio quo minus susceptum negotium pro tua fide et diligentia ex voluntate Caesaris, qui tibi rem magnam difficilemque commisit, gerere

possis. Nam quum multi a me petant multa, quod de tua erga me voluntate non dubitent, non committo ut ambitione mea conturbem officium tuum. 2. C. Curtio ab ineunte aetate familiarissime sum usus. Eius et Sullani temporis iniustissima calamitate dolui et quum iis, qui similem iniuriam acceperant, amissis omnibus fortunis reditus tamen in patriam voluntate omnium concedi videretur, adiutor incolumitatis fui. Is habet in Volaterrano possessionem, quum in eam tamquam e naufragio reliquias contulisset. Hoc autem tempore eum Caesar in senatum legit, quem ordinem ille ista possessione amissa tueri vix potest. Gravissimum autem est, quum superior factus sit ordine, inferiorem esse fortuna, minimeque convenit ex eo agro, qui Caesaris iussu dividatur, eum moveri, qui Caesaris beneficio senator sit. 3. Sed mihi minus libet multa de aequitate rei scribere, ne causa potius apud te valuisse videar quam gratia. Quam ob rem te in maiorem modum rogo, ut C. Curtii rem meam putes esse: quidquid mea causa faceres, ut id C. Curtii causa quum feceris, existimes, quidquid ille per me habuerit, id me habere abs te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

VI.

M. Cicero Q. Valerio P. Cuspium amicos omnes commendat, in primis L. Iulium. Scripsit a. u. c. 698.

M. CICERO Q. VALERIO Q. F. ORCAE PROCOS.

1. S. V. B. E. V. Credo te memoria tenere me et coram P. Cuspio tecum locutum esse, quum te prosequeretur paludatum, et item postea pluribus verbis tecum egisse, ut quoscumque tibi eius necessarios commendarem, haberes eos in numero meorum necessariorum. Id tu pro tua summa erga me benevolentia perpetuaque observantia mihi liberalissime atque humanissime recepisti. 2. Cuspius, homo in omnes suos officiosissimus, mirifice quosdam homines ex ista provincia tuetur et diligit, propterea quod fuit in Africa bis, quum maximis societatis negotiis praeesset. Itaque hoc eius officium, quod adhibet erga illos, ego mea facultate et

gratia soleo quantum possum adiuvere. Qua re Cuspianorum omnium commendationis causam hac tibi epistola exponendam putavi. Reliquis epistolis tantum faciam, ut notam apponam eam, quae mihi tecum convenit, et simul significem de numero esse Cuspium amicorum. 3. Sed hanc commendationem, quam his litteris consignare volui, scito esse omnium gravissimam. Nam P. Cuspius singulari studio contendit a me, ut tibi quam diligentissime L. Iulium commendarem. Eius ego studio vix videor mihi satis facere posse, si utar verbis iis, quibus, quum diligentissime quid agimus, uti solemus. Nova quaedam postulat et putat me eius generis artificium quoddam tenere. Ei ego pollicitus sum me ex intima nostra arte deprompturum mirificum genus commendationis. Id quoniam adsequi non possum, tu re velim efficias, ut ille genere mearum litterarum incredibile quiddam perfectum arbitretur. 4. Id facies, si omne genus liberalitatis, quod et ab humanitate et potestate tua proficisci poterit, non modo re, sed etiam verbis, vultu denique exprompseris: quae quantum in provincia valeant, vellem expertus essem, sed tamen suspicor. Ipsum hominem, quem tibi commendo, perdignum esse tua amicitia, non solum, quia mihi Cuspius dicit, credo, tametsi id satis esse debebat, sed quia novi eius iudicium in hominibus et amicis deligendis. 5. Harum litterarum vis quanta fuerit propediem iudicabo ubique, ut confido, gratias agam. Ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitror, omnia studiose diligenterque curabo. Cura ut valeas.

VI. b.

M. Cicero Q. Valerio P. Cornelium commendat a. u. c. 698.

M. CICERO Q. VALERIO Q. F. ORCAE PROCOS.

P. Cornelius, qui tibi litteras *has* dedit, est mihi a P. Cuspio commendatus, cuius causa quanto opere cuperem deberemque profecto ex me facile cognosti. Vehementer te rogo, ut cures, ut ex hac commendatione mihi Cuspius quam maximas quam primum quam saepissime gratias agat. Vale.

VII.

M. Cicero petit a C. Cluvio, quem C. Caesar agris in Gallia cisalpina dividendis praefecerat, ne municipii Atellani vectigalem agrum dividat, causam integram Caesari reservet. Scripta est epistola a. u. c. 709.

CICERO CLUVIO S.

1. Quum in Galliam proficiscens pro nostra necessitudine proque tua summa in me observantia, ad me domum venissem, locutus sum tecum de agro vectigali municipii Atellani, qui esset in Gallia, quantoque opere eius municipii causa laborarem tibi ostendi. Post tuam autem profectionem, quum et maxima res municipii honestissimi mihique coniunctissimi et summum meum officium ageretur, pro tuo animo in me singulari existimavi me oportere ad te accuratius scribere; etsi non sum nescius et quae temporum ratio et quae tua potestas sit, tibi que negotium datum esse a C. Caesare, non iudicium, praeclare intellego. Qua re a te tantum peto, quantum et te facere posse et libenter mea causa facturum esse arbitror. 2. Et primum velim existimes, quod res est, municipii fortunae omnes in isto vectigali consistere, his autem temporibus hoc municipium maximis oneribus pressum, summis adfectum esse difficultatibus. Hoc etsi commune videtur esse cum multis, tamen mihi crede singulares huic municipio calamitates accidisse: quas idcirco non commemoro, ne de miseris meorum necessariorum conquerens homines, quos nolo, videar offendere. 3. Itaque, nisi magnam spem haberem C. Caesari nos causam municipii probaturos, non erat causa cur a te hoc tempore aliquid contenderem. Sed quia confido mihi que persuasi illum et dignitatis municipii et aequitatis et etiam voluntatis erga se habiturum esse rationem, ideo a te non dubitavi contendere, ut hanc causam illi integram conservares. 4. Quod etsi nihilo minus a te peterem, si nihil audivissem te tale fecisse, tamen maiorem spem impetrandi nactus sum, postea quam mihi dictum est, hoc idem a te Regienses impetravisse: qui etsi te aliqua necessitudine attingunt, tamen tuus amor in me sperare me cogit te, quod tuis necessariis tribueris, idem esse tributurum meis, prae-

sertim quum ego pro his unis petam, habeam autem, qui simili causa laborent, complures necessarios. Hoc me non sine causa facere neque aliqua levi ambitione commotum a te contendere etsi te existimare arbitror, tamen mihi adfirmanti credas velim me huic municipio debere plurimum: nullum umquam fuisse tempus neque honorum nec laborum meorum in quo non huius municipii studium in me exstiterit singulare. 5. Quapropter a te etiam atque etiam pro nostra summa coniunctione proque tua in me perpetua et maxima benevolentia maiorem in modum peto atque contendo, ut, quum fortunas agi eius municipii intellegas, quod sit mihi necessitudine, officiis, benevolentia coniunctissimum, id mihi des. Quod erit huius modi, ut, si a Caesare quod speramus impetrarimus, tuo beneficio nos id consecutos esse iudicemus: sin minus, pro eo tamen id habeamus, quoniam a te data sit opera, ut impetraremus. Hoc quum mihi gratissimum feceris, tum viros optimos, homines honestissimos eosdemque gratissimos et tua necessitudine dignissimos, summo beneficio in perpetuum tibi tuisque devinxeris.

VIII.

M. Cicero a M. Rutilio, quem Caesar agris in Gallia cisalpina dividendis praefecerat, petit, ut C. Albinii senatoris praedia ne attingat. Scripta est epistola a. u. c. 709.

M. CICERO M. RUTILIO S.

1. Quum et mihi conscius essem quanti te facerem et tuam erga me benevolentiam expertus essem, non dubitavi a te petere, quod mihi petendum esset. P. Sestium quanti faciam ipse optime scio, quanti autem facere debeam et tu et omnes homines sciunt. Is quum ex aliis te mei studiosissimum esse cognosset, petivit a me, ut ad te quam accuratissime scriberem de re C. Albinii senatoris, cuius ex filia natus est L. Sestius, optimus adolescens, filius P. Sestii. Hoc idcirco scripsi, ut intellegeres non solum me pro P. Sestio laborare debere, sed Sestium etiam pro Albinio. 2. Res autem est haec: a M. Laberio C. Albinus praedia in aestimationem accepit, quae praedia Laberius emerat a Caesare

de bonis Plotianis. Ea si dicam non esse e re publica dividi, docere te videar, non rogare. Sed tamen quum Caesar Sullanarum venditiones et adsignationes ratas esse velit, quo firmiores existimentur suae, si ea praedia dividantur, quae ipse Caesar vendidit, quae tandem in eius venditionibus esse poterit auctoritas? Sed hoc quale sit tu pro tua prudentia considerabis. 3. Ego te plane rogo atque ita, ut maiore studio, iustiore de causa, magis ex animo rogare nihil possim, ut Albinio parcas, praedia Laberiana ne attingas. Magna me adfeceris non modo laetitia, sed etiam quodam modo gloria, si P. Sestius homini maxime necessario satis fecerit per me, ut ego illi uni plurimum debeo. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Maius mihi dare beneficium nullum potes. Id mihi intelleges esse gratissimum.

IX.

M. Cicero Crassipedi, Bithyniae quaestori, Bithynicam publicanorum societatem, in primisque Cn. Pupium commendat. Scripta epistola est a. u. c. 703.

CICERO CRASSIPEDI S.

1. Quamquam tibi praesens commendavi ut potui diligentissime socios Bithyniae, teque quum mea commendatione tum etiam tua sponte intellexi cupere ei societati quibuscumque rebus posses commodare, tamen, quum ii, quorum res agitur, magni sua interesse arbitrantur, me etiam per litteras declarare tibi qua essem erga ipsos voluntate, non dubitavi haec ad te scribere. 2. Volo enim te existimare me, quum universo ordini publicanorum semper libentissime tribuerim, idque magnis eius ordinis erga me meritis facere debuerim, tum in primis amicis esse huic Bithynicae societati: quae societas ordine, ipso hominum genere, pars est maxima civitatis: constat enim ex ceteris societatibus: et casu permulti sunt in ea societate valde mihi familiares, in primisque is, cuius praecipuum officium agitur hoc tempore, P. Rupilius P. F. Menenia, qui est magister in ea societate. 3. Quae quum ita sint, in maiorem modum a te peto, Cn. Pupium, qui est in operis eius societatis, omnibus

tuis officiis atque omni liberalitate tueare curesque, ut eius operae, quod tibi facile factu est, quam gratissimae sint sociis, remque et utilitatem sociorum, cuius rei quantam potestatem quaestor habeat, non sum ignarus, per te quam maxime defensam et auctam velis. Id quum mihi gratissimum feceris, tum illud tibi expertus promitto et spondeo, te socios Bithyniae, si iis commodaris, memores esse et gratos cogniturum.

X.

M. Cicero M. Bruto, quem Caesar in Africanum bellum profecturus Galliae cisalpiniae praefecerat, v. lib. harum litterarum VI. ep. 6., M. Varronem quaestorem sorte datum commendat. Scripta epistola est a. u. c. 708.

CICERO BRUTO S.

1. Quum ad te tuus quaestor, M. Varro, proficisceretur, commendatione egere eum non putabam. Satis enim commendatum tibi eum arbitrabar ab ipso more maiorum, qui, ut te non fugit, hanc quaesturae coniunctionem liberorum necessitudini proximam voluit esse. Sed quum sibi ita persuasisset ipse, meas de se accurate scriptas litteras maximum apud te pondus habituras, a meque contenderet, ut quam diligentissime scriberem, malui facere, quod meus familiaris tanti sua interesse arbitraretur. 2. Ut igitur debere me facere hoc intellegas, quum primum M. Terentius in forum venit, ad amicitiam se meam contulit. Deinde, ut se corroboravit, duae causae accesserunt, quae meam in illum benevolentiam auferent: una, quod versabatur in hoc studio nostro, quo etiam nunc maxime delectamur, et cum ingenio, ut nosti, nec sine industria, deinde, quod mature se contulit in societates publicorum, quod quidem nollem: maximis enim damnis adfectus est. Sed tamen *causa* communis ordinis mihi commendatissimi fecit amicitiam nostram firmiorem. Deinde versatus in utrisque subselliis optima et fide et fama iam ante hanc commutationem rei publicae petitioni sese dedit honoremque honestissimum existimavit fructum laboris sui. 3. His autem temporibus a me Brundisio cum litteris et mandatis profectus ad Caesarem est: qua in re et amorem eius in suscipiendo negotio perspexi et in confi-

ciendo ac renutiando fidem. Videor mihi, quum separatim de probitate eius et moribus dicturus fuisset, si prius causam cur eum tanto opere diligerem tibi exposuissem, in ipsa causa exponenda satis etiam de probitate dixisse. Sed tamen separatim promitto in meque recipio fore eum tibi et voluptati et usui. Nam et modestum hominem cognosces et prudentem et a cupiditate omni remotissimum, praeterea magni laboris summaeque industriae. 4. Neque ego haec polliceri debeo, quae tibi ipsi, quum bene cognoris, iudicanda sunt: sed tamen in omnibus novis coniunctionibus interest qualis primus aditus sit et qua commendatione quasi amicitiae fores aperiantur. Quod ego his litteris efficere volui: etsi id ipsa per se necessitudo quaesturae effecisse debet. Sed tamen nihilo infirmius illud hoc addito. Cura igitur, si me tanti facis, quanti et Varro existimat et ipse sentio, ut quam primum intellegam hanc meam commendationem tantum illi utilitatis attulisse, quantum et ipse sperarit nec ego dubitarim.

XI.

M. Cicero commendat Bruto vectigalia, quae Arpinates in Gallia habebant, et legatos, qui ad ea exigenda proficiscebantur. Scripsit a. u. c. 708.

CICERO BRUTO S.

1. Quia semper animadverti studiose te operam dare, ut ne quid meorum tibi esset ignotum, propterea non dubito quin scias non solum cuius municipii sim, sed etiam quam diligenter soleam meos municipes Arpinates tueri. Quorum quidem omnia commoda omnesque facultates, quibus et sacra conficere et sarta tecta aedium sacrarum locorumque communium tueri possint, consistunt in his vectigalibus, quae habent in provincia Gallia. Ad ea visenda pecuniasque, quae a colonis debentur, exigendas totamque rem et cognoscendam et administrandam legatos equites Romanos misimus, Q. Fufidium Q. F., M. Falcium M. F., Q. Mamercum Q. F. 2. Peto a te in maiorem modum pro nostra necessitudine, ut tibi ea res curae sit operamque des, ut per te quam commodissime negotium municipii administraretur quam primumque

conficiatur, ipsosque, quorum nomina scripsi, ut quam honorificentissime pro tua natura et quam liberalissime tractes: 3. bonos viros ad tuam necessitudinem adiunxeris municipiumque gratissimum beneficio tuo devinxeris, mihi vero etiam gratius feceris, quod quum semper tueri municipales meos consuevi, tum hic annus praecipue ad meam curam officiumque pertinet. Nam constituendi municipii causa hoc anno aedilem filium meum fieri volui et fratris filium et M. Caesium, hominem mihi maxime necessarium: is enim magistratus in nostro municipio nec alius ullus creari solet. Quos cohonestaris in primisque me, si res publica municipii tuo studio diligentiaque bene administrata erit. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

XII.

M. Cicero Q. Bruto Q. Fufidium, legatum municipii Arpinatis, qui ipsius tribunus militum fuerat in Cilicia, commendat. Scripta epistola est a. u. c. 708.

CICERO BRUTO S.

1. Alia epistola communiter commendavi tibi legatos Arpinatum ut potui diligentissime: hac separatim Q. Fufidium, quocum mihi omnes necessitudines sunt, diligentius commendo, non ut aliquid de illa commendatione deminuum, sed ut ad *illam* hanc addam. Nam et privignus est M. Caesii, mei maxime et familiaris et necessarii, et fuit in Cilicia mecum tribunus militum: quo in munere ita se tractavit, ut accepisse ab eo beneficium viderer, non dedisse. 2. Est praeterea, quod apud te valet plurimum, a nostris studiis non abhorrens. Qua re velim eum quam liberalissime complementare operamque des, ut in ea legatione, quam suscepit contra suum commodum, secutus auctoritatem meam, quam maxime eius excellat industria. Vult enim, id quod optimo cuique natura tributum est, quam maximam laudem quum a nobis, qui eum impulimus, tum a municipio consequi: quod ei continget, si hac mea commendatione tuum erga se studium erit consecutus.

XIII.

M. Cicero D. Bruto commendat L. Castronium Paetum, a. u. c. 708.

CICERO BRUTO S.

L. Castronius Paetus, longe princeps municipii Lucensis, est honestus, gravis, plenus officii, bonus plane vir et quum virtutibus tum etiam fortuna, si quid hoc ad rem pertinet, ornatus: meus autem est familiarissimus, sic prorsus, ut nostri ordinis observet neminem diligentius. Qua re ut et meum amicum et tua dignum amicitia tibi commendo. Cui quibuscumque rebus commodaveris, tibi profecto *erit* iucundum, mihi certe erit gratum. Vale.

XIV.

M. Cicero a D. Bruto petit, ut, quam L. Titio Straboni P. Cornelius debeat, pecuniam diligenter exigat. Scripsit a. u. c. 708.

CICERO BRUTO S.

1. L. Titio Strabone, equite Romano in primis honesto et ornato, familiarissime utor. Omnia mihi cum eo intercedunt iura summae necessitudinis. Huic in tua provincia pecuniam debet P. Cornelius. Ea res a Volcatio, qui Romae ius dicit, reiecta in Galliam est. 2. Peto a te hoc diligentius, quam si mea res esset, quo est honestius de amicorum pecunia laborare quam de sua, ut negotium conficiendum cures: ipse suscipias, transigas operamque des, quoad tibi aequum et rectum videbitur, ut quam commodissima conditione libertus Strabonis, qui eius rei causa missus est, negotium conficiat ad nummosque perveniat. Id et mihi gratissimum erit et tu ipse L. Titium cognosces amicitia tua dignissimum. Quod ut tibi curae sit, ut omnia solent esse, quae me velle scis, te vehementer etiam atque etiam rogo.

XV.

M. Cicero C. Praecilius adolescentem, patre natum Caesaris amicissimo, commendat. Scripta epistola est a. u. c. 709.

CICERO CAESARI IMP. S.

1. Praecilius tibi commendo unice, tui necessarii, mei familiarissimi, viri optimi filium: quem quum adolescentem ipsum propter eius modestiam, humanitatem, animum et amorem erga me singularem mirifice diligo, tum patrem eius re doctus intellexi et didici mihi fuisse semper amicissimum. Em, hic ille est de illis, maxime qui irridere atque obiurgare me solitus est, quod me non tecum, praesertim quum abs te honorificentissime invitarer, coniungerem.

Ἄλλ' ἐμὸν οὐ ποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἐπειθεν.

Audiebam enim nostros proceres clamitantes:

Ἄλκιμος ἔσθ', ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἶπη.

Ὡς [φάτο· τὸν δ' ἄχεος] νεφέλη ἐνάλυψε μέλαινα.

2. Sed tamen iidem me consolantur etiam: hominem perustum etiamnum gloria volunt incendere ita loquuntur:

*Μὴ μὰν ἀσπουδαί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,
ἀλλὰ μέγα ἔξας τι καὶ ἔσσομένοισι πειθέσθαι.*

Sed me minus iam movent, ut vides. Itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera praecepta *Εὐριπίδου*:

μισῶ σοφιστήν, ὅστις οὐχ αὐτῷ σοφός·

quem verum senex Praecilius laudat egregie et ait posse eundem et *ἅμα πρόσω καὶ ὀπίσω* videre et tamen nihilo minus

αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

3. Sed, ut redeam ad id, unde coepi, vehementer mihi gratum feceris, si hunc adolescentem humanitate tua, quae est singularis, comprehenderis et ad id, quod ipsorum Praeciliorum causa te velle arbitror, addideris cumulum commendationis meae. Genere novo sum litterarum ad te usus, ut intellegeres non vulgarem esse commendationem.

XVI.

M. Cicero Apollonium, P. Crassi libertum, C. Caesari, in Hispania Pompeii filios bello persequenti, commendat. Scripta epistola est a. u. c. 709.

CICERO CAESARI S.

1. P. Crassum ex omni nobilitate adolescentem dilexi plurimum, et ex eo quum ab ineunte eius aetate bene spera-

vissem, tum praeclare existimare coepi, eximiis iudiciis, quae de eo feceras, cognitis. Eius libertum Apollonium iam tum equidem, quum ille viveret, et magni faciebam et probabam. Erat enim et studiosus Crassi et ad eius optima studia vehementer aptus: itaque ab eo admodum diligebatur. 2. Post mortem autem Crassi eo mihi etiam dignior visus est quem in fidem atque amicitiam meam reciperem, quod eos a se observandos et colendos putabat, quos ille dilexisset et quibus carus fuisset. Itaque et ad me in Ciliciam venit multisque in rebus mihi magno usui fuit et fides eius et prudentia, et, ut opinor, tibi in Alexandrino bello, quantum studio et fidelitate consequi potuit, non defuit. 3. Quod quum speraret te quoque ita existimare, in Hispaniam ad te, maxime ille quidem suo consilio, sed etiam me auctore est profectus. Cui ego commendationem non sum pollicitus, non quin eam valituram apud te arbitrarer, sed neque egere mihi commendatione videbatur, qui et in bello tecum fuisset et propter memoriam Crassi de tuis unus esset, et, si uti commendationibus vellet, etiam per alios eum videbam id consequi posse. Testimonium mei de eo iudicii, quod et ipse magni aestimabat et ego apud te valere eram expertus, ei lubenter dedi. 4. Doctum igitur hominem cognovi et studiis optimis deditum, idque a puero. Nam domi meae cum Diodoto Stoico, homine meo iudicio eruditissimo, multum a puero fuit. Nunc autem, incensus studio rerum tuarum, eas litteris Graecis mandare cupiebat. Posse arbitror: valet ingenio: habet usum: iam pridem in eo genere studii litterarumque versatur: satis facere immortalitati laudum tuarum mirabiliter cupit. Habes opinionis meae testimonium, sed tu hoc facilius multo pro tua singulari prudentia iudicabis. Et tamen, quod negaveram, commendo tibi eum. Quidquid ei commodaveris, erit id *mihi* maiorem in modum gratum.

XVII.

M. Cicero M. Curium Ser. Sulpicio, Achaiae praesidi, commendat. *Conf.* lib. VII. ep. 29. Scripsit a. u. c. 708.

CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. M. Curius, qui Patris negotiatur, multis et magnis de

causis a me diligitur. Nam et amicitia pervetus mihi eum eo est, ut primum in forum venit, instituta, et Patris quum aliquotiens antea tum proxime hoc miserrimo bello domus eius tota mihi patuit: qua si opus fuisset tam essem usus quam mea. Maximum autem mihi vinculum cum eo est quasi sanctoris cuiusdam necessitudinis, quod est Attici nostri familiarissimus eumque unum praeter ceteros observat ac diligit. 2. Quem si tu iam forte cognosti, puto me hoc, quod facio, facere serius. Ea est enim humanitate et observantia, ut eum tibi iam ipsum per se commendatum putem. Quod tamen si ita est, magno opere a te quaeso, ut ad eam voluntatem, si quam in illum ante has meas litteras contulisti, quam maximus potest mea commendatione cumulus accedat. 3. Sin autem propter verecundiam suam minus se tibi obtulit aut nondum eum satis habes cognitum aut quae causa est cur maioris commendationis indigeat, sic tibi eum commendo, ut neque maiore studio quemquam neque iustioribus de causis commendare possim, faciamque id, quod debent facere ii, qui religiose et sine ambitione commendant: spondebo enim tibi vel potius spondeo in meque recipio, eos esse M. Curi mores eamque quum probitatem tum etiam humanitatem, ut eum et amicitia tua et tam accurata commendatione, si tibi sit cognitus, dignum sis existimaturus. Mihi certe gratissimum feceris, si intellexero has litteras tantum, quantum scribens confidebam, apud te pondus habuisse.

XVIII.

M. Cicero Ser. Sulpicio gratias agit de voluntate erga Atticum, eumque denuo commendat, ut ei neque in Epiroticis neque aliis in rebus desit, petens. Scripta epistola est a. u. c. 708.

CICERO SERVIO S.

1. Non concedam, ut Attico nostro, quem elatum laetitia vidi, iucundiores tuae suavissime ad eum et humanissime scriptae litterae fuerint quam mihi. Nam etsi utriusque nostrum prope aequae gratiae erant, tamen ego admirabar magis te, qui, si rogatus aut certe admonitus liberaliter Attico respondisses, quod tamen dubium nobis quin ita futurum fue-

rit non erat, ... ultro ad eum scripsisse eique nec opinanti voluntatem tuam tantam per litteras detulisse. De quo non modo rogare te, ut eo studiosius mea quoque causa facias, non debeo — nihil enim cumulatus fieri potest quam polliceris —, sed ne gratias quidem agere, quod tu et ipsius causa et tua sponte feceris. 2. Illud tamen dicam, mihi id, quod fecisti, esse gratissimum. Tale enim tuum iudicium de homine eo, quem ego unice diligo, non potest mihi non summe esse iucundum. Quod quum ita sit, esse gratum necesse est. Sed tamen, quoniam mihi pro coniunctione nostra vel peccare apud te in scribendo licet, utrumque eorum, quae negavi mihi faciendum esse, faciam. Nam et ad id, quod Attici causa te ostendisti esse facturum, tantum velim addas, quantum ex nostro amore accessionis fieri potest, et, quod modo verebar, tibi gratias agere, nunc plane ago teque ita existimare volo, quibuscumque officiis in Epiroticis reliquisque rebus Atticum obstrinxeris, iisdem me tibi obligatum fore.

XIX.

M. Cicero Ser. Sulpicium rogat, ut Lysonem, iam antea commendatum, in fidem et necessitudinem recipiat. Scripta epistola est a. u. c. 708.

CICERO SERVIO S.

1. Cum Lysonem Patrensi est mihi quidem hospitium vetus, quam ego necessitudinem sancte colendam puto, sed ea causa etiam cum aliis compluribus, familiaritas tanta nullo cum hospite et ea quum officiis eius multis tum etiam consuetudine cotidiana sic est aucta, ut nihil sit familiaritate nostra coniunctius. Is quum Romae annum prope ita fuisset, ut mecum viveret, etsi eram in magna spe te meis litteris commendationeque diligentissime facturum id, quod fecisti, at eius rem et fortunas absentis tuerere, tamen, quod in unius potestate erant omnia et quod Lyso fuerat in nostra causa nostrisque praesidiis, cotidie aliquid timebamus. Effectum tamen est et ipsius splendore et nostro reliquorumque hospitum studio, ut omnia quae vellemus a Caesare impetrarentur: quod intelleges ex iis litteris, quas Caesar ad te dedit. 2. Nunc non modo non remittimus tibi aliquid ex

nostra commendatione, quasi adepti iam omnia, sed eo vehementius a te contendimus, ut Lysonem in fidem necessitudinemque tuam recipias. Cuius dubia fortuna timidius tecum agebamus, verentes ne quid accideret eius modi, ut ne tu quidem mederi posses: explorata vero eius incolumitate, omnia a te studio summo summaque cura peto. Quae ne singula enumerem, totam tibi domum commendo: in his adolescentem filium eius, quem C. Maenius Gemellus, cliens meus, quum in calamitate exsilii sui Patrensis civis factus esset, Patrensi legibus adoptavit, ut eius ipsius hereditatis ius causamque tueare. 3. Caput illud est, ut Lysonem, quem ego virum optimum gratissimumque cognovi, recipias in necessitudinem tuam. Quod si feceris, non dubito quin in eo diligendo ceterisque postea commendando, idem quod ego sis iudicii et voluntatis habiturus. Quod quum fieri vehementer studeo tum etiam illud vereor, ne, si minus cumulate videbere fecisse aliquid eius causa, me ille neglegenter scripsisse putet, non te oblitum mei. Quanti enim me faceres quum ex sermonibus cotidianis meis tum ex epistolis etiam tuis potuit cognoscere.

XX.

M. Cicero Ser. Sulpicio Asclaponem medicum commendat, a. u. c. 708.

CICERO SERVIO S.

Asclapone Patrensi, medico, utor familiariter eiusque quum consuetudo mihi iucunda fuit tum ars etiam, quam sum expertus in valetudine meorum: in qua mihi quum ipsa scientia tum etiam fidelitate benevolentiaque satis fecit. Hunc igitur tibi commendo et a te peto, ut des operam ut intelligat diligenter me scripsisse de sese meamque commendationem usui magno sibi fuisse. Erit id mihi vehementer gratum.

XXI.

M. Cicero Ser. Sulpicio M. Aemilii absentis quum res ceteras tum libertum Hammonium commendat. Scripsit a. u. c. 708.

CICERO SERVIO S.

I. M. Aemilius Avianius ab ineunte adolescentia me

observavit semperque dilexit, vir quum bonus tum perhumanus et in omni genere officii diligentissimus. Quem si arbitrarer esse Sicyone et nisi audirem ibi eum etiam nunc, ubi ego reliqui, Cibyrae commorari, nihil esset necesse plura me ad te de eo scribere. Perficeret enim ipse profecto suis moribus suaque humanitate, ut sine cuiusquam commendatione diligeretur abs te non minus quam et a me et a ceteris suis familiaribus. 2. Sed quum illum abesse putem, commendo tibi in maiorem modum domum eius, quae est Sicyone, remque familiarem, maxime C. Avianium Hammonium, libertum eius, quem quidem tibi etiam suo nomine commendo. Nam quum propterea mihi est probatus, quod est in patronum suum officio et fide singulari, tum etiam in me ipsum magna officia contulit mihi que molestissimis temporibus ita fideliter benevoleque praesto fuit, ut si a me manu missus esset. Itaque peto a te, ut eum Hammonium et in patroni eius negotio sic tueare, ut eius procuratorem, quem tibi commendo, et ipsum suo nomine diligas habeasque in numero tuorum. Hominem pudentem et officiosum cognosces et dignum qui a te diligatur. Vale.

XXII.

M. Cicero Ser. Sulpicio T. Manlium suo et Varronis Murenae nomine commendat. Scripsit a. u. c. 708.

CICERO SERVIO S.

1. T. Manlium, qui negotiatur Thespiis, vehementer diligo. Nam et semper me coluit diligentissimeque observavit et a studiis nostris non abhorret. Accedit eo, quod Varro Murena magno opere eius causa vult omnia: qui tamen existimavit, etsi suis litteris, quibus tibi Manlium commendarat, valde confideret, tamen mea commendatione aliquid accessionis fore. Me quidem quum Manlii familiaritas tum Varronis studium commovit, ut ad te quam accuratissime scriberem. 2. Gratissimum igitur mihi feceris, si huic commendationi meae tantum tribueris, quantum cui tribuisti plurimum, id est, si T. Manlium quam maxime, quibuscumque rebus honeste ac pro tua dignitate poteris, inveris atque

ornaveris, ex ipsiusque praeterea gratissimis et humanissimis moribus confirmo tibi te eum, quem soles fructum a bonorum virorum officiis exspectare, esse capturum.

XXIII.

M. Cicero Ser. Sulpicio L. Cossinium Anchialum libertum commendat, a. u. c. 708.

CICERO SERVIO S.

1. L. Cossinio, amico et tribuli tuo, valde familiariter utor. Nam et inter nosmet ipsos vetus usus intercedit et Atticus noster maiorem etiam mihi cum Cossinio consuetudinem fecit. Itaque tota Cossinii domus me diligit in primisque libertus eius, L. Cossinius Anchialus, homo et patrono et patroni necessariis, quo in numero ego sum, probatissimus. 2. Hunc tibi ita commendo, ut, si meus libertus esset eodemque apud me loco esset, quo is est apud suum patronum, maiore studio commendare non possem. Qua re pergratum mihi feceris, si eum in amicitiam tuam receperis atque eum, quod sine molestia tua fiat, si qua in re opus ei fuerit, iuveris. Id et mihi vehementer gratum erit et tibi postea iucundum. Hominem enim summa probitate, humanitate observantiaque cognosces.

XXIV.

M. Cicero Ser. Sulpicio Lysonem, quem iam antea non sine eventu commendarat, iterum commendat, a. u. c. 708.

CICERO SERVIO S.

1. Quum antea capiebam ex officio meo voluptatem, quod memineram quam tibi diligenter Lysonem, hospitem et familiarem meum, commendassem, tum vero, postea quam ex litteris eius cognovi tibi eum falso suspectum fuisse, vehementissime laetatus sum me tam diligentem in eo commendando fuisse. Ita enim scripsit ad me, sibi meam commendationem maximo adiumento fuisse, quod ad te delatum diceret sese contra dignitatem tuam Romae de te loqui solitum esse. 2. De quo etsi pro tua facilitate et humanitate purgatum se tibi scribit esse, tamen primum, ut debeo, tibi maximas gratias ago, quum tantum litterae meae potuerunt,

ut iis lectis omnem offensionem suspicionis, quam habueras de Lysonem, deponeres: deinde credas mihi adfirmanti velim me hoc non pro Lysonem magis quam pro omnibus scribere, hominem esse neminem qui umquam mentionem tui sine tua summa laude fecerit. Lyso vero quum mecum prope cotidie esset unaque viveret, non solum, quia libenter me audire arbitrabatur, sed quia libentius ipse loquebatur, omnia mihi tua et facta et dicta laudabat. 3. Quapropter etsi a te ita tractatur, ut iam non desideret commendationem meam unisque se litteris meis omnia consecutum putet, tamen a te peto in maiorem modum, ut eum etiam atque etiam tuis officiis, liberalitate complectare. Scriberem ad te, qualis vir esset, ut superioribus litteris feceram, nisi eum iam per se ipsum tibi satis esse notum arbitrarer.

XXV.

M. Cicero Ser. Sulpicio Hagesaretum Larisaeum commendat, a. u. c. 708.

CICERO SERVIO S.

Hagesaretus Larisaeus, magnis meis beneficiis ornatus in consulatu meo, memor et gratus fuit meque postea diligentissime coluit. Eum tibi magno opere commendo, ut et hospitem et familiarem meum et gratum hominem et virum bonum et principem civitatis suae et tua necessitudine dignissimum. Pergratum mihi feceris, si dederis operam ut is intellegat hanc meam commendationem magnum apud te pondus habuisse.

XXVI.

M. Cicero Ser. Sulpicio Mescinii Rufi negotia Achaica commendat, a. u. c. 708.

CICERO SERVIO S.

1. L. Mescinius ea mecum necessitudine coniunctus est, quod mihi quaestor fuit. Sed hanc causam, quam ego, ut a maioribus accepi, semper gravem duxi, fecit virtute et humanitate sua iustiore. Itaque eo sic utor, ut nec familiaris ullo nec libentius. Is quamquam confidere videbatur te sua causa quae honeste posses libenter esse facturum, magnum

esse tamen speravit apud te meas quoque litteras *pondus habituras*. Id quum ipse ita iudicabat, tum pro familiari consuetudine saepe ex me audierat quam suavis esset inter nos et quanta coniunctio. 2. Peto igitur a te, tanto scilicet studio, quanto intellegis debere me petere pro homine tam mihi necessario et tam familiari, ut eius negotia, quae sunt in Achaia, ex eo, quod heres est M. Mindio, fratri suo, qui Eli negotiatus est, explices et expedias quum iure et potestate, quam habes, tum etiam auctoritate et consilio tuo. Sic enim praescripsimus iis, quibus ea negotia mandavimus, ut omnibus in rebus, quae in aliquam controversiam vocarentur, te arbitro et, quod commodo tuo fieri posset, te disceptatore uterentur. Id ut honoris mei causa suscipias, vehementer te etiam atque etiam rogo. 3. Illud praeterea, si non alienum tua dignitate putabis esse, feceris mihi pergratum, si qui difficiliores erunt, ut rem sine controversia confici nolint, si eos, quoniam cum senatore res est, Romam reieceris. Quod quo minore dubitatione facere posses, litteras ad te a M. Lepido consule, non quae te aliquid iuberent — neque enim id tuae dignitatis esse arbitramur —, sed quodam modo quasi commendaticias sumpsimus. 4. Scriberem quam id beneficium bene apud Mescinium positurus esses, nisi et te scire confiderem et mihi peterem. Sic enim velim existimes, non minus me de illius re laborare quam ipsum de sua. Sed quum illum studeo quam facillime ad suum pervenire, tum illud laboro, ut non minimum hac mea commendatione se consecutum arbitretur.

XXVII.

M. Cicero Ser. Sulpicio C. Avianum Hammonium, quem commendationis suae causa liberaliter ab illo tractatum esse laetatur, iterum commendat, a. u. c. 708.

CICERO SERVIO S.

1. Licet eodem exemplo saepius tibi huius generis litteras mittam, quum gratias agam, quod meas commendationes tam diligenter observes, quod feci in aliis et faciam, ut video, saepius, sed tamen non parcam operae et, ut vos soletis

in formulis, sic ego in epistolis DE EADEM RE ALIO MODO. 2. C. Avianus igitur Hammonius incredibiles mihi gratias per litteras egit et suo et Aemilii Avianii, patroni sui, nomine, nec liberalius nec honorificentius potuisse tractari nec se praesentem nec rem familiarem absentis patroni sui. Id mihi quum iucundum est eorum causa, quos tibi ego summa necessitudine et summa coniunctione adductus commendaveram, quod M. Aemilius unus est ex meis familiarissimis atque intimis, maxime necessarius homo et magnis meis beneficiis devinctus et prope omnium, qui mihi debere aliquid videntur, gratissimus, tum multo iucundius te esse in me tali voluntate, ut plus prosis amicis meis, quam ego praesens fortasse prodessem: credo, quod magis ego dubitarem quid illorum causa facerem, quam tu quid mea. 3. Sed hoc non dubito quin existimes mihi esse gratum. Illud te rogo, ut illos quoque gratos esse homines putes: quod ita esse tibi promitto atque confirmo. Qua re velim, quidquid habent negotii, des operam, quod commodo tuo fiat, ut te obtinente Achaiam conficiant. 4. Ego cum tuo Servio iucundissimo coniunctissime vivo magnamque quum ex ingenio eius singularique studio tum ex virtute et probitate voluptatem capio.

XXVIII.

M. Cicero Ser. Sulpicio agit gratias, quod Mescinio commendatio sua profuerit, rogatque, ut pergat ei bene facere. Scripsit a. u. c. 708.

CICERO SERVIO S.

1. Etsi libenter petere a te soleo, si quid opus est meorum cuiquam, tamen multo libentius gratias tibi ago, quum fecisti aliquid commendatione mea, quod semper facis. Incredibile est enim quas mihi gratias omnes agant, etiam mediocriter a me tibi commendati: quae mihi omnia grata sunt, de L. Mescinio gratissimum. Sic enim est mecum locutus, te, ut meas litteras legeris, statim procuratoribus suis pollicitum esse omnia, multo vero plura et maiora fecisse. Id igitur — puto enim etiam atque etiam mihi dicendum esse — velim existimes mihi te fecisse gratissimum. 2. Quod quidem hoc vehementius laetor, quod ex ipso Mescinio te video

magnam capturam voluptatem. Est enim in eo quum virtus et probitas et summum officium summaque observantia tum studia illa nostra, quibus antea delectabamur, nunc etiam vivimus. Quod reliquum est, velim augeas tua in eum beneficia omnibus rebus, quae te erunt dignae: sunt duo, quae te nominatim rogo: primum ut, si quid satis dandum erit, **AMPLIUS EO NOMINE NON PETI** cures, ut satis detur fide mea, deinde, quum fere consistat hereditas in iis rebus, quas avertit Oppia, quae uxor Mindii fuit, adiuves in easque rationem quem ad modum ea mulier Romam perducatur. Quod si putarit illa fore, ut opinio nostra est, negotium conficiemus. Hoc ut adsequamur, te vehementer etiam atque etiam rogo. **3.** Illud, quod supra scripsi, id *spondeo* in me-que recipio, te ea, quae fecisti Mescinii causa quaeque feceris, ita bene collocaturum, ut ipse iudices homini te gratisimo, iucundissimo benigne fecisse. Volo enim ad id, quod mea causa fecisti, hoc etiam accedere.

XXVIII. b.

M. Cicero Ser. Sulpicio hac epistola causam Lacedaemoniorum commendat, scripta a. u. c. 708.

CICERO SERVIO S.

1. Nec Lacedaemonios dubitare arbitror quin ipsi sua maiorumque suorum auctoritate satis commendati sint fidei et iustitiae tuae, et ego, qui te optime novissem, non dubitavi quin tibi notissima et iura et merita populorum essent. Itaque quum a me peteret Philippus Lacedaemonius, ut tibi civitatem commendarem, etsi memineram me ei civitati omnia debere, tamen respondi commendatione Lacedaemonios apud te non egere. **2.** Itaque sic velim existimes, me omnes Aethiopiae civitates arbitrari pro horum temporum perturbatione felices, quod iis tu praesidis, eundemque me ita iudicare, te, quod unus optime nosset non nostra solum, sed etiam Graeciae monumenta omnia, tua sponte amicis Lacedaemoniis et esse et fore. Qua re tantum a te peto, ut, quum ea facies Lacedaemoniorum causa, quae tua fides, amplitudo, iustitia postulat, ut iis, si tibi videbitur, significes te

non moleste ferre, quod intellegas ea, quae facias, mihi quoque grata esse. Pertinet enim ad officium meum eos existimare curae mihi suas res esse. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

XXIX.

M. Cicero L. Planco C. Ateium Capitonem propter hereditatem T. Antistii diligentissime commendat. Scripta epistola est a. u. c. 708.

M. CICERO L. PLANCO S.

1. Non dubito quin scias in iis necessariis, qui tibi a patre relictis sunt, me tibi esse vel coniunctissimum non iis modo causis, quae speciem habeant magnae coniunctionis, sed iis etiam, quae familiaritate et consuetudine tenentur, quam scis mihi iucundissimam cum patre tuo et summam fuisse. Ab iis initiis noster in te amor profectus auxit paternam necessitudinem et eo magis, quod intellexi, ut primum per aetatem iudicium facere potueris, quanti quisque tibi faciendus esset, me a te in primis coeptum esse observari, coli, diligi. Accedebat non mediocre vinculum quum studiorum, quod ipsum est per se grave, tum eorum studiorum earumque artium, quae per se ipsae eos, qui voluntate eadem sunt, etiam familiaritate devinciunt. **2.** Exspectare te arbitror haec tam longe repetita principia quo spectent. Id primum ergo habeto, non sine magna iustaque causa hanc a me commemorationem esse factam. C. Ateio Capitone utor familiarissime. Notae tibi sunt varietates meorum temporum. In omni genere et honorum et laborum meorum et animus et opera et auctoritas et gratia, etiam res familiaris C. Capitonis praesto fuit et paruit et temporibus et fortunae meae. **3.** Huius propinquus fuit T. Antistius: qui quum sorte quaestor Macedoniam obtineret neque ei successum esset, Pompeius in eam provinciam cum exercitu venit. Facere Antistius nihil potuit. Nam si potuisset, nihil ei fuisset antiquius quam ad Capitonem, quem ut parentem diligebat, reverti, praesertim quum sciret quanti is Caesarem faceret semperque fecisset. Sed oppressus tantum attingit negotii, quantum recusare non potuit. **4.** Quum signaretur argentum Apollo-

niac, non possum dicere eum praefuisse neque possum negare adfuisse, sed non plus duobus an tribus mensibus. Deinde afuit a castris: fugit omne negotium. Hoc mihi ut testi velim credas: meam enim ille maestitiam in illo bello videbat, mecum omnia communicabat. Itaque abdidit se in intimam Macedoniam quo potuit longissime a castris, non modo ut non praeesset ulli negotio, sed etiam ut ne interesset quidem. Is post proelium se ad hominem necessarium, A. Plautium, in Bithyniam contulit. Ibi eum Caesar quum vidisset, nihil aspere, nihil acerbe dixit: Romam iussit venire. Ille in morbum continuo incidit: ex quo non convaluit. Aeger Corcyram venit: ibi est mortuus. Testamento, quod Romae Paulo et Marcello consulibus fecerat, heres ex parte dimidia et tertia est Capito: in sextante sunt ii, quorum pars sine ulla cuiusquam querella publica potest esse: ea est ad HS xxx. Sed de hoc Caesar viderit. 5. Te, mi Plance, pro paterna necessitudine, pro nostro amore, pro studiis et omni cursu nostro totius vitae simillimo rogo et a te ita peto, ut maiore cura, maiore studio nullam possim, ut hanc rem suscipias, meam putes esse, enitare, contendas, efficias, ut mea commendatione, tuo studio, Caesaris beneficio, hereditatem propinqui sui C. Capito obtineat. Omnia, quae potui in hac summa tua gratia ac potentia a te impetrare, si voluissem, ultro te ad me detulisse putabo, si hanc rem impetra- vero. 6. Illud fore tibi adiumento spero, cuius ipse Caesar optimus esse iudex potest: semper Caesarem Capito coluit et dilexit. Sed ipse huius rei testis est: novi hominis memoriam. Itaque nihil te doceo: tantum tibi sumito pro Capitone apud Caesarem, quantum ipsum meminisse senties. 7. Ego, quod in me ipso experiri potui, ad te deferam: in eo quantum sit ponderis tu videbis. Quam partem in re publica causamque defenderim, per quos homines ordinesque steterim quibusque munitus fuerim non ignoras. Hoc mihi velim credas: si quid fecerim hoc ipso in bello minus ex Caesaris voluntate, quod intellexerim scire ipsum Caesarem me invitissimum fecisse, id fecisse aliorum consilio, hortatu, auctoritate: quod fuerim moderatior temperatiorque quam in ea parte quisquam, id me fecisse maxime auctoritate Capitonis:

cuius similes si reliquos necessarios habuissem, rei publicae fortasse non nihil, mihi certe plurimum profuissem. 8. Hanc rem, mi Plance, si effeceris, meam de tua erga me benevolentia spem confirmaveris, ipsum Capitonem, gratissimum, officiosissimum, optimum virum, ad tuam necessitudinem tuo summo beneficio adiunxeris.

XXX.

M. Cicero Acilio procos. Siciliae L. Manlium ad hereditatem fraternalam obtinendam commendat. Scripsit a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

1. L. Manlius est Sosis. Is fuit Catinensis, sed est una eum reliquis Neapolitanis civis Romanus factus decurioque Neapoli: erat enim ascriptus in id municipium ante civitatem sociis et Latinis datam. Eius frater Catinae nuper mortuus est. Nullam omnino arbitramur de ea hereditate controversiam eum habiturum, et est hodie in bonis: sed, quoniam habet praeterea negotia vetera in Sicilia sua, et hanc hereditatem fraternalam et omnia eius tibi commendo, in primisque ipsum virum optimum mihi que familiarissimum, iis studiis litterarum doctrinaeque praeditum, quibus ego maxime delector. 2. Peto igitur abs te, ut eum, sive adierit sive non venerit in Siciliam, in meis intimis maximeque necessariis scias esse, itaque tractes, ut intellegat meam sibi commendationem magno adiumento fuisse.

XXXI.

M. Cicero Acilio procos. Siciliae C. Flavium, Pisonis generi sui pernecessarium, commendat, a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

1. C. Flavio, honesto et ornato equite Romano, utor valde familiariter. Fuit enim generi mei, C. Pisonis, pernecessarius meque diligentissime observant et ipse et L. Flavius frater eius. Quapropter velim honoris mei causa, quibus rebus honeste et pro tua dignitate poteris, quam honorificentissime et quam liberalissime C. Flavium tractes. Id mihi sic erit gratum, ut gratius esse nihil possit. 2. Sed

praeterea tibi adfirmo — neque id ambitione adductus facio, sed quum familiaritate et necessitudine tum etiam veritate —, te ex C. Flavii officio et observantia et praeterea splendore atque inter suos gratia magnam voluptatem esse capturum. Vale.

XXXII.

M. Cicero Acilio procos. Siciliae Archagathum et Philonem hospites suos commendat, a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

1. In Halaesina civitate tam lauta tamque nobili coniunctissimos habeo et hospitio et familiaritate M. et C. Clodios Archagathum et Philonem. Sed vereor ne, quia complures tibi praecipue commendo, exaequare videar ambitione quaedam commendationes meas. Quamquam a te quidem cumulate satis fit et mihi et meis omnibus. 2. Sed velim sic existimes, hanc familiam et hos mihi maxime esse coniunctos vetustate, officiis, benevolentia. Quam ob rem peto a te in maiorem modum, ut iis omnibus in rebus, quantum tua fides dignitasque patietur, commodes. Id si feceris, erit mihi vehementissime gratum.

XXXIII.

M. Cicero Acilio procos. Siciliae Cn. Nasonis libertos et negotia commendat, a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

Cn. Otacilio Nasone utor familiarissime, ita prorsus, ut illius ordinis nullo familiaris. Nam et humanitate eius et probitate in consuetudine cotidiana magno opere delector. Nihil iam opus est exspectare te, quibus eum verbis tibi commendem, quo sic utar, ut scripsi. Habet is in provincia tua negotia, quae procurant liberti, Hilarus, Antigonus, Demonstratus, quos tibi negotiaque omnia Nasonis non secus commendo, ac si mea essent. Gratissimum mihi feceris, si intellexero hanc commendationem magnum apud te pondus habuisse. Vale.

XXXIV.

M. Cicero Acilio procos. Siciliae Lysonem Lilybaetanum commendat, a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

Avitum mihi hospitium est cum Lysone, Lysonis filio, Lilybaetano, valdeque ab eo observor, cognovique dignum et patre et avo: est enim nobilissima familia. Quapropter commendo tibi maiorem in modum rem domumque eius, magnoque opere abs te peto, cures ut is intellegat meam commendationem maximo sibi apud te et adiumento et ornameto fuisse.

XXXV.

M. Cicero Acilio procos. Siciliae Philoxenum hospitem commendat, a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

1. C. Avianius Philoxenus antiquus est hospes meus et praeter hospitium valde etiam familiaris: quem Caesar meo beneficio in Novocomenses rettulit. Nomen autem Avianii secutus est, quod homine nullo plus est usus quam Flacco Aviano, meo, quem ad modum te scire arbitror, familiarissimo. Quae ego omnia collegi, ut intellegeres non vulgarem esse commendationem hanc meam. 2. Peto igitur abs te, ut omnibus rebus, quod sine molestia tua facere possis, ei commodes habeasque in numero tuorum, perficiasque ut intellegat has litteras meas magno sibi usui fuisse. Erit id mihi maiorem in modum gratum.

XXXVI.

M. Cicero Acilio procos. Siciliae Demetrium Megam commendat, a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

1. Cum Demetrio Mega mihi vetustum hospitium est, familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo civitatem a Caesare impetravit, qua in re ego interfui. Itaque nunc P. Cornelius vocatur. Quumque propter quosdam sordidos homines, qui Caesaris beneficia

vendebant, tabulam, in qua nomina civitate donatorum incisa essent, revelli iussisset, eidem Dolabellae me audiente Caesar dixit nihil esse quod de Mega vereretur, beneficium suum in eo manere. 2. Hoc te scire volui, ut eum in civium Romanorum numero haberes, ceterisque in rebus tibi eum ita commendo, ut maiore studio neminem commendarem. Gratissimum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intellegat meam commendationem magno . . . . . ornamento fuisse.

XXXVII.

M. Cicero Acilio procos. Siciliae commendat Hippiam, ut eius bona liberentur, a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

Hippiam, Philoxeni filium, Calactinum, hospitem et necessarium meum, tibi commendo in maiorem modum. Eius bona, quem ad modum ad me delata res est, publice possidentur alieno nomine contra leges Calactinorum. Id si ita est, etiam sine mea commendatione ab aequitate tua res ipsa impetrare debet, ut ei subvenias. Quoquo modo autem se res habet, peto a te, ut honoris mei causa eum expedias tantumque ei commodes et in hac re et in ceteris, quantum tua fides dignitasque patietur. Id mihi vehementer gratum erit.

XXXVIII.

M. Cicero Acilio procos. Siciliae L. Bruttii negotia procuratoresque commendat, a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

L. Bruttius, eques Romanus, adolescens omnibus rebus ornatus, in meis familiarissimis est meque observat diligentissime: cuius cum patre magna mihi fuit amicitia iam inde a quaestura mea Siciliensi. Omnino nunc ipse Bruttius Romae mecum est: sed tamen domum eius et rem familiarem et procuratores tibi sic commendo, ut maiore studio commendare non possim. Gratissimum mihi feceris, si curaris ut intellegat Bruttius, id quod ei recepi, hanc meam commendationem sibi magno adiumento fuisse.

XXXIX.

M. Cicero Acilio procos. Siciliae M. Titurnium Rufum commendat, a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

Cum familia Titurnia necessitudo mihi intercedit vetus, ex qua reliquus est M. Titurnius Rufus, qui mihi omni diligentia atque officio est tuendus. Est igitur in tua potestate, ut ille in me satis sibi praesidii putet esse. Quapropter eum tibi commendo in maiorem modum et abs te peto, efficias ut is commendationem hanc intellegat sibi magno adiumento fuisse. Erit id mihi vehementer gratum.

XL.

M. Cicero Q. Anchario procos. Macedoniae L. et C. Aurelios commendat, a. u. c. 699.

M. CICERO S. D. Q. ANCHARIO Q. F. PROCOS.

L. et C. Aurelios L. filios, quibus et ipsis et patre eorum, viro optimo, familiarissime utor, commendo tibi maiorem in modum, adolescentes omnibus optimis artibus ornatos, meos pernecessarios, tua amicitia dignissimos. Si ulla mea apud te commendatio valuit, quod scio multas plurimum valuisse, haec ut valeat, rogo. Quod si eos honorifice liberaliterque tractaris, et tibi gratissimos optimosque adolescentes adiunxeris et mihi gratissimum feceris.

XLI.

M. Cicero L. Culleolo procos. Illyrici L. Luceium denuo commendat. Scripta epistola est anno 694 aut 695.

CICERO CULLEOLO S.

1. Quae fecisti L. Luceii causa, scire te plane volo te nomini gratissimo commodasse, et quum ipsi quae fecisti pergrata sunt, tum Pompeius, quotienscumque me videt, videt autem saepe, gratias tibi agit singulares. Adde etiam illud, quod tibi iucundissimum esse certo scio, me ipsum ex tua erga Luceium benignitate maxima voluptate adfici. 2. Quod superest, quamquam mihi non est dubium quin quum antea nostra causa, nunc iam etiam tuae constantiae

gratia mansurus sis in eadem ista liberalitate, tamen abs te vehementer etiam atque etiam peto, ut ea, quae initio ostendisti, deinceps fecisti, ad exitum augeri et cumulari per te velis. Id et Luceio et Pompeio valde gratum fore teque apud eos praeclare positurum confirmo et spondeo. De re publica deque his negotiis cogitationibusque nostris perscripseram ad te diligenter paucis ante diebus easque litteras dederam pueris tuis. Vale.

XLII.

M. Cicero L. Culleolo procos. Illyrici L. Luceium rursus commendat, a. u. c. 694 aut 695.

M. CICERO S. D. L. CULLEOLO PROCOS.

1. L. Luceius meus, homo omnium gratissimus, mirificas tibi apud me gratias egit, quum diceret omnia te cumulatissime et liberalissime procuratoribus suis pollicitum esse. Quum oratio tua tam ei grata fuerit, quam gratam rem ipsam existimas fore, quum, ut spero, quae pollicitus es feceris! Omnino ostenderunt Bulliones sese Luceio Pompeii arbitrato satis facturos. 2. Sed vehementer opus est nobis et voluntatem et auctoritatem et imperium tuum accedere. Quod ut facias, te etiam atque etiam rogo. Illudque mihi gratissimum est, quod ita sciunt Luceii procuratores et ita Luceius ipse ex litteris tuis, quas ad eum misisti, intellexit, hominis nullius apud te auctoritatem aut gratiam valere plus quam meam. Id ut re experiatur, iterum et saepius te rogo.

XLIII.

M. Cicero Q. Gallio commendat L. Oppium L. Egnatii negotia procurantem. Annus quo haec epistola scripta sit incertus est.

M. CICERO Q. GALLIO.

1. Etsi plurimis rebus spero fore ut perspiciam, quod tamen iam pridem perspicio, me a te amari, tamen nunc ea causa tibi datur, in qua facile declarare possis tuam erga me benevolentiam. L. Oppius M. F. Philomelii negotiatur, homo mihi familiaris. Eum tibi unice commendo eoque magis, quod quum ipsum diligo, tum quod negotia procurat L. Egnatii

Rufi, quo ego uno equite Romano familiarissime utor et qui quum consuetudine cotidiana tum officiis plurimis maximisque mihi coniunctus est. 2. Oppium igitur praesentem ut diligas, Egnatii absentis rem ut tueare, aequae a te peto ac si mea negotia essent. Velim memoriae tuae causa des litterarum aliquid, quae tibi in provincia reddantur, sed ita conscribas, ut tum, quum eas leges, facile recordari possis huius meae commendationis diligentiam. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

XLIV.

M. Cicero Q. Gallio commendat L. Oppium una cum L. Egnatii negotiis. Scripta epistola est ante a. u. c. 710.

CICERO GALLIO S.

Etsi ex tuis et ex L. Oppii, familiarissimi *mei*, litteris cognovi te memorem commendationis meae fuisse, idque pro tua summa erga me benevolentia proque nostra necessitudine minime sum admiratus, tamen etiam atque etiam tibi L. Oppium praesentem et L. Egnatii, mei familiarissimi, absentis negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris ut is intellegat me a te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes idque ut facias, vehementer te rogo.

XLV.

M. Cicero Appuleio proquaest. Asiae L. Egnatii servum et negotia commendat. Scripta epistola est ante a. u. c. 710.

CICERO APPULEIO PROQUAESTORI.

L. Egnatio uno equite Romano vel familiarissime utor. Eius Anchialum servum negotiaque, quae habet in Asia, tibi commendo non minore studio quam si rem meam commendarem. Sic enim existimes velim, mihi cum eo non modo cotidianam consuetudinem summam intercedere, sed etiam officia magna et mutua nostra inter nos esse. Quam ob rem etiam atque etiam a te peto, ut cures ut intellegat me ad te satis diligenter scripsisse: nam de tua erga me voluntate

non dubitabat. Id ut facias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

XLVI.

M. Cicero eidem Appuleio L. Nostium Zoilum coheredem suum commendat, ante a. u. c. 710.

CICERO APPULEIO S.

L. Nostius Zoilus est coheres meus, heres autem patroni sui. Ea re utrumque scripsi, ut et mihi cum illo causam amicitiae scires esse et hominem probum existimares, qui patroni iudicio ornatus esset. Eum tibi igitur sic commendo, ut unum ex nostra domo. Valde mihi gratum erit, si curaris ut intellegat hanc commendationem sibi apud te magno adiumento fuisse.

XLVII.

M. Cicero P. Silio propr. Bithyniae L. Egnatium, communem amicam, commendat. Epistola scripta est ante a. u. c. 710.

CICERO SILIO S.

Quid ego tibi commendem eum, quem tu ipse diligis? Sed tamen, ut scires eum a me non diligi solum, verum etiam amari, ob eam rem tibi haec scribo. Omnium tuorum officiorum, quae et multa et magna sunt, mihi gratissimum fuerit, si ita tractaris Egnatium, ut sentiat et se a me et me a te amari. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Illa nostra scilicet ceciderunt. Utamur igitur vulgari consolatione: Quid, si hoc melius? Sed haec coram. Tu fac, quod facis, ut me ames teque amari a me scias.

XLVIII.

M. Cicero C. Sextilio quaestori Ciliciae omnes Cyprios et in primis Paphios commendat. Scripta est epistola a. u. c. 707.

CICERO C. SEXTILIO RUFO QUAEST. S. D.

Omnes tibi commendo Cyprios, sed magis Paphios, quibus tu quaecumque commodaris erunt mihi gratissima, eoque facio libentius, ut eos tibi commendem, quod et tuae laudi, cuius ego fautor sum, conducere arbitror, quum primus in eam insulam quaestor veneris, ea te instituere, quae

sequantur alii: quae, ut spero, facilius consequere, si et P. Lentuli, necessarii tui, legem et ea, quae a me constituta sunt, sequi volueris. Quam rem tibi confido magnae laudi fore.

XLIX.

M. Cicero Curio procos. commendat Q. Pompeium. Annus epistolae incertus.

CICERO CURIO PROCOS.

Q. Pompeius Sext. F. multis et veteribus causis necessitudinis mihi coniunctus est. Is, quum antea meis commendationibus et rem et gratiam et auctoritatem suam tueri consuerit, nunc profecto te provinciam obtinente meis litteris adsequi debet, ut nemini se intellegat commendatiorem unquam fuisse. Quam ob rem a te maiorem in modum peto, ut, quum omnes meos aequae ac tuos observare pro necessitudine nostra debeas, hunc in primis ita in tuam fidem recipias, ut ipse intellegat nullam rem sibi maiori usui aut ornamento quam meam commendationem esse potuisse. Vale.

L.

M. Cicero Aucto procos. commendat M. Curium, Patris negotiantem, a. u. c., ut videtur, 710.

CICERO S. D. AUCTO.

1. Sumpsi hoc mihi pro tua in me observantia, quam penitus perspexi, quam diu Brundisii fuimus, ut ad te familiariter et quasi pro meo iure scriberem, si quae res esset de qua valde laborarem. M. Curius, qui Patris negotiatur, illa mihi familiaris est, ut nihil possit esse coniunctus. Multa illius in me officia, multa in illum mea, quodque maximum est, summus inter nos amor et mutuus. 2. Quae quum ita sint, si ullam in amicitia mea spem habes: si ea, quae in me officia et studia Brundisii contulisti, vis mihi etiam gratiora efficere; — quamquam sunt gratissima —, si me a tuis omnibus amari vides, hoc mihi da atque largire, ut M. Curium sartum et tectum, ut aiunt, ab omnique incommodo, detrimento, molestia sincerum integrumque conserves. Et ipse spondeo et omnes hoc tibi tui pro me recipient, ex mea ami-

citia et ex tuo in me officio maximum te fructum summamque voluptatem esse capturum. Vale.

LI.

M. Cicero P. Caesio P. Messienum commendat, a. u. c. 708.

CICERO P. CAESIO S. D.

P. Messienum, equitem Romanum, omnibus rebus ornatum meumque perfamiliarem, tibi commendo ea commendatione, quae potest esse diligentissima. Peto a te et pro nostra et pro paterna amicitia, ut eum in tuam fidem recipias eiusque rem famamque tuare. Virum bonum tuaque amicitia dignum tibi adiunxeris mihi que gratissimum feceris.

LII.

M. Cicero Q. Mucio Regi A. Licinium Aristotelem, hospitem suum, commendat, a. u. c., ut videtur, 709.

CICERO REGI S.

A. Licinius Aristoteles Melitensis antiquissimus est hospes meus et praeterea coniunctus magno usu familiaritatis. Haec quum ita sint, non dubito quin tibi satis commendatus sit. Etenim ex multis cognosco meam commendationem plurimum apud te valere. Hunc ego a Caesare liberavi. Frequens enim fuerat nobiscum, atque etiam diutius in causa est quam nos commoratus: quo melius te de eo existimaturum arbitror. Fac igitur, mi Rex, ut intellegat has sibi litteras plurimum profuisse.

LIII.

M. Cicero Q. Thermo propr. Asiae negotia L. Curvi commendat, a. n. c. 703.

CICERO THERMO PRO PR. S.

1. L. Genucilio Curvo iam pridem utor familiarissime, optimo viro et homine gratissimo. Eum tibi penitus commendo atque trado: primum, ut omnibus in rebus ei commodes, quoad fides tua dignitasque patietur: patietur autem in omnibus: nihil enim abs te umquam quod sit alienum tuis aut etiam suis moribus postulabit. 2. Praecipue autem

tibi commendo negotia eius, quae sunt in Hellesponto: primum, ut obtineat id iuris in agris, quod ei Pariana civitas decrevit et dedit et quod semper obtinuit sine ulla controversia, deinde, si quid habebit cum aliquo Hellesponto controversiae, ut in illam *διολκήσων* reiicias. Sed non mihi videor, quum tibi totum hominem diligentissime commendarim, singulas ad te eius causas perscribere debere: summa illa est: quidquid officii, beneficii, honoris in Genuciliam contuleris, id te existimabo in me ipsum atque in rem meam contulisse.

LIV.

M. Cicero Q. Thermo pro pr. Asiae gratias agit, quod liberaliter tractasset M. Marcilium, ab eoque petit ut socrus eius rea ne fiat, a. u. c. 704.

CICERO THERMO PRO PR. S.

Quum multa mihi grata sunt, quae tu adductus mea commendatione fecisti, tum in primis, quod M. Marcilium, amici atque interpretis mei filium, liberalissime tractavisti. Venit enim Laodiceam et tibi apud me mihi que propter te gratias maximas egit. Qua re, quod reliquum est, a te peto, quoniam apud gratos homines beneficium ponis, ut eo libentius iis commodes operamque des, quoad fides tua patietur, ut socrus adolescentis rea ne fiat. Ego quum antea studiose commendabam Marcilium, tum multo nunc studiosius, quod in longa apparitione singularem et prope incredibilem patris Marcilii fidem, abstinentiam modestiamque cognovi.

LV.

M. Cicero Q. Thermo pro pr. Asiae commendat M. Anneii, legati sui, quum ceteras res tum causam Sardiniam, a. n. c. 703.

CICERO THERMO PRO PR. S.

1. Etsi mihi videor intellexisse, quum tecum Ephesi de re M. Anneii legati mei locutus sum, te ipsius causa vehementer omnia velle, tamen et M. Anneium tanti facio, ut mihi nihil putem praetermittendum quod illius intersit, et me a te tanti fieri puto, ut non dubitem quin ad tuam voluntatem magnus cumulus accedat commendationis meae. Nam

quum iam diu diligerem M. Anneium deque eo sic existimarem, ut res declarat, qui ultro ei detulerim legationem, quum nullis petentibus denegassem, tum vero, postea quam mecum in bello atque in re militari fuit, tantam in eo virtutem, prudentiam, fidem tantamque erga me benevolentiam cognovi, ut hominem neminem pluris faciam. Eum cum Sardinianis habere controversiam scis: causam tibi exposuimus Ephesi: quam tu tamen coram facilius meliusque cognosces. 2. De reliquo mihi mehercule diu dubium fuit quid ad te potissimum scriberem. Ius enim quem ad modum dicas clarum et magna cum tua laude notum est. Nobis autem in hac causa nihil aliud opus est nisi te ius instituto tuo dicere. Sed tamen quum me non fugiat quanta sit in praetore auctoritas, praesertim ista integritate, gravitate, clementia, qua te esse inter omnes constat, peto abs te pro nostra coniunctissima necessitudine plurimisque officiis paribus ac mutuis, ut voluntate, auctoritate, studio tuo perficias ut M. Anneius intellegat te et sibi amicum esse, quod non dubitat — saepe enim mecum locutus est —, et multo amiciorem his meis litteris esse factum. In tuo toto imperio atque provincia nihil est quod mihi gratius facere possis. Iam apud ipsum gratissimum hominem atque optimum virum quam bene positurus sis studium tuum atque officium dubitare te non existimo.

LVI.

M. Cicero Q. Thermo pro pr. negotia Cluvii Puteolani commendat. Scripta epistola est a. u. c. 703.

CICERO THERMO PRO PR. S.

1. Cluvius Puteolanus valde me observat valdeque est mihi familiaris. Is ita sibi persuadet, quod in tua provincia negotii habeat, nisi te provinciam obtinente meis commendationibus confecerit, id se in perditis et desperatis habiturum. Nunc, quoniam mihi ab amico officiosissimo tantum oneris imponitur, ego quoque tibi imponam pro tuis in me summis officiis, ita tamen, ut tibi nolim molestus esse. Mylasis et Alabandis pecuniam Cluvio debent. Dixerat mihi Euthydemus, quum Ephesi essem, se curaturum ut ecclii

Mylasii Romam mitterentur. Id factum non est. Legatos audio missos esse, sed malo ecclios, ut aliquid confici possit. Qua re peto a te, ut et eos et Alabandis iubeas ecclios Romam mittere. 2. Praeterea Philocles Alabandensis ὑποθήκας Cluvio dedit. Eae commissae sunt. Velim cures ut aut de hypothecis decedat easque procuratoribus Cluvii tradat aut pecuniam solvat, praeterea Heraeleotae et Bargylietae, qui item debent, aut pecuniam solvant aut fructibus suis satis faciant. 3. Caunii praeterea debent: sed aiunt se depositam pecuniam habuisse. Id velim cognoscas et, si intellexeris eos neque ex edicto neque ex decreto depositam habuisse, des operam ut usurae Cluvio instituto tuo conserventur. His de rebus eo magis laboro, quod agitur res Cn. Pompeii etiam nostri necessarii et quod is magis etiam mihi laborare videtur quam ipse Cluvius: cui satis factum esse a nobis valde volo. His de rebus te vehementer etiam atque etiam rogo.

LVII.

M. Cicero a Q. Thermo pro pr. petit, ut M. Anneium legatum suum remittat, eiusdemque causam Sardinianam commendat. Scripta epistola est a. u. c. 704.

CICERO THERMO PRO PR. S.

1. Quo magis cotidie ex litteris nuntiisque bellum magnum esse in Syria cognosco, eo vehementius a te pro nostra necessitudine contendo, ut mihi M. Anneium legatum primo quoque tempore remittas. Nam eius opera, consilio, scientia rei militaris vel maxime intellego me et rem publicam adiuvari posse. Quod nisi tanta res eius ageretur, nec ipse adduci potuisset ut a me discederet neque ego ut eum a me dimitterem. Ego in Ciliciam proficisci cogito circiter Kal. Maias. Ante eam diem M. Anneius ad me redeat oportet. 2. Illud quod tecum et coram et per litteras diligentissime egi, id te nunc etiam atque etiam rogo, curae tibi sit, ut suum negotium, quod habet cum populo Sardiniano, pro causae veritate et pro sua dignitate conficiat. Intellexi ex tua oratione, quum tecum Ephesi locutus sum, te ipsius M. Anneii causa omnia velle. Sed tamen sic velim existimes, te mihi nihil gratius

facere posse, quam si intellexero per te illum ipsum negotium ex sententia confecisse, idque quam primum ut efficias, te etiam atque etiam rogo.

LVIII.

M. Cicero C. Titio Rufo pr. urb. commendat L. Custidium tribulem suum, a. u. c. 704.

M. CICERO C. TITIO L. F. RUFO PR. URB. S.

L. Custidius est tribulis et municeps et familiaris meus. Is causam habet: quam causam ad te deferet. Commendo tibi hominem, sicut tua fides et meus pudor postulat, tantum, ut faciles ad te aditus habeat: quae aequa postulabit, ut lubente te impetret sentiatque meam sibi amicitiam, etiam quam longissime absim, prodesse, in primis apud te.

LIX.

M. Cicero C. Curtio praetori commendat M. Fadum, a. u. c. 704.

M. CICERO C. CURTIO PEDUCAEANO PRAETORI S.

M. Fadum unice diligo summaque mihi cum eo consuetudo et familiaritas est pervetus. In eius controversiis quid decernas a te non peto — servabis, ut tua fides et dignitas postulat, edictum et institutum tuum —, sed ut quam facilimos ad te aditus habeat, quae erunt aequa lubente te impetret, ut meam amicitiam sibi, etiam quam procul absim, prodesse sentiat, praesertim apud te: hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

LX.

M. Cicero L. Livineium Tryphonem C. Munatio commendat. Scripta epistola est intra a. u. c. 698 et 700.

M. CICERO C. MUNATIO C. F. S.

L. Livineius Trypho est omnino L. Reguli familiarissimi mei libertus: cuius calamitas etiam officiosorem me facit in illum: nam benevolentior quam semper fui esse non possum. Sed ego libertum eius per se ipsum diligo: summa enim eius erga me officia exstiterunt iis nostris temporibus,

quibus facillime [bonam] benevolentiam hominum et fidem perspicere potui. 2. Eum tibi ita commendo, ut homines grati et memores bene meritos de se commendare debent. Pergratum mihi feceris, si ille intellexerit se, quod pro salute mea multa pericula adierit, saepe hieme summa navigarit, pro tua erga me benevolentia gratum etiam tibi fecisse.

LXI.

M. Cicero P. Silio pro pr. Bithyniae T. Pinnii negotium commendat, a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. P. SILIO PRO PR.

T. Pinnio familiarissime me usum esse scire te arbitror: quod quidem ille testamento declaravit, qui me quum tutorem tum etiam secundum heredem instituerit. Eius filio mire studioso et erudito et modesto pecuniam Nicaenses grandem debent, ad HS octogiens, et, ut audio, in primis ei volunt solvere. Pergratum igitur mihi feceris, quoniam non modo reliqui tutores, qui sciunt quanti me facias, sed etiam puer ipse sibi persuasit te omnia mea causa facturum esse, si dederis operam, quoad tua fides dignitasque patietur, ut quam primum pecunia Pinnio solvatur Nicaensium nomine.

LXII.

M. Cicero P. Silio pro pr. Bithyniae gratias agit de Atilio: Q. fratrem suum commendat. Scripsit a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. P. SILIO PRO PR.

Et in Atilii negotio te amavi — quum enim sero venissem, tamen honestum equitem Romanum beneficio tuo conservavi — et mehercule semper sic in animo habui, te in meo aere esse propter Lamiae nostri coniunctionem et singularem necessitudinem. Itaque primum tibi ago gratias, quod me omni molestia liberas: deinde impudentia prosequor, sed idem sarciam. Te enim semper sic colam et tuebor ut quem diligentissime. Quantum fratrem meum, si me diligis, eo numero cura ut habeas quo me. Ita magnum beneficium tuum magno cumulo auxeris.

LXIII.

M. Cicero P. Silio pro pr. Bithyniae commendat M. Laenium, a. u. c. 704.

M. CICERO S. D. P. SILIO PRO PR.

1. Non putavi fieri posse ut mihi verba deessent, sed tamen in M. Laenio commendando desunt. Itaque rem tibi exponam paucis verbis, sed tamen, ut plane perspicere possis voluntatem meam. Incredibile est quanti faciamus et ego et frater meus, qui mihi carissimus est, M. Laenium. Id fit quum plurimis eius officiis tum summa probitate et singulari modestia. Eum ego a me invitissimus dimisi, quum propter familiaritatem et consuetudinis suavitatem tum quod consilio eius fidei ac bono lubenter utebar. 2. Sed vereor ne iam superesse mihi verba putes, quae dixeram defutura. Commendo tibi hominem sic, ut intellegis me, de quo ea supra scripserim, debere commendare: a teque vehementer etiam atque etiam peto, ut quod habet in tua provincia negotii expedias, quod tibi videbitur rectum esse, ipsi dicas. Hominem facillimum liberalissimumque cognosces. Itaque te rogo, ut eum solutum, liberum, confectis eius negotiis per te quam primum ad me remittas. Id mihi fratrique meo gratissimum feceris.

LXIV.

M. Cicero P. Silio pro pr. Bithyniae T. Claudium Neronem denuo diligenter, dein Servilium Strabonem commendat, a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. P. SILIO PRO PR.

1. Nero meus mirificas apud me tibi gratias egit, prorsus incredibiles, ut nullum honorem sibi haberi potuisse diceret qui a te praetermissus esset. Magnum fructum ex ipso capies: nihil est enim illo adolescente gratius. Sed mehercule mihi quoque gratissimum fecisti: pluris enim ex omni nobilitate neminem facio. Itaque, si ea feceris, quae ille per me tecum agi voluit, gratissimum mihi feceris: primum de Pausania Alabandensi sustentem rem, dum Nero veniat—vehementer eius causa cupere eum intellexi, itaque hoc vaide te rogo—, deinde Nysaeos, quos Nero in primis habet neces-

sarios diligentissimeque tuetur ac defendit, habeas tibi commendatissimos, ut intellegat illa civitas sibi in Neronis patrocinio summum esse praesidium. Strabonem Servilium tibi saepe commendavi: nunc eo facio id impensius, quod eius causam Nero suscepit. Tantum a te petimus, ut agas eam rem neu relinquo hominem innocentem ad alicuius tui dissimilis quaestum. Id quum gratum mihi erit, tum etiam existimabo te humanitate tua esse usum. 2. Summa huius epistolae haec est, ut ornem omnibus rebus Neronem, sicuti instituisti atque fecisti. Magnum theatrum habet ista provincia, non ut haec nostra, ad adolescentis nobilis, ingeniosi, abstinentis commendationem atque gloriam. Qua re, si te fautore usus erit, sicuti profecto et utetur et usus est, amplissimas clientelas acceptas a maioribus confirmare poterit et beneficiis suis obligare. Hoc in genere si eum adiuveris eo studio quo ostendisti, apud ipsum praeclarissime posueris, sed mihi etiam gratissimum feceris.

LXV.

M. Cicero a P. Silio pro pr. Bithyniae petit, ut P. Terentio Hisponti commodet in pactionibus cum civitatibus de scriptura conficiendis. Scripta epistola est a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. P. SILIO PRO PR.

1. Cum P. Terentio Hisponte, qui operas in scriptura pro magistro dat, mihi summa familiaritas consuetudoque est, nullaque et magna inter nos officia paria et mutua intercedunt. Eius summa existimatio agitur in eo, ut pactiones cum civitatibus reliquis conficiat. Non me praeterit nos eam rem Ephesi expertos esse neque ab Ephesiis ullo modo impetrare potuisse. Sed quoniam, quem ad modum omnes existimant et ego intellego, tua quum summa integritate tum singulari humanitate et mansuetudine consecutus es, ut lubentissimis Graecis nutu quod velis consequare, peto a te in maiorem modum, ut honoris mei causa hac laude Hisponem adfici velis. 2. Praeterea cum sociis scripturae mihi summa necessitudo est, non solum ob eam causam, quod ea societas universa in mea fide est, sed etiam quod plerisque sociis

utor familiarissime. Ita et Hispanem meum per me ornaris et societatem mihi coniunctiorem feceris tuque ipse et ex huius observantia gratissimi hominis et ex sociorum gratia hominum amplissimorum maximum fructum capies et me summo beneficio adfeceris. Sic enim velim existimes, ex tota tua provincia omnique isto imperio nihil esse quod mihi gratius facere possis.

LXVI.

M. Cicero P. Servilio Vatiæ A. Caecinam diligentissime commendat. Scriptae litterae sunt a. u. c. 708.

M. CICERO P. SERVILIO S.

1. A. Caecinam, maxime proprium clientem familiae vestrae, non commendarem tibi, quum scirem qua fide in tuos, qua clementia in calamitosos soleres esse, nisi me et patris eius, quo sum familiarissime usus, memoria et huius fortuna ita moveret, ut hominis omnibus mecum studiis officiisque coniunctissimi movere debbat. A te hoc omni contentione peto, sic, ut maiore cura, maiore animi labore petere non possim, ut ad ea, quae tua sponte sine cuiusquam commendatione faceres in hominem tantum et talem calamitosum, aliquem adferant cumulum meae litterae, quo studiosius eum, quibuscumque rebus possis, iuves. 2. Quod si Romae fuisses, etiam salutem A. Caecinae essemus, ut opinio mea fert, per te consecuti: de qua tamen magnam spem habemus freti clementia collegae tui. Nunc, quoniam tuam iustitiam secutus tutissimum sibi portum provinciam istam duxit esse, etiam atque etiam te rogo atque oro, ut eum et in reliquiis veteris negotiationis colligendis iuves et ceteris rebus tegas atque tueare. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

LXVII.

M. Cicero P. Servilio Vatiæ commendat Andronem Laodicensem. Scripta epistola est a. u. c. 708.

M. CICERO P. SERVILIO PRO PR. S.

1. Ex provincia mea Ciliciensi, cui scis *ταῖς διοικήσεις* Asiaticas attributas fuisse, nullo sum familiarius usus quam Androne Artemonis filio Laodicensi, eumque habui in ea

civitate quum hospitem tum vehementer ad meae vitae rationem et consuetudinem accommodatum: quem quidem multo etiam pluris postea, quam decessi, facere coepi, quod multis rebus expertus sum gratum hominem meique memorem. Itaque eum Romae lubentissime vidi. Non te enim fugit, qui plurimis in ista provincia benigne fecisti, quam multi grati reperiantur. 2. Haec propterea scripsi, ut et me non sine causa laborare intellegeres et tu ipse eum dignum hospitio tuo iudicares. Feceris igitur mihi gratissimum, si ei declararis quanti me facias, id est, si receperis eum in fidem tuam et quibuscumque rebus honeste ac sine molestia tua poteris adiuveris. Hoc mihi erit vehementer gratum, idque ut facias, te etiam atque etiam rogo.

LXVIII.

M. Cicero P. Servilio Isaurico de litteris ad se datis gratias agit, petit ut de provinciae statu scribat, sua officia promittit. Scripsit a. u. c. 708.

M. TULLIUS CICERO P. SERVILIO ISAURICO PROCOS. COLLEGAE S. PLURIMAM.

1. Gratae mihi vehementer tuae litterae fuerunt, ex quibus cognovi cursus navigationum tuarum. Significabas enim memoriam tuam nostrae necessitudinis, qua mihi nihil poterat esse iucundius. Quod reliquum est, multo etiam erit gratius, si ad me de re publica, id est, de statu provinciae, de institutis tuis familiariter scribes. Quae quamquam ex multis pro tua claritate audiam, tamen lubentissime ex tuis litteris cognoscam. 2. Ego ad te de re publica summa quid sentiam non saepe scribam propter periculum eius modi litterarum. Quid agatur autem scribam saepius. Sperare tamen videor Caesari collegae nostro fore curae et esse ut habeamus aliquam rem publicam: cuius consiliis magni re ferebat te interesse. Sed si tibi utilius est, id est, gloriosius, Asiae praeesse et istam partem rei publicae male adfectam tueri, mihi quoque idem, quod tibi et laudi tuae profuturum est, optatius debet esse. 3. Ego quae ad tuam dignitatem pertinere arbitror summo studio diligentiaque curabo, in primisque tuebor omni observantia clarissimum virum, patrem

tuum, quod et pro vetustate necessitudinis et pro beneficiis vestris et pro dignitate ipsius facere debeo.

LXIX.

M. Cicero P. Servillum rogat, ut C. Curtium in fidem suam recipiat. Scripta epistola est a. u. c. 708.

CICERO P. SERVILIO COLLEGAE S. PLURIMAM.

1. C. Curtius Mithres est ille quidem, ut scis, libertus Postumi familiarissimi mei, sed me colit et observat aeque atque illum ipsum patronum suum. Apud eum ego sic Ephesi fui, quotienscumque fui, tamquam domi meae, multaue acciderunt in quibus et benevolentiam eius erga me experirer et fidem. Itaque si quid aut mihi aut meorum cuiquam in Asia opus est, ad hunc scribere consuevi, huius quam opera et fide tum domo et re uti tamquam mea. Haec ad te eo pluribus scripsi, ut intellegeres me non vulgari more nec ambitiose, sed ut pro homine intimo ac mihi pernecessario scribere. 2. Peto igitur a te, ut in ea controversia, quam habet de fundo cum quodam Colophonio, et in ceteris rebus, quantum fides tua patietur quantumque tuo commodo poteris, tantum ei honoris mei causa commodes, etsi, ut eius modestiam cognovi, gravis tibi nulla in re erit. Si et mea commendatione et sua probitate adsecutus erit, ut de se bene existimes, omnia se adeptum arbitrabitur. Ut igitur eum recipias in fidem habeasque in numero tuorum, te vehementer etiam atque etiam rogo. Ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo.

LXX.

M. Cicero P. Servilio Isaurico T. Ampium Menandrum Balbi libertum commendat, a. u. c. 708.

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE S. PLUR.

Quia non est obscura tua in me benevolentia, sic fit ut multi per me tibi velint commendari. Ego autem tribuo non numquam in vulgus, sed plerumque necessariis, ut hoc tempore. Nam cum T. Ampio Balbo mihi summa familiaritas necessitudoque est. Eius libertum, T. Ampium Menandrum,

hominem frugi et modestum et patrono et nobis vehementer probatum, tibi commendo maiorem in modum. Vehementer mihi gratum feceris, si quibuscumque rebus sine tua molestia poteris ei commodaris. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

LXXI.

M. Cicero P. Servilio Isaurico T. Agusium commendat, a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. P. SERVILIO COLLEGAE.

Multos tibi commendem necesse est, quoniam omnibus nota nostra necessitudo est tuaque erga me benevolentia. Sed tamen etsi omnium causa, quos commendo, velle debeo, tamen cum omnibus non eadem mihi causa est. T. Agusius et comes meus fuit illo miserrimo tempore et omnium itinere, navigationum, laborum, periculorum meorum socius: neque hoc tempore discessisset a me, nisi ego ei permissem. Qua re sic tibi eum commendo, ut unum de meis domesticis et maxime necessariis. Pergratum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intellegat hanc commendationem sibi magno usui atque adiumento fuisse.

LXXII.

M. Cicero P. Servilio Isaurico Caerelliae negotia et procuratores commendat. Scripta epistola est a. u. c. 708.

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE S.

1. Caerelliae necessariae meae rem, nomina, possessiones Asiaticas commendavi tibi praesens in hortis tuis quam potui diligentissime, tuque mihi pro tua consuetudine proque tuis in me perpetuis maximisque officiis omnia te facturum liberalissime recepisti. Meminisse te id spero: scio enim solere. Sed tamen Caerelliae procuratores scripserunt te propter magnitudinem provinciae multitudinemque negotiorum etiam atque etiam esse commonefaciendum. 2. Peto igitur, ut memineris te omnia, quae tua fides pateretur, mihi cumulate recepisse. Equidem existimo habere te magnam facultatem — sed hoc tui est consilii et iudicii —, ex

eo senatus consulto, quod in heredes C. Vennonii factum est, Caerelliae commodandi. Id senatus consultum tu interpretabere pro tua sapientia. Scio enim eius ordinis auctoritatem semper apud te magni fuisse. Quod reliquum est, sic velim existimes, quibuscumque rebus Caerelliae benigne feceris, mihi te gratissimum esse facturum.

LXXIII.

M. Cicero Q. Philippum salvum ex provincia redisse gaudet, Egnatii et Oppii causa gratias agit, ut Antipatri filios sibi condonet, rogat. Scripta epistola est a. u. c. 700.

M. CICERO Q. PHILIPPO PROCOS. S.

1. Gratulor tibi, quod ex provincia salvum te ad tuos recepisti, incolumi fama et re publica. Quod si Romae . . . . te vidissem coramque gratias egissem quod tibi L. Egnatius familiarissimus meus absens, L. Oppius praesens curae fuisset. 2. Cum Antipatro Derbete mihi non solum hospitium, verum etiam summa familiaritas intercedit. Ei te vehementer suscensuisse audivi et moleste tuli. De re nihil possum iudicare, nisi illud mihi persuadeo, te, talem virum, nihil temere fecisse. A te autem pro veteri nostra necessitudine etiam atque etiam peto, ut eius filios, qui in tua potestate sunt, mihi potissimum condones, nisi quid existimas in ea re violari existimationem tuam. Quod ego si arbitrarer, numquam te rogarem, mihi que tua fama multo antiquior esset, quam illa necessitudo est. Sed mihi ita persuadeo — potest fieri ut fallar —, eam rem laudi tibi potius quam vituperationi fore. Quid fieri possit et quid mea causa facere possis — nam quin velis non dubito —, velim, si tibi grave non erit, certio rem me facias.

LXXIV.

M. Cicero Q. Philippo L. Oppium praesentem et Egnatii absentis negotia commendat. Scripsit a. u. c. 699.

M. CICERO Q. PHILIPPO PROCOS. S.

Etsi non dubito pro tua in me observantia proque nostra necessitudine quin commendationem meam memoria teneas,

tamen etiam atque etiam eundem tibi L. Oppium familiarem meum praesentem et L. Egnatii familiarissimi mei absentis negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris ut is intellegat me a te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes: idque ut facias, te vehementer rogo.

LXXV.

M. Cicero T. Titio legato C. Avianium Flaccum iterum commendat in causa frumentaria, a. u. c. 702.

M. CICERO T. TITIO T. F. LEGATO S. D.

1. Etsi non dubito quin apud te mea commendatio prima satis valeat, tamen obsequor homini familiarissimo, C. Avianio Flacco, cuius causa omnia quum cupio tum mehercule etiam debeo. De quo et praesens tecum egi diligenter, quum tu mihi humanissime respondisti, et scripsi ad te accurate antea, sed putat interesse sua me ad te quam saepissime scribere. Qua re velim mihi ignoscas, si illius voluntati obtemperans minus videbor meminisse constantiae tuae. 2. A te idem illud peto, ut de loco, quo deportet frumentum, et de tempore Avianio commodes: quorum utrumque per eundem me obtinuit triennium, dum Pompeius isti negotio praefuit. Summa est, in quo mihi gratissimum facere possis, si curaris ut Avianius, quoniam se a me amari putat, me a te amari sciat. Erit id mihi pergratum.

LXXVI.

M. Cicero a quattuorviris et decurionibus petit, ut C. Valgio Hippiano immunitatem possessionis in agro Fregellano emptae concedant. Annus quo scriptae hae litterae sint incertus.

M. CICERO QUATTUORVIRIS ET DECURIONIBUS S. D.

1. Tanta mihi cum Q. Hippio causae necessitudinis sunt, ut nihil possit esse coniunctius quam nos inter nos sumus. Quod nisi ita esset, uterer mea consuetudine, ut vobis nulla in re molestus essem. Etenim vos mihi optimi testes estis, quum mihi persuasum esset nihil esse quod

a vobis impetrare non possem, numquam me tamen gravem vobis esse voluisse. 2. Vehementer igitur vos etiam atque etiam rogo, ut honoris mei causa liberalissime C. Valgium Hippianum tractetis remque cum eo conficiatis, ut, quam possessionem habet in agro Fregellano a vobis emptam, eam liberam et immunem habere possit. Id si a vobis impetraro, summo me beneficio vestro adfectum arbitrabor.

LXXVII.

M. Cicero P. Sulpicio, officio suo in supplicatione decernenda narrato, commendat M. Bolanum et ut servum fugitivum restituendum euret rogat. Scripta epistola est a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. P. SULPICIO IMP.

1. Quum his temporibus non sane in senatum ventitarem, tamen, ut tuas litteras legi, non existimavi me salvo iure nostrae veteris amicitiae multorumque inter nos officiorum facere posse, ut honori tuo deessem. Itaque adfui supplicationemque tibi lubenter decrevi, nec reliquo tempore ullo aut rei aut existimationi aut dignitati tuae deero. Atque, hoc ut tui necessarii sciant, hoc me animo erga te esse, velim facias eos per litteras certiores, ut, si quid tibi opus sit, ne dubitent mihi iure suo denuntiare. 2. M. Bolanum, virum bonum et fortem et omnibus rebus ornatum meumque veterem amicum, tibi magno opere commendo. Pergratum mihi feceris, si curaris ut is intellegat hanc commendationem sibi magno adiumento fuisse: ipsumque virum optimum gratissimumque cognosces. Promitto tibi te ex eius amicitia magnam voluptatem esse capturum. 3. Praeterea a te peto in maiorem modum pro nostra amicitia et pro tuo perpetuo in me studio, ut in hac re etiam elabores: Dionysius, servus meus, qui meam bibliothecam multorum nummorum tractavit, quum multos libros surripisset nec se impune laturum putaret, aufugit. Is est in provincia tua. Eum et M. Bolanus, meus familiaris, et multi alii Naronae viderunt, sed quum se a me manu missum esse diceret, crediderunt. Hunc tu si mihi restituendum curaris, non possum dicere quam mihi gratum futurum sit. Res ipsa parva, sed animi mei dolor magnus

est. Ubi sit et quid fieri possit Bolanus te docebit. Ego si hominem per te reciperaro, summo me a te beneficio adfectum arbitrabor.

LXXVIII.

M. Cicero ab Allieno procos. Siciliae petit, ut Democritum in fidem suam recipiat, a. u. c. 708.

M. CICERO ALLIENO S.

1. Democritus Sicyonius non solum hospes meus est, sed etiam, quod non multis contigit, Graecis praesertim, valde familiaris. Est enim in eo summa probitas, summa virtus, summa in hospites liberalitas et observantia, meque praeter ceteros et colit et observat et diligit. Eum tu non modo suorum civium, verum paene Aethiopiae principem cognosces. 2. Huic ego tantum modo aditum ad tuam cognitionem patefacio et munio: cognitum per te ipsum, quae tua natura est, dignum tua amicitia atque hospitio iudicabis. Peto igitur a te, ut his litteris lectis recipias eum in tuam fidem, pollicere omnia te facturum mea causa. De reliquo, si, id quod confido fore, dignum eum tua amicitia hospitioque cognoveris, peto ut eum complectare, diligas, in tuis habeas. Erit id mihi maiorem in modum gratum. Vale.

LXXIX.

M. Cicero Allieno procos. C. et M. Avianos commendat, a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. ALLIENO PROCOS.

Et te scire arbitror quanti fecerim C. Avianum Flaccum et ego ex ipso audieram, optimo et gratissimo homine, quam a te liberaliter esset tractatus. Eius filios dignissimos illo patre meosque necessarios, quos ego unice diligo, commendo tibi sic, ut maiore studio nullos commendare possim. C. Avianus in Sicilia est: Marcus est nobiscum. Ut illius dignitatem praesentis ornes, rem utriusque defendas, te rogo. Hoc mihi gratius in ista provincia facere nihil potes, idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

LIBER XIV.
AD TARENTIAM UXOREM.

I.

Cicero exsul Terentiae uxori scribit de calamitatis suae magnitudine, de spe restitutionis, de familia, de Cn. Plancii officiis, de C. Pisonis humanitate, de componendis discordiis domesticis, de dote retinenda, de itineris sui rationibus. Scripta epistola est a. u. c. 696.

TULLIUS TARENTIAE SUAE, TULLIOLAE SUAE,
CICERONI SUO S. D.

1. Et litteris multorum et sermone omnium perfertur ad me, incredibilem tuam virtutem et fortitudinem esse teque nec animi neque corporis laboribus defatigari. Me miserum! te ista virtute, fide, probitate, humanitate in tantas aerumnas propter me incidisse! Tulliolamque nostram, ex quo patre tantas voluptates capiebat, ex eo tantos percipere luctus! Nam quid ego de Cicerone dicam? qui quum primum sapere coepit, acerbissimos dolores miseriasque percepit. Quae si, tu ut scribis, fato facta putarem, ferrem paullo facilius, sed omnia sunt mea culpa commissa, qui ab iis me amari putabam, qui invidabant, eos non sequebar, qui petebant. 2. Quod si nostris consiliis usi essemus neque apud nos tantum valuisset sermo aut stultorum amicorum aut improborum, beatissimi viveremus. Nunc, quoniam sperare nos amici iubent, dabo operam ne mea valetudo tuo labori desit. Res quanta sit intellego quantoque fuerit facilius manere domi quam redire. Sed tamen, si omnes tribunos pl. habemus, si Lentulum tam studiosum quam videtur, si vero etiam Pompeium et Caesarem, non est desperandum. 3. De familia, quo modo placuisse scribis amicis, faciemus. De loco, nunc quidem iam abiit pestilentia, sed quam diu fuit, me non attigit. Plancius, homo officiosissimus, me cupit esse secum et adhuc retinet. Ego volebam loco magis deserto esse in Epiro, quo neque Hispo veniret nec milites, sed adhuc Plancius me retinet: sperat posse fieri ut mecum in Italiam decedat.

Quem ego diem si videro et si in vestrum complexum venero ac si et vos et me ipsum recipiaro, satis magnum mihi fructum videbor percepisse et vestrae pietatis et meae. 4. Pisonis humanitas, virtus, amor in omnes nos tantus est, ut nihil supra possit. Utinam ea res ei voluptati sit! gloriae quidem video fore. De Q. fratre nihil ego te accusavi, sed vos, quum praesertim tam pauci sitis, volui esse quam coniunctissimos. 5. Quibus me voluisti agere gratias, egi et me a te certiore factum esse scripsi. Quod ad me, mea Terentia, scribis te vicem vendituram, quid, obsecro te — me miserum! — quid futurum est? Et, si nos premet eadem fortuna, quid puero misero fiet? Non queo reliqua scribere — tanta vis lacrimarum est —, neque te in eundem fletum adducam. Tantum scribo: si erunt in officio amici, pecunia non deerit: si non erunt, tu efficere tua pecunia non poteris. Per fortunas miseris nostras, vide ne puerum perditum perdamus. Cui si aliquid erit ne egeat, mediocri virtute opus est et mediocri fortuna, ut cetera consequatur. 6. Fac valeas et ad me tabellarios mittas, ut sciam quid agatur et vos quid agatis. Mihi omnino iam brevis exspectatio est. Tulliolae et Ciceroni salutem dic. Valete. D. a. d. vi. Kalendas Decembres Dyrhachio.

7. Dyrhachium veni, quod et libera civitas est et in me officiosa et proxima Italiae. Sed si offendet me loci celebritas, alio me conferam: ad te scribam.

II.

Cicero Terentiae brevitatem litterarum excusat, C. Pisonis generi officia laudat, dolet Terentiae vicem, rogat, ut dote pareat et valetudini suae operam det. Scripsit a. u. c. 696.

TULLIUS S. D. TARENTIAE ET TULLIOLAE ET
CICERONI SUIS.

1. Noli putare me ad quemquam longiores epistolas scribere, nisi si quis ad me plura scripsit, cui puto rescribi oportere. Nec enim habeo quod scribam nec hoc tempore quidquam difficilius facio. Ad te vero et ad nostram Tullio-

lam non queo sine plurimis lacrimis scribere. Vos enim video esse miserrimas, quas ego beatissimas semper esse volui idque praestare debui et, nisi tam timidi fuissetis, praestitisset. 2. Pisonem nostrum merito eius amo plurimum. Eum, ut potui, per litteras cohortatus sum gratiasque egi, ut debui. In novis tribunis pl. intellego spem te habere. Id erit firmum, si Pompeii voluntas erit, sed Crassum tamen metuo. A te quidem omnia fieri fortissime et amantissime video, nec miror, sed maereo casum eius modi, ut tantis tuis miseriis meae miseriae subleventur. Nam ad me P. Valerius, homo officiosus, scripsit, id quod ego maximo cum fletu legi, quem ad modum a Vestae ad tabulam Valeriam ducta esses. Hem, mea lux, meum desiderium, unde omnes opem petere solebant! te nunc, mea Terentia, sic vexari, sic iacere in lacrimis et sordibus! idque fieri mea culpa, qui ceteros servavi, ut nos periremus! 3. Quod de domo scribis, hoc est, de area, ego vero tum denique mihi videbor restitutus, si illa nobis erit restituta. Verum haec non sunt in nostra manu. Illud doleo, quae impensa facienda est, in eius partem te miseram et despoliatam venire. Quod si conficitur negotium, omnia consequemur: sin eadem nos fortuna premet, etiamne reliquias tuas misera proiciet? Obsecro te, mea vita, quod ad sumptum attinet, sine alios, qui possunt, si modo volunt, sustinere et valetudinem istam infirmam, si me amas, noli vexare. Nam mihi ante oculos dies noctesque versaris: omnes labores te excipere video: timeo ut sustineas. Sed video in te esse omnia. Qua re ut id, quod speras et quod agis, consequamur, servi valetudini. 4. Ego ad quos scribam nescio, nisi ad eos, qui ad me scribunt, aut ad eos, de quibus ad me vos aliquid scribitis. Longius, quoniam ita vobis placet, non discedam, sed velim quam saepissime litteras mittatis, praesertim, si quid est firmius quod speremus. Valete, mea desideria, valete. D. a. d. III. Nonas Octobres, Thessalonica.

III.

Cicero sua culpa factum esse dolet, ut cum suis in tantas miserias devenerit: Dyrhachii se recte et posse et velle eorum, quae

de salute sua agantur, exitum exspectare scribit: uxorem Romae manere iubet. Scripta epistola est a. u. c. 696.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SVAE ET TULLIOLAE ET CICERONI.

1. Accepi ab Aristocrito tris epistolas, quas ego lacrimis prope delevi. Conficior enim maerore, mea Terentia, nec me *meae* miseriae magis excruciant quam tuae vestraeque. Ego autem hoc miserior sum quam tu, quae es miserrima, quod ipsa calamitas communis est utriusque nostrum, sed culpa mea propria est. Meum fuit officium vel legatione vitare periculum vel diligentia et copiis resistere vel cadere fortiter. Hoc miserius, turpius, indignius nobis nihil fuit. 2. Qua re quum dolore conficior tum etiam pudore. Pudet enim me uxori [meae] optimae, suavissimis liberis virtutem et diligentiam non praestitisse. Nam mihi ante oculos dies noctesque versatur squalor vester et maeror et infirmitas valetudinis tuae, spes autem salutis pertenuis ostenditur. Inimici sunt multi, invidi paene omnes. Elicere nos magnum fuit, excludere facile est. Sed tamen quam diu vos eritis in spe, non deficiam, ne omnia mea culpa cecidisse videantur. 3. Ut tuto sim quod laboras, id mihi nunc facillimum est, quem etiam inimici volunt vivere in his tantis miseriis. Ego tamen faciam quae praecipis. Amicis quibus voluisti egi gratias, et eas litteras Dexippo dedi, meque de eorum officio scripsi a te certiore esse factum. Pisonem nostrum mirifico esse studio in nos et officio et ego perspicio et omnes praedicant. Di faxint, ut tali genero mihi praesenti tecum simul et cum liberis nostris frui liceat! Nunc spes reliqua est in novis tribunis pl. et in primis quidem diebus: nam si inveterarit, actum est. 4. Ea re ad te statim Aristocritum misi, ut ad me continuo initia rerum et rationem totius negotii posses scribere, etsi Dexippo quoque ita imperavi, statim huc ut recurreret, et ad fratrem misi, ut crebro tabellarios mitteret. Nam ego eo nomine sum Dyrhachii hoc tempore, ut quam celerrime quid agatur audiam, et sum tuto: civitas enim haec semper a me defensa est. Quum inimici nostri venire dicentur, tum in Epirum ibo. 5. Quod scribis te, si velim, ad

me venturam, ego vero, quum sciam magnam partem istius oneris abs te sustineri, te istic esse volo. Si perficitis quod agitis, me ad vos venire oportet: sin autem ..... Sed nihil opus est reliqua scribere. Ex primis aut summum secundis litteris tuis constituere poterimus quid nobis faciendum sit. Tu modo ad me velim omnia diligentissime perscribas, etsi magis iam rem quam litteras debeo exspectare. Cura ut valeas et ita tibi persuadeas, mihi te carius nihil esse nec unquam fuisse. Vale, mea Terentia, quam ego videre videor itaque debitor lacrimis. Vale. Pridie Kalendas Decembres.

IV.

M. Tullius uxori Terentiae scribit se Brundisio per Macedoniam Cyzicum proficisci et sollicitum esse de ipsa et liberis: de servis manu mittendis, de doloris sui solacio, de libertorum fide. Scripta epistola est a. u. c. 696.

TULLIUS S. D. TERENTIAE ET TULLIOLAE ET CICERONI SUIS.

1. Ego minus saepe do ad vos litteras quam possum, propterea quod quum omnia mihi tempora sunt misera tum vero, quum aut scribo ad vos aut vestras lego, conficior lacrimis sic, ut ferre non possim. Quod utinam minus vitae cupidi fuisset! certe nihil aut non multum in vita mali vidissemus. Quod si nos ad aliquam alicuius commodi aliquando recipiendi spem fortuna reservavit, minus est erratum a nobis: si haec mala fixa sunt, ego vero te quam primum, mea vita, cupio videre et in tuo complexu emori, quando neque di, quos tu castissime coluisti, neque homines, quibus ego semper servivi, nobis gratiam rettulerunt. 2. Nos Brundisii apud M. Laenium Flaccum dies XIII. fuimus, virum optimum, qui periculum fortunarum et capitis sui prae mea salute neglexit neque legis improbissimae poena deductus est quo minus hospitii et amicitiae ius officiumque praestaret. Huic utinam aliquando gratiam referre possimus! habebimus quidem semper. 3. Brundisio profecti sumus a. d. v. Kalendas Maias: per Macedoniam Cyzicum petebamus. O me perditum! o adflictum! quid nunc rogem te, ut venias, mulierem aegram et corpore et animo confectam?

Non rogem? sine te igitur sim? Opinor, sic agam: si est spes nostri reditus, eam confirmes et rem adiuves: sin, ut ego metuo, transactum est, quoquo modo potes, ad me fac venias. Unum hoc scito: si te habebo, non mihi videbor plane perisse. Sed quid Tulliola mea fiet? Iam id vos videte: mihi deest consilium. Sed certe, quoquo modo se res habebit, illius misellae et matrimonio et famae serviendum est. Quid? Cicero meus quid agat? Iste vero sit in sinu semper et complexu meo. Non queo plura iam scribere: impedit maeror. Tu quid egeris nescio: utrum aliquid teneas an, quod metuo, plane sis spoliata. 4. Pisonem, ut scribis, spero fore semper nostrum. De familia liberata nihil est quod te moveat. Primum tuis ita promissum est, te facturam esse, ut quisque esset meritus. Est autem in officio adhuc Orpheus: praeterea magno opere nemo. Ceterorum servorum ea causa est, ut, si res a nobis abisset, liberti nostri essent, si obtinere potuissent: sin ad nos pertineret, servirent, praeterquam oppido pauci. Sed haec minora sunt. 5. Tu quod me hortaris, ut animo sim magno et spem habeam recipiendae salutis, id velim sit eius modi, ut recte sperare possimus. Nunc, miser quando tuas iam litteras accipiam? quis ad me perferet? quas ego exspectassem Brundisii, si esset licitum per nautas, qui tempestatem praetermittere noluerunt. Quod reliquum est, sustenta te, mea Terentia, ut potes, honestissime. Viximus: floruimus: non vitium nostrum, sed virtus nostra nos adflixit. Peccatum est nullum, nisi quod non una animam cum ornamentis amisimus. Sed si hoc fuit liberis nostris gratius, nos vivere, cetera, quamquam ferenda non sunt, feramus. Atque ego, qui te confirmo, ipse me non possum. 6. Clodium Philbetaerum, quod valetudine oculorum impediabatur, hominem fidelem, remisit. Sallustius officio viri omnes. Pescennius est perbenevolus nobis: quem semper spero tui fore observantem. Sicca dixerat se mecum fore, sed Brundisio discessit. Cura, quod potes, ut valeas, et sic existimes, me vehementius tua miseria quam mea commoveri. Mea Terentia, fidissima atque optima uxor, et mea carissima filiola et spes reliqua nostra, Cicero, valete. Pridie Kalendas Maias Brundisio.

V.

M. Cicero Terentiae et reditum e Cilicia provincia et se omnes eius epistolas accepisse cum actione gratiarum nuntiat: significat sibi, si quam longissime ob viam veniat, gratum fore: hereditatis Precianae curam demandat. Scripsit a. u. c. 704.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

1. Si tu et Tullia, lux nostra, valetis, ego et suavissimus Cicero valemus. Pridie Idus Octobres Athenas venimus, quum sane adversis ventis usi essemus tardeque et incommode navigassemus. De nave exeuntibus nobis Acastus cum litteris praesto fuit uno et vicensimo die, sane strenue. Accepi tuas litteras, quibus intellexi te vereri ne superiores mihi redditae non essent. Omnes sunt redditae diligentissimeque a te perscripta sunt omnia idque mihi gratissimum fuit. Neque sum admiratus hanc epistolam, quam Acastus attulit, brevem fuisse: iam enim me ipsum exspectas sive nos ipsos, qui quidem quam primum ad vos venire cupimus, etsi in quam rem publicam veniamus intellego. Cognovi enim ex multorum amicorum litteris, quas attulit Acastus, ad arma rem spectare, ut mihi, quum venero, dissimulare non liceat quid sentiam. Sed quoniam subeunda fortuna est, eo citius dabimus operam ut veniamus, quo facilius de tota re deliberemus. Tu velim, quod commodo valetudinis tuae fiat, quam longissime poteris, ob viam nobis prodeas. 2. De hereditate Preciana, quae quidem mihi magno dolori est — valde enim illum amavi —, sed hoc velim cures: si auctio ante meum adventum fiet, ut Pomponius aut, si is minus poterit, Camillus nostrum negotium curet: nos quum salvi venerimus, reliqua per nos agemus: sin tu iam Roma profecta eris, tamen curabis ut hoc ita fiat. Nos si di adiuvabunt, circiter Idus Novembres in Italia speramus fore. Vos, mea suavissima et optatissima Terentia, si nos amatis, curate ut valeatis. Vale. Athenis, a. d. xv. Kalendas Novembres.

VI.

M. Cicero excusat infrequentiam litterarum, Terentiae in Tulliam officia laudat, Pollicem exspectat. Scripta epistola est a. u. c. 706.

TULLIUS SUIS S. D.

Nec saepe est cui litteras demus nec rem habemus ullam

quam scribere velimus. Ex tuis litteris, quas proxime accepi, cognovi praedium nullum venire potuisse. Qua re videatis velim, quo modo satis fiat ei, cui scitis me satis fieri velle. Quod nostra tibi gratias agit, id ego non miror te mereri, ut ea tibi merito tuo gratias agere possit. Pollicem, si adhuc non est profectus, quam primum fac extrudas. Cura ut valeas. Idibus Quinctilibus.

VII.

M. Cicero sollicitudinem se deposuisse cum ipsa causa rei significat. Uxorem ad fortitudinem animi et ad valetudinis curam hortatur. Scripsit a. u. c. 705.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. P.

1. Omnes molestias et sollicitudines, quibus et te miseriam habui, id quod mihi molestissimum est, et Tulliolam, quae nobis nostra vita dulcior est, deposui et eieci. Quid causae autem fuerit postridie intellexi, quam a vobis discessi. *Χολήν ἀκρατον* noctu eieci: statim ita sum levatus, ut mihi deus aliquis medicinam fecisse videatur. Cui quidem tu deo, quem ad modum soles, pie et caste satis facies [id est Apollini et Aesculapio]. 2. Navem spero nos valde bonam habere: in eam simul atque conscendi, haec scripsi. Deinde conscribam ad nostros familiares multas epistolas, quibus te et Tulliolam nostram diligentissime commendabo. Cohortarer vos, quo animo fortiore essetis, nisi vos fortiores cognossem quam quemquam virum. Et tamen eius modi spero negotia esse, ut et vos istis commodissime sperem esse et me aliquando cum similibus nostri rem publicam defensuros. 3. Tu primum valetudinem tuam velim cures: deinde, si tibi videbitur, villis iis utere, quae longissime aberunt a militibus. Fundo Arpinati bene poteris uti cum familia urbana, si annona carior fuerit. Cicero bellissimus tibi salutem plurimam dicit. Etiam atque etiam vale. D. VII. Id. Ian.

VIII.

M. Cicero Terentiam hortatur, ut valetudinem curet et, si quid novi, pergat scribere. Scripta epistola est a. u. c. 704.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S.

S. V. B. E. E. V. Valetudinem tuam velim cures diligen-

dissime. Nam mihi et scriptum et nuntiatum est te in febrim subito incidisse. Quod celeriter me fecisti de Caesaris litteris certiolem, fecisti mihi gratum. Item posthac, si quid opus erit, si quid acciderit novi, facies ut sciam. Cura ut valeas. Vale. D. III. Nonas Iun.

IX.

M. Cicero de Dolabellae valetudine et de Tulliae dolet, a. u. c. 706.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. PLURIMAM.

Ad ceteras meas miserias accessit dolor et de Dolabellae valetudine et de Tulliae. Omnino de omnibus rebus nec quid consilii capiam nec quid faciam scio. Tu velim tuam et Tulliae valetudinem cures. Vale.

X.

M. Cicero iubet uxorem de rebus suis cum Attico loqui, a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

Quid fieri placeret scripsi ad Pomponium serius quam oportuit. Cum eo si locuta eris, intelleges quid fieri velim. Apertius scribi, quoniam ad illum scripseram, necesse non fuit. De ea re et de ceteris rebus quam primum velim nobis litteras mittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. VII. Idus Quinctil.

XI.

M. Cicero Tulliam ad se venisse scribit, sibi autem in animo esse filium ad Caesarem mittere. Scripta epistola est a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

S. V. B. E. V. Tullia nostra venit ad me pridie Idus Iunias, cuius summa virtute et singulari humanitate graviore etiam sum dolore adfectus nostra factum esse negligentia, ut longe alia in fortuna esset atque eius pietas ac dignitas postulabat. Nobis erat in animo Ciceronem ad Caesarem mittere et cum eo Cn. Sallustium. Si profectus erit, faciam te certiolem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. XVII. Kalendas Quinctil.

XII.

M. Cicero Terentiae salvus in Italiam reversus ad gratulationem respondet, a. u. c. 707.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

Quod nos in Italiam salvos venisse gaudes, perpetuo gaudeas velim. Sed perturbati dolore animi magnisque iniuriis meluo ne id consilii ceperimus, quod non facile explicare possimus. Qua re quantum potes adiuva. Quid autem possis mihi in mentem non venit. In viam quod te des hoc tempore nihil est: et longum est iter et non tutum, et non video quid prodesse possis, si veneris. Vale. D. prid. Nonas Novembr. Brundisio.

XIII.

M. Cicero permittit uxori, ut de nuntio remittendo consilium capiat ex tempore, a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

Quod scripsi ad te proximis litteris de nuntio remittendo, quae sit istius vis hoc tempore et quae concitatio multitudinis ignoro. Si metuendus iratus est, quiesces: tamen ab illo fortasse nascetur. Totum iudicabis quale sit, et quod in miseris rebus minime miserum putabis, id facies. Vale. VI. Idus Quinctil.

XIV.

M. Cicero quum Caesar Rubiconem transisset, Pompeius autem fugisset cum senatu ex urbe, iubet suas deliberare, maneatne in urbe necne. Scripta epistola est a. u. c. 705.

TULLIUS TERENTIAE ET PATER TULLIAE, DUABUS ANIMIS SUI, ET CICERO MATRI OPTIMAE, SUAVISSIMAE SORORI S. P. D.

I. Si vos valetis, nos valemus. Vestrum iam consilium est, non solum meum quid sit vobis faciendum. Si ille Romanus modeste venturus est, recte in praesentia domi esse potestis: sin homo amens diripiendam urbem daturus est, vereor ut Dolabella ipse satis nobis prodesse possit. Etiam illud metuo, ne iam intercludamur, ut, quum velitis exire, circ. III. 1.

non liceat. Reliquum est, quod ipsae optime considerabitis, vestri similes feminae sintne Romae. Si enim non sunt, videndum est ut honeste vos esse possitis. Quo modo quidem nunc se res habet, modo ut haec nobis loca tenere liceat, bellissime vel mecum vel in nostris praediis esse poteritis. Etiam illud verendum est, ne brevi tempore famas in urbe sit. 2. His de rebus velim cum Pomponio, cum Camillo, cum quibus vobis videbitur, consideretis, ad summam, animo forti sitis. Labienus rem meliorem fecit. Adiuvat etiam Piso, quod ab urbe discedit et sceleris condemnat generum suum. Vos, meae carissimae animae, quam saepissime ad me scribite et vos quid agatis et quid istis agatur. Quintus pater et filius et Rufus vobis salutem dicunt. Valet. viii. Kalend. Quinctil., Minturnis.

XV.

M. Cicero significat Terentiae se filium iam nolle ad Caesarem mittere, a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE.

Si vales, bene est. Constitueramus, ut ad te antea scripseram, ob viam Ciceronem Caesari mittere, sed mutavimus consilium, quia de illius adventu nihil audiebamus. De ceteris rebus, etsi nihil erat novi, tamen quid velimus et quid hoc tempore putemus opus esse ex Sicca poteris cognoscere. Tulliam adhuc mecum teneo. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. xii. Kalendas Quinctil.

XVI.

M. Cicero scribit de litteris, de Volumnia, de suo dolore, a. u. c. 706.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

Si vales, bene est: valeo. Etsi eius modi tempora nostra sunt, ut nihil habeam quod aut a te litterarum expectem aut ipse ad te scribam, tamen nescio quo modo et ipse vestras litteras expecto et scribo ad vos, quum habeo qui ferat. Volumnia debuit in te officiosior esse quam fuit et id ipsum, quod fecit, potuit diligentius facere et cautius. Quam-

quam alia sunt quae magis curemus magisque doleamus: quae me ita conficiunt, ut ii voluerunt, qui me de mea sententia detruserunt. Cura ut valeas. Pridie Non. Ianuar.

XVII.

M. Cicero suos ex Lepta et Trebatio quo modo sit adfectus cognoscere iubet, a. u. c. 704.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. V. B. E. V. Si quid haberem quod ad te scriberem, facerem id et pluribus verbis et saepius. Nunc quae sint negotia vides. Ego autem quo modo sim adfectus ex Lepta et Trebatio poteris cognoscere. Tu fac ut tuam et Tulliae valetudinem cures. Vale.

XVIII.

M. Cicero permittit suis quid Caesare ad urbem adventante faciendum videatur. Conf. huius libri ep. 14. Scripta epistola est a. u. c. 705.

TULLIUS TERENTIAE SUAE ET PATER SUAVISSIMAE FILIAE, CICERO MATRI ET SORORI S. D. P.

Considerandum vobis etiam atque etiam, animae meae, diligenter puto quid faciatis, Romaene sitis an mecum in aliquo tuto loco. Id non solum meum consilium est, sed etiam vestrum. Mihi veniunt in mentem haec: Romae vos esse tuto posse per Dolabellam, eamque rem posse nobis adiumento esse, si quae vis aut si quae rapinae fieri coeperint. Sed rursus illud me movet, quod video omnes bonos abesse Roma et eos mulieres suas secum habere. Haec autem regio, in qua ego sum, nostrorum est quum oppidorum tum etiam praediorum, ut et multum esse mecum et, quum abieritis, commode et in nostris esse possitis. Mihi plane non satis constat adhuc utrum sit melius. Vos videte quid aliae faciant isto loco feminae et ne, quum velitis, exire non liceat. Id velim diligenter etiam atque etiam vobiscum et cum amicis consideretis. Domus ut propugnacula et praesidium habeat, Philotimo dicetis. Et velim tabellarios instituatis certos, ut cotidie aliquas a vobis litteras accipiam. Maxime autem date operam ut valeatis, si nos vultis valere. viii. Kal. Formiis.

XIX.

M. Cicero dolet de valetudine Tulliae, se multis rebus impediti quo minus propius ad urbem accedat significat, a. u. c. 706.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

In maximis meis doloribus excruciat me valetudo Tulliae nostrae. De qua nihil est quod ad te plura scribam: tibi enim aequae magnae curae esse certo scio. Quod me propius vultis accedere, video ita esse faciendum. Etiam ante fecissem, sed me multa impederunt, quae ne nunc quidem expedita sunt. Sed a Pomponio exspecto litteras, quas ad me quam primum perferendas cures velim. Da operam ut valeas.

XX.

M. Cicero in Tusculano res ad adventum suum necessarias parari iubet, a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

In Tusculanum nos venturos putamus aut Nonis aut postridie. Ibi ut sint omnia parata. Plures enim fortasse nobiscum erunt et, ut arbitror, diutius ibi commorabimur. Labrum si in balineo non est, ut sit: item cetera, quae sunt ad victum et ad valetudinem necessaria. Vale. Kal. Octobr. de Venusino.

XXI.

M. Cicero uxorem res suas administrare et de iis rebus litteras ad se mittere iubet, a. u. c. 707.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. V. B. E. V. Da operam ut convalescas, quod opuserit, ut res tempusque postulat, provideas atque administres et ad me de omnibus rebus quam saepissime litteras mittas. Vale.

XXII.

M. Cicero tabellarios suos se exspectare scribit, a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

S. V. B. E. V. Nos cotidie tabellarios nostros exspectamus: qui si venerint, fortasse erimus certiores quid nobis facien-

dum sit faciemusque te statim certiore. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. Kalendis Septembribus.

XXIII.

M. Cicero uxori se a Caesare litteras accepisse nuntiat, a. u. c. 707.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. V. B. E. V. Redditae mihi tandem sunt a Caesare litterae satis liberales, et ipse opinione celerius venturus esse dicitur. Cui utrum ob viam procedam an hic eum exspectem quam constituerem, faciam te certiore. Tabellarios mihi velim quam primum remittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. D. pridie Idus Sext.

XXIV.

M. Cicero se de Caesaris ex Aegypto et Asia adventu nihil certi scire nuntiat, a. u. c. 707.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. V. B. E. V. Nos neque de Caesaris adventu neque de litteris, quas Philotimus habere dicitur, quidquam adhuc certi habemus. Si quid erit certi, faciam te statim certiore. Valetudinem tuam fac ut cures. Vale. III. Idus Sextiles.

LIBER XV.

AD SENATUM ET CETEROS.

I.

M. Tullius Cicero procos. de bello Parthico ad senatum quae ad se delata sint perscribit. Scriptae litterae sunt a. u. c. 703.

M. TULLIUS M. F. CICERO PROCOS. S. D. COS.
PRAET. TRIBB. PL. SENATUI.

I. S. V. V. B. E. E. Q. V. Etsi non dubie mihi nuntiabatur Parthos transisse Euphratem cum omnibus fere suis

copiis, tamen quod arbitrabar a M. Bibulo proconsule certiora de his rebus ad vos scribi posse, statuebam mihi non necesse esse publice scribere ea, quae de alterius provincia nuntiarentur. Postea vero quam certissimis auctoribus, legatis, nuntiis, litteris sum certior factus, vel quod tanta res erat vel quod nondum audieramus Bibulum in Syriam venisse vel quia administratio huius belli mihi cum Bibulo paene est communis, quae ad me delata essent, scribenda ad vos putavi. 2. Regis Antiochi Commageni legati primi mihi nuntiarunt Parthorum magnas copias Euphratem transire coepisse. Quo nuntio adlato quum essent non nulli qui ei regi minorem fidem habendam putarent, statim expectandum esse, si quid certius adferretur. A. d. xiii. Kalendas Octobr. quum exercitum in Ciliciam ducerem, in finibus Lycaoniae et Cappadociae mihi litterae redditae sunt a Tarcondimoto, qui fidelissimus socius trans Taurum amicissimusque populi Romani existimatur, Pacorum Orodii regis Parthorum filium cum permagno equitatu Parthico transisse Euphratem et castra posuisse Tybae magnumque tumultum esse in provincia Syria excitatum. Eodem die ab Iamblichio, phylarcho Arabum, quem homines opinantur bene sentire amicamque esse rei publicae nostrae, litterae de iisdem rebus mihi redditae sunt. 3. His rebus adlatis etsi intellegebam socios infirme animatos esse et novarum rerum expectatione suspensos, sperabam tamen eos, ad quos iam accesseram quique nostram consuetudinem integritatemque perspexerant, amiciores populo Romano esse factos, Ciliciam autem firmiorem fore, si aequitatis nostrae particeps facta esset. Et ob eam causam et ut opprimerentur ii, qui ex Cilicum gente in armis essent, et ut hostis is, qui esset in Syria, sciret exercitum populi Romani non modo non cedere iis nuntiis adlatis, sed etiam propius accedere, exercitum ad Taurum institui ducere. 4. Sed, si quid apud vos auctoritas mea ponderis habet, in iis praesertim rebus, quas vos audistis, ego paene cerno, magno opere vos et hortor et moneo, ut his provinciis serius vos quidem quam decuit, sed aliquando tamen consulatis. Nos quem ad modum instructos et quibus praesidiis munitos ad tanti belli opinionem

miseritis non estis ignari. Quod ego negotium non stultitia obcaecatus, sed verecundia deterritus non recusavi. Neque enim umquam ullum periculum tantum putavi, quod subterfugere malletm quam vestrae auctoritati obtemperare. 5. Hoc autem tempore res sese sic habet, ut, nisi exercitum tantum, quantum ad maximum bellum mittere soletis, mature in has provincias miseritis, summum periculum sit ne amittendae sint omnes eae provinciae, quibus vectigalia populi Romani continentur. Quam ob rem autem in hoc provinciali dilectu spem habeatis aliquam causa nulla est: neque multi sunt et diffugiunt qui sunt metu oblato. Et, quod genus hoc militum sit iudicavit vir fortissimus M. Bibulus in Asia, qui, quum vos ei permisissetis, dilectum habere noluerit. Nam sociorum auxilia propter acerbitatem atque iniurias imperii nostri aut ita imbecilla sunt, ut non multum nos iuvare possint, aut ita alienata a nobis, ut neque expectandum ab iis neque committendum iis quidquam esse videatur. 6. Regis Deiotari et voluntatem et copias, quantaecumque sunt, nostras esse duco. Cappadocia est inanis. Reliqui reges tyrannique neque opibus satis firmi nec voluntate sunt. Mihi in hac paucitate militum animus certe non deerit, spero ne consilium quidem. Quid casurum sit incertum est. Utinam saluti nostrae consulere possimus! dignitati certe consulemus.

II.

M. Cicero exponit audito Parthorum adventu quid egerit, ut provinciam tueretur et socios in fide contineret: adiungit de rege Ariobarzane ab insidiis liberato. Scriptae litterae sunt a. u. c. 703.

M. TULLIUS M. F. CICERO PROCOS. S. D. COS. PR.
TR. PL. SENATUI,

1. S. V. V. B. E. E. Q. V. Quum pridie Kalend. Sext. in provinciam venissem neque maturius propter itinerum et navigationum difficultatem venire potuissem, maxime convenire officio meo rei publicae conducere putavi parare ea, quae ad exercitum quaeque ad rem militarem pertinerent. Quae quum essent a me cura magis et diligentia quam facultate et copia constituta nuntiique et litterae de bello a Parthis in provinciam Syriam illato cotidie fere adferrentur, iter

mihî faciendum per Lycaoniam et per Isauros et per Cappadociam arbitratus sum. Erat enim magna suspitio Parthos, si ex Syria egredi atque irrumpere in meam provinciam conarentur, iter eos per Cappadociam, quod ea maxime pateret, esse facturos. 2. Itaque cum exercitu per Cappadociae partem eam, quae cum Cilicia continens est, iter feci castraque ad Cybistra, quod oppidum est ad montem Taurum, locavi, ut Artuasdes, rex Armenius, quocumque animo esset, sciret non procul a suis finibus exercitum populi Romani esse et Deiotarum, fidelissimum regem atque amicissimum rei publicae nostrae, maxime coniunctum haberem, cuius et consilio et opibus adiuvari posset res publica. 3. Quo quum in loco castra haberem equitatumque in Ciliciam misissem, ut et meus adventus iis civitatibus, quae in ea parte essent, nuntiatus firmiores animos omnium faceret et ego mature quid ageretur in Syria scire possem, tempus eius tridui, quod in iis castris morabar, in magno officio et necessario mihî ponendum putavi. 4. Quum enim vestra auctoritas intercessisset, ut ego regem Ariobarzanem Eusebem et Philorhomaeum tuerer eiusque regis salutem, incolumitatem regnumque defenderem, regi regnoque praesidio essem, adiunxissetisque salutem eius regis populo senatuique magnae curae esse, quod nullo umquam de rege decretum esset a nostro ordine, existimavi me iudicium vestrum ad regem deferre debere eique praesidium meum et fidem et diligentiam polliceri, ut, quoniam salus ipsius, incolumitas regni mihî commendata esset a vobis, diceret si quid vellet. 5. Quae quum essem in consilio meo cum rege locutus, initio ille orationis suae vobis maximas, ut debuit, deinde etiam mihî gratias egit, quod ei permagnum et perhonorificum videbatur, S. P. Q. R. tantae curae esse salutem suam, meque tantam diligentiam adhibere, ut et mea fides et commendationis vestrae auctoritas perspicere possent. Atque ille primo, quod mihî maximae laetitiae fuit, ita mecum locutus est, ut nullas insidias neque vitae suae neque regno diceret se aut intellegere fieri aut etiam suspicari. Quum ego ei gratulatus essem idque me gaudere dixissem, cohortatus, ut recordaretur casum illum interitus paterni et vigilanter se tueretur

atque admonitu senatus consuleret saluti suae, tum a me discessit in oppidum Cybistra. 6. Postero autem die cum Ariarathae, fratre suo, et cum paternis amicis maioribus natu ad me in castra venit, perturbatusque et flens, quum idem et frater faceret et amici, meam fidem, vestram commendationem implorare coepit. Quum admirarer quid accidisset novi, dixit ad se indicia manifestarum insidiarum esse delata, quae essent ante adventum meum occultata, quod ii, qui ea patefacere possent, propter metum reticuisissent, eo autem tempore spe mei praesidii complures ea, quae scirent, audacter ad se detulisse: in his amantissimum sui, summa pietate praeditum fratrem dicere ea, quae me is quoque audiente dicebat, se sollicitatum esse, ut regnare vellet: id vivo fratre suo accipere non potuisse: se tamen ante illud tempus eam rem numquam in medium propter periculi metum protulisse. Quae quum esset locutus, monui regem, ut omnem diligentiam ad se conservandum adhiberet, amicosque iam patris eius avique iudicio probatos hortatus sum, regis sui vitam docti casu acerbissimo patris eius omni cura custodiaque defenderent. 7. Quum rex a me equitatum cohortesque de exercitu meo postularet, etsi intellegebam vestro senatus consulto non modo posse me id facere, sed etiam debere, tamen, quum res publica postularet propter cotidianos ex Syria nuntios, ut quam primum exercitum ad Ciliciae fines adducerem, quumque mihî rex patefactis iam insidiis non egere exercitu populi Romani, sed posse se suis opibus defendere videretur, illum cohortatus sum, ut in sua vita conservanda primum regnare disceret: a quibus perspexisset sibi insidias paratas, in eos uteretur iure regio: poena adficeret eos, quos necesse esset, reliquos metu liberaret: praesidio exercitus mei ad eorum, qui in culpa essent, timorem potius quam ad contentionem uteretur: fore autem ut omnes, quoniam senatus consultum nossent, intellegerent me regi, si opus esset, ex auctoritate vestra praesidio futurum. 8. Ita confirmato illo ex eo loco castra movi, iter in Ciliciam facere institui: quum hac opinione e Cappadocia discederem, ut consilio vestro, casu incredibili ac paene divino regem, quem vos honorificentissime appellassetis nullo postulante

quemque meae fidei commendassetis et cuius salutem magnae vobis curae esse decressetis, meus adventus praesentibus insidiis liberarit. Quod ad vos a me scribi non alienum putavi, ut intellexeretis ex iis, quae paene acciderunt, vos multo ante, ne ea acciderent, providisse, eoque vos studiosius feci certiores, quod in rege Ariobarzane ea mihi signa videor virtutis, ingenii, fidei benevolentiaeque erga vos perspexisse, ut non sine causa tantam curam in eius vos salutem diligentiamque videamini contulisse.

III.

M. Cicero scribit de belli Parthici rumore et quam ob rem publice non scripserit rationem reddit, a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. M. CATONI.

1. Quum ad me legati missi ab Antiocho Commageno venissent in castra ad Iconium a. d. iii. Non. Septembres itque mihi nuntiassent regis Parthorum filium, quocum esset nupta regis Armeniorum soror, ad Euphratem cum maximis Parthorum copiis multarumque praeterea gentium magna manu venisse Euphratemque iam transire coepisse dicique Armenium regem in Cappadociam impetum esse facturum, putavi pro nostra necessitudine me hoc ad te scribere oportere. 2. Publice propter duas causas nihil scripsi, quod et ipsum Commagenum legati dicebant ad senatum statim nuntios litterasque misisse et existimabam M. Bibulum procos., qui circiter Idus Sextiles ab Epheso in Syriam navibus profectus erat, quod secundos ventos habuisset, iam in provinciam suam pervenisse, cuius litteris omnia certiora perlatoque ad senatum putabam. Mihi, ut in eius modi re tantoque bello, maximae curae est ut, quae copiis et opibus tenere vix possumus, ea mansuetudine et continentia nostra, sociorum fidelitate tueamur. Tu velim, ut consuisti, nos absentes diligas et defendas.

IV.

M. Cicero res a se in provincia gestas exponit ordine et a M. Catone petit, ut in senatu sibi supplicationes decernendas curet. Scripta epistola est a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CATONI.

1. Summa tua auctoritas fecit meumque perpetuum de

tua singulari virtute iudicium, ut magni mea interesse putarem et res eas, quas gessissem, tibi notas esse et non ignorari a te qua aequitate et continentia tuerer socios provinciamque administrarem. Iis enim a te cognitis arbitrabar facilius me tibi quae vellem probaturum. 2. Quum in provinciam pridie Kal. Sext. venissem et propter anni tempus ad exercitum mihi confestim esse eundum viderem, biduum Laodiceae fui, deinde Apameae quadriduum, triduum Synnadis, totidem dies Philomelii. Quibus in oppidis quum magni conventus fuissent, multas civitates acerbissimis tributis et gravissimis usuris et falso aere alieno liberavi. Quumque ante adventum meum seditione quadam exercitus esset dissipatus, quinque cohortes sine legato, sine tribuno militum, denique etiam sine centurione ullo apud Philomelium consedissem, reliquus exercitus esset in Lyeaonia, M. Amelio legato imperavi, ut eas quinque cohortes ad reliquum exercitum duceret coactoque in unum [locum] exercitu castra in Lyeaonia apud Iconium faceret. 3. Quod quum ab illo diligenter esset actum, ego in castra a. d. vii. Kal. Septembr. veni, quum interea superioribus diebus ex senatus consulto et evocatorum firmam manum et equitatum sane idoneum et populorum liberorum regumque sociorum auxilia voluntaria comparavissem. Interim quum exercitu lustrato iter in Ciliciam facere coepissem Kal. Septembr., legati a rege Commageno ad me missi pertumultuose, neque tamen non vere, Parthos in Syriam transisse nuntiaverunt. 4. Quo audito vehementer sum commotus quum de Syria tum de mea provincia, de reliqua denique Asia. Itaque exercitum mihi ducendum per Cappadociae regionem eam, quae Ciliciam attingeret, putavi. Nam si me in Ciliciam demissem, Ciliciam quidem ipsam propter montis Amanii naturam facile tenuissem — duo sunt enim aditus in Ciliciam ex Syria, quorum uterque parvis praesidiis propter angustias intercludi potest, nec est quidquam Cilicia contra Syriam munitius — sed me Cappadocia movebat, quae patet a Syria regesque habet finitimos, qui, etiam si sunt clam amici nobis, tamen aperte Parthis inimici esse non audent. Itaque in Cappadocia extrema non longe a Tauro apud oppidum Cybistra castra feci,

ut et Ciliciam tuerer et Cappadociam tenens nova finitimorum consilia impedirem. 5. Interea in hoc tanto motu tantaque expectatione maximi belli rex Deiotarus, cui non sine causa plurimum semper et meo et tuo et senatus iudicio tributum est, vir quum benevolentia et fide erga populum Romanum singulari tum praestanti magnitudine et animi et consilii, legatos ad me misit se cum omnibus suis copiis in mea castra esse venturum. Cuius ego studio officioque commotus egi ei per litteras gratias, idque ut maturaret, hortatus sum. 6. Quum autem ad Cybistra propter rationem belli quinque dies essem moratus, regem Ariobarzanem, cuius salutem a senatu te auctore commendatam habebam, praesentibus insidiis nec opinantem liberavi, neque solum ei salutem fui, sed etiam curavi ut cum auctoritate regnaret. Metram et eum, quem tu mihi diligenter commendaras, Athenaeum, importunitate Athenaidis exsilio multatos, in maxima apud regem auctoritate gratiaque constilui. Quumque magnum bellum in Cappadocia concitaretur, si sacerdos armis se, quod facturus putabatur, defenderet, adolescens et equitatu et peditatu et pecunia paratus, expositus iis, qui novari aliquid volebant, perfecit, ut e regno ille discederet rexque sine tumultu ac sine armis omni auctoritate aulae communita regnum cum dignitate obtineret. 7. Interea cognovi multorum litteris atque nuntiis magnas Parthorum copias et Arabum ad oppidum Antiocheam accessisse magnumque eorum equitatum, qui in Ciliciam transisset, ab equitum meorum turmis et a cohorte praetoria, quae erat Epiphaneae praesidii causa, occisione occisum. Qua re quum viderem a Cappadocia Parthorum copias aversas non longe a finibus esse Ciliciae, quam potui maximis itineribus ad Amanum exercitum duxi. Quo ut veni, hostem ab Antiochea recessisse, Bibulum Antiocheae esse cognovi: Deiotarum confestim iam ad me venientem cum magno et firmo equitatu et peditatu et cum omnibus suis copiis certiosem feci non videri esse causam cur abesset a regno, meque ad eum, si quid novi forte accidisset, statim litteras nuntiosque missurum esse. 8. Quumque eo animo venissem, ut utrique provinciae, si ita tempus ferret, subvenirem, tum id, quod iam ante statueram vehe-

menter interesse utriusque provinciae, pacare Amanum et perpetuum hostem ex eo monte tollere, agere perrexi. Quumque me discedere ab eo monte simulassem et alias partes Ciliciae petere abessemque ab Amanum iter unius diei et castra apud Epiphaneam fecissem, a. d. III. Idus Octobres, quum advesperasceret, expedito exercitu ita noctu iter feci, ut a. d. III. Idus Octobres, quum lucisceret, in Amanum ascenderem, distributisque cohortibus et auxiliis, quum aliis Q. frater legatus mecum simul, aliis C. Pomptinus legatus, reliquis M. Anneius et L. Tullius legati praecessent, plerosque nec opinantes oppressimus, qui occisi captique sunt, interclusi fuga. Eranam autem, quae fuit non vici instar, sed urbis, quod erat Amani caput, itemque Sepyram et Commorim, acriter et diu repugnantibus . . . . ., Pomptino illam partem Amani tenente, ex antelucano tempore usque ad horam diei decimam, magna multitudine hostium occisa, cepimus castellaque vi capta complura incendimus. 9. His rebus ita gestis castra in radicibus Amani habuimus apud Aras Alexandri quadriduum, et in reliquiis Amani delendis agrisque vastandis, quae pars eius montis meae provinciae est, id tempus omne consumpsimus. 10. Confectis his rebus ad oppidum Eleutherocilicum Pindenissum exercitum adduxi: quod quum esset altissimo et munitissimo loco ab iisque incoleretur, qui ne regibus quidem umquam paruissent, quum et fugitivos reciperent et Parthorum adventum acerrime exspectarent, ad existimationem imperii pertinere arbitratus sum comprimere eorum audaciam, quo facilius etiam ceterorum animi, qui alieni essent ab imperio nostro, frangerentur. Vallo et fossa circumdedi, sex castellis castrisque maximis saepsi, aggere, vineis, turribus oppugnavi, ususque tormentis multis, multis sagittariis, magno labore meo, sine ulla molestia sumptu sociorum, septimo quinquagesimo die rem confeci, ut omnibus partibus urbis disturbatis aut incensis compulsi in potestatem meam pervenirent. His erant finitimi pari scelere et audacia Tibarani: ab iis Pindenisso capto obsides accepi: exercitum in hiberna dimisi. Q. fratrem negotio praeposui, ut in vicis aut captis aut male pacatis exercitus collocaretur. 11. Nunc velim sic tibi per-

suadeas, si de iis rebus ad senatum relatum sit, me existimatum summam mihi laudem tributam, si tu honorem meum sententia tua comprobaris. Idque, etsi talibus de rebus gravissimos homines et rogare solere et rogari scio, tamen admonendum potius te a me quam rogandum puto. Tu es enim is, qui me tuis sententiis saepissime ornasti, qui oratione, qui praedicatione, qui summis laudibus in senatu, in contionibus ad caelum extulisti, cuius ego semper tanta esse verborum pondera putavi, ut uno verbo tuo cum mea laude coniuncto omnia adsequi me arbitrarer. Te denique memini, quum cuidam clarissimo atque optimo viro supplicationem non decerneres, dicere te decreturum, si referretur ob eas res, quas is consul in urbe gessisset. Tu idem mihi supplicationem decrevisti togato, non ut multis, re publica bene gesta, sed, ut nemini, re publica conservata. 12. Mitto quod invidiam, quod pericula, quod omnes meas tempestates et subieris et multo etiam magis, si per me licuisset, subire paratissimus fueris, quod denique inimicum meum tuum inimicum putaris: cuius etiam interitum, ut facile intellegerem mihi quantum tribueres Milonis causa in senatu defendenda approbaris. A me autem haec sunt profecta, quae ego in beneficii loco non pono, sed in veri testimonii atque indicii, ut praestantissimas tuas virtutes non tacitus admirarer — quis enim in te id non facit? —, sed in omnibus orationibus, sententiis dicendis, causis agendis, omnibus scriptis, Graecis Latinis, omni denique varietate litterarum mearum, te non modo iis, quos vidissemus, sed iis, de quibus audissemus, omnibus anteferram. 13. Quaeres fortasse quid sit quod ego hoc nescio quid gratulationis et honoris a senatu tanti aestimem. Agam iam tecum familiariter, ut est et studiis et officiis nostris mutuis et summa amicitia dignum et necessitudine etiam paterna. Si quisquam fuit unquam remotus et natura et magis etiam, ut mihi quidem sentire videor, ratione atque doctrina ab inani laude et sermonibus vulgi, ego profecto is sum. Testis est consulatus meus, in quo, sicut in reliqua vita, fateor ea me studiose secutum, ex quibus vera gloria nasci posset, ipsam quidem gloriam per se numquam putavi expetendam. Itaque et provinciam

ornatam et spem non dubiam triumpho neglexi: sacerdotium denique, quum — quem ad modum te existimare arbitror —, non difficillime consequi possem, non appetivi. Idem post iniuriam acceptam, — quam tu rei publicae calamitatem semper appellas, meam non modo non calamitatem, sed etiam gloriam —, studui quam ornatissima senatus populi-que Romani de me iudicia intercedere. Itaque et augur postea fieri volui, quod antea neglexeram, et eum honorem, qui a senatu tribui rebus bellicis solet, neglectum a me olim, nunc mihi expetendum puto. 14. Huic meae voluntati, in qua inest aliqua vis desiderii ad sanandum vulnus iniuriae, ut faveas adiutorque sis, quod paulo ante me negaram rogaturum, vehementer te rogo, sed ita, si non ieiunum hoc nescio quid, quod ego gessi, et contemnendum videbitur, sed tale atque tantum, ut multi nequaquam paribus rebus honores summos a senatu consecuti sint. Equidem etiam illud mihi animum advertisse videor — scis enim quam attente te audire soleam —, te non tam res gestas quam mores, instituta atque vitam imperatorum spectare solere in habendis aut non habendis honoribus. Quod si in mea causa considerabis, reperies me exercitu imbecillo contra metum maximi belli firmissimum praesidium habuisse aequitatem et continentiam. His ego subsidiis ea sum consecutus, quae nullis legionibus consequi potuissem, ut ex alienissimis sociis amicissimos, ex infidelissimis firmissimos redderem animosque novarum rerum expectatione suspensos ad veteris imperii benevolentiam traducerem. 15. Sed nimis haec multa de me, praesertim ad te, a quo uno omnium sociorum querellae audiuntur: cognosces ex iis, qui meis institutis se recreatos putant, quumque omnes uno prope consensu de me apud te ea, quae mihi optatissima sunt, praedicabunt, tum duae maximae clientelae tuae, Cyprus insula et Cappadociae regnum, tecum de me loquentur: puto etiam regem Deiotarum, qui uni tibi est maxime necessarius. Quae si etiam maiora sunt et in omnibus saeculis pauciores viri reperti sunt qui suas cupiditates quam qui hostium copias vincerent, est profecto tuum, quum ad res bellicas haec, quae rariora et difficiliora sunt, genera virtutis adiunxeris, ipsas

etiam illas res gestas iustiores esse et maiores putare. 16. Extremum illud est, ut quasi diffidens rogationi meae philosophiam ad te adlegem, qua nec mihi carior ulla unquam res in vita fuit nec hominum generi maius a deis munus ullum est datum. Haec igitur, quae mihi tecum communis est, societas studiorum atque artium nostrarum, quibus a pueritia dediti ac devincti soli prope modum nos philosophiam veram illam et antiquam, quae quibusdam otii esse ac desidiae videtur, in forum atque in rem publicam atque in ipsam acriam paene deduximus, tecum agit de mea laude, cui negari a Catone fas esse non puto. Quam ob rem tibi sic persuadeas velim, si mihi tua sententia tributus honos ex meis litteris fuerit, me sic existimaturum, quum auctoritate tua tum benevolentia erga me mihi quod maxime cupierim contigisse.

V.

M. Cato rationem reddit, quam ob rem ipse supplicationem Ciceroni non decreverit, decretam gaudet, se autem scribit honorificentius de Cicerone sensisse quam eos, qui decrevissent supplicationem. Scriptae sunt litterae a. u. c. 704.

M. CATO S. D. M. CICERONI IMP.

1. Quod et res publica me et nostra amicitia hortatur, libenter facio, ut tuam virtutem, innocentiam, diligentiam cognitam in maximis rebus domi togati, armati foris pari industria administrare gaudeam. Itaque quod pro meo iudicio facere potui, ut innocentia consilioque tuo defensam provinciam, servatum Ariobarzanis cum ipso rege regnum, sociorum revocatam ad studium imperii nostri voluntatem sententia mea et decreto laudarem, feci. 2. Supplicationem decretam, si tu, qua in re nihil fortuito, sed summa tua ratione et continentia rei publicae provisum est, dis immortalibus gratulari nos quam tibi referre acceptum mavis, gaudeo. Quod si triumphus praerogativam putas supplicationem et idcirco casum potius quam te laudari mavis, neque supplicationem sequitur semper triumphus et triumpho multo clarior est senatum iudicare potius mansuetudine et innocentia imperatoris provinciam quam vi militum aut benignitate deorum retentam atque conservatam esse: quod ego mea

sententia censebam. 3. Atque haec ego idcirco ad te contra consuetudinem meam pluribus scripsi, ut, quod maxime volo, existimes me laborare ut tibi persuadeam me et voluisse de tua maiestate, quod amplissimum sim arbitratus et quod tu maluisti factum esse gaudere. Vale et nos dilige et instituto itinere severitatem diligentiamque sociis et rei publicae praesta.

VI.

M. Cicero magnam se ex M. Catonis laudatione voluptatem percepisse profitetur, petitque, si favere noluerit in adipiscendo triumpho, saltem, ut, si adipiscatur, gaudeat. Scripta epistola est a. u. c. 704.

M. CICERO S. D. M. CATONI.

1. *Laetus sum laudari me*, inquit Hector, opinor apud Naevium, *abs te, pater, a laudato viro*. Ea est enim profecto iucunda laus, quae ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt. Ego vero vel gratulatione litterarum tuarum vel testimoniis sententiae dictae nihil est quod me non adsecutum putem. Idque mihi quum amplissimum tum gratissimum est, te libenter amicitiae dedisse quod liquido veritati dares. Et si non modo omnes, verum etiam multi Catones essent in civitate nostra, in qua unum exstitisse mirabile est, quem ego curram aut quam lauream cum tua laudatione conferrem? Nam ad meum sensum et ad illud sincerum ac subtile iudicium nihil potest esse laudabilius quam ea tua oratio, quae est ad me perscripta a meis necessariis. 2. Sed causam meae voluntatis, non enim dicam cupiditatis, exposui tibi superioribus litteris: quae etiam si parum iusta tibi visa est, hanc tamen habet rationem, non ut nimis concupiscendus honos, sed tamen, si deferatur a senatu, minime aspernandus esse videatur. Spero autem illum ordinem pro meis ob rem publicam susceptis laboribus me non indignum honore, usitato praesertim, existimaturum. Quod si ita erit, tantum ex te peto, quod amicissime scribis, ut quum tuo iudicio quod amplissimum esse arbitraris mihi tribueris, si id, quod malueris, acciderit, gaudeas. Sic enim fecisse te et sensisse et scripsisse video, resque ipsa declarat tibi illum honorem nostrum supplicationis iucundum fuisse, quod scri-

bendo adfuisti. Haec enim senatus consulta non ignoro ab amicissimis eius, *de* cuius honore agitur, scribi solere. Ego, ut spero, te propediem videbo, atque utinam re publica meliore quam timeo!

VII.

M. Cicero C. Marcello patrueli, quod consul designatus erat, gratulatur eique suam dignitatem commendat, a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. C. MARCELLO COS. DESIG.

Maxima sum laetitia adfectus, quum audivi consulem te factum esse, eumque honorem tibi deos fortunare volo atque a te pro tua parentisque tui dignitate administrari. Nam quum te semper amavi dilexique tum mei amantissimum cognovi in omni varietate rerum mearum, tum patris tui pluribus beneficiis vel defensus tristibus temporibus vel ornatus secundis et sum totus vester et esse debeo, quum praesertim matris tuae, gravissimae atque optimae feminae, maiora erga salutem dignitatemque meam studia, quam erant a muliere postulanda, perspexerim. Quapropter a te peto in maiorem modum, ut me absentem diligas atque defendas.

VIII.

M. Cicero C. Marcello auguri de M. filii consulatu gratulatur, ab eoque petit ut se absentem defendat, a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. C. MARCELLO COLLEGAE.

Marcellum tuum consulem factum teque ea laetitia adfectum esse, quam maxime optasti, mirandum in modum gaudeo, idque quum ipsius causa tum quod te omnibus secundissimis rebus dignissimum iudico, cuius erga me singularem benevolentiam vel in labore meo vel in honore perspexi, totam denique domum vestram vel salutis vel dignitatis meae studiosissimam cupidissimamque cognovi. Qua re gratum mihi feceris, si uxori tuae Iuniae, gravissimae atque optimae feminae, meis verbis eris gratulatus. A te id, quod consuesti, peto, me absentem diligas atque defendas.

IX.

M. Cicero M. Marcello gratulatur de fratris patruelis consulatu ac petit ab eo, ne provincia sibi prorogetur, a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. M. MARCELLO COS.

1. Te et pietatis in tuos et animi in rem publicam et clarissimi atque optimi consulatus C. Marcello consule facti fructum cepisse vehementer gaudeo. Non dubito quid praesentes sentiant: nos quidem longinqui et a te ipso missi in ultimas gentes ad caelum mehercule tollimus verissimis ac iustissimis laudibus. Nam quum te a pueritia tua unice dilexerim tuque me in omni genere semper amplissimum esse et volueris et iudicaris, tum hoc vel tuo facto vel populi Romani de te iudicio multo acrius vehementiusque diligo, maximaque laetitia adficio, quum ab hominibus prudentissimis virisque optimis, omnibus dictis factis, studiis institutis vel me tui similem esse audio vel te mei. 2. Unum vero si addis ad praeclarissimas res consulatus tui, ut aut mihi succedat quam primum aliquis aut ne quid accedat temporis ad id, quod tu mihi et senatus consulto et lege finisti, omnia me per te consecutum putabo. Cura ut valeas et me absentem diligas atque defendas. 3. Quae mihi de Parthis nuntiata sunt, quia non putabam a me etiam nunc scribenda esse publice, propterea ne pro familiaritate quidem nostra volui ad te scribere, ne, quum ad consulem scripsissem, publice viderer scripsisse.

X.

M. Cicero C. Marcello cos. existimationem suam in decernenda supplicatione diligenter commendat, a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. C. MARCELLO C. F. COS.

1. Quoniam id accidit, quod mihi maxime fuit optatum, ut omnium Marcellorum, Marcellinorum etiam — mirificus enim generis ac nominis vestri fuit erga me semper animus — quoniam ergo ita accidit, ut omnium vestrum studio tuus consulatus satis facere posset, in quem meae res gestae lausque et honos earum potissimum incideret, peto a te id, quod facillimum factu est, non aspernante, ut confido, se-

natu, ut quam honorificentissimum senatus consultum litteris meis recitatis faciendum cures. 2. Si mihi tecum minus esset quam est cum tuis omnibus, adlegarem ad te illos, a quibus intellegis me praecipue diligi. Patris tui beneficia in me sunt amplissima: neque enim saluti meae neque honori amior quisquam dici potest. Frater tuus quanti me faciat semperque fecerit esse hominem qui ignoret arbitror neminem. Domus tua denique tota me semper omnibus summis officiis prosecuta est. Neque vero tu in me diligendo cuiquam concessisti tuorum. Qua re a te peto in maiorem modum, ut me per te quam ornatissimum velis esse meamque et in supplicatione decernenda et in ceteris rebus existimationem satis tibi esse commendatam putes.

XI.

M. Cicero C. Marcello cos. gratias de supplicatione sibi decreta agit et propediem ad urbem se fore significat, a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. C. MARCELLO COS.

1. Quanta curae tibi meus honos fuerit et quam idem exstiteris consul in me ornando et amplificando, qui fueras semper cum parentibus tuis et cum tota domo, etsi res ipsa loquebatur, cognovi tamen ex meorum omnium litteris. Itaque nihil est tantum quod ego non tua causa debeam facturumque sim studiose ac libenter. 2. Nam magni interest cui debeas: debere autem nemini malui quam tibi, cui me quum studia communia, beneficia paterna tuaque iam ante coniunxerant, tum accedit mea quidem sententia maximum vinculum, quod ita rem publicam geris atque gessisti, qua mihi carius nihil est, ut quantum tibi omnes boni debeant quo minus tantumdem ego unus debeam non recusem. Quam ob rem tibi velim si sint exitus, quos mereris et quos fore confido. Ego, si me navigatio non morabitur, quae incurrebat in ipsos etesias, propediem te, ut spero, videbo.

XII.

M. Cicero gratulatur L. Paulo de consulatu et ne sibi provincia prorogetur rogat, a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. L. PAULO COS. DESIG.

1. Etsi mihi numquam fuit dubium quin te populus Ro-

manus pro tuis summis in rem publicam meritis et pro amplissima familiae dignitate, summo studio, cunctis suffragiis consullem facturus esset, tamen incredibili laetitia sum affectus, quum id mihi nuntiatum est, eumque honorem tibi deos fortunare volo a teque ex tua maiorumque tuorum dignitate administrari. 2. Atque utinam praesens illum diem mihi optatissimum videre potuissem proque tuis amplissimis erga me studiis atque beneficiis tibi operam meam studiumque navare! Quam mihi facultatem quoniam hic nec opinatus et improvisus provinciae casus eripuit, tamen, ut te consullem rem publicam pro tua dignitate gerentem videre possim, magno opere a te peto ut operam des, efficias ne quid mihi fiat iniuriae neve quid temporis ad meum annum minus accedat. Quod si feceris, magnus ad tua pristina erga me studia cumulus accedet.

XIII.

M. Cicero a L. Paulo cos. petit, ut supplicationes sibi decernat, omninoque suam existimationem commendat, a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. L. PAULO COS.

1. Maxime mihi fuit optatum Romae esse tecum multas ob causas, sed praecipue, ut et in petendo et in gerendo consulatu meum tibi debitum studium perspicere posses. Ac petitionis quidem tuae ratio mihi semper fuit explorata, sed tamen navare operam volebam. In consulatu vero cupio equidem te minus habere negotii, sed moleste fero me consulem tantum studium adolescentis perspexisse, te meum, quum id aetatis sim, perspicere non posse. 2. Sed ita fato nescio quo contigisse arbitror, ut tibi ad me ornandum semper detur facultas, mihi ad remunerandum nihil suppetat praeter voluntatem. Ornasti consulatum, ornasti redditum meum. Incidit meum tempus rerum gerendarum in ipsum consulatum tuum. Itaque quum et tua summa amplitudo et dignitas et meus magnus honos magnaque existimatio postulare videatur, ut a te plurimis verbis contendam ac petam, ut quam honorificentissimum senatus consultum de meis rebus gestis faciendum cures, non audeo vehementer a te

contendere, ne aut ipse tuae perpetuae consuetudinis erga me oblitus esse videar aut te oblitum putem. 3. Qua re, ut te velle arbitror, ita faciam, atque ab eo, quem omnes gentes sciunt de me optime meritum, breviter petam. Si alii consules essent, ad te potissimum, Paulle, mitterem, ut eos mihi quam amicissimos redderes. Nunc, quum tua summa potestas summaque auctoritas notaque omnibus nostra necessitudo sit, vehementer te rogo, ut et quam honorificentissime cures decernendum de meis rebus gestis et quam celerrime. Dignas res esse honore et gratulatione cognosces ex iis litteris, quas ad te et collegam et senatum publice misi: omniumque mearum reliquarum rerum maximeque existimationis meae procuracionem susceptam velim habeas. In primisque tibi curae sit, quod abs te superioribus quoque litteris petivi, ne mihi tempus prorogetur. Cupio te consulem videre omniaque, quae spero, quum absens tum etiam praesens te consule adsequi.

XIV.

M. Cicero C. Cassio Fadium commendanti se etiam hominis ipsius causa satis facturum pollicetur: sibi non contigisse dolet ut eum e provincia redeuntem videret: rogat ut operam det ne sibi tempus provinciae prorogetur. Scripsit a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. C. CASSIO PRO Q.

1. M. Fadium quod mihi amicum tua commendatione das, nullum in eo facio quaestum. Multi enim anni sunt, quum ille in aere meo est et a me diligitur propter summam suam humanitatem et observantiam. Sed tamen, quod ab eo egregie te diligi sensi, multo amicior ei sum factus. Itaque quamquam profecerunt litterae tuae, tamen aliquanto plus commendationis apud me habuit animus ipsius erga te mihi perspectus et cognitus. 2. Sed de Fadio faciemus studiose quae rogas; tu multis de causis vellem me convenire potuisses: primum ut te, quem iam diu plurimi facio, tanto intervallo viderem, deinde ut tibi, quod feci per litteras, possem praesens gratulari, tum ut, quibus de rebus vellemus, tu tuis, ego meis inter nos communicarem, postremo ut amicitia nostra, quae summis officiis ab utroque culta est, sed

longis intervallis temporum interruptam consuetudinem habuit, confirmaretur vehementius. 3. Id quoniam non accidit, utemur bono litterarum et eadem fere absentes, quae, si coram essemus, consequemur. Unus scilicet animi fructus, qui in te videndo est, percipi litteris non potest: alter gratulationis, est is quidem exillor, quam si tibi te ipsum intuens gratularer, sed tamen et feci antea et facio nunc tibi quum pro rerum magnitudine, quas gessisti, tum pro opportunitate temporis gratulor, quod te de provincia decedentem summa laus et summa gratia provinciae prosecuta est. 4. Tertium est ut id, quod de nostris rebus coram communicassemus inter nos, conficiamus idem litteris. Ego ceterarum rerum causa tibi Romam properandum magno opere censeo. Nam et ea, quae reliqui, tranquilla de te erant et haec tua recenti victoria tanta clarum tuum adventum fore intellego. Sed si quae sunt onera tuorum, si tanta sunt, ut ea sustinere possis, propera: nihil tibi erit lautius, nihil gloriosius: sin maiora, considera ne in alienissimum tempus cadat adventus tuus. Huius rei totum consilium tuum est: tu enim scis quid sustinere possis. Si potes, laudabile atque populare est: sin plane non potes, absens hominum sermones facilius sustinebis. 5. De me autem idem tecum his ago litteris, quod superioribus egi, ut omnes tuos nervos in eo contendas, ne quid mihi ad hanc provinciam, quam et senatus et populus annum esse voluit, temporis prorogetur. Hoc a te ita contendo, ut in eo fortunas meas positas putem. Habes Paullum nostrum nostri cupidissimum: est Curio, est Furnius. Sic velim enitare, quasi in eo sint mihi omnia. 6. Extremum illud est de iis, quae proposueram, confirmatio nostrae amicitiae, de qua pluribus verbis nihil opus est. Tu puer me appetisti, ego autem semper ornamento te mihi fore daxi. Fuisti etiam praesidio tristissimis meis temporibus. Accessit post tuum discessum familiaritas mihi cum Bruto tuo maxima. Itaque in vestro ingenio et industria mihi plurimum et suavitatis et dignitatis constitutum puto. Id tu ut tuo studio confirmes, te vehementer rogo litterasque ad me et continuo mittas et, quum Romam veneris, quam saepissime.

XV.

M. Cicero consilium suum a bello discedendi demonstrat, Caesaris clementiam laudat, quid C. Cassio agendum videatur interrogat. Scripta epistola est a. u. c. 707.

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

1. Etsi uterque nostrum spe pacis et odio civilis sanguinis abesse a belli pertinacia voluit, tamen, quoniam eius consilii princeps ego fuisse videor, plus fortasse tibi praestare ipse debeo quam a te expectare. Etsi, ut saepe soleo mecum recordari, sermo familiaris meus tecum et item mecum tuus adduxit utrumque nostrum ad id consilium, ut uno proelio putarem si non totam causam, at certe nostrum iudicium definiri convenire. Neque quisquam hanc nostram sententiam vere umquam reprehendit praeter eos, qui arbitrantur melius esse deleri omnino rem publicam quam imminutam et debilitatam manere. Ego autem ex interitu eius nullam spem scilicet mihi proponebam, ex reliquiis magnam. 2. Sed ea sunt consecuta, ut magis mirum sit accidere illa potuisse quam nos non vidisse ea futura nec, homines quum essemus, divinare potuisse. Equidem fateor meam coniecturam hanc fuisse, ut illo quasi quodam fatali proelio facto et victores communi saluti consuli vellent et victi suae, utrumque autem propositum esse arbitrarer in celeritate victoris. Quae si fuisset, eandem clementiam experta esset Africa quam cognovit Asia, quam etiam Achaia, te, ut opinor, ipso legato ac deprecatore. Amisissis autem temporibus, quae plurimum valent, praesertim in bellis civilibus, interpositus annus alios induxit, ut victoriam sperarent, alios, ut ipsum vinci contemnerent. Atque horum malorum omnium culpam fortuna sustinet. Quis enim aut Alexandrini belli tantam moram huic bello adiunctum iri aut nescio quem istum Pharnacem Asiae terrorem illaturum putaret? 3. Nos tamen in consilio pari casu dissimili usi sumus. Tu enim eam partem petisti, ut et consiliis interesses et, quod maxime curam levat, futura animo prospicere posses. Ego, qui festinavi, ut Caesarem in Italia viderem — sic enim arbitrabamur — eumque multis honestissimis viris con-

servatis redeuntem, ad pacem currentem, ut aiunt, incitarem, ab illo longissime et absun et afui. Versor autem in gemitu Italiae et in urbis miseris querellis, quibus aliquid opis fortasse ego pro mea, tu pro tua, pro sua quisque parte ferre potuisset, si auctor adfuisset. 4. Qua re velim pro tua perpetua erga me benevolentia scribas ad me quid videas, quid sentias, quid expectandum, quid agendum nobis existimes. Magni erunt mihi tuae litterae, atque utinam primis illis, quas Luceria miseris, paruissem! sine ulla enim molestia dignitatem meam retinuissem.

XVI.

M. Cicero ridet opiniones Epicureorum et ipsum Cassium disciplinae Epicureae studiosum. Scripta epistola est a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

1. Puto te iam suppedere, quum haec tertia iam epistola ante te oppresserit quam tu scidam aut litteram. Sed non urgeo: longiores enim expectabo vel potius exigam. Ego si semper haberem cui darem, vel ternas in hora darem. Fit enim nescio qui ut quasi coram adesse videare, quum scribo aliquid ad te, neque id κατ' εἰδῶλον φαντασίας, ut dicunt tui amici novi, qui putant etiam διανοητικὰς φαντασίας spectris Catianis excitari. Nam, ne te fugiat, Catius Insuper, Epicureus, qui nuper est mortuus, quae ille Gargettius et iam ante Democritus εἰδῶλα, hic spectra nominat. 2. His autem spectris etiam si oculi possent ferri, quod + velis ipsa currunt, animus qui possit ego non video. Doceas tu me oportebit, quum salvus veneris, in meane potestate sit spectrum tuum, ut, simul ac mihi collibitum sit de te cogitare, illud occurrat, neque solum de te, qui mihi haeres in medullis, sed, si insulam Britanniam coepero cogitare, eius εἰδῶλον mihi advolabit ad pectus? 3. Sed haec posterius. Tempto enim te quo animo accipias. Si enim stomachabere et moleste feres, plura dicemus postulabimusque, ex qua αἰρέσει VI HOMINIBUS ARMATIS deiectus sis, in eam restituare. In hoc interdicto non solet addi IN HOC ANNO. Qua re si iam biennium aut triennium est, quum vir-

tui nuntium remisisti delentis illecebris voluptatis, in integro res nobis erit. Quamquam quicum loquor? cum uno fortissimo viro, qui, postea quam forum attigisti, nihil fecisti nisi plenissimum amplissimae dignitatis. In ista ipsa *ἀφρέσει* metuo ne plus nervorum sit quam ego putarim, si modo eam tu probas. Qui id tibi in mentem venit? inquires. Quia nihil habebam aliud quod scriberem. De re publica enim nihil scribere possum: nec enim quod sentio libet scribere.

XVII.

M. Cicero queritur de tabellariis: narrat de P. Sullae morte, de bello Hispaniensi, de Pansae protectione in provinciam: Cassii consilium probat Brundisinae mansionis: litteras mutuas poscit. Scripta est epistola a. u. c. 709.

M. CICERO C. CASSIO S.

1. Praeposteros habes tabellarios, etsi me quidem non offendunt. Sed tamen, quum a me discedunt, flagitant litteras: quum ad me veniunt, nullas adferunt. Atque id ipsum facerent commodius, si mihi aliquid spatii ad scribendum darent, sed petasati veniunt, comites ad portam exspectare dicunt. Ergo ignoscas: alteras habebis has breves, sed exspecta *πάντα πρὸ πάντων*. Etsi quid ego me tibi purgo, quum tui ad me inanes veniant, ad te cum epistolis revertantur? 2. Nos hic — tamen ad te scribam aliquid — Sullam patrem mortuum habebamus: alii a latronibus, alii cruditate dicebant: populus non curabat: combustum enim esse constabat. Hoc tu pro tua sapientia feres aequo animo: quamquam *πρόσωπον πόλεως* amisimus. Caesarem putabant moleste laturum, verentem ne hasta refrixisset. Mindius Marcellus et Attius pigmentarius valde gaudebant se adversarium perdidisse. 3. De Hispania novi nihil, sed exspectatio valde magna: rumores tristiores, sed *ἀδέσποτοι*. Pansa noster paludatus a. d. iii. Kalend. [Jan.] profectus est, ut quisvis intellegere posset id, quod tu nuper dubitare coepisti, *τὸ καλὸν δι' αὐτὸ ἀίρετόν* esse. Nam quod multos miseris levavit et quod se in his malis hominem praebuit, mirabilis eum virorum bonorum benevolentia prosecuta est. 4. Tu quod adhuc Brundisii moratus es, valde probo et gaudeo,

et mehercule puto te sapienter facturum, si *ἀκινόσπουδος* fueris. Nobis quidem, qui te amamus, erit gratum. Et, amabo te, quum dabis posthac aliquid domum litterarum, mei memineris. Ego numquam quemquam ad te, quum sciam, sine meis litteris ire patiar. Vale.

XVIII.

M. Cicero excusat brevitatem litterarum: tristitiam temporum accusat, nihil ex Hispania adferri significat. Scripsit a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

1. Longior epistola fuisset, nisi eo ipso tempore petita esset a me, quum iam iretur ad te: longior autem, si *φλύαρον* aliquem habuissem: nam *σπουδάσειν* sine periculo vix possumus. Ridere igitur, inquires, possumus. Non mehercule facillime. Verum tamen aliam aberrationem a molestiis nullam habemus. Ubi igitur, inquires, philosophia? Tua quidem in culina, mea in orchestra est: pudet enim servire. Itaque facio me alias res agere, ne convitium Platonis audiam. 2. De Hispania nihil adhuc certi, nihil omnino novi. Te abesse mea causa moleste fero, tua gaudeo. Sed flagitat tabellarius. Valebis igitur meque, ut a puero fecisti, amabis.

XIX.

C. Cassius respondet duabus Ciceronis epistolis huius libri decimae septimae et undevicesimae: Epicureos laudat a virtutis studio: C. Caesarem cupit vincere cognita eius clementia. Scripsit a. u. c. 709.

C. CASSIUS S. D. M. CICERONI.

1. S. V. B. Non mehercule in hac mea peregrinatione quidquam libentius facio quam scribo ad te: videor enim cum praesente loqui et iocari. Nec tamen hoc usu venit propter spectra Caliana: pro quo tibi proxima epistola tot rusticos Stoicos regeram, ut Catium Athenis natum esse dicas. 2. Pansam nostrum secunda voluntate hominum paludatum ex urbe exisse quum ipsius causa gaudeo tum mehercule etiam omnium nostrorum. Spero enim homines intellecturos quanto sit omnibus odio crudelitas et quanto amori probitas et clementia, atque ea, quae maxime mali petant et concu-

piscant, ad bonos pervenire. Difficile est enim persuadere hominibus τὸ καλὸν δι' αὐτὸ ἀρετὸν esse: ἡδονὴν vero et ἀναραξίαν virtute, iustitia, τῷ καλῷ parari et verum et probabile est. Ipse enim Epicurus, a quo omnes Catii et Amalfinii, mali verborum interpretes, proficiscuntur, dicit: οὐκ ἔστιν ἡδέως ἀνευ τοῦ καλοῦ καὶ δικαίως ζῆν. 3. Itaque et Pansa, qui ἡδονὴν sequitur, virtutem relinet et ii, qui a vobis φιλήθοιοι vocantur, sunt φιλόκαλοι et φιλοδίκαιοι omnesque virtutes et colunt et retinent. Itaque Sulla, cuius iudicium probare debemus, quum dissentire philosophos videret, non quaesivit quid bonum esset, sed omnia bona coëmit: cuius ego mortem forti mehercules animo tuli. Nec tamen Caesar diutius nos eum desiderare patietur: nam habet damnatos, quos pro illo nobis restituat, nec ipse sectorem desiderabit, quum filium viderit. 4. Nunc, ut ad rem publicam redeam, quid in Hispaniis geratur rescribe. Peream, nisi sollicitus sum ac malo veterem et clementem dominum habere quam novum et crudelem experiri. Scis Gnaeus quam sit fatuus: scis quo modo crudelitatem virtutem putet: scis quam se semper a nobis derisum putet. Vereor ne nos rustice gladio velit ἀντιμνησθῆσαι. Quid fiat, si me diligis, rescribe. Hui, quam velim scire utrum ista sollicito animo an soluto legas! sciam enim eodem tempore quid me facere oporteat. Ne longior sim, vale. Me, ut facis, ama. Si Caesar vicit, celeriter me exspecta.

XX.

M. Cicero C. Trebonio librum, quem Oratorem inscripserat, per Sabinum popularem mittit: crebriores litteras postulat. Scripta epistola est a. u. c. 710.

M. CICERO S. D. C. TREBONIO.

1. Oratorem meum — sic enim inscripsi — Sabino tuo commendavi. Natio me hominis impulit, ut ei recte putarem, nisi forte candidatorum licentia hic quoque usus hoc subito cognomen adripuit. Etsi modestus eius vultus sermoque constans habere quiddam a Curibus videbatur. Sed de Sabino satis. 2. Tu, mi Treboni, quoniam ad amorem meum

aliquantum olei discedens addidisti, quo tolerabilius feramus igniculum desiderii tui, crebris nos litteris appellato, atque ita, si idem fiet a nobis. Quamquam duae causae sunt cur tu frequentior in isto officio esse debeas quam nos: primum quod olim solebant qui Romae erant ad provinciales amicos de re publica scribere, nunc tu nobis scribas oportet: res enim publica istic est: deinde quod nos aliis officiis tibi absenti satis facere possumus, tu nobis nisi litteris non video qua re alia satis facere possis. 3. Sed cetera scribes ad nos postea. Nunc haec primo cupio cognoscere: iter tuum cuius modi sit, ubi Brutum nostrum videris, quam diu simul fueris: deinde quum processeris longius, de bellicis rebus, de toto negotio, ut existimare possimus quo statu simus. Ego tantum me scire putabo, quantum ex tuis litteris habeo cognitum. Cura ut valeas meque ames amore illo tuo singulari.

XXI.

M. Cicero C. Trebonium rogat, ut sui absentis desiderium epistolis crebris et longis leniat: de Calvo oratore iam mortuo quid sentiat exponit. Scripta epistola est a. u. c. 707.

M. CICERO S. D. C. TREBONIO.

1. Et epistolam tuam legi libenter et librum libentissime, sed tamen in ea voluptate hunc accepi dolorem, quod quum incendisses cupiditatem meam consuetudinis augendae nostrae — nam ad amorem quidem nihil poterat accedere —, tum discedis a nobis meque tanto desiderio adfecis, ut unam mihi consolationem relinquas, fore ut utriusque nostrum absentis desiderium crebris et longis epistolis leniatur. Quod ego non modo de me tibi spondere possum, sed de te etiam mihi. Nullam enim apud me reliquisti dubitationem quantum me amares. 2. Nam ut illa omittam, quae civitate teste fecisti, quum mecum inimicitias communicavisti, quum me contionibus tuis defendisti, quum quaestor in mea atque in publica causa consulum partes suscepisti, quum tribuno pl. quaestor non paravisti, cui tuus praesertim collega pareret, ut haec recentia, quae meminero semper, obliviscar, quae tua sollicitudo de me in armis, quae laetitia in reditu, quae

II.

M. Cicero Tironem valetudinem ut caret rogat. Scripsit a. u. c. 704.

TULLIUS TIRONI SUO S.

Non queo ad te nec lubet scribere quo animo sim adfectus: tantum scribo, et tibi et mihi maximae voluptati fore, si te firmum quam primum videro. Tertio die abs te ad Alyziam accesseramus. Is locus est citra Leucadem stadia cxx. Leucade aut te ipsum aut tuas litteras a Marione putabam me accepturum. Quantum me diligis, tantum fac ut valeas, vel quantum te a me seis diligi. Nonis Novembr. Alyzia.

III.

M. Cicero Tironem rogat ut omni cura valetudini serviat, a. u. c. 704.

TULLIUS ET CICERO TIRONI SUO S. D. ET Q. PATER ET FILIUS.

1. Nos apud Alyziam, ex quo loco tibi litteras ante dederamus, unum diem commorati sumus, quod Quintus nos consecutus non erat. Is dies fuit Non. Novembr. Inde ante lucem proficiscentes ante diem viii. Idus Novembr. has litteras dedimus. Tu, si nos omnes amas et praecipue me, magistrum tuum, confirma te. 2. Ego valde suspensio animo exspecto, primum te scilicet, deinde Marionem cum tuis litteris. Omnes cupimus, ego in primis, quam primum te videre, sed, mi Tiro, valentem. Qua re nihil properaris: satis cito te videro, si valebis. Utilitatibus tuis possum carere: te valere tua causa primum volo, tum mea, mi Tiro. Vale.

IV.

M. Cicero Tironem hortatur ad curandam valetudinem. Scripta epistola est a. u. c. 704.

TULLIUS TIRONI SUO S. P. D. ET CICERO ET Q. FRATER ET Q. F.

1. Varie sum adfectus tuis litteris: valde priore pagina perturbatus, paullum altera recreatus. Qua re nunc quidem non dubito quin, quoad plane valeas, te neque navigationi

neque viae committas. Satis te mature videro, si plane confirmatum videro. De medico et tu bene existimari scribis et ego sic audio. Sed plane curationes eius non probo. Ius enim dandum tibi non fuit, quum *κακοστόμαχος* esses, sed tamen et ad illum scripsi accurate et ad Lysonem. 2. Ad Curium vero, suavissimum hominem et summi officii summaeque humanitatis, multa scripsi: in his etiam, ut, si tibi videretur, te ad se traferret. Lyso enim noster vereor ne negligentior sit primum quia omnes Graeci, deinde quod, quum a me litteras accepisset, mihi nullas remisit. Sed eum tu laudas. Tu igitur quid faciendum sit iudicabis. Illud, mi Tiro, te rogo, sumptu ne parcas ulla in re, quod ad valetudinem opus sit. Scripsi ad Curium, quod dixisses daret. Medico ipsi puto aliquid dandum esse, quo sit studiosior. 3. Innumerabilia tua sunt in me officia, domestica, forensia, urbana, provincialia: in re privata, in publica, in studiis, in litteris nostris. Omnia viceris, si, ut spero, te validum videro. Ego puto te bellissime, si recte erit, cum quaestore Meseinio decursurum. Non inhumanus est teque, ut mihi visus est, diligit, et quum valetudini tuae diligentissime consulueris, tum, mi Tiro, consulto navigationi. Nulla in re iam te festinare volo. Nihil laboro nisi ut salvus sis. 4. Sic habeto, mi Tiro, neminem esse qui me amet quin idem te amet, et quum tua et mea maxime interest te valere, tum multis est curae. Adhuc, dum mihi nullo loco deesse vis, nunquam te confirmare potuisti. Nunc te nihil impedit: omnia deponere, corpori servi. Quantam diligentiam in valetudinem tuam contuleris, tanti me fieri a te indicabo. Vale, mi Tiro, vale, vale et salve. Lepta tibi salutem dicit et omnes. Vale. vii. Idus Novembr. Leucade.

V.

M. Cicero rogat, ut Tiro valetudinem curet et saepe litteras mittat. Scriptae litterae sunt a. u. c. 704.

TULLIUS ET CICERO ET Q. Q. TIRONI HUMANISSIMO ET OPTIMO S. P. D.

1. Vide quanta sit in te suavitas. Duas horas Thyrei circ. III. 1.

fuius. Xenomenes hospes tam te diligit quam si vixerit tecum. Is omnia pollicitus est quae tibi essent opus: facturum puto. Mihi placebat, si firmior esses, ut te Leucadem deportaret, ut ibi te plane confirmares. Videbis quid Curio, quid Lysoni, quid medico placeat. Volebam ad te Marionem remittere, quem, quum meliuscule tibi esset, ad me mitteres, sed cogitavi unas litteras Marionem adferre posse, me autem crebras exspectare. 2. Poteris igitur et facies, si me diligis, ut cotidie sit Acastus in portu. Multi erunt quibus recte litteras dare possis, qui ad me libenter perferant. Equidem Patras euntem neminem praetermittam. Ego omnem spem tui diligenter curandi in Curio habeo. Nihil potest illo fieri humanius, nihil nostri amantius. Ei te totam trade. Malo te paullo post valentem quam statim imbecillum videre. Cura igitur nihil aliud nisi ut valeas: cetera ego curabo. Etiam atque etiam vale. Leucade proficiscens, vii. Idus Novembres.

VI.

M. Cicero Tironem rogat, ne quid omittat quod ad restituendam valetudinem spectare videatur et ut quid agat crebro scribat. Scripta epistola est a. u. c. 704.

TULLIUS ET CICERO ET Q. Q. TIRONI SAL. PLUR. D.

1. Tertiam ad te hanc epistolam scripsi eodem die, magis instituti mei tenendi causa, quia naclus eram cui darem, quam quo haberem quod scriberem. Igitur illa: quantum me diligis, tantum adhibe in te diligentiae. Ad tua innumeraabilia in me officia adde hoc, quod mihi erit gratissimum omnium. Quum valetudinis rationem, ut spero, habueris, habeto etiam navigationis. 2. In Italiam euntibus omnibus ad me litteras dabis, ut ego euntem Patras neminem praetermitto. Cura, cura te, mi Tiro: quoniam non contigit ut simul navigares, nihil est quod festines nec quidquam cures nisi ut valeas. Etiam atque etiam vale. vii. Idus Novembr. Actio, vesperi.

VII.

M. Cicero Tironi significat adversis ventis se teneri, hortaturque ut valetudinem curet nec naviget nisi confirmatus, a. u. c. 704.

TULLIUS ET CICERO S. D. TIRONI SUO.

Septimum iam diem Corcyrae tenebamur, Quintus autem pater et filius Buthroti. Solliciti eramus de tua valetudine mirum in modum, nec mirabamur nihil a te litterarum. Iis enim ventis istum navigatur, qui si essent, nos Corcyrae non sederemus. Cura igitur te et confirma et, quum comode et per valetudinem et per anni tempus navigare poteris, ad nos amantissimos tui veni. Nemo nos amat qui te non diligit. Carus omnibus exspectatusque venies. Cura ut valeas. Etiam atque etiam, Tiro noster, vale. xv. Kalend. Decembr., Corcyra.

VIII.

Q. Cicero hortatur Tironem, ne naviget nisi confirmatus, a. u. c. 705.

Q. CICERO TIRONI S. D.

1. Magnae nobis est sollicitudini valetudo tua. Nam tametsi qui veniunt, ἀκίνδυνα μὲν, χρονιάττερα δὲ nuntiant, tamen in magna consolatione ingens inest sollicitudo, si diutius a nobis afuturus est is, cuius usum et suavitatem desiderando sentimus. At tamen quamquam videre te tota cogitatione cupio, tamen te penitus rogo, ne te tam longae navigationi et viae per hiemem nisi bene firmum committas neve naviges nisi explore. 2. Vix in ipsis tectis et oppidis frigus infirma valetudine vitatur, nedum in mari et via sit facile abesse ab iniuria temporis.

Ψῶχος δὲ λεπτῷ χροτὶ πολεμιώτατον, inquit Euripides. Cui tu quantum credas nescio. Ego certe singulos eius versus singula veritatis testimonia puto. Effice, si me diligis, ut valeas et ut ad nos firmus ac valens quam primum venias. Ama nos et vale. Q. F. tibi salutem dicit.

IX.

M. Cicero describit navigationis suae cursum et ad curandam valetudinem Tironem cohortatur, a. u. c. 704.

TULLIUS ET CICERO TIRONI SUO S. P. D.

1. Nos a te, ut scis, discessimus a. d. iv. Non. Novembr. Leucadem venimus a. d. viii. Idus Novembr., a. d. vii. Actium: ibi propter tempestatem a. d. vi. Idus morati sumus. Inde a. d. v. Idus Corcyram bellissime navigavimus. Corcyrae fuimus usque *ad* a. d. xvi. Kalend. Decembr. tempestatibus retenti. A. d. xv. Kalend. in portum Corcyraeorum ad Cassiopen stadia cxx. processimus. Ibi retenti ventis sumus usque *ad* a. d. viii. Kalendas. Interea, qui cupide profecti sunt, multi naufragia fecerunt. 2. Nos eo die cenati solvimus. Inde austro lenissimo, caelo sereno, nocte illa et die postero in Italiam ad Hydruntem ludibundi pervenimus eodemque vento postridie — id erat a. d. vii. Kalend. Decembr. — hora quarta Brundisium introiit Terentia, quae te facit plurimi. A. d. v. Kalend. Decembr. servus Cn. Plancii Brundisii tandem aliquando mihi a te exspectatissimas litteras reddidit, datas Idibus Novembr., quae me molestia valde levarunt: utinam omnino liberassent! Sed tamen Asclapo medicus plane confirmat propediem te valentem fore. 3. Nunc quid ego te hortor, ut omnem diligentiam adhibeas ad convalescendum? Tuam prudentiam, temperantiam, amorem erga me novi: scio te omnia facturum, ut nobiscum quam primum sis: sed tamen ita velim, ut ne quid properes. Symphoniam Lysonis vellem vitasses, ne in quartam hebdomada incideres. Sed quoniam pudori tuo maluisti obsequi quam valetudini, reliqua cura. Curio misi, ut medico honos haberetur et tibi daret quod opus esset: me cui iussisset curaturum. Equum et mulum Brundisii tibi reliqui. Romae vereor ne ex Kalend. Ian. magni tumultus sint. Nos agemus omnia modice. 4. Reliquum est ut te hoc rogem et a te petam, ne temere naviges — solent nautae festinare quaestus sui causa —, cautus sis, mi Tiro — mare magnum et difficile tibi restat —, si poteris, cum Mescinio — caute is solet

navigare —, si minus, cum honesto aliquo homine, cuius auctoritate navicularius moveatur. In hoc omnem diligentiam si adhibueris teque nobis incolumem stiteris, omnia a te habebo. Etiam atque etiam, noster Tiro, vale. Medico, Curio, Lysoni de te scripsi diligentissime. Vale, salve.

X.

M. Cicero Tironem ad se venire cupit, sed viam timet, ne valetudini eius noceat. Operam Tironis in studiis laudat et exigit. Scripsit a. u. c. 700.

TULLIUS TIRONI S.

1. Ego vero cupio te ad me venire, sed viam timeo. Gravissime aegrotasti, inedia et purgationibus et vi ipsius morbi consumptus es. Graves solent offensiones esse ex gravibus morbis, si quae culpa commissa est. Iam ad id biduum, quod fueris in via, dum in Cumanum venis, accedent continuo ad reditum dies quinque. Ego in Formiano a. d. iii. Kal. esse volo. Ibi te ut firmum offendam, mi Tiro, effice. 2. Litterulae meae sive nostrae tui desiderio oblanguerunt. Hac tamen epistola, quam Acastus attulit, oculos paullum sustulerunt. Pompeius erat apud me, quum haec scribebam, hilare et lubenter. Ei cupienti audire nostra dixi sine te omnia mea mula esse. Tu Musis nostris para ut operas reddas: nostra ad diem dictam fient. Docui enim te, fides *ἐπινοου* quod haberet. Fac plane ut valeas. Nos adsumus. Vale. xiiii. Kal.

XI.

M. Cicero Tironem rogat, ut valetudini operam det: de suo ad urbem adventu, de turbato rei publicae statu, de triumpho ac Campana praefectura. Scripta epistola est a. u. c. 705.

TULLIUS ET CICERO, TERENTIA, TULLIA, Q. Q. TIRONI S. PLUR. DIC.

1. Etsi opportunitatem operae tuae omnibus locis desidero, tamen non tam mea quam tua causa doleo te non valere. Sed quoniam in quartanam conversa vis est morbi — sic enim scribit Curius —, spero te diligentia adhibita iam firmiorem fore. Modo fac, id quod est humanitatis tuae, ne

quid aliud cures hoc tempore nisi ut quam commodissime convalescas. Non ignoro quantum ex desiderio labores, sed erunt omnia facilia, si valebis. Festinare te nolo, ne nauseae molestiam suscipias aeger et periculose hieme naviges. 2. Ego ad urbem accessi pridie Nonas Ianuar. Ob viam mihi sic est proditum, ut nihil posset fieri ornatus. Sed incidi in ipsam flammam civilis discordiae vel potius bellificui quum cuperem mederi et, ut arbitror, posse, cupiditates certorum hominum — nam ex utraque parte sunt qui pugnare cupiant — impedimento mihi fuerunt. Omnino et ipse Caesar, amicus noster, minaces ad senatum et acerbas litteras miserat et erat adhuc impudens, qui exercitum et provinciam invito senatu teneret, et Curio meus illum incitabat. Antonius quidem noster et Q. Cassius nulla vi expulsi ad Caesarem cum Curione profecti erant, postea quam senatus consulibus, praetoribus, tribunis pl. et nobis, qui pro coss. sumus, negotium dederat ut curarem **NE QUID RES PUBLICA DETRIMENTI CAPERET**. 3. Numquam maiore in periculo civitas fuit: numquam improbi cives habuerunt paratorem ducem. Omnino ex hac quoque parte diligentissime comparatur. Id fit auctoritate et studio Pompeii nostri, qui Caesarem sero coepit timere. Nobis inter has turbas senatus tamen frequens flagitavit triumphum, sed Lentulus consul, quo maius suum beneficium faceret, simul atque expedisset quae essent necessaria de re publica, dixit se relaturum. Nos agimus nihil cupide eoque est nostra pluris auctoritas. Italiae regiones discriptae sunt, quam quisque partem tueretur. Nos Capuam sumpsimus. Haec te scire volui. Tu etiam atque etiam cura ut valeas litterasque ad me mittas, quotienscumque habebis cui des. Etiam atque etiam vale. D. pridie Idus Ian.

XII.

M. Cicero condicionem rei publicae deplorans initia belli civilis exponit, Tironem ut curet valetudinem admonet. Scripta epistola est a. u. c. 705.

TULLIUS S. D. TIRONI SUO.

1. Quo in discrimine versetur salus mea et bonorum omnium atque universae rei publicae ex eo scire potes,

quod domos nostras et patriam ipsam vel diripiendam vel inflammandam reliquimus. In eum locum res deducta est, ut, nisi qui deus vel casus aliquis subvenerit, salvi esse nequeamus. 2. Equidem ut veni ad urbem, non destiti omnia et sentire et dicere et facere quae ad concordiam pertinerent, sed mirus invaserat furor non solum improbis, sed etiam iis, qui boni habentur, ut pugnare cuperent me clamante nihil esse bello civili miserius. Itaque quum Caesar amentia quadam raperetur et oblitus nominis atque honorum suorum Ariminum, Pisaurum, Anconam, Arretium occupavisset, urbem reliquimus: quam sapienter aut quam fortiter nihil attinet disputari. 3. Quo quidem in casu simus vides. Feruntur omnino condiciones ab illo, ut Pompeius eat in Hispaniam, dilectus, qui sunt habiti, et praesidia nostra dimittantur, se ulteriorem Galliam Domitio, citeriorem Considio Noniano — his enim obtigerunt — traditurum: ad consulatus petitionem se venturum, neque se iam velle absente se rationem haberi suam: se praesentem trinum nundinum petiturum. Accepimus condiciones, sed ita, ut removeat praesidia ex iis locis, quae occupavit, ut sine metu de his ipsis condicionibus Romae senatus haberi possit. 4. Id ille si fecerit, spes est pacis non honestae — leges enim imponuntur —, sed quidvis est melius quam sic esse ut sumus. Sin autem ille suis condicionibus stare noluerit, bellum paratum est, eius modi tamen quod sustinere ille non possit, praesertim quum a suis condicionibus ipse fugerit, tantum modo ut eum intercludamus, ne ad urbem possit accedere: quod sperabamus fieri posse. Dilectus enim magnos habebamus putabamusque illum metuere, si ad urbem ire coepisset, ne Gallias amitteret, quas ambas habet inimicissimas, praeter Transpadanos, ex Hispaniaque sex legiones et magna auxilia Afranio et Petreio ducibus habet a tergo: videtur, si insaniet, posse opprimi, modo ut urbe salva. Maximam autem plagam accepit, quod is, qui summam auctoritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus, socius sceleris esse noluit: reliquit illum et est nobiscum, multique idem facturi esse dicuntur. 5. Ego adhuc orae maritimae praesum a Formiis. Nullum maius negotium sus-

cipere volui, quo plus apud illum meae litterae cohortationesque ad pacem valerent. Sin autem erit bellum, video me castris et certis legionibus praefuturum. Habeo etiam illam molestiam, quod Dolabella noster apud Caesarem est. Haec tibi nota esse volui: quae cave ne te perturbent et impediunt valetudinem tuam. 6. Ego A. Varroni, quem quum amantissimum mei cognovi tum etiam valde tui studiosum, diligentissime te commendavi, ut et valetudinis tuae rationem haberet et navigationis et totum te susceperet ac tueretur: quem omnia facturum confido: recepit enim et mecum locutus est suavissime. Tu, quoniam eo tempore mecum esse non potuisti, quo ego maxime operam et fidelitatem desideravi tuam, cave festines aut committas ut aut aeger aut hieme naviges. Numquam sero te venisse putabo, si salvus veneris. Adhuc neminem videram qui te postea vidisset quam M. Volusius, a quo tuas litteras accepi: quod non mirabar: neque enim meas puto ad te litteras tanta hieme perferri. Sed da operam ut valeas, et, si valebis, quum recte navigari poterit, tum naviges. Cicero meus in Formiano erat, Terentia et Tullia Romae. Cura ut valeas. iv. Kalendas Febr. Capua.

XIII.

M. Cicero cohortatur Tironem ad valetudinem curandam, a. u. c. 700.

TULLIUS TIRONI SALUT.

Omnia a te data mihi putabo, si te valentem videro. Summa cura exspectabam adventum Menandri, quem ad te miseram. Cura, si me diligis, ut valeas et, quum te bene confirmaris, ad nos venias. Vale. iv. Idus April.

XIV.

M. Cicero de Tironis valetudine ob serum adventum Menandri, quem domus Tullia per iocum vocabat Andricum, se sollicitum fuisse scribit, hortaturque Tironem ut valetudini operam det, a. u. c. 700.

TULLIUS TIRONI SAL.

1. Andricus postridie ad me venit quam exspectaram. Itaque habui noctem plenam timoris ac miseriae. Tuis litteris

nihilo sum factus certior quo modo te haberes, sed tamen sum recreatus. Ego omni delectatione litterisque omnibus careo: quas ante quam te videro attingere non possum. Medico mercedis quantum poscet promitti iubeto: id scripsi ad Ummium. 2. Audio te animo angere et medicum dicere ex eo te laborare. Si me diligis, excita ex somno tuas litteras humanitatemque, propter quam mihi es carissimus. Nunc opus est te animo valere ut corpore possis. Id quum tuum mea causa facias, a te peto. Acastum retine, quo commodius tibi ministretur. Conserva te mihi: dies promissorum adest: quem etiam repraesentabo, si adveneris. Etiam atque etiam vale. iii. Idus hora vi.

XV.

M. Cicero suam de Tironis valetudine sollicitudinem significat. Scripsit a. u. c. 700.

TULLIUS TIRONI SAL.

1. Aegyptia ad me venit pridie Idus Apriles. Is etsi mihi nuntiavit te plane febri carere et belle habere, tamen, quod negavit te potuisse ad me scribere, curam mihi attulit, et eo magis, quod Hermia, quem eodem die venire oportuerat, non venerat. Incredibili sum sollicitudine de tua valetudine, qua si me liberaris, ego te omni cura liberabo. Plura scriberem, si iam putarem lubenter te legere posse. Ingenium tuum, quod ego maxime facio, confer ad te mihi tibi que conservandum. Cura te etiam atque etiam diligenter. Vale. 2. Scripta iam epistola Hermia venit. Accepi tuam epistolam vacillantibus litterulis, nec mirum tam gravi morbo. Ego ad te Aegyptiam misi, quod nec inhumanus est et te visus est mihi diligere, ut is tecum esset, et cum eo cocum, quo uterere. Vale.

XVI.

Q. Cicero M. fratri de Tirone manu misso et gratias agit et gratulatur. Scripta epistola est a. u. c. 700.

Q. M. FRATRI SAL.

1. De Tirone, mi Marce, ita te meumque Ciceronem et meam Tulliolam tuamque filium videam, ut mihi gratissimum

fecisti, quum eum indignum illa fortuna nobis amicum quam servum esse maluisti. Mihi crede, tuis et illius litteris perlectis, exsilii gaudio et tibi et ago gratias et gratulor. 2. Si enim mihi Statii fidelitas est tantae voluptati, quanti esse in isto haec eadem bona debent, additis litteris, sermonibus, humanitate, quae sunt his ipsis commodis potiora! Amo te omnibus equidem de maximis causis, verum etiam propter hanc, vel quod mihi sic, ut debuisti, nuntiasti. Te totum in litteris vidi. Sabini pueris et promisi omnia et faciam.

XVII.

M. Cicero Tironem modeste reprehendit in epistola fideliter adverbio non recte usum et ut valetudini serviat admonet. Scripsit a. u. c. 708.

TULLIUS TIRONI SAL.

Video quid agas. Tuas quoque epistolas vis referri in volumina. Sed heus tu, qui *πανών* esse meorum scriptorum soles, unde illud tam *ἀκνηγον*, valetudini fideliter inserviando? Unde in istum locum fideliter venit? cui verbo domicilium est proprium in officio, migrationes in alienum multae. Nam et doctrina et domus et ars et ager etiam fidelis dici potest, ut sit, quo modo Theophrasto placeat, verecunda tralatio. Sed haec coram. Demetrius venit ad me, quo quidem comitatu *ἀφωμίλησα* satis scite. Tu eum videlicet non potuisti videre: cras aderit: videbis igitur. Nam ego hinc perendie mane cogito. Valetudo tua me valde sollicitat, sed inservi et fac omnia: tum te mecum esse, tum mihi cumulatissime satis facere putato. Cuspicio quod operam dedisti, mihi gratum est. Valde enim eius causa volo. Vale.

XVIII.

M. Cicero de rebus domesticis scribit ad Tironem eumque maximo opere hortatur, ut valetudini operam det. Scripta epistola est a. u. c. 709.

TULLIUS TIRONI SAL.

1. Quid igitur? non sic oportet? Equidem censeo sic: addendum etiam suo? Sed, si placet, invidia vitetur: quam quidem ego saepe contempsi. Tibi *διαφόρησιν* gaudeo pro-

fuisse. Si vero etiam Tusculanum, dei boni! quanto mihi illud erit amabilius! Sed, si me amas, quod quidem aut facis aut perbelle simulas, quod tamen in modum procedit, sed *ut est*, indulge valetudini tuae, cui quidem tu adhuc, dum mihi deservis, servisti non satis. Ea quid postulet non ignoras: *πέψιν, ἀκοπίαν, περιπατον σύμμετρον, τριψιν, εὐλύσιαν κοιλίας*. Fac bellus revertare: non modo te, sed etiam Tusculanum nostrum plus amem. 2. Parhedrum excita, ut hortum ipse conducat: sic holitorem ipsum commovebis. Helico nequissimus HS *crō*. dabat, nullo aprico horto, nullo emissario, nulla maceria, nulla casa. Iste nos tanta impensa derideat? Calface hominem, ut ego Mothonem. Itaque abutor coronis. 3. De Crabra quid agatur, etsi nunc quidem etiam nimium est aquae, tamen velim scire. Horologium mittam et libros, si erit sudum. Sed tu nullosne tecum libellos? an pangis aliquid Sophocleum? Fac opus appareat. A. Ligurius, Caesaris familiaris, mortuus est, bonus homo et nobis amicus. Te quando exspectemus fac ut sciam. Cura te diligenter. Vale.

XIX.

M. Cicero Tironi scribit de mittendis litteris, de Demetrio, de Aufidiano nomine, a. u. c. 708.

TULLIUS TIRONI SUO SAL.

Exspecto tuas litteras de multis rebus, te ipsum multo magis. Demetrium redde nostrum et aliud, si quid potest boni. De Aufidiano nomine nihil te hortor: scio tibi curae esse. Sed confice. Et, si ob eam rem moraris, accipio causam: si id te non tenet, advola. Litteras tuas valde exspecto. Vale.

XX.

M. Cicero Tironi scribit de cura valetudinis, de componendis libris: de holitore, de gladiatoribus Kalendis spectandis, a. u. c. 708.

TULLIUS TIRONI SAL.

Sollicitat, ita vivam, me tua, mi Tiro, valetudo, sed confido, si diligentiam quam instituisti adhibueris, cito te firmum fore. Libros compone: indicem, quum Metrodoro lube-

bit, quoniam eius arbitratu vivendum est. Cum holitore, ut videtur. Tu potes Kalendis spectare gladiatores, postridie redire, et ita censeo. Verum, ut videbitur. Cura te, si me amas, diligenter. Vale.

XXI.

M. Cicero filius suum virtutis studium Tironi significat: de praedio empto gratulatur. Scripta epistola est a. u. c. 710.

CICERO F. TIRONI SUO DULCISSIMO SAL.

1. Quum vehementer tabellarios exspectarem cotidie, aliquando venerunt post diem XL. et VI. quam a vobis disceserant: quorum mihi fuit adventus optatissimus. Nam quum maximam cepissem laetitiam ex humanissimi et carissimi patris epistola, tum vero iucundissimae tuae litterae cumulum mihi gaudii attulerunt. Itaque me iam non paenitebat intercapedinem scribendi fecisse, sed potius laetabar: fructum enim magnum humanitatis tuae capiebam ex silentio mearum litterarum. Vehementer igitur gaudeo te meam sine dubitatione accepisse excusationem. 2. Gratos tibi optatosque esse, qui de me rumores adferuntur, non dubito, mihi dulcissime Tiro, praestaboque et enitar, ut in dies magis magisque haec nascens de me duplicetur opinio. Qua re quod polliceris tē bucinatorem fore existimationis meae, firmo id constantique animo facias licet. Tantum enim mihi dolorem cruciatumque attulerunt errata aetatis meae, ut non solum animus a factis, sed aures quoque a commemoratione abhorreant. Cuius te sollicitudinis et doloris participem fuisse notum exploratumque est mihi, nec id mirum. Nam quum omnia mea causa velles mihi successa, tum etiam tua: socium enim te meorum commodorum semper esse volui. 3. Quoniam igitur tum ex me doluisti, nunc ut duplicetur tuum ex me gaudium praestabo. Cratippo me scito non ut discipulum, sed ut filium esse coniunctissimum: nam quum audio illum libenter, tum etiam propriam eius suavitatem vehementer amplector. Sum totos dies eum eo noctisque saepe numero partem: exoro enim, ut mecum quam saepissime cenet. Hac introducta consuetudine saepe inscientibus

nobis et cenantibus obrepit sublataque severitate philosophiae humanissime nobiscum iocatur. Qua re da operam ut hunc talem, tam iucundum, tam excellentem virum videas quam primum. 4. Nam quid ego de Bruttio dicam? quem nullo tempore a me patior discedere: cuius quum frugi severaque est vita tum etiam iucundissima convictio. Non est enim seiunctus iocus a φιλολογίᾳ et cotidiana συζητήσει. Huic ego locum in proximo conduxi et, ut possum, ex meis angustiis illius sustento tenuitatem. 5. Praeterea declamitare Graece apud Cassium institui, Latine autem apud Bruttium exerceri volo. Utor familiaribus et cotidianis convictoribus, quos secum Mytilenis Cratippus adduxit, hominibus et doctis et illi probatissimis. Multum enim mecum est Epicrates, princeps Atheniensium, et Leonides et horum ceteri similes. Τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς τὰδε. 6. De Gorgia autem quod mihi scribis, erat quidem ille in cotidiana declamatione utilis, sed omnia postposui, dum modo praeceptis patris parerem: διαβρόγηδην enim scripserat, ut eum dimitterem statim. Tergiversari nolui, ne mea nimia σπουδή suspicionem ei aliquam importaret. Deinde illud etiam mihi succurrebat, grave esse me de iudicio patris iudicare. 7. Tuum tamen studium et consilium gratum acceptumque est mihi. Excusationem angustiarum tui temporis accipio: scio enim quam soleas esse occupatus. Emisse te praedium vehementer gaudeo feliciterque tibi rem istam evenire cupio. Hoc loco me tibi gratulari noli mirari: eodem enim fere loco tu quoque emisse te fecisti me certiozem. Habes. Deponendae tibi sunt urbanitates: rusticus Romanus factus es. Quo modo ego mihi nunc ante oculos tuum iucundissimum conspectum propono? Videor enim videre eminentem te rusticas res, cum vilico loquentem, in lacinia servantem ex mensa secunda semina. Sed quod ad rem pertinet, me tum tibi defuisse aequae ac tu doleo. Sed noli dubitare, mi Tiro, quin te sublevaturus sim, si modo fortuna me, praesertim quum sciam communem nobis emptum esse istum fundum. 8. De mandatis quod tibi curae fuit, est mihi gratum. Sed peto a te, ut quam celerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem Graecus: multum mihi enim eripitur operae in exscribendis

hypomnematis. Tu velim in primis cures ut valeas, ut una *συμφιλολογεῖν* possimus. Antherum tibi commendo. Vale.

XXII.

M. Cicero aegrotantem Tironem admonet curandae valetudinis, regere tamen libranos iubet: addit de rebus domesticis. Scripta epistola est a. u. c. 708.

TULLIUS TIRONI SUO SAL.

1. Spero ex tuis litteris tibi melius esse, cupio certe. Cui quidem rei omni ratione cura ut inservias et cave suspiceris contra meam voluntatem te facere, quod non sis mecum. Mecum es, si te curas. Qua re malo te valetudini tuae servire quam meis oculis et auribus. Etsi enim et audio te et video libenter, tamen hoc multo erit tui, si valebis, iucundius. Ego hic cesso, quia ipse nihil scribo, lego autem libentissime. Tu istic, si quid librarii mea manu non intellegent, monstrabis. Una omnino interpositio difficilior est, quam ne ipse quidem facile legere soleo, de quadrimo Catone. De triclinio cura, ut facis. Tertia aderit, modo ne Publius rogatus sit. 2. Demetrius iste numquam omnino Phalereus fuit: sed nunc plane Billienus est. Itaque te do vicarium: tu eum observabis. Etsi: verum tamen: de illis: nosti cetera. Sed tamen, si quem cum eo sermonem habueris, scribes ad me, ut mihi nascatur epistolae argumentum et ut tuas quam longissimas litteras legam. Cura, mi Tiro, ut valeas: hoc gratius mihi facere nihil potes. Vale.

XXIII.

M. Cicero quum de aliis quibusdam rebus tum de conservanda Antonii amicitia agit cum Tirone, a. u. c. 710.

CICERO TIRONI S.

1. Tu vero confice professionem, si potes: etsi haec pecunia ex eo genere est, ut professione non egeat. Verum tamen ..... Balbus ad me scripsit tanta se *ἐπιφορᾷ* oppressum, ut loqui non posset. Antonius de lege quid egerit. Liceat modo rusticari! Ad Bithynicum scripsi. 2. De Servilio tu videris, qui senectutem non contemnis. Etsi Atticus noster, quia quondam me commoveri *πανιότης* intellexit, idem semper putat nec videt quibus praesidiis philosophiae

saeptus sim, et hercle, quod timidus ipse est, *θορυβοποιεῖ*. Ego tamen Antonii inveteratam sine ulla offensione amicitiam retinere sane volo scribamque ad eum, sed non ante quam te videro. Nec tamen te avoco a syngrapha: *γόνυ κνήμης*. Cras exspecto Leptam, ad cuius rutam puleio mihi tui sermonis utendum est. Vale.

XXIV.

M. Cicero Tironi de rebus domesticis scribit, de publicis seiscitatur Scripta epistola est a. u. c. 710.

TULLIUS TIRONI SAL.

1. Etsi mane Harpalum miseram, tamen quum haberem cui recte darem litteras, etsi novi nihil erat, iisdem de rebus volui ad te saepius scribere, non quin confiderem diligentiae tuae, sed rei me magnitudo movebat. Mihi prora et puppis, ut Graecorum proverbium est, fuit a me tui dimittendi, ut rationes nostras explicares. Ofillio et Aurelio utique satis fiat. A Flamma, si non potes omne, partem aliquam velim extorqueas, in primisque, ut expedita sit pensio Kalendis Ian. De attributione conficies. De repraesentatione videbis. De domesticis rebus hactenus. 2. De publicis omnia mihi certa: quid Octavius, quid Antonius, quae hominum opinio, quid futurum putes. Ego vix teneor quin accurram. Sed st! litteras tuas exspecto, et scito Balbum tum fuisse Aquini, quum tibi est dictum, et postridie Hirtium. Puto utrumque ad aquas. Sed quid egerint ..... Dolabellae procuratores fac ut admo- neantur. Appellabis etiam Papiam. Vale.

XXV.

M. Cicero filius litteras a Tirone quam creberrimas requirit, a. u. c. 710.

CICERO F. TIRONI SUO SAL.

Etsi iusta et idonea usus es excusatione intermissionis litterarum tuarum, tamen id ne saepius facias rogo. Nam etsi de re publica rumoribus et nuntiis certior fio et de sua in me voluntate semper ad me perscribit pater, tamen de quavis minima re scripta a te ad me epistola semper fuit gratissima. Qua re quum in primis tuas desiderem litteras,

noli committere ut excusatione potius expleas officium scribendi quam assiduitate epistolarum. Vale.

XXVI.

Q. Cicero accusat familiariter Tironem de intermissione litterarum, quas eum etiam sine argumento ad se dare iubet. Scripsit a. u. c. 710.

Q. TIRONI SUO PLUR. S. D.

1. Verberavi te cogitationis tacito dumtaxat convitio, quod fasciculus alter ad me iam sine tuis litteris perlatus est. Non potes effugere huius culpae poenam te patrono. Marcus est adhibendus: isque diu et multis lucubrationibus commentata oratione vide ut probare possit te non peccasse. 2. Plane te rogo, sicut olim matrem nostram facere memini, quae lagonas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquae fuisse, quae furtim essent exsiccatae, sic tu, etiam si quod scribas non habebis, scribito tamen, ne furtum cessationis quaesivisse videaris. Valde enim mihi semper et vera et dulcia tuis epistolis nuntiantur. Ama nos et vale.

XXVII.

Q. Cicero invehitur in Pansam et Hirtium coss. dess. Benevolentiam suam Tironi significat. Scripsit a. u. c. 710.

Q. CICERO TIRONI SUO S. P. D.

1. Mirificam mihi verberationem cessationis epistola dedisti. Nam quae parcius frater perscripserat, verecundia videlicet et properatione, ea tu sine adsentatione, ut erant, ad me scripsisti et maxime de consulibus designatis, quos ego penitus novi libidinum et languoris effeminatissimi [animi] plenos: qui nisi a gubernaculis recesserint, maximum ab universo naufragio periculum est. 2. Incredibile est, quae ego illos scio oppositis Gallorum castris in aestivis fecisse, quos ille latro, nisi aliquid firmiter fuerit, societate vitiorum deleniet. Res est aut tribuniciis aut privatis consiliis munienda. Nam isti duo vix sunt digni quibus alteri Caesenam, alteri Cossutianarum tabernarum fundamenta credas. Te, ut dixi, fero oculis. Ego vos a. d. III. Kalend. videbo tuosque oculos, etiam si te veniens in medio foro videro, dissaviabor. Me ama. Vale.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD QUINTUM FRATREM

LIBRI III.

LIBER I.

I.

Quum Q. Cicero iam per duo annos Asiam provinciam pro praetore administrasset eiusque administrationis fama minus secunda esse videretur, M. Cicero hac ipsa epistola, qua ei in tertium iam annum imperium prorogatum esse nuntiat, eum cohortatur, ut famae suae consulat magis. Ipsa autem M. Ciceronis oratio duabus partibus constat, quarum prior pertinet ad rem publicam atque ad ipsum Q. fratris imperium, qua ei praecipit, ut et ipse summam integritatem et continentiam adhibeat et comitum omnium suorum modestiam praestet et in familiaritatibus hominum provincialium et Graecorum deligendis summa cautione utatur et gravem etiam servorum disciplinam obtineat, altera spectat ad ipsius Q. fratris officium atque humanitatem, qua eum vehementer adhortatur, ut in suppliciis sumendis acerbitatem moderetur et summam in iure dicendo aequabilitatem retineat, onera provinciae sublevet sumptusque ac iacturas minuat, socios cum publicanorum ordine conciliet constituatque inter eos concordiam, iracundiam suam contineat ac naturae impetum reprimat. Scripta epistola est a. u. c. 694.

MARCUS Q. FRATRI SAL.

I. 1. Etsi non dubitabam quin hanc epistolam multi nuntii, fama denique esset ipsa sua celeritate superatura tuque ante ab aliis auditurus esses annum tertium accessisse desiderio nostro et labori tuo, tamen existimavi a me quoque tibi huius molestiae nuntium perferri oportere. Nam superioribus litteris non unis, sed pluribus, quum iam ab aliis desperata res esset, tamen tibi ego spem maturae decessionis adferebam, non solum ut quam diutissime te iucunda opinione oblectarem, sed etiam quia tanta adhibebatur et a

nobis et a praetoribus contentio, ut rem posse confici non diffiderem. 2. Nunc quoniam ita accidit, ut neque praetores suis opibus neque nos nostro studio quidquam proficere possemus, est omnino difficile non graviter id ferre, sed tamen nostros animos maximis in rebus et gerendis et sustinendis exercitatos frangi et debilitari molestia non oportet. Et quoniam ea molestissime ferre homines debent, quae ipsorum culpa contracta sunt, est quiddam in hac re mihi molestius ferendum quam tibi. Factum est enim mea culpa, contra quam tu mecum et proficiscens et per litteras egeras, ut priore anno non succederetur. Quod ego, dum salutem sociorum consulo, dum impudentiae non nullorum negotiatorum resisto, dum nostram gloriam tua virtute augeri expeto, feci non sapienter, praesertim quum id commiserim, ut ille alter annus etiam tertium posset adducere. 3. Quod quoniam peccatum meum esse confiteor, est sapientiae atque humanitatis tuae curare et perficere, ut hoc minus sapienter a me provisum diligentia tua corrigatur. Ac si te ipse vehementius ad omnes partes bene audiendi excitaris, non ut cum aliis, sed ut tecum iam ipse certes, si omnem tuam mentem, curam, cogitationem ad excellentis in omnibus rebus laudis cupiditatem incitaris, mihi crede, unus annus additus labori tuo multorum annorum laetitiam nobis, immo vero etiam posteris nostris adferet. 4. Quapropter hoc te primum rogo, ne contrahas ac demittas animum neve te obrui tamquam fluctu, sic magnitudine negotii sinas, contraque erigas ac resistas sive etiam ultro occurras negotiis. Neque enim eius modi partem rei publicae geris, in qua fortuna dominetur, sed in qua plurimum ratio possit et diligentia. Quod si tibi bellum aliquod magnum et periculosum administranti prorogatum imperium viderem, tremere animo, quod eodem tempore esse intellegerem etiam fortunae potestatem in nos prorogatum. 5. Nunc vero ea pars tibi rei publicae commissa est, in qua aut nullam aut perexiguam partem fortuna tenet, et quae mihi tota in tua virtute ac moderatione animi posita esse videatur. Nullas, ut opinor, insidias hostium, nullam proelii dimicationem, nullam defectionem sociorum, nullam inopiam stipendii aut rei frumentariae, nullam seditionem

exercitus pertimescimus: quae persaepe sapientissimis viris acciderunt, ut, quem ad modum gubernatores optimi vim tempestatis, sic illi fortunae impetum superare non possent. Tibi data est summa pax, summa tranquillitas, ita tamen, ut eadem dormientem gubernatorem vel obruere, vigilantem etiam delectare possit. 6. Constat enim ea provincia primum ex eo genere sociorum, quod est ex hominum omni genere humanissimum, deinde ex eo genere civium, qui aut quod publicani sunt, nos summa necessitudine attingunt aut quod ita negotiantur, ut locupletes sint, nostri consulatus beneficio se incolumes fortunas habere arbitrantur.

II. 7. — At enim inter hos ipsos existunt graves controversiae, multae nascuntur iniuriae, magnae contentiones consequuntur. — Quasi vero ego id putem, non te aliquantum negotii sustinere. Intellego permagnum esse negotium et maximi consilii, sed memento consilii me hoc esse negotium magis aliquanto quam fortunae putare. Quid est enim negotii continere eos, quibus praesens, si te ipse contineas? Id autem sit magnum et difficile ceteris, sicut est difficillimum: tibi et fuit hoc semper facillimum et vero esse debuit, cuius natura talis est, ut etiam sine doctrina videatur moderata esse potuisse, ea autem adhibita doctrina est, quae vel vitiosissimam naturam excolere possit. Tu quum pecuniae, quum voluptati, quum omnium rerum cupiditati resistes, ut facis, erit, credo, periculum ne improbum negotiatorem, paullo cupidorem publicanum comprimere non possis! Nam Graeci quidem sic te ita viventem intuebuntur, ut quemdam ex annalium memoria aut etiam de caelo divinum hominem esse in provinciam delapsum putent. 8. Atque haec nunc non ut facias, sed ut te facere et fecisse gaudeas scribo. Praeclarum est enim summo cum imperio fuisse in Asia triennium, sic ut nullum te signum, nulla pictura, nullum vas, nulla vestis, nullum mancipium, nulla forma cuiusquam, nulla condicio pecuniae, quibus rebus abundat ista provincia, ab summa integritate continentiaque deduxerit. 9. Quid autem reperiri tam eximium aut tam expetendum potest quam istam virtutem, moderationem animi, temperantiam non latere in tenebris neque esse abditam, sed in luce Asiae, in

oculis clarissimae provinciae atque in auribus omnium gentium ac nationum esse positam? non itineribus tuis perterri homines, non sumptu exhauriri, non adventu commoveri? esse quocumque veneris et publice et privatim maximam laetitiam, quum urbs custodem, non tyrannum, domus hospitem, non expilatorem recepisse videatur?

III. 10. His autem in rebus iam te usus ipse profecto erudit nequaquam satis esse ipsum has te habere virtutes, sed esse circumspicendum diligenter, ut in hac custodia provinciae non te unum, sed omnes ministros imperii tui sociis et civibus et rei publicae praestare videare. Quamquam legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suae, de quibus honore et dignitate et aetate praestat Tubero, quem ego arbitror, praesertim quum scribat historiam, multos ex suis annalibus posse deligere quos velit et possit imitari, Allienus autem noster est quum animo et benevolentia tum vero etiam imitatione vivendi. Nam quid ego de Gratidio dicam? quem certo scio ita laborare de existimatione sua, ut propter amorem in nos fraternum etiam de nostra laboret. 11. Quaestorem habes non tuo iudicio delectum, sed eum, quem sors dedit. Hunc oportet et sua sponte esse moderatum et tuis institutis ac praeceptis obtemperare. Quorum si quis forte esset sordidior, ferres ealenus, quoad per se neglexeret eas leges, quibus esset astrictus, non ut ea potestate, quam tu ad dignitatem permisisses, ad quaestum uteretur. Neque enim mihi sane placeat, praesertim quum hi mores tantum iam ad nimiam lenitatem et ad ambitionem incubuerint, scrutari te omnes sordes, excutere unum quemque eorum, sed quanta sit in quaque fides tantum cuique committere. Atque inter hos eos, quos tibi comites et adiutores negotiorum publicorum dedit ipsa res publica, dumtaxat finibus iis praestabis, quos ante praescripsi.

IV. 12. Quos vero aut ex domesticis convictionibus aut ex necessariis apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte praetoris appellari solent, horum non modo facta, sed etiam dicta omnia praestanda nobis sunt. Sed habes eos tecum, quos possis recte facientes facile diligere, minus

consulentes existimationi tuae facillime coërcere: a quibus, rudis quum esses, videtur potuisse tua liberalitas decipi: nam ut quisque est vir optimus, ita difficillime esse alios improbos suspicatur: nunc vero tertius hic annus habeat integritatem eandem quam superiores, cautiorem etiam ac diligentiore. 13. Sint aures tuae, quae id, quod audiunt, existimentur audire, non in quas fecte et simulate quaestus causa insusurretur. Sit anulus tuus non ut vas aliquod, sed tamquam ipse tu: non minister alienae voluntatis, sed testis tuae. Accensus sit eo numero, quo eum maiores nostri esse voluerunt, qui hoc non in beneficii loco, sed in laboris ac muneris non temere nisi libertis suis deferebant: quibus illi quidem non multo secus ac servis imperabant. Sit licitor non suae, sed tuae lenitatis apparitor, maioraque praeferrant fascas illi ac secures dignitatis insignia quam potestatis. Toti denique sit provinciae cognitum tibi omnium, quibus praesis, salutem, liberos, famam, fortunas esse carissimas. Denique haec opinio sit non modo iis, qui aliquid acceperint, sed iis etiam, qui dederint, te inimicum, si id cognoveris, futurum. Neque vero quisquam dabit, quum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simulant se apud te multum posse, abs te solere impetrari. 14. Nec tamen haec oratio mea est eius modi, ut te in tuos aut durum esse nimium aut suspiciosum velim. Nam si quis est eorum qui tibi bienii spatio numquam in suspicionem avaritiae venerit, ut ego Caesium et Chaerippum et Labeonem et audio et, quia cognovi, existimo, nihil est quod non et iis et si quis est alius eiusdem modi et committi et credi rectissime putem. Sed si quis est in quo iam offenderis, de quo aliquid senseris, huic nihil credideris, nullam partem existimationis tuae commiseris.

V. 15. In provincia vero ipsa, si quem es nactus, qui in tuam familiaritatem penitus intrarit, qui nobis ante fuerit ignotus, huic quantum credendum sit vide, non quin possint multi esse provinciales viri boni, sed hoc sperare licet, iudicare periculosum est. Multis enim simulationum involucris tegitur et quasi velis quibusdam obtenditur unius cuiusque natura: frons, oculi, vultus persaepe mentiuntur, oratio

vero saepissime. Quam ob rem qui potes reperire ex eo genere hominum, qui pecuniae cupiditate adducti careant iis rebus omnibus, a quibus nos divulsi esse non possumus, te autem, alienum hominem, ament ex animo ac non sui commodi causa simulent? Mihi quidem permagnum videtur, praesertim si iidem homines privatum non fere quemquam, praetores semper omnes amant. Quo ex genere si quem forte tui cognosti amantiorem — fieri enim potuit — quam temporis, hunc vero ad tuum numerum libenter aseribito: sin autem id non perspicias, nullum genus erit in familiaritate cavendum magis, propterea quod et omnes vias pecuniae norunt et omnia pecuniae causa faciunt et, quicum victuri non sunt, eius existimationi consulere non curant.

16. Atque etiam e Graecis ipsis diligenter cavendae sunt quaedam familiaritates praeter hominum perpaucorum, si qui sunt vetere Graecia digni. Sic vero fallaces sunt permulti et leves et diuturna servitute ad nimiam adsentationem eruditi. Quos ego universos adhiberi liberaliter, optimum quemque hospitio amicitiaque coniungi dico oportere: nimiae familiaritates eorum neque tam fideles sunt — non enim audent adversari nostris voluntatibus — et invident non nostris solum, verum etiam suis.

VI. 17. Iam qui in eius modi rebus, in quibus vereor etiam ne durior sim, cautus esse velim ac diligens, quo me animo in servis esse censes? quos quidem quum omnibus in locis tum praecipue in provinciis regere debemus. Quo de genere multa praecipui possunt, sed hoc et brevissimum est et facillime teneri potest, ut ita se gerant in istis Asiaticis itineribus, ut si iter Appia via faceres, neve interesse quidquam putent utrum Tralles an Formias venerint. Ac si quis est ex servis egregie fidelis, sit in domesticis rebus et privatis: quae res ad officium imperii tui atque ad aliquam partem rei publicae pertinebant, de his rebus ne quid attingat. Multa enim, quae recte committi servis fidelibus possunt, tamen sermonis et vituperationis vitandae causa committenda non sunt. 18. Sed nescio quo pacto ad praecipienda rationem delapsa est oratio mea, quum id mihi propositum initio non fuisset. Quid enim ei praecipiam, quem ego in hoc prae-

sertim genere intellegam prudentia non esse inferiorem quam me, usu vero etiam superiorem? Sed tamen si ad ea, quae faceres, auctoritas accederet mea, tibi ipsi illa putavi fore iucundiora. Qua re sint haec fundamenta dignitatis tuae: tua primum integritas et continentia, deinde omnium, qui tecum sunt, pudor, dilectus in familiaritatibus et provinciarum hominum et Graecorum percautus et diligens, familiae gravis et constans disciplina. 19. Quae quum honesta sint in his privatis nostris cotidianisque rationibus, in tanto imperio, tam depravatis moribus, tam corruptrice provincia divina videantur necesse est. Haec institutio atque haec disciplina potest sustinere in rebus statuendis et decernendis eam severitatem, qua tu in iis rebus usus es, ex quibus non nullas similitates cum magna mea laetitia susceptas habemus: nisi forte me Paconii nescio cuius, hominis ne Graeci quidem ac Mysii aut Phrygis potius, querellis moveri putas aut Tuscenii, hominis furiosi ac sordidi, vocibus, cuius tu ex impurissimis faucibus inhonestissimam cupiditatem eripuisti summa cum aequitate.

VII. 20. Haec et cetera plena severitatis, quae statuisti in ista provincia, non facile sine summa integritate sustineremus: qua re sit summa in iure dicundo severitas, dum modo ea ne varietur gratia, sed conservetur aequabilis. Sed tamen parvi re fert abs te ipso ius dici aequabiliter et diligenter, nisi idem ab iis fiet, quibus tu eius muneris aliquam partem concesseris. Ac mihi quidem videtur non sane magna varietas esse negotiorum in administranda Asia, sed ea tota iuris dictione maxime sustineri. In qua scientiae praesertim provincialis ratio ipsa expedita est: constantia est adhibenda et gravitas quae resistat non solum gratiae, verum etiam suspicioni. 21. Adiungenda etiam est facilitas in audiendo, lenitas in decernendo, in satis faciendo ac disputando diligentia. Iis rebus nuper C. Octavius iucundissimus fuit, apud quem proximus licitor quievit, tacuit accensus, quotiens quisque voluit dixit et quam voluit diu. Quibus ille rebus fortasse nimis lenis videretur, nisi haec lenitas illam severitatem tueretur. Cogebantur Sullani homines quae per vim et metum abstulerant reddere. Qui in magistratibus iniuriose

decreverant, eodem ipsis privatis erat iure parendum. Haec illius severitas acerba videretur, nisi multis condimentis humanitatis mitigaretur. 22. Quod si haec lenitas grata Romae est, ubi tanta adrogantia est, tam immoderata libertas, tam infinita hominum licentia, denique tot magistratus, tot auxilia, tanta vis *populi*, tanta senatus auctoritas, quam iucunda tandem praetoris comitas in Asia potest esse, in qua tanta multitudo civium, tanta sociorum, tot urbes, tot civitates unius hominis nutum intuentur, ubi nullum auxilium est, nulla conquestio, nullus senatus, nulla contio? Qua re quum permagni hominis est et quum ipsa natura moderati, tum vero etiam doctrina atque optimarum artium studiis eruditi sic se adhibere in tanta potestate, ut nulla alia potestas ab iis, quibus is praesit, desideretur.

VIII. 23. Cyrus ille a Xenophonte non ad historiae fidem scriptus, sed ad effigiem iusti imperii, cuius summa gravitas ab illo philosopho cum singulari comitate coniungitur, quos quidem libros non sine causa noster ille Africanus de manibus ponere non solebat: nullum est enim praetermissum in his officium diligentis et moderati imperii: eaque si sic coluit ille, qui privatus futurus numquam fuit, quonam modo retinenda sunt iis, quibus imperium ita datum est, ut redderent, et ab iis legibus datum est, ad quas revertendum est? 24. Ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda iis, qui praesunt aliis, ut ii, qui erunt in eorum imperio, sint quam beatissimi: quod tibi et esse antiquissimum et ab initio fuisse, ut primum Asiam attigisti, constante fama atque omnium sermone celebratum est. Est autem non modo eius, qui sociis et civibus, sed etiam eius, qui servis, qui multis pecudibus praesit, eorum, quibus praesit, commodis utilitatique servire. 25. Cuius quidem generis constare inter omnes video abs te summam adhiberi diligentiam: nullum aes alienum novum contrahi civitatibus, vetere autem magno et gravi multas abs te esse liberatas: urbes complures dirutas ac paene desertas, in quibus unam Ioniae nobilissimam, alteram Cariae, Samum et Halicarnassum, per te esse recreatas: nullas esse in oppidis seditiones, nullas discordias: provideri abs te, ut civitates optimatum consiliis

administrentur, sublata Mysiae latrocinia, caedes multis locis repressas, pacem tota provincia constitutam, neque solum illa itinerum atque agrorum, sed multo etiam plura et maiora oppidorum et fanorum [furta et] latrocinia esse depulsa, remotam a fama et a fortunis et ab otio locupletium illam acerbissimam ministram praetorum avaritiae, calumniam, sumptus et tributa civitatum ab omnibus, qui earum civitatum fines incolant, tolerari aequabiliter, facillimos esse aditus ad te, patere aures tuas querellis omnium, nullius inopiam ac solitudinem non modo illo populari accessu ac tribunali, sed ne domo quidem et cubiculo esse exclusam tuo, toto denique in imperio nihil acerbum esse, nihil crudele atque omnia plena clementiae, mansuetudinis, humanitatis.

IX. 26. Quantum vero illud est beneficium tuum, quod iniquo et gravi vectigali aedilicio, cum magnis nostris similitudinibus, Asiam liberasti! Etenim, si unus homo nobilis queritur palam te, quod edixeris, NE AD LUDOS PECUNIAE DECERNERENTUR, HS cc. sibi eripuisse, quanta tandem pecunia penderetur, si omnium nomine, quicumque Romae ludos facerent, quod erat iam institutum, erogaretur? Quamquam has querellas hominum nostrorum illo consilio oppressimus, quod in Asia nescio quonam modo, Romae quidem non mediocri cum admiratione laudatur, quod, quum ad templum monumentumque nostrum civitates pecunias decrevisset, quumque id et pro meis magnis meritis et pro tuis maximis beneficiis summa sua voluntate fecissent, nominatimque lex exciperet, UT AD TEMPLUM ET MONUMENTUM CAPERE LICERET, quumque id, quod dabatur, non esset interiturum, sed in ornamentis templi futurum, ut non mihi potius quam populo Romano ac dis immortalibus datum videretur, tamen id, in quo erat dignitas, erat lex, erat eorum, qui faciebant, voluntas, accipiendum non putavi quum aliis de causis tum etiam ut animo aequiore ferrent ii, quibus nec deberetur nec liceret. 27. Quapropter incumbere toto animo et studio omni in eam rationem, qua adhuc usus es, ut eos, quos tuae fidei potestatique senatus populusque Romanus commisit et credidit, diligas et omni ratione tuare

et esse quam beatissimos velis. Quod si te sors Afris aut Hispanis aut Gallis praefecisset, immanibus ac barbaris nationibus, tamen esset humanitatis tuae consulere eorum commodis et utilitati salutique servire. Quum vero ei generi hominum praesimus, non modo in quo ipso sit, sed etiam a quo ad alios pervenisse puletur humanitas, certe iis eam potissimum tribuere debemus, a quibus accepimus. 28. Non enim me hoc iam dicere pudebit, praesertim in ea vita atque iis rebus gestis, in quibus non potest residere inertiae aut levitatis ulla suspitio, nos ea, quae consecuti sumus, iis studiis et artibus esse adeptos, quae sint nobis Graeciae monumentis disciplinisque tradita. Qua re praeter communem fidem, quae omnibus debetur, praeterea nos isti hominum generi praecipue debere videmur, ut, quorum praeceptis sumus eruditi, apud eos ipsos, quod ab iis didicerimus, velimus expromere.

X. 29. Atque ille quidem princeps ingenii et doctrinae Plato tum denique fore beatas res publicas putavit, si aut docti et sapientes homines eas regere coepissent aut ii, qui regerent, omne suum studium in doctrina et sapientia collocassent. Hanc coniunctionem videlicet potestatis et sapientiae saluti censuit civitatibus esse posse. Quod fortasse aliquando universae rei publicae nostrae, nunc quidem profecto isti provinciae contigit, ut is in ea summam potestatem haberet, cui in doctrina, cui in virtute atque humanitate percipienda plurimum a pueritia studii fuisset et temporis. 30. Qua re cura, ut hic annus, qui ad laborem tuum accessit, idem ad salutem Asiae prorogatus esse videatur. Quoniam in te retinendo fuit Asia felicior quam nos in deducendo, perfice ut laetitia provinciae desiderium nostrum leniatur. Etenim, si in promerendo, ut tibi tanti honores haberentur, quanti haud scio an nemini, fuisti omnium diligentissimus, multo maiorem in his honoribus tuendis adhibere diligentiam debes. 31. Equidem de isto genere honorum quid sentirem scripsi ad te ante. Semper eos putavi, si vulgares essent, viles, si temporis causa constituerentur, leves: si vero, id quod ita factum est, meritis tuis tribuerentur, existimabam multam tibi in iis honoribus tuendis operam

esse ponendam. Qua re quoniam in istis urbibus cum summo imperio et potestate versaris, in quibus tuas virtutes consecratas et in deorum numero collocatas vides, in omnibus rebus, quas statues, quas decernes, quas ages, quid tantis hominum opinionibus, tantis de te iudiciis, tantis honoribus debeas cogitabis. Id autem erit eius modi, ut consulas omnibus, ut medeare incommodis hominum, provideas saluti, ut te parentem Asiae et dici et haberi velis.

XI. 32. Atque huic tuae voluntati ac diligentiae difficultatem magnam adferunt publicani: quibus si adversamur, ordinem de nobis optime meritum et per nos cum re publica coniunctum et a nobis et a re publica diiungemus: sin autem omnibus in rebus obsequemur, funditus eos perire patiemur, quorum non modo saluti, sed etiam commodis consulere debemus. Haec est una, si vere cogitare volumus, in toto imperio tuo difficultas. Nam esse abstinentem, continere omnes cupiditates, suos coërcere, iuris aequabilem tenere rationem, facilem se in rebus cognoscendis, in hominibus audiendis admittendisque praebere praeclarum magis est quam difficile. Non est enim positum in labore aliquo, sed in quadam inductione animi et voluntate. 33. Illa causa publicanorum quantam acerbitatem adferat sociis intelleximus ex civibus, qui nuper in portoriis Italiae tollendis non tam de portorio quam de non nullis iniuriis portitorum querebantur. Qua re non ignoro quid sociis accidat in ultimis terris, quum audierim in Italia querellas civium. Hic te ita versari, ut et publicanis satis facias, praesertim publicis male redemptis, et socios perire non sinas, divinae cuiusdam virtutis esse videtur, id est, tuae. Ac primum Graecis id, quod acerbissimum est, quod sunt vectigales, non ita acerbum videri debet, propterea quod sine imperio populi Romani suis institutis per se ipsi ita fuerunt. Nomen autem publicani aspernari non possunt, qui pendere ipsi vectigal sine publicano non potuerint, quod iis aequaliter Sulla descripserat. Non esse autem leniores in exigendis vectigalibus Graecos quam nostros publicanos hinc intellegi potest, quod Caunii nuper omnesque ex insulis, quae erant a Sulla Rhodiis attributae, confugerunt ad senatum, nobis ut potius

vectigal quam Rhodiis penderent. Qua re nomen publicani neque ii debent horrere, qui semper vectigales fuerunt, neque ii aspernari, qui per se pendere vectigal non potuerunt, neque ii recusare, qui postulaverunt. 34. Simul et illud Asia cogitet, nullam ab se neque belli externi neque domesticarum discordiarum calamitatem afuturam fuisse, si hoc imperio non teneretur. Id autem imperium quum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, aequo animo parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.

XII. 35. Quod si genus ipsum et nomen publicani non iniquo animo sustinebunt, poterunt iis consilio et prudentia tua reliqua videri mitiora. Possunt in pactionibus faciendis non legem spectare censoriam, sed potius commoditatem conficiendi negotii et liberationem molestiae. Potes etiam tu id facere, quod et fecisti egregie et facis, ut commemorares quanta sit in publicanis dignitas, quantum nos illi ordini debeamus, ut remoto imperio ac vi potestatis et fascium publicanos cum Graecis gratia atque auctoritate coniungas et ab iis, de quibus optime tu meritus es et qui tibi omnia debent, hoc petas, ut facilitate sua nos eam necessitudinem, quae est nobis cum publicanis, obtinere et conservare patiantur. 36. Sed quid ego te haec hortor, quae tu non modo facere potes tua sponte sine cuiusquam praeceptis, sed etiam magna iam ex parte perfecisti? Non enim desistunt nobis agere cotidie gratias honestissimae et maximae societates, quod quidem mihi idcirco iucundius est, quod idem faciunt Graeci. — Difficile est autem ea, quae commodis, utilitate et prope natura diversa sunt, voluntate coniungere. — At ea quidem, quae supra scripta sunt, non ut te instituerem, scripsi — neque enim prudentia tua cuiusquam praecepta desiderat —, sed me in scribendo commemoratio tuae virtutis delectavit: quamquam in his litteris longior fui quam aut vellem aut quam me putavi fore.

XIII. 37. Unum est, quod tibi ego praecipere non desinam, neque te patiar, quantum erit in me, cum exceptione laudari. Omnes enim, qui istinc veniunt, ita de tua virtute, integritate, humanitate commemorant, ut in tuis summis

laudibus excepiant unam iracundiam. Quod vitium quum in hac privata cotidianaque vita levis esse animi atque infirmi videtur, tum vero nihil est tam deforme quam ad summum imperium etiam acerbitatem naturae adiungere. Qua re illud non suscipiam, ut, quae de iracundia dici solent a doctissimis hominibus, ea nunc tibi exponam, quum et nimis longus esse nolim et ex multorum scriptis ea facile possis cognoscere, illud, quod est epistolae proprium, ut is, ad quem scribitur, de iis rebus, quas ignorat, certior fiat, praetermittendum esse non puto. 38. Sic ad nos omnes fere defecerunt: nihil, quum absit iracundia, dicere solent te fieri posse iucundius, sed quum te alicuius improbitas perversitasque commoverit, sic te animo incitari, ut ab omnibus tua desideretur humanitas. Qua re quoniam in eam rationem vitae nos non tam cupiditas quaedam gloriae quam res ipsa ac fortuna deduxit, ut sempiternus sermo hominum de nobis futurus sit, caveamus, quantum efficere et consequi possumus, ut ne quod in nobis insigne vitium fuisse dicatur. Neque ego nunc hoc contendo, quod fortasse quum in omni natura tum iam in nostra aetate difficile est, mutare animum et, si quid est penitus insitum moribus, id subito evellere, sed te illud admoneo, ut, si hoc plene vitare non potes, quod ante occupatur animus ab iracundia quam providere ratio potuit ne occuparetur, ut te ante compares cotidieque meditare resistendum esse iracundiae, quumque ea maxime animum moveat, tum tibi esse diligentissime linguam continendam: quae quidem mihi virtus interdum non minor videtur quam omnino non irasci. Nam illud est non solum gravitatis, sed non numquam etiam lentitudinis, moderari vero et animo et orationi, quum sis iratus, aut etiam tacere et tenere in sua potestate motum animi et dolorem, etsi non est perfectae sapientiae, tamen est non mediocris ingenii. 39. Atque in hoc genere multo te esse iam commodiorem milioemque nuntiant. Nullae tuae vehementiores animi commotiones, nulla maledicta ad nos, nullae contumeliae perferuntur: quae quum abhorrent a litteris, ab humanitate, tum vero contraria sunt imperio ac dignitati. Nam si implacabiles iracundiae sunt, summa est acerbitas: sin autem

exorabiles, summa levitas: quae tamen, ut in malis, acerbitali anteponenda est.

XIV. 40. Sed quoniam primus annus habuit de hac reprehensione plurimum sermonis — credo propterea, quod tibi hominum iniuriae, quod avaritia, quod insolentia praeter opinionem accidebat et intolerabilis videbatur —, secundus autem multo lenior, quod et consuetudo et ratio et, ut ego arbitror, meae quoque litterae te patientiorem lenioremque fecerunt, tertius annus ita debet esse emendatus, ut ne minimam quidem rem quisquam possit ullam reprehendere. 41. Ac iam hoc loco non hortatione neque praeceptis, sed precibus tecum fraternis ago, totum ut animum, curam cogitationemque tuam ponas in omnium laude undique colligenda. Quod si in mediocri statu sermonis ac praedicationis nostrae res essent, nihil abs te eximium, nihil praeter aliorum consuetudinem postularetur. Nunc vero propter earum rerum, in quibus versati sumus, splendorem et magnitudinem, nisi summam laudem ex ista provincia adsequimur, vix videmur summam vituperationem posse vitare. Ea nostra ratio est, ut omnes boni quum faveant tum etiam omnem a nobis diligentiam virtutemque et postulent et expectent, omnes autem improbi, quod cum iis bellum sempiternum suscepimus, vel minima re ad reprehendum contenti esse videantur. 42. Qua re quoniam eius modi theatrum [totius Asiae] virtutibus tuis est datum, celebritate refertissimum, magnitudine amplissimum, iudicio eruditissimum, natura autem ita resonans, ut usque Romam significationes vocesque referantur, contende, quaeso, atque elabora, non modo ut his rebus dignus fuisse, sed etiam ut illa omnia tuis artibus superasse videare.

XV. 43. Et quoniam mihi casus urbanam in magistratibus administrationem rei publicae, tibi provincialem dedit, si mea pars nemini cedit, fac ut tua ceteros vincat. Simul et illud cogita, nos non de reliqua et sperata gloria iam laborare, sed de parta dimicare: quae quidem non tam expectanda nobis fuit quam tuenda est. Ac si mihi quidquam esset abs te separatum, nihil amplius desiderarem hoc statu, qui mihi iam partus est. Nunc vero sic res sese habet, ut, nisi

omnia tua facta atque dicta nostris rebus istinc respondeant, ego me tantis meis laboribus tantisque periculis, quorum tu omnium particeps fuisti, nihil consecutum *putem*. Quod si, ut amplissimum nomen consequeremur, unus praeter ceteros adiuvisti, certe idem, ut id retineamus, praeter ceteros elaborabis. Non est tibi his solis utendum existimationibus ac iudiciis, qui nunc sunt, hominum, sed iis etiam, qui futuri sunt: quamquam illorum erit verius iudicium obrectatione et malevolentia liberatum. 44. Denique illud etiam debes cogitare, non te tibi soli gloriam quaerere: quod si esset, tamen non neglegeres, praesertim quum amplissimis monumentis consecrare voluisses memoriam nominis tui, sed ea est tibi communicanda mecum, prodenda liberis nostris: in qua cavendum est ne, si neglegentior fueris, *non solum* tibi parum consuluisse, sed etiam tuis invidisse videaris.

XVI. 45. Atque haec non eo dicuntur, ut te oratio mea dormientem excitasse, sed potius ut currentem incitasse videatur. Facies enim perpetuo, quae fecisti, ut omnes aequitatem tuam, temperantiam, severitatem integritatemque laudarent. Sed me quaedam tenet propter singularem amorem infinita in te aviditas gloriae, quamquam illud existimo, quum iam tibi Asia, sicuti uni cuique sua domus, nota esse debeat, quum ad tuam summam prudentiam tantus usus accesserit, nihil esse quod ad laudem atlineat, quod non tu optime perspicias et tibi non sine cuiusquam hortatione in mentem veniat cotidie. Sed ego, qui, quum tua lego, te audire et qui, quum ad te scribo, tecum loqui videor, ideo et tua longissima quaque epistola maxime delector et ipse in scribendo sum saepe longior. 46. Illud te ad extremum et oro et hortor, ut tamquam poetae boni et actores industrii solent, sic tu in extrema parte et conclusione muneris ac negotii tui diligentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui tamquam tertius actus perfectissimus atque ornatissimus fuisse videatur. Id facillime facies, si me, cui semper uni magis quam universis placere voluisti, tecum semper esse putabis et omnibus iis rebus, quas dices et facies, interesse. Reliquum est ut te orem ut valetudini tuae, si me et tuos omnes valere vis, diligentissime servias. [Vale.]

II.

De adventu Statii unius de Quinti libertis, hominumque de eo sermonibus scribit. Deinde et Graecorum provincialium et negotiatorum Romanorum de Quinto querellas memorat. Ipse orationis acerbiter et litterarum ad alios missarum indigentiam fugiendam censet. L. Flavii, praetoris des., querellas exponit et suas obiurgationes excusat. Attali Iphemeni et Aesopi tragoedi negotium commendat. De rei publicae condicione et de sua Clodii vincendi spe addit. Scripta epistola est a. u. c. 695.

MARCUS QUINTO FRATRI.

I. 1. Statius ad me venit a. d. viii. Kalend. Novembr. Eius adventus, quod ita scripsisti, direptum iri te a tuis, dum is abesset, molestus mihi fuit. Quod autem expectationem sui concursumque eum, qui erat futurus, si una tecum decederet neque antea visus esset, sustulit, id mihi non incommode visum est accidisse. Exhaustus est enim sermo hominum et multae emissae iam eius modi voces, *ἀλλ' αἰεί τινα φῶτα μέγαν*, quae te absente confecta esse laetor. 2. Quod autem idcirco a te missus est, mihi ut se purgaret, id necesse minime fuit. Primum enim numquam ille mihi fuit suspectus, neque ego, quae ad te de illo scripsi, scripsi meo iudicio, sed quum ratio salusque omnium nostrum, qui ad rem publicam accedimus, non veritate solum, sed etiam fama niteretur, sermones ad te aliorum semper, non mea iudicia perscripsi. Qui quidem quam frequentes essent et quam graves adventu suo Statius ipse cognovit. Etenim intervenit non nullorum querellis, quae apud me de illo ipso habebantur, et sentire potuit sermones iniquorum in suum potissimum nomen erumpere. 3. Quod autem me maxime movere solebat, quum audiebam illum plus apud te posse, quam gravitas illius aetatis, imperii prudentia postularet — quam multos enim mecum egisse putas, ut se Statius commendarem? quam multa autem ipsum *ἀσφαλῶς* mecum in sermone ita posuisse: Id mihi non placuit: monui, suasi, deterrui? quibus in rebus etiam si fidelitas summa est, quod prorsus credo, quoniam tu ita iudicas, tamen species ipsa tam gratiosi liberti aut servi dignitatem habere nullam potest. Atque hoc sic habeto — nihil enim nec temere dicere

nec astute reticere debeo —, materiam omnem sermonum eorum, qui de te detrabere vellent, Statium dedisse, antea tantum intellegi potuisse, iratos tuae severitati esse non nullos: hoc manu misso, iratis quod loquerentur non defuisse.

II. 4. Nunc respondebo ad eas epistolas, quas mihi reddidit L. Caesius, cui, quoniam ita te velle intellego, nullo loco deero, quarum altera est de Blandeno Zeuxide, quem scribis certissimum matricidam tibi a me intime commendari. Qua de re et de hoc genere toto, ne forte me in Graecos tam ambitiosum factum esse mirere, pauca cognosce. Ego quum Graecorum querellas nimium valere sentirem propter hominum ingenia ad fallendum parata, quoscumque de te queri audivi, quacumque potui ratione placavi. Primum Dionysopolitas, qui erant inimicissimi, lenivi: quorum principem Hermippum non solum sermone meo, sed etiam familiaritate devinxi. Ego Apameensem Hephaestum, ego levissimum hominem, Megaristum Antandrium, ego Niciam Smyrnaeum, ego nugas maximas omni mea comitate complexus sum, Nymphonem etiam Colophonium. Quae feci omnia, non quo me aut hi homines aut tota natio delectaret: pertaesum est levitatis, adsentationis, animorum non officiis, sed temporibus servientium. 5. Sed ut ad Zeuxim revertar, quum is de M. Cascellii sermone secum habito, quae tu scribis, ea ipsa loqueretur, obstiti eius sermoni et hominem in familiaritatem recepi. Tua autem quae fuerit cupiditas tanta nescio, quod scribis cupisse te, quoniam Smyrnae duos Mysos inuisisses in culleum, simile in superiore parte provinciae edere exemplum severitatis tuae et idcirco Zeuxim elicere omni ratione voluisse: quem adductum in iudicium fortasse dimitti non oportuerat, conquiri vero et elici blanditiis, ut tu scribis, ad iudicium necesse non fuit, eum praesertim hominem, quem ego et ex suis civibus et ex multis aliis cotidie magis cognosco nobiliorem esse prope quam civitatem suam. — 6. At enim Graecis solis indulgeo. — Quid? L. Caecilius nonne omni ratione placavi? quem hominem! qua ira! quo spiritu! Quem denique praeter Tuscenium, cuius causa sanari non potest, non mitigavi? Ecce supra caput homo levis ac sordidus, sed tamen equestri censu, Catienus: etiam is lenietur. ctc. III. 1. 29

Cuius tu in patrem quod fuisti asperior, non reprehendo: certo enim scio te fecisse cum causa. Sed quid opus fuit eius modi litteris, quas ad ipsum misisti? illum crucem sibi ipsum constituere, ex qua tu eum ante detraxisses: te curaturum, fumo ut combureretur, plaudente tota provincia? Quid vero ad C. Fabium nescio quem? — nam eam quoque epistolam T. Catienus circumgestat —: 'renuntiari tibi Licinium plagiarium cum suo pullo miluino tributa exigere.' Deinde rogas Fabium, 'ut et patrem et filium vivos comburat, si possit: si minus, ad te mittat, ut iudicio comburantur.' Eae litterae abs te per iocum missae ad C. Fabium, si modo sunt tuae, quum leguntur, invidiosam atrocitatem verborum habent. 7. Ac si omnium mearum praecepta litterarum repetes, intelleges esse nihil a me nisi orationis acerbiteriam et iracundiam et, si forte, raro litterarum missarum indiligentiam reprehensam. Quibus quidem in rebus si apud te plus auctoritas mea quam tua sive natura paullo acrior sive quaedam dulcedo iracundiae sive dicendi sal facitiaeque valuissent, nihil sane esset quod nos paeniteret. Et mediocri me dolore putas adfici, quum audiam qua sit existimatione Vergilius, qua tuus vicinus C. Octavius? Nam si te interioribus vicinis tuis, Ciliciensi et Syriaco, anteponis, valde magnum facis! Atque is dolor est, quod quum ii, quos nominavi, te innocentia non vincant, vincunt tamen artificio benevolentiae colligendae, qui neque Cyrum Xenophontis neque Agesilaum noverint: quorum regum summo imperio remo umquam verbum ullum asperius audivit. Sed haec a principio tibi praecipiens quantum profecerim non ignoro.

III. 8. Nunc tamen decedens — id quod mihi iam facere videris — relinque, quaeso, quam iucundissimam memoriam tui. Successorem habes perblandum: cetera valde illius adventu tua requirentur. In litteris mittendis, ut saepe ad te scripsi, nimium te exorabilem praeuisti. Tolle omnes, si potes, iniquas, tolle inusitatas, tolle contrarias. Staius mihi narravit scriptas ad te solere adferri, ab se legi, et, si iniquae sint, fieri te certiores: ante quam vero ipse ad te venisset, nullum delectum litterarum fuisse: ex eo esse volumina selectarum epistolarum, quae reprehendi solerent.

9. Hoc de genere nihil te nunc quidem moneo: sero est enim: ac scire potes multa me varie diligenterque monuisse. Illud tamen, quod Theopompo mandavi, quum essem admonitus ab ipso, vide per homines amantes tui, quod est facile, ut haec genera tollantur epistolarum, primum iniquarum, deinde contrariarum, tum absurde et inusitate scriptarum, postremo in aliquem contumeliosarum. Atque ego haec tam esse quam audio non puto, et si sunt occupationibus tuis minus animadversa, nunc perspice et purga. Legi epistolam, quam ipse scripsisse Sulla nomenclator dictus est, non probandam: legi non nullas iracundas. 10. Sed tempore ipso de epistolis: nam quum hanc paginam tenerem, L. Flavius, praetor designatus, ad me venit, homo mihi valde familiaris. Is mihi, te ad procuratores suos litteras misisse, quae mihi visae sunt iniquissimae, ne quid de bonis, quae L. Octavii Nasonis fuissent, cui L. Flavius heres est, deminuerent ante, quam C. Fundanio pecuniam solvissent, itemque misisse ad Apollonidenses, ne de bonis, quae Octavii fuissent, deminui paterentur prius quam Fundanio debitum solutum esset. Haec mihi veri similia non videntur: sunt enim a prudentia tua remotissima. Ne deminuat heres? Quid si infitiat? Quid si omnino non debet? Quid? praetor solet iudicare deberi? Quid? ego Fundanio non cupio? non amicus sum? non misericordia moveor? Nemo magis: sed via iuris eius modi est quibusdam in rebus, ut nihil sit loci gratiae. Atque ita mihi dicebat Flavius scriptum in ea epistola, quam tuam esse dicebat, te aut quasi amicis tuis gratias acturum aut quasi inimicis incommodaturum. 11. Quid multa? ferebat graviter, id vehementer mecum querebatur orabatque, ut ad te quam diligentissime scriberem: quod facio et te prorsus vehementer etiam atque etiam rogo, ut et procuratoribus Flavii remittas de deminuendo et Apollonidensibus ne quid praescribas, quod contra Flavium sit, amplius. Et Flavii causa et scilicet Pompeii facies omnia. Nolo me dius fidius ex tua iniuria in illum tibi liberalem me videri, sed id te oro, ut tu ipse auctoritatem et monumentum aliquod decreti aut litterarum tuarum relinquant quod sit ad Flavii rem et ad causam accommodatum. Fert enim graviter homo et mei observan-

tissimus et sui iuris dignitatisque retinens se apud te neque amicitia nec iure valuisse, et, ut opinor, Flavii aliquando rem et Pompeius et Caesar tibi commendarunt, et ipse ad te scripserat Flavius et ego certe. Qua re si ulla res est quam tibi me faciendam petente putes, haec ea sit. Si me amas, cura, elabora, perfice, ut Flavius et tibi et mihi quam maximas gratias agat. Hoc te ita rogo, ut maiore studio rogare non possim.

IV. 12. Quod ad me de Hermia scribis, mihi mehercule valde molestum fuit. Litteras ad te parum fraterne scripseram: quas oratione Diodoti, Luculli liberti, commotus, de pactione statim quod audieram, iracundius scripseram et revocare cupiebam. Huic tu epistolae non fraterne scriptae fraterne debes ignoscere. 13. De Censorino, Antonio, Cassiis, Scaevola, te ab iis diligi, ut scribis, vehementer gaudeo. Cetera fuerunt in eadem epistola graviora quam vellem, ὀρθάν τὰν πᾶν et ἀπαξ θανεῖν. Maiora ista erunt: meae obiurgationes fuerunt amoris plenissimae, quae sunt non nulla, sed tamen medioeria et parva potius. Ego te numquam ulla in re dignum minima reprehensione putassem, quum te sanctissime gereres, nisi inimicos multos haberemus. Quae ad te aliqua monitione aut obiurgatione scripsi, scripsi propter diligentiam cautionis meae, in qua et maneo et manebo et, idem ut facias, non desistam rogare. 14. Attalus Hypaepenus mecum egit, ut se ne impedires quo minus, quod ad Q. Publicii statuam decretum est, erogaretur: quod ego te et rogo et admoneo, ne talis viri tamque nostri necessarii honorem minui per te aut impediri velis. Praeterea Aesopi [tragoedi], nostri familiaris, Licinius servus, tibi notus, aufugit. Is Athenis apud Patronem Epicureum pro libero fuit. Inde in Asiam venit. Postea Plato quidam Sardinianus, Epicureus, qui Athenis solet esse multum et qui tum Athenis fuerat, quum Licinius eo venisset, quum eum fugitivum esse postea ex Aesopi litteris cognosset, hominem comprehendit et in custodiam Ephesi tradidit, sed in publicam an in pistrinum non satis ex litteris eius intellegere potuimus. Tu, quoquo modo est, quoniam Ephesi est, hominem investiges velim summaque diligentia vel tecum deducas. Noli spectare quanti homo sit: parvi

enim pretii est, qui tam nihil sit: sed tanto dolore Aesopus est adfectus propter servi scelus et audaciam, ut nihil ei gratius facere possis quam si illum per te recuperarit.

V. 15. Nunc ea cognosce, quae maxime exoptas. Rem publicam funditus amisimus, adeo ut Cato, adolescens nullius consilii, sed tamen civis Romanus et Cato, vix vivus effugerit, quod, quum Gabinium de ambitu vellet postulare, neque praetores diebus aliquot adiri possent vel potestatem sui facerent, in contionem descendit et Pompeium privatum dictatorem appellavit. Propius nihil est factum quam ut occideretur. Ex hoc qui sit status totius rei publicae videre potes. 16. Nostrae tamen causae non videntur homines defuturi. Mirandum in modum profitentur, offerunt se, pollicentur. Equidem quum spe sum maxima tum maiore etiam animo, ut sperem superiores fore nos, ut confidam animo, ut in hac re publica ne casum quidem ullum pertimescam. Sed tamen se res sic habet: si diem nobis dixerit, tota Italia concurret, ut multiplicata gloria discedamus: sin autem vi agere conabitur, spero fore studiis non solum amicorum, sed etiam alienorum ut vi resistamus. Omnes et se et suos amicos, clientes, libertos, servos, pecunias denique suas pollicentur. Nostra antiqua manus bonorum ardet studio nostri atque amore. Si qui antea aut alieniores fuerant aut languidiores, nunc horum regum odio se cum bonis coniungunt. Pompeius omnia pollicetur et Caesar: quibus ego ita credo, ut nihil de mea comparatione deminuum. Tribuni pl. designati sunt nobis amici. Consules se optime ostendunt. Praetores habemus amicissimos et acerrimos cives, Domitium, Nigidium, Memmium, Lentulum, bonos etiam alios, hos singulares. Qua re magnum fac animum habeas et spem bonam. De singulis tamen rebus quae cotidie gerantur faciam te crebro certiore.

III.

M. Cicero Q. fratri de pueris sine epistola missis se excusat, de exsilio calamitate queritur, pro oblati facultatibus gratias agit, monet de quorundam fide suosque commendat. Scripta epistola est a. u. c. 696.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Mi frater, mi frater, mi frater, tunc id veritus es, ne ego iracundia aliqua adductus pueros ad te sine litteris miserim? aut etiam ne te videre noluerim? Ego tibi irascerer? tibi ego possem irasci? Scilicet, tu enim me afflixisti: tui me inimici, tua me invidia ac non ego te misere perdidit. Meus ille laudatus consulatus mihi te, liberos, patriam, fortunas, tibi velim ne quid eripuerit praeter unum me. Sed certe a te mihi omnia semper honesta et iucunda ceciderunt, a me tibi luctus meae calamitatis, metus tuae, desiderium, maeror, solitudo. Ego te videre noluerim? Immo vero me a te videri nolui. Non enim vidisses fratrem tuum, non eum, quem reliqueras, non eum, quem noras, non eum, quem flens flentem, prosequenter proficiscens dimiseras: ne vestigium quidem eius nec simulacrum, sed quamdam effigiem spirantis mortui. Atque utinam me mortuum prius vidisses aut audisses! utinam te non solum vitae, sed etiam dignitatis meae superstitem reliquisset! 2. Sed testor omnes deos me hac una voce a morte esse revocatum, quod omnes in mea vita partem aliquam tuae vitae repositam esse dicebant. Qua in re peccavi scelerateque feci. Nam si occidisset, mors ipsa meam pietatem amoremque in te facile defenderet. Nunc commisi ut me vivo careres, vivo me aliis indigeres, mea vox in domesticis periculis potissimum occideret, quae saepe alienissimis praesidio fuisset. Nam quod ad te pueri sine litteris venerunt, quoniam vides non fuisse iracundiam causam, certe pigritia fuit et quaedam infinita vis laerimarum et dolorum. 3. Haec ipsa me quo fletu putas scripsisse? Eodem quo te legere certo scio. An ego possum aut non cogitare aliquando de te aut umquam sine lacrimis cogitare? Quum enim te desidero, fratrem solum desidero? Ego vero suavitate fratrem prope aequalem, obsequio filium, consilio parentem. Quid mihi sine te umquam aut tibi sine me iucundum

fuit? Quid, quod eodem tempore desidero filiam? qua pietate, qua modestia, quo ingenio! effigiem oris, sermonis, animi mei! Quid filium venustissimum mihi que dulcissimum? quem ego ferus ac ferreus e complexu dimisi meo, sapientiores puerum quam vellem. Sentiebat enim miser iam quid ageretur. Quid vero tuum filium, [quid] imaginem tuam, quem meus Cicero et amabat ut fratrem et iam ut maiorem fratrem verebatur? Quid, quod mulierem miserrimam, fidelissimam coniugem, me prosequi non sum passus, ut esset quae reliquias communis calamitatis, communes liberos tueretur? 4. Sed tamen, quoquo modo potui, scripsi et dedi litteras ad te Philogono, liberto tuo, quas credo tibi postea redditas esse: in quibus idem te hortor et rogo, quod pueri tibi verbis meis nuntiarunt, ut Romam protinus pergas et properes. Primum enim te praesidio esse volui, si qui essent inimici quorum crudelitas nondum esset nostra calamitate satiata. Deinde congressus nostri lamentationem pertinui, digressum vero non tulisset atque etiam id ipsum, quod tu scribis, metuebam, ne a me distrahi non posses. His de causis hoc maximum malum, quod te non vidi, quo nihil amantissimis et coniunctissimis fratribus acerbius miseriusve videtur accidere potuisse, minus acerbum, minus miserum fuit, quam fuisset quum congressio tum vero digressio nostra. 5. Nunc, si potes, id quod ego, qui tibi semper fortis videbar, non possum, erige te et confirma, si qua subeunda dimicatio erit. Spero, si quid mea spes habet auctoritatis, tibi et integritatem tuam et amorem in te civitatis et aliquid etiam misericordiam nostri praesidii laturam. Sin eris ab isto periculo vacuus, ages scilicet, si quid agi posse de nobis putabis. De quo scribunt ad me quidem multi multa et se sperare demonstrant, sed ego quod sperem non dispicio, quum inimici plurimum valeant, amici partim deseruerint me, partim etiam prodiderint, qui in meo reditu fortasse reprehensionem sui sceleris pertimescant. Sed ista qualia sint tu velim perspicias mihi que declares. Ego tamen, quam diu tibi opus erit, si quid periculi subeundum videbis, vivam: diutius in hac vita esse non possum. Neque enim tantum virium habet ulla aut prudentia aut doctrina, ut tantum dolorem possit susti-

nere. 6. Scio fuisse et honestius moriendi tempus et utilius, sed non hoc solum, multa alia praetermisi, quae si queri velim praeterita, nihil agam nisi ut augeam dolorem tuum, indicem stultitiam meam. Illud quidem nec faciendum est nec fieri potest, me diutius, quam aut tuum tempus aut firma spes postulabit, in tam misera tamque turpi vita commorari, ut, qui modo fratre fuerim, liberis, coniuge, copiis, genere ipso pecuniae beatissimus, dignitate, auctoritate, existimatione, gratia non inferior quam qui umquam fuerunt amplissimi, is nunc in hac tam adflucta perditaque fortuna neque me neque meos lugere diutius possim. 7. Qua re quid ad me scripsisti de permutatione? quasi vero nunc me non tuae facultates sustineant, qua in re ipsa video miser et sentio quid sceleris admiserim, quum de visceribus tuis et filii tui satis facturus sis quibus debes, ego acceptam ex aerario pecuniam tuo nomine frustra dissiparim. Sed tamen et M. Antonio, quantum tu scripseras, et Caepioni tantumdem solutum est: mihi ad id, quod cogito, hoc, quod habeo, satis est. Sive enim restituimur sive desperamur, nihil amplius opus est. Tu, si forte quid erit molestiae, te ad Crassum et ad Calidium conferas, censeo. 8. Quantum Hortensio credendum sit nescio. Me summa simulatione amoris summaque adsiduitate cotidiana sceleratissime insidiosissimeque tractavit, adiuncto Q. Arrio: quorum ego consiliis, promissis, praeceptis destitutus in hanc calamitatem incidi. Sed haec occultabis, ne quid obsint. Illud caveto — et eo puto per Pomponium fovendum tibi esse ipsum Hortensium —, ne ille versus, qui in te erat collatus, quum aedilitatem petebas, de lege Aurelia, falso testimonio confirmetur. Nihil enim tam timeo quam ne, quum intellegant homines quantum misericordiae nobis tuae preces et tua salus adlatura sit, oppugnent te vehementius. 9. Messallam tui studiosum esse arbitrator: Pompeium etiam simulatorem puto. Sed haec utinam ne experiare! quod precarer deos, nisi meas preces audire desissent. Verum tamen precor, ut his infinitis nostris malis contenti sint: in quibus omnibus tamen nullus inest peccati infamia, sed omnis dolor est, quod optime factis poena maxima est constituta. 10. Filiam meam et tuam

Ciceronemque nostrum quid ego, mi frater, tibi commendem? quin illud maereo, quod tibi non minorem dolorem illorum orbitas adferet quam mihi. Sed te incolumi orbi non erunt. Reliqua, ita mihi salus aliqua detur potestasque in patria moriendi, ut me lacrimae non sinunt scribere! Etiam Terentiam velim tueare mihi que de omnibus rebus rescribas, sis fortis, quoad rei natura patiatur. Idibus Iuniis, Thessalonica.

IV.

M. Cicero dolet sibi amicorum fidem et consilium defuisse. Rogat, ut quam reductam spem in novis tribunis pl. habere possit frater sibi aperiat. Scripta epistola est a. u. c. 696.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Amabo te, mi frater, ne, si uno meo fato et tu et omnes mei corruistis, improbitati et sceleri meo potius quam imprudentiae miseriaeque adsignes. Nullum est meum peccatum, nisi quod iis credidi, a quibus nefas putaram esse me decipi, aut etiam, quibus ne id expedire quidem arbitrabar. Intimus, proximus, familiarissimus quisque aut sibi pertimuit aut mihi invidit: ita mihi nihil misero praeter fidem amicorum ..... cautum meum consilium fuit. 2. Quod si te satis innocentia tua et misericordia hominum vindicat hoc tempore a molestia, perspicis profecto ecquaenam nobis spes salutis relinquatur. Nam me Pomponius et Sestius et Piso noster adhuc Thessalonicae retinuerunt, quum longius discedere propter nescio quos motus vetarent. Verum ego magis exitum illorum litteris quam spe certa exspectabam. Nam quid sperem potentissimo inimico, dominatione obrectatorum, infidelibus amicis, plurimis invidis? 3. De novis autem tribunis plebis est ille quidem in me officiosissimus Sestius et, spero, Curius, Milo, Fadius, Fabricius, sed valde adversante Clodio, qui etiam privatus eadem manu poterit contiones concitare, deinde etiam intercessor parabitur. 4. Haec mihi proficiscenti non proponebantur, sed saepe triduo summa cum gloria dicebar esse rediturus. Quid tu igitur? inquires. Quid? multa convenerunt quae mentem exturbarent meam: subita defectio Pompeii, alienatio consu-

lum, etiam praetorum, timor publicanorum, arma. Lacrimae meorum me ad mortem ire prohibuerunt, quod certe et ad honestatem et ad effugiendos intolerabiles dolores fuit aptissimum. Sed de hoc scripsi ad te in ea epistola, quam Phaëthonti dedi. Nunc tu, quoniam in tantum luctum et laborem detrusus es quantum nemo umquam, si levare potest communem casum misericordia hominum, scilicet incredibile quiddam adsequeris: sin plane occidimus — me miserum! — ego omnibus meis exitio fuero, quibus ante dedecori non eram. 5. Sed tu, ut ante ad te scripsi, perspice rem et pertempta et ad me, ut tempora nostra, non ut amor tuus fert, vere perscribe. Ego vitam, quoad putabo tua interesse aut ad spem servandam esse, retinebo. Tu nobis amicissimum Sestium cognosces: credo tua causa velle Lentulum, qui erit consul. Quamquam sunt facta verbis difficiliora. Tu et quid opus sit et quid sit videbis. Omnino, si tuam solitudinem communemque calamitatem nemo despexerit, aut per te aliquid confici aut nullo modo poterit: sin te quoque inimici vexare coeperint, ne cessaris: non enim gladiis tecum, sed litibus agetur. Verum haec absint velim. Te oro, ut ad me de omnibus *rebus* rescribas et in me animi potius aut consilii minus putes esse quam antea, amoris vero et officii non minus.

LIBER II.

I.

M. Cicero Q. fratri tum in Sardinia degenti scribit quid in senatu sit actum, referente primum Lupo de lege C. Caesaris, qua agrum Campanum plebi Romanae dividi voluerat, deinde Racilio de iudiciis, utrum ante an post aedilia comitia habenda sint. Scripta epistola est a. u. c. 697.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Epistolam, quam legisti, mane dederam. Sed fecit humaniter Licinius, quod ad me misso senatu vesperi venit, ut si quid esset actum ad te, si mihi videretur, perscriberem.

Senatus fuit frequentior, quam putaramus esse posse mense Decembri sub dies festos. Consulares nos fuimus et duo consules designati, P. Servilius, M. Lucullus, Lepidus, Volcatius, Glabrio, praetores. Sane frequentes fuimus: omnino ad ducentos. Commorat expectationem Lupus. Egit causam agri Campani sane accurate. Auditus est magno silentio. Materiam rei non ignoras. Nihil ex nostris actionibus praetermisit. Fuerunt non nulli aculei in Caesarem, contumeliae in Gellium, expostulationes cum absente Pompeio. Causa sero perorata sententias se rogatarum negavit, ne quod onus simultatis nobis imponeret: ex superiorum temporum convitiis et ex praesenti silentio quid senatus sentiret se intellegere. Dixit Milo. Coepit dimittere. Tum Marcellinus: 'Noli', inquit, ex taciturnitate nostra, Lupe, quid aut probemus hoc tempore aut improbemus iudicare. Ego, quod ad me attinet itemque arbitror ceteros, idcirco taceo, quod non existimo, quum Pompeius absit, causam agri Campani agi convenire. Tum ille se senatum negavit tenere. 2. Racilius surrexit et de iudiciis referre coepit. Marcellinum quidem primum rogavit. Is quum graviter de Clodianis incendiis, trucidationibus, lapidationibus questus esset, sententiam dixit, ut ipse iudices per praetorem urbanum sortiretur, iudicium sortitione facta comitia haberentur: qui iudicia impedisset, eum contra rem publicam esse facturum. Approbata valde sententia C. Cato contra dixit et Cassius maxima acclamatione senatus, quum comitia iudiciis anteferet. Philippus adsensit Lentulo. 3. Postea Racilius de privatis me primum sententiam rogavit. Multa feci verba de toto furore latrocinioque P. Clodii: tamquam reum accusavi, multis et secundis admurmurationibus cuncti senatus. Orationem meam collaudavit satis multis verbis, non mehercule indiserte, Vetus Antistius: isque iudiciorum causam suscepit antiquissimamque se habiturum dixit. Ibat in eam sententiam. Tum Clodius rogatus diem dicendo eximere coepit. Furebat a Racilio se contumaciter urbaneque vexatum. Deinde eius operae repente a Graecostasi et gradibus clamorem satis magnum sustulerunt, opinor in Q. Sextilium et amicos Milonis incitatae. Eo metu iniecto repente magna querimonia

omnium discessimus. Habes acta unius diei: reliqua, ut arbitror, in mensem Ianuarium reiciuntur. De tribunis pl. longe optimum Racilius habemus: videtur etiam Antistius amicus nobis fore: nam Plancius totus noster est. Fac, si me amas, ut considerate diligenterque naviges de mense Decembri.

II.

M. Cicero Q. fratri respondet de Lentuli et Sestii nominibus exigendis et Pomponianis inde dissolvendis, de Culleonis auctione, de Q. fratris aedificatione, de Clodii aedilitatis exspectatione, de rege Alexandrino in regnum reducendo quod actum et decretum sit. Denique frater ut quam primum e Sardinia redeat rogat. Scripta epistola est a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Non occupatione, quamquam eram sane impeditus, sed parvula lippitudine adductus sum, ut dictarem hanc epistolam et non, ut ad te soleo, ipse scriberem. Et primum me tibi excuso in eo ipso, in quo te accuso: me enim nemo adhuc rogavit, num quid in Sardiniam velim, te puto saepe habere, qui num quid Romam velis quaerant. Quod ad me Lentuli et Sestii nomine scripsisti, locutus sum cum Cincio. Quoquo modo res se habet, non est facillima, sed habet profecto quiddam Sardinia appositum ad recordationem praeteritae memoriae. Nam, ut ille Gracchus augur, postea quam in istam provinciam venit, recordatus est quid sibi in campo Martio comitia consularia habenti contra auspicia accidisset, sic tu mihi videris in Sardinia de forma Numisiana et de nominibus Pomponianis in otio recogitasse. Ego adhuc emi nihil. Culleonis auctio facta est. Tusculano emptor nemo fuit. Si condicio valde bona fuerit, fortassis non omittam.

2. De aedificatione tua Cyrum arguere non cesso. Spero eum in officio fore. Sed omnia sunt tardiora propter furiosae aedilitatis exspectationem. Nam comitia sine mora futura videntur: edicta sunt in a. d. xi. Kal. Febr. Te tamen sollicitum esse nolo. Omne genus a nobis cautionis adhibebitur.

3. De rege Alexandrino factum est senatus consultum, cum multitudine eum reduci periculosum rei publicae videri. Reliqua quam esset in senatu contentio Lentulusne an Pom-

peius reduceret, obtinere causam Lentulus videbatur. In ea re nos et officio erga Lentulum mirifice et voluntati Pompeii praeclare satis fecimus: sed per obtrectatores Lentuli calumnia extracta res est. Consecuti sunt dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat. Quid futurum sit latrocinio tribunorum non divino, sed tamen suspicor per vim rogationem Caninium perlaturum. In ea re Pompeius quid velit non dispicio. Familiare eius quid cupiant omnes vident. Creditores vero regis aperte pecunias suppeditant contra Lentulum. Sine dubio res a Lentulo remota videtur esse, cum magno meo dolore: quamquam multa fecit, qua re, si fas esset, iure ei suscitare possemus. 4. Tu, si ita expedit, velim quam primum bona et certa tempestate conscendas ad meque venias. Innumerabiles enim res sunt, in quibus te cotidie in omni genere desiderem. Tui nostrique valent. XIII. Kal. Febr.

III.

M. Cicero Q. fratri exponit de iudicio T. Milonis a P. Clodio de vi accusati, de rebus in senatu actis, de P. Sestio bis accusato, de senatus consulto VI. Id. Febr. facto, de oratione pro Bestia a se dicta, de rebus domesticis. Scripta epistola est a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Scripsi ad te antea superiora: nunc cognosce postea quae sint acta. A Kal. Febr. legationes in Idus Febr. reiciebantur. Eo die res confecta non est. A. d. III. Non. Febr. Milo adfuit: ei Pompeius advocatus venit. Dixit Marcellus, a me rogatus. Honestè discessimus. Prodicta dies est in VII. Id. Febr. Interim reiectis legationibus in Idus referabatur de provinciis quaestorum et de ornandis praetoribus. Sed res multis querellis de re publica interponendis nulla transacta est. C. Cato legem promulgavit de imperio Lentulo abrogando. Vestitum filius mutavit. 2. A. d. VII. Id. Febr. Milo adfuit. Dixit Pompeius sive voluit. Nam ut surrexit, operae Clodiana clamorem sustulerunt, idque ei perpetua oratione contigit, non modo ut acclamatione, sed ut convictio et maledictis impediretur. Qui ut peroravit — nam in

eo sane fortis fuit, non est deterritus, dixit omnia atque interdum etiam silentio, cum auctoritate peregerat —, sed ut peroravit, surrexit Clodius. Ei tantus clamor a nostris — placuerat enim referre gratiam —, ut neque mente nec lingua neque ore consisteret. Ea res acta est, quum H. vi. vix Pompeius perorasset, usque ad H. viii., quum omnia maledicta, versus denique obscoenissimi in Clodium et Clodium dicerentur. Ille furens et exsanguis interrogabat suos in clamore ipso, „Quis esset qui plebem fame necaret.“ Respondebant operae: „Pompeius.“ „Quis Alexandream ire cuperet.“ Respondebant: „Pompeius.“ „Quem ire vellent?“ Respondebant: „Crassum.“ Is aderat tum Miloni animo non amico. H. fere ix., quasi signo dato, Clodiani nostros consputare coeperunt. Exarsit dolor. Urguere illi, ut loco nos moverent. Factus est a nostris impetus, fuga operarum. Eiectus de rostris Clodius, ac nos quoque tum fugimus, ne quid in turba. Senatus vocatus in curiam: Pompeius domum. Neque ego tamen in senatum, ne aut de tantis rebus tacerem aut in Pompeio defendendo — nam is carpebatur a Bibulo, Curione, Favonio, Servilio filio — animos honorum virorum offenderem. Res in posterum dilata est. Clodius in Quirinalia prodixit diem. 3. A. d. vi. Id. Febr. senatus ad Apollinis fuit, ut Pompeius adesset. Acta res est graviter a Pompeio. Eo die nihil perfectum est. A. d. v. Id. Febr. ad Apollinis senatus consultum factum est: EA, QUAE FACTA ESSENT A. D. VI. ID. FEBR., CONTRA REM PUBLICAM ESSE FACTA. Eo die Cato vehementer est in Pompeium invectus et eum oratione perpetua tamquam reum accusavit. De me multa me invito cum mea summa laude dixit. Quum illius in me perfidiam increparet, auditus est magno silentio malevolorum. Respondit ei vehementer Pompeius Crassumque descripsit, dixitque aperte se munitiorem ad custodiendam vitam suam fore, quam Africanus fuisset, quem C. Carbo interemisset. 4. Itaque magnae mihi res iam moveri videbantur. Nam Pompeius haec intellegit nobiscumque communicat, insidias vitae suae fieri, C. Catonem a Crasso sustentari, Clodio pecuniam suppeditari, utrumque et ab eo et a Curione, Bibulo ceterisque suis obtrektoribus confirmari,

vehementer esse providendum ne opprimatur contionario illo populo a se prope alienato, nobilitate inimica, non aequo senatu, iuventute improba. Itaque se comparat, homines ex agris arcessit. Operas autem suas Clodius confirmat. Manus ad Quirinalia paratur: in eo multo sumus superiores ipsius copii. Et magna manus ex Piceno et Gallia exspectatur, ut etiam Catonis rogationibus de Milone et Lentulo resistamus. 5. A. d. iiii. Id. Febr. Sestius ab indice Cn. Nerio Pupinia de ambitu est postulatus et eodem die a quodam M. Tullio de vi. Is erat aeger. Domum, ut debuimus, ad eum statim venimus eique nos totos tradidimus, idque fecimus praeter hominum opinionem, qui nos ei iure susceusere putabant, ut humanissimi gratissimique et ipsi et omnibus videremur, itaque faciemus. Sed idem Nerius index edidit ad adligatos Cn. Lentulum Vatiam et C. Cornelium: † ista ei. Eodem die senatus consultum factum est, UT SODALITATES DECURIATIQUE DISCEDERENT, LEXQUE DE IIS FERRETUR, UT, QUI NON DISCESSISSENT, EA POENA, QUAE EST DE VI, TENERENTUR. 6. A. d. iiii. Id. Febr. dixi pro Bestia de ambitu apud praetorem Cn. Domitium in foro medio maximo conventu, incidique in eum locum in dicendo, quum Sestius multis in templo Castoris vulneribus acceptis subsidio Bestiae servatus esset. Hic προφητονομησάμην quiddam εὐκαίως de his, quae in Sestium apparabantur crimina, et eum ornavi veris laudibus, magno adsensu omnium. Res homini fuit vehementer grata. Quae tibi eo scribo, quod me de retinenda Sestii gratia litteris saepe monuisti. 7. Pridie Id. Febr. haec scripsi ante lucem: eo die apud Pomponium in eius nuptiis eram cenaturus. Cetera sunt in rebus nostris huius modi, ut tu mihi fere diffidenti praedicabas, plena dignitatis et gratiae, quae quidem tua, mi frater, patientia, virtute, pietate, suavitate etiam tibi mihi sunt restituta. Domus tibi ad lucum Pisonis Luciniana conducta est. Sed, ut spero, paucis mensibus post Kalendas Quinet. in tuam commigrabis. Tuam in Carinis mundi habitatores Lamiae conduxerunt. A te post illam Olbiensem epistolam nullas litteras accepi. Quid agas et ut te oblectes scire cupio maximeque te ipsum videre quam primum. Cura, mi frater,

ut valeas, et quamquam est hiemps, tamen Sardiniam istam esse cogites. xv. Kalend. Mart.

IV.

M. Cicero Q. fratri scribit de P. Sestio absoluto et de P. Vatino in iudicio Sestiano vexato, de filii studiis, de suae et fraternae domus aedificatione, de Tullia Crassipedi despondenda, de rebus suis. Tum exponit de rebus Romanis et Lentuli Marcellini cos. in coercendis Clodianorum insanis conatibus studium promptum significat. Scripta epistola est a. u. c. 798.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Sestius noster absolutus est a. d. ii. Id. Mart. et, quod vehementer interfuit rei publicae, nullam videri in eius modi causa dissensionem esse, omnibus sententiis absolutus est. Illud, quod tibi curae saepe esse intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus vituperandi locum, qui nos ingratos esse diceret, nisi illius perversitatem quibusdam in rebus quam humanissime ferremus, scito hoc nos in eo iudicio consecutos esse, ut omnium gratissimi iudicaremur. Nam defendendo moroso homini cumulatissime satis fecimus, et, id quod ille maxime cupiebat, Vatinium, a quo palam oppugnabatur, arbitrato nostro concidimus dis hominibusque plaudentibus. Quin etiam Paullus noster quum testis productus esset in Sestium, confirmavit se nomen Vatinii delaturum, si Macer Licinius cunctaretur, et Macer ab Sestii subsellis surrexit ac se illi non defuturum adfirmavit. Quid quaeris? Homo petulans et audax, Vatinus, valde perturbatus debilitatusque discessit. 2. Quintus [filius] tuus, puer optimus, eruditur egregie. Hoc nunc magis animum adverto, quod Tyrannio docet apud me. Domus utriusque nostrum aedificatur strenue. Redemptori tuo dimidium pecuniae curavi. Spero nos ante hiemem contubernales fore. De nostra Tullia, tui mehercule amantissima, spero cum Crassipede nos confecisse. Dies erant duo, qui post Latinas habentur religiosi. Ceterum confectum Latiar erat. [Ep. VI. §. 3 —7.] 3. *Ἀμφιλαφίαν* autem illam, quam tu soles dicere, bono modo desidero, sic prorsus, ut advenientem exci-

piam libenter, latentem etiam nunc non excitem. Tribus locis aedifico, reliqua reconcinno, vivo paullo liberalius quam solebam: opus erat. Si te haberem, paullisper fabris locum darem. Sed et haec, ut spero, brevi inter nos communicabimus. 4. Res autem Romanae sese sic habent: consul est egregius Lentulus, non impediante collega: sic, inquam, bonus, ut meliorem non viderim. Dies comitiales exemit omnes: nam etiam Latinae instaurantur: nec tamen deerant supplicationes. 5. Sic legibus perniciosissimis obsistitur, maxime Catonis, cui tamen egregie imposuit Milo noster. Nam ille vindex gladiatorum et bestiariorum emerat de Cosconio et Pomponio bestiarios, nec sine iis armatis umquam in publico fuerat. Hos alere non poterat, itaque vix tenebat. Sensit Milo. Dedit cuidam non familiari negotium, qui sine suspitione emeret eam familiam a Catone. Quae simul atque abducta est, Raecilius, qui unus est hoc tempore tribunus pl., rem patefecit eosque homines sibi emptos esse dixit — sic enim placuerat — et tabulam proscriptis, SE FAMILIAM CATONIANAM VENDITURUM. In eam tabulam magni risus consequebantur. Hunc igitur Catonem Lentulus a legibus removit et eos, qui de Caesare monstra promulgarunt, quibus intercederet nemo. Nam quod de Pompeio Caninius agit, sane quam refrixit. Neque enim res probatur et Pompeius noster in amicitia P. Lentuli vituperatur et hercule non est idem. Nam apud perditissimam illam atque infimam faecem populi propter Milonem suboffendit, et boni multa ab eo desiderant, multa reprehendunt. Marcellinus autem hoc uno mihi quidem non satis facit, quod eum nimis aspere tractat: quamquam id senatu non invito facit: quo ego me lubentius a curia et ab omni parte rei publicae subtraham. 6. In iudiciis ii sumus, qui fuimus: domus celebratur ita, ut quum maxime. Unum accidit imprudentia Milonis incommode, de Sex. Clodio, quem neque hoc tempore neque ab imbecillis accusatoribus mihi placuit accusari. Ei tres sententiae deterrimo in consilio defuerunt. Itaque hominem populus revocat et retrahatur necesse est. Non enim ferunt homines, et quia, quum apud suos diceret, paene damnatus est, vident damnatum. Ea ipsa in re Pom-
cic. III. 1. 30

peii offensio nobis obstitit. Senatorum enim urna copiose absolvit, equitum adaequavit, tribuni aerarii condemnarunt. Sed hoc incommodum consolantur cotidiana damnationes inimicorum, in quibus me perlubente Sevius adlisus est, ceteri conciduntur. C. Cato contionatus est, se comitia haberi non siturum, si sibi ad populum dies agendi essent exempti. Appius a Caesare nondum redierat. 7. Tuas mirifice litteras exspecto, atque adhuc clausum mare fuisse scio, sed quosdam venisse tamen Olbia dicebant qui te unice laudarent plurimique in provincia fieri dicerent. Eosdem aiebant nuntiare te prima navigatione transmissurum. Id cupio, et, quamquam te ipsum scilicet maxime, tamen etiam litteras tuas ante exspecto. Mi frater, vale.

V.

M. Cicero Q. fratri significat de pecunia Pompeio in rem frumentariam decreta, de agro Campano quid in senatu actum sit, tum de M. Furio Flacco de collegio eiectione, de filiae et Crassipedis sponsalibus, de Q. puero viso, de aedificatione Q. fratris, de cena apud Crassipedem, de Cn. Pompeio viso, de itinere suo, de expectatione Q. fratris. Scripta epistola est a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Dederam ad te litteras antea, quibus erat scriptum Tulliam nostram Crassipedi pridie Non. April. esse desponsatam, ceteraque de re publica privataque perscripseram. Postea sunt haec acta. Non. Apr. senatus consulto Pompeio pecunia decreta in rem frumentariam ad HS cccc. Sed eodem die vehementer actum de agro Campano clamore senatus prope contionali. Acriorem causam inopia pecuniae faciebat et annonae caritas. 2. Non praetermittam ne illud quidem: M. Furium Flaccum, equitem Romanum, hominem nequam, Capitolini et Mercuriales de collegio eiecerunt, praesentem, ad pedes unius cuiusque iacentem. Exiturus [Ep. VI. §. 1—3.] a. d. viii. Id. Apr. sponsalia Crassipedi praebui. Huic convivio puer optimus, Quintus tuus meusque, quod perleverat commotus fuerat, defuit. A. d. vii. Id. April. veni ad Quintum eumque vidi plane integrum, multumque is mecum

sermonem habuit et perhumanum de discordiis mulierum nostrarum. Quid quaeris? Nihil festivius. Pomponia autem etiam de te questa est, sed haec coram agemus. 3. A puero ut discessi, in aream tuam veni: res agebatur multis structoribus. Longilium redemptorem cohortatus sum. Fidem mihi faciebat se velle nobis placere. Domus erit egregia: magis enim cerni iam poterat quam quantum ex forma iudicabamus: itemque nostra celeriter aedificabatur. Eo die cenavi apud Crassipedem. Cenatus in hortos ad Pompeium lectica latus sum. Luci eum convenire non potueram, quod abfuerat. Videre autem volebam, quod eram postridie Roma exiturus et quod ille in Sardiniam iter habebat. Hominem conveni et ab eo petivi, ut quam primum te nobis redderet. Statim, dixit. Erat autem iturus, ut aiebat, a. d. iii. Id. Apr., ut aut Labrone aut Pisis conscenderet. Tu, mi frater, simul ut ille venerit, primam navigationem, dum modo idonea tempestas sit, ne omiseris. [Ep. VII.] 4. A. d. vi. Id. April. ante lucem hanc epistolam conscripsi, eramque in itinere, ut eo die apud T. Titium in Anagnino manerem. Postridie autem in Laterio cogitabam, inde, quum in Arpinati quinque dies fuisset, ire in Pompeianum, rediens aspicere Cumanum, ut, quoniam in Non. Maias Miloni dies producta est, pridie Non. Romae essem teque, mi carissime et suavissime frater, ad eam diem, ut sperabam, viderem. Aedificationem Arcani ad tuum adventum sustentari placebat. Fac, mi frater, ut valeas quam primumque venias.

VI. [VIII.]

M. Cicero scribit de supplicatione A. Gabinio negata et suo fratris videndi desiderio, a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. O litteras mihi tuas iucundissimas, exspectatas ac primo quidem cum desiderio, nunc vero etiam cum timore! Atque has scito litteras me solas accepisse post illas, quas tuus nauta attulit, Olbia datas. Sed cetera, ut scribis, praesenti sermoni reserventur. Hoc tamen non quo differre. Id.

Maiis senatus frequens divinus fuit in supplicatione Gabinio deneganda. Adiurat Procius hoc nemini accidisse. Foris valde plauditur. Mihi quum sua sponte iucundum tum iucundius, quod me absente. Etenim *εὐκρινὲς* iudicium sine oppugnatione, sine gratia nostra erat. 2. Ante quod Idibus et postridie fuerat dictum de agro Campano actum iri, non est actum. In hac causa mihi aqua haeret. Sed plura quam constitueram: coram enim. Vale, mi optime et optatissime frater, et advola. Idem te pueri nostri rogant: illud scilicet, cenabis, quum veneris.

VII. [IX.]

M. Cicero librum de temporibus suis fratri placuisse gaudet, eius se negotium Pompeio commendasse et de ambitu senatus consultum in Afranii sententiam factum esse scribit. Pertinet epistola ad a. u. c. 699.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Placitum tibi esse librum meum suspicabar: tam valde placuisse quam scribis valde gaudeo. Quod me admones de musa Urania suadesque, ut meminerim Iovis orationem, quae est in extremo illo libro, ego vero memini et illa omnia mihi magis scripsi quam ceteris. Sed tamen.... 2. Postridie, quam tu es profectus, multa nocte cum Vibullio veni ad Pompeium, quumque ego egissem de istis operibus atque inscriptionibus, per mihi benigne respondit: magnam spem attulit: cum Crasso se dixit loqui velle, mihi que ut idem facerem suavit. Crassum consulem ex senatu domum reduxi: suscepit rem dixitque esse quod Clodius hoc tempore cuperet per se et per Pompeium consequi: putare se, si ego eum non impedirem, posse me adipisci sine contentione quod vellem. Totum ei negotium permisi meque in eius potestate dixi fore. Interfuit huic sermoni P. Crassus adolescens, nostri, ut scis, studiosissimus. Illud autem, quod cupit Clodius, est legatio aliqua, si minus per senatum, per populum libera aut Byzantium aut ad Brogitarum aut utrumque. Plena res nummorum. Quod ego non nimium laboro,

etiam si minus adsequor quod volo. Pompeius tamen cum Crasso locutus est. Videntur negotium suscepisse. Si perficiunt, optime: si minus, ad nostrum Iovem revertamur. 3. A. d. III. Id. Febr. senatus consultum est factum de ambitu in Afranii sententiam, *contra* quam ego dixeram, quum tu adesses. Sed magno cum gemitu senatus consules non sunt persecuti eorum sententias, qui Afranio quum essent ad-sensi, addiderunt, ut praetores ita crearentur, ut dies LX. privati essent. Eo die Catonem plane repudiarent. Quid multa? tenent omnia, idque ita omnes intellegere volunt.

VIII. [X.]

M. Cicero respondet ad epistolam Q. fratris, qua ille se metuere scripserat, ne fratrem litteris suis incommode interpellaret. Scripta epistola est a. u. c. 699.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Tu metuis ne me interpelles? Primum, si in isto essem, tu scis quid sit interpellare. An te Ateius? Mehercule mihi docere videris istius generis humanitatem, qua quidem ego nihil utor abs te. Tu vero ut me et appelles et interpellas et obloquere et colloquere velim. Quid enim mihi suavius? Non mehercule quisquam *μουσοπάτακτος* libentius sua recentia poemata legit, quam ego te audio quacumque de re, publica privata, rustica urbana. Sed mea factum est insulsa verecundia, ut te proficiscens non tollerem. Opposuisti semel *ἀναντιλεκτον* causam, Ciceronis nostri valetudinem: conticui: iterum Cicerones: quievi. 2. Nunc mihi iucunditatis plena epistola hoc aspersit molestiae, quod videris ne mihi molestus esses veritus esse atque etiam nunc vereri. Litigarem tecum, si fas esset, sed mehercule istuc si umquam suspicatus ero, nihil dicam aliud nisi verebor ne quando ego tibi, quum sum una, molestus sim. Video te ingemuisse. Sic fil, † *εἰδ' ἐν αἰετῆρας*: numquam enim dicam, *ἐα πάσας*. Marium autem nostrum in lecticam mehercule coniecissem, non illam regis Ptolemaei Anicianam: memini enim, quum hominem portarem ad Baias Neapoli octophoro

Aniciano machaerophoris centum sequentibus, miros risus nos edere, quum ille ignarus sui comitatus repente aperuit lecticam et paene ille timore, ego risu corruui. Hunc, ut dico, certe sustulissem, ut aliquando subtilitatem veteris urbanitatis et humanissimi sermonis attingerem. Sed hominem infirmum in villam apertam ac ne rudem quidem etiam nunc invitare nolui. 3. Hoc vero mihi peculiare fuerit, hic etiam isto frui. Nam illorum praediorum scito mihi vicinum Marium lumen esse. Apud Anicium videbimus ut paratum sit. Nos enim ita philologi sumus, ut vel cum fabris habitare possimus. Habemus hanc philosophiam non ab Hymetto, sed ab † araysira. Marius et valetudine est et natura imbecillior. 4. De interpellatione tantum sumam a vobis temporis ad scribendum quantum dabit. Utinam nihil detis, ut potius vestra iniuria quam ignavia mea cessem! De re publica nimum te laborare doleo et meliorem civem esse quam Philoctetam, qui accepta iniuria ea spectacula quaerebat, quae tibi acerba esse video. Amabo te, advola, consolabor te et omnem abstergebo dolorem, et adduc, si me amas, Marium. Sed appropriate. Hortus domi est.

IX. [XI.]

M. Cicero Q. fratri scribit, quum nihil quod scribat habeat, de libertate Tenediis negata, de laudibus Q. fratris et de Lucretii ac Sallustii poematis, a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Epistolam hanc convitio efflagitarunt codicilli tui. Nam res quidem ipsa et is dies, quo tu es profectus, nihil mihi ad scribendum argumenti sane dabat. Sed quem ad modum, coram quum sumus, sermo nobis deesse non solet, sic epistolae nostrae debent interdum halucinari. 2. Tenediorum igitur libertas securi Tenedia praecisa est, quum eos praeter me et Bibulum et Calidium et Favonium nemo defenderet. 3. De te a Magnetibus ab Sipylo mentio est honorifica facta, quum te unum dicerent postulationi L. Sestii Pansae restituisse. Reliquis diebus si quid erit quod te scire opus

sit, aut etiam si nihil erit, tamen scribam cotidie aliquid. Pridie Id. neque tibi neque Pomponio deero. 4. Lucretii poemata, ut scribis, ita sunt, multis luminibus ingenii, non multae tamen artis. Sed quum veneris, virum te putabo, si Sallustii Empedoclea legeris, hominem non putabo.

X. [XII.]

M. Cicero Q. fratri de Commageni regis causa a se acta et de litteris a Caesare ad se missis refert, a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Gaudeo tibi iucundas esse meas litteras, nec tamen habuissem scribendi nunc quidem ullum argumentum, nisi tuas accepissem. Nam pridie Id. quum Appius senatum infrequentem coegisset, tantum fuit frigus, ut populi convitio coactus sit nos dimittere. 2. De Commageno, quod rem totam discusseram, mirifice mihi et per se et per Pomponium blanditur Appius. Videt enim, hoc genere dicendi si utar in ceteris, Februarium sterilem futurum, eumque lusi iocose satis, neque solum illud extorsi oppidulum, quod erat positum in Euphrati Zeugmate, sed praeterea togam sum eius praetextam, quam erat adeptus Caesare consule, magno hominum risu cavillatus. 3. Quod vult, inquam, renovari honores eosdem, quo minus togam praetextam quotannis interpolet, decernendum nihil censeo. Vos autem homines nobiles, qui Bostrenum praetextatum non ferebatis, Commagenum feretis? Genus vides et locum iocandi. Multa dixi in ignobilem regem, quibus totus est explosus. Quo genere commotus, ut dixi, Appius totum me amplexatur. Nihil est enim facilius quam reliqua discutere. Sed non faciam ut illum offendam, ne impleret fidem Iovis Hospitalis, Graios omnes convocet, per quos mecum in gratiam rediit. 4. Theopompo satis faciemus. De Caesare fugerat me ad te scribere. Video enim quas tu litteras exspectaris. Sed ille scripsit ad Balbum, fasciculum illum epistolarum, in quo fuerat mea et Balbi, totum sibi aqua madidum redditum esse, ut ne illud quidem sciat, meam fuisse aliquam epistolam. Sed ex Balbi epistola pauca verba intellexerat, ad quae

rescripsit his verbis: De Cicerone te video quiddam scripsisse, quod ego non intellexi: quantum autem coniectura conseq̄uebar, id erat eius modi, ut magis optandum quam sperandum putarem.' 5. Itaque postea misi ad Caesarem eodem illo exemplo litteras. Iocum autem illius de sua egestate ne sis aspernatus. Ad quem ego rescripsi nihil esse quod posthac arcae nostrae fiducia conturbaret, lusique in eo genere et familiariter et cum dignitate. Amor autem eius erga nos perfertur omnium nuntiis singularis. Litterae quidem ad id, quod exspectas, fere cum tuo reditu iungentur, reliqua singulorum dierum scribemus ad te, si modo tabellarios tu praebabis. Quamquam eius modi frigus impendebat, ut summum periculum esset ne Appio suae aedes urerentur.

XI. [XIII.]

M. Cicero Q. fratri de rebus Id. Febr. in senatu actis, de Callisthene et Philisto historicis scribit, a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Risi nivem atram², teque hilari animo esse et prompto ad iocandum valde me iuvat. De Pompeio adsentior tibi vel tu potius mihi. Nam, ut scis, iam pridem istum canto Caesarem. Mihi crede, in sinu est, neque ego discingor. 2. Cognosce nunc Idus. Decimus erat Caelio dies. Domitius iudices ad numerum non habuit. Vereor ne homo taeter et ferus, Pola Servius, ad accusationem veniat. Nam noster Caelius valde oppugnatur a gente Clodia. Certi nihil est adhuc, sed veremur. Eodem igitur die Tyriis est senatus datus frequens, frequentes contra Syriaei publicani. Vehementer vexatus Gabinius, exagitati tamen a Domitio publicani, quod eum essent cum equis prosequuti. C. noster Lamia paullo ferocius, quum Domitius dixisset: 'Vestra culpa haec acciderunt, equites Romani: dissolute enim iudicatis', 'Nos iudicamus, vos laudatis', inquit. Actum est eo die nihil: nox diremit. 3. Comitialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum, et, quod Gabinia sanctum sit, etiam cogi ex Kal. Febr. usque ad Kal. Mart. legatis senatum cotidie

dare: ita putantur detrudi comitia in mensem Martium. Sed tamen his comitialibus tribuni pl. de Gabinio se acturos esse dicunt. Omnia colligo, ut novi scribam aliquid ad te. Sed, ut vides, res me ipsa deficit. 4. Itaque ad Callisthenem et ad Philistum redeo, in quibus te video volutatum. Callisthenes quidem vulgare et notum negotium, quem ad modum aliquot Graeci locuti sunt: Siculus ille capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides, sed utros eius habueris libros — duo enim sunt corpora — an utrosque nescio. Me magis de Dionysio delectat. Ipse est enim veterator magnus et per familiaris Philisto [Dionysius]. Sed quod ascribis, aggrediarisne ad historiam, me auctore potes. Et quoniam tabellarios subministras, hodierni diei res gestas Lupercalibus habebis. Oblecta te cum Cicerone nostro quam bellissime.

XII. [XIV.]

M. Cicero scribit se πολιτικά scribere, Q. fratri operam suam in rebus eius pollicetur, M. Orfium et Trebatium commendat, a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Duas adhuc a te accepi epistolas, quarum alteram in ipso discessu nostro, alteram Arimino datam: plures, quas scribis te dedisse, non acceperam. Ego me in Cumano et Pompeiano, praeterquam quod sine te, ceterum satis commode oblectabam et eram in iisdem locis usque ad Kal. Iun. futurus. Scribebam illa, quae dixeram, πολιτικά, spissum sane opus et operosum. Sed si ex sententia successerit, bene erit opera posita: sin minus, in illud ipsum mare deiciemus, quod spectantes scribimus: aggrediemur alia, quoniam quiescere non possumus. 2. Tua mandata persequar diligenter et adiungendis hominibus et quibusdam non alienandis. Maximae mihi vero curae erit, ut Ciceronem tuum nostrumque videam scilicet cotidie, sed inspiciam quid disceat quam saepissime, et, nisi ille contemnet, etiam magistrum me ei profitebor, cuius rei non nullam consuetudinem nactus sum in hoc horum dierum otio, Cicerone nostro minore producendo. 3. Tu, quem ad modum scribis, quod

etiam si non scriberes, facere te diligentissime tamen sciebam, facies scilicet, ut mea mandata digeras, perseguare, conficias. Ego, quum Romam venero, nullum praetermittam Caesaris tabellarium cui litteras ad te non dem. His diebus — ignosces — cui darem fuit nemo ante hunc M. Orfium, equitem Romanum, nostrum et per se pernecessarium et quod est ex municipio Atellano, quod scis esse in fide nostra. Itaque eum tibi commendo in maiorem modum, hominem domi splendidum, gratiosum etiam extra domum: quem fac ut tua liberalitate tibi obliges. Est tribunus militum in exercitu vestro. Gratum hominem observantemque cognosces. Trebatium ut valde ames, vehementer te rogo.

XIII. [XV. a.]

M. Cicero Caesaris in se amorem et liberalitatem laudat atque eius se studiosissimum profitetur: de eiusdem favore in Trebatium et Curtium: de rei publicae statu. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. A. d. III. Non. Iun., quo die Romam veni, accepi tuas litteras, datas Placentia: deinde alteras postridie, datas Blandenone cum Caesaris litteris, refertis omni officio, diligentia, suavitate. Sunt ista quidem magna vel potius maxima. Habent enim vim magnam ad gloriam et ad summam dignitatem. Sed mihi crede, quem nosti, quod in istis rebus ego plurimi aestimo, id iam habeo: te scilicet primum tam inservientem communi dignitati, deinde Caesaris tantum in me amorem, quem omnibus iis honoribus, quos me a se expectare vult, antepono. Litterae vero eius una datae cum tuis, quarum initium est, quam suavis ei tuus adventus fuerit et recordatio veteris amoris, deinde se effecturum ut ego in medio dolore ac desiderio tui te, quum a me abesses, potissimum secum esse laetarer, incredibiliter delectarunt.

2. Qua re facis tu quidem fraterne, quod me hortaris, sed mehercule currentem nunc quidem, ut omnia mea studia in istum unum conferam. Ego vero ardenti quidem studio, ac fortasse efficiam, quod saepe viatoribus, quum properant, evenit, ut, si serius quam voluerint forte surrexerint, pro-

perando etiam citius, quam si de nocte vigilassent, perveniant quo velint: sic ego, quoniam in isto homine colendo tam indormivi diu te mehercule saepe excitante, cursu corrigam tarditatem quum equis tum vero, quoniam tu scribis poema ab eo nostrum probari, quadrigis poetis. Modo mihi date Britanniam, quam pingam coloribus tuis, penicillo meo. Sed quid ago? quod mihi tempus, Romae praesertim, ut iste me rogat, manenti, vacuum ostenditur? Sed videro. Fortasse enim, ut fit, vincet tuus amor omnes difficultates.

3. Trebatium quod ad se miserim, persalse et humaniter etiam gratias mihi agit. Negat enim in tanta multitudine eorum, qui una essent, quemquam fuisse qui vadimonium concipere posset. M. Curtio tribunatum ab eo petivi — nam Domitius se derideri putasset, si esset a me rogatus: hoc enim est eius cotidianum, se ne tribunum militum quidem facere: etiam in senatu lusit Appium collegam propterea isse ad Caesarem, ut aliquem tribunatum auferret —, sed in alterum annum. Id et Curtius ita volebat.

4. Tu, quem ad modum me censes oportere esse et in re publica et in nostris inimicitiiis, ita et esse et fore oricula infima scito molliorem.

5. Res Romanae se sic habebant: erat non nulla spes comitiorum, sed incerta: erat aliqua suspitio dictaturae, ne ea quidem certa: summum otium forense, sed senescentis magis civitatis quam aequalescentis. Sententia autem nostra in senatu eius modi, magis ut alii nobis adsentiantur quam nosmet ipsi.

Τοιαῦθ' ὁ πλήμων πόλεμος ἐξεργάζεται.

XIV. [XV b.]

M. Cicero Q. fratrem non vult ante tempus e provincia in urbem redire ac de ambitu iam admodum ingravescente conqueritur. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Calamo et atramento temperato, charta etiam dentata res agetur. Scribis enim te meas litteras superiores vix legere potuisse, in quo nihil eorum, mi frater, fuit, quae putas. Neque enim occupatus eram neque perturbatus nec iratus

alicui, sed hoc facio semper, ut quicumque calamus in manus meas venerit, eo sic utar tamquam bono. 2. Verum attende nunc, mi optime et suavissime frater, ad ea dum rescribo, quae tu in hac eadem brevi epistola *πραγματικῶς* valde scripsisti. De quo petis, ut ad te nihil occultans, nihil dissimulans, nihil tibi indulgens genuine fraterneque rescribam, id est, † utrum voles ut dixerimus ad expediendum te, si causa sit, commorere. Si, mi Quinte, parva aliqua res esset, in qua seiscitarere quid vellem, tamen, quum tibi permissurus essem ut faceres quod velles, ego ipse quid vellem ostenderem. In hac vero re hoc profecto quaeris, cuius modi illum annum, qui sequitur, exspectem: plane aut tranquillum nobis aut certe munitissimum: quod cotidie domus, quod forum, quod theatri significationes declarant, nec † laborant, quod mea conscientia copiarum nostrarum, quod Caesaris, quod Pompeii gratiam tenemus. Haec me, ut confidam, faciunt. Sin aliquis erumpet amentis hominis furor, omnia sunt ad eum frangendum expedita. 3. Haec ita sentio, iudico, ad te explore scribo. Dubitare te non adsentatorie, sed fraterne veto. Qua re suavitalis equidem nostrae fruedae causa cuperem te ad id tempus venire, quod dixeras, sed illud malo tamen, quod putas magis. . . . . illa etiam magni aestimo, *ἀμφιλαφίαν* illam tuam et explicationem debitorum tuorum. Illud quidem sic habeto, nihil nobis expeditis, si valebimus, fore fortunatius. Parva sunt, quae desunt, pro nostris quidem moribus et ea sunt ad explicandum expeditissima, modo valeamus. 4. Ambitus redit immanis. Numquam fuit par. Idib. Quinet. fenus fuit bessibus ex triente, collisione Memmii, † est quo cum Domitio habuit, hanc Scavrus unum vincere. Messalla flaccet. Non dico *ὑπερβολάς*, vel HS centiens constituunt in praerogativa pronuntiare. Res ardet invidia. Tribunicii candidati compromiserunt, HS quingenis in singulos apud M. Catonem depositis, petere eius arbitratu, ut, qui contra fecisset, ab eo condemnaretur. Quae quidem comitia si gratuita fuerint, ut putantur, plus unus Cato potuerit quam omnes leges omnesque iudices.

XV. [XVI.]

M. Cicero scribit de negotiis suis, quid sit in senatu actum, quae sint habita iudicia aut instant, materiam carminis scribendi, superata a Caesare Britannia, fratri gratulatur et quid de aus versibus Caesar iudicet seiscitatur. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Quum a me litteras librarii manu acceperis, ne paulum *quidem* me otii habuisse iudicato, quum autem mea, paulum. Sic enim habeto, numquam me a causis et iudiciis districtiorem fuisse atque id anni tempore gravissimo et caloribus maximis. Sed haec, quoniam tu ita praescribis, ferenda sunt, neque committendum ut aut spei aut cogitationi vestrae ego videar defuisse, praesertim quum, si id difficilius fuerit, tamen ex hoc labore magnam gratiam magnamque dignitatem sim collecturus. Itaque, ut tibi placet, damus operam, ne cuius animum offendamus atque ut etiam ab iis ipsis, qui nos cum Caesare tam coniunctos dolent, diligamur, ab aequis vero aut etiam a propensis in hanc partem vehementer et colamur et amemur. 2. De ambitu quum atrocissime ageretur in senatu multos dies, quod ita erant progressi candidati consulares, ut non esset ferendum, in senatu non fui. Statui ad nullam medicinam rei publicae sine magno praesidio accedere. 3. Quo die haec scripsi, Drusus erat de praevaricatione a tribunis aerariis absolutus, in summa, quattuor sententiis, quum senatores et equites damnassent. Ego eodem die post meridiem Vatinius eram defensurus. Ea res facilis est. Comitia in mensem Sept. reiecta sunt. Scavri iudicium statim exercebitur, cui nos non deerimus. *Συνδείπνους Σοφοκλέους*, quamquam a te actam fabellam video esse festive, nullo modo probavi. 4. Venio nunc ad id, quod nescio an primum esse debuerit. O iucundas mihi tuas de Britannia litteras! Timebam Oceanum, timebam litus insulae. Reliqua non equidem contemno, sed plus habent tamen spei quam timoris, magisque sum sollicitus exspectatione ea quam metu. Te vero *ὑπόθεσιν* scribendi egregiam habere video. Quos tu situs, quas naturas rerum et locorum, quos mores, quas gentes, quas pugnans, quem

vero ipsum imperatorem habes! Ego te libenter, ut rogas, quibus rebus vis adiuvabo et tibi versus quos rogas, hoc est, Athenas noctuam mittam. 5. Sed heus tu, celari videor a te. Quomodonam, mi frater, de nostris versibus Caesar? nam primum librum se legisse scripsit ad me ante, et prima sic, ut neget se ne Graeca quidem meliora legisse. Reliqua ad quemdam locum *ῥαθυμότερα*. Hoc enim utitur verbo. Dic mihi verum, num aut res eum aut *χαραντήρ* non delectat? Nihil est quod vereare. Ego enim ne pilo quidem minus me amabo. Hac de re *φιλαλήθως* et, ut soles, scribe fraterne.

LIBER III.

I.

M. Cicero in praediis Q. fratris se quaedam, maxime in aedificandi ratione, correxisse commemorat et ad quinque Q. fratris de variis rebus epistolas respondet: simul quaedam de rebus Romanis perscribit. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

I. 1. Ego ex magnis caloribus — non enim meminimus maiores — in Arpinati summa cum amoenitate fluminis me refeci ludorum diebus, Philotimo tribulibus commendatis. In Arcano a. d. III. Idus Sept. fui. Ibi Mescidium cum Philoxeno, aquamque, quam ii ducebant non longe a villa, belle sane fluentem vidi, praesertim maxima siccitate, uberioremque aliquanto sese collecturos esse dicebant. Apud Herum recte erat. In Maniliano offendi Diphilum Diphilo tardiozem. Sed tamen nihil ei restabat praeter balnearia et ambulationem et aviarium. Villa mihi valde placuit, propterea quod summam dignitatem pavimentata porticus habebat: quod mihi nunc denique apparuit, postea quam et ipsa tota patet et columnae politae sunt. Totum in eo est, quod mihi erit curae, tectorium ut concinnum sit. Pavimenta recte fieri videbantur.

Cameras quasdam non probavi mutarique iussi. 2. Quo loco in porticu te scribere aiunt ut atriolum fiat, mihi, ut est, magis placebat. Neque enim satis loci videbatur esse atriole, neque fere solet nisi in iis aedificiis fieri, in quibus est atrium maius, nec habere poterat adiuncta cubicula et eius modi membra. Nunc hoc vel honestate testudinis valde boni aestivi locum obtinebit. Tu tamen si aliter sentis, rescribe quam primum. In balneariis assa in alterum apodyterii angulum promovi, propterea quod ita erant posita, ut eorum vaporarium, ex quo ignis erumpit, esset subiectum cubiculis. Subgrande cubiculum autem et hibernum altum valde probavi, quod et ampla erant et loco posita, ambulationis uno latere, eo, quod est proximum balneariis. Columnas neque rectas neque e regione Diphilus collocarat. Eas scilicet demolietur: aliquando perpendiculari et linea discet uti. Omnino spero paucis mensibus opus Diphili perfectum fore: curat enim diligentissime Caesius, qui tum mecum fuit.

II. 3. Ex eo loco recta Vitularia via profecti sumus in Fufidianum fundum, quem tibi proximis nundinis Arpini de Fufidio HS cccccc emeramus. Ego locum aestate umbrosiorem vidi numquam, permultis locis aquam profluentem et eam uberem. Quid quaeris? Iugera L. prati Caesius irrigaturum facile te arbitrabatur. Equidem hoc, quod melius intellego, adfirmo, mirifica suavitate te villam habiturum, piscina et salientibus additis, palaestra et silva viridaria. Fundum audio te hunc Bovillanum velle retinere. De eo quid videatur ipse constitues. Calvus aiebat aqua dempta et eius aquae iure constituto et servitute fundo illi imposita, tamen nos pretium servare posse, si vendere vellemus. Mescidium mecum habui. Is se ternis nummis in pedem tecum transegisse dicebat, sese autem mensum pedibus aiebat passuum IIII c. Mihi plus visum est. Sed praestabo sumptum nusquam melius posse poni. Cillonem arcessieram Venafro. Sed eo ipso die quattuor eius conservos et discipulos Venafri cuniculus oppresserat. 4. Idibus Sept. in Laterio fui. Viam perspexi, quae mihi ita placuit, ut opus publicum videretur esse, praeter cl. passuum. Sum enim ipse mensus ab eo ponticulo, qui est ad Furinae, Saticum versus. Eo

loco pulvis, non glareâ iniecta est, et mutabitur, et ea via pars valde acclivis est. Sed intellexi aliter duci non potuisse, praesertim quum tu neque per Locustae neque per Varronis velles ducere. Beluinus ante suum fundum prope munierat. Locusta non attigerat: quem ego Romae aggrediar et, ut arbitror, commovebo, et simul M. Taurum, quem tibi audio promississe, qui nunc Romae erat, de aqua per fundum eius ducenda rogabo. 5. Nicephorum, vilicem tuum, sane probavi, quaesivique ex eo ecquid ei de illa aedificatiuncula Laterii, de qua mecum locutus es, mandavisses. Tum is mihi respondit se ipsum eius operis HS XVI. conductorem fuisse, sed te postea multa addidisse ad opus, nihil ad pretium: itaque id se omisisse. Mihi mehercule valde placet te illa, ut constitueras, addere: quamquam ea villa, quae nunc est, tamquam philosopha videtur esse, quae obiurgat ceterarum villarum insaniam. Verum tamen illud additum delectabit. Topiarium laudavi: ita omnia convestivit hedera, qua basim villae, qua intercolumnia ambulationis, ut denique illi palliati topiarium facere videantur et hederam vendere. Iam ἀποδυστηρίω nihil alsius, nihil muscosius. 6. Habes fere de rebus rusticis. Urbanam expolitionem urget ille quidem et Philolimus et Cincius, sed etiam ipse crebro interviseo, quod est facile factu. Quam ob rem ea te cura liberatum volo.

III. 7. De Cicerone quod me semper rogas, ignosco equidem tibi, sed tu quoque mihi velim ignoscas. Non enim concedo tibi, plus ut illum ames quam ipse amo. Atque ultimam his diebus in Arpinati, quod et ipse cupierat et ego non minus, mecum fuisset! Quod ad Pomponiam, si tibi videtur, scribas velim: quum aliquo exhibimus, eat nobiscum puerumque ducat. Clamores efficiam, si eum mecum habuero otiosus. Nam Romae respirandi non est locus. Id me scis antea gratis tibi esse pollicitum. Quid nunc putas, tanta mihi abs te mercede proposita? 8. Venio nunc ad tuas litteras, quas pluribus epistolis accepi, dum sum in Arpinati. Nam mihi uno die tres sunt redditae, et quidem, ut videbantur, eodem abs te datae tempore: una pluribus verbis, in qua primum erat, quod antiquior dies in tuis fuisset ascripta litteris quam in Caesaris. Id facit Oppius non

numquam necessario, ut, quum tabellarios constituerit mittere litterasque a nobis acceperit, aliqua re nova impediatur et necessario serius quam constituerat mittat, neque nos datis iam epistolis diem commutari curemus. 9. Scribis de Caesaris summo in nos amore. Hunc et tu fovebis et nos quibuscumque poterimus rebus augebimus. De Pompeio et facio diligenter et faciam quod mones. Quod tibi mea permissio mansionis tuae grata est, id ego, summo meo dolore et desiderio, tamen ex parte gaudeo. In Hippodamis et non nullis aliis arcessendis quid cogites non intellego. Nemo istorum est quin abs te munus fundi suburbani instar expectet. Trebatium vero meum quod isto admisceas nihil est. Ego illum ad Caesarem misi, qui mihi iam satis fecit. Si ipsi minus, praestare nihil debeo, teque item ab eo vindico et libero. Quod scribis te a Caesare cotidie plus diligi, immortaliter gaudeo. Balbum vero, qui est istius rei, quem ad modum scribis, adiutor, in oculis fero. Trebonium meum a te amari teque ab illo pergaudeo. 10. De tribunatu quod scribis, ego vero nominatim petivi Curtio et mihi ipse Caesar nominatim Curtio paratum esse rescripsit meamque in rogando verecundiam obiurgavit. Si cui praeterea petiero — id quod etiam Oppio dixi, ut ad illum scriberet —, facile patiar mihi negari, quoniam illi, qui molesti sunt, sibi negari a me non facile patiuntur. Ego Curtium — id quod ipsi dixi — non modo rogatione, sed etiam testimonio tuo diligo, quod litteris tuis studium illius in salutem nostram facile perspexi. De Britannicis rebus cognovi ex tuis litteris nihil esse nec quod metuamus nec quod gaudeamus. De publicis negotiis, quae vis ad te Tironem scribere, negligentius ad te ante scribebam, quod omnia minima maxima ad Caesarem mitti sciebam.

IV. 11. Rescripsi epistolae maximae. Audi nunc de minuscule, in qua primum est de Clodii ad Caesarem litteris: in quo Caesaris consilium probo, quod tibi amantissime petenti veniam non dedit, uti ullum ad illam Furiam verbum rescriberet. Alterum est de Calventii Marii oratione. Quod scribis miror, tibi placere me ad eam rescribere, praesertim quum illam nemo lecturus sit, si ego nihil rescripsero, meam

in illum pueri omnes tamquam dictata perdiscant. Libros meos, omnes quos exspectas, inchoavi, sed conficere non possum his diebus. Orationes efflagitatas pro Scauro et pro Plancio absolvi. Poëma ad Caesarem, quod institueram, incidi. Tibi quod rogas, quoniam ipsi fontes iam situnt, si quid habeo spatii, scribam. 12. Venio ad tertiam. Balbum quod ais mature Romam bene comitatum esse venturum mecumque adsidue usque ad Id. Maias futurum, id mihi pergratum perque iucundum. Quod me in eadem epistola, sicut saepe antea, cohortaris ad ambitionem et ad laborem, faciam equidem, sed quando vivemus? 13. Quarta epistola mihi reddita est Id. Sept., quam a. d. III. Id. Sext. ex Britannia dederas. In ea nihil sane erat novi praeter Erigonam, quam si ab Oppio accepero, scribam ad te quid sentiam, nec dubito quin mihi placitura sit. Et, quod praeterii, de eo, quem scripsisti de Milonis plausu scripsisse ad Caesarem, ego vero facile patior ita Caesarem existimare, illum quam maximum fuisse plausum. Et prorsus ita fuit, et tamen ille plausus, qui illi datur, quodam modo nobis videtur dari. 14. Reddita etiam mihi est pervetus epistola, sed sero adlata, in qua de aede Telluris et de porticu Catuli me admones. Fit utrumque diligenter. Ad Telluris quidem etiam tuam statutam locavi. Item de hortis me quod admones, nec fui umquam valde cupidus et nunc domus suppeditat mihi hortorum amoenitatem. Romam quum venissem a. d. XIII. Kal. Octobr., absolutum offendi in aedibus tuis tectum: quod supra conclavia non placuerat tibi esse multorum fastigiorum, id nunc honeste vergit in tectum inferioris porticus. Cicero noster, dum ego absum, non cessavit apud rhetorem. De eius eruditione quod labores nihil est, quoniam ingenium eius nosti, studium ego video. Cetera eius sic suscipio, ut me putem praestare debere.

V. 15. Gabinium tres adhuc factiones postulant: L. Lentulus, flaminis filius, qui iam de maiestate postulavit, Ti. Nero cum bonis subscriptoribus, C. Memmius tribunus pl. cum L. Capitone. Ad urbem accessit a. d. XII. Kal. Octobr. Nihil turpius nec desertius. Sed his iudicii nihil audeo confidere. Quod Cato non valebat, adhuc de pecuniis repetundis

non erat postulatus. Pompeius a me valde contendit de reditu in gratiam, sed adhuc nihil profecit nec, si ullam partem libertatis tenebo, proficiet. Tuas litteras vehementer exspecto. 16. Quod scribis te audisse in candidatorum consularium coitione me interfuisse, id falsum est. Eius modi enim pactiones in ea coitione factae sunt, quas postea Memmius patefecit, ut nemo bonus interesse debuerit, et simul mihi committendum non fuit ut iis coitionibus interesssem, quibus Messalla excluderetur, cui quidem vehementer satis facio rebus omnibus, ut arbitror, etiam Memmio. Domitio ipsi multa iam feci, quae voluit quaeque a me petivit. Scaurum beneficio defensionis valde obligavi. Adhuc erat valde incertum et quando comitia et qui consules futuri essent. 17. Quum hanc iam epistolam complicarem, tabellarii a vobis venerunt a. d. XI. Kal. [Sept.] vicensimo die. O me sollicitum! quantum ego dolui in Caesaris suavissimis litteris! Sed quo erant suaviores, eo maiorem dolorem illius ille casus adferebat. Sed ad tuas venio litteras. Primum tuam remansionem etiam atque etiam probo, praesertim quum, ut scribis, cum Caesare communicaris. Oppium miror quidquam cum Publio mihi enim non placuerat. 18. Quod interiore epistola scribis me Idib. Sept. Pompeio legatum iri, id ego non audivi scripsique ad Caesarem neque Vibullium Caesaris mandata de mea mansione ad Pompeium pertulisse nec Oppium. Quo consilio? Quamquam Oppium ego tenui, quod priores partes Vibullii erant. Cum eo enim coram Caesar egerat, ad Oppium scripserat. Ego vero nullas *δεντέρας φροντίδας* habere possum in Caesaris rebus. Ille mihi secundum te et liberos nostros ita est, ut sit paene par. Videor id iudicio facere. Iam enim debeo, sed tamen amore sum incensus.

VI. 19. Quum scripsissem haec infima, quae sunt mea manu, venit ad nos Cicero tuus ad cenam, quum Pomponia foras cenaret. Dedit mihi epistolam legendam tuam, quam paullo ante acceperat, Aristophaneo modo, valde mehercule et suavem et gravem: qua sum admodum delectatus. Dedit etiam alteram illam mihi, qua iubes eum mihi esse adfixum tamquam magistro. Quam illum epistolae illae delectarunt! quam me! Nihil puero illo suavius, nihil nostri amantius.

Hoc inter cenam Tironi dictavi, ne mirere alia manu esse. 20. Annali pergratae litterae tuae fuerunt, quod et curares de se diligenter et tamen consilio se verissimo iuvaris. P. Servilius pater ex litteris, quas sibi a Caesare missas esse dicebat, significat valde te sibi gratum fecisse, quod de sua voluntate erga Caesarem humanissime diligentissimeque locutus esses. 21. Quum Romam ex Arpinati revertissem, dictum mihi est Hippodamum ad te profectum esse. Non possum scribere me miratum esse illum tam inhumaniter fecisse, ut sine meis litteris ad te proficisceretur: illud scribo, mihi molestum fuisse. Iam enim diu cogitaveram ex eo, quod tu ad me scripseras, ut, si quid esset quod ad te diligentius perferri vellem, illi darem, quod mehercule hisce litteris, quas vulgo ad te mitto, nihil fere scribo, quod si in alicuius manus inciderit, moleste ferendum sit. Minucio me et Salvio et Labeoni reservabam. Labeo aut tarde proficiscetur aut hic manebit. Hippodamus ne numquid vellem quidem rogavit. 22. T. Pinarius amabiles ad me de te litteras mittit: se maxime litteris, sermonibus, cenis denique tuis delectari. Is homo semper me delectavit fraterque eius mecum est multum. Qua re, uti instituisti, complectere adulescentem.

VII. 23. Quod multos dies epistolam in manibus habui propter commemorationem tabellariorum, ideo multa coniecta sunt aliud alio tempore, velut hoc. T. Anicius mihi saepe iam dixit sese tibi, suburbanum si quod invenisset, non dubitaturum esse emere. In eius sermone ego utrumque soleo admirari, et te de suburbano emendo, quum ad illum scribas, non modo ad me non scribere, sed etiam aliam in sententiam scribere, et quum ad illum scribas, nihil te recordari [de se] de epistolis illis, quas in Tusculano eius tu mihi ostendisti, nihil de praeceptis Epicarmi, *γνωθι πως ἄλλω κέχρηται*; totum denique vultum, sermonem, animum eius: quem ad modum conicio, quasi . . . . . Sed haec tu videris. 24. De suburbano cura ut sciam quid velis, et simul ne quid ille turbet vide. Quid praeterea? Quid? Etiam. Gabinus a. d. iiii. Kal. Octobr. noctu in urbem introierat, et hodie H. viii., quum edicto C. Alfii de maiestate eum ad-

esse oporteret, concursu magno et odio universi populi paene addictus est. Nihil illo turpius. Proximus tamen est Piso. Itaque mirificum embolium cogito in secundum[librum]meorum librorum includere, dicentem Apollinem in concilio deorum qualis reditus duorum imperatorum futurus esset, quorum alter exercitum perdidisset, alter vendidisset. 25. Ex Britannia Caesar ad me Kal. Sept. dedit litteras, quas ego accepi a. d. iiii. Kal. Octobr., satis commodas de Britannicis rebus, quibus, ne admirer, quod a te nullas acceperim, scribit se sine te fuisse, quum ad mare accesserit. Ad eas ego ei litteras nihil rescripsi, ne gratulandi quidem causa, propter eius luctum. Te oro etiam atque etiam, mi frater, ut valeas.

II.

M. Cicero Q. fratri scribit Gabinium reversum in urbem male acceptum et in senatu et a Memmio tribuno pl. in contionibus vexatum esse: tum de iudicio eius proxime futuro commemorat. Deinde qui de ambitu rei sint, quae comitiorum spes sit demonstrat. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. A. d. vi. Id. Octobr. Salvius Ostiam vesperi navi profectus erat cum iis rebus, quas tibi domo mitti volueras. Eodem die Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius sic, ut Calidio verbum facere pro eo non licuerit. Postridie autem eius diei, qui erat tum futurus, quum haec scribebam ante lucem, apud Catonem erat divinatio in Gabinium futura inter Memmiam et Ti. Neronem et C. et L. Antonios M. F. Putabamus fore ut Memmio daretur, etsi erat Neronis mira contentio. Quid quaeris? Probe premitur, nisi noster Pompeius dis hominibusque invitis negotium everterit. 2. Cognosce nunc hominis audaciam et aliquid in re publica perdita delectare. Quum Gabinius, quacumque veniebat, triumphum se postulare dixisset subitoque bonus imperator noctu in urbem, hostium plane, invasisset, in senatum se non mittebat. Interim ipso decimo die, quo eum oportebat hostium numerum et militum renuntiare, irrepsit, summa infrequentia. Quum vellet exire, a consulibus retentus est: introducti publicani. Homo undique actus est et, quum a me maxime

vulneraretur, non tulit et me trementi voce exsulem appellavit. Hic — o di! nihil umquam honorificentius nobis accidit — consurrexit senatus cum clamore ad unum, sic, ut ad corpus eius accederet: pari clamore atque impetu publicani. Quid quaeris? Omnes, tamquam si tu esses, ita fuerunt. Nihil hominum sermone foris clarius. Ego tamen me teneo ab accusando, vix mehercule, sed tamen teneo, vel quod nolo cum Pompeio pugnare — satis est quod instat de Milone —, vel quod iudices nullos habemus. *Ἀπότρυγμα* formido, addo etiam malevolentiam hominum, et timeo ne illi me accusante aliquid accidat, nec despero rem et sine me et non nihil per me confici posse. 3. De ambitu postulati sunt omnes, qui consulatum petunt: a Memmio Domitius, a Q. Acutio, bono et erudito adolescente, Memmius, a Q. Pompeio Messalla, a Triario Scaurus. Magno res in motu est, propterea quod aut hominum aut legum interitus ostenditur. Opera datur ut iudicia ne fiant. Res videtur spectare ad interregnum. Consules comitia habere cupiunt: rei nolunt et maxime Memmius, quod Caesaris adventu se sperat futurum consulem. Sed mirum in modum iacet. Domitius cum Messalla certus esse videbatur, Scaurus refrixerat. Appius sine lege curiata confirmat se Lentulo nostro successurum: qui quidem mirificus illo die, quod paene praeterii, fuit in Gabinium: accusavit maiestatis: nomina data, quum ille verbum nullum. Habes forensia. Domi recte est: ipsa domus a redemptoribus tractatur non indiligenter.

III.

M. Cicero Q. fratri nuntiat de rebus domesticis non nulla, desiderat litteras eius: comitiorum dilationes commemorat, Gabinium de ambitu reum, Ciceronis Q. filii in rhetore audiendo diligentiam. Scripta est epistola a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

I. Occupationum mearum tibi signum sit librarii manus. Diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo. Ita, quidquid conficio aut cogito, in ambulationis tempus fere confero. Negotia se nostra sic habent, domestica vero, ut

volumus. Valent pueri, studiose discunt, diligenter docentur, et nos et inter se amant. Expolitiones utriusque nostrum sunt in manibus: † sed tua ad perfectum iam res rustica Arcani et Laterii. Praeterea de aqua, de via nihil praetermisi quaedam epistola quin enucleate ad te perscriberem. Sed me illa cura sollicitat angitque vehementer, quod dierum iam amplius L. intervallo nihil a te, nihil a Caesare, nihil ex istis locis non modo litterarum, sed ne rumoris quidem adfluxit. Me autem iam et mare istuc et terra sollicitat, neque desino, ut fit in amore, ea, quae minime volo, cogitare. Qua re non equidem iam te rogo, ut ad me de te, de rebus istis scribas — numquam enim, quum potes, praetermittis —, sed hoc te scire volo, nihil fere umquam me sic exspectasse, ut, quum haec scribebam, tuas litteras. 2. Nunc cognosce ea, quae sunt in re publica. Comitiorum cotidie singuli dies tolluntur obnuntiationibus, magna voluntate bonorum omnium: tanta invidia sunt consules propter suspicionem patrum a candidatis praemiorum. Candidati consulares quatuor, omnes rei: causae sunt difficiles, sed enitemur, ut Messalla noster salvus sit, quod est etiam cum reliquorum salute coniunctum. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla, subscribente privigno Memmio, fratre Caecilio, Sulla filio. Contra dixit L. Torquatus, omnibusque libentibus non obtinuit. 3. Quaeris quid fiat de Gabinio? Sciemus de maiestate triduo: quo quidem in iudicio odio premitur omnium generum, maxime testibus caeditur: accusatoribus frigidissimis utitur: consilium varium, quaesitor gravis et firmus, Alfius, Pompeius vehemens in iudicibus rogandis. Quid futurum sit nescio, locum tamen illi in civitate non video. Animum praebere ad illius perniciem moderatum, ad rerum eventum lenissimum. 4. Habes fere de omnibus rebus. Unum illud addam: Cicero tuus nosterque summo studio est Paeonii sui rhetoris, hominis, opinor, valde exercitati et boni. Sed nostrum instituendi genus esse paullo eruditius et *θετικώτερον* non ignoras. Qua re neque ego impediri Ciceronis iter atque illam disciplinam volo et ipse puer magis illo declamatorio genere duci et delectari videtur. In quo quoniam ipsi quoque fuimus, patiamur illum ire nostris itineribus:

eodem enim perventurum esse confidimus. Sed tamen, si nobiscum eum rus aliquo eduxerimus, in hanc nostram rationem consuetudinemque inducemus. Magna enim nobis a te proposita merces est, quam certe nostra culpa numquam minus adsequemur. Quibus in locis et qua spe hiematurus sis ad me quam diligentissime scribas velim.

IV.

M. Cicero Q. fratri de Gabinio absoluto perscribit et qua re eum nec accusarit nec defenderit, sed tantum testimonium contra eum dixerit ostendit: addit de versibus Q. fratris et de bibliotheca. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Gabinus absolutus est. Omnino nihil accusatore Lentulo subscriptoribusque eius infantius, nihil illo consilio sordidius. Sed tamen nisi incredibilis contentio, preces Pompeii, dictaturae etiam rumor plenus timoris fuisset, ipsi Lentulo non respondisset, qui tum, illo accusatore illoque consilio, sententiis condemnatus est xxxii., quum lxx. tulissent. Est omnino tam gravi fama hoc iudicium, ut videatur reliquis iudiciis periturus et maxime de pecuniis repetundis. Sed vides nullam esse rem publicam, nullum senatum, nulla iudicia, nullam in ullo nostram dignitatem. Quid plura de iudiciis? Duo praetorii sederunt, Domitius Calvinus, is aperte absolvit, ut omnes viderent, et Cato, is diribitis tabellis de circulo se subduxit et Pompeio primus nuntiavit. 2. Aiunt non nulli, ut Sallustius, me oportuisse accusare. His ego iudiciis committerem? Quid essem, si me agente esset elapsus? Sed me alia moverunt. Non putasset sibi Pompeius de illius salute, sed de sua dignitate mecum esse certamen: in urbem introisset, ad inimicitias res venisset, cum Aesernino Samnite Pacideianus comparatus viderer, auriculam fortasse mordicus abstulisset, cum Clodio quidem certe redisset in gratiam. Ego vero meum consilium, si praesertim tu non improbas, vehementer approbo. Ille, quum a me singularibus meis studiis ornatus esset quumque ego illi nihil deberem, ille mihi omnia, tamen in re publica

me a se dissentientem non tulit — nihil dicam gravius — et minus potens eo tempore quid in me florentem posset ostendit. Nunc, quum ego ne curem quidem multum posse, res publica certe nihil possit, unus ille omnia possit, cum illo ipso contenderem? Sic enim faciendum fuisset. Non existimo te putare id mihi suscipiendum fuisse. 3. Alterutrum? inquit idem Sallustius, defendisses idque Pompeio contententi dedisses: etenim vehementer orabat? Lepidum amicum Sallustium, qui mihi aut inimicitias putet periculosas subeundas fuisse aut infamiam sempiternam! Ego vero hac mediocritate delector, ac mihi illud iucundum est, quod, quum testimonium secundum fidem et religionem gravissime dixissem, reus dixit, si in civitate licuisset sibi esse, mihi se satis facturum, neque me quidquam interrogavit. 4. De versibus, quos tibi a me scribi vis, deest mihi quidem opera, quae non modo tempus, sed etiam animum vacuum ab omni cura desiderat, sed abest etiam *ἐνθουσιασμός*. Non enim sumus omnino sine cura venientis anni, etsi sumus sine timore. Simul et illud — sine ulla mehercule ironia loquor — tibi istius generis in scribendo priores partes tribuo quam mihi. 5. De bibliotheca tua Graeca supplenda, libris commutandis, Latinis comparandis, valde velim ista confici, praesertim quum ad meum quoque usum spectent. Sed ego mihi ipsi ista per quem agam non habeo: neque enim venalia sunt quae quidem placeant et confici nisi per hominem et peritum et diligentem non possunt. Chrysippo tamen imperabo et cum Tyrannione loquar. De fisco quid egerit Scipio quaeram. Quod videbitur rectum esse curabo. De Ascatione, tu vero quod voles facies: me nihil interpono. De suburbano, quod non properas, laudo: ut habeas, hortor. 6. Haec scripsi a. d. ix. Kalend. Novembr., quo die ludi mittebantur, in Tusculanum proficiscens ducensque mecum Ciceronem meum in ludum discendi, non lusionis: ea re non longius quum vellem, quod Pomptino ad triumphum a. d. iiii. Non. Novembr. volebam adesse. Etenim erit nescio quid negotioli. Nam Cato et Servilius praetores prohibituos se minantur, nec quid possint scio. Ille enim et Appium consulem secum habebit et praetores et tribunos pl. Sed

minantur tamen, in primisque Ἄρη πνέων Q. Scaevola. Cura, mi suavissime et carissime frater, ut valeas.

V. et VI.

M. Cicero Q. fratri de libris de re publica Sallustii monitu refingendis, de Caesaris erga se amore exponit: sequitur de versibus scribendis excusatio, de rei publicae statu conquestio, de Gabinio a se non defenso, de suo in libris Quinto emendis studio, de tragoediis a Q. fratre scriptis. Scripta epistola a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Quod quaeris quid de illis libris egerim, quos, quum essem in Cumano, scribere institui, non cessavi neque cesso, sed saepe iam scribendi totum consilium rationemque mutavi. Nam iam duobus factis libris, in quibus novendialibus iis feriis, quae fuerunt Tuditano et Aquilio consulibus, sermo est a me institutus Africani paullo ante mortem et Laelii, Philii, Manilii, P. Rutilii, Q. Tuberonis et Laelii generorum, Fannii et Scaevolae, sermo autem in novem et dies et libros distributus de optimo statu civitatis et de optimo cive — sane texebatur opus luculente hominumque dignitas aliquantum orationi ponderis adferebat — ii libri quum in Tusculano mihi legerentur audiente Sallustio, admonitus sum ab illo multo maiore auctoritate illis de rebus dici posse, si ipse loquerer de re publica, praesertim quum essem non Heraclydes Ponticus, sed consularis et is, qui in maximis versatus in re publica rebus essem: quae tam antiquis hominibus attribuerem, ea visum iri ficta esse: oratorum sermonem in illis nostris libris, quod esset de ratione dicendi, belle a me removisse, ad eos tamen rettulisse, quos ipse vidissem, Aristotelem denique, quae de re publica et praestanti viro scribat, ipsum loqui. 2. Commovit me et eo magis, quod maximos motus nostrae civitatis attingere non poteram, quod erant inferiores quam illorum aetas, qui loquebantur. Ego autem id ipsum tum eram secutus, ne in nostra tempora incurrens offenderem quempiam. Nunc et id vitabo et loquar ipse tecum, et tamen illa, quae institueram, ad te, si Romam venero, mittam. Puto enim te existimaturum a me illos libros

non sine aliquo meo stomacho esse relictos. 3. Caesaris amore, quem ad me perscripsti, unice delector: promissis iis, quae ostendit, non valde pendeo, nec sitio honores nec desidero gloriam, magisque eius voluntatis perpetuitatem quam promissorum exitum exspecto. Vivo tamen in ea ambitione et labore, tamquam id, quod non postulo, exspectem. 4. Quod me de versibus faciendis rogas, incredibile est, mi frater, quam egeam tempore, nec sane satis commoveor animo ad ea, quae vis, canenda. † *ΑΜΙΣΘΕΙΣ* vero ad ea, quae ipse ego ne cogitando quidem consequor, tu, qui omnes isto eloquendi et exprimendi genere superasti, a me petis? Facerem tamen, ut possem, sed, quod te minime fugit, opus est ad poema quadam animi alacritate, quam plane mihi tempora eripiunt. Abduco me equidem ab omni rei publicae cura dedoque litteris, sed tamen indicabo tibi, quod mehercule in primis te celatum volebam. Angor, mi suavissime frater, angor nullam esse rem publicam, nulla iudicia nostrumque hoc tempus aetatis, quod in illa auctoritate senatoria florere debebat, aut forensi labore iactari aut domesticis litteris sustentari, illud vero, quod a puero adamaram,

Πολλὸν ἀφιστεύειν καὶ ὑπεύροχος ἔμμεναι ἄλλων, totum occidisse, inimicos a me partim non oppugnatos, partim etiam esse defensos, meum non modo animum, sed ne odium quidem esse liberum, unumque ex omnibus Caesarem esse inventum qui me tantum, quantum ego vellem, amaret, aut etiam, sicut alii putant, hunc unum esse qui vellet. Quorum tamen nihil est eius modi, ut ego me non multa consolatione cotidie leniam, sed illa erit consolatio maxima, si una erimus. Nunc ad illa vel gravissimum accedit desiderium tui. 5. Gabinium si, ut Pansa putat oportuisse, defendissem, concidissem: qui illum oderunt — ii sunt toti ordines — propter quem oderunt, me ipsum odisse coepissent. Tenui me, ut puto, egregie, tantum ut facerem, quantum omnes viderent. Et in omni summa, ut mones, valde me ad otium pacemque converto. 6. De libris, Tyrannio est cessator: Chrysippo dicam, sed res operosa est et hominis perdidicentis. Sentio ipse, qui in summo studio nihil adsequor. De Latinis vero quo me vertam nescio: ita mendose

et scribuntur et veneunt, sed tamen, quod fieri poterit, non neglegam. Crebrius, ut ante ad te scripsi, Romae est, et qui omnia † adiurat, debere tibi valde renuntiant. Ab aerario puto confectum esse, dum absum.

7. Quattuor tragoedias xvi. diebus absolvisse quum scribas, tu quidquam ab alio mutuaris? et *χορός* quaeris, quum Electram et Troadas scripseris? Cessator esse noli, et illud *γνώδι σεαυτὸν* noli putare ad adrogantiam minuendam solum esse dictum, verum etiam ut bona nostra norimus. Sed et istas et Erigonam mihi velim mittas. Habes ad duas epistolas proximas.

VII.

M. Cicero Q. fratri Romae ingentem adluviem fuisse scribit. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Romae et maxime Appia ad Martis mira proluviae. Crassipedis ambulatio ablata, horti, tabernae plurimae, magna vis aquae usque ad piscinam publicam. Viget illud Homeri:

*Ἡματ' ὀπωρινῶ, ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ
Ζεὺς, ὅτε δὴ ᾧ ἀνδρεσσι κοτεσσάμενος χαλεπήνη.*

Cadit enim in absolutionem Gabinii:

*Οἱ βίη εἰν ἀγορῇ σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας,
Ἐκ δὲ δίκην ἐλάσωσι, θεῶν ὅπιν οὐκ ἀλέγοντες.*

Sed haec non curare decrevi. 2. Romam quum venero, quae perspexero, scribam ad te et maxime de dictatura, et ad Labienum et ad Ligurium litteras dabo. Hanc scripsi ante lucem ad lychnuchum ligneolum, qui mihi erat periucundus, quod eum te aiebant, quum esses Sami, curasse faciendum. Vale, mi suavissime et optime frater.

VIII.

M. Cicero Q. fratri scribit de perferendis militiae molestiis et cautione in litteris dandis adhibenda, de carmine ad Caesarem componendo, de spe candidatorum consulatus, de dictaturae timore, de Serrani funere, de Milonis ludis. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Superiori epistolae quod respondeam nihil est, quae

plena stomachi et querellarum est, quo in genere alteram quoque te scribis pridie Labieno dedisse, qui adhuc non venerat. Delevit enim mihi omnem molestiam recentior epistola. Tantum te et moneo et rogo, ut in istis molestiis et laboribus et desideris recordere consilium nostrum quod fuerit protectionis tuae. Non enim commoda quaedam sequebamur parva ac mediocria. Quid enim erat quod discessu nostro emendum putaremus? Praesidium firmissimum petebamus ex optimi et potentissimi viri benevolentia ad omnem statum nostrae dignitatis. Plura ponuntur in spe quam in pecuniis: reliqua ad iacturam struentur. Qua re si crebro referes animum tuum ad rationem et veteris consilii nostri et spei, facilius istos militiae labores ceteraque, quae te offendunt, feres, et tamen quum voles depones. Sed eius rei maturitas nequedum venit et tamen iam appropinquat. 2. Etiam illud te admoneo, ne quid ullis litteris committas quod, si prolatum sit, moleste feramus. Multa sunt, quae ego nescire malo quam cum aliquo periculo fieri certior. Plura ad te vacuo animo scribam, quum, ut spero, se Cicero meus belle habebit. Tu velim cures ut sciam quibus nos dare oporteat eas, quas ad te deinde litteras mittemus, Caesarisne tabulariis, ut is ad te protinus mittat, an Labieni: ubi enim isti sint Nervii et quam longe absint nescio. 3. De virtute et gravitate Caesaris, quam in summo dolore adhibuisset, magnam ex epistola tua cepi voluptatem. Quod me institutum ad illum poema iubes perficere, etsi distentus quum operatum animo sum multo magis, tamen quoniam ex epistola, quam ad te miseram, cognovit Caesar me aliquid esse exorsum, revertar ad institutum idque perficiam his suppliciorum otiosis diebus, quibus Messalam iam nostrum reliquosque molestia levatos vehementer gaudeo, eumque quod certum consulem cum Domitio numeratis, nihil a nostra opinione dissentitis. Ego Messallam Caesari praestabo. Sed Memmius in adventu Caesaris habet spem, in quo illum puto errare: hic quidem friget. Scaurum autem iam pridem Pompeius abiecit. 4. Res prolatae: ad interregnum comitia adducta. Rumor dictatoris iniucundus bonis, mihi etiam magis quae loquuntur. Sed tota res et timetur et refrigescit. Pompeius

plane se negat velle: antea mihi ipse non negabat. Hirrus auctor fore videtur. O di, quam ineptus! quam se ipse amans sine rivali! Crassum Iunianum, hominem mihi deditum, per me deterruit. Velit nolit scire difficile est. Hirro tamen agente nolle se non probabit. Aliud hoc tempore de re publica nihil loquebantur: agebatur quidem certe nihil. 5. Serrani Domestici filii funus perlucentum fuit a. d. iix. Kalend. Decembr. Laudavit pater scripto meo. 6. Nunc de Milone. Pompeius ei nihil tribuit et omnia Guitae dicitque se perfecturum, ut [in] illo Caesar incumbat. Hoc horret Milo, nec iniuria, et, si ille dictator factus sit, paene diffidit. Intercessorem dictaturae si iuverit manu et praesidio suo, Pompeium metuit inimicum: si non iuverit, timet ne per vim perferatur. Ludos apparat magnificentissimos: sic, inquam, ut nemo sumptuosiores: stulte bis terque, non postulatos, vel quia munus magnificum dederat vel quia facultates non erant, [vel quia magister,] vel quia potuerat magistrum se, non aedilem putare. Omnia fere scripsi. Cura, mi carissime frater, ut valeas.

IX.

M. Cicero Q. fratri scribit de Gabinio a se non defenso, de Milonis in ludis instituendis profusione, de anni venientis motibus, de mancipiis emendis, de Vatini epistola, de poemate ad Caesarem absoluto, de Q. fratris aedificiis, de Felicis testamento, de Q. filio. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. De Gabinio nihil fuit faciendum istorum, quae a te amatissime cogitata sunt. *Tότε μοι χάνου.* Feci summa cum gravitate, ut omnes sentiunt, et summa cum lenitate quae feci: illum neque ursi neque levavi. Testis vehemens fui, praeterea quievi. Exitum iudicii foedum et perniciosum lenissime tuli. Quod quidem bonum mihi nunc denique redundat, ut iis malis rei publicae licentiaque audacium, qua ante rumpebar, nunc ne movear quidem: nihil est enim perditius his hominibus, his temporibus. 2. Itaque ex re publica quoniam nihil iam voluptatis capi potest, cur stomacher nescio. Litterae me et studia nostra et otium villaeque dele-

ctant maximeque pueri nostri. Angit unus Milo. Sed velim finem adferat consulatus: in quo enitar non minus, quam sum enisus in nostro, tuque istinc, quod facis, adiuvabis. De quo cetera, nisi plane vis eripuerit, recte sunt, de re familiari timeo.

Ὁ δὲ μάκρται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς,

qui ludos HS+ccc. comparet. Cuius in hoc uno inconsiderantiam et ego sustinebo, ut potero, et, tu ut possis, est tuorum nervorum. 3. De motu temporum venientis anni nihil te intellegere volueram domestici timoris, sed de communi rei publicae statu, in quo etiam si nihil procuro, tamen nihil curare vix possum. Quam autem te velim cautum esse in scribendo ex hoc coniecit, quod ego ad te ne haec quidem scribo, quae palam in re publica turbantur, ne cuiusquam animum meae litterae interceptae offendant. Qua re domestica cura te levatum volo: in re publica scio quam sollicitus esse soleas. Video Messallam nostrum consulem, si per interregem, sine iudicio: si per dictatorem, tamen sine periculo. Odii nihil habet. Hortensii calor multum valebit. Gabinii absolutio lex impunitatis putatur. *Ἐν παρόργῳ*: de dictatore tamen actum adhuc nihil est. Pompeius abest, Appius miscet, Hirrus parat, multi intercessores numerantur, populus non curat, principes nolunt, ego quiesco. 4. De mancipiis, quod mihi polliceris, valde te amo, et sum equidem, ut scribis, et Romae et in praediis infrequens. Sed cave, amabo, quidquam quod ad meum commodum attineat, nisi maximo tuo commodo et maxima tua facultate, mi frater, cogitaris. 5. De epistola Vatini risi. Sed me ab eo ita observari scio, ut eius ista odia non sorbeam solum, sed etiam concoquam. 6. Quod me hortaris, ut absolvam, habeo absolutum suave, mihi quidem uti videtur, *ἔπος* ad Caesarem, sed quaero locupletem tabellarium, ne accidat quod Erigonae tuae, cui soli Caesare imperatore iter ex Gallia tutum non fuit. 7. **Quid? si caementum bonum non habeam, deturbem aedificium? quod quidem mihi cotidie magis placet, in primisque inferior porticus et eius conclavia fiunt recte. De Arcano, Caesaris opus est vel mehercule etiam elegantioris alicuius. Imagines enim istae et palaestra

et piscina et Nilus multorum Philotimorum est, non Diphilorum. Sed et ipsi ea adibimus et mittimus et mandabimus. 8. De Felicis testamento tum magis querare, si scias. Quas enim tabulas se putavit obsignare, in quibus † in unciis firmissimum tenes vero lapsus est, per errorem et suum et Sicuræ servi non obsignavit: quas noluit, eas obsignavit. *Ἄλλ' οὐ μὲν ἔρω!* nos modo valeamus. 9. Ciceronem et ut rogas amo et ut meretur et debeo. Dimitto autem a me, et ut a magistris ne abducam et quod mater [Pomponia] discedit, sine qua edacitatem pueri pertimesco. Sed sumus una tamen valde multum. Rescripsi ad omnia. Mi suavissime et optime frater, vale.

Q. TULLII CICERONIS
DE PETITIONE CONSULATUS AD M. FRATREM
LIBER.

ARGUMENTUM.

Quum tempus instaret, quo tempore M. Tullius Cicero consulatur, ex lege annali petere posset, scripsit ad eum Q. frater hunc libellum, quo docere fratrem suscepit quo modo et quibus artibus consulatum, cuius petitionem proxime suscepturus erat, consequi certo posset. Qua re quamquam ad Ciceronem proprie pertinet hic libellus, tamen omnium honorum petendorum ratio, quae libera re publica Romae solebat esse, ex eo perspicui potest. Primo autem agitur de persona, quae petit, deinde de re, quae petitur, denique de loco, ubi petitur: in quibus singulis fere haec duo spectantur, impedimenta, quae obstant et rem difficilem reddant, deinde, quae subsidia adversus ea impedimenta sint comparanda, ut facilius eo, quo tendas, pervenias.

QUINTUS MARCO FRATRI S. D.

I. 1. Etsi tibi omnia suppetunt, quae consequi ingenio aut usu homines aut diligentia possunt, tamen amore nostro non sum alienum arbitratus ad te perscribere ea, quae mihi

veniebant in mentem dies ac noctes de petitione tua cogitanti, non ut aliquid ex iis novi addisceres, sed ut ea, quae in re dispersa atque infinita viderentur esse, ratione et distributione sub uno aspectu ponerentur. [Quamquam plurimum natura valet, tamen videtur in paucorum mensium negotio posse simulatio naturam vincere.] 2. Civitas quae sit cogita, quid petas, qui sis. Prope cotidie tibi hoc ad forum descendenti meditandum est: *Novus sum, consulatum peto, Roma est.* Nominis novitatem dicendi gloria maxime sublevabis. Semper ea res plurimum dignitatis habuit. Non potest, qui dignus habetur patronus consularium, indignus consulatu putari. Quam ob rem quoniam ab hac laude proficisceris et, quidquid es, ex hoc es, ita paratus ad dicendum venito, quasi in singulis causis iudicium de omni ingenio futurum sit. 3. Eius facultatis adiumenta, quae tibi scio esse seposita, ut parata ac prompta sint cura, et saepe, quae de Demosthenis studio et exercitatione scripsit Demetrius, recordare, deinde ut amicorum et multitudo et genera appareant. Habes enim ea, quae *non multi homines* novi habuerunt: omnes publicanos, totum fere equestrem ordinem, multa praeterea municipia, multos abs te defensos, homines cuiusque ordinis, aliquot collegia, praeterea studio dicendi conciliatos plurimos adolescentulos, cotidianam amicorum adsiduitatem et frequentiam. 4. Haec cura ut teneas commendando et rogando et omni ratione efficiendo, ut intellegant, qui debent tua causa, referendae gratiae, qui volunt, obligandi tui tempus sibi aliud nullum fore. Etiam hoc multum videtur adiuvere posse novum hominem: hominum nobilitium voluntas et maxime consularium. Prodest, quorum in locum ac numerum pervenire velis, ab iis ipsis illo loco ac numero dignum putari. 5. Hi rogandi omnes sunt diligenter et ad eos adlegendum est persuadendumque iis nos semper cum optimatibus de re publica sensisse, minime populares fuisse: si quid locuti populariter videamur, id nos eo consilio fecisse, ut nobis Cn. Pompeium adiungeremus, ut eum, qui plurimum posset, aut amicum in nostra petitione haberemus aut certe non adversarium. 6. Praeterea adolescentes nobiles elabora ut habeas vel ut teneas, studeat. III. 1.

diosos quos habes: multum dignitatis adferent. Plurimos habes: perface ut sciant quantum in iis putes esse. Si adduxeris, ut ii, qui non nolunt, cupiant, plurimum proderunt.

II. 7. Ac multum etiam novitatem tuam adiuvat, quod eius modi nobiles tecum petunt, ut nemo sit qui audeat dicere plus illis nobilitatem quam tibi virtutem prodesse oportere. Iam P. Galbam et L. Cassium summo loco natos quis est qui petere consulatum putet? Vides igitur amplissimis ex familiis homines, quod sine nervis sunt, tibi pares non esse. — 8. At Catilina et Antonius molesti sunt. — Immo homini novo, industrio, innocenti, diserto, gratioso apud eos, qui res iudicant, optandi competitores, ambo a pueritia sicarii, ambo libidinosi, ambo egentes. Eorum alterius bona proscripta vidimus, vocem denique audivimus iurantem se Romae iudicio aequo cum homine Graeco certare non posse, ex senatu eiectionem scimus. Optima vero † censorum existimatione in praetura competitorem habuimus, amico Sabidio et Panthera, quod ad tabulam quos poneret non habebat. Quo tamen in magistratu amicam, quam domi palam haberet, de machinis emit. In petitione autem consulatus caupones omnes compilare per turpissimam ad legationem maluit quam adesse et populo Romano supplicare. 9. Alter vero, di boni! quo splendore est? Primum nobilitate eadem. Num maiore? Non. Sed virtute. Quam ob rem? Quod Antonius umbram suam metuit, hic ne leges quidem, natus in patris egestate, educatus in sororis stupris, corroboratus in caede civium: cuius primus ad rem publicam aditus in equitibus Romanis occidendis fuit. Nam illis, quos meminimus, Gallis, qui tum Titiniorum ac Nanniorum ac Tanusiorum capita demebant, Sulla unum Catilinam praefecerat, in quibus ille hominem unum optimum, Q. Caecilium, sororis suae virum, equitem Romanum, nullarum partium, quum semper natura tum etiam aetate iam quietum, suis manibus occidit.

III. 10. Quid ego nunc dicam petere eum consulatum, qui hominem carissimum populo Romano, M. Marium, inspectante populo Romano, vitibus per totam urbem ceciderit, ad bustum egerit, ibi omni cruciati lacerarit, vivo stanti collum gladio sua dextera secuere, quum sinistra capillum

eius a vertice teneret, caput sua manu tulerit, quum inter digitos eius rivi sanguinis fluere? Qui postea cum histrionibus et cum gladiatoribus ita vixit, ut alteros libidinis, alteros facinoris adiutores haberet, qui nullum in locum tam sanctum ac tam religiosum accessit, in quo non, etiam si † aliis culpa non esset, tamen ex sua nequitia dedecoris suspicionem relinqueret, qui ex curia Curios et Annios, ab atriis Sapalas et Carvilius, ex equestri ordine Pompilios et Vettios sibi amicissimos comparavit, qui tantum habet audaciae, tantum nequitiae, tantum denique in libidine artis et efficacitatis, ut prope in parentum gremiis praetextatos liberos constuprarit? Quid ego nunc tibi de Africa, quid de testium dictis scribam? Nota sunt, et ea tu saepius legito. Sed tamen hoc mihi non praetermittendum videtur, quod primum ex eo iudicio tam egens discessit, quam quidam iudices eius ante illud iudicium fuerunt, deinde tam invidiosus, ut aliud in eum iudicium cotidie flagitetur. — Hic se sic habet, ut magis timeat, etiam si quierit, quam ut contemnat, si quid commoverit. 11. Quanto melior tibi fortuna petitionis data est quam nuper homini novo C. Caelio! Ille cum duobus hominibus ita nobilissimis petebat, ut tamen in iis omnia pluris essent quam ipsa nobilitas, summa ingenia, summus pudor, plurima beneficia, summa ratio ac diligentia petendi. Ac tamen eorum alterum Caelius, quum multo inferior esset genere, superior nulla re paene, superavit. 12. Qua re tibi, si facies ea, quae natura et studia, quibus semper usus es, largiuntur, quae temporis tui ratio desiderat, quae potes, quae debes, non erit difficile certamen cum iis competitoribus, qui nequaquam sunt tam genere insignes quam vitii nobiles. Quis enim reperiri potest tam improbus civis qui velit uno suffragio duas in rem publicam sicas destringere?

IV. 13. Quoniam quae subsidia novitatis haberes et habere posses exposui, nunc de magnitudine petitionis dicendum videtur. Consulatum petis, quo honore nemo est quin te dignum arbitretur, sed multi qui invident. Petis enim homo ex equestri loco summum locum civitatis atque ita summum, ut forti homini, diserto, innocenti multo idem ille

honos plus amplitudinis quam ceteris adferat. Noli putare eos, qui sunt eo honore usi, non videre, tu, quum idem sis adeptus, quid dignitatis habiturus sis, eos vero, qui consularibus familiis nati locum maiorum consecuti non sunt, suspicior tibi, nisi si qui admodum te amant, invidere. Etiam novos homines praetorios existimo, nisi qui tuo beneficio vinciti sunt, nolle abs te se honore superari. 14. Iam in populo quam multi invidi sint, quam multi consuetudine horum annorum ab hominibus novis alienati venire tibi in mentem certo scio. Esse etiam non nullos tibi iratos ex iis causis, quas egisti, necesse est. Iam illud tute circumspicito, quod ad Cn. Pompeii gloriam augendam tanto studio te dedisti, num quos tibi putes ob eam causam esse amicos. 15. Quam ob rem quum et summum locum civitatis petas et videas esse studia, quae [tibi] adversentur, adhibeas necesse est omnem rationem et curam et laborem et diligentiam.

V. 16. Et petitio magistratus divisa est in duarum rationum diligentiam, quarum altera in amicorum studiis, altera in populari voluntate ponenda est. Amicorum studia beneficiis et officiis et vetustate et facilitate ac iucunditate naturae parta esse oportet. Sed hoc nomen amicorum in petitione latius patet quam in cetera vita. Quisquis est enim qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet, is amicorum *in* numero est habendus. Sed tamen, qui sunt amici ex causa iustiore cognationis aut adfinitatis aut sodalitalis aut alicuius necessitudinis, iis carum et iucundum esse maxime prodest. 17. Deinde ut quisque est intimus ac maxime domesticus, ut is amet et quam amplissimum esse te cupiat, valde elaborandum est, tum ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, postremo etiam servi tui: nam fere omnis sermo ad forensem famam a domesticis emanat auctoribus. 18. Denique sunt instituendi cuiusque generis amici: ad speciem, homines illustres honore ac nomine, qui etiam si suffragandi studia non navant, tamen adferunt petitori aliquid dignitatis, ad ius obtinendum, magistratus, ex quibus maxime consules, deinde tribuni pl., ad conficiendas centurias, homines excellenti gratia. Qui abs te tribum aut centuriam aut aliquod beneficium aut habeant aut

[habere] sperent, eos prorsus magno opere et compara et confirma. Nam per hos annos homines ambitiosi vehementer omni studio atque opera elaborarunt, ut possent a tribulibus suis ea, quae peterent, impetrare. Hos tu homines quibuscumque poteris rationibus ut ex animo atque ex illa summa voluntate tui studiosi sint elaborato. 19. Quod si satis grati homines essent, haec tibi omnia parata esse debebant, sicuti parata esse confido. Nam hoc biennio quattuor sodalitates hominum ad ambitionem gratiosissimorum tibi obligasti, M. Fundanii, Q. Gallii, C. Corneli, C. Orchivii: horum in causis ad te deferendis quid tibi eorum sodales receperint et confirmarint scio: nam interfui. Qua re hoc tibi faciendum est, hoc tempore ut ab iis quod debent exigas saepe commonendo, rogando, confirmando, curando, ut intellegant nullum se umquam aliud tempus habituros referendae gratiae: profecto homines et spe reliquorum tuorum officiorum et recentibus beneficiis ad studium navandum excitabuntur. 20. Et omnino quoniam eo genere amicitiarum petitio tua maxime munita est, quod ex causarum defensionibus adeptus es, fac ut plane iis omnibus, quos devinctos tenes, discriptum ac dispositum suum cuique munus sit. Et quem ad modum nemini illorum molestus nulla in re umquam fuisti, sic cura ut intellegant omnia te, quae ab illis tibi deberi putaris, ad hoc tempus reservasse.

VI. 21. Sed quoniam tribus rebus homines maxime ad benevolentiam atque haec suffragandi studia ducuntur, beneficio, spe, adiunctione animi ac voluntate, animadvertendum est quem ad modum cuique horum generi sit inseriendum. Minimis beneficiis homines adducuntur, ut satis causae putent esse ad studium suffragationis, nedum ii, quibus saluti fuisti, quos tu habes plurimos, non intellegant, si hoc tuo tempore tibi non satis fecerint, se probatos nemini umquam fore. Quod quum ita sit, tamen rogandi sunt atque etiam in hanc opinionem adducendi, ut, qui adhuc nobis obligati fuerint, iis vicissim nos obligari posse videamur. 22. Qui autem spe tenentur, quod genus hominum multo etiam est diligentius atque officiosius, iis fac ut propositum ac paratum auxilium tuum esse videatur, denique ut specta-

torem te [suorum] officiorum esse intellegant diligentem, ut videre te plane atque animadvertere quantum a quoque proficiatur appareat. 23. Tertium illud genus est studiorum voluntarium, quod agendis gratiis, accommodandis sermonibus ad eas rationes, propter quas quisque studiosus tui esse videbitur, significanda erga illos pari voluntate, adducenda amicitia in spem familiaritatis et consuetudinis confirmari oportebit. Atque in iis omnibus generibus iudicatio et perpendito quantum quisque possit, ut scias *et* quem ad modum cuique inservias et quid a quoque exspectes ac postules. 24. Sunt enim quidam homines in suis vicinibus et municipiis gratiosi, sunt diligentes et copiosi, qui etiam si antea non studuerunt huic gratiae, tamen ex tempore elaborare eius causa, cui debent aut volunt, facile possunt. His hominum generibus sic inserviendum est, ut ipsi intellegant te videre quid a quoque exspectes, sentire quid accipias, meminisse quid acceperis. Sunt autem alii, qui aut nihil possunt aut etiam odio sunt tribulibus suis, nec habent tantum animi ac facultatis, ut evitentur ex tempore: hos ut internoscas videto, ne spe in aliquo maiore posita praesidii parum comparetur.

VII. 25. Et quamquam partis ac fundatis amicitiiis fretum ac munitum esse oportet, tamen in ipsa petitione amicitiae permultae ac perutiles comparantur. Nam in ceteris molestiis habet hoc tamen petitio commodi: potes honeste, quod in cetera vita non queas, quoscumque velis adiungere ad amicitiam, quibuscum si alio tempore agas [ut te utantur], absurdè facere videare, in petitione autem nisi id agas et cum multis et diligenter, nullus petitor esse videare. 26. Ego autem tibi hoc confirmo, esse neminem, nisi aliqua necessitudine competitorum alicui tuorum sit adiunctus, a quo non facile, si contenderis, impetrare possis, ut suo beneficio promereatur, se ut ames et sibi ut debeas, modo ut intellegat te magni aestimare ex animo agere, bene se ponere, fore ex eo non brevem et suffragatoriam, sed firmam et perpetuam amicitiam. 27. Nemo erit, mihi crede, in quo modo aliquid sit, qui hoc tempus sibi oblatum amicitiae tecum constituendae praetermittat, praesertim quum tibi hoc casus

adferat, ut ii tecum petant, quorum amicitia aut contemnenda aut fugienda sit, et qui hoc, quod ego te hortor, non modo adsequi, sed ne incipere quidem possint. 28. Nam quid incipiat Antonius homines adiungere atque invitare ad amicitiam, quos per se suo nomine appellare non possit? Mihi quidem nihil stultius videtur quam existimare esse eum studiosum tui, quem non noris. Eximiam quamdam gloriam et dignitatem ac rerum gestarum magnitudinem esse oportet in eo, quem homines ignoti, nullis suffragantibus, honore adficient: ut quidem homo nequam, iners, sine officio, sine ingenio, cum infamia, nullis amicis, hominem plurimorum studio atque omnium bona existimatione munitum praecurrat, sine magna culpa negligentiae fieri non potest.

VIII. 29. Quam ob rem omnes centurias multis et variis amicitiiis cura ut confirmatas habeas. Et primum, id quod ante oculos est, senatores equitesque Romanos, ceterorum ordinum navos homines et gratiosos complectere. Multi homines urbani industrii, multi libertini in foro gratiosi navique versantur, quos per te, quos per communes amicos poteris, summa cura ut cupidi tui sint elaborato, appetito, adlegato, summo beneficio te adfici ostendito. 30. Deinde habeto rationem urbis totius, collegiorum omnium, pagorum, vicinitatum. Ex iis principes ad amicitiam tuam si adiunxeris, per eos reliquam multitudinem facile tenebis. Postea totam Italiam fac ut in animo ac memoria tributim discriptam comprensamque habeas, ne quod municipium, coloniam, praefecturam, locum denique Italiae ne quem esse patiari in quo non habeas firmamenti quod satis esse possit. 31. perquiras etiam et investiges homines ex omni regione eosque cognoscas, appetas, confirmes, cures, ut in suis vicinibus tibi petant et tua causa quasi candidati sint. Volent te amicum, si suam a te amicitiam expeti videbunt. Id ut intellegant, oratione ea, quae ad eam rationem pertinet, habenda consequere. Homines municipales ac rusticani, si nobis nomine noti sunt, in amicitia esse se arbitrantur: si vero etiam praesidii se aliquid sibi constituere putant, non amittunt occasionem promerendi. Hos ceteri et maxime tui competitorum, ne norunt quidem: tu et nosti et facile cogno-

scēs, sine quo amicitia esse non potest. 32. Neque id tamen satis est, tametsi magnum est, si non consequatur spes utilitatis atque amicitiae, ne nomenclator solum, sed amicus etiam bonus esse videare. Ita quum et hos ipsos, propter suam ambitionem qui apud tribules suos plurimum gratia possunt, studiosos in centuriis habebis et ceteros, qui apud aliquam partem tribulium propter municipii aut vicinitatis aut collegii rationem valent, cupidos tui constitueris, in optima spe esse debebis. 33. Iam equitum centuriae multo facilius mihi diligentia posse teneri videntur: primum cognosce equites: pauci enim sunt: deinde appete: multo enim facilius illa adolescentulorum ad amicitiam aetas adiungitur. Deinde habes tecum ex iuventute optimum quemque et studiosissimum humanitatis. Tum autem, quod equester ordo tuus est, sequentur illi auctoritatem ordinis, si abs te adhibebitur ea diligentia, ut non ordinis solum voluntate, sed etiam singulorum amicitii eas centurias confirmatas habeas. Iam studia adolescentulorum in suffragando, in obeundo, in nuntiando, in adsectando mirifice et magna et honesta sunt.

IX. 34. Et quoniam adsectationis mentio facta est, id quoque curandum est, ut cotidiana cuiusque generis et ordinis et aetatis utare. Nam ex ea ipsa copia coniectura fieri poterit quantum sis in ipso campo virium ac facultatis habiturus. Huius autem rei tres partes sunt: una salutatorum, [quum domum veniunt,] altera deductorum, tertia adsectatorum. 35. In salutatoribus, qui magis vulgares sunt et haec consuetudine, quae nunc est, plures veniunt, hoc efficiendum est, ut hoc ipsum minimum officium eorum tibi gratissimum esse videatur. Qui domum tuam venient, iis significato te animadvertere: eorum amicis qui illis renuntient ostendito, saepe ipsis dicito. Sic homines saepe, quum obeunt plures competitores et vident unum esse aliquem qui haec officia maxime animadvertat, ei se dedunt, deserunt ceteros, minutatim ex communibus proprii, ex fucosis firmi suffragatores evadunt. Iam illud teneto diligenter, si eum, qui tibi promiserit, audieris fucum, ut dicitur, facere aut senseris, ut te id audisse aut scire dissimules, si qui tibi se purgare volet, quod suspectum esse se arbitretur, adfirmes

te de illius voluntate numquam dubitasse nec debere dubitare. Is enim, qui se non putat satis facere, amicus nullo modo potest esse. Scire autem oportet quo quisque animo sit, ut quantum cuique confidas constituere possis. 36. Iam deductorum officium quo maius est quam salutatorum, hoc gratius tibi esse significato atque ostendito et, quoad eius fieri poterit, certis temporibus descendito. Magnam adfert opinionem, magnam dignitatem cotidiana in deducendo frequentia. 37. Tertia est ex hoc genere adsidua adsectatorum copia. In ea quos voluntarios habebis, curato ut intellegant te sibi in perpetuum summo beneficio obligari: qui autem tibi debent, ab iis plane hoc munus exigit: qui per aetatem ac negotium poterunt, ipsi tecum ut adsidui sint, qui ipsi sectari non poterunt, suos necessarios in hoc munere constituent. Valde ego te volo et ad rem pertinere arbitror semper cum multitudine esse. 38. Praeterea magnam adfert laudem et summam dignitatem, si ii tecum erunt, qui a te defensi et qui per te servati ac iudiciis liberati sunt. Haec tu plane ab iis postulato, ut, quoniam nulla impensa per te alii rem, alii honorem, alii salutem ac fortunas omnes obtinuerint nec aliud ullum tempus futurum sit ubi tibi referro gratiam possint, hoc te officio remunerentur.

X. 39. Et quoniam in amicorum studiis haec omnis ratio versatur, qui locus in hoc genere cavendus sit praetermittendum non videtur. Fraudis atque insidiarum et perfidiae plena sunt omnia. Non est huius temporis perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus rebus benevolus et simulator diiudicari possit: tantum est huius temporis admonere. Summa tua virtus eosdem homines et simulare tibi se esse amicos et invidere coëgit. Quam ob rem *Ἐπιχόρμειον* illud teneto, 'nervos atque artus esse sapientiae non temere credere.' 40. Et quum tuorum amicorum studia constitueris, tum etiam obtrectatorum atque adversariorum rationes et genera cognoscito. Haec tria sunt: unum, quos laesisti, alterum, qui sine causa non amant, tertium, qui competitorum valde amici sunt. Quos laesisti, quum contra eos pro amico diceres, iis te plane purgato, necessitudines commemorato, in spem adducito te in eorum rebus, si se in ami-

citiam tuam contulerint, pari studio atque officio futurum. Qui sine causa non amant, eos aut beneficio aut spe aut significando tuo erga illos studio dato operam ut de illa animi pravitate deducas: quorum voluntas erit abs te propter competitorum amicitias alienior, iis quoque eadem inservito ratione qua superioribus et, si probare poteris, te in eos ipsos competitores tuos benevolo esse animo ostendito.

XI. 41. Quoniam de amicitias constituendis satis dictum est, dicendum est de illa altera parte petitionis, quae in populari ratione versatur. Ea desiderat nomenclationem, blanditiam, adsiduitatem, benignitatem, rumorem, spem in re publica. 42. Primum id, quod facis ut homines noris, significa ut appareat, et auge, ut cotidie melius fiat. Nihil mihi tam popolare neque tam gratum videtur. Deinde id, quod natura non habes, induc in animum ita simulandum esse, ut natura facere videare. Nam comitas tibi non deest ea, quae bono ac suavi homine digna est. Sed opus est magno opere blanditia, quae, etiam si vitiosa est et turpis in cetera vita, tamen in petitione est necessaria. Etenim quum deteriorem aliquem adsentando facit, tum improba est: quum amicioem, non tam vituperanda, petitori vero necessaria est, cuius et frons et vultus et sermo ad eorum, quoscumque convenerit, sensum et voluntatem commutandus et accommodandus est. 43. Iam adsiduitatis nullum est praeceptum, verbum ipsum docet quae res sit. Prodest quidem vehementer nusquam discedere, sed tamen hic fructus est adsiduitatis, non solum esse Romae atque in foro, sed adsidue petere, saepe eosdem appellare, non committere ut quisquam possit dicere, quoad eius consequi possis, + si abs te non sit rogatum et valde ac diligenter rogatum. 44. Benignitas autem late patet. Est in re familiari, quae quamquam ad multitudinem pervenire non potest, tamen ab amicis laudatur, multitudini grata est: est in conviviis, quae fac et abs te et ab amicis tuis concelebrentur et passim et tributim: est etiam in opera, quam pervulga et communica, curaque ut aditus ad te diurni nocturnique pateant, neque solum foribus aedium tuarum, sed etiam vultu ac fronte, quae est animi ianua: quae si significat voluntatem abditam esse ac retrusam, parvi re fert

patere ostium. Homines enim non modo promitti sibi, praesertim quod de candidato petant, sed etiam large atque honorifice promitti volunt. 45. Qua re hoc quidem facile praeceptum est, ut, quod facturus sis, id significes te studiose ac libenter esse facturum, illud difficilius et magis ad tempus quam ad naturam accommodatum tuam, quod facere non possis, ut id aut . . . . . iucunde neges: quorum alterum est boni viri, alterum boni petitoris. Nam quum id petitur, quod honeste aut sine detrimento nostro promittere non possumus, quo modo si qui roget, ut contra amicum aliquem causam recipiamus, belle negandum est, ut ostendas necessitudinem, demonstres quam moleste feras, aliis te rebus exsarturum esse persuadeas.

XII. 46. Audivi hoc dicere quemdam de quibusdam oratoribus, ad quos causam suam detulisset, gratiorem sibi orationem fuisse eius, qui negasset, quam illius, qui recepisset. Sic homines fronte et oratione magis quam ipso beneficio reque capiuntur. Verum hoc probabile est, illud alterum subdura tibi homini Platónico suadere, sed tamen tempori tuo consulam. Quibus enim te propter aliquod officium necessitudinis adfuturum negaris, tamen ii possunt abs te placati aequique discedere: quibus autem idcirco negaris, quod te impeditum esse dixeris aut amicorum hominum negotiis aut gravioribus causis aut ante susceptis, inimici discedunt omnesque hoc animo sunt, ut sibi te mentiri malint quam negare. 47. C. Cotta, in ambitione artifex, dicere solebat se operam suam, quoad non contra officium rogaretur, polliceri solere omnibus, impertire iis, apud quos optime poni arbitraretur: ideo se nemini negare, quod saepe accideret causa cur is, cui pollicitus esset, non uteretur: saepe, ut ipse magis esset vacuus quam putasset: neque posse eius domum compleri, qui tantum modo reciperet, quantum videret se obire posse: casu fieri, ut agantur ea, quae non putaris, illa, quae credideris in manibus esse, ut aliqua de causa non agantur: deinde esse extremum, ut irascatur is, cui mendacium dixeris. 48. Id si promittas, et incertum est et in diem et in paucioribus: sin autem id neges, et certe abalienes et statim et plures. Plures enim multo sunt qui

rogant, ut uti liceat opera alterius, quam qui utuntur. Qua re satius est ex iis aliquos aliquando in foro tibi irasci quam omnes continuo domi, praesertim quum multo magis irascantur iis, qui negent, quam ei, quem videant ea causa impeditum, ut facere quod promisit cupiat, si ullo modo possit. 49. Ac ne videar aberrasse a distributione mea, qui haec in hac populari parte petitionis disputem, hoc sequor, haec omnia non tam ad amicorum studia quam ad popularem famam pertinere. Etsi inest aliquid ex illo genere, benigne respondere, studiose inservire negotiis ac periculis amicorum, tamen hoc loco ea dico, quibus multitudinem capere possis, ut de nocte domus compleatur, ut multi spe tui praesidii teneantur, ut amiciores abs te discedant quam accesserint, ut quam plurimorum aures optimo sermone compleantur.

XIII. 50. Sequitur enim ut de rumore dicendum sit, cui maxime serviendum est. Sed quae dicta sunt omni superiore oratione, eadem ad rumorem concelebrandum valent: dicendi laus, studia publicanorum et equestris ordinis, hominum nobilium voluntas, adolescentulorum frequentia, eorum, qui abs te defensi sunt, adsiduitas: ex municipiis multitudo eorum, quos tua causa venisse appareat: bene te ut homines nosse, comiter appellare, adsidue ac diligenter petere, benignum ac liberalem esse loquantur et existiment, domus ut multa nocte compleatur, omnium generum frequentia adsit, satis fiat oratione omnibus, re operaque multis, perficiatur id, quod fieri potest, labore et arte ac diligentia, non ut ad populum ab iis omnibus fama perveniat, sed ut in iis studiis populus ipse versetur. 51. Iam urbanam illam multitudinem et eorum studia, qui contiones tenent, adeptus es in Pompeio ornando, Manilii causa recipienda, Cornelio defendendo, excitanda nobis sunt, quae adhuc habuit nemo quin idem splendorum hominum voluntates haberet. Efficiendum etiam illud est, ut sciant omnes Cn. Pompeii summam esse erga te voluntatem et vehementer ad illius rationes te id adsequi, quod petis, pertinere. 52. Postremo tota petitio cura ut pompae plena sit, ut illustris, ut splendida, ut popularis sit, ut habeat summam speciem ac dignitatem,

ut etiam, si qua possit, in competitoribus tuis existat aut sceleris aut libidinis aut largitionis accommodata ad eorum mores infamia. 53. Atque etiam in hac petitione maxime videndum est, ut spes rei publicae bona de te sit et honesta opinio, nec tamen in petendo res publica capessenda est neque in senatu neque in contione. Sed haec tibi sunt retinenda, ut senatus te existimet ex eo, quod ita vixeris, defensorem auctoritatis suae fore, equites Romani et viri boni ac locupletes ex vita acta te studiosum otii ac rerum tranquillarum, multitudo ex eo, quod dumtaxat oratione in contionibus ac iudicio popularis fuisti, te a suis commodis non alienum futurum.

XIV. 54. Haec veniebant mihi in mentem de duabus illis commentationibus matutinis, quod tibi cotidie ad forum descendenti meditandum esse dixeram: 'Novus sum, consulatum peto.' Tertium restat: 'Roma est,' civitas ex nationum conventu constituta, in qua multae insidiae, multa fallacia, multa in omni genere vitia versantur: multorum adrogantia, multorum contumacia, multorum malevolentia, multorum superbia, multorum odium ac molestia perferenda est. Video esse magni consilii atque artis in tot hominum cuiusque modi vitiis tantisque versantem vitare offensionem, vitare fabulam, vitare insidias, esse unum hominem accommodatum ad tantam morum ac sermonum ac voluntatum varietatem. 55. Qua re etiam atque etiam perge tenere istam viam, quam institisti: excelle dicendo: hoc et tenentur Romanae homines et adliciuntur et ab impediendo ac laedendo repelluntur. Et quoniam in hoc vel maxime est vitiosa civitas, quod largitione interposita virtutis ac dignitatis oblivisci solet, in hoc fac ut te bene noris, id est, ut intellegas eum esse te, qui iudicii ac periculi metum maximum competitoribus adferre possis. Fac se ut abs te custodiri atque observari sciant: quum diligentiam tuam, quum auctoritatem vimque dicendi, tum profecto equestris ordinis erga te studium pertinescent. 56. Atque haec ita volo te illis proponere, non ut videare accusationem iam meditari, sed ut hoc terrore facilius hoc ipsum, quod agis, consequare: et plane sic contende omnibus nervis ac facultatibus, ut adipiscamur

quod petimus. Video nulla esse comitia tam inquinata largitione, quibus non gratis aliquae centuriae renuntient suos magno opere necessarios. 57. Qua re, si advigilamus pro rei dignitate et si nostros ad summum studium benevolos excitamus et si hominibus gratiosis studiosisque nostri suum cuique munus describimus et si competitoribus iudicium proponimus, sequestribus metum iniicimus, divisores ratione aliqua coërcemus, perfici potest ut largitio aut nulla fiat aut nihil valeat. 58. Haec sunt, quae putavi non melius scire me quam te, sed facilius his tuis occupationibus colligere unum in locum posse et ad te perscripta mittere. Quae tamen ita sunt scripta, ut non ad omnes, qui honores petant, sed ad te proprie et ad hanc petitionem tuam valeant, tamen tu, si quid mutandum esse videbitur aut omnino tollendum aut si quid erit praeteritum, velim hoc mihi dicas. Volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

Q. CICERONIS

VERSUS QUIDAM DE XII SIGNIS.

Flumina verna cient obscuro lumine Pisces:
 Curriculumque Aries aequat noctisque dieique:
 Cornua quem condunt florum praenuntia, Tauri:
 Aridaque aestatis Gemini primordia pandunt,
 Longaque iam minuit praeclarus lumine Cancer, 5
 Languifcosque Leo proflat ferus ore calores:
 Post modicum quatiens Virgo fugat orta vaporem,
 Autumni reserat portas aequatque diurna
 Tempora nocturnis dispenso sidere Libra.
 Effetos ramos denudat flamma Nepai. 10
 Pigra sagittipotens iaculatur frigora terris.
 Bruma gelu glacians iubar est spirans Capricorni.
 Quam sequitur nebulas rorans liquor altus Aquari,
 Tanta super circaque vigent ubi flumina. Mundi
 At dextra laevaue ciet rota fulgida Solis 15
 Mobile curriculum et lunae simulacra feruntur.

Squama sub Arctoo conspectu torta Draconis
 Eminent. Hanc inter fulgentes aethere septem
 Magna quatit stellas, quam servans serus in alta
 Conditur Oceani ripa cum luce Bootes. 20

EIVSDEM, UT FERTUR, EPIGRAMMA DE AMORE
FEMINARUM.

Crede ratem ventis: animum ne crede puellis.
 Namque est feminea tutior unda fide.
 Femina nulla bona est, vel si bona contigit ulli,
 Nescio quo fato res mala facta bona.

Partis tertiae volumine priore continentur:

Prooemia editoris	p. III sqq.
M. Ciceronis epistolarum ad familiares libri XVI.	p. 1—432.
Eiusdem epistolarum ad Quintum fratrem libri III.	p. 433—496.
Q. Ciceronis de petitione consulatus ad M. fratrem liber	p. 496—510.
Eiusdem versus quidam de signis XII.	p. 510. 511.
Eiusdem, ut fertur, epigramma de amore feminarum	p. 511.

8.489

8.220